This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B 1,086,472

DJ
3
.H67

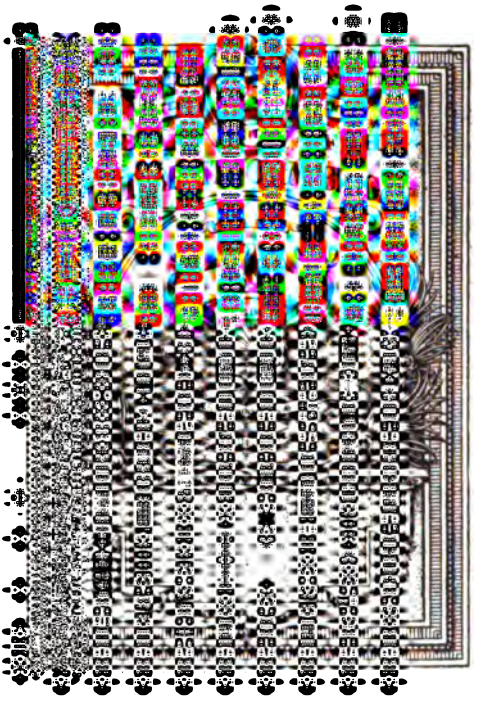

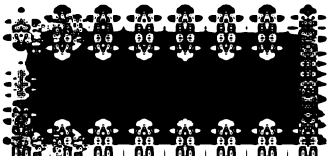

DJ
3
.H67

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

(GEVESTIGD TE UTRECHT)

DERDE SERIE

N°. 19

NOTULEN

DER STATEN VAN HOLLAND

(1671—1675)

AMSTERDAM
JOHANNES MÜLLER
1903

NOTULEN

GEHOUDEN

TER STATEN-VERGADERING VAN HOLLAND

(1671—1675)

DOOR

CORNELIS HOP

PENSIONARIS VAN AMSTERDAM

EN

NICOLAAS VIVIEN

PENSIONARIS VAN DORDRECHT

UITGEGEVEN DOOR

DR. N. JAPIKSE

AMSTERDAM
JOHANNES MÜLLER
1903

MAR 17 1919

NOTULEN

GEHOUDEN

TER STATEN-VERGADERING VAN HOLLAND

(1671—1675)

DOOR

CORNELIS HOP

PENSIONARIS VAN AMSTERDAM

EN

NICOLAAS VIVIEN

PENSIONARIS VAN DORDRECHT

UITGEGEVEN DOOR

DR. N. JAPIKSE

AMSTERDAM
JOHANNES MÜLLER
1903

INLEIDING.

Aanleiding tot deze uitgave. Beschrijving van de handschriften. Vroeger gebruik van deze Notulen gemaakt. Beteekenis der Notulen. Andere aanteekeningen over het ter Staten van Holland verhandelde. Levensbijzonderheden van Vivien en van Hop. Methode der uitgave.

De notulen van Cornelis Hop, pensionaris van Amsterdam, en van Nicolaas Vivien, pensionaris van Dordrecht, zijn geen onbekenden voor hen, die zich hebben bezig-gehouden met de geschiedenis van het jaar 1672. Wagenaar verwijst in het dertiende en veertiende deel zijner Vaderlandsche Historie ettelijke malen naar „aentekeningen van den pensionaris Hop" of naar „aentekeningen van den pensionaris Vivien". Ook anderen — om voorloopig maar alleen Brandt te noemen, die ze o. a. bij de samenstelling van zijn Leven van De Ruiter te zijner beschikking had — maakten er gebruik van.

Ieder, die het voorrecht had de college's van prof. Fruin over de laatste helft der zeventiende eeuw te volgen, weet, dat ook hij uit onze notulen putte. Geen wonder, want Fruin had zelf een excerpt gemaakt uit één der handschriften, waarin ons Hop's en Vivien's mededeelingen bewaard zijn, zoodat hij nog heel wat meer kon vertellen dan Wagenaar gedaan had. Het bestuur van het Historisch Genootschap, dat de uitgave van meerdere van Fruin's nagelaten papieren op zich nam, noodigde mij uit voor de uitgave van het hier bedoelde excerpt te zorgen. Behoef ik te zeggen, dat ik daaraan gaarne voldeed?

367050

Eigenlijk is de naam excerpt, dien ik — trouwens naar Fruin's voorbeeld — gebruikte, slechts gedeeltelijk juist. Fruin toch maakte van het eerste gedeelte der Notulen een bijna geheel volledige copie. Na 27 Augustus 1672 echter voegt hij een N.B. in: „Van nu af neem ik slechts enkele zaken, die mij meest belangrijk of curieus voorkomen, over". Hij gebruikte niet de oorspronkelijke notulen van Hop of van Vivien, maar een aantal copieën daarnaar, bijeengebracht door Gerard Brandt, waarover later meer. Hij moet die te leen hebben gehad van den heer Royaards van den Ham, omdat zijn excerpt dateert van na 1867, want noch in de studie over „Willem III en zijn geheime onderhandelingen met Engeland", die in 1864, noch in die over „de schuld van Willem III aan den moord der gebroeders De Witt", die in 1867 verscheen [1]), is er gebruik van gemaakt, en van 1864 af was genoemde heer de bezitter van Brandt's handschrift. Daartegen kan niet opwegen de bedenking, dat Fruin ook de in de notulen voórkomende regesten van brieven

---

1) Resp. in Bijdragen voor Vad. Gesch. en Oudheidk., N. R, III, blz. 287 vlg., en Gids, 1867, I, blz. 201 vlg. In den herdruk dier beide artikelen in Verspreide Geschriften, IV, blz. 338 vlg. en 357 vlg., is wel gebruik van de Notulen gemaakt naar aanteekeningen, die Fruin volgens zijne bekende methode bij de eerste redactie geschreven had. Dat Fruin de Notulen bij de eerste redactie niet gekend heeft, blijkt overtuigend uit verschillende nieuwe aanvullingen, b.v. t. a. p., blz. 341, noot 3, blz. 345, noot 2 (aan het slot), blz. 350, noot 2 en 3, enz. De noten bij de nieuwe redactie in de Verspr. Geschr. kunnen soms den indruk vestigen, alsof Fruin de Notulen ook reeds bij de eerste redactie kende, al had hij er toen niet naar verwezen. Zoo wordt b.v. t. a. p., blz. 350, noot 1, verwezen naar de Notulen bij het voorstel van Dordrecht van 14 Juli 1672 om den Prins volmacht te geven tot het voeren van de onderhandelingen met Engeland (zie hierna, blz. 216); deze plaats nu komt in de Bijdragen, t. a. p., blz. 301, precies zoo voor, maar toen maakte Fruin gebruik van de Secrete Resolutiën van Holland van 14 Juli 1672, waarin dit voorstel ongeveer op dezelfde wijze ook opgegeven wordt. Een ander voorbeeld: Verspreide Geschriften, IV, blz. 376, noot 1, wordt een plaats geciteerd uit de Notulen op 27 Aug. 1672 (zie hierna, blz. 299 vlg.), maar bij de eerste redactie (Gids, t. a. p., blz. 216) kende Fruin die plaats reeds uit Wagenaar's Vaderlandsche Historie, XIV, blz. 191.

van Pieter de Groot uit Parijs opnam — wat overigens op zich zelf het vermoeden zou doen ontstaan, dat het excerpt dateerde van vóór 1851, omdat die brieven toen grootendeels uitgegeven waren [1]). Hoe overigens alles, wat op de collectie betrekking had, tot het laatst toe werd bijgehouden, blijkt uit een aanteekening op de eerste bladzijde, waarin „Bontemantel — deel II, 186²" naar Kernkamp's uitgave wordt aangehaald als bewijs, dat ook Bontemantel de notulen gekend had, en waarin ook nog wordt vermeld de auctie-catalogus van de bibliotheek van den heer Royaards van den Ham, volgens welke Brandt's collectie opnieuw onder den hamer zou komen.

Toen ik Fruin's excerpt ging bestudeeren en in de eerste plaats zocht naar de bron, waaruit het geput was, kwam ik weldra tot een paar ontdekkingen, die het oorspronkelijk plan van de uitgave wijzigden. Het Rijksarchief in Den Haag namelijk had in 1899 aangekocht de papieren van Cornelis Hop, waarin ook zijne notulen, terwijl in 1900 Brandt's collectie in dezelfde bewaarplaats terechtkwam. Bij de onderlinge vergelijking van deze verschillende handschriften werd het duidelijk, dat het verstandiger zou zijn het oorspronkelijke uit te geven dan een excerpt uit een excerpt. Twee redenen waren daarbij vooral van invloed: 1°. de aanteekeningen, die Fruin van het verhandelde na 27 Augustus 1672 maakte, waren zeer onvolledig; 2°. bij Brandt kwamen hiaten voor, die een aanvulling in Hop's notulen vonden. Het is nu in de eerste plaats noodig een nadere beschrijving van de handschriften te geven; alleen zij hier nog opgemerkt, dat van Fruin's excerpt ten slotte dus alleen enkele kantteekeningen [2]) gebruikt zijn, wat op de desbetreffende plaatsen in de noten opgegeven wordt.

---

1) Bij Van Dijk, Bijdrage tot de Geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie. Handelingen met Frankrijk en Spanje 1668—1672. Utrecht, 1851.

2) Enkele verwijzingen van Fruin naar de gedrukte Resolutiën van Holland heb ik niet in het bijzonder aangegeven, omdat in de noten bij den tekst een doorloopende vergelijking daarmede opgenomen is.

I. *Hop's papieren* zijn uit de bibliotheek van den heer Roijaards van den Ham [1]) door het Rijksarchief aangekocht [2]). Zij beslaan vier deelen folio, in perkament gebonden en uitstekend geconserveerd; een pagineering ontbreekt. Niet alle vier deelen zijn van evenveel belang. De eerste twee deelen, die als rugtitel hebben „Politicq", bevatten niet veel meer dan een groot aantal copieën van officieele stukken: belangrijke resolutiën, octrooien van de magistraatsbestelling van eenige steden, instructiën van een aantal ambtenaren enz. Deze twee deelen zijn blijkbaar door Hop geheel te eigen behoeve aangelegd. In deel II vindt men een inhoudsopgave, eigenhandig door Hop geschreven; overigens zijn de stukken niet van zijne hand, maar achterop heeft hij zelf gewoonlijk een korte inhoudsopgave gegeven en op sommige komt de aanduiding voor: „Voor den heer pensionaris Hop", feiten, die ik alleen vermeld om te bewijzen, dat deze beide deelen werkelijk van Hop afkomstig zijn, wat overigens uit niets blijkt. Merkwaardig zijn in hoofdzaak in deze deelen enkele onbekende instructiën [3]) en een lijst van de namen van degenen, die van wege de Staten van Holland gecommitteerd zijn geweest in de verschillende van die Staten afhangende college's; deze lijst begint met het jaar 1600.

Deel III en IV bestaan voor een groot deel uit door Hop eigenhandig geschreven stukken. Deel III bevat voornamelijk „Notabilia de jure publico et formando statu", waarbij allerlei synoptische tabellen, o. a. een „Tabula, continens media bene constitutae rei publicae".

---

1) Zie cat. van de auctie, II, nº. 1917. Over de vroegere bezitters van deze papieren kan ik alleen mededeelen, dat de heer Roijaards ze kocht uit de bibliotheek van D. C. en J. J. van Voorst; zie cat. van de auctie der HSS. van die beide heeren (1859, bij Frederik Muller te Amsterdam), blz. 76, nº. 437; de daar gegeven inhoudsopgave is zeer verward. Tevergeefs informeerde ik bij de firma F. Muller, of haar iets omtrent de vroegere herkomst van deze papieren bekend was.

2) Cf. Verslagen van 's Rijks oude archieven, 1899, blz. 69 vlg., waar men tevens een korte inhoudsopgave vindt.

3) Zie eene opgave daarvan in Verslagen, t. a. p.

Verder een kort excerpt uit de resolutiën van de Staten van Holland van 1576—1650.

Deel IV [1]) begint met de notulen, waarover aanstonds. Dan volgt een „Extract uit de resolutiën van de heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant tot elucidatie van het gepasseerde in den jare 1672", dat doorloopt tot 23 Maart 1673. Dit behoort blijkbaar, evenals het volgende: „Notabile saecken, getrocken uyt de Hollantse Mercurius, tot nader elucidatie van het gepasseerde in den jare 1672" — waarbij ook een onvolledige opgave van de „actens" achter Valckenier's „Verwerd Europa" — bij de voorafgaande notulen. Daarna komen weer andere, op zich zelf staande opgaven als:

„Notabilia circa libertatem rei publicae Hollandiae Westfrisiaeque", beginnende met de Noormannen, hoe die het land verwoestten en hoe daarna Holland door Karel den Kale als een graafschap aan „Diederigh van Aquitaniën" gegeven werd enz.; het grootste gedeelte heeft echter betrekking op den tijd van Willem III en vertelt kortelijk, hoe deze stadhouder werd en in welke aangelegenheden zijn advies ter Staten van Holland ingewonnen werd; na 1673 wordt het een chronologische lijst van verschillende min of meer belangrijke gebeurtenissen;

een extract uit de resolutie van de vroedschap van Amsterdam van 29 April 1666, waarbij Hop pensionaris werd, benevens zijne instructie [2]) en een opgave van de namen der pensionarissen van Amsterdam na Hop's aftreden in 1675; deze opgave eindigt met de vermelding van de benoeming van Mr. Reinier Schaep in 1703, wel een bewijs, hoe Hop dit tot het einde bijhield, want hij zelf stierf in 1704;

---

1) In dit deel komt een soort van paginecring voor, in zooverre dat ieder op zichzelf staande afdeeling een nummer boven rechts in den hoek van de bladzijde draagt. Ook bij de notulen vindt men hier en daar een cijfer boven aan de bladzijde, maar zonder volgorde en zonder samenhang.

2) Deze is gedrukt bij Dr. Kernkamp in zijne uitgave van Bontemantel's „Regeeringe van Amsterdam" II, Bijlage VIII, blz. 448 vlg.

nog verschillende chronologische lijsten, o. a. een „ter memorie", opgave van verschillende gebeurtenissen van 29 April 1666 — 18 September 1696, „Remarquable saecken voorgevallen tsedert de doodt van Prins Frederick Hendrick en de vrede van Munster", verschillende notanda, een aantal copieën van resolutiën, brieven, vooral aan Hop en slechts een enkele van Hop.

Deze korte opgave is voldoende om een indruk te geven van den bonten inhoud van dit deel, even bont misschien, maar lang niet zoo rijk als de deelen van de Bontemantel-collectie, vooral omdat er van „mémoires" in den eigenlijken zin van het woord nergens sprake is [1]).

Wij komen nu tot de notulen of zooals Hop ze zelf genoemd heeft: „Sommiere deliberatiën, ter vergaderinge van de Staten van Hollant, gehouden t'sedert den 22en December 1671", een titel, dien ik honoris causa boven den tekst der uitgave heb laten drukken. De hieraan voorafgaande lijsten van de comparanten ter vergadering heb ik bij de uitgave weggelaten, omdat ze evenzoo te vinden zijn bij het begin van de verschillende samenkomsten in de gedrukte resolutiën [2]). De ons bewaarde notulen zijn niet de kladnotulen, die Hop wel tijdens de vergaderingen gemaakt moet hebben; maar ze zijn daaruit in lateren tijd door Hop zelf (want ze zijn eigenhandig door hem geschreven) samengesteld. Kon dit reeds vermoed worden uit de regelmatigheid van het schrift, die de conclusie wettigde, dat het niet in haast op een vergadering gemaakt was, het stellige bewijs er voor en het bewijs tevens, dat Hop in zijne latere redactie niet alles opnam, wat hij oorspronkelijk opgeteekend had, levert de collectie

1) Er heeft nog meer tot Hop's papieren behoord en wel een portefeuille met losse stukken op het Amsterdamsche gemeente-archief, die verkeerdelijk bij de Bontemantel-collectie gebracht is, zooals Kernkamp, t. a. p., I, blz. CLXI vlg., overtuigend aangetoond heeft. Deze stukken schijnen vooral de rechterlijke nalatenschap van Hop te bevatten, zooals de opgave van den inhoud — t. a. p., blz. CLVIII — bewijst.

2) Daarop volgt eene bladzijde met „notanda" uit Sallustius en Polybius, die achter deze inleiding gedrukt zijn.

van Brandt: daarin toch worden een aantal aanteekeningen gevonden, die aan Hop ontleend zijn, maar die in Hop's redactie zelf niet voorkomen; ook zijn hier en daar de bij Brandt voorhanden aanteekeningen volledíger dan in Hop's redactie; ten slotte: Brandt verwijst bij een aan Hop ontleende aanteekening bijna altijd naar een bladzijde en de aanteekeningen in Hop's papieren zijn ongepagineerd. Wanneer Hop zijne latere redactie maakte, kan ik niet mededeelen; zeker wel, nadat hij zijne notulen aan Brandt geleend had, want anders zou hij Brandt wel het in het net gestelde en niet het klad gegeven hebben. De kladnotulen schijnen verloren te zijn.

II. *Brandt's collectie* is evenals Hop's papieren uit de bibliotheek van den heer Roijaards van den Ham afkomstig [1]), werd op de auctie daarvan, volgens een mij welwillend verstrekte mededeeling van de firma Nijhoff, door deze aangekocht [2]) en door haar in 1900 aan het Rijksarchief in Den Haag verkocht. De oudste eigenaar na Brandt — voor zoover ik kan nagaan — was Mr. Johan Willem van Meel, „secretaris der societeit van Suriname", bezitter van een rijke verzameling handschriften [3]). Na hem kwam de collectie in het bezit van den bekenden boekhandelaar Isaäc Tirion, zooals blijkt uit een in de collectie aanwezige copie-verklaring van Tirion zelf: „Het Manuscript van Gerard Brandt, getrokken uit de aentekeningen van de heeren pensionarissen Hop en Vivien [4]), verklaare ik ondergeschreevene publicq gekocht te hebben op de verkoopinge der bibliothecq van Johan Willem Van Meel, gehouden boven de Beurs den 8^{en} September 1738 en volgende dagen. Dit Manuscript was geteekend Ecce en opgeschreeven: Saecken van Kerk en Staet, 1672—1675. Gedaen in Amsterdam, den 19^{en} Februarii 1757". Van Tirion heeft Wagenaar de verzameling gewis te leen gehad

---

1) Zie cat. van de auctie, II, n°. 1895.

2) Cf. cat. van de firma Nijhoff 285, II, n°. 4359.

3) Zie Van Der Aa, Biografisch Woordenboek, i. v.

4) Hierbij staat een kantteekening: „en in de Vaderlandsche Historie gebruikt".

of gekocht: zoo is het te verklaren, dat hij ze kon gebruiken voor zijn bekend werk. Later werd J. Koning de bezitter — wellicht is er tusschen Tirion-Wagenaar en Koning nog wel een andere eigenaar geweest — en uit zijne bibliotheek werd het handschrift in 1833 door J. Scheltema aangekocht [1]); van dezen ging het over op H. W. Tydeman [2]), uit Tydeman's bibliotheek [3]) kwam het aan den heer Roijaards van den Ham en ten slotte langs den bovengenoemden omweg in de veilige bewaarplaats van het Rijksarchief.

Brandt heeft de collectie genoemd: „Historische Aantekeningen, meest de Vereenigde Nederlanden betreffende en voor een groot gedeelte getrokken uit de resolutiën van Holland en uit de notulen der heeren Vivien en Hop, in en ontrent het jaer 1672 pensionarissen van Dordrecht en Amsterdam" [4]). Het is een portefeuille met voor het grootste deel losse bladen, terwijl meestal op ieder blad slechts één aanteekening staat. Zooals Brandt's titel aanwijst, zijn eigenlijk twee gedeelten te onderscheiden, die in de portefeuille ook in twee bundels verdeeld zijn. In den eersten bundel liggen een drietal inhoudsopgaven, allen van een latere hand, die tamelijk volledig zijn; hij bevat verder voor het grootste deel extracten uit resolutiën van de Staten van Holland, met eenige uit die van Gecommitteerde Raden en uit acta synodalia, welke laatste voor de kerkelijke geschiedenis eenig belang hebben. Deze bundel is van betrekkelijk weinig beteekenis: de meeste stukken in dit gedeelte zijn uit de jaren 1619—1630, daarna fragmentarisch uit verschillende jaren, terwijl het

---

1) Zie Scheltema, Mengelwerk, Vδ, blz. 243, noot; de catalogus van Koning's bibliotheek wordt genoemd bij Van Der Aa, i. v. Koning.

2) Cf. Tydeman, Bijvoegsels op Bilderdijk, X, blz. 240.

3) Zie catalogus auctie Tydeman, 1864, IV, blz. 25, n°. 299. Eigenlijk kocht het daaruit de firma Kemink te Utrecht, waarschijnlijk wel voor den heer Roijaards (mededeeling van de firma Nijhoff).

4) Dezen titel vindt men boven de eerste aanteekening uit het jaar 1619. Op de portefeuille staat met een latere hand een eenigszins andere titel, dien o. a. Tydeman, t. a. p., blz. 240, opgeeft.

laatste dagteekent uit 1677 [1]). In dezen bundel komen bij vergissing ook een paar aanteekeningen voor, aan Hop ontleend, die in den anderen bundel thuis behooren; ik heb deze bij de uitgave op hare plaats ingevoegd: het zijn die van 13 December 1673 (hierna, blz. 402), 23 Januari (blz. 422), 17 en 28 Juli (blz. 434 vlg.), 18 Augustus (blz. 437), 8 en 11 December 1674 (blz. 437 vlg.), 22 Januari (blz. 440 vlg.), 22 en 25 Maart (blz. 441 vlg.), 2 en 9 April 1675 (blz. 442).

De tweede bundel bevat de door Brandt aan Hop en Vivien ontleende aanteekeningen. Dit zijn copieën, lang niet alle door Brandt zelf geschreven, maar wel bijna alle door hem aangevuld of van een opschrift voorzien. Van wie de andere hand is, die het meerendeel van de stukken in een in sommige opzichten andere spelling dan die van Brandt (b.v. aa in plaats van ae) overgeschreven heeft, weet ik niet. In elk geval niet van Hop, wat wel opgemerkt mag worden, omdat men anders zou kunnen vermoeden, dat Brandt Hop's kladnotulen in zijn bezit gehouden had; evenmin kan de hand van Vivien zijn, omdat ook verschillende van de aan Hop ontleende aanteekeningen met de bedoelde hand geschreven zijn [2]). Lang niet altijd geeft Brandt op, aan welken van de beide pensionarissen hij zijne aanteekening ontleend heeft, maar toch is het meestal niet moeilijk dit na te gaan: bij een aan Hop ontleende mededeeling wordt meestal naar een pagina verwezen, bij een van Vivien nooit, terwijl in 't laatste geval gewoonlijk diens naam boven aan het blad medegedeeld wordt.

---

1) Verdwaald is hierbij een brief van C. Barlaeus aan „suster Adriana" van 6 Oct. 1657, over familieaangelegenheden; bij een nieuwe ordening van deze collectie is deze brief evenals een paar andere stukken in een afzonderlijken omslag gelegd, zoodat er nu eigenlijk twee groote gedeelten en nog drie afzonderlijke stukken te onderscheiden zijn.

2) Twee aanteekeningen n.l. over een brief van Van Vrijbergen op 6 Febr. 1674 (hierna, blz. 429) en over het tractaat met den Keizer op 5 Mei 1674 (hierna, blz. 433) zijn nog met een andere hand geschreven en hebben veel van kladnotulen; ze zijn echter ook niet van Hop's hand en kunnen evenmin van Vivien zijn, omdat die toen reeds lang niet meer in de Staten van Holland kwam.

In verschillende opzichten is het gelukkig, dat Brandt's verzameling bewaard gebleven is: 1°. omdat zij, zooals boven reeds is medegedeeld, Hop's redactie aanvult; 2°. omdat Hop's eigen redactie eindigt met 12 Januari 1673, terwijl Brandt nog een aantal aan hem ontleende aanteekeningen heeft uit de volgende jaren tot 11 April 1675, d. w. z. tot den dag, waarop Hop, na zijn eed als Raadsheer in den Hoogen Raad te hebben afgelegd, zijn afscheid uit de Staten van Holland nam; deze latere aanteekeningen zijn echter nog al fragmentarisch. In de derde plaats is Brandt's collectie van beteekenis, omdat dit de eenige vorm is, waarin de door Vivien gemaakte notulen tot ons zijn gekomen [1]); van diens oorspronkelijke notulen heb ik nergens een spoor kunnen vinden.

Hoe Brandt in de gelegenheid geweest is zijne copieën te maken, is alleen door een (trouwens voor de hand liggend) vermoeden te verklaren: als Amsterdamsch Remonstrantsch predikant moet hij natuurlijk den pensionaris Hop, die zelf ook Remonstrant was [2]), gekend hebben en deze zal er evenmin als de zoon van De Ruyter bezwaar in gezien hebben zijne aanteekeningen te zijner beschikking te stellen. Hoe hij aan Vivien's notulen kwam, is moeilijker te verklaren; maar het is waarschijnlijk, dat hij ook wel andere stukken van dezen te leen kreeg [3]).

III. In de derde plaats dien ik nog de aandacht te vestigen op het in Bontemantel's papieren voorkomende excerpt [4]) uit Hop's en Vivien's notulen. Nu we de beide boven beschreven handschriften hebben, heeft dit excerpt niet veel waarde: het is zeer onvolledig en daarenboven soms niet zeer duidelijk; ook de chronologie is niet streng

---

1) De laatste aanteekening van Vivien is van 27 Aug. 1672 (hierna, blz. 303); na dien tijd kwam Vivien niet meer in de Staten-vergadering.

2) Kernkamp, t. a. p., LXV, noot 1.

3) Zie Scheltema, Mengelwerk, t. a. p.

4) Een volledige opgave van den titel bij Kernkamp, t. a. p., I, blz. CXIV. Na het bovenstaande behoef ik er wel niet meer de aandacht op te vestigen, dat Dr. Kernkamp in noot 1, blz. CXV, zich vergist, wanneer hij spreekt van „origineele notulen van de beide pensionarissen, die de heer Roijaards bezit".

gehandhaafd, wat misschien wel veroorzaakt is, doordat Bontemantel hier en daar een poging heeft gedaan om op dezelfde zaak betrekking hebbende notulen van verschillende data bijeen te voegen, een zeer lofwaardig pogen trouwens, als het overal gedaan en geheel doorgevoerd was. Na de wel eenigszins globale, maar toch voldoende opgave der bij Bontemantel voorkomende data, die Dr. Kernkamp in zijne beschrijving der Bontemantel-papieren gegeven heeft, meen ik mij er van te mogen onthouden om met bewijzen te staven, dat Bontemantel's excerpt inderdaad onvolledig is: een vergelijking van die inhoudsopgave met het hierachter gedrukte kan dat leeren.

Het ligt misschien voor de hand te veronderstellen, dat Bontemantel, die met Hop zeer bekend was, diens notulen te leen heeft gehad om ze te excerpeeren [1]); maar toch is het meer waarschijnlijk, dat hij alleen uit Brandt's collectie geput heeft. Brandt en Bontemantel kenden elkander immers ook, ja de laatste ontleende wel meer gegevens aan den eersten [2]), en als wij dit aannemen, behoeven we niet te onderstellen, dat Bontemantel ook Vivien's notulen te zijner beschikking gehad heeft. Bovendien is er zooveel overeenkomst tusschen de samenstelling van sommige aanteekeningen bij beiden op te merken, dat het haast niet anders kan, of de een moet ze van den ander overgenomen hebben. Een voorbeeld moge dit verduidelijken: op 28 Juni 1672 (hierna, blz. 151 vlg.) bij de behandeling van een brief van den Prins van Oranje aan de Staten van Holland met verzoek om sauvegarde te mogen nemen voor Grave en om voor zijne belangen ook met Lodewijk XIV in onderhandeling te mogen treden, geeft Brandt als tegenstelling achter elkander op, wat Hop en wat Vivien daarover zegt: „hierop teekent Hop in margine - - - -", „maer Vivien heeft dese aenteeckening"; Bontemantel geeft dit in precies dezelfde bewoordingen. Bij de vermelding van de rede, door De Witt op 4 Augustus bij het neerleggen van zijn ambt uitgesproken (hierna, blz. 244 vlg.), geeft Brandt zijn verslag

1) Zie Kernkamp, t. a. p. en cf. blz. CLXV.
2) Kernkamp, t. a. p., I, blz. LXX en CXL en cf. blz. CLXVI.

Eigenlijk is de naam excerpt, dien ik — trouwens naar Fruin's voorbeeld — gebruikte, slechts gedeeltelijk juist. Fruin toch maakte van het eerste gedeelte der Notulen een bijna geheel volledige copie. Na 27 Augustus 1672 echter voegt hij een N.B. in: „Van nu af neem ik slechts enkele zaken, die mij meest belangrijk of curieus voorkomen, over". Hij gebruikte niet de oorspronkelijke notulen van Hop of van Vivien, maar een aantal copieën daarnaar, bijeengebracht door Gerard Brandt, waarover later meer. Hij moet die te leen hebben gehad van den heer Royaards van den Ham, omdat zijn excerpt dateert van na 1867, want noch in de studie over „Willem III en zijn geheime onderhandelingen met Engeland", die in 1864, noch in die over „de schuld van Willem III aan den moord der gebroeders De Witt", die in 1867 verscheen [1]), is er gebruik van gemaakt, en van 1864 af was genoemde heer de bezitter van Brandt's handschrift. Daartegen kan niet opwegen de bedenking, dat Fruin ook de in de notulen voórkomende regesten van brieven

---

1) Resp. in Bijdragen voor Vad. Gesch. en Oudheidk., N. R, III, blz. 287 vlg., en Gids, 1867, I, blz. 201 vlg. In den herdruk dier beide artikelen in Verspreide Geschriften, IV, blz. 338 vlg. en 357 vlg., is wel gebruik van de Notulen gemaakt naar aanteekeningen, die Fruin volgens zijne bekende methode bij de eerste redactie geschreven had. Dat Fruin de Notulen bij de eerste redactie niet gekend heeft, blijkt overtuigend uit verschillende nieuwe aanvullingen, b.v. t. a. p., blz. 341, noot 3, blz. 345, noot 2 (aan het slot), blz. 350, noot 2 en 3, enz. De noten bij de nieuwe redactie in de Verspr. Geschr. kunnen soms den indruk vestigen, alsof Fruin de Notulen ook reeds bij de eerste redactie kende, al had hij er toen niet naar verwezen. Zoo wordt b.v. t. a. p., blz. 350, noot 1, verwezen naar de Notulen bij het voorstel van Dordrecht van 14 Juli 1672 om den Prins volmacht te geven tot het voeren van de onderhandelingen met Engeland (zie hierna, blz. 216); deze plaats nu komt in de Bijdragen, t. a. p., blz. 301, precies zoo voor, maar toen maakte Fruin gebruik van de Secrete Resolutiën van Holland van 14 Juli 1672, waarin dit voorstel ongeveer op dezelfde wijze ook opgegeven wordt. Een ander voorbeeld: Verspreide Geschriften, IV, blz. 376, noot 1, wordt een plaats geciteerd uit de Notulen op 27 Aug. 1672 (zie hierna, blz. 299 vlg.), maar bij de eerste redactie (Gids, t. a. p., blz. 216) kende Fruin die plaats reeds uit Wagenaar's Vaderlandsche Historie, XIV, blz. 191.

van Pieter de Groot uit Parijs opnam — wat overigens op zich zelf het vermoeden zou doen ontstaan, dat het excerpt dateerde van vóór 1851, omdat die brieven toen grootendeels uitgegeven waren [1]). Hoe overigens alles, wat op de collectie betrekking had, tot het laatst toe werd bijgehouden, blijkt uit een aanteekening op de eerste bladzijde, waarin „Bontemantel — deel II, 186²" naar Kernkamp's uitgave wordt aangehaald als bewijs, dat ook Bontemantel de notulen gekend had, en waarin ook nog wordt vermeld de auctie-catalogus van de bibliotheek van den heer Royaards van den Ham, volgens welke Brandt's collectie opnieuw onder den hamer zou komen.

Toen ik Fruin's excerpt ging bestudeeren en in de eerste plaats zocht naar de bron, waaruit het geput was, kwam ik weldra tot een paar ontdekkingen, die het oorspronkelijk plan van de uitgave wijzigden. Het Rijksarchief in Den Haag namelijk had in 1899 aangekocht de papieren van Cornelis Hop, waarin ook zijne notulen, terwijl in 1900 Brandt's collectie in dezelfde bewaarplaats terechtkwam. Bij de onderlinge vergelijking van deze verschillende handschriften werd het duidelijk, dat het verstandiger zou zijn het oorspronkelijke uit te geven dan een excerpt uit een excerpt. Twee redenen waren daarbij vooral van invloed: 1°. de aanteekeningen, die Fruin van het verhandelde na 27 Augustus 1672 maakte, waren zeer onvolledig; 2°. bij Brandt kwamen hiaten voor, die een aanvulling in Hop's notulen vonden. Het is nu in de eerste plaats noodig een nadere beschrijving van de handschriften te geven; alleen zij hier nog opgemerkt, dat van Fruin's excerpt ten slotte dus alleen enkele kantteekeningen [2]) gebruikt zijn, wat op de desbetreffende plaatsen in de noten opgegeven wordt.

---

1) Bij Van Dijk, Bijdrage tot de Geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie. Handelingen met Frankrijk en Spanje 1668—1672. Utrecht, 1851.

2) Enkele verwijzingen van Fruin naar de gedrukte Resolutiën van Holland heb ik niet in het bijzonder aangegeven, omdat in de noten bij den tekst een doorloopende vergelijking daarmede opgenomen is.

I. *Hop's papieren* zijn uit de bibliotheek van den heer Roijaards van den Ham [1]) door het Rijksarchief aangekocht [2]). Zij beslaan vier deelen folio, in perkament gebonden en uitstekend geconserveerd; een pagineering ontbreekt. Niet alle vier deelen zijn van evenveel belang. De eerste twee deelen, die als rugtitel hebben „Politicq", bevatten niet veel meer dan een groot aantal copieën van officieele stukken: belangrijke resolutiën, octrooien van de magistraatsbestelling van eenige steden, instructiën van een aantal ambtenaren enz. Deze twee deelen zijn blijkbaar door Hop geheel te eigen behoeve aangelegd. In deel II vindt men een inhoudsopgave, eigenhandig door Hop geschreven; overigens zijn de stukken niet van zijne hand, maar achterop heeft hij zelf gewoonlijk een korte inhoudsopgave gegeven en op sommige komt de aanduiding voor: „Voor den heer pensionaris Hop", feiten, die ik alleen vermeld om te bewijzen, dat deze beide deelen werkelijk van Hop afkomstig zijn, wat overigens uit niets blijkt. Merkwaardig zijn in hoofdzaak in deze deelen enkele onbekende instructiën [3]) en een lijst van de namen van degenen, die van wege de Staten van Holland gecommitteerd zijn geweest in de verschillende van die Staten afhangende college's; deze lijst begint met het jaar 1600.

Deel III en IV bestaan voor een groot deel uit door Hop eigenhandig geschreven stukken. Deel III bevat voornamelijk „Notabilia de jure publico et formando statu", waarbij allerlei synoptische tabellen, o. a. een „Tabula, continens media bene constitutae rei publicae".

---

1) Zie cat. van de auctie, II, nº. 1917. Over de vroegere bezitters van deze papieren kan ik alleen mededeelen, dat de heer Roijaards ze kocht uit de bibliotheek van D. C. en J. J. van Voorst; zie cat. van de auctie der HSS. van die beide heeren (1859, bij Frederik Muller te Amsterdam), blz. 76, nº. 437; de daar gegeven inhoudsopgave is zeer verward. Tevergeefs informeerde ik bij de firma F. Muller, of haar iets omtrent de vroegere herkomst van deze papieren bekend was.

2) Cf. Verslagen van 's Rijks oude archieven, 1899, blz. 69 vlg., waar men tevens een korte inhoudsopgave vindt.

3) Zie eene opgave daarvan in Verslagen, t. a. p.

Verder een kort excerpt uit de resolutiën van de Staten van Holland van 1576—1650.

Deel IV [1]) begint met de notulen, waarover aanstonds. Dan volgt een „Extract uit de resolutiën van de heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant tot elucidatie van het gepasseerde in den jare 1672", dat doorloopt tot 23 Maart 1673. Dit behoort blijkbaar, evenals het volgende: „Notabile saecken, getrocken uyt de Hollantse Mercurius, tot nader elucidatie van het gepasseerde in den jare 1672" — waarbij ook een onvolledige opgave van de „actens" achter Valckenier's „Verwerd Europa" — bij de voorafgaande notulen. Daarna komen weer andere, op zich zelf staande opgaven als:

„Notabilia circa libertatem rei publicae Hollandiae Westfrisiaeque", beginnende met de Noormannen, hoe die het land verwoestten en hoe daarna Holland door Karel den Kale als een graafschap aan „Diederigh van Aquitaniën" gegeven werd enz.; het grootste gedeelte heeft echter betrekking op den tijd van Willem III en vertelt kortelijk, hoe deze stadhouder werd en in welke aangelegenheden zijn advies ter Staten van Holland ingewonnen werd; na 1673 wordt het een chronologische lijst van verschillende min of meer belangrijke gebeurtenissen;

een extract uit de resolutie van de vroedschap van Amsterdam van 29 April 1666, waarbij Hop pensionaris werd, benevens zijne instructie [2]) en een opgave van de namen der pensionarissen van Amsterdam na Hop's aftreden in 1675; deze opgave eindigt met de vermelding van de benoeming van Mr. Reinier Schaep in 1703, wel een bewijs, hoe Hop dit tot het einde bijhield, want hij zelf stierf in 1704;

---

1) In dit deel komt een soort van paginëering voor, in zooverre dat ieder op zichzelf staande afdeeling een nummer boven rechts in den hoek van de bladzijde draagt. Ook bij de notulen vindt men hier en daar een cijfer boven aan de bladzijde, maar zonder volgorde en zonder samenhang.

2) Deze is gedrukt bij Dr. Kernkamp in zijne uitgave van Bontemantel's „Regeeringe van Amsterdam" II, Bijlage VIII, blz. 448 vlg.

nog verschillende chronologische lijsten, o. a. een „ter memorie", opgave van verschillende gebeurtenissen van 29 April 1666 — 18 September 1696, „Remarquable saecken voorgevallen tsedert de doodt van Prins Frederick Hendrick en de vrede van Munster", verschillende notanda, een aantal copieën van resolutiën, brieven, vooral aan Hop en slechts een enkele van Hop.

Deze korte opgave is voldoende om een indruk te geven van den bonten inhoud van dit deel, even bont misschien, maar lang niet zoo rijk als de deelen van de Bontemantel-collectie, vooral omdat er van „mémoires" in den eigenlijken zin van het woord nergens sprake is [1]).

Wij komen nu tot de notulen of zooals Hop ze zelf genoemd heeft: „Sommiere deliberatiën, ter vergaderinge van de Staten van Hollant, gehouden t'sedert den 22en December 1671", een titel, dien ik honoris causa boven den tekst der uitgave heb laten drukken. De hieraan voorafgaande lijsten van de comparanten ter vergadering heb ik bij de uitgave weggelaten, omdat ze evenzoo te vinden zijn bij het begin van de verschillende samenkomsten in de gedrukte resolutiën [2]). De ons bewaarde notulen zijn niet de kladnotulen, die Hop wel tijdens de vergaderingen gemaakt moet hebben; maar ze zijn daaruit in lateren tijd door Hop zelf (want ze zijn eigenhandig door hem geschreven) samengesteld. Kon dit reeds vermoed worden uit de regelmatigheid van het schrift, die de conclusie wettigde, dat het niet in haast op een vergadering gemaakt was, het stellige bewijs er voor en het bewijs tevens, dat Hop in zijne latere redactie niet alles opnam, wat hij oorspronkelijk opgeteekend had, levert de collectie

1) Er heeft nog meer tot Hop's papieren behoord en wel een portefeuille met losse stukken op het Amsterdamsche gemeente-archief, die verkeerdelijk bij de Bontemantel-collectie gebracht is, zooals Kernkamp, t. a. p., I, blz. CLXI vlg., overtuigend aangetoond heeft. Deze stukken schijnen vooral de rechterlijke nalatenschap van Hop te bevatten, zooals de opgave van den inhoud — t. a. p., blz. CLVIII — bewijst.

2) Daarop volgt eene bladzijde met „notanda" uit Sallustius en Polybius, die achter deze inleiding gedrukt zijn.

van Brandt: daarin toch worden een aantal aanteekeningen gevonden, die aan Hop ontleend zijn, maar die in Hop's redactie zelf niet voorkomen; ook zijn hier en daar de bij Brandt voorhanden aanteekeningen volledíger dan in Hop's redactie; ten slotte: Brandt verwijst bij een aan Hop ontleende aanteekening bijna altijd naar een bladzijde en de aanteekeningen in Hop's papieren zijn ongepagineerd. Wanneer Hop zijne latere redactie maakte, kan ik niet mededeelen; zeker wel, nadat hij zijne notulen aan Brandt geleend had, want anders zou hij Brandt wel het in het net gestelde en niet het klad gegeven hebben. De kladnotulen schijnen verloren te zijn.

II. *Brandt's collectie* is evenals Hop's papieren uit de bibliotheek van den heer Roijaards van den Ham afkomstig [1]), werd op de auctie daarvan, volgens een mij welwillend verstrekte mededeeling van de firma Nijhoff, door deze aangekocht [2]) en door haar in 1900 aan het Rijksarchief in Den Haag verkocht. De oudste eigenaar na Brandt — voor zoover ik kan nagaan — was Mr. Johan Willem van Meel, „secretaris der societeit van Suriname", bezitter van een rijke verzameling handschriften [3]). Na hem kwam de collectie in het bezit van den bekenden boekhandelaar Isaäc Tirion, zooals blijkt uit een in de collectie aanwezige copie-verklaring van Tirion zelf: „Het Manuscript van Gerard Brandt, getrokken uit de aentekeningen van de heeren pensionarissen Hop en Vivien [4]), verklaare ik ondergeschreevene publicq gekocht te hebben op de verkoopinge der bibliothecq van Johan Willem Van Meel, gehouden boven de Beurs den 8^{en} September 1738 en volgende dagen. Dit Manuscript was geteekend Ecce en opgeschreeven: Saecken van Kerk en Staet, 1672—1675. Gedaen in Amsterdam, den 19^{en} Februarii 1757". Van Tirion heeft Wagenaar de verzameling gewis te leen gehad

1) Zie cat. van de auctie, II, n°. 1895.
2) Cf. cat. van de firma Nijhoff 285, II, n°. 4359.
3) Zie Van Der Aa, Biografisch Woordenboek, i. v.
4) Hierbij staat een kantteekening: „en in de Vaderlandsche Historie gebruikt".

of gekocht: zoo is het te verklaren, dat hij ze kon gebruiken voor zijn bekend werk. Later werd J. Koning de bezitter — wellicht is er tusschen Tirion-Wagenaar en Koning nog wel een andere eigenaar geweest — en uit zijne bibliotheek werd het handschrift in 1833 door J. Scheltema aangekocht [1]); van dezen ging het over op H. W. Tydeman [2]), uit Tydeman's bibliotheek [3]) kwam het aan den heer Roijaards van den Ham en ten slotte langs den bovengenoemden omweg in de veilige bewaarplaats van het Rijksarchief.

Brandt heeft de collectie genoemd: „Historische Aantekeningen, meest de Vereenigde Nederlanden betreffende en voor een groot gedeelte getrokken uit de resolutiën van Holland en uit de notulen der heeren Vivien en Hop, in en ontrent het jaer 1672 pensionarissen van Dordrecht en Amsterdam" [4]). Het is een portefeuille met voor het grootste deel losse bladen, terwijl meestal op ieder blad slechts één aanteekening staat. Zooals Brandt's titel aanwijst, zijn eigenlijk twee gedeelten te onderscheiden, die in de portefeuille ook in twee bundels verdeeld zijn. In den eersten bundel liggen een drietal inhoudsopgaven, allen van een latere hand, die tamelijk volledig zijn; hij bevat verder voor het grootste deel extracten uit resolutiën van de Staten van Holland, met eenige uit die van Gecommitteerde Raden en uit acta synodalia, welke laatste voor de kerkelijke geschiedenis eenig belang hebben. Deze bundel is van betrekkelijk weinig beteekenis: de meeste stukken in dit gedeelte zijn uit de jaren 1619—1630, daarna fragmentarisch uit verschillende jaren, terwijl het

---

1) Zie Scheltema, Mengelwerk, Vb, blz. 243, noot; de catalogus van Koning's bibliotheek wordt genoemd bij Van Der Aa, i. v. Koning.

2) Cf. Tydeman, Bijvoegsels op Bilderdijk, X, blz. 240.

3) Zie catalogus auctie Tydeman, 1864, IV, blz. 25, n°. 299. Eigenlijk kocht het daaruit de firma Kemink te Utrecht, waarschijnlijk wel voor den heer Roijaards (mededeeling van de firma Nijhoff).

4) Dezen titel vindt men boven de eerste aanteekening uit het jaar 1619. Op de portefeuille staat met een latere hand een eenigszins andere titel, dien o. a. Tydeman, t. a. p., blz. 240, opgeeft.

laatste dagteekent uit 1677 [1]). In dezen bundel komen bij vergissing ook een paar aanteekeningen voor, aan Hop ontleend, die in den anderen bundel thuis behooren; ik heb deze bij de uitgave op hare plaats ingevoegd: het zijn die van 13 December 1673 (hierna, blz. 402), 23 Januari (blz. 422), 17 en 28 Juli (blz. 434 vlg.), 18 Augustus (blz. 437), 8 en 11 December 1674 (blz. 437 vlg.), 22 Januari (blz. 440 vlg.), 22 en 25 Maart (blz. 441 vlg.), 2 en 9 April 1675 (blz. 442).

De tweede bundel bevat de door Brandt aan Hop en Vivien ontleende aanteekeningen. Dit zijn copieën, lang niet alle door Brandt zelf geschreven, maar wel bijna alle door hem aangevuld of van een opschrift voorzien. Van wie de andere hand is, die het meerendeel van de stukken in een in sommige opzichten andere spelling dan die van Brandt (b.v. aa in plaats van ae) overgeschreven heeft, weet ik niet. In elk geval niet van Hop, wat wel opgemerkt mag worden, omdat men anders zou kunnen vermoeden, dat Brandt Hop's kladnotulen in zijn bezit gehouden had; evenmin kan de hand van Vivien zijn, omdat ook verschillende van de aan Hop ontleende aanteekeningen met de bedoelde hand geschreven zijn [2]). Lang niet altijd geeft Brandt op, aan welken van de beide pensionarissen hij zijne aanteekening ontleend heeft, maar toch is het meestal niet moeilijk dit na te gaan: bij een aan Hop ontleende mededeeling wordt meestal naar een pagina verwezen, bij een van Vivien nooit, terwijl in 't laatste geval gewoonlijk diens naam boven aan het blad medegedeeld wordt.

---

1) Verdwaald is hierbij een brief van C. Barlaeus aan „suster Adriana" van 6 Oct. 1657, over familieaangelegenheden; bij een nieuwe ordening van deze collectie is deze brief evenals een paar andere stukken in een afzonderlijken omslag gelegd, zoodat er nu eigenlijk twee groote gedeelten en nog drie afzonderlijke stukken te onderscheiden zijn.

2) Twee aanteekeningen n.l. over een brief van Van Vrijbergen op 6 Febr. 1674 (hierna, blz. 429) en over het tractaat met den Keizer op 5 Mei 1674 (hierna, blz. 433) zijn nog met een andere hand geschreven en hebben veel van kladnotulen; ze zijn echter ook niet van Hop's hand en kunnen evenmin van Vivien zijn, omdat die toen reeds lang niet meer in de Staten van Holland kwam.

In verschillende opzichten is het gelukkig, dat Brandt's verzameling bewaard gebleven is: 1°. omdat zij, zooals boven reeds is medegedeeld, Hop's redactie aanvult; 2°. omdat Hop's eigen redactie eindigt met 12 Januari 1673, terwijl Brandt nog een aantal aan hem ontleende aanteekeningen heeft uit de volgende jaren tot 11 April 1675, d. w. z. tot den dag, waarop Hop, na zijn eed als Raadsheer in den Hoogen Raad te hebben afgelegd, zijn afscheid uit de Staten van Holland nam; deze latere aanteekeningen zijn echter nog al fragmentarisch. In de derde plaats is Brandt's collectie van beteekenis, omdat dit de eenige vorm is, waarin de door Vivien gemaakte notulen tot ons zijn gekomen [1]); van diens oorspronkelijke notulen heb ik nergens een spoor kunnen vinden.

Hoe Brandt in de gelegenheid geweest is zijne copieën te maken, is alleen door een (trouwens voor de hand liggend) vermoeden te verklaren: als Amsterdamsch Remonstrantsch predikant moet hij natuurlijk den pensionaris Hop, die zelf ook Remonstrant was [2]), gekend hebben en deze zal er evenmin als de zoon van De Ruyter bezwaar in gezien hebben zijne aanteekeningen te zijner beschikking te stellen. Hoe hij aan Vivien's notulen kwam, is moeilijker te verklaren; maar het is waarschijnlijk, dat hij ook wel andere stukken van dezen te leen kreeg [3]).

III. In de derde plaats dien ik nog de aandacht te vestigen op het in Bontemantel's papieren voorkomende excerpt [4]) uit Hop's en Vivien's notulen. Nu we de beide boven beschreven handschriften hebben, heeft dit excerpt niet veel waarde: het is zeer onvolledig en daarenboven soms niet zeer duidelijk; ook de chronologie is niet streng

---

1) De laatste aanteekening van Vivien is van 27 Aug. 1672 (hierna, blz. 303); na dien tijd kwam Vivien niet meer in de Staten-vergadering.

2) Kernkamp, t. a. p., LXV, noot 1.

3) Zie Scheltema, Mengelwerk, t. a. p.

4) Een volledige opgave van den titel bij Kernkamp, t. a. p., I, blz. CXIV. Na het bovenstaande behoef ik er wel niet meer de aandacht op te vestigen, dat Dr. Kernkamp in noot 1, blz. CXV, zich vergist, wanneer hij spreekt van „origineele notulen van de beide pensionarissen, die de heer Roijaards bezit".

gehandhaafd, wat misschien wel veroorzaakt is, doordat Bontemantel hier en daar een poging heeft gedaan om op dezelfde zaak betrekking hebbende notulen van verschillende data bijeen te voegen, een zeer lofwaardig pogen trouwens, als het overal gedaan en geheel doorgevoerd was. Na de wel eenigszins globale, maar toch voldoende opgave der bij Bontemantel voorkomende data, die Dr. Kernkamp in zijne beschrijving der Bontemantel-papieren gegeven heeft, meen ik mij er van te mogen onthouden om met bewijzen te staven, dat Bontemantel's excerpt inderdaad onvolledig is: een vergelijking van die inhoudsopgave met het hierachter gedrukte kan dat leeren.

Het ligt misschien voor de hand te veronderstellen, dat Bontemantel, die met Hop zeer bekend was, diens notulen te leen heeft gehad om ze te excerpeeren [1]); maar toch is het meer waarschijnlijk, dat hij alleen uit Brandt's collectie geput heeft. Brandt en Bontemantel kenden elkander immers ook, ja de laatste ontleende wel meer gegevens aan den eersten [2]), en als wij dit aannemen, behoeven we niet te onderstellen, dat Bontemantel ook Vivien's notulen te zijner beschikking gehad heeft. Bovendien is er zooveel overeenkomst tusschen de samenstelling van sommige aanteekeningen bij beiden op te merken, dat het haast niet anders kan, of de een moet ze van den ander overgenomen hebben. Een voorbeeld moge dit verduidelijken: op 28 Juni 1672 (hierna, blz. 151 vlg.) bij de behandeling van een brief van den Prins van Oranje aan de Staten van Holland met verzoek om sauvegarde te mogen nemen voor Grave en om voor zijne belangen ook met Lodewijk XIV in onderhandeling te mogen treden, geeft Brandt als tegenstelling achter elkander op, wat Hop en wat Vivien daarover zegt: „hierop teekent Hop in margine - - - -", „maer Vivien heeft dese aenteeckening"; Bontemantel geeft dit in precies dezelfde bewoordingen. Bij de vermelding van de rede, door De Witt op 4 Augustus bij het neerleggen van zijn ambt uitgesproken (hierna, blz. 244 vlg.), geeft Brandt zijn verslag

1) Zie Kernkamp, t. a. p. en cf. blz. CLXV.
2) Kernkamp, t. a. p., I, blz. LXX en CXL en cf. blz. CLXVI.

naar Hop en daarbij kantteekeningen naar Vivien; de kantteekeningen bij Bontemantel zijn geheel dezelfde en evenzoo is dit het geval bij de vermelding van het verslag van de Gecommitteerde Raden over de onrust in de steden op 26 Augustus (hierna, blz. 295 vlg.).

Er is slechts één bezwaar tegen onze conclusie en wel, dat er bij Bontemantel twee aanteekeningen voorkomen, die Brandt niet heeft, n.l. op 13 Juni en op 8 Juli 1672 (hierna, blz. 108, noot 1, en 199, noot 2). Het is echter moeilijk aan te nemen, dat het groote hiaat van 16 April—18 Juni 1672, dat thans bij Brandt voorkomt, altijd bestaan heeft; waarom zou Brandt de maanden Mei en begin Juni, toen er juist zooveel belangrijks gebeurde, met opzet weggelaten hebben? Dat er in elk geval iets van zijne collectie zoek geraakt is, staat vast en wel voornamelijk de aanteekening over 20 Augustus, den dag van den moord der De Witten Brandt leende die aanteekening uit aan den samensteller van de „Gedenkwaardige Stukken" achter Oudaen's Haegsche broedermoord [1]) en ontving ze niet terug. Zoo is het misschien met meer stukken gegaan en het is volstrekt niet onmogelijk, dat Bontemantel de collectie ten gebruike gehad heeft, toen ze nog volledig was: ook de aanteekening over den 20sten Augustus ontbreekt bij hem niet. Ik stel mij dus de zaak zoo voor: Brandt heeft zijn excerpt gemaakt in elk geval vóór 1678, want in dat jaar verscheen het eerste werk, waarbij van zijne aanteekeningen gebruik gemaakt moet zijn [2]). Bontemantel heeft het eerst van hem te leen gehad [3]) en daarna de samensteller van de Gedenkwaardige Stukken; deze en anderen, die het òf van Brandt òf van latere bezitters te leen kregen — misschien ook wel die latere bezitters zelf [4]) — hebben een aantal stukken zoek gemaakt.

---

1) Cf. hierna blz. 285, noot 1.

2) Cf. hierna, blz. XVIII.

3) Deze verzamelde vooral in het laatst van zijn leven, c. 1680, 1682, 1684; zie Kernkamp t. a. p., blz. CLXVI.

4) Stellig was het hiaat er reeds, toen Wagenaar het handschrift gebruikte, want hij geeft juist over dien tijd niets uit de aanteekeningen van Brandt.

Ten slotte moet ik hierbij mededeelen, dat in Bontemantel's excerpt eenige aanteekeningen uit 1671 voorafgaan; hierop volgen eenige onbeschreven pagina's en dan komt een aanteekening van 13 Juni 1672. Die aanteekeningen uit 1671 heb ik noch bij Hop, noch bij Brandt teruggevonden; ik vermoed dan ook, dat ze niet tot de eigenlijke notulen behooren, maar van Bontemantel zelf afkomstig zijn [1]). Het is echter natuurlijk ook mogelijk, dat er aanteekeningen van Hop of Vivien of van beiden over 1671 bestaan hebben; Hop zelf heeft er althans eenige uit dat jaar opgenomen, maar pas van 22 December af Bij Brandt is hiervan niets bewaard; maar het kan zijn, dat ook dit gedeelte uit zijne collectie verloren geraakt is. Dit alles is weinig meer dan een vermoeden: als conclusie durf ik alleen geven een non liquet. Voor de volledigheid heb ik, wat Bontemantel uit 1671 mededeelt, als bijlage opgenomen.

In den beginne werd reeds opgemerkt, dat verschillende geschiedschrijvers onze notulen gebruikten, de meesten alleen door middel van Brandt's excerpt. In de eerste plaats Brandt zelf in zijn Leven van De Ruiter, ofschoon hij er daarvoor natuurlijk niet veel aan had. Dikwijls is het zeer moeilijk na te gaan, waaruit hij put, daar er tusschen het verslag in de notulen van brieven van De Ruiter, wanneer die ter Staten van Holland gelezen werden, en opgaven uit die brieven in Brandt's biografie meermalen groote overeenstemming bestaat, zonder dat men kan beslissen, of die overeenstemming alleen toevallig is, omdat Brandt zijne mededeelingen ook aan het archief van De Ruiter ontleend kan hebben. Vast staat, dat Brandt de notulen gebruikte bij het vermelden van een paar memorie's van Downing [2]), bij het verhaal over het buskruit, dat door Cornelis de Witt op verzoek van de regeering van Dordrecht uit de vloot naar die stad ge-

---

1) Ook aan het slot heeft Bontemantel wel iets bijgevoegd, zie hierna, blz. 442, noot 2, en ook blz. 402, noot 2.

2) Zie Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 640 vlg., en cf. hierna, blz. 2, 10 en 18.

zonden was [1]), bij wat hij mededeelt over het gesprek van Van Beuningen met de ambassadeurs Arlington en Buckingham [2]), en evenzoo bij wat hij vertelt van de deliberatie ter Staten van Holland over een missive van Overbeek, den bevelhebber der Oost-Indische retourvloot, toen deze in Augustus in de Eems binnengevallen was [3]), en over een gesprek van Van Beverningh en Mauregnault met den Prins over het beschermen van die vloot door De Ruiter [4]).

Om eerst bij de familie Brandt te blijven: nog vóór den vader had reeds één der zoons iets uit de collectie gepubliceerd en wel zijn tweede zoon, ook Gerard geheeten, later predikant bij de Remonstrantsche gemeente te Rotterdam. Deze schreef op 21-jarigen leeftijd [5]) (dus waarschijnlijk wel met behulp van Gerard Senior) de Tweejaerige Geschiedenissen, voorgevallen in de jaeren 1674 en 1675, verschenen als een vervolg op, een derde deel van Donselaar's Ontroerdt Nederlandt. De overeenstemming tusschen enkele plaatsen van de notulen der genoemde jaren en van de Tweejaerige Geschiedenissen [6]) bewijst duidelijk, dat de schrijver de notulen gekend moet hebben, en dus ook, dat Brandt zijn aanteekeningen vóór 1678 gemaakt heeft, want toen verscheen de eerste druk van genoemd werk [7]).

Behalve door den samensteller van de Gedenkwaardige Stukken achter Oudaen's Haegsche Broedermoord [8]), schijnen de notulen verder tot Wagenaar's tijd door niemand gebruikt te zijn. Wagenaar haalde de schade

---

1) Brandt, t. a. p., blz. 682, en cf. hierna, blz. 240.
2) Ibid., blz. 695, en cf. hierna, blz. 188 vlg.
3) Ibid., blz. 722, en cf. hierna, blz. 251 vlg.
4) Ibid., blz. 724, en cf. hierna, blz. 254 vlg.
5) Geb. 1657, † 1683; Gerard Senior stierf 1685.
6) Cf. hierna, blz. 421 en noot 1, 429 en noot 1, 441 en noot 3.
7) „Bij Johannes van Someren, Abraham Wolfgangh en Hendrik en Dirk Boom, boekverkopers in compagnie". Deze druk is alleen voorzien van de voor mij duistere letters: V. T. V. Eerst op den tweeden druk, bij Lambert Bos, Rotterdam 1703, wordt Gerard Brand de Jonge als auteur genoemd.
8) Zie hiervóór, blz. XVI.

dubbel en dwars in, puttende uit Brandt's collectie. Volgt dit reeds uit het feit, dat hij die te zijner beschikking had, nog duidelijker wordt het uit de dikwijls woordelijke overeenstemming tusschen Brandt en Wagenaar's citaten. Dat daarbij meermalen verwezen wordt naar de aanteekeningen van Hop en van Vivien ieder afzonderlijk, levert geen bezwaar op, omdat, zooals we zagen, Brandt den naam Vivien dikwijls vermeldt bij notulen, die aan Vivien ontleend zijn. Trouwens, het gebeurt ook nog al eens, dat Wagenaar zich vergist en naar Vivien's aanteekeningen verwijst, waar hij naar Hop had moeten verwijzen: dit is vooral het geval, wanneer Brandt zijn bron niet vermeldt [1]). Het is overbodig hier alle plaatsen aan te wijzen, waar Wagenaar de notulen gevolgd heeft, omdat hij dit zelf zeer getrouw doet. Een zonderlinge gewoonte volgt hij daarbij verschillende malen: n.l. om tal van brieven (en soms ook andere stukken), die hij blijkens de woordelijke overeenstemming met Brandt alleen uit de inhoudsopgave van de notulen kende [2]), te citeeren als MS. brieven, daardoor den indruk gevende, alsof hij al die brieven zelf kende [3]). nu is het inderdaad geen gering aantal van MS. brieven, die hij op 1672 citeert; maar ik geloof na een nauwkeurige vergelijking stellig, dat hij ze alle, op een paar uitzonderingen na, alleen uit de notulen kende. Ten

---

1) Zie b.v. hierna, blz. 3, noot 4, enz.; overal is in de noten dezer uitgave op die plaatsen de aandacht gevestigd.

2) Een aantal voorbeelden in de noten, b.v. hierna, blz. 10, noot 3, blz. 11, noot 4, enz.; omdat de meeste voorbeelden door vergelijking van deze uitgave met Wagenaar gemakkelijk te vinden zijn, heb ik echter niet alle plaatsen opgegeven.

3) Zoo doet hij ook bij de vermelding van het gebeurde op 20 Aug. (XIV, blz. 162, noot g); waarschijnlijk echter heeft hij ook dit alleen gekend uit de Gedenkwaardige Stukken (zie hiervoor, blz. XVI), terwijl hij verwijst naar „Aanteekening van den pensionaris Hop MS." Dat de samensteller van de Gedenkw. Stukken zijne mededeeling aan Hop ontleende, kon Wagenaar weten, omdat de bron opgegeven wordt. Iets verder (blz. 179, noot f) vermeldt hij naast elkander: „Uit Aanteekeningen van den pensionaris Vivien van 22 Aug. 1672 MS." en „Gedenkw. Stukken, blz. 16"; ik vermoed, dat hij ook hier alleen de laatste voor zich had.

Onder de papieren van Nicolaas Witsen komt nog voor een band, getiteld: „Daghvaerdinge van de vergaederingh van mijnheeren Staten van Hollant en Westvrieslant, begonnen 1591 tot 1596". Waarschijnlijk is deze geschreven door Rombout Hoogerbeets, den pensionaris van Leiden.

III. Op het Gemeente-archief te Rotterdam:

Aanteekeningen uit de resolutiën van Holland. 1748—1756.

Notulen, door my gehouden in de vergadering van Holland. 1778 en 1779. Deze zijn geschreven door Collot d'Escury, van wien ook bewaard zijn een aantal notulen over de vergaderingen van de vroedschap van Rotterdam, 1787—1794; hierin nu vindt men ook weer notulen van de Staten van Holland, wanneer de schrijver daarheen afgevaardigd werd.

IV. Inlichtingen, door verschillende archivarissen aan het Bestuur van het Historisch Genootschap gegeven (zie hiervóór blz. XXVI, noot 5):

Te Haarlem [1]: minuutnotulen, door de pensionarissen ter vergadering gehouden, van: Mei 1591, 1641, 1646—1653, 1653—1665, 1672—1687, 1690—1696, 1700, 1701, 1711, 1713, 1719—1723, 1728, 1730, 1731, 1738, 1740, 1766, 1786, 12 Jan. 1791—Juni 1791.

Notulen, door de pensionarissen gehouden, van: 14 Oct. 1716—12 Oct. 1724, Mei 1726—22 Jan. 1795.

Te Delft [2]: particuliere notulen uit de jaren 1621—1627.

Te Gouda [3]: een afschrift van particuliere notulen, betrekking hebbende op de jaren 1709—1713, vrij uitvoerig, waarschijnlijk gehouden door Mr. Daniël Lestevenon en daarna gecopieerd door een klerk van de secretarie.

Te Edam [4]: notulen over de jaren 1623—1628 en 1773—1780.

Te Medemblik [5]: notulen, geschreven door Nicolaas

---

1) Mededeeling van den heer M. G. Wildeman, destijds adjunct-gemeente-archivaris te Haarlem.

2) Mededeeling van Mr. Dr. H. S. Veldman, destijds gemeente-archivaris te Delft.

3) Mededeeling van Dr. L. A. Kesper, gemeente-archivaris te Gouda.

4) Mededeeling van den heer H. C. Vegtel.

5) Mededeeling van den heer C. J. Gonnet, rijks-archivaris in Noord-Holland.

Stellingwerff, pensionaris van Medemblik, 1622—1665. 5 portefeuilles.

Aanteekeningen over de jaren .... en 1658; één portefeuille [1]).

Men ziet, de oogst is niet onbelangrijk en door verder onderzoek in andere archieven zou ze waarschijnlijk nog verbeterd kunnen worden [2]). Een andere bron, die leiden moet tot hetzelfde doel, n.l. vermeerdering van de kennis van het ter Staten van Holland voorgevallene, is te vinden in de brieven van de Gedeputeerden ter dagvaart aan de burgemeesters hunner steden, waarvan zeker wel meer bewaard gebleven is, maar die in elk geval tot nog toe ook bijna geheel ongebruikt bleven [3]). Een laatste middel om de gedrukte resolutiën aan te vullen, zou men kunnen vinden in de verslagen, door de deputatie ter dagvaart bij haren terugkeer uitgebracht bij monde van

---

1) Uit Dordrecht, Leiden, Schiedam, Gorinchem, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen en van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag kwam bericht, dat er geen notulen van dien aard zijn. Enkele mededeelingen uit Amsterdam en van het Algemeen Rijksarchief in Den Haag laat ik weg, omdat ik die boven uitvoeriger gegeven heb. Uit Den Briel kwam geen antwoord. In Schoonhoven en Purmerend werd geen onderzoek ingesteld, omdat het Bestuur van het Historisch Genootschap daar niemand wist aan te wijzen, die het onderzoek kon verrichten.

2) Wagenaar, XIV, blz. 54, noot 1, en blz. 80, noot 2, vermeldt o. a. nog notulen van den pensionaris Burgersdijk. Ook bij de beschrijving der onderhandelingen van Holland met Zeeland over de bevordering van den Prins van Oranje in 1666 heeft Wagenaar (XIII, blz. 194 vlg.) gebruik gemaakt van particuliere notulen. Evenzoo moet Brandt, toen hij in zijn Leven van De Ruiter (uitgave 1701, blz. 526) handelde over het bij het ontslag van Cornelis Tromp in 1666 ter Staten van Holland voorgevallene over een dergelijke bron te beschikken hebben gehad. Over de vergadering van 9 Dec. 1666 is nog een aanteekening in deel II van Hop's papieren. Dan zullen familie-archieven nog wel het een en ander op dit gebied kunnen leveren. Zoo bezit de familie Fabius te Utrecht nog notulen over 1672, die genoemde familie echter niet voor deze uitgave ten gebruike wilde afstaan.

3) Uit de inlichtingen van verschillende archivarissen blijkt, dat er op dit gebied heel wat bestaat, b.v. in Amsterdam voor het tijdvak van De Witt een serie, loopende over 1653—1672; verder in Enkhuizen, over 1646—6 Maart 1794 (één portefeuille), in Medemblik over 1619—1691 (8 portefeuilles), in het Provinciaal Archief van Noord-Holland over 1621—1666 (aan burgemeesters van Medemblik) etc.

papieren voorkomende brief van dezen van 26 Augustus geciteerd om aan te toonen, dat die passage misschien betrekking heeft op het ontslag van verschillende regenten, dat juist toen in behandeling was [1]). Hier behoeft niet beslist te worden, of dit waar is [2]); het verband, waarin de plaats met andere gebracht kan worden, maakt het wel waarschijnlijk.

Ook Bontemantel's excerpt werd tot nog toe niet veel gebruikt; alleen bij Dr. Kernkamp is er uit gedrukt het „advys van Syne Hooghyt" op 26 Augustus, dat Bontemantel uit de „remarques" in zijn verhandeling over den regeeringsvorm overgenomen had [3]).

Al is er dus uit de notulen van Hop en Vivien wel het een en ander bekend, uitgeput zijn ze in geenen deele en daarom is een uitgave ten volle gerechtvaardigd. Ook wat reeds door Wagenaar geciteerd was, heb ik laten herdrukken, omdat Wagenaar òf zijn citaat niet geheel volledig geeft, òf ook wel eens iets uit een andere bron er aan toevoegt; slechts een enkele maal vindt men bij hem den tekst van Brandt geheel onveranderd terug. Wat de anderen betreft: Lefèvre Pontalis geeft meestal alleen een conclusie uit de een of andere aanteekening, en waar hij iets citeert, vertaalt hij in het Fransch; Brandt heeft te weinig woordelijk aangehaald dan dat het de moeite zou loonen dit weg te laten; de Gedenkwaardige Stukken zijn zoo zeldzaam, dat het niet onnoodig is het hierin voorkomende opnieuw uit te geven [4]).

Wat ik wel weggelaten heb, zijn de excerpten uit

---

1) Bedoelde passage in Witsen's verhaal, fol. 110, en de brief in afdeeling 17 van Hop's vierde deel; men vindt daar niet alleen den brief, maar ook de door de Vroedschap daarop genomen resolutie. — Een dergelijk voorbeeld van een verbod om iets op te schrijven als in den tekst, bij Kernkamp, t. a. p., I, p., CIX.

2) Zie Gebhard in het bovengenoemde Naschrift, blz. 84.

3) Kernkamp, t. a. p., II, blz. 186 vlg.

4) Ik heb het in die Stukken voorkomende trouwens niet daaruit laten drukken, maar uit Bontemantel's excerpt en tusschen die beide teksten bestaan kleine verschillen.

brieven, die later in hun geheel uitgegeven zijn: zoo die van De Groot uit Parijs [1]), die van C. de Witt aan zijn broeder, die van Van Beverningh als Gedeputeerde te velde aan Jan de Witt [2]) en enkele andere, die hier en daar verspreid gedrukt zijn. In die gevallen meende ik te kunnen volstaan met een opgave van den titel der aanteekening en de aanwijzing van de plaats, waar de brieven in hun geheel te vinden zijn. Een vergelijking van de excerpten met den tekst der uitgegeven brieven en ook voor een gedeelte met een copie van de brieven van Boreel, den gezant in Engeland, en met enkele andere op het Rijksarchief heeft mij geleerd, hoe nauwkeurig de hoofdpunten van de berichten, die ter Staten van Holland voorgelezen werden, door Hop vooral genoteerd werden. Bij Vivien, ten minste voor zoover Brandt diens notulen gecopiëerd heeft, komen minder van die excerpten voor en bovendien zijn ze minder nauwkeurig; misschien ligt daarvan de schuld ook aan den copiist van Brandt, bij wien meermalen een onduidelijkheid voorkomt.

Evenals de excerpten uit later gedrukte brieven zijn weggelaten die uit resolutiën van de Staten van Holland, voor zoover deze overeenkomen met de gedrukte resolutiën. Het is wel de moeite waard er de aandacht op te vestigen, dat er van nu en dan resolutiën genomen werden, die niet gedrukt zijn [3]), maar die men wel in de notulen vindt. Ook komt het voor, dat de notulen zich bij het weergeven van een officieel stuk vrijer uitdrukken dan de later geredigeerde, gedrukte tekst. Dit is met name het geval bij de bekende redevoering, op 4 Augustus door De Witt gehouden, toen hij zijn ambt neerlegde: veel duidelijker dan in den tekst van de gedrukte resolutiën staat b.v. in het verslag, dat de notulen geven, hoe De Witt de schuld van de groote rampen op de laksheid van de andere gewesten, vooral van Zeeland

---

1) Cf. hiervóór, blz. VII en noot 1.

2) Beide collectie's zijn uitgegeven door De Jonge in Verhandelingen en Onuitgegeven Stukken, I en II.

3) Zie b.v. hierna, blz. 284.

en Friesland, wierp. Zoo vergelijke men ook het voorstel, door Haarlem den 23sten Januari 1674 (hierna, blz. 423 vlg.) gedaan om den Prins tot erfstadhouder te benoemen, in de gedrukte resolutiën en in Hop's verslag. Het spreekt wel van zelf, dat in dergelijke gevallen de tekst der notulen niet weggelaten is.

Leveren de notulen dus in deze gevallen eenige voorbeelden, hoe „officiëel" de resolutiën voor den druk gereed gemaakt werden, dit is gelukkig niet hunne eenige verdienste. In het algemeen kunnen we over de waarde er van dit zeggen, dat ze op uitstekende wijze de uiterst droge conclusiën van de gedrukte resolutiën aanvullen. Eenigermate komen ze overeen met de Handelingen van de tegenwoordige Staten-Generaal, al zijn ze — ik zou haast zeggen: gelukkig — veel beknopter en al vermelden ze ook lang niet alles, wat er voorviel. Mémoires zijn het in geenen deele: er wordt verteld, wat dit of dat stuk behelst, wat deze of die als zijn advies inbrengt, maar tevergeefs zoekt men er naar persoonlijke opvattingen van den schrijver [1]); slechts een enkele maal wordt terloops medegedeeld, dat het debat zeer geanimeerd was of dat twee burgemeesters een hevige ruzie kregen[2]). Dit is stellig aan den eenen kant zeer jammer: hoe gaarne zouden we Hop's of Vivien's oordeel vernomen hebben b.v. over de houding en de stemming van De Witt, toen hij zijn afscheid nam van de Staten, waar hij zoolang de eerste geweest was, of een gedetailleerd verslag hooren over de avondvergadering op 20 Augustus, toen de tijding kwam, dat de De Witten vermoord waren, of mededeelingen over wat achter de coulissen voorviel, zooals Bontemantel dat zoo aardig doet. Aan den anderen kant echter worden door de afwezigheid van zulke mededeelingen de eenheid en het karakter van het geheel beter bewaard.

---

1) Een enkele maal geeft Hop in den vorm van een „Nota" een korte beschrijving van het door eene deputatie verrichte; zie in het tweede register op Nota's, en voor één persoonlijke opvatting van Hop cf. hierna, blz. 403.

2) Hierna, blz. 144 en 348.

Van het grootste belang zijn de deliberatiën over onderwerpen van allerlei aard, zoowel in de besoignes als in de vergaderingen der Staten zelf; ze zijn echter lang niet alle van dezelfde waarde en ook lang niet alle even duidelijk opgeteekend. Daarnaast bewaren de notulen ons ook vele excerpten van verslagen over zeer verschillende aangelegenheden, zooals die over den toestand van de finantiën, het opleggen van belastingen, over het leger, over de vestingen, over buitenlandsche aangelegenheden, waarvan wel het een en ander, maar lang niet alles bekend is. De uiteraard bonte inhoud laat zich moeilijk anders dan in een algemeene opsomming, zooals ik hier geef, analyseeren; in het bijzonder zou ik alleen de aandacht willen vestigen op de deliberatiën aangaande de geldmiddelen (vooral blz. 325 vlg. en 404 vlg.), omdat daarin de groote bezwaren, om eensgezindheid in deze uiterst belangrijke en nog zoo weinig onderzochte aangelegenheid te verkrijgen, zoo uitstekend worden toegelicht, en ook omdat daarin het standpunt van verschillende steden op economisch gebied hier en daar zoo duidelijk aan den dag komt. In dit verband mag ook genoemd worden een opsomming van de redenen voor en tegen het leenen van twee millioen aan het land door de Oost-Indische Compagnie (blz. 309 vlg. en 384 vlg.). Van minder waarde dan deze verslagen zijn de excerpten van brieven, omdat deze voor het grootste gedeelte nog op het Rijksarchief aanwezig zijn. Kon men een publicatie van de brieven uit 1672 tegemoet zien, hetzij in hun geheel, hetzij in regest, dan zou ik er dan ook de voorkeur aan gegeven hebben ze hier weg te laten, omdat Hop en Vivien lang niet alle ter Staten inkomende missiven opgeven. Maar hoe lang zullen we op een dergelijke publicatie nog moeten wachten? Wanneer zal in ons land tot een uitgave als de Engelsche Calendar of State-Papers besloten worden? Daartoe bestaan zeker voorloopig nog geene plannen [1]) en daarom is het het ver-

1) Dit werd geschreven vóór de instelling van de „Commissie van advies voor 's Rijks geschiedkundige Publicatiën".

standigst de onvolledige serie excerpten van de beide pensionarissen maar vast uit te geven.

Het is zeker te betreuren, dat er niet in elke vergadering van de Staten van Holland notulen als die van Hop en Vivien gehouden zijn, omdat zij de eenige nauwkeurige bron opleveren, waaruit onze kennis van de geschiedenis dier Staten kan vermeerderd worden. Niet altijd schijnt één der Gedeputeerden ter dagvaart het nut te hebben ingezien, dat èn hij zelf èn wij als belangstellende toeschouwers van het in zijn bijzijn gebeurde, daaruit konden trekken. Toch zijn er meer zulke lofwaardige Statenleden geweest dan men, naar wat er tot nog toe van dergelijke notulen is uitgegeven, vermoeden zou. Voorzoover mij bekend is, bestaat het gedrukte materiaal voor de 17e en 18e eeuw [1]) alleen uit enkele aanteekeningen van Witsen [2]) en Heinsius [3]) over het jaar 1682, terwijl we reden hebben te hopen, dat over eenigen tijd ook de notulen, door Bontemantel in 1670 gehouden [4]), hun weg naar de drukkerij zullen vinden, wanneer Dr. Kernkamp tijd en lust vindt om zijne Bontemantel-editie te voltooien. Wat het ongedrukte materiaal van ter Staten van Holland gehouden notulen betreft, heb ik een onderzoek ingesteld in het Algemeene Rijksarchief in Den Haag en in de Gemeentelijke Archieven te Amsterdam en Rotterdam. Ongetwijfeld zal er in andere archieven nog wel meer bestaan dan ik als vrucht van deze voorloopige verkenning [5]) hier kan mede-

---

1) Voor de 16e eeuw zijn de weinige aanteekeningen, die er, voorzoover ik weet, bestaan, gedrukt of ze zullen binnen kort gedrukt worden. (Zie Bijdr. en Med. van het Hist. Genootschap, XXIV, p. VII; cf. ook Blok, Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, IV, blz. 467.)

2) Bij Gebhard, t. a. p., II, blz. 36 vlg.; dit zijn meer mémoires dan die van Hop en Vivien.

3) Iets daarvan bij Van Der Heim, Het Archief van den raadpensionaris Anthonie Heinsius, p. XLIX vlg.

4) Genoemd bij Kernkamp, t. a. p., I, p. CXVIII vlg.

5) Reeds vroeger werd een onderzoek ingesteld naar dergelijke notulen uit De Witt's tijd (zie Bijdr. en Med. van het Hist. Genootschap,

deelen; de kennismaking met enkele der hier genoemde handschriften overtuigde mij van de wenschelijkheid, om deze bronnen niet langer ongebruikt te laten en zoo mogelijk te komen tot een geheele of gedeeltelijke uitgave van wat er op dit gebied bestaat:

I. Op het Rijksarchief in Den Haag [1]):

Korte notulen, gehouden door Mr. Adriaan Teding van Berkhout, van het verhandelde in de vergaderingen van de Staten van Holland en West-Friesland. 1596—1599, 1610—11 en z. j. Minuten, onvolledig, 61 stuks. (Verslag van 's Rijks Oude Archieven 1899, blz. 56.)

Notulen, gehouden voor Dordrecht door Jacob Cats. Juni 1623—December 1627; 2 deelen.

Aanteekeningen op de resolutiën van de Staten van Holland 26 April—23 December 1647; 1 deel. Waarschijnlijk gehouden door een afgevaardigde. (Verslag van 's Rijks Oude Archieven 1894, blz. 47.)

Notulen, gehouden door een lid der vergadering. 1647—1672; 3 portefeuilles [2]).

Notulen, gehouden voor Dordrecht voor het grootste gedeelte door Arent Muys van Holy, „mitsgaders eenige bijlagen daartoe relatif". 1672—1687; 6 deelen [3]).

XIX, blz. X), maar voor dien tijd over het algemeen met weinig resultaat De inlichtingen van verschillende archivarissen, toen bij het bestuur van het Historisch Genootschap ingekomen, waarvan de meesten zich gelukkig niet bepaald hebben tot De Witt's tijd, zijn, voorzoover ze betrekking hebben op particuliere notuleeringen van Holland, in mijne opgave onder N°. IV opgenomen. Dr. Bannier was zoo welwillend mij een uittreksel uit de toen ingekomen brieven te zenden.

1) Deze lijst dank ik grootendeels aan de welwillendheid van Dr. H. T. Colenbrander.

2) Deze notulen loopen tot 20 Aug. 1672. Ik onderzocht ze hier en daar over 1672: er zijn weinig deliberatiën in weergegeven, maar des te meer regesten van brieven en andere stukken en deze meermalen uitvoeriger dan bij Hop en Vivien.

3) Over 1672—1675 zijn deze niet bijzonder merkwaardig; dikwijls bevatten ze niet meer dan een opgave van de verschillende ingekomen stukken of in deliberatie gelegde zaken. Ze beginnen 27 September 1672, maar later volgen ook nog weer enkele van iets vroegeren datum.

Notulen, gehouden door een lid der vergadering. 1672—1689; 1 deel [1]).

Notulen, gehouden door een lid der vergadering. 16 Aug. 1724—23 Juli 1727; 6 deelen.

Notulen, gehouden door een lid der vergadering. 1726—1740; 1 portefeuille.

Notulen, gehouden voor Gorinchem door Pieter de Bie. 1730—1737; 3 portefeuilles.

Notulen, gehouden voor Delft door B. Emants. 1768—1787; 20 deelen [2]).

Notulen, gehouden voor Gouda door H. van Wijn. 1775—1788; 32 deelen.

Minuut-rapporten aan de regeering van Gouda door haar Gedeputeerden. 1778—1788; 8 deelen.

Aanteekeningen van Willem Frederik van Wassenaer op de resolutiën van de Staten van Holland, betreffende hetgeen door afgevaardigden der stemhebbende steden is verklaard en waarop de resolutiën zijn gearresteerd, omtrent:

de memorie tegen den hertog van Brunswijk, door de regeering der stad Amsterdam aan den Prins van Oranje den 14den Juni 1781 toegesonden, Juli 1781—Mei 1782;

den particulieren vrede tusschen de republiek en Engeland, met een brief van Zijne Hoogheid, Januari 1782;

de zaken der mediatie met een brief van den raadpensionaris Bleiswijk en van de barrière, Februari 1782.

Aanteekeningen alsvoren op de resolutiën van de Staten van Holland van 9 Januari 1782 en 7 Augustus 1783, ten aanzien van het waarnemen van de functie van raadpensionaris in de Staten, gehouden gedurende de ongesteldheid van den heer van Bleiswijk en de verkiezing daartoe van den heer van Noordwijk; met retroacta, 15 st. (Verslag van 's Rijks Oude Archieven, 1891, blz. 65.)

---

1) Deze beginnen 11 Mei 1672, maar na 27 Aug. 1672 komt er een hiaat tot 21 Nov. 1674. Ze bepalen zich tot het uitvoerig weergeven van ter Staten behandelde zaken, maar zonder de deliberatiën.

2) Van deze notulen en van de volgende van Van Wijn is een gedeelte, n.l. van 16—18 Sept. 1787, uitgegeven in Colenbrander's Patriottentijd, III, blz. 197 vlg. en 203 vlg.

Aanteekeningen betreffende het voorgevallene in de vergaderingen der Staten van Holland, 4—8 Sept. 1786, 1 stuk. (Uit het archief van Van De Spiegel. Zie verslag van 's Rijks Oude Archieven, 1895, blz. 169.)

Korte notulen van de vergadering der Staten van Holland, geschreven door den raadpensionaris, 8 Juli 1789—23 Dec. 1791, 29 Oct. 1794—20 Jan. 1795, 2 deelen. (Verslag als boven, blz. 123.)

II. Op het Gemeente-Archief te Amsterdam [1]):

Aanteekeningen, toegeschreven aan Jan Cornelisz. Geelvink. 1627; 1 portefeuille.

Aanteekeningen van Mr. Willem Backer. 1638—1652; 1 portefeuille.

Korte notulen, waarschijnlijk gehouden door een der secretarissen. 1641—1647; 1 deel [2]).

Aanteekeningen der verschillende pensionarissen en Gedeputeerden over 1636, 1641, 1648, 1650, 1651, 1654—1687, 1690, 3 portefeuilles, benevens over 1666 Febr.—Sept., en 1669 Maart, Nov. en Dec.; 1 perkamenten band.

Verbaal van 't gunt in de vergaderinge van de Heeren Staten van Holland ende West-Vrieslandt gepasseert ende voorgevallen is ter occasie van de deliberatiën, gehouden over de conditiën van vrede, by den Coning van Vranckrijck voorgeslagen, opgestelt door Mr. Jacob van den Bosch, pensionaris der stad Amsterdam. 1678; 1 perk. band.

Korte aanteekeningen betreffende de dagvaart over 1737, 1738, 1743, 1749, afkomstig uit de papieren van Mr. J. E. Huydecoper van Maarsseveen. 1 portefeuille.

Notulen van den pensionaris Mr. D. A. Meerman van der Goes, betreffende de vergaderingen der Staten van Holland. 1782—1786, 1788—1795; 3 portefeuilles.

Notulen van denzelfde, gehouden in de besognes en in het groot besogne der Staten van Holland. 1782—1786, 1788—1794; 1 portefeuille.

---

1) Deze lijst dank ik geheel aan de welwillendheid van Mr. Veder en Dr. Breen.

2) In den inventaris worden deze notulen ten onrechte toegeschreven aan Mr. Willem Boreel.

Onder de papieren van Nicolaas Witsen komt nog voor een band, getiteld: „Daghvaerdinge van de vergaederingh van mijnheeren Staten van Hollant en Westvrieslant, begonnen 1591 tot 1596". Waarschijnlijk is deze geschreven door Rombout Hoogerbeets, den pensionaris van Leiden.

III. Op het Gemeente-archief te Rotterdam:

Aanteekeningen uit de resolutiën van Holland. 1748—1756.

Notulen, door my gehouden in de vergadering van Holland. 1778 en 1779. Deze zijn geschreven door Collot d'Escury, van wien ook bewaard zijn een aantal notulen over de vergaderingen van de vroedschap van Rotterdam, 1787—1794; hierin nu vindt men ook weer notulen van de Staten van Holland, wanneer de schrijver daarheen afgevaardigd werd.

IV. Inlichtingen, door verschillende archivarissen aan het Bestuur van het Historisch Genootschap gegeven (zie hiervóór blz. XXVI, noot 5):

Te Haarlem [1]: minuutnotulen, door de pensionarissen ter vergadering gehouden, van: Mei 1591, 1641, 1646—1653, 1653—1665, 1672—1687, 1690—1696, 1700, 1701, 1711, 1713, 1719—1723, 1728, 1730, 1731, 1738, 1740, 1766, 1786, 12 Jan. 1791—Juni 1791.

Notulen, door de pensionarissen gehouden, van: 14 Oct. 1716—12 Oct. 1724, Mei 1726—22 Jan. 1795.

Te Delft [2]: particuliere notulen uit de jaren 1621—1627.

Te Gouda [3]: een afschrift van particuliere notulen, betrekking hebbende op de jaren 1709—1713, vrij uitvoerig, waarschijnlijk gehouden door Mr. Daniël Lestevenon en daarna gecopieerd door een klerk van de secretarie.

Te Edam [4]: notulen over de jaren 1623—1628 en 1773—1780.

Te Medemblik [5]: notulen, geschreven door Nicolaas

---

1) Mededeeling van den heer M. G. Wildeman, destijds adjunct-gemeente-archivaris te Haarlem.

2) Mededeeling van Mr. Dr. H. S. Veldman, destijds gemeente-archivaris te Delft.

3) Mededeeling van Dr. L. A. Kesper, gemeente-archivaris te Gouda.

4) Mededeeling van den heer H. C. Vegtel.

5) Mededeeling van den heer C. J. Gonnet, rijks-archivaris in Noord-Holland.

Stellingwerff, pensionaris van Medemblik, 1622—1665. 5 portefeuilles.

Aanteekeningen over de jaren .... en 1658; één portefeuille [1]).

Men ziet, de oogst is niet onbelangrijk en door verder onderzoek in andere archieven zou ze waarschijnlijk nog verbeterd kunnen worden [2]). Een andere bron, die leiden moet tot hetzelfde doel, n.l. vermeerdering van de kennis van het ter Staten van Holland voorgevallene, is te vinden in de brieven van de Gedeputeerden ter dagvaart aan de burgemeesters hunner steden, waarvan zeker wel meer bewaard gebleven is, maar die in elk geval tot nog toe ook bijna geheel ongebruikt bleven [3]). Een laatste middel om de gedrukte resolutiën aan te vullen, zou men kunnen vinden in de verslagen, door de deputatie ter dagvaart bij haren terugkeer uitgebracht bij monde van

---

1) Uit Dordrecht, Leiden, Schiedam, Gorinchem, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen en van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag kwam bericht, dat er geen notulen van dien aard zijn. Enkele mededeelingen uit Amsterdam en van het Algemeen Rijksarchief in Den Haag laat ik weg, omdat ik die boven uitvoeriger gegeven heb. Uit Den Briel kwam geen antwoord. In Schoonhoven en Purmerend werd geen onderzoek ingesteld, omdat het Bestuur van het Historisch Genootschap daar niemand wist aan te wijzen, die het onderzoek kon verrichten.

2) Wagenaar, XIV, blz. 54, noot 1, en blz. 80, noot 2, vermeldt o. a. nog notulen van den pensionaris Burgersdijk. Ook bij de beschrijving der onderhandelingen van Holland met Zeeland over de bevordering van den Prins van Oranje in 1666 heeft Wagenaar (XIII, blz. 194 vlg.) gebruik gemaakt van particuliere notulen. Evenzoo moet Brandt, toen hij in zijn Leven van De Ruiter (uitgave 1701, blz. 526) handelde over het bij het ontslag van Cornelis Tromp in 1666 ter Staten van Holland voorgevallene over een dergelijke bron te beschikken hebben gehad. Over de vergadering van 9 Dec. 1666 is nog een aanteekening in deel II van Hop's papieren. Dan zullen familie-archieven nog wel het een en ander op dit gebied kunnen leveren. Zoo bezit de familie Fabius te Utrecht nog notulen over 1672, die genoemde familie echter niet voor deze uitgave ten gebruike wilde afstaan.

3) Uit de inlichtingen van verschillende archivarissen blijkt, dat er op dit gebied heel wat bestaat, b.v. in Amsterdam voor het tijdvak van De Witt een serie, loopende over 1653—1672; verder in Enkhuizen, over 1646—6 Maart 1794 (één portefeuille), in Medemblik over 1619—1691 (8 portefeuilles), in het Provinciaal Archief van Noord-Holland over 1621—1666 (aan burgemeesters van Medemblik) etc.

den pensionaris, die dit verslag dan later schriftelijk moest inleveren [1]). Het schijnt echter, dat dit schriftelijk rapporteeren niet overal in toepassing gebracht is of dat die schriftelijke rapporten niet bewaard zijn. Misschien echter zou bij een nauwkeuriger onderzoek dan ik nog heb kunnen instellen ook op dit gebied wel het een en ander aan het licht komen [2]).

Op dezelfde wijze zou men een onderzoek naar dergelijke notulen en brieven van deputatiën ter Staten-Generaal en naar andere provinciale Staten-vergaderingen over het daar verhandelde en naar notulen van vroedschapsvergaderingen kunnen doen, een onderzoek echter, dat een massa tijd zou kosten en alleen door veler samenwerking uit te voeren zou zijn.

Voordat ik deze inleiding sluit, mag ik niet nalaten iets te vermelden over de beide pensionarissen, aan wie we de belangrijke notulen over het jaar 1672 danken.

Mr. Nikolaas Vivien was de zoon van Anthony Vivien, heer van Bovignies, en Anthonina van den Corput. Toevallig was zijne moeder in Den Haag, toen hij ter wereld kwam, een nietige bijzonderheid, maar toch van beteekenis voor een latere gebeurtenis in zijn leven. Zijn geslacht was afkomstig uit Henegouwen. De grootvader van onzen pensionaris, evenals deze Nikolaas geheeten, had zich tijdens de troebelen naar het Noorden begeven en zich te Dordrecht gevestigd; dit zal wel gebeurd zijn tijdens de landvoogdij van Parma, toen de Spaansche macht in het Zuiden hersteld werd en zoovele Zuid-Nederlanders hun geboorteplaats verlieten. Het blijkt niet, of deze zelf reeds in de regeering van Dordrecht opgenomen werd; het is niet waarschijnlijk, omdat hij, die met een Zuid-Nederlandsche gehuwd was, in Dordrecht nog geen

---

1) Zoo was het tenminste in Amsterdam en Dordrecht. Zie Bontemantel, II blz. 223, en hierna, blz. XXXIV.

2) In Haarlem signaleerde de heer Wildeman b.v. concept-rapporten van de pensionarisen over verschillende onderwerpen, 1636—1784. Misschien behooren de door hem genoemde minuut-notulen en notulen der pensionarissen (hiervóór, blz. XXX) ook wel geheel of gedeeltelijk tot de hierboven bedoelde rapporten.

poortersrechten kon bezitten. Anders was dit met zijn zoon Anthonie, die door zijn huwelijk onder de eerste geslachten van Dordrecht opgenomen werd: hij was een zwager van Jacob de Witt, die met Anthonina's zuster Anna gehuwd was. Toch schijnt ook hij nog geen regeeringsambt te hebben bekleed. De eerste van het geslacht, die deel aan de regeering kreeg, was dus Mr. Nikolaas, die door zijn huwelijk met zijne nicht Kornelia van der Meer, een dochter van Maria van den Corput en Mr. Abraham van der Meer, zich al nauwer met de aristocratie van Dordrecht verzwagerde [1]).

In September 1663 [2]) werd hij gekozen in het college van de „Mannen van veertigen", die belast waren met het nomineeren van dubbeltallen voor de electie van de schepenen. In de volgende maand benoemde het eerste kwartier van Dordrecht hem in het college van de „Goede Luyden van den Achten", die met den Oud-Raad zorgden voor de keuze van den burgemeester der gemeente, een gering overblijfsel van den invloed, dien de dekens der gilden van de vier wijken op de samenstelling der regeering van Dordrecht hadden behouden. Toen in 1664 Mr. Govert van Slingelant secretaris van den Raad van State werd, werd Vivien zijn opvolger als pensionaris; als lid van de „Achten" komt hij verder niet voor, maar in de „Veertigen" hield hij zitting. Zijne benoeming tot pensionaris van de oudste stad was een bewijs van het vertrouwen, dat de partij van De Witt in hem stelde; Wicquefort noemt hem De Witt's intimus [3]) en spreekt ook in het algemeen met grooten lof van hem [4]). Veel materieel voordeel trok Vivien niet van zijn pensionarisschap: hij werd aangesteld nominaal op een wedde van *f* 1200, maar hiervan moest hij jaarlijks *f* 600 afstaan aan Mr. Willem

---

1) Deze bijzonderheden ontleen ik aan Balen's Beschrijving van Dordrecht, blz. 1022 en 1024.

2) Balen zegt 1662, maar het „register van de officiën" op het Dordtsche gemeentearchief wijst uit, dat dit onjuist is.

3) Cf. over De Witt's en Vivien's vriendschap ook D. Veegens, Historische Studiën, II, blz. 95.

4) Histoire des Provinces Unies (editie-Lenting), III, blz. 209: „personnage d'un tres grand mérite et d'une singulière probité".

Hallingh, aan wien toen [1]) opgedragen was het bijwonen van de vergaderingen van de Staten van Holland en van de besoignes, die er plaats hadden, benevens het houden van notulen en het uitbrengen van een verslag over het ter Staten verhandelde aan de regeering van Dordrecht. Dordrecht had dus toen, evenals ten tijde van De Witt's pensionarisschap, twee pensionarissen. Al was Hallingh meer in het bijzonder belast met het werk ter dagvaart, in elk geval kwam toch Vivien ook weldra met de Dordtsche deputatie in Den Haag; waarschijnlijk heeft hij dus toen met Halling het werk daar gedeeld. Dit duurde tot Mei 1667 [2]), toen laatstgenoemde voor zijn *f* 600 bedankte, waarop, „in achtingh genomen sijnde de capaciteyt, neerstigheyt ende vordere qualiteyten, oock insonderheit de goede diensten een geruymen tijt herwaerts van den heere raetpensionaris Vivien genoten", aan dezen het volle tractement toegelegd werd [3]).

Hij verdiende dat wel, want de eerste jaren van zijn pensionarisschap waren niet gemakkelijk. Toen De Witt zich in 1665 en 1666 gedurende eenigen tijd aan boord begaf als Gedeputeerde van de Staten-Generaal, was het Vivien, die zijn plaats als raadpensionaris moest waarnemen [4]). Ongetwijfeld heeft hij dat gedaan in den geest van De Witt, van wiens politiek hij een beslist aanhanger was, al schijnt dan ook de anecdote over het niet bestand zijn van perkament tegen staal, van hem verteld bij de samenstelling van het Eeuwig Edict, te bewijzen [5]), dat

---

1) D. w. z. sedert Juli 1664. (Zie Res. van den Oud-Raad van Dordrecht van 16 Sept. 1664 en de daarbij gevoegde commissie voor Hallingh).

2) In dat jaar werd Hallingh (hij was de zoon van Mr. Herman Hallingh) schepen te Dordrecht: zie Balen, t. a. p., blz. 1083.

3) Res. Oud-Raad 17 Mei 1667.

4) Als zoodanig voerde hij in 1666 o. a. het woord voor het Hof van Holland in de zaak van Buat. (Fruin, Verspreide Geschriften, IV, blz. 294 vlg.)

5) Deze anecdote vertelt Scheltema (Letterkundig Mengelwerk, V*b*, blz. 107, en Staatkundig Nederland, II, blz. 418). Waar hij ze gevonden heeft, meldt hij niet. Cf. echter dezelfde anecdote, verteld van een lid der regeering van Rotterdam, Van der Aa, maar bij een andere gelegenheid, bij Kernkamp, t. a. p., I, p. CLVI.

hij minder dan zijn neef overtuigd was, dat diens politiek op den duur zou blijven zegevieren.

Ook in de volgende jaren zien we hem een aandeel nemen aan zaken van groote beteekenis: in 1668 maakte hij deel uit van de deputatie, die naar Zeeland ging, om aan te dringen op de aanneming van het Eeuwig Edict in dat gewest, een zending, die geen succes had. Hij werd ook genoemd als candidaat voor de vervulling van het griffierschap van de Staten-Generaal, toen in 1670 Nicolaas Ruysch stierf. Het was niet de schuld van De Witt, verzekerde deze [1]), dat Vivien dit belangrijke en zeer winstgevende ambt niet kreeg; maar daarom niet getreurd, voegde hij er bij, misschien komt er op den duur wel iets beters! Men kent de reden, waarom De Witt zijn neef niet kon pousseeren: Gaspar Fagel werd in de Staten van Holland wat te lastig en moest dus verwijderd worden, als het kon. Voorwaar, wel zonderlinge verhoudingen, als men om partijbelang den tegenstander moet gaan beschermen in plaats van den vriend!

Was Vivien's moeder, door haar tweede huwelijk mevrouw Loten, eenigszins verstoord over deze schijnbare verwaarloozing van de belangen van haren zoon, van een minder goede verstandhouding tusschen de beide neven blijkt niets. Het tegendeel kan bewezen worden uit de gebeurtenissen van 1672, die aan beider politieke loopbaan een einde zouden maken. Een belangrijke rol speelde Vivien in dat jaar. Zijn buitengewone werkzaamheden begonnen reeds in April, toen hem werd opgedragen het samenstellen van een manifest tegen Frankrijk en Engeland ter beantwoording van de oorlogsverklaringen dier landen [2]). In Mei en Juni fungeerde hij als een der commissarissen, belast met het inundeeren van de landen bij Heusden; enkele brieven van hem, in excerpt in Hop's notulen opgenomen, vertellen van de groote moeilijkheden, waarmede commissarissen èn door

---

1) Zie hierover zijn brief aan Mevrouw Loten, bij Wicquefort, IV, p. 212, noot 2.

2) Res. Holl. 13 April 1672, blz. 53.

het verzet van de boeren èn door gebrek aan allerlei krijgsmateriaal te kampen hadden. Uit deze commissie werd hij in het midden van Juni teruggeroepen om De Witt, die overstelpt was met werk, bij te staan: vooral zou hij belast worden met „het extenderen van de conclusiën op saecken van groote importantie en gewichte", een opdracht van vertrouwen dus [1]). Bij zijne aankomst in Den Haag echter had juist de aanslag van Jacob van der Graeff en de zijnen plaats gehad, zoodat hij nu evenals in 1665 het geheele raadpensionarisschap moest waarnemen. Het waren wel gedenkwaardige vergaderingen, die hij als zoodanig had te leiden: men denke aan de met Frankrijk en Engeland gevoerde onderhandelingen, aan de van alle zijden inkomende noodtijdingen, aan het ontslagvragen van De Witt en niet het minst aan den noodlottigen twintigsten Augustus, toen er twee vergaderingen plaats hadden: één 's ochtends vóór den moord en één 's avonds er na. De laatste was slecht bezocht [2]): een groot aantal gedeputeerden had het veiliger gevonden zich niet in het openbaar te vertoonen. Onder de weinige aanwezigen was Vivien, die daarmede een bewijs van flinkheid en moed gaf: immers als iemand nog iets te vreezen had, dan was hij het wel, èn als nauw verwant van De Witt èn als de in de plaats van dezen optredende.

Moet het bijwonen van die avondvergadering en van meer andere vergaderingen uit dien tijd voor hem een pijniging geweest zijn, het toeval had gewild, dat hij afwezig was bij een andere gelegenheid, waarbij hij ook niet dan met zeer gemengde gevoelens zou hebben kunnen presideeren. Op den 29sten Juni namelijk was in Den Haag de tijding gekomen van de in Dordrecht uitgebroken onlusten; Vivien had toen onmiddellijk verlof gevraagd om zich daarheen te begeven. Niet vóór den derden Juli keerde hij terug. Zoo kwam het, dat

---

1) Res. Holl. 20 Juni 1672, ook gedrukt bij Simons, Johan de Witt en zijn tijd, III, blz. 330. Cf. de brief van De Witt aan Vivien van 21 Juni bij De Jonge, Verhand. en Onuitg. Stukken, II, blz. 283.

2) Zie hierna, blz. 287.

hij niet de voorzittersplaats innam, toen op den eersten Juli het voorstel tot afschaffing van het Eeuwig Edict gedaan werd, en evenmin toen twee dagen later de benoeming van den Prins tot stadhouder doorging. Juist tijdens de beraadslagingen hierover — dus 's avonds — verscheen hij opnieuw ter vergadering; maar hij bedankte voor het aanbod van den toen voorzittenden Van der Dussen, pensionaris van Delft, om hem het presidium over te dragen [1]).

Tot aan de benoeming van Fagel als De Witt's opvolger bleef Vivien loco-raadpensionaris. In de veranderde omstandigheden werd hij niet eens op de nominatie geplaatst voor het raadpensionarisschap; als eenige belooning voor de moeilijke taak, die hij vervuld had, moest hij zich vergenoegen met een officieele dankbetuiging van de Staten van Holland voor zijne goede diensten [2]). Onwillekeurig rijst de vraag op, of het feit, dat Vivien en niet De Witt in den zomer van 1672 de leiding in Holland had, van invloed op den loop der gebeurtenissen geweest is, met andere woorden of De Witt zelf zijne partij er bovenop had kunnen houden? Maar er zal wel niemand zijn, die deze vraag toestemmend durft beantwoorden, ofschoon het zich wel laat verwachten, dat de houding van Holland onder De Witt's leiding krachtiger zou geweest zijn, nog krachtiger dan zij reeds was. Het ontbreken van de indrukwekkende persoonlijkheid van den Raadpensionaris was voor zijne partij een zaak van groote beteekenis; Vivien — en dit is hier de hoofdzaak — was bij lange na niet de man, om zijn plaats in te nemen op dezelfde wijze als De Witt gewoon was te doen: hij moge een van de vele steunpilaren van De Witt's politiek geweest zijn, een sympathiek man wellicht ook, maar hij was niet meer dan dat, geen leider [3]).

---

1) Zie hierna, blz. 155 en 171.

2) Res. Holl. 25 Aug. 1672.

3) Men leze ook de klachten van D'Estrades (Négotiations, III, passim) over de weinig krachtige leiding, toen De Witt zich in 1665 op de vloot bevond.

Duidelijk komt het verschil tusschen de beide mannen uit in de wijze, waarop ze hun ontslag vroegen, de een als raadpensionaris, de ander als pensionaris van Dordrecht. Is de rede van De Witt een mooi stuk werk, eene krachtige verdediging van zijn beleid, de ontslagaanvrage van Vivien [1]) is zoo bescheiden mogelijk: „hij wist wel, dat hij eigenlijk niet geschikt was voor den post van pensionaris; hij hoopte echter, dat hij naar genoegen werkzaam was geweest; hij bedankte zeer deemoedig voor de gunsten, van de Dordtsche regeering ondervonden". Hoe Vivien er toe kwam zich geheel uit het politieke leven terug te trekken, behoeft niet veel verklaring: met den val van De Witt's partij was zijn tijd voorbij. Bij de regeeringsverandering in September kreeg hij zijn ontslag als lid van de Veertigen [2]) en spoedig daarop bedankte hij als pensionaris; het schijnt wel, dat men hem er niet toe gedwongen heeft, maar dat hij geheel uit vrije beweging handelde [3]); hij werd bedankt voor „desselfs genomen moeyte, aengewende vigilantie ende gepleegde inductie".

Zijne verdere levensjaren bracht hij echter niet in rust door. Hij fungeerde nog als ouderling van de „Herstelde Kerke binnen Dordrecht" [4]). Ook in een wereldlijke betrekking trad hij op als agent van de Maashandelaars, een betrekking, die na het overlijden van Mr. Jacob van Someren geruimen tijd vacant geweest was en op de vervulling waarvan de voorname kooplieden, schippers en Maashandelaars bij de Superintendenten van den Maashandel aangedrongen hadden. Op voordracht van dezen en van burgemeesteren riep de Oud-Raad in 1682 Vivien

---

1) Weergegeven in Res. Oud-Raad 13 Sept. 1672.

2) Balen, t. a. p , blz. 903. Sedert dien tijd werd het combineeren van het ambt van pensionaris en het lidmaatschap van de 40 verboden (ald., blz. 364).

3) Aldus verzekert A. Muys van Holy in een later te noemen brief van 30 Sept. 1685 en ook de bewoordingen van de Res. Oud-Raad van 13 Sept. geven denzelfden indruk.

4) Balen, t. a. p., blz. 914.

tot dit ambt [1]). Dit is wel een bewijs, dat de Dordtsche vroede vaderen — ten minste gedeeltelijk — hem niet ongenegen waren; het is niet het eenige: toen hij in 1684 verzocht, dat zijn zoon hem toegevoegd zou worden om hem bij te staan in zijn drukke werkzaamheden, omdat hij zelf ziekelijk was en omdat zijn zoon (Mr. Anthony Vivien, advocaat in Den Haag) gemakkelijk de vele daar te behandelen zaken kon afdoen, werd dit verzoek onmiddellijk ingewilligd [2]). Ja, er is zelfs nog een poging gedaan om hem opnieuw in de regeering te brengen, een poging, merkwaardig, omdat ze een nieuw kijkje geeft op het regeerings-systeem van Willem III.

Het is bekend, dat er in 1684 ernstige oneenigheden rezen tusschen den Prins en de Dordtsche regeering naar aanleiding van gekonkel, dat bij de nominatie van de Mannen van achten zou hebben plaats gehad [3]). De kwestie ontstond eigenlijk uit den wrok van Willem III tegen Arend Muys van Holy, in 1672 nog slechts secretaris van Dordrecht, maar van toen af door de gunst van den Prins weldra opklimmend tot burgemeester en Gedeputeerde ter dagvaart, totdat hij zich begon te verzetten tegen diens anti-Franschgezinde staatkunde. Dat was in Willem's oogen een onvergeeflijke zonde en sedert dien tijd werd geen middel onbeproefd gelaten, om Muys van Holy uit de regeering te verwijderen en in zijne plaats den invloed van de familie Terestein van Halewijn te

---

1) Res. Oud-Raad 5 Sept. 1682; cf. Costerus, Historisch Verhael, blz. 426.

2) Res. Oud-Raad 22 Nov. 1684. Hoe Van der Aa er in zijn Biografisch Woordenboek aan komt, dat Vivien in 1684 naar Luik ging, weet ik niet; wel waren er in 1690 oneenigheden met Luik over een belasting van den veertigsten penning op alle waren, die daar werden ingebracht, waarover toen ter Staten van Holland geklaagd werd en waarvoor Vivien ook naar Den Haag gezonden werd (zie Res. Oud-Raad 10 Jan. 1690). — Anthony Vivien bleef ook na zijn 's vaders dood agent van de Maashandelaars; hij stierf in 1707 (zie Res. Oud-Raad 1 Juli 1707). Cf. over hem nog: Van De Wall, Handvesten van Dordrecht, III, blz. 1950.

3) Zie hierover Wagenaar, XV, blz. 259 vlg., en Fruin, Aanteekeningen op Droste's Overblijfsels van Geheuchenis, blz. 401 vlg.

bevorderen. Uit dit oogpunt moeten we ook beschouwen, wat er in 1685 met Vivien gebeurde [1]). Deze was toen door de Veertigen op de nominatie voor een schepenplaats gebracht. Het was wel te voorzien, dat Willem III hem, den ouden vriend van De Witt, niet zou eligeeren; maar de Prins ging nog verder: hij maakte zelfs aanmerking op het feit, dat Vivien op de nominatie voorkwam, en wel, omdat deze te 's Gravenhage en niet te Dordrecht geboren was. Volgens het nieuwe octrooi op de magistraatsbestelling van 1674 n.l. waren tot schepenen benoembaar alleen zij, die „ingeboren burgers der stadt Dordrecht ofte wel inboorlinge van de provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt" waren [2]); nu voldeed Vivien wel aan den laatsten eisch, maar de Prins beweerde, dat in dat geval een acte van naturalisatie moest worden verleend, en hij betwistte aan de regeering van Dordrecht het recht om zulk een acte uit te reiken. Tevergeefs voerde de regeering daartegen aan, dat zij wel degelijk zulk een recht had, wat uit „onttallijcke exempelen" kon worden bewezen; dat er onderscheid te maken was tusschen een acte van naturalisatie, die verleend moest worden aan personen, van buiten Holland geboortig, wat alleen door den souverein (d. w. z. de Staten van Holland, voegen ze er bij) kon gebeuren, en „een simpele admissie van een ingeborene van de provintie van Hollandt tot de regeeringe, ambten ende digniteyten in een stadt"; tevergeefs ook, dat reeds in 1661 aan Vivien zulk een verklaring door haar verleend [3]) was en dat men ook vroeger niet het minste bezwaar gemaakt had om hem tot lid van de Achten te benoemen, waarvoor dezelfde vereischten bestonden als voor een benoeming tot schepen. Wat ze niet aanvoerden, maar wat Muys van Holy in een

---

1) Voor het volgende gebruik ik een brief van den Prins aan burgemeesters en regeerders van Dordrecht van 25 Sept. 1685 en een brief van dezen aan den Prins van 10 October 1685. De laatste is eigenlijk een antwoord op een brief van den Prins van 1 Oct., dien ik op het Dordtsche archief, waar de beide eerstgenoemde brieven zijn, niet vond.

2) Dit octrooi o. a. bij Balen, t. a. p., blz. 560 vlg.

3) Zie Res. Oud-Raad 5 Oct. 1661.

particulieren brief aan een vriend schreef [1]), was nog een sterker bewijs voor de zonderlinge handelwijze van den Prins in dezen: vroeger had de Prins nooit gelet op zoo iets „in 't regart van persoonen, die selfs in Hollant niet gemaeckt ofte gebooren sijn".

Het behoeft geen betoog, dat de Prins hier handelde uit partijbelang en niet om de kwestie, waar het in naam om ging. Weliswaar nam hij den schijn aan niet geheel uit eigen beweging op te treden, want bij het opmaken der nominatie voor de schepenen had één van de beide aanwezige burgemeesters [2]) reeds bezwaar tegen Vivien gemaakt, zooals de Prins zelf aan de Dordtsche regeering herinnerde; maar de verantwoordelijkheid, dat hij trad in het voetspoor van dien burgemeester, bleef toch geheel voor zijne rekening, en wie geeft ons de verzekering, dat ook het optreden van dien burgemeester al niet een doorgestoken kaart was? De reeds genoemde brief van Muys van Holy leert verder, wat de zaak eigenlijk was: „nu zal hij Halewijn wel kiezen", heet het daarin. Halewijn [3]) kwam op de nominatie niet voor, maar de Prins had verzocht hem ook toe te zenden de lijst van degenen, die behalve de door de Veertigen genomineerden stemmen gekregen hadden, en daaronder behoorde hij wel, „dat ontwijffelycke de Veertigen met verdeelinge van hare stemmen souden hebben belet, indien sy daeraen gedacht hadden". Om dus een aanhanger aan het bestuur te brengen, wierp de Prins in verbinding met het hem gunstig gezinde deel

---

1) Van 30 Sept. 1685, ook op het Dordtsche archief. Er staat boven: „mijn heer ende neve"; misschien is bedoeld Mr. Herman Halling omdat de stukken, waaronder deze brief voorkomt, waarschijnlijk van dezen afkomstig zijn.

2) Er bestond toen juist een ernstige kwestie te Dordrecht, n.l. of burgemeesters wel in de vergadering van de 40 aanwezig mochten zijn, die eerst in 1687 geschikt werd (Van De Wall, t. a. p., blz. 1912); bij deze nominatie waren onder protest van de 40 aanwezig de burgemeesters Neurenburg en Van Der Burg. Dit blijkt uit de Res. van de Veertigen van 21 September 1685, die voorkomt onder een bundel stukken van de Veertigen uit dezen tijd.

3) Bedoeld is Mr. Simon Terestein van Halewijn, den broeder van Mr. Cornelis, die lid van het Hof van Holland was.

van de Dordtsche regeering de kwestie van de geboorte van Vivien in Den Haag op als een middel om zijn zin door te drijven. Waren er niet meer voorbeelden bekend van Willem's willekeur in dergelijke aangelegenheden, men zou het haast niet kunnen gelooven en men kan met Muys van Holy instemmen, wanneer hij zegt niet te begrijpen, „dat Sijn hooghstgemelte Hoocheit, die immers aen de genegentheyt ende het applaudissement van eerlycke ende gequalificeerde menschen gelegen is, sich tot informaliteyten jegens de rechten ende privilegiën van de steden ende de ingesetenen van dien laet disponeren door menschen, die hare passie ende ambitie alleenen trachten uyt te voeren".

Om tot Vivien terug te keeren: het was de laatste poging om hem weer in het bestuur te brengen. Hij leefde niet lang genoeg om te profiteeren van het tweede stadhouderlooze bewind, want hij stierf in 1692 [1]) op een en zestigjarigen leeftijd.

Evenals Vivien was ook Mr. Cornelis Hop de eerste uit zijn geslacht, die ten minste gedeeltelijk een staatkundigen loopbaan had. De naam Hop wijst wellicht den oorsprong van het geslacht [2]) aan uit de bierbrouwers of uit de hophandelaars, menschen van beteekenis in den tijd, toen bier een zooveel grooter plaats in het volksleven innam dan tegenwoordig [3]). Onze Cornelis was de zoon van Jacob Jansz. Hop en Renske Simonsdochter Fortuyn, wier door Nicolaes Eliasz. [4]) geschil-

---

1) Dit blijkt uit het „register van de officiën" op het Dordtsche Archief, waar bij zijn naam als agent van de Maashandelaars in 1692 staat: „obiit". — Voor de volledigheid is nog te vermelden, dat Vivien in zijn jeugd onder den naam van Vividus gedichten schijnt gemaakt te hebben (zie Scheltema, Letterk. Mengelwerk, III, blz. 116); helaas! is de „Dordtsche Kraam" nog altijd zoek.

2) Op het wapen komen ook drie hopstengels voor; zie Van Someren, Catalogus van portretten van Nederlanders, II, blz. 340, n°. 2599.

3) Er waren ook „commissarissen van de hop", benoemd voor hun leven door de burgemeesters; zie Wagenaar, Amsterdam, II, blz. 477.

4) Beide portretten waren aanwezig op de Tentoonstelling van Oude Portretten in den Haagschen Kunstkring in dezen zomer; zie Catalogus, blz. 19.

derde portretten hen doen kennen als behoorende tot den gegoeden burgerstand. Hij werd in 1620 te Amsterdam geboren, studeerde in de rechten en vestigde zich als advocaat in zijn geboorteplaats. Hij was reeds zes en veertig jaar oud, toen hij werd aangezocht om als tweede pensionaris op te treden. Misschien had hij dit gedeeltelijk te danken aan zijn huwelijk met Anthonia Cloeck [1]), de dochter van Pieter Cloeck, die behalve advocaat ook lid van de vroedschap was, maar toch zeker ook wel aan zijne groote bekwaamheid als jurist. Zijn kantoor was na dat van zijn schoonvader het drukste te Amsterdam en het laat zich dan ook wel hooren, dat Hop, alvorens het hem aangeboden ambt te accepteeren, de noodige voorwaarden stelde: zijn tractement werd bepaald op *f* 4000, terwijl de eerste pensionaris Pieter de Groot zich moest vergenoegen met *f* 2000; hij werd benoemd voor onbepaalden tijd en niet zooals vorige pensionarissen voor vier jaar [2]). Voeg daarbij, dat een positie als staatsman heel wat hooger aangeschreven stond dan het uitoefenen van een rechtsgeleerde praktijk — men denke aan Hugo de Groot — en er is niet veel fantaisie noodig om zich voor te stellen, dat Hop niet weinig ingenomen geweest zal zijn met de verandering in zijn loopbaan. Trouwens hij behoefde zijn advocatenpraktijk niet geheel aan een kant te stellen; het bleef hem volgens zijn instructie [3]) geoorloofd consult te geven „in alle saecken, den gerechte alhier niet aenhangig sijnde".

De machtige beschermer, die Hop vooral gepousseerd heeft, was Gillis Valckenier; reeds in 1661 was hij door diens protectie en door dien van Hendrik Hooft [4]), tegen de voordracht van burgemeesteren in, van luitenant tot kapitein der schutterij bevorderd [5]). Na het ontslag van

---

1) Beiden waren Remonstrant, zie Kernkamp, t. a. p., I, blz. LXIV en LXVI. — Later hertrouwde Hop met Anna Pars, de weduwe van zijn zwager Mr. Hendrik Cloeck.

2) Kernkamp, t. a. p., II, blz. 78. Reeds in 1660 had burgemeester Tulp hem als pensionaris voorgesteld, maar toen was De Groot benoemd (ald., blz. 77). Den 26sten April 1666 aanvaardde Hop zijn functie.

3) Bij Kernkamp, t. a. p., II, blz. 448 vlg.

4) Jannetje Hooft was Hop's schoonmoeder, t. a. p., I, blz. LXIV, noot 2.

5) t. a. p., I, blz. 192 en noot 3.

Pieter de Groot in 1667 was Hop tot 1672 de eenige pensionaris der stad Amsterdam [1]) en als zoodanig natuurlijk een man van groote beteekenis, met wien men rekening moest houden. „Met sonderlinge naarstichyt" nam Hop zijn ambt waar, zegt Bontemantel [2]), die een vriend van hem was. Niet allen oordeelden zoo gunstig. Zijn vroegere beschermer, burgemeester Valckenier, beschuldigde hem later, dat hij zich veel te veel met andere dan stadszaken ophield en op die manier nooit een goed pensionaris zou worden. In het algemeen was zijne verhouding tot Valckenier in latere jaren niet van de beste [3]), en al mag de despotische persoonlijkheid van den aanmatigenden burgemeester hieraan schuld zijn, Hop zelf schijnt ook niet vrij te pleiten van soms in zijn plicht tekort geschoten te zijn. Wel geeft Bontemantel Valckenier groot ongelijk, wanneer hij in Den Haag heftig tegen Hop uitvaart, maar dit betreft meer de wijze, waarop Valckenier optrad, niet de zaak, die aanleiding gaf tot de berisping. Een man met een sterk plichtsbesef als Bontemantel kon trouwens niet anders doen dan Hop in de zaak zelve ongelijk te geven, want de laatste had geweigerd een bevel van schepenen na te komen en ook dezen had hij te gehoorzamen. Overigens is het niet onbegrijpelijk, dat iemand, die het als pensionaris van Amsterdam zeer druk had en die er nog andere zaken bij deed, zijn plichten als stadsambtenaar wel eens verwaarloosd heeft. In elk geval was op den duur de regeering van Amsterdam over het algemeen niet bijzonder met hem ingenomen, en, toen hij in 1675 tot raadsheer in den Hoogen Raad stond benoemd te worden, „lieten burgemeesten hem glyen, betoonende haer aen hem niet veel geleegen te laeten wesen" [4]).

Wat Hop's politieke overtuiging betreft, hij was geen blind aanhanger van De Witt, zooals ook moeilijk ver-

---

1) Een korten tijd stond Reynier Heemskerck hem ter zijde (t. a. p., II, blz. 83) en na 1672 Gerret Hooft, de zoon van Hendrik Hooft (ald., blz. 84).

2) t. a. p. II, blz. 84, en cf. II, blz. 241.

3) t. a. p., II, blz. 86 vlg., en II, blz. 241.

4) t. a. p., II, blz. 241.

wacht kon worden van iemand, die de protectie van Valckenier genoot. In 1670 drong hij er met burgemeester Vlooswijck op aan, dat Amsterdam's gedeputeerden den Prins bij diens benoeming tot lid van den Raad van State een bezoek zouden brengen, waar de andere afgevaardigden tegen waren [1]). Toch was hij ook geen verklaard prinsenman: hij behoorde tot de middenpartij, die inzag, dat De Witt's politiek schipbreuk moest lijden, of afgunstig was op de volgens haar te groote macht van den raadpensionaris, en die in 1672 niet zoo veel moeite had om zich te schikken in den ommekeer in het staatsbestuur als de echte aanhangers van de Loevesteinsche factie. Zooals zoovelen van die tusschen Prinsgezind en Wittiaan instaanden, bleef ook hij na de verheffing van den Prins zijn ambt bekleeden.

Voorzoover we Hop's persoonlijkheid kunnen zien in de vele en velerlei commissiën en deputatiën, waarin hij als tal van anderen zijne werkzaamheid aan onze oogen onttrekt, was hij een krachtig, zelfbewust man, die niet gauw den moed liet zakken en die wat aandurfde. Blijkt dit eenerzijds uit de houding, die hij tegenover Valckenier aannam, het is verder duidelijk uit de rol, die hij in 1672 speelde. Juist van de gewichtigste deputatiën maakte hij deel uit, waar men krachtige, vertrouwde persoonlijkheden voor noodig had. Zoo behoorde hij tot degenen, die in de benarde dagen van Juni eerst naar Arnhem en later naar Utrecht werden gezonden om met den Prins en de Gedeputeerden te velde te overleggen, wat te doen stond; eveneens was hij een der leden van de commissie, die in de laatste dagen van 1672, toen Luxemburg zijn inval deed en alles in verwarring dreigde te geraken, in allerijl uitgestuurd werd om te redden wat te redden viel, en het ergste onheil te voorkomen [2]).

---

1) t. a. p., I, blz. XLIV.

2) Zie daarover de korte nota's, hierna, blz. 100, 112, 383. Hieraan kan nog worden toegevoegd, dat hij in Juli met pensionaris Van der Dussen van Delft en secretaris Van der Beeke van Hoorn werd aangewezen tot het vormen eener bestendige commissie, om zorg te dragen voor de spoedige afdoening van toen dagelijks inkomende verzoeken om ammunitie e.d. (zie Res. Holl. 8 Juli 1672, blz. 265).

Is het ook niet een bewijs van een krachtige natuur, dat hij in Augustus en September 1672, terwijl bijna iedereen den tijd voor het „verzetten van de wet" gekomen achtte, een diergenen was, een van de weinigen voorzeker, die er anders over dachten? „Nae lange en gealtereerde, jae schryende reeden" wist hij burgemeesteren over te halen hem te dispenseeren van den hem opgedragen last, om de resolutie van de regeering van Amsterdam, waarbij tot het „verzetten van de wet" aldaar besloten werd, aan den Prins te brengen [1]). Hop heeft zich dus, zoo al niet tegen de verheffing van den Prins tot stadhouder, dan toch wel tegen den aandrang van het volk, om hem de macht te geven tot het veranderen der regeering [2]), verzet; en dit doet hem kennen als een man, geheel onbevreesd om het principe van Oldenbarnevelt te huldigen, dat het volk de heeren moet laten begaan, in de overtuiging, dat dit de eenige, de ware manier was om de Republiek te besturen.

Er blijft nog over een paar citaten uit schrijvers te vermelden, die ook den lof van Hop's houding in 1672 zingen; al is onze pensionaris zoo bescheiden om in zijne notulen zijn eigen persoonlijkheid geheel op den achtergrond of nog liever haast geheel buiten het tooneel te plaatsen, zijn eigenliefde bracht hem er toch toe om de drie citaten, die ik bedoel, voor in zijne papieren aan te teekenen. Ze zijn van beteekenis, want ze hebben betrekking op het allerbelangrijkste van het vele belangrijke uit het jaar 1672 en wel op de met Lodewijk XIV gevoerde onderhandelingen. Toen De Groot op den 25sten Juni uit Keppel terugkwam, om volmacht te vragen voor zich en zijne mede-gedeputeerden, zooals de Fransche Koning dat geëischt had, en toen den volgenden dag 's avonds, niettegenstaande de afwezigheid van Amsterdam en een paar kleine steden uit het Noorderkwartier, besloten was De Groot's verzoek in te willigen — het

---

1) Kernkamp, t. a. p., II, blz. 194 vlg.

2) Cf. in dit verband ook op één na de laatste der hierna, blz. LII, volgende Notanda.

verhaal is overbekend — had er op Maandag, den 27sten Juni, een stormachtige vergadering van de Hollandsche Staten plaats, waarin Amsterdam zich met kracht over de aan De Groot verleende volmacht beklaagde en er in ernstige bewoordingen verzet tegen aanteekende, „doende den heer pensionaris Hop" — aldus zegt Valckenier in zijn Verwerd Europa [1]) — „sulken krachtigen en penetranten harangue tot conservatie van de algemeene vryheyt en tot nadeel van den ambitieusen vyand, dat de meeste in de vergaderinge verstomt en alle de leden, die tot de besendinge geconsenteert hadden, schaam-root wierden, seggende onder andere, dat niet hadde vertrouwt, dat in absentie van eenige leden in saken van die natuyr soude sijn geresolveert en conclusie genomen, en te meynen, dat die conclusie als informeel voor geen conclusie kan worden gehouden en by haer niet en sal noch kan worden aengesien". Al bracht Hop hier slechts het advies van Amsterdam uit [2]), de wijze, waarop hij dit deed, schijnt een grooten indruk gemaakt te hebben [3]). De Neufville in zijn Histoire de Hollande [4]) prijst de stad Amsterdam, „(qui) prit alors toutes les resolutions que l'amour de la liberté, joint au desespoir, pouvoit inspirer", maar in het bijzonder Hop „(qui) parla si vivement dans l'assemblée des Estats de Hollande, qu'il rendit muets pour un temps ceux, qui vouloient qu'on retournasse trouver le Roy tres chrestien". Algemeener lof geeft de mij onbekende schrijver van de Histoire de la Guerre de Hollande [5]), die, sprekende over de houding, door Hop en

---

1) I, blz. 649.

2) Over Amsterdam's houding, zie Gebhard in zijn bovengenoemd artikel en A. W. Kroon, Amsterdam in 1672.

3) Cf. ook den brief van Burgersdijk aan de Leidsche vroedschap van 29 Juni 1672, bij Kluit, Historie van de Hollandsche Staatsregering, III, blz. 536 vlg.

4) Uitgave 1702, tome IV, livre XIII, p. 83.

5) Histoire de la Guerre de Hollande, où l'on voit ce qui est arrivé de plus remarquable depuis l'année 1672 jusqu'en 1678. Première partie, suivant la copie de Paris. A la Haye, chez Henri van Bulderen, p. 47.

door den „grand-baillif" Hasselaar [1]) ten opzichte van de onderhandelingen met Frankrijk aangenomen, zegt: „et ainsi deux hommes furent cause, que le roy ne fust pas maistre de toute la Hollande". Al behoeven we nu niet zoover te gaan als deze schrijver doet, dit mogen we wel besluiten uit het hier aangevoerde, dat, als de geheele vergadering van Holland uit mannen als Hop bestaan had, er dan van de betreurenswaardige zending van De Groot met al hare gevolgen geen sprake geweest zou zijn.

Een niet gemakkelijk handelbare natuur, zooals die van onzen pensionaris, tegen wiens zin de verandering in de regeering tot stand was gekomen, kon zich op den duur moeilijk naar het nieuwe régime schikken. Wij hooren weldra, dat hij Fagel den voet wel eens dwars zette, m. a. w. ook den Prins wel eens in den weg zat [2]). Geen wonder, dat ook dezen hem gaarne uit het politieke leven wilden verwijderen; het kostte hun niet veel moeite om hun wensch bij burgemeesteren van Amsterdam ingang te doen vinden. Toen in 1675 door het overlijden van Mr. Nicolaas de Bye een plaats in den Hoogen Raad open kwam, gaf Fagel aan Hop te kennen, dat hij, zonder er eenige moeite voor te doen, deze hooge rechterlijke betrekking kon krijgen [3]). Of het geheel met Hop's vrijen wil geschiedde? Ook in het leven van Johan de Witt is een voorbeeld te vinden, hoe een intrede in den Hoogen Raad een eervolle retraite uit het politieke leven kon zijn. Hoe het zij, Hop kwam met twee regenten op de voordracht [4]) en werd gekozen. Zeker was hij in den Hoogen Raad op zijn plaats: ook als Raadsheer wordt met den grootsten lof melding van hem gemaakt [5]). Tot

---

1) Bedoeld moet zijn Gerard Hasselaar, die in 1672 hoofdschout was, in Juni gewond werd en ten gevolge daarvan in 1673 stierf.

2) Kernkamp, t. a. p., II, blz. 240 vlg.

3) 9 April werd hij benoemd; 11 April deed hij den „eedt van suiveringh", Res. Holl. 9 en 11 April 1675.

4) Zie hierna, blz. 441.

5) „Ita Corn. Hop, nestor ille inter Batavos et nuper lumen supremi senatus lucidissimum, sed quod, ut dudum luxerit, mature nimis occidit". (Van Zurck, Codex Batavus, i. v. Rechters, § II, n 4.) Cf. ook G. W. Vreede, Hooge Raad, blz. 47.

1704 heeft hij in dezen nieuwen werkkring gearbeid. Het geslacht Hop was met hem niet uitgestorven; zijn zoon Jacob, zijn kleinzoon Cornelis zijn bekende figuren uit de achttiende eeuw, bekender dan de vader zelf, maar daarom geen uitstekender persoonlijkheden.

Over de methode, waaraan ik me bij de uitgave gehouden heb, het volgende [1]). Als basis zijn tot 12 Januari 1673 de eigenhandige notulen van Hop genomen, omdat deze dan het volledigst en tevens oorspronkelijk zijn. Waar Brandt dezelfde aanteekening heeft als Hop, al zijn woordenkeus en spelling dikwijls anders, is dit door een * aangeduid. Vult een dergelijke aanteekening van Brandt die van Hop aan, dan is dit op de plaats, waar het bij Hop ontbreekt, tusschen [ ] ingevoegd. Heeft Brandt aanteekeningen, die niet bij Hop voorkomen, dan zijn deze aan het einde van iederen datum eveneens tusschen [ ] ingelascht; zijn deze aanteekeningen aan Vivien's notulen ontleend, dan is dit, voorzoover het is na te gaan, in de noten medegedeeld. Notulen, door Brandt aan Vivien ontleend, die eenzelfde zaak behandelen als ook bij Hop behandeld wordt, zijn alleen dan in haar geheel gegeven, wanneer ze een andere of een aanvullende voorstelling geven. Soms, wanneer Vivien's notulen slechts in enkele punten van die van Hop verschillen of ze in enkele opzichten aanvullen, zijn alleen de belangrijke gedeelten daarvan in de noten opgenomen; heeft Vivien niets meer dan Hop, dan is alleen in de noten medegedeeld, dat er een dergelijke aanteekening van Vivien bestaat. Bij de enkele aanteekeningen, die naar Bontemantel's excerpt gedrukt zijn, is dit natuurlijk aangegeven. Van elk bericht in de notulen is het eerste woord cursief gedrukt. Na 12 Januari 1673 kon alleen gedrukt worden, wat in Brandt's excerpt voorkomt.

Over de noten, voor zoover die niet betrekking hebben op mededeelingen aangaande de handschriften, weglatingen daaruit, het vroegere gebruik der notulen en de

---

1) Zie daarover ook hiervóór, blz. XXII vlg.

vergelijking daarvan met de resolutiën van Holland, waarover reeds gesproken is, ben ik nog een korte toelichting schuldig. In hoofdzaak zal men daarin alleen vinden opheldering van onduidelijk of onjuist medegedeelde plaatsen. Naar sommiger oordeel zal dit misschien al te weinig zijn, maar ik achtte groote beperking hier zeer geoorloofd, èn omdat de uitgave, die eerst, toen we nog alleen Fruin's excerpt kenden, bestemd was voor de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, toch al lijvig genoeg werd èn omdat het m. i. tamelijk overbodig is, dat een uitgever van een historische bron tevens alle mogelijke andere bronnen en literatuur voor het een of andere bericht citeert, behalve in bijzondere omstandigheden. Hier bestonden die niet. Immers, de literatuur en de bronnen over dezen tijd liggen voor het grijpen en wilde iemand een monografie over het jaar 1672 schrijven, hij zou toch bij die werken te gast moeten gaan en zich niet kunnen behelpen met excerpten of verwijzingen, die ik hem hier vriendschappelijk zou kunnen aanbieden. De heeren (men vergelijke b.v. Sylvius, Valckenier en Donselaar) hebben elkander werkelijk reeds genoeg nageschreven. Maar de lezers van deze uitgave..... gesteld een oogenblik, dat ze er zijn! — welnu, ik durf hun de verzekering geven, dat ze ook zonder de mededeeling, dat dit of dat voor de helft of voor een kwart reeds door den een of ander in een andere bron gezegd is, genoeg van hun gading in den tekst zelf zullen vinden. Ten gerieve van de studeerenden, die deze uitgave zullen gebruiken, heb ik getracht te zorgen voor een zooveel mogelijk betrouwbaren tekst met de toelichtingen, die ook voor hen noodig kunnen zijn.

Het is dikwijls gewoonte om van de in den tekst voorkomende personen in de noten het een en ander mede te deelen, wat m. i. vooral in een uitgave als deze, waar het meer op de behandelde zaken dan op de genoemde personen aankomt, geheel niet op zijn plaats zou zijn. Toch heb ik mij niet onttrokken aan het maken van een register der eigennamen, waarin de namen der personen met hunne voornamen, voorzoover te vinden, en hun kwaliteiten, meestal beperkt tot die, waarin de genoemde

persoon in den behandelden tijd optreedt, opgenomen zijn. Een ander register, verdeeld in categorieën naar den aard der verschillende berichten als: besoignes, missiven, memories, rapporten etc., bevat een opgave der personen, van wie missiven etc. in de uitgave voorkomen, en der zaken, waarover besoignes etc. in de uitgave handelen. Ook dit zal, naar ik hoop, het gebruik vergemakkelijken.

Een hartelijke dankbetuiging aan den heer Algemeenen Rijksarchivaris in Den Haag, aan de heeren gemeentearchivarissen van Amsterdam, Dordrecht en Rotterdam voor verleenden steun bij de bewerking der uitgave, en aan allen, die mij verder op de een of andere wijze geholpen hebben, besluite deze inleiding.

NOTANDA[1]).

Eo usque prosperum est imperium, dum in eo vera consilia valent. Ubi vero gratia, timor, voluptas, avaritia illud corrupere, primo imminuuntur illius opes, deinde ipsum imperium evertitur et perit. Sallustius.

Tam diu verae reipublicae formae in suo statu durant, quam diu qui in iis praesunt, omnia referunt non ad suam utilitatem vel libidinem, sed ad ipsius reipublicae commodum et salutem. Polybius.

Quae provinciae suo potius quaeque commodo quam patriae libertati student, inter se consentire non possunt. Polybius.

Inter plures diversas liberas respublicas tam diu societas durat, quam diu spes est aliam ab alia subsidium accepturam esse. Ubi vero spes illa prorsus deficit, tunc unaquaeque sibi suisque rebus consulere ac consilium capere solet. Polybius.

Reges neminem sua natura habent amicum aut inimi-

---

1) Zie hiervóór, blz. X, noot 2. Ook met bevoegde hulp is het niet mogen gelukken deze citaten thuis te brengen; slechts twee uit Polybius zijn gevonden kunnen worden. De nog al vrije Latijnsche vertaling hiervan en bovendien het gebruik van enkele in klassiek Latijn niet voorkomende woorden (b.v. „officiarius" in op één na het laatste citaat) en uitdrukkingen, wettigen het vermoeden, dat de citaten hier en daar niet geheel zuiver zijn overgenomen. Dit neemt echter niet weg, dat ze èn als grootendeels toepasselijk op 1672 èn als van eenige waarde voor Hop's meeningen op staatkundig gebied van belang zijn.

cum, sed ex suo commodo amicitias inimicitiasqus metiuntur ac mutant [1]). Polybius.

Duo rempublicam maxime conservant, strenuitas adversus hostes, sive vis foris et domi concordia, quam utramque maxime labefactat avaritia [2]). Polybius.

Qui rempublicam rite administrare vult, auro et ferro munitus esse debet, ac ferro quidem contra hostes uti et auro renumerari sui observantes. Polybius.

Duobus maxime modis homines solent in melius sententiam mutare, vel propriis calamitatibus edocti, vel cladum alienarum exemplo admoniti. Polybius.

Is ambitiosus est censendus, qui omnia pro animi libitu administrat, veteris regni officiarios et iam probatos mutat, alios autem sibi faventes in eorum locum substituit. Polybius.

Quaelibet respublica habet sua initia, incrementa et finem a Deo constitutum. Polybius.

---

1) Cf. Polybius, II, 47, § 5.
2) Cf. Polybius, VI, 46, § 7.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Blz.

3, regel 10 v. b., moest in plaats van een — gedrukt zijn - - - - ten bewijze, dat daar iets is weggelaten.

7, regel 2 v. o., blz. 10, regel 3 en 4 v. b., blz. 14, regel 4 v. b., blz. 15, regel 15 v. b., en blz. 27, regel 5 v. o., moeten bij de daar genoemde brieven - - - - geplaatst worden, ten bewijze, dat de excerpten daaruit weggelaten zijn.

17, regel 8 v. b. Wie de daar bedoelde Padovitz is, weet ik niet. In het onlangs verschenen werk van P. de Ségur, Le maréchal de Luxembourg et le Prince d'Orange (Paris, 1902), p. 22, worden verschillende personen genoemd, die er naar solliciteerden om den bisschop van Munster als Fransch bevelhebber te begeleiden, maar daaronder niemand met den naam Padovits.

32, regel 12 v. b., staat: Missive Boreel, 18 Februarij; lees: 8 Februarij.

61, regel 10 v. o., staat: Aschley; bedoeld is echter Asteley (zie o. a. Res. Holl. 12 April 1672, blz. 49).

84, regel 4 v. b., staat: Griffensteyn; waarschijnlijk is bedoeld: Griffenfeldt, de Deensche minister, die ook blz. 182 genoemd wordt.

98, noot 2, staat: Van Sypesteyn en De Bordes, I; lees: — II.

225, regel 13 v. o., staat Kant. Hier moet waarschijnlijk gelezen worden: Brandt; bedoeld moet n.l. zijn de Bran-

Blz.

denburgsche resident in Denemarken Friedrich von Brandt of de Brandenburgsche geheimraad Cristoph von Brandt, die in 1672 als buitengewoon gezant naar Denemarken ging; zie Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg, XVII, Politische Verhandlungen, Inleiding.

242, regel 9 v. b, staat: Mr. Gerard van der Dussen. Deze komt onder de regeeringspersonen in Dordrecht niet voor; wel Nicolaas van der Dussen en dat deze ook hier bedoeld is, blijkt uit het mij door den heer gemeente-archivaris van Dordrecht medegedeelde verhoor van Arend Muys van Holy in het „college van den Rade" op 28 Juli 1672, waarin dit gedeelte voor ons van belang is: — — „(Muys) verklaert verders, dat op die aansprake met den stadhouder (van den officier over de zaak van Tichelaar) by ons gekomen is de heer Mr. Nicolaas van der Dussen ende (dat wij) wederom 't geene voorschreeve staet in 't reguard van den stadhouder gerepeteert hebben — —, als wanneer de heer Van Der Dussen voornoemt my seyde van deese aansprake omtrent den gemelten heere De With ook kennisse gegeven hadde aan den meergenoemden heere regerent burgemeester".

270, regel 6 v. b., staat: Compagniën, lees: Compagnie.

287, regel 10 v. b., staat: Van Der Geest. Bij nader onderzoek bleek mij uit een welwillende mededeeling van den heer C. W. Bruinvis, gemeente-archivaris te Alkmaar, dat Mr. Cornelis van der Geest, lid van de vroedschap te Alkmaar sedert 1642, gestorven is in 1670. Hop moet zich dus hier vergist hebben; waarschijnlijk is wel bedoeld Arent van der Graeff, oudburgemeester en raad, die blijkens de lijsten der presenten in verschillende vergaderingen de stad Alkmaar ter dagvaart vertegenwoordigde.

321, regel 2 v. b., en blz. 323, regel 17 v. b., wordt genoemd Hingst als extraordinaris envoyé van Denemarken; bedoeld is echter Just Högh, genoemd o. a. in Res. Staten-Generaal 29 Nov. 1672 en bij Kernkamp, Verslag van een onderzoek in Zweden, Noor-

Blz.

wegen en Denemarken naar archivalia — etc., naamregister, blz. 349.

339, noot 1; hierbij moet verwezen worden naar blz. 366, noot 6.

370, noot 2, staat: de ritmeester Wenge; lees: de sergeant-majoor Wenge.

SOMMIERE DELIBERATIEN TER VERGADERINGE VAN DE STATEN VAN HOLLANT

GEHOUDEN TSEDERT DEN 22 DECEMBER 1671.

1671.

22 December. *Op* het afseynden van gedeputeerden naer Oostvrieslant tot versorginge van de frontieren.

Brief van Boreel, uyt Londen, van den 12 December. Dat de Coningh haer Hoog Mogende bedanckt, dat sy by de triple alliantie wilden blyven; dat hy Douwningh over soude seynden; dat hy niet konde geloven, dat Vranckrijck voorgaf, dat Engelant neutraal soude blyven; dat de triple alliantie genoegh was tegen Vranckrijck, en dat Engelant daerby persisteerde; dat het seeckerste was op sijn hoede te sijn.

Besoigne op d'Instructie van een capitein-generael.

23 dito. *De* Ritmeester Brasser van de Staten van Gelderlant en Graefschap Sutphen om aen de stadt van Amsterdam en elders, daer 't behoort, te remonstreren de sleghte toestant van de fortificatiën en garnisoenen van Arnhem en Doesborgh. Met versoeck van redres.

Haerlem en Amsterdam versoecken te weetten, wat officiers men in onverwachte voorval soude gebruycken en off men geen luyden van valeur, experientie en reputatie van buyten in de dienst van het lant behoort te nemen.

24 December 1671—6 Januari 1672.

24 dito. *Rapport* van den Raad van Staten [1]) wegen de constitutie van de frontieren, fortificatiën, magasinen en guarnisoenen, gebreck van canon en affuyten. Gelderlant en Utrecht in gebreeke gelt te furneren etc.

Op 't despicieren van voorname officiers, directie van de saecken van oorlogh, wervinge van een goet aental Switsers etc.

Op het maecken van alliantie met de Keyser [2]).

Ritmeester Brasser extraordinaris envoyé aen de Fursten van Lunenborgh [3]).

Dat men wel spreeckt van gelt geven, maer dat het gelt alleen niet kan veghten; dat men oock moet overleggen, wat militie, wat hoofden, wat artillerie en wat voorsieninge dat men sal gebruycken.

1672.

6 Januarij [4]). * *Dat* een bededach geleyt is tegen den 20 Januarij, op het fondament van gerughten van oorlogh en versamelingh van veel krijgsvolck op de frontieren van den Staet.

* *Dat* Downingh verklaert heeft [5]) hier gekomen te sijn met een absolute goede genegentheyt om alles ten besten te helpen dirigeren. [Dat hy water in de wijn en geen wijn in het water sal doen. Dat voor desen altijt de tael van sijn meester heeft moeten spreken, maer uit sijn selven niet scherp is].

* *Secreet* correspondent tot Paris. [Le voyage de Montagu fait bien parler tout le monde. Meinen, dat Engelandt belooft heeft te breeken en dat Vranckrijk geldt tot een vloot sal schicken].

---

1) Cf. Res. Holl. 24 Dec. 1671, blz. 126.

2) Res. Holl. 24 Dec. 1671, blz. 110.

3) Res. Holl. 24 Dec. 1671, blz. 108.

4) Hier beginnen de aanteekeningen van Brandt; zie Inleiding.

5) De woorden, waarin Brandt dere memorie van Downing mededeelt, vindt men woordelijk in zijn Leven van de Ruiter (uitgave 1701), blz. 640; cf. Wagenaar XIII, blz. 472.

6—7 Januari 1672.

* *d'Heer* van Hairen, ambassadeur in Sweden.
[Ambassadeur Haren, Elseneur, 25 December].
* *Dat* Vrankrijck geschreven [1]) heeft, dat hy hem wapende pour dompter leur orgueil et insolence, dont ils se sont servies contre les princes de l'Europe. [Dat de ministers van Brandenburg goet Frans sijn].
Dat gedelibereert is op de versterkinge van de militie, fonds de reserve, extraordinaris equipage en lijst van besettinge.
[*De* Groot, 1 Januarij 1672 [2]). — De Koning sal den 7en naer Chalons gaen; de troepen van 's Koning huis vooruitgetrocken. Gelast haer gereet te houden tot een dessein.
Cletser, 19 December, Stokholm. De Sweeden geloven, dat tusschen Engelandt en Vrankrijck iets nadeeligs is geslooten].
7 dito. *Geresolveert* subsidiën aen Sweden en Denemarcken toe te staen.
* *Instructie* voor de ritmeester Brasser, extraordinaris envoyé aen de Fursten van Brunswijck en Lunenborgh.
De Groot belast de brieff van de Staten aen den Coningh van Vranckrijck te behandigen, en copie te geven aen de voornaemste ministers.
Instructie voor Cant, Gruys en Sixma, commissarisen naer Oostvrieslant [3]).
* *Tydinge* [4]), dat Condé een leger soude commanderen, en trachten den IJssel en Utrecht te forceren en in het hart van 't lant in te dringen; dat het tweede leger onder de

---

1) Dit is, zooals uit Brandt blijkt, een excerpt uit een „advis Berlin 27 Dec."

2) Zie Van Dijk, Bijdrage tot de Geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie, Utrecht, 1851, blz. 242; uit de brieven van De Groot geef ik alleen dat, wat niet bij Van Dijk voorkomt. — Het hier medegedeelde is uit den brief aan de St. Gen., dien Van Dijk niet geheel afdrukt.

3) Zie deze instructie Secr. Res. Holl. 8 Jan. 1672, blz. 189 vlg.

4) Wagenaar XIV, blz. 22, vermeldt iets uit deze tijding en verwijst naar Vivien, Brandt echter alleen naar p. 38, wat bewijst, dat hij dit aan Hop ontleent; Wagenaar zal zich dus hier wel vergissen, waarvan later meer voorbeelden volgen; cf. Inleiding.

vergelijking daarvan met de resolutiën van Holland, waarover reeds gesproken is, ben ik nog een korte toelichting schuldig. In hoofdzaak zal men daarin alleen vinden opheldering van onduidelijk of onjuist medegedeelde plaatsen. Naar sommiger oordeel zal dit misschien al te weinig zijn, maar ik achtte groote beperking hier zeer geoorloofd, èn omdat de uitgave, die eerst, toen we nog alleen Fruin's excerpt kenden, bestemd was voor de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, toch al lijvig genoeg werd èn omdat het m. i. tamelijk overbodig is, dat een uitgever van een historische bron tevens alle mogelijke andere bronnen en literatuur voor het een of andere bericht citeert, behalve in bijzondere omstandigheden. Hier bestonden die niet. Immers, de literatuur en de bronnen over dezen tijd liggen voor het grijpen en wilde iemand een monografie over het jaar 1672 schrijven, hij zou toch bij die werken te gast moeten gaan en zich niet kunnen behelpen met excerpten of verwijzingen, die ik hem hier vriendschappelijk zou kunnen aanbieden. De heeren (men vergelijke b.v. Sylvius, Valckenier en Donselaar) hebben elkander werkelijk reeds genoeg nageschreven. Maar de lezers van deze uitgave..... gesteld een oogenblik, dat ze er zijn! — welnu, ik durf hun de verzekering geven, dat ze ook zonder de mededeeling, dat dit of dat voor de helft of voor een kwart reeds door den een of ander in een andere bron gezegd is, genoeg van hun gading in den tekst zelf zullen vinden. Ten gerieve van de studeerenden, die deze uitgave zullen gebruiken, heb ik getracht te zorgen voor een zooveel mogelijk betrouwbaren tekst met de toelichtingen, die ook voor hen noodig kunnen zijn.

Het is dikwijls gewoonte om van de in den tekst voorkomende personen in de noten het een en ander mede te deelen, wat m. i. vooral in een uitgave als deze, waar het meer op de behandelde zaken dan op de genoemde personen aankomt, geheel niet op zijn plaats zou zijn. Toch heb ik mij niet onttrokken aan het maken van een register der eigennamen, waarin de namen der personen met hunne voornamen, voorzoover te vinden, en hun kwaliteiten, meestal beperkt tot die, waarin de genoemde

persoon in den behandelden tijd optreedt, opgenomen zijn. Een ander register, verdeeld in categorieën naar den aard der verschillende berichten als: besoignes, missiven, memories, rapporten etc., bevat een opgave der personen, van wie missiven etc. in de uitgave voorkomen, en der zaken, waarover besoignes etc. in de uitgave handelen. Ook dit zal, naar ik hoop, het gebruik vergemakkelijken.

Een hartelijke dankbetuiging aan den heer Algemeenen Rijksarchivaris in Den Haag, aan de heeren gemeentearchivarissen van Amsterdam, Dordrecht en Rotterdam voor verleenden steun bij de bewerking der uitgave, en aan allen, die mij verder op de een of andere wijze geholpen hebben, besluite deze inleiding.

21 Januari 1672.

soignes op het beneficeren van de middelen voortsetten; dat men voor d'admiraliteyt moet hebben *f* 300.000
voor aenritsgelt *f* 492.000
voor een maent solts *f* 210.000

tsamen *f* 1.002.000.

Edelen: met de Gecommitteerde Raden.

Dordrecht: utsupra, en geven in bedencken, off men oock geen fonds de reserve behoort te negotieren voor Hollant particulier, onder behoorlycke precautie.

Haerlem } utsupra.
Delft }

Leyden en Gouda: dat men niet moet negotieren sonder fonds.

Amsterdam en Rotterdam: dat men een fonds de reserve behoort te negotieren, als in den Engelsen oorlogh.

Alckmaer, Hoorn, Enchuysen en Medenblicq: datter een fonds gevonden moet werden, geproportionneert met haer quote tegens 20½ int hondert.

Conclusie: 12 tonnen gouts te negotieren, settende het profijt van reductie tegen de interessen achter de mast, en voorts te besoigneren op 't uitvinden van een fonds.

Deliberatiën op het aenstellen van een capiteyn-generael, en geresolveert, dewijl de provinciën persisteren, en niet willen voegen naer Hollant, van gelycken te persisteren en geen veranderingh te maecken.

Missive Boreel, Londen, 12 Januarij. Dat gespoeyt wert met de equipage van 80 off 90 seylen en de pressinge van 26.000 waterluyden; dat geseyt wert, dat de ratificatie van het tractaet-defensif met Spangne het begin van den oorlogh sal geven, en dat Vranckrijck eenige millioenen tot de vloot gefurneert soude hebben.

Missive correspondent, Paris, 15 Januarij. Dat de Fransche troepen met alle toerustinge ten oorlogh afsacken naer Rijnberck; dat de Hartogh van Luxemborgh luitenant-

---

1) Cf. Res. Holl. 22 Jan. 1672, blz. 92.

generael sal wesen onder Condé; dat Turenne aen de Maes sal commanderen en Schomberg luitenant-generael sal wesen; dat Padovitz by de bisschop van Munster sal gaen; dat het hoff wil doen geloven, dat Spangne en de Keyser dit jaer neutrael sullen blyven; dat men de staet wil mortificeren, maer niet t'enemael t'onderbrengen; dat Engelant den oorlogh sal verklaren, soo de staet aen Downingh geen contentement geeft, en een grote vloot in see brengen.

22 Januarij. [*Capiteyn-generael*].

23 Januarij. *Resumptie* op 't negotieren van 1.200.000 gulden en dan nogh 800.000 gulden, t'samen 2 millioen [1]).

* *Voorslagh* off geduyrende de deliberatiën op 't aenstellen van een capiteyn-generael niet voortgegaen moet werden, om volgens resolutie van den 5 Junij twee legers in 't velt te brengen, t'een onder Prins Maurits aen den IJssel en t'ander onder de veltmaerschalck Wirts in Vlaenderen. [Dat het 6e artikel decideert de gravamina van Wirts. Anders Prins Maurits. Dat krachtige devoiren aengewent sullen worden, met versoek om verklaringe. By nieuwe acceptatie of geduurende de deliberatie het leger bestelt volgens resolutie van den 5 Junij en 6e artikel van de instructie. Soo Wirts swaricheit maeckt, dan aen Prins Maurits.

Edelen, Dordrecht, Haerlem, Leyden, Amsterdam, Alkmaer, Hoorn, Enkhuysen: met den raadpensionaris].

[**Post prandium.** Rapport generaliteit kapiteyn-generael. Dat de provinciën moeten bekennen, dat de kapiteyn-generael tegens de harmonie niet kan opgedrongen worden. Dat op d'instructie niet ten vollen gereedt sijn geweest. Dat men sich ondertusschen moet bedienen van den veltmaerschalk Wirts, volgens resolutie van den 5 Junij 1671].

Op 't rengeren van de militie [1]) onder regimenten, t'aennemen van 10.000 matrosen en de repartitie van deselve

---

1) Cf. Res. Holl. 23 Jan. 1672, blz. 96.

over de commercieerende provintiën, en de militie naer proportie over de lantprovintiën [1]).

3 Februarij. *Missive* De Groot, Paris, 29 Januarij [2]). Dat de marquis de Signaley de ratificatie van het tractaet met Engelant gesloten sal overbrengen, en dat de Fransen in het stift Ceulen den eed aen den Bischop sullen doen.

* *Rapport* conferentie met Downingh [3]). [Dat commissarissen met Downingh in conferentie geweest sijn over het werk van de vlagh]. Dat Downingh sustineert, dat het recht van de vlagh niet moet afgenomen werden uyt het tractaet, maer uyt een overoud recht, de Coningen van Engelant competerende; dat oock geen point is van civiliteyt, maer een point van recht. [In civiliteit valt altijdt reciprocatie. Dat geallegeert is ad exemplum, eo modo quo ullis retro temporibus observatum fuit. Seyt, dat de saake vast staat, dat men moet stryken, maer eo modo, dat is op sulke wyse als voor desen, sulks dat eo modo alleen slaat op de wyse en niet op het recht. Dat van onse syde gesustineert is, dat wy niet meer noch minder behoeven te doen als voor desen gebruykelijk was geweest. Dat Douwningh geseit heeft], dat hy niet gekomen was om te disputeren, en sigh met geen scolastique argumenten kan behelpen. [Dat Douwningh daarnaa een andere schriftelyke memorie [4]) oovergeleevert heeft. Dat Engelandt het recht competeert oover de see]. Dat alle de schepen van oorlogh moeten strycken en dat Van Gent exemplaerlijck gestraft. [Dat Commissarissen daarop een schriftelyke

---

1) Van 23 Jan.—3 Febr. was de vergadering uiteen.

2) Cf. een ander gedeelte van dezen zelfden brief bij Van Dijk, t. a. p., blz. 258.

3) Cf. Brandt, t. a. p., blz. 640 vlg., en Wagenaar, XIII, blz. 473 vlg. Beide ontleenen ze het een en ander aan Hop's aanteekening, maar niet volledig en bovendien verward. Trouwens de notulen bij Hop zijn zeer kort en die uit de collectie-Brandt zelf verward.

4) Brandt geeft van deze memorie twee excerpten in deze aanteekening; ik laat de kortste weg.

3 Februari 1672.

antwoordt hebben gestelt. Dat men den Heer van Beverningh heeft beschreven [1])---- Beverningh slaat voor, dat men soude presenteren ooveral te stryken, mits resaluterende. Doch gelooven niet, dat Engelandt daermede sal genoegen [2]).

Dat Douwningh vandaagh een derde memorie oovergegeven heeft. Dat, terwijl tot noch toe geen antwoordt bekomen heeft, ordre heeft om weder te vertrekken en versoekt paspoort. Is ooverbodigh evenwel een goede correspondentie te onderhouden; dat gisteravondt een expresse gekomen is, die de ordre oovergebracht heeft van revocatie.

Dat Commissarisen ook gesproken hebben, dat de Brittannische zee niet verder gaet als tot het Canaal en niet tot de Noordzee, veel min op onse cust. Dat Commissarissen tot de triple alliantie van advys sijn, dat men het antwoordt sal oovergeven, soo hy het wil ontfangen. Anders aan Boreel oover te senden, om aan den Coningh en een ygelijk te doen sien, dat wy geen reden hebben gegeven].

* *Missive* correspondent, Paris, 29 Januarij [3]). Dat het tractaet, door Pomponne met Sweden gemaeckt, geratificeert is. [Dat de marque afgedaen is wegens den oorlogh tegens de Staeten (!)]. Dat de Staten van Engelant niet te verwaghten hebben, al waert, dat sy de Prins promoveerden; dat de Franse 60 schepen sullen equiperen; dat de ambassadeur De Groot [seit, dat in 10 a 12 daegen vertrekken sal] daer seer geëstimeert is; dat de Coningh sigh in 't korte by een van sijn armees sal voegen.

---

1) Hier volgt bij Brandt een excerpt van het verdere voorstel; zie het geheel in Secr. Res. Holl. 3 Febr. 1672, blz. 217 vlg.; bij Hop is dit excerpt veel korter en verder heeft Hop niets.

2) Wagenaar XIII, blz. 475, citeert het door Beverning gezegde bepaaldelijk als uit een aanteekening van Vivien van 3 Febr.; dit geeft Brandt echter niet op: hij verwijst alleen naar p. 39, zoodat Wagenaar zich hier wel vergist. (cf. hiervóór blz. 3, noot 4).

3) Wagenaar XIII, blz. 477, citeert dezen brief en den volgenden weer als MS. brieven van Boreel en een correspondent te Parijs, maar ook hier blijkt uit de bewoordingen duidelijk, dat hij Brandt volgt.

3—4 Februari 1672.

* *Missive* Boreel, Londen, 26 Januarij. Dat hy den Coningh gesommeert hadt op het secours, volgens de triple alliantie by Engelant eerst geproponeert; dat de Coningh daerop geantwoort heeft, dat men het werck van de vlagh niet afdeed. [Dat noch een saak [1]) verhandelt wierdt. Dat met partyschap tegengegaan was en noch een half uyr ter generaliteit geharangeert, tegen het meerderdeel van Hollandt en alle de provintiën. Dat men voorleden jaar het point van het salut uyt d'instructie gelaten hadt, omdat men voor Engelandt niet hoefde te stryken.] Dat men Mombas naer Paris gesonden had met carte blanche, en Engelant negligeerde, omdat ongewapent was. [Dat over het werk van de vlagge niet dan al te langh geduyrt hadt. Seggen, dat noch niet geslooten is. Dat een ambassade niet kan penetreren sonder geldt. Gelooft, dat den secreten Raadt niet genegen sal wesen tot oorlogh met desen staat, als men d'oorsaack van de vlagh wegneemt].

Missive Hairen, Stockholm, 16 Januarij. Dat de meeste raden voor Vrankrijck sijn; dat sonder subsidiën uyt te loven daer niet te doen sal sijn; geloven oock, dat Engelant in de interessen van Vrankrijck is; dat Courtin en Coventry in een naeuwe correspondentie leven. Versoeckt communicatie van de acte defensif met Spangne gemaeckt.

Missive Ruwart, Brussel, 31 Januarij. Slaet voor het retrencheren van de vaert en de Vecht en recommandeert de fortificatie van Naerden en Muyden.

4 Februari. *Rapport* vlagge. Dat de Coningh de gemeynte sal traghten te persuaderen, dat ons den oorlogh niet aendoet ter contemplatie van de Franse, maer voor het recht van de natie en van de vlagge; dat Haer Hoog Mogende tevreden sijn met heele vlootten te strycken, mits niet prejudicierende aen de vrye vaert.

---

1) Waarschijnlijk is met deze zaak wel bedoeld de verheffing van den Prins van Oranje, waarvan ook in andere brieven van Boreel sprake is.

4 Februari 1672.

[Noch gehandelt van 't groot werk, stryken der vlagge [1]).

Raadpensionaris. Dat geseit wordt, dat Douwning het antwoordt niet sal willen ontfangen.

Raadpensionaris. Dat dese nacht noch gedachten op 't werk heeft laeten gaen, geconsidereert, dat de Koning sal soeken de gemeente impressie te geven, dat ons den oorlogh niet aendoet ter contemplatie van de Franschen, maer voor het recht van de natie en vlagge.

Raadpensionaris. Opgestelt concept, dat gelesen [2])----

Edelen conformeren haer met d'extensie.

Leyden meenen laetste woorden uit te laeten, dat daeruit geen illatie en — kan getrokken worden — nopende vryheit commercie, ofte ten minsten restringeren tot artikel 19 van 't tractaet; dan kan geen verdre extensie.

Schiedam stellen eer aen 't pavillioen.

Amplecteren en met provinciën litterale remarques inschikken.]

Missive Brasser, Cell, 28 Januarij. Dat de Hartogh tot geen alliantie sal komen, voordat hy sal weetten, werwaerts Sweden, Denemercken en Brandenborgh sullen inclineren; dat de werffgelden souden moeten werden vergroet, en ingaen met de wervinge; dat men cautie ofte verseekeringh soude moeten geven voor de betalinge van de subsidiën; dat het presteren van de secoursen uyt kraght van de quadruple alliantie Sel en Osnabrugge beyde voor één persoon concerneert.

Rapport Yssel. Dat den Yssel droogh en passabel is; dat men het alderdangereuste kan bewaren met het inlaten van het water aen de oversyde; dat men daer een reduyt off fortie op den dijck kan leggen om de passage te bewaren; dat wat lager nogh een groot district is, dat

---

1) Dit excerpt van Brandt is uitvoeriger dan dat van Hop; Brandt zet er naast: „Hop en Vivien"; hij heeft het dus waarschijnlijk uit beider notulen samengesteld.

2) Dit concept in de bewoordingen van het excerpt uit de aanteekeningen bij Brandt, t. a. p., blz. 641; cf. Wagenaar, XIII, blz. 475 vlg. Zie het geheel in Secr. Res. Holl. 4 Febr. 1672, blz. 223 vlg.

4 Februari 1672.

onder water geset kan werden; dat de rest tusschen Sutphen en Deventer met kraght van volck beset en gedefendeert moet werden; dat een generale authorisatie aen den raad verleent is, met maght om haer quote in de fonds de reserve daertoe te employeren.

De admiraliteit tot Amsterdam versoght uytleggers en behoorlycke platboomde schepen op den Rijn en Yssel te leggen.

Dat Brandenburgh staet op de evacuatie en restitutie van Orsoy en presente subsidies.

Dat de Franse dight onder Rijnberck komen; dat men daer wel onder behoorde te schieten, maer wat moet dissimuleren, omdat het des Bischops gront is, en sijn eygen volck.

De heer van Werkendam ambassadeur naer Denemarcken.

[*Raadpensionaris* seyt [1]), dat ter generaliteit sal dienen te worden bevordert bestellen van militie met generael etc. Wordt geseyt, dat de Prins van Oranje niet genegen om soo [2]) aen te neemen. Wat te doen en hoe werck te pousseren, dewijl de provinciën nu dilayeren.

Edelen: ter generaliteit met alle empressement provinciën disponeren, dat op d'instructie verklaeren; oock passeren om saek Prins van Oranje; tevreden, soo op temperamenten etc.

Dordrecht: ter generaliteit urgeren, soo de saek van de Prins van Oranje langer staet, dat de resolutie van 5 Juni 1671 ter executie; geen hoop geven van verder temperamenten.

Haerlem: met d'Edelen.

Delft: vooralsnoch geen hoop geven.

Leyden: 't is kennelijk, dat sy niet geweest sijn van 't sentiment van d' andre leden. Hebben haer echter laeten induceren om dat masque voor een dagh 3 of 4 aen te

---

1) Deze aanteekening ontleent Brandt aan Vivien.

2) D. w. z. het Kap.-Generaalschap voor een jaar; cf. Wagenaar XIII, blz. 484.

doen, ten einde de provinciën gedisponeert, maer blyven by voorgaende sentimenten, en dewijl Dordrecht geen temperamenten willen admitteren, sullen ook niet afgaen van haer sentiment; moet met de provinciën worden gevonden.

Amsterdam: voor sooveel Hollant aengaet, is gedaene saek. Daerop ter generaliteit naeder te urgeren en hierby blyven sonder temperamenten t'admitteren van de provinciën; d'eedt comparanten vergadering te doen volkomen. Soo ter generaliteit niet uitwerken, dan de resolutie van 5 Juni 1671.

Enckhuisen: temperamenten als Leyden.

Noch effort by de provinciën te doen op d'instructie en voorts volgens de resolutie van Hollandt. Sommige leden reflexie op temperamenten, maer best geen extensie].

5 dito. *Aenstellinge* van officiers-militair [1]).

6 dito. * *Rapport* fortificatie Utrecht ----[2]).

Briel en Voorn geven te kennen, dat het eyland van Voorn en stadt van Den Briel tegen de Engelsche voorsien behoren te werden, alsoo die dreygen revenge over het werck van Chattam te sullen nemen [3]).

Brandenburg urgeert [4]) op de restitutie van Orsoy, vergrotinge van de aenritsgelden, en prompte subsidiën. Staten-generael souden konnen resolveren tot de voorsseyde evacuatie, mits dat alle de andere besette steden en plaetsen beset souden blyven, totdat met gemeen consent geoordeelt wierd niet langer nodigh te wesen.

De Raad van Staten geauthoriseert den IJssel en Roovenen te versorgen, de admiraliteiten om by provisie volck aen te nemen. Voorts in deliberatie off convoy sullen verleenen naer de Middellantsche See en off de

---

1) Res. Holl. 5 Febr. 1672, blz. 4 etc.

2) Hier volgt een kort excerpt; zie het geheele rapport Res. Holl. 6 Febr. 1672, blz. 22 vlg.

3) Cf. Res. Holl. 6 Febr. 1672, blz. 26.

4) Cf. Secr. Res. Holl. 6 Febr. 1672, blz. 228 vlg.

6 Februari 1672.

vaert op Groenlant en Oosten niet verboden behoort te werden om te beetter volck te krygen.

Missive Le Mair, Coppenhage, 26 Januarij. Dat Denemarcken niet genegligeert behoort te werden, ofte anders haer party met een ander soude maecken.

* *Gelderlant* en Vrieslant gelast op het aenstellen van een capiteyn-generael. Seelant en Overijssel nogh niet gereet. Utrecht en Groeningen hebben sigh verklaert. Hollant [1]) staet in voorgaende termen, dat is: pro expeditione off ad vitam.

Medenblicq. Dat de resolutie van den 1 Julij 1667 nopende het sluyten van de stadt ter executie gestelt behoort te werden; dat de Franse de gronden hebben doen peylen.

* *Missive* Boreel, London, 29 Januarij [2]). Dat tusschen Colbert en 5 commissarissen een tractaet is geslootten en geteyckent; dat Monmouth by provisie met 2900 man in dienst van Vrankrijck sal gaen; dat aen Engelant boven de 200.000 £ sterlynx nogh 300.000 £ gefurneert sal werden; dat het point van den Prins en van de vlagge cito afgedaen dient te werden; dat de gantsche natie voor de vlagge is; dat Monmouth het commandement sal hebben over al de Engelse, die in Franse dienst sijn; dat [3]) het verbodt van de wynen en andere bravoures tegen den Coninck van Vranckrijck de oorsaeck was van den oorlogh. [Dat het tractaet met Vrankrijk geslooten is ter aenkomste van Monsieur de Signaley op de belofte van 300.000 £ st.]; dat grote devoiren aengewent werden om Spangne van acte defensif te diverteren en de ratificatie te stuyten; dat men in Hollant met de consenten tot de equipage en militie

---

1) Brandt heeft hier: „Het Kapteinschap Gen. staet" etc., wat natuurlijk het juiste is.

2) Brandt heeft dezen brief op 9 Februari. Het is moeilijk uit te maken, wanneer hij gelezen is, omdat er in Res. Holl. niet over gesproken wordt. — Ten opzichte van Wagenaar XIII, blz. 477 geldt dezelfde opmerking als hiervóór, blz. 11, noot 4, blz. 19 noot 3, etc.

3) Wat hier volgt, geeft Brandt als uit een brief van 30 Jan.; evenzoo Wagenaar, t. a. p.

sooveel tijdt sal consumeren, dat de Fransen een inval in het landt sullen doen.

Missive Bampfield, Ceulen, 30 Januarij. Dat de Franse sulcken maght hebben, dat sy alles doen, wat sy begeren; dat morgen sijn regiment sal schepen; dat twee deserteurs gevangen had doen nemen en dat die van Ceulen die weder hadden laten lopen.

Antwoort Coningh van Engelant, 29 Januarij, op de memorie van Boreel. Dat vreemt vint, dat wy sijn mediatie derven vorderen, sonder alvorens te doen, dat ons te doen staet; dat wy geen satisfactie geven wegen de vlagge en andere pointen; dat niemant sal geloven, dat Vranckrijck geoffenceert over de triple alliantie, maer wel wegens het versparren van de negotie en commercie; dat by de triple alliantie sal blyven en Akense vrede garanderen.

(9 en 10 Februari) [1]). *Met* de Prins van Courlant te capituleren over een regiment paerden op Hollant boven de 20.000 man en een regiment dragonders voor de provintiën.

Hoge militaire ampten te paert en te voet [2]), en de wervinge van de ruytery te doen en te monsteren binnen 2 maenden, en d'infantry binnen ses weecken, op peyne van cassatie.

[*Advys* Parijs, 5 Februarij. Twee devisen gemaeckt: een son, die dampen uit moerassen trekt, Evexi sed discutiam, voor Vranckrijk; een maen en de zee, Mihi soli optemperat aequor, voor Engelandt].

11 Februari. * *Missive* Boreel, 5 Februarij, Londen. Dat de resolutie van de vlagge had ontfangen en den Coningh gesproocken, dewelcke seyde, dat hy daerin niet anders vont als een deel glossen op het 19 artikel, dat wy gevioleert hadden, begerende volle satisfactie en declaratoir op de memorie van Downingh, met een nette en klare explicatie; dat men het point van de vlagge met voordaght

---

1) Hop vult deze data niet in; zie echter Res. Holl. 9 en 10 Febr. 1672, blz. 32; de data 9 en 10 Febr. worden daar samengevat.

2) Cf. id., blz. 29 vlg. en 32.

11 Februari 1672.

uyt de instructie van De Ruyter had gelaten, schoon dat hy versoght had, daerop gelast te mogen worden. [Dat op een besoigne sulks dienstigh was geoordeelt, dogh door de directie van anderen daaruit te houden (!) Dat men aan De Ruyter geschreven heeft, doe men hoorde, dat er differentie oover de vlagh gevallen was, om beright met intentie, indien het een vlaggeschip was geweest, qualijk bejegent geweest zoude sijn (!)]. Dat de Coningh [concluderende] seyde, dat men hem het voorszeyde recht had willen disputeren, omdat het Parlement gelt had geweygert tot den oorlogh, en nu de Franse naderde, een presentatie deed, daer niet nieuws in was; dat het tractaet gebroocken is, en nu declaratoir begeert op de souverainiteyt van de see en dat Gent exemplaerlijck gestraft sal werden, soo hy tegens ordre heeft gedaen; dat de Coningh op de presentatie van Boreel om een reglement te maecken geseyt heeft, dat de souverainiteyt klaer was en dat hy niet begeerde daerover in disquisitie te treden. [Dat de ministers deselve taal voeren]. Dat het niet genoegh was, dat men ymant een souflet sal geven en daernaer seggen, dat men het niet meer sal doen; dat hy niet gedesabuseert kan werden van de reys van Mombas, ende, indien men aen hem half sooveel had gepresenteert als aen Vrankrijck, de saeck wel gevonden soude hebben kunnen werden. [Dat veel officieren haer aenbieden voor den dienst van dese Staat.] Dat de 300.000 £ sterl. nu getelt sijn, dogh soo sy voorgeven by leeninge. [De Minister van Saxen versoekt van de Staaten 300.000 gulden op goedt hypotheek].

[*Boreel.* Den 6 Februarij. Dese morgen te 9 uuren de resolutie van Haar Hoog Mogende van den 4^{den} deser ontfangen. Na den middagh met den Coningh gesprooken, dat Douwningh de antwoordt niet hadt willen overnemen. Dat wy presenteren precijs te blyven by de prestatie van het 19^{e} artikel en oude practyke. Dat op gronden van vriendtschap en fondament op het 5^{e} artikel van de triple alliantie presenteerden een reglement, selve op heele vlooten. Dat Douwningh gelast was alle antwoorden oover te nemen. Dat wy de handelingh troubleren en van

Den Haagh tot Londen en van Londen naar Den Haagh trekken. Dat men Gent moet straffen, soo hy geen ordre heeft gehadt. Dat het tractaet gevioleert is en de souverainiteit een klaar en oudt recht is. Dat de Coningh de souverainiteit van de zee begeert, en een pertinente antwoordt op de memorie van Douwningh. Dat er anders niet passeert als van de confidentie met Vrankrijk en hoe [1]). Dat het geldt tot Ry aengekomen is en karren met volk gesonden is om af te halen. Dat een tractaat gekregen heeft, dat men al de Engelschen uit Macassar sal verjagen. Dat den Coningh seide, dat hy zoo geaffronteert wierdt, hier en in Oost en West-Indiën. Dat de ministers hem geseit hebben, dat Sijn Majesteyt hem niet wil inlaten in de vrydom van den impost, dat geen equipollent (!) heeft genooten].

Begevinge van nieuwe militaire ampten [2]).

12 dito. *Aen* de graeff van Coningsmarck te presenteren het werven van 2 regimenten te voet, en een aen de grave van der Nat [3]).

Dat volgens resolutie van den 18 Februarij 1671 [4]) de Gecommitteerde Raden aenbevolen is het leveren van de capitulatiën en opnemen van de cautiën. Ende de officieren aen te seggen, dat sy haer wervinge moeten doen buytenslants, en den eed van suyveringh, dat sy van de minder officiers niet hebben genoten.

Missive Ruwaert, Brussel, 7 Februarij [5]).

Missive Amerongen, Berlin, 27 Januarij. Dat maer twee middelen sijn om den oorlogh te voorkomen off neder te leggen: 1° mediatie, 2° gecombineerde forces; geeft in bedencken oft men den Hartogh van Nieuborgh ten aen-

---

1) Hier is waarschijnlijk iets uitgevallen, of de punt moet weg.

2) Cf. Res. Holl. 11 Febr. 1672, blz. 34.

3) Cf. id., blz. 35; dit hoort dus eigenlijk nog thuis onder 11 Februari.

4) Cf. id., 12 Febr. 1672, blz. 37.

5) Volgt de korte inhoud van den brief van C. de Witt aan J. de Witt, 7 Februari 1672, geheel gedrukt bij De Jonge, Verhandelingen en Onuitgegeven Stukken, I, blz. 259. — Het HS. heeft 6 Februari.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Blz.

3, regel 10 v. b., moest in plaats van een — gedrukt zijn - - - - ten bewijze, dat daar iets is weggelaten.

7, regel 2 v. o., blz. 10, regel 3 en 4 v. b., blz. 14, regel 4 v. b., blz. 15, regel 15 v. b., en blz. 27, regel 5 v. o., moeten bij de daar genoemde brieven - - - - geplaatst worden, ten bewijze, dat de excerpten daaruit weggelaten zijn.

17, regel 3 v. b. Wie de daar bedoelde Padovitz is, weet ik niet. In het onlangs verschenen werk van P. de Ségur, Le maréchal de Luxembourg et le Prince d'Orange (Paris, 1902), p. 22, worden verschillende personen genoemd, die er naar solliciteerden om den bisschop van Munster als Fransch bevelhebber te begeleiden, maar daaronder niemand met den naam Padovits.

32, regel 12 v. b., staat: Missive Boreel, 18 Februarij; lees: 8 Februarij.

61, regel 10 v. o., staat: Aschley; bedoeld is echter Asteley (zie o. a. Res. Holl. 12 April 1672, blz. 49).

84, regel 4 v. b., staat: Griffensteyn; waarschijnlijk is bedoeld: Griffenfeldt, de Deensche minister, die ook blz. 182 genoemd wordt.

98, noot 2, staat: Van Sypesteyn en De Bordes, I; lees: — II.

225, regel 13 v. o., staat Kant. Hier moet waarschijnlijk gelezen worden: Brandt; bedoeld moet n.l. zijn de Bran-

Blz.

denburgsche resident in Denemarken Friedrich von Brandt of de Brandenburgsche geheimraad Cristoph von Brandt, die in 1672 als buitengewoon gezant naar Denemarken ging; zie Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg, XVII, Politische Verhandlungen, Inleiding.

242, regel 9 v. b, staat: Mr. Gerard van der Dussen. Deze komt onder de regeeringspersonen in Dordrecht niet voor; wel Nicolaas van der Dussen en dat deze ook hier bedoeld is, blijkt uit het mij door den heer gemeente-archivaris van Dordrecht medegedeelde verhoor van Arend Muys van Holy in het „college van den Rade" op 28 Juli 1672, waarin dit gedeelte voor ons van belang is: — — „(Muys) verklaert verders, dat op die aansprake met den stadhouder (van den officier over de zaak van Tichelaar) by ons gekomen is de heer Mr. Nicolaas van der Dussen ende (dat wij) wederom 't geene voorschreeve staet in 't reguard van den stadhouder gerepeteert hebben — —, als wanneer de heer Van Der Dussen voornoemt my seyde van deese aansprake omtrent den gemelten heere De With ook kennisse gegeven hadde aan den meergenoemden heere regerent burgemeester".

270, regel 6 v. b., staat: Compagniën, lees: Compagnie.

287, regel 10 v. b., staat: Van Der Geest. Bij nader onderzoek bleek mij uit een welwillende mededeeling van den heer C. W. Bruinvis, gemeente-archivaris te Alkmaar, dat Mr. Cornelis van der Geest, lid van de vroedschap te Alkmaar sedert 1642, gestorven is in 1670. Hop moet zich dus hier vergist hebben; waarschijnlijk is wel bedoeld Arent van der Graeff, oudburgemeester en raad, die blijkens de lijsten der presenten in verschillende vergaderingen de stad Alkmaar ter dagvaart vertegenwoordigde.

321, regel 2 v. b., en blz. 323, regel 17 v. b., wordt genoemd Hingst als extraordinaris envoyé van Denemarken; bedoeld is echter Just Högh, genoemd o. a. in Res. Staten-Generaal 29 Nov. 1672 en bij Kernkamp, Verslag van een onderzoek in Zweden, Noor-

Blz.

wegen en Denemarken naar archivalia — etc., naamregister, blz. 349.

339, noot 1; hierbij moet verwezen worden naar blz. 366, noot 6.

370, noot 2, staat: de ritmeester Wenge; lees: de sergeant-majoor Wenge.

SOMMIERE DELIBERATIEN TER VERGADERINGE VAN DE STATEN VAN HOLLANT

GEHOUDEN TSEDERT DEN 22 DECEMBER 1671.

1671.

22 December. *Op* het afseynden van gedeputeerden naer Oostvrieslant tot versorginge van de frontieren.

Brief van Boreel, uyt Londen, van den 12 December. Dat de Coningh haer Hoog Mogende bedanckt, dat sy by de triple alliantie wilden blyven; dat hy Douwningh over soude seynden; dat hy niet konde geloven, dat Vranckrijck voorgaf, dat Engelant neutraal soude blyven; dat de triple alliantie genoegh was tegen Vranckrijck, en dat Engelant daerby persisteerde; dat het seeckerste was op sijn hoede te sijn.

Besoigne op d'Instructie van een capitein-generael.

23 dito. *De* Ritmeester Brasser van de Staten van Gelderlant en Graefschap Sutphen om aen de stadt van Amsterdam en elders, daer 't behoort, te remonstreren de sleghte toestant van de fortificatiën en garnisoenen van Arnhem en Doesborgh. Met versoeck van redres.

Haerlem en Amsterdam versoecken te weetten, wat officiers men in onverwachte voorval soude gebruycken en off men geen luyden van valeur, experientie en reputatie van buyten in de dienst van het lant behoort te nemen.

24 December 1671—6 Januari 1672.

24 dito. *Rapport* van den Raad van Staten [1]) wegen de constitutie van de frontieren, fortificatiën, magasinen en guarnisoenen, gebreck van canon en affuyten. Gelderlant en Utrecht in gebreeke gelt te furneren etc.

Op 't despicieren van voorname officiers, directie van de saecken van oorlogh, wervinge van een goet aental Switsers etc.

Op het maecken van alliantie met de Keyser [2]).

Ritmeester Brasser extraordinaris envoyé aen de Fursten van Lunenborgh [3]).

Dat men wel spreeckt van gelt geven, maer dat het gelt alleen niet kan veghten; dat men oock moet overleggen, wat militie, wat hoofden, wat artillerie en wat voorsieninge dat men sal gebruycken.

1672.

6 Januarij [4]). * *Dat* een bededach geleyt is tegen den 20 Januarij, op het fondament van gerughten van oorlogh en versamelingh van veel krijgsvolck op de frontieren van den Staet.

* *Dat* Downingh verklaert heeft [5]) hier gekomen te sijn met een absolute goede genegentheyt om alles ten besten te helpen dirigeren. [Dat hy water in de wijn en geen wijn in het water sal doen. Dat voor desen altijt de tael van sijn meester heeft moeten spreken, maer uit sijn selven niet scherp is].

* *Secreet* correspondent tot Paris. [Le voyage de Montagu fait bien parler tout le monde. Meinen, dat Engelandt belooft heeft te breeken en dat Vranckrijk geldt tot een vloot sal schicken].

---

1) Cf. Res. Holl. 24 Dec. 1671, blz. 126.

2) Res. Holl. 24 Dec. 1671, blz. 110.

3) Res. Holl. 24 Dec. 1671, blz. 108.

4) Hier beginnen de aanteekeningen van Brandt; zie Inleiding.

5) De woorden, waarin Brandt deze memorie van Downing mededeelt, vindt men woordelijk in zijn Leven van de Ruiter (uitgave 1701), blz. 640; cf. Wagenaar XIII, blz. 472.

6—7 Januari 1672.

* *d'Heer* van Hairen, ambassadeur in Sweden.

[Ambassadeur Haren, Elseneur, 25 December].

* *Dat* Vrankrijck geschreven [1]) heeft, dat hy hem wapende pour dompter leur orgueil et insolence, dont ils se sont servies contre les princes de l'Europe. [Dat de ministers van Brandenburg goet Frans sijn].

Dat gedelibereert is op de versterkinge van de militie, fonds de reserve, extraordinaris equipage en lijst van besettinge.

[*De* Groot, 1 Januarij 1672 [2]). — De Koning sal den 7en naer Chalons gaen; de troepen van 's Koning huis vooruitgetrocken. Gelast haer gereet te houden tot een dessein.

Cletser, 19 December, Stokholm. De Sweeden geloven, dat tusschen Engelandt en Vrankrijck iets nadeeligs is geslooten].

7 dito. *Gerésolveert* subsidiën aen Sweden en Denemarcken toe te staen.

* *Instructie* voor de ritmeester Brasser, extraordinaris envoyé aen de Fursten van Brunswijck en Lunenborgh.

De Groot belast de brieff van de Staten aen den Coningh van Vranckrijck te behandigen, en copie te geven aen de voornaemste ministers.

Instructie voor Cant, Gruys en Sixma, commissarisen naer Oostvrieslant [3]).

* *Tydinge* [4]), dat Condé een leger soude commanderen, en trachten den IJssel en Utrecht te forceren en in het hart van 't lant in te dringen; dat het tweede leger onder de

---

1) Dit is, zooals uit Brandt blijkt, een excerpt uit een „advis Berlin 27 Dec."

2) Zie Van Dijk, Bijdrage tot de Geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie, Utrecht, 1851, blz. 242; uit de brieven van De Groot geef ik alleen dat, wat niet bij Van Dijk voorkomt. — Het hier medegedeelde is uit den brief aan de St. Gen., dien Van Dijk niet geheel afdrukt.

3) Zie deze instructie Secr. Res. Holl. 8 Jan. 1672, blz. 189 vlg.

4) Wagenaar XIV, blz. 22, vermeldt iets uit deze tijding en verwijst naar Vivien, Brandt echter alleen naar p. 38, wat bewijst, dat hij dit aan Hop ontleent; Wagenaar zal zich dus hier wel vergissen, waarvan later meer voorbeelden volgen; cf. Inleiding.

7 Januari 1672.

Coningh gecommandeert soude werden van Turenne, naer de kant van Maestricht en dat de Bisschoppen van Ceulen en Munster souden trachten te vermeesteren de plaetsen, daer sy pretentiën op hadden.

Dat daerop voorgeslagen is, ymant naer Brussel te seynden om met Monterey te spreecken op de gemene defentie en een leger tusschen beyde te houden, Argenteau en Navaigne te voorsien, de vaert tusschen Gent en Brugge te fortificeren, de schans Isabelle by Sluys aen den staet te brengen. En den ruwaert gecommitteert [1]).

Dat [2]) gehandelt is op het maecken van een alliantie met de Keyser.

De Raad van State te authoriseren, om de quote van de provintiën in de 7 millioenen tot de fonds de reserve te negotieren, bedragende 2.800.000 gulden, en van Hollant 4.200.000 gulden.

Dat men de Instructie voor een capitein-generael behoorden op te maecken.

Dat de admiraliteiten van gelt voorsien moesten werden.

Dat gelt van noden was tot de fortificatiën, canon etc.

Dat gesproocken is van het introduceren van generale middelen over al de provintiën, en vooraf vast stellen een generale capitale schattinge, sonder onderscheyt van verhuysen uyt Hollant naer Utrecht off elwaerts.

Op 't employ van de militie en geven van patenten.

Advys van Gelderlant: een consent in de 7 millioen tot een fonds de reserve, mits dat niet gediverteert souden werden als by eenparigheit van de bondgenoten, en geen arresten subject. En dat, by verderff van 't landt, de militie van Gelderlant by d'andere provintiën betaelt soude werden.

Dat oock geconsenteert hebben in de versterkinge van de

---

1) Cf. Res. Holl. 7 Jan. 1672, blz. 13.

2) Het hier volgende, tot 8 Januari, komt bij Braudt alleen in eene opnoeming van de verschillende punten voor. Het zijn zeker de „verscheyde saecken van consideratie", waarvan De Witt op 7 Jan. (zie Res. Holl., blz. 14) verslag deed.

militie, doch wat minder cavalerie, soo omdat de besettinge met voetvolck moet geschieden, als dat de secourssen meest in cavalerie sullen bestaen. En geen dragonders souden aennemen.

Consenteert mede in de extraordinaris equipage en petitie van 4 millioen, dogh souden de convoyen verhogen en verpaghten. En dat de admiraliteiten 2 millioen behoorden te negotieren.

De lijst van besettinge geapprobeert, dogh de stadt van Tiel een compagnie, en Schenkenschans drie, in plaets van twee.

Seelant consenteert in de militie en vloot, doch op de subsidiën en lijst van besettinge besoigne. En op de 7 millioen en 4.400.000 gulden consenteert, mits dat de gelden in de provintie sullen blyven.

Vrieslant consenteert in de extraordinaris equipage en 10.000 matrosen, mits dat de penningen in haer collegie blyven en niet gediverteert en werden; dat de Oost-Indische Compagnie daerin soude moeten komen als een sevende collegie, off een goet getal schepen off gelt soude moeten furneren, als voor desen. Consenteert in de militie, fonds de reserve en negotiatie; de Prins van Orange aen te stellen tot capitein-generael. Op de lijst van besettinge niet geresolveert.

Overijssel consenteert in de augmentatie van de militie, dogh geeft in bedencken, off men geen dragonders hoort te werven; dat de extraordinaris equipage niet behoort te komen ten laste van de lantprovintiën, maer uyt de see off Oost-Indische Compagnie ofte uyt het ordinaris en extraordinaris inkomen, belastinge van de inkomende granen, bestiael, en diergelycke, en de rest by d'admiraliteiten te negotieren. Consent in de extraordinaris equipage. Item in de fonds de reserve, maer op de lijst van besettinge nogh niet geresolveert. Voorts Sijn Hoogheyt, volgens resolutie van den 8 December, tot capitein- en admirael-generael aen te stellen.

Stadt en Lande consenteert in de militie en fonds van 7 millioen, item in de extraordinaris equipage, en 10.000

matrosen tot laste van de admiraliteit en Oost-Indische Compagnie. Item in een lightinge van 1000 dragonders. En Sijn Hoogheyt aen te stellen tot capitein-generael.

Utrecht alles geconsenteert, uytgeseyt de lijst van besettinge en extraordinaris equipage. En mits dat in toekomende geen gecombineerde staet van oorlogh te water en te lande geformeert sal mogen werden, gelijck by resolutie van den .... Januarij [1]) 1671.

De extraordinaris staet van oorlogh van voorleden jaer te laten gelijc die leyt en een tweede te formeren van het beloop van de militie en extraordinaris equipage. Hollant $^2/_3$, Seelant $^1/_6$, Vrieslant en Stadt en Lande $^1/_6$, de Maes en Noort-Hollant $^1/_6$ [2]).

De provintiën van Vrieslandt en Stadt en Lande te disponeren tot het amplecteren van de lijst van besettinge, op hoop dat Overijssel wel sal volgen, dogh in geen militie te consenteren, tensy de extraordinaris equipage en lijst van besettinge tegelijck vastgestelt werd.

Voort gebesoigneert op d'instructie voor den capiteingenerael en verscheyde remarques gemoveert; dat voor desen wel commissie is gegeven a°. 1625, maer geen instructie.

8 dito. *Ruwaert* van Putten extraordinaris gedeputeerde naer Brussel.

* *Missive* van den ambassadeur Boreel, London, 1 Januarij. Dat den ambassadeur van Vranckrijck by den Coningh en Hartogh van Yorck was geweest, en dat Buckingam en Arlinghton gecommitteert waren met hem te spreecken; dat geseyt had, dat Engelant op de continuatie van de arbitrage over de dependentiën belooft had, dat Spangniën neutrael soude blyven, waervan nu de prestatie vordert; dat [3]) Vranckrijck op de brief van de Staten niet anders

---

1) Datum niet ingevuld; zie Res. St. Gen. 14, 30 en 31 Jan. 1671.

2) Deze rekening komt niet uit. Waarschijnlijk is de $^1/_6$, te betalen door de admiraliteiten van de Maas en Noord-Holland, ook gerekend onder de $^1/_3$ voor Holland.

3) Het hier volgende geeft Brandt als uit een' brief van Boreel van 2 Jan.

sal antwoorden als met canon [en den staet te lande en te water aantasten] en alle vorsten en potentaeten tegen deselve sal opmaecken.

* *Missive* van den colonel Bampfield, uyt Ceulen, 5 Januarij. Dat Louvois daer geweest was en op het presuppoost, dat de Staten 6000 paerden hadden aen den Rijn, een groot corps te voet en te paert had doen afkomen, om de frontieren van de geallieerde te bewaren; dat Louvois geseyt heeft, dat Engelant absolut in het interest van Vranckrijck was, en sigh in 't korte soude verklaren, en soo Spangnen sigh mede wilde voegen, aen deselve ter handen soude stellen Gelder, Den Bosch, Breda en Bergen-op-Soom; dat hy de Schelde voor Antwerpen soude openen, en geen vrede maecken, als met haer goetvinden; dat de saecken aldaer gedebateert wierden, alsoff de Staten van al de werelt verlaten waren; dat men hem de studenten en canalie op 't lijff soght te seynden, te vangen en aen Engelant over te leveren.

Missive Sasborgh, Brussel, 30 December. Dat de Fransen een considerabel dessein hebben op den Rijn en IJssel.

Resumptie. Op de negociatie van Hollants quote in de fonds de reserve. Op de negociatie van een vijfde millioen, tot verval van de lasten op de voorgaande extraordinaris staet van oorlogh. Op het werven van een regiment dragonders. Op het formeren van een instructie voor een ambassadeur naer Engelant. Op de deputatie aen de Fursten van Brunswijck en Lunenborgh. Op de besendinge naer Ceulen. Op de actens-defensif met Spaigne, en alliantie met de Keyser. Op geltmiddelen, 200e penning en verscheyde impositiën.

9 dito. *Besoigne* op d'instructie van den capitein-generael [1]). [*Bamphield*, 3 Januarij, aen De Wit [2])].

11 dito. *Rapport* raadpensionaris [3]). Dat de provintiën

---

1) Cf. Res. Holl. 9 Jan. 1672, blz. 25.

2) Zie dezen brief Res. Holl. 9 Jan. 1672, blz. 27 vlg.; hij is daar gedateerd 4 Dec. 1671. De Witt verklaarde dezen brief voor verdicht.

3) Cf. Res. Holl. 11 Jan. 1672, blz. 29 vlg.

11 Januari 1672.

de extraordinaris equipage niet willen toestaen, als tot laste van de admiraliteit en Oost-Indische Compagnie.

Dat de extraordinaris staet van oorlogh te lande en ter see niet begeren gecombineert te hebben.

Dat men de opinies moet sien te concilieren.

Dat men sal consenteren in de extraordinaris staet van oorlogh voor verleden jaer, en daerenboven 10 regimenten te voet en 12 te paert werven; nogh 48 schepen, 24 branders, galjoten en snaeuwen [1]).

En by provisie 10.000 matrosen.

[Op 6.482.008 gulden 16 st. 2d.].

Dat de militie soude kosten 4.326.808 gulden 1.10 [2]) en d'equipage voor 7 maenden 4.776.248 gulden; [afgetrocken 3.000.000 van verleden jaer, blijft 6.103.056].

D'admiraliteit te schryven om haer quote te equiperen voor den 1 Maij.

En den Raad van Staten te versoecken de extraordinaris staet van oorlogh in forma te dresseren.

Dat de penningen ten comptoir-generael gebracht moeten werden, yder maent een gerecht thiende part, in gelt oft per equivalens.

De militie aen te nemen voor 4 maenden, en verder niet sonder speciale continuatie.

Voorts een extensie te maecken van de 7 millioen tot een fonds de reserve en op de lijst van besetting.

[Noch vier boven het 100 tot last van het ressort van de Generaliteit bedraeght.... [3]). De gansche massa als boven 6.482.008 1. Hollandt 5 regimenten te voet, 7 te paerdt, noch 1 compagnie te voet en 1 te paerdt. D' andre provinciën naer advenant. Dat men voorts behoort te procederen tot het begin der wervinge].

[Raedtpensionaris seght [4]), dat ter Generaliteit groote drift. Veele willen noopende d'equipagie d'Oost-Indische Com-

---

1) Bedoeld is: van ieder van deze drie 24.

2) Als kantteekening heeft Brandt hierbij: „in 't jaer".

3) Brandt vult dit getal niet in; het bedroeg ƒ 244.120—5—0; zie Res. Holl., 11 Jan. 1672, blz. 36.

4) Dit rapport ontleent Brandt aan Vivien.

pagnie en collegiën ter admiraliteit chargeren, en ook de staet-van-oorlogh te water en te lande apart over de provinciën repartieren. Hadt gewenscht, dat meer tijdt hadde, om in beter plooy te brengen; is noch hope.

Raedtpensionaris opgestelt concept-resolutie en repartitie; hadt gehoopt, de saek desen morgen soo te prepareren, dat de ministers gelast souden sijn geweest concept te formeren, die dan haer daervan dienen; maer 't besoigne ten halven blyven staen. Ondertusschen opgelesen. Geeft in bedenken, dat iemant van de zeesteden 't besoigne sou adsisteren. Dat de extraordinaris staet van oorlogh van 't verleden jaer gecontinueert; nieuwe werving en equipage etc.; in alles beloopt, met lasten, resort generaliteit 6.103.056, met -(?)- [1]) 6.408.208. Militie 4.326.808 in 't jaer. Equipagie 4.776.248 voor 7 maenden. Hier gaet af 3.000.000 van voorleden jaer wegens equipagie, blijft 6 millioenen etc. 244.122 [2]). Holland sou hebben 7 regimenten te paerdt, 8 te voet; dan moet Holland 28.000 gulden te gemoet hebben. Noch extensie gemaeckt op 7 millioenen de reserve, mits dat het geldt in kisten met 7 slooten, en elke provincie een — sleutel — en niet van disponeren als met eenpaerige bewilliging].

Instructie voor den extraordinaris envoyé Brasser [3]) en extraordinaris gedeputeerde naer Brussel [4]).

Advysen van den 6 en 9 Januarij, uyt Maestricht, van de marsch van de Fransen, en dat de gouverneur van Limborgh assistentie versoght. En dat uyt Ceulen geschreven wierd, datter veel Fransen afsackten naer den Rijn en Bisdom van Ceulen, om te logeren tot Nuyts, Ordnigen [5]) en elders.

---

1) Er staat aess; moet er iets staan met de beteekenis van interest. Of is te lezen acss = accessoir?

2) Hoe deze berekening in elkander zit, is niet duidelijk. Ik denk, dat Brandt zich in de cijfers ergens vergist heeft; cf. de berekening op blz. 8, die ook niet geheel klopt. Uitvoerig is de berekening te vinden Res. Holl., t. a. p.

3) Deze instructie in Secr. Res. Holl. 8 Jan. 1672, blz. 192 vlg.

4) Deze instructie in Secr. Res. Holl. 11 Jan. 1672, blz. 203 vlg.

5) Bedoeld is: Urdingen.

12 Januari 1672.

12 dito. * *Besoigne* op d'instructie van een capiteingeneraal, sijnde notabel.

* *Missive* ambassadeur De Groot, 8 Januarij [1]).

* *Antwoort* van den Coningh op de brieff van de Staten [2]).

* *Memorie* Douwningh, 12 Januarij [3]). [Dat een schip de Merlin den 1 Augusti een oorlogschip tegengekoomen is. Dat het schip niet heeft willen strycken. Dat de Merlin door het hardt weer niet konde doen. Dat de Merlin de 4 dito weer een ander bejegent heeft, die niet wilde strycken. Dat Van Gent aen boort gekomen is. Seide, dat hy geen last hadde, maar dat hetselve in Den Hage afgehandelt]. Dat de Coningh sustineert, dat sijn honneur soo geblesseert en gevioleert is, dat hy daervan reparatie en satisfactie moet hebben; dat het is tegen het 19 artikel van 't tractaet van vrede en tegen d'oude practique. [Eischt een publique en ample satisfactie. Dat nu omtrent 5 maenden te vergeefs gewaght heeft naar satisfactie. Dat men het ter contrarie opneemt voor een braviere(!). Versoeckt reparation entière et prompte contre de souverainité de la mer. Dat alle onse schepen sullen strycken, chastiment exemplaire aan Van Gent, om andere te leeren haer van diergelycke te waghten].

* *Missive* Valckenier, Madrid, 23 December. Dat de Franse ambassade [den 14 sijn intrede gedaen en] audientie hadt gehadt by den Coningh, en daernaer mede by de Coninginne; aen de Coningh een present gedaen van een vergulde caros met 8 witte muylesels, en aen de Coninginne een uyrwerck. [Dat de Koninginne geseit hadt [4]), dat

---

1) Kort excerpt uit den brief aan den Griffier van 8 Jan. 1672, zie Van Dijk, t. a. p., blz. 244.

2) Kort excerpt; zie den bekenden brief o. a. bij Basnage, Annales des Provinces Unies, II, p. 183, en de vertaling bij Sylvius, vervolg op Aitzema', VII, blz. 178.

3) Cf. Brandt's Leven van De Ruyter, blz. 420, en Wagenaar XIII, blz. 472, die wel verwijst naar Memorie van Downing MS., maar duidelijk Brandt heeft gevolgd.

4) Brandt in margine naar Vivien: „aen d'ambassatrice van de keiser".

men daermede meende te vergoeden de schaede, aen de Nederlanden gedaen. Dat Sijn Majesteit geen gehoor soude geven aen de propositie van de ligue-defensive of neutraliteit. Dat ook geen pas sal verleenen, maer werkt nu op de neutraliteit [1])]. En gerepresenteert met het huys van Oostenrijck in alliantie te treden, om sijn wapenen te voeren tegen haer Hoog Mogende staet, op een ligue-defensif oft neutraliteyt, dogh beyde geëxcuseert. [Dat de koninginne verklaert heeft, ten versoeke van de keiserlyken ambassadeur, dat de Nederlanden niet sal abandonneeren [2]). Dat nieuwe wervingen aengestelt worden voor Cataloniën en de Nederlanden. Dat tot Cadix een schip bevracht was om 200 man naer Ostende te brengen.].

Nader besoigne op d'instructie van een capiteyn-generael, sijnde notabel.

[13 dito] [3]). **Missive* Boreel, Londen, 8 Januarij [4]). Dat hy met de Coningh gesproocken had; dat de gerughten liepen, dat Vrankrijck haer Hoog Mogende van dit voorjaer den oorlogh soude aendoen, en dat de Coningh sulx uyt Montagu, die van Paris quam, soude konnen vernemen. En dat de Coningh daerop geantwoort had, dat de ambassadeurs niet konnen penetreren, maer dat men sulx uyt de brief van antwoort van Vranckrijck best soude zien. [Had voorgenoomen met Montagu te spreecken].

---

1) Id.: „Engelandt soude guarant wesen, dat de Spaense Nederlanden niet geattaqueert".

2) Id.: „Ambassadeur van Vrankrijk hadt aen die van den keiser geseit, dat Lotheringen geoccupeert hadt om de Nederlanden te incommoderen. De koninginne sou geseit hebben, dat geldt naer Duitslandt sou senden tot werving van troepen voor de Spaensche Nederlanden".

3) Hop geeft dezen datum niet op, maar Brandt wel, en voor het volgende, wat Hop ook onder 12 Jan. geeft, is de datum 13 Jan. noodzakelijk; daarom zal Brandt hier wel gelijk hebben.

4) Dezen brief citeert Wagenaar XIII, blz. 457, als een missive van den ambassadeur Boreel 8 Jan. 1672 MS.; de woorden, die hij er uit geeft, bewijzen duidelijk dat hij ook hier het excerpt uit Brandt's collectie volgt; cf. hiervóór, blz. 10, noot 3.

13—18 Januari 1672.

Gelooft, dat de Coningh van Engelant neutrael soude blyven. [Soo de Staeten wat doen, dat aengenaemheyt geeft, en volgens ordre konnen confereren, sal veel goedts doen, gelijk van een notabel minister gehoort heeft].

* *Nog* nader besoigne op d'instructie voor de capiteyn-generael, met het advys van alle de leden en conclusie om te rapporteren, sonder daermede de acte van harmonie en resolutie van 24 May 1670 te corroberen oft labefacteren [1]).

* *Missive* van een correspondent tot Ceulen, dato 12 Januarij. Dat de Bischop van Ceulen en sijn ministers de masque afdoen, en klaer seggen, dat dewyle de Staten haer hebben gemenght met het different van de stadt, dat haer niet aengingh, en niet alleen een regiment in de stadt hadden gebracht, maer nogh meer troepen hadden getraght daerin te brengen, sy genootsaeckt waren geworden secours van Vrankrijck te versoecken, en haer sodanigh te engageren, dat sy schuldigh sijn in oorlogh te treden tegens de Staten, alhoewel ongaerne, en dat sy haer bedienen van de Franse wapenen om reparatie te bekomen, die haer in Den Hage is geweygert, en dat sy te dien eynde de Franse troepen in haer landt logeren; dat de Bischop van Munster deselve tael voert.

Missive Malepart, Franckfurt, 10 Januarij. Dat daer veel gelt van Vranckrijck geremitteert was voor den Bischop van Munster, en tot Straetsburgh oock veel gelt lagh, tot oorlogsbehoefte en lightinge van crijgsvolck.

18 dito [2]). * *Missive* Boreel, Londen, 9 Januarij. Dat niet kan penetreren, wat eygentlijck het aenbrengen van Montagu is, en dat veele meynen, dat het is om cathegorice af te vragen, off de Coningh in het interest van Vranck-

---

1) Cf. Res. Holl. 13 Jan. 1672, blz. 42—59.

2) De tusschen 12 en 18 Jan. liggende dagen zijn ook niet in de Res. Holl. behandeld. De vergadering schijnt dus op reces geweest te zijn.

rijck wil treden, off neutrael blyven; gelooft, dat in dese crisi van saecken met het inschicken van eenige personaliteyten en het werck van de vlagge veel realiteyten gedaen souden konnen werden; dat Engelant niet wel tevreden is, dat Spange met haer Hoog Mogende een alliantie-defensif heeft gemaeckt; dat Vranckrijck in dat cas niet verstaet tot prolongatie van de arbitrage, en dat daer geseyt wierd, dat de Fransen haer eerste attaque op Nimmegen souden doen. [P. S. De Koning heeft geseit, dat Montagu nergens anders om overgekomen is, als om een officie ten hove te koopen].

* *Besoigne* op d'instructie van den capitein-generael met alle de advisen van de leden.

Resolutie [1]) om een brieff aen den Keyser en rijcksvergaderingh te schryven, tot justificatie van de proceduren van haer Hoog Mogende, en om den Churfurst van Ceulen in het ongelijck te stellen, dat hy de Franse wapenen in het rijck heeft doen komen.

Item om Engelant [2]) en Sweden te exhorteren tot observantie van de tractaten en triple-alliantie.

* *Item* met de Graeff van Dona te capituleren over het werven van 36.000 Switsers: 24 compagniën, yder 150 man.

19 dito. * *Propositie* op de fortificatie van Naerden [3]). Dat de bolwercken te verre van malkander leggen, dat met vier off vijf ravelynen te helpen soude sijn en met een contrescarp over de gracht; dat de Gecommitteerde Raden van advys sijn, dat men Naerden behoort te voorsien en een fortje te leggen op de hoeck van de haven. En dat men met Utrecht behoort te spreecken wegen het retrencheren van de Vecht, van den Hinderdam tot Utrecht en vandaer aen de vaert ofte Leck. En dat Utrecht

---

1) Cf. Res. Holl. 18 Jan. 1672, blz. 59.

2) Cf. Secr. Res. Holl. 18 Jan. 1672, blz. 205 vlg., waar de instructie voor den extr. amb. naar Engeland is afgedrukt.

3) Cf. Res. Holl. 19 Jan. 1672, blz. 72.

19 Januari 1672.

aen de oostsyde gefortificeert behoort te werden, en dat men de lantluyden onder compagniën in de wapenen behoort te brengen.

* *Missive* ambassadeur De Groot, Paris, 15 Januarij [1]).

**Missive* van de Staten-Generael aen Hollant, 19 Januarij [2]). [Om de Prins tot kapitein-generael aen te stellen]. Dat het versamelen van crijgsvolck van geen effect is, soolangh geen hooft is gestelt; dat 6 provintiën van eenparigh advys sijn voor Sijn Hoogheydt. [Door het aenstellen van de Prins sal men alle jalousyen surmonteren]. Dat men een grote oorlogh te verwaghten heeft, en de harten verenight en geanimeert behoren te werden tot gemene defensie. [D'ingesetenen worden seer beswaert, en behoort oversulks wat satisfactie gegeven te worden]. Dat de regenten wel voorgaende, en de gemeente wel volgende, een lant onwinbaer is. [De liefde van d'ingesetenen tot de regenten is van groote consideratie, ook d'inclinatie van de militie]. Dat ten hoogsten gelegen is aen de vrientschap van de geallieerden, en specialijck van Engelant, die soo aen Sijn Hoogheyt verwant is, [die, daerdoor geobligeert, ook alsdan geinteresseert - is - in - den - welstandt van den staet], en niet kan gedogen, dat deselve t'onder gebracht souden werden. [Dat d'ambassadeurs sulks overschryven]. Dat willen hopen, dat de electie spoedigh sal voortgaen, sonder confusie af te waghten; dat den oorlogh, die wy te verwaghten hebben, seer te apprehenderen is; dat men kleyne scrupule behoort over te stappen, dewijl alle de provintiën eens sijn, en de harmonie vastgestelt is nopende de separatie van het stadthouderschap van het capiteynschap-generael; dat het anticiperen van 8 off 9 maenden een kleyne sacck is. Versoeken om de

---

1) Excerpt uit den brief van De Groot van 15 Jan., bij Van Dijk, t. a. p., blz. 252.

2) Cf. Wagenaar XIII, blz. 481. Wagenaar geeft hier niet het excerpt, dat hij uit Brandt kende, maar een ander, blijkbaar naar den brief zelf.

liefde van het vaderlant, dat haer Edel Groot Mogende sigh willen voegen; dat alle de onlust ontstaet uyt den benydinge van het welvaren van de staet, en principalijck van Hollant; souden soo ernstigh niet aenhouden, soo de noot niet presseerde; dat de commissie pro expeditione niet aengenaem [1]) sal wesen en alles in confusie sal lopen; hoopt, dat met eenparigheit sullen procederen tot electie op de geformeerde instructie, tot blijtschap van de provintiën en d'ingesetenen van dien, en tot confusie van de vyanden.

[*Missive* Uitrecht, 15 Januarij. Dat Sijn Hoogheyt tot kapitein- en admirael-generael behoort aengestelt te worden].

20 dito. *Besoigne* op d'Instructie van den capiteyn-generael, en de conclusie te extenderen, die niet sal prejudiceren aen het Eeuwig Edict en de acte van harmonie [2]).

* *Missive* P. De Groot, 11 Januarij, Paris [3]).

21 dito. *Besoigne* geltmiddelen. Tot verval van d'extraordinaris equipage 150.000 gulden tot d'artillery. Op de 5 millioenen 69.000 gulden te weynigh genegotieert voort verleden jaer; dat 4 millioenen sijn voor de quote van Hollant in de fonds de reserve; dat niet anders voorhanden is als een 200e penning, daer de voorseide 150. en 69.000 gulden moeten afgaen; dat men tegenwoordigh gelt moet vinden tot de extraordinaris equipage, aenritsgelt en een maent op de hant; dat Gecommitteerde Raden oordelen, dat men tenminsten nogh een millioen van doen heeft, en dat men behoort te negotieren, terwijl het landt credit heeft, eer meerder als minder; dat men een fonds behoort te excogiteren, en ondertusschen de be-

---

1) „Niet aengenomen", leest Brandt.

2) Dat dit in de oorspronkelijke aanteekeningen van Hop uitvoeriger was, blijkt uit Brandt, die op 20 Jan. opgeeft: „op d'Instructie van den Kap. Gen. p. 17—20"!

3) Excerpt uit den brief aan den Griffier, bij Van Dijk, t. a. p., blz. 251. Bij Brandt verder nog excerpten uit de brieven van De Groot aan den Griffier en aan de Staten van 15 Jan., bij Van Dijk, t. a. p., blz. 253 en 252.

11 Februari 1672.

uyt de instructie van De Ruyter had gelaten, schoon dat hy versoght had, daerop gelast te mogen worden. [Dat op een besoigne sulks dienstigh was geoordeelt, dogh door de directie van anderen daaruit te houden (!) Dat men aan De Ruyter geschreven heeft, doe men hoorde, dat er differentie oover de vlagh gevallen was, om beright met intentie, indien het een vlaggeschip was geweest, qualijk bejegent geweest zoude sijn (!)]. Dat de Coningh [concluderende] seyde, dat men hem het voorszeyde recht had willen disputeren, omdat het Parlement gelt had geweygert tot den oorlogh, en nu de Franse naderde, een presentatie deed, daer niet nieuws in was; dat het tractaet gebroocken is, en nu declaratoir begeert op de souverainiteyt van de see en dat Gent exemplaerlijck gestraft sal werden, soo hy tegens ordre heeft gedaen; dat de Coningh op de presentatie van Boreel om een reglement te maecken geseyt heeft, dat de souverainiteyt klaer was en dat hy niet begeerde daerover in disquisitie te treden. [Dat de ministers deselve taal voeren]. Dat het niet genoegh was, dat men ymant een souflet sal geven en daernaer seggen, dat men het niet meer sal doen; dat hy niet gedesabuseert kan werden van de reys van Mombas, ende, indien men aen hem half sooveel had gepresenteert als aen Vrankrijck, de saeck wel gevonden soude hebben kunnen werden. [Dat veel officieren haer aenbieden voor den dienst van dese Staat.] Dat de 300.000 £ sterl. nu getelt sijn, dogh soo sy voorgeven by leeninge. [De Minister van Saxen versoekt van de Staaten 300.000 gulden op goedt hypotheek].

[*Boreel.* Den 6 Februarij. Dese morgen te 9 uuren de resolutie van Haar Hoog Mogende van den 4^{den} deser ontfangen. Na den middagh met den Coningh gesprooken, dat Douwningh de antwoordt niet hadt willen overnemen. Dat wy presenteren precijs te blyven by de prestatie van het 19^{e} artikel en oude practyke. Dat op gronden van vriendtschap en fondament op het 5^{e} artikel van de triple alliantie presenteerden een reglement, selve op heele vlooten. Dat Douwningh gelast was alle antwoorden oover te nemen. Dat wy de handelingh troubleren en van

Den Haagh tot Londen en van Londen naar Den Haagh trekken. Dat men Gent moet straffen, soo hy geen ordre heeft gehadt. Dat het tractaet gevioleert is en de souverainiteit een klaar en oudt recht is. Dat de Coningh de souverainiteit van de zee begeert, en een pertinente antwoordt op de memorie van Douwningh. Dat er anders niet passeert als van de confidentie met Vrankrijk en hoe [1]). Dat het geldt tot Ry aengekomen is en karren met volk gesonden is om af te halen. Dat een tractaat gekregen heeft, dat men al de Engelschen uit Macassar sal verjagen. Dat den Coningh seide, dat hy zoo geaffronteert wierdt, hier en in Oost en West-Indiën. Dat de ministers hem geseit hebben, dat Sijn Majesteyt hem niet wil inlaten in de vrydom van den impost, dat geen equipollent (!) heeft genooten].

Begevinge van nieuwe militaire ampten [2]).

12 dito. *Aen* de graeff van Coningsmarck te presenteren het werven van 2 regimenten te voet, en een aen de grave van der Nat [3]).

Dat volgens resolutie van den 18 Februarij 1671 [4]) de Gecommitteerde Raden aenbevolen is het leveren van de capitulatiën en opnemen van de cautiën. Ende de officieren aen te seggen, dat sy haer wervinge moeten doen buytenslants, en den eed van suyveringh, dat sy van de minder officiers niet hebben genoten.

Missive Ruwaert, Brussel, 7 Februarij [5]).

Missive Amerongen, Berlin, 27 Januarij. Dat maer twee middelen sijn om den oorlogh te voorkomen off neder te leggen: 1° mediatie, 2° gecombineerde forces; geeft in bedencken oft men den Hartogh van Nieuborgh ten aen-

---

1) Hier is waarschijnlijk iets uitgevallen, of de punt moet weg.

2) Cf. Res. Holl. 11 Febr. 1672, blz. 34.

3) Cf. id., blz. 35; dit hoort dus eigenlijk nog thuis onder 11 Februari.

4) Cf. id., 12 Febr. 1672, blz. 37.

5) Volgt de korte inhoud van den brief van C. de Witt aan J. de Witt, 7 Februari 1672, geheel gedrukt bij De Jonge, Verhandelingen en Onuitgegeven Stukken, I, blz. 259. — Het HS. heeft 6 Februari.

12 Februari 1672.

sien van sijn interest in Gulicq en Berge niet behoort te versoeken tot mediatie; dat de grave van s'Geran geseyt had, dat de Coningh 3 dingen begeerde: 1° straf over diegene, die qualijck van de Coningh hebben gesproocken, 2° herstelling van de commercie, en revocatie van de placcaten tot weringe van de wynen, brandewynen en manufactuyren, 3° dat men hem niet moet tegengaen in 't geen hem naer rechten en van natuyren wegen competeert; dat Vrankrijck sich sonder Engelant en Ceulen in geen tractaet kan inlaten; dat niet en twijffelt, of de Churfurst sal sijn beloofde subsidiën presteren, soo Haer Hoog Mogende met Vranckrijck in verwydering komen; dat Sweden voor een jaer tot neutraliteyt gedisponeert is voor 200.000 rijksdaelders; dat de Franse soo veel aen Brandenborgh presenteren voor neutraliteyt, als Haer Hoog Mogende voor subsidiën, en daerenboven de steden aen den Rijn; dat Lunenborgh sonder Brandenborgh niet doen sal; dat Sweden 12000 man in het stift Bremen sal houden om het oogh op de Fursten van Brandenborgh en Lunenborgh te houden; dat Brandenborgh het aenritsgelt ontfangende, 16 off 18000 man sal werven, waartoe 5 off 6 maenden tijdt van noden is, en indien in postuyr van wapenen was, sigh tegen Vranckrijck soude verklaren.

Missive Hamel Bruyninx, Weenen, 31 Januarij. Dat Schombergh, broederssoon van den Churfurst van Ments, aen t'Keysershoff bekent gemaeckt heeft de propositie van Vranckrijck: dat hy het op het rijck niet had gemunt; dat hy niemant sou beschadigen, maer alleen de hooghmoet van de Staten dempen; dat alle geestelycke goederen soude restitueren, en daerop consent gekregen heeft om in de geestelycke staet te werven, dat anders niet wert toegelaten; dat de Jesuiten seggen, dat de Augsborghse confessie vervalscht is en dat men daervan geen woort behoeft te houden.

Rapport Brandenborgh. Dat de Churfurst de party van Haer Hoog Mogende sal aennemen, en met een leger van 24000 man te velde komen, waervan afgetrocken 2000 man voor beloofde secourssen, blijft 22000 man, voor de

helft tot laste van Haer Hoog Mogende, des dat Orsoy sullen evacueren, en daertegen Rowoort [1]) mogen besetten.

13 dito [2]). *Franse* memorie. Presenteert een ligue offensyf en defensyf tegens Hollant onder belofte van partage; presenteert de croon van Portugal te hechten aen Castille en van nu af aen sijn dochter aen het hoff van Madrid te seynden om op de Spaensche wyse opgevoet te werden, en daernaer met den Coningh te trouwen. En by non acceptatie denuntieert den oorlogh.

Besoigne op d'alliantie met Brandenborgh [3]). De hoefysersche schuld af te staen; Orsoy te evacueren tegen Rowoort oft Duysborgh, de helft van 22000 man tot laste van Haer Hoog Mogende.

Missive Brasser, Cel, 5 Februarij. Dat de Hartogh niet sien konde, dat sijn mediatie van effect soude sijn, ten ware met al de leden van de quadruple alliantie gevoeght was; dat hy sigh by deselve alliantie soude houden en de beloofde subsidiën presteren; dat gelooft, dat de bisschop van Osnabrugge van gelycken sal doen; dat hy wel genegen was, maer naer de buyrt soude moeten omsien; dat de Cancelier geseyt heeft, dat Haer Hoog Mogende niet meer presenteerde voor subsidiën als Vrankrijck voor de neutraliteyt; dat men moet sien naer Sweden, Denemarcken en Brandenborgh; dat aldaer gepersuadeert sijn, dat Mombas met secrete instructiën van de Staten naer Vranckrijck gesonden is, en dat de Fursten sigh daerom niet derven verklaren.

---

1) Waarschijnlijk is wel bedoeld Ruhrort (cf. beneden).

2) Bij Brandt op 13 Feb. deze aanteekening: „Saturdagh 13 Febr. p. 82. Au Louvre.

Par urbi domus haec, urbs orbi, neutra triumphis
Et belli et pacis par Ludovice tuis.
Contrarium.
Par vati versus, quia bis mentitur uterque,
Nam minor urbs orbi est, et minor urbi domus.
Si mendax vates et versus utrumque triumphis
Et belli et pacis par Ludovice tuis."

3) Cf. Secr. Res. Holl. 13 Febr. 1672, blz. 230 vlg.

13—16 Februari 1672.

Missive ut supra, Wolfenbuttel, 2 dito. Dat de Hartogh van Wolfenbuttel die van Cell sal volgen.

Missive Malepart [1]), Frankfort, 10 Februarij. Dat de generael Vertmiller een braeff officier en goet republicain is; dat de Switsers geen assistentie tegen Vrankrijck mogen verleenen; dogh dat de levées by de gereformeerde Cantons toegestaen souden worden.

Missive Bampfield, Rijnbercq, 9 Februarij. Dat Saturdagh tot Rijnberck is gekomen, maer groot peryckel heeft gelopen van het ijs; dat de Fransen hem seer gemenaceert hebben, en op verscheyde plaetsen in wapenen sijn geweest; dat 1000 man sterck sijn behalve de officiers; dat Rijnberck in een sobere staet is van defentie, soo ten reguarde van de fortificatiën, als van affuyten en andere behoeften, soodat niet sonder mirakel gemainteneert soude konnen worden; dat seer apparent is, dat daerop een belegeringh gedaen sal werden.

16 dito. *Schiedam* propositie. Off men geen voorsieninge behoort te doen tot conservatie van Helvoetsluys en het landt van Voorn [2]).

Rapport op 't aenstellen van een capiteyn-generael. Dat 2 grootte discrepantiën waren tusschen de provintiën: 1° op de commissie: tot wederseggen, off pro expeditione; 2° op d'instructie, nopende de stem van de capiteyn-generael als capiteyn-generael [3]); dat voor een temperament voorgeslagen is, dat de commissie soude duyren tot wederopseggens toe, en by nieuwe expeditie een nieuwe commissie; dat de capiteyn-generael als capiteyn-generael een preadvys en als mede-gedeputeerde te velde een concluderende stem soude hebben; dat men de Prins op sijn 22 jaren capiteyn-generael en admirael soude maecken; dat men op het admiraelschap een instructie soude opstellen,

---

1) Res. Holl. 13 Febr. 1672, blz. 48, staat: Malapert.

2) Cf. Res. Holl. 16 Febr. 1672, blz. 48.

3) N.l. als lid van den krijgsraad (zie art. 6 van de instructie b.v. bij Valckenier, Verwerd Europa, onder de Bijlagen op de eerste drie deelen, blz. 63 vlg.)

en dat daertegens van nu af aen vastgestelt soude worden de separatie van het stadthouderschap van het admirael- en capiteynschap generael; dat Beverningh versoght is sijn advys in geschrifte te stellen, met insertie van een commissie voor een admirael-generael.

Memorie Saxen. Om 300.000 gulden onder goet pant op interest te hebben; gewesen aen coopluyden.

Voorslagh om de couranten te verbieden voor 6 maenden; by Haerlem opgehouden.

Missive Brasser, Hanover, 9 Februarij. Dat Wolfenbuttel wel genegen is, als Cell gedisponeert kan worden sigh te verklaren; dat andersints wat in bedencken wil houden en sigh gelaten neutrael te willen blyven; quod volo, non possim etc.

Missive Amerongen, Berlin, 10 Februarij. Dat 's Geran hoge tael voert en cathegoris antwoort begeert; dat niet in staet sijn sigh te verklaren; versoeckt 5 of 600.000 gulden, onder verpandinge van de Cleefsche tollen, om daermede te werven, met presentatie aen de aenritsgelden te laten korten, en dat de Staten, daertoe niet genegen sijnde, sigh op haer eygen wapenen sullen moeten vertrouwen; dat hy bekommert is, dat men het gevaer hier te lande niet genoegh apprehendeert.

Missive De Groot, Paris, 12 Februarij ---- [1]).

17 dito. *Besoigne* geltmiddelen. Een impost op de consumptie van de toebacq; dat Gecommitteerde Raden geen nieuwe middelen weetten te bedencken, maer recommanderen de exacte practique; een impost op de turf by de ton; op de toebackxpypen; op de molucse waren; op de porten van binnen.

Item op een passagegelt.

Fortificatie van Naerden. Amsterdam consenteert, mits dat by tyde van vrede geen hoger garnisoen als van 5 a 600 man daerin geleyt sal mogen worden.

---

1) Iets uit De Groot's brief aan den griffier, bij Van Dijk, t. a. p., blz. 262 vlg.

17—18 Februari 1672.

Rapport capiteyn-generael [1]).

Missive Correspondent, Paris, 12 Februarij. Dat niet verwondert is over de conduite van Downingh, gemerckt de engagementen met Vranckrijck; dat Ments sijn mediatie presenteert en sijn neef Schomberg heeft gesonden aen het hoff van de keyser; dat de magasynen in 't Stift Ceulen voorsien sijn voor 6 maenden voor 100.000 man; dat Spangne niet veel helpen sal, en Sweden en Brandenborgh sigh niet sullen inlaten, voordat Spaigne sigh verklaert; dat Prins van Furstenberg de eerste genomineert sal werden tot een cardinaelshoet.

18 dito. *Missive* Boreel, Londen, 18 Februarij. Dat de Coningh geseyt heeft, dat men hier te lande 20 dagen gedelibereert had, en dat hy oock tijdt moest hebben; dat de graven van Hollant in der tijdt noyt de visschery in see hebben gebruyckt als met bewillingh en consent van Engelant; dat Engelant aen Spangne guarantie gepresenteert heeft van den Keyser en Sweden, dat Vranckrijck geduyrende de minderjarigheyt van den Coningh van Spangne niet soude attenteren; dat Sweden sigh dit jaer tegen Vranckrijck niet sal inlaten, terwijl de Coningh over 8 maenden mondigh sal wesen; dat men het point van de vlagge niet moet binden aen eenige conditiën; dat met alle spoet gearbeyt wert aen de vloot om met de Franse te conjungeren, en de conjunctie van de Hollantse en Seeusche schepen te beletten.

Admiraliteyt Amsterdam, 16 Februarij [2]). Dat wegen het voorleden jaer nogh 141.600 gulden [3]) moeten hebben. Versoecken gelt en seggen, dat de grootte schepen in Martio over het Vlaeck gebracht moeten werden; dat de Engelse voor ons souden konnen gereet sijn en de conjunctie beletten.

---

1) Cf. Res. Holl. 17 Febr. 1672, blz. 50 vlg.

2) Cf. Res. Holl. 18 Febr. 1672, blz. 71.

3) Res. Holl., t. a. p., wordt deze som gerekend op „vier hondert en in de veertigh duysent guldens".

18 Februari 1672.

* *Rapport* capiteyn-generael. By alle de provintiën toegestaen en by Hollandt alleen overgenomen. [Dat ter generaliteit rapport gedaen is wegens het kapiteyn- en admiraelschap generael. Dat Uitrecht een remarque gehadt heeft wegen de commandementen, in haer provincie voorvallende. En die van Stadt en Landen, dat de patenten hooren te gaen op den naem van de Staaten en niet van de Gedeputeerde te velde; doch sullen haer daeraen niet binden. Dat alle de provinciën het advys hebben laeten gaen, doch by Hollandt alleen overgenomen].

[*Dat* met de admiraliteiten [1]) gesprooken moet worden van drie saeken, 1 van Suriname, 2 van Hellevoedtsluis, 3 van de scheepen in Engelandt en voorts van den admirael-generael, volgens de resolutie-commissoriael van den 17 Februari.

Besoigne kapiteyn-generael.

Admiraliteit: Dat van haere principaelen niet en sijn gelast op d'instructie van den kapiteyn-generael. Dat voor haar particulier geen sonderlinge consideratiën hebben, en versoeken derhalven daervan geëxcuseert te mogen worden. Dat de Gecommitteerde Raden versoght hooren te worden, om de forteressen van alles wel te voorsien. Dat sy ondertusschen het volk konnen aanneemen en equipage doen en sooveel versorgen, als sy konnen. Dat aan de schepen in Engelandt ordre gegeven is om haar met alle winden vandaar te begeven.

Edelen: adviserende op d'instructie voor een admiraalgeneraal, hebben geen remarques. En nopende de vordere leden van het rapport op d'instructie voor een capiteyn-generaal versoeken, dat de leden die oover gelieven

---

1) Cf. Res. Holl. 18 Febr. 1672, blz. 73. Het hier volgend besoigne zal wel aan dit rapport zijn voorafgegaan. Ik laat het in de volgorde, waarin ik het bij Brandt vond. — Wagenaar XIII, blz. 484, citeert iets uit deze aanteekening en verwijst dan naar eene aanteekening van Vivien van 18 Febr.; Brandt geeft dit niet op, maar verwijst alleen naar p. 20; Wagenaar zal zich dus ook hier wel vergist hebben (cf. hiervóór, blz. 3, noot 4, blz. 19, noot 2, etc.).

18 Februari 1672.

te gaan; tegen Maandaghavondt weder hier te sijn. Dat Gecommitteerde Raden gerecommandeert hoort te werden de post van Hellevoetsluys met ernst te versorgen, dat daarontrent niet versuymt hoort te werden. Dat d'admiraliteitsbranders en andere vaartuygen behooren gereedt gemaakt te worden. Dat men aangaande de schepen in Engelandt de saake moet laten aan de directie van d'admiraliteit.

Dordrecht: met de ridderschap.

Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam } ut supra en sullen refereren.

Gouda: soude gereet sijn haar te conformeren met het advys en eenparicheit van de provintiën.

Rotterdam: als naar intentie van haar principalen souden moeten adviseren, souden het advys van capiteyn- en admiraal-generaal moeten tegenspreeken. Doch sullen oovernemen om te refereren. Nopende het vordere met de ridderschap en voorsittende leden.

Schiedam, Briele } overnemen en Hellevoetsluys met alle ernst versorgen.

Alkmaar: dat op het groot rapport zouden gereet sijn, nopende de rest met de voorsittende leden.

Hoorn: 't groot rapport oovernemen, de rest ut supra.

Enckhuysen: op 't groot rapport geen remarques, sullen refereren, de rest ut supra.

Conclusum.

Het groot advys overnemen.

Dat geen grief is in de commissie en instructie van een capiteyn-generael.

Van gelyken niet in de commissie en instructie voor een admirael-generael.

Dat op de vordere ingrediënten alleen gereflecteert behoeft te werden.

Hellevoetsluys met ernst versorgen.

De schepen te adverteren van haer buyten de havens van Engelandt te houden].

18 Februari 1672.

Missive Boreel, Londen, 12 Februarij [1]). Dat de Coningh seyde, dat het vertreck van Downingh tegen sijn ordres was; dat de Coningen Jacob en Carel een tribut van de visschers gevordert hebben en dat hy hetselve oock begeerde; dat alle offres van eer en respect het hoff onaengenaem sijn en dat men realiteiten moet presenteren; gelooft, dat, als men satisfactie geeft wegen de vlagge en de Prins van Oranje vordert, de saecken sigh wel sullen schicken; eysschen straf over Van Gent, alhoewel de Coningh een grootte estime heeft voor sijn persoon; dat de Franse en Engelse verstaen, dat het houwelijck van de Hartogh van Yorck met de Ertshartoginne van Inspruck op neutraliteyt gefondeert is; dat medio April by Portsmuyden sullen conjungeren; dat 300.000 goude Louisen aengehaelt en in den tour gebracht sijn; dat het tractaet nogh niet geteyckent is.

Antwoort Coningh van Engelandt, 13 Februarij. Dat sijn voorsaten veel hebben gedaen tot establissement van de Staet en alliantiën hebben gemaeckt tot haer conservatie; dat de Staten hem niet meer presenteren als aen de usurpator Cromwel voermaels hebben gedaen; dat Sijn Majesteyt de Souverainiteyt van de see niet sal overgeven, sooals Cromwel heeft gedaen; dat de Staten Engelandt willen inwickelen tegens Vranckrijck over differenten in het stuck van de commercie; dat hy de triple ligue sal onderhouden; dat de Staten presenteren te strycken als een point van eeren, en niet als een schuldige plight; dat in het jaer 1635 consent gedragen is tot de visschery, onder betalinge van behoorlijcke recognitie; dat de Staten hem geen satisfactie geven nopende de straffe van Van Gent, soo hy tegens haer ordre heeft gedaen, en in cas hy ordre heeft gehadt, de Staten het tractaet hebben gevioleert.

---

1) Bij Brandt op Dinsdagh 23 Februari „a prandio" een zeer kort excerpt uit dezen zelfden brief, ontleend aan Vivien; daarin is niets nieuws. — Het is mogelijk, dat hier 23 Febr. reeds beginnen moet; cf. de volgende noot; de Res. Holl. wijzen niet uit, wanneer deze brief gelezen is.

23 Februari 1672.

(23 Februari) [1]). *Missive* De Groot, Paris, 19 Februarij [2])----. Dat 120 commissiën uitgegeven sijn tot 6000 ruyters; dat nogh 10.000 man van s'Coninx troepen naer Ceulslandt gaen; ---- dat, soo ras als de equipage van de Engelse gereet is, den oorlogh gedeclareert sal werden; dat de hevigheyt soo groot is, dat men ons lant wel met Spangne soude willen delen en de Spaensche Nederlanden met ons, soo Spangne sigh met ons verklaert; dat het eerste effort het principaelst sal sijn en dat de Fursten op het succes sullen sien.

Besongen capiteyn-generael. En met eenparicheit geamplecteert het advys van Commissarissen van Haer Hoog Mogende.

[Edelen souden met eenparicheit van alle de leden toestaan, dat het advys van Commissarissen van Haar Hoog Mogende in een advys van Haar Edel Groot Mogende magh werden geconverteert en ter vergaderinge gerapporteert.

Dordrecht: dat, hoewel speculatiën hebben, souden, om een afscheidt te maken, haar voegen by de eenparicheit.

Haarlem
Delft
Leiden
Amsterdam
Gouda
Rotterdam
Alkmaar
Hoorn
Enkhuijsen
} Ut supra.

Sic conclusum].

---

1) Bij Hop dit nog onder 18 Febr., wat moeilijk kan. Er moet hier staan 23 Febr.: zie Res. Holl. 23 Febr. 1672, blz. 75. — Van 18—23 Febr. was de vergadering op reces.

2) Dit is een excerpt uit de brieven van De Groot aan den Griffier en aan de Staten van 19 Febr.; ik neem alleen op, wat hieruit bij Van Dijk, blz. 264 vlg., niet gedrukt is.

Rapport ut supra [1]). En voorts tegens November in point van beschryvinge te brengen, om de laetste hant aen de harmonie geleyt te werden.

(24 en 25 Februari) [2]). *Rapport* commissarissen op de voorsieninge van Helvoetsluys en Den Briel. Dat de haven verlant en droogh was, en het Spuy de gantsche somer en winter niet gebruyckt; dat de luyden voor een groot gedeelte gevlught waren; dat in Helvoetsluys maer 2 compagniën waren; de wercken vervallen; de bateryen niet in staet en de affuyten vergaen; dat maer 2 sjouwers op de schepen waren, en het jaght van Downingh daer had gelegen; dat geordineert hebben, dat de buytenste schepen haer canon souden vaerdigh maecken; dat men de buytenste hoofden tot bateryen soude maecken en het canon op 200 paerden leggen, en het volck van de schepen daertoe gebruycken, dogh dat geen plaets was tot schanskorven; dat aldaer geen boscruyt was, maer een goede quantiteyt met 100 matrosen daer gebracht; dat men in het diep oock eenige voorsieninge heeft geordineert; dat de wallen en affuyten van Den Briel oock waren vervallen en de bateryen niet in staet van defentie; dat commissarisen de borgemeesteren geauthoriseert hebben om de wercken ten besten te voorsien; datter affuyten van Dordregt sijn versorght soo voor Den Briel als voor Helvoetsluys; dat die van Den Briel versoecken 2000 man te voet voor haer en Helvoetsluys; dogh souden wel 3000 man van doen hebben, met eenige compagniën paerden; dat aen de Swartewaelse dijck geen defensie is, daer wel reflexie op te maecken staet, dewijl alle de steden van de Maes open leggen.

Admiraliteit Amsterdam. Dat behoorlycke voorsieninge gedaen behoort te worden tot conservatie van de schepen

---

1) Zie Res. Holl. 23 Febr. 1672, blz. 75—110 en hiervóór, blz. 33.

2) Hop vult deze data niet in, maar cf. Res. Holl. 24 en 25 Febr. 1672, blz. 118; deze beide data zijn in Res. Holl. samengevoegd; waarschijnlijk is het eerste gedeelte van 24 Febr., tot waar Hop zelf 25 Febr. op geeft (zie hierna, blz. 39).

24–25 Februari 1672.

in het Nieuwediep; dat een kleyn getal van volck daer groote schade soude kunnen doen.

Missive correspondent, Paris, 19 Februarij. Dat men den oorlogh sal beginnen, soo ras als het saisoen sulx toelaet; dat Signaley het getal van de Engelse schepen opgenomen heeft, dat considerabel is; dat Monmouth met een schoon regiment paerden sal overkomen; vertrouwen, dat Brandenborgh sigh niet sal inlaten met de Staten en sijn lant van der Marck exponeren; dat nogh 100 compagniën paerden sal werven, maer dat het voetvolck qualijck meer is te krygen.

Consent petitie tot de nieuwe wervinge en equipage tsamen gecalculeert op *f* 7.551.895.

Commissarisen te besoigneren op de nieuwe wervinge, Coningsmarck, Prins van Courlant, Graeff van der Nat, Witgesteyn 3600 Switsers etc.; dat het werck geen uytstel kan lyden.

Missive Le Mair, Coppenhage, 13 Februarij. Dat verwondert sijn dat Haer Hoog Mogende geen ambassadeur en seynden; dat Terlongh Prins Jeuriaen [1]) geïnviteert heeft om spectateur te sijn van de aenstaende campagne, en dat die sigh prepareert om met een aensienlycke trein derwaerts te gaen.

Missive Brasser, Cel, 19 Februarij. Dat daer beginnen te begrypen, dat neutrael blyven quaad is; dat Vranckrijck alle soort van corruptiën gebruyckt; dat Spangne de party van Haer Hoog Mogende aenneemt; dat het werck van Engelant wat apprehenderen. Vertrouwt echter, dat wel gaen sal, sonderlinge als Sweden, Denemarcken, Brandenborgh oft ymant van deselve daerby komt.

Propositie Haerlem. Dat men behoort te besoigneren op de conservatie van Hollant, het werck van de IJssel, Grebbendijck, Vecht en diergelycke; dat men extraordinaris militie soude konnen gebruycken, ofte eenige andere middelen by der hant nemen, door dewelcke men gerust soude mogen werden gestelt.

---

1) Is bedoeld een prins Jörgen?

24—25 Februari 1672.

[**A prandio.** *De* Mennonisten [1]) in de banne van Oostsaenen, Westsaenen etc. werden gedreight om onder vaendels en op schoppen en spaeden gestelt te worden om te graeven, versoeken bevrijdt te worden van de monstering en wachten [2]).

Edelen: de goedtheidt der regeering altijds soo geweest, dat niemant gedwongen is in sijn conscientie. Door commissarissen met Gecommitteerde Raden te overleggen, hoeveel geldts sullen geven].

25 dito. *Rapport* voorsieninge Vecht, Grebbe etc. [3]). Dat commissarisen geoordeelt hebben, dat men met voordeel de Grebbendijck soude konnen openen, een fort leggen aen Venendael, en voorts aen de binnekant fortificeren tot Amersfoort toe, en vandaer tot aen de Suydersee; dat men de Betouwe kan doorsteeken en ondersetten door de Wael, en dat het water gestut [4]) soude konnen werden aen den Diefdijck, lopende van Cuylenborgh naer Vianen, en dat men daerover oock met Gelderlandt soude dienen te spreecken; dat die van Utrecht niet geprepareert waren wegen het fatsoen van het werck en de kosten, raekende het retrencheren van de Vecht; dat het retrenchement geleyt moet werden tot het Horster- en Naerder meer; dat die van Utrecht garen souden sien, dat haer stadt considerabel gefortificeert moght werden, en dat Hollant daertoe wilde contribueren; dat die van Utrecht dan oock souden moeten contribueren tot de fortificatie van Naerden.

Resolutie De Groot te laten repatrieren en Rompf daer te laten op 12 gulden daegs, gelijc aen Valckenier tot Madrid en aen Cunaeus in Engelant is gegeven.

Concert met Monterey op mutueel secours. De troepen te stellen tot het commandement van het territoir; Spangne te geven 3000 paerden met enige infantery; de Staten

---

1) Brandt ontleent dit aan Vivien en voegt er bij: „Vid. et Hop p. 33".
2) Cf. Res. Holl. 24 en 25 Febr. 1672, blz. 121.
3) Cf. id., blz. 120.
4) Lees: gestuit of geschut?

13—16 Februari 1672.

Missive ut supra, Wolfenbuttel, 2 dito. Dat de Hartogh van Wolfenbuttel die van Cell sal volgen.

Missive Malepart [1]), Frankfort, 10 Februarij. Dat de generael Vertmiller een braeff officier en goet republicain is; dat de Switsers geen assistentie tegen Vrankrijck mogen verleenen; dogh dat de levées by de gereformeerde Cantons toegestaen souden worden.

Missive Bampfield, Rijnbercq, 9 Februarij. Dat Saturdagh tot Rijnberck is gekomen, maer groot peryckel heeft gelopen van het ijs; dat de Fransen hem seer gemenaceert hebben, en op verscheyde plaetsen in wapenen sijn geweest; dat 1000 man sterck sijn behalve de officiers; dat Rijnberck in een sobere staet is van defentie, soo ten reguarde van de fortificatiën, als van affuyten en andere behoeften, soodat niet sonder mirakel gemainteneert soude konnen worden; dat seer apparent is, dat daerop een belegeringh gedaen sal werden.

16 dito. *Schiedam* propositie. Off men geen voorsieninge behoort te doen tot conservatie van Helvoetsluys en het landt van Voorn [2]).

Rapport op 't aenstellen van een capiteyn-generael. Dat 2 grootte discrepantiën waren tusschen de provintiën: 1° op de commissie: tot wederseggen, off pro expeditione; 2° op d'instructie, nopende de stem van de capiteyn-generael als capiteyn-generael [3]); dat voor een temperament voorgeslagen is, dat de commissie soude duyren tot wederopseggens toe, en by nieuwe expeditie een nieuwe commissie; dat de capiteyn-generael als capiteyn-generael een preadvys en als mede-gedeputeerde te velde een concluderende stem soude hebben; dat men de Prins op sijn 22 jaren capiteyn-generael en admirael soude maecken; dat men op het admiraelschap een instructie soude opstellen,

---

1) Res. Holl. 13 Febr. 1672, blz. 48, staat: Malapert.

2) Cf. Res. Holl. 16 Febr. 1672, blz. 48.

3) N.l. als lid van den krijgsraad (zie art. 6 van de instructie b.v. bij Valckenier, Verwerd Europa, onder de Bijlagen op de eerste drie deelen, blz. 63 vlg.)

en dat daertegens van nu af aen vastgestelt soude worden de separatie van het stadthouderschap van het admirael- en capiteynschap generael; dat Beverningh versoght is sijn advys in geschrifte te stellen, met insertie van een commissie voor een admirael-generael.

Memorie Saxen. Om 300.000 gulden onder goet pant op interest te hebben; gewesen aen coopluyden.

Voorslagh om de couranten te verbieden voor 6 maenden; by Haerlem opgehouden.

Missive Brasser, Hanover, 9 Februarij. Dat Wolfenbuttel wel genegen is, als Cell gedisponeert kan worden sigh te verklaren; dat andersints wat in bedencken wil houden en sigh gelaten neutrael te willen blyven; quod volo, non possim etc.

Missive Amerongen, Berlin, 10 Februarij. Dat 's Geran hoge tael voert en cathegoris antwoort begeert; dat niet in staet sijn sigh te verklaren; versoeckt 5 of 600.000 gulden, onder verpandinge van de Cleefsche tollen, om daermede te werven, met presentatie aen de aenritsgelden te laten korten, en dat de Staten, daertoe niet genegen sijnde, sigh op haer eygen wapenen sullen moeten vertrouwen; dat hy bekommert is, dat men het gevaer hier te lande niet genoegh apprehendeert.

Missive De Groot, Paris, 12 Februarij ---- [1]).

17 dito. *Besoigne* geltmiddelen. Een impost op de consumptie van de toebacq; dat Gecommitteerde Raden geen nieuwe middelen weetten te bedencken, maer recommanderen de exacte practique; een impost op de turf by de ton; op de toebackxpypen; op de molucse waren; op de porten van binnen.

Item op een passagegelt.

Fortificatie van Naerden. Amsterdam consenteert, mits dat by tyde van vrede geen hoger garnisoen als van 5 a 600 man daerin gelcyt sal mogen worden.

---

1) Iets uit De Groot's brief aan den griffier, bij Van Dijk, t. a. p., blz. 262 vlg.

17—18 Februari 1672.

Rapport capiteyn-generael [1]).

Missive Correspondent, Paris, 12 Februarij. Dat niet verwondert is over de conduite van Downingh, gemerckt de engagementen met Vranckrijck; dat Ments sijn mediatie presenteert en sijn neef Schomberg heeft gesonden aen het hoff van de keyser; dat de magasynen in 't Stift Ceulen voorsien sijn voor 6 maenden voor 100.000 man; dat Spangne niet veel helpen sal, en Sweden en Brandenborgh sigh niet sullen inlaten, voordat Spaigne sigh verklaert; dat Prins van Furstenberg de eerste genomineert sal werden tot een cardinaelshoet.

18 dito. *Missive* Boreel, Londen, 18 Februarij. Dat de Coningh geseyt heeft, dat men hier te lande 20 dagen gedelibereert had, en dat hy oock tijdt moest hebben; dat de graven van Hollant in der tijdt noyt de visschery in see hebben gebruyckt als met bewillingh en consent van Engelant; dat Engelant aen Spangne guarantie gepresenteert heeft van den Keyser en Sweden, dat Vranckrijck geduyrende de minderjarigheyt van den Coningh van Spangne niet soude attenteren; dat Sweden sigh dit jaer tegen Vranckrijck niet sal inlaten, terwijl de Coningh over 8 maenden mondigh sal wesen; dat men het point van de vlagge niet moet binden aen eenige conditiën; dat met alle spoet gearbeyt wert aen de vloot om met de Franse te conjungeren, en de conjunctie van de Hollantse en Seeusche schepen te beletten.

Admiraliteyt Amsterdam, 16 Februarij [2]). Dat wegen het voorleden jaer nogh 141.600 gulden [3]) moeten hebben. Versoecken gelt en seggen, dat de grootte schepen in Martio over het Vlaeck gebracht moeten werden; dat de Engelse voor ons souden konnen gereet sijn en de conjunctie beletten.

---

1) Cf. Res. Holl. 17 Febr. 1672, blz. 50 vlg.

2) Cf. Res. Holl. 18 Febr. 1672, blz. 71.

3) Res. Holl., t. a. p., wordt deze som gerekend op „vier hondert en in de veertigh duysent guldens".

18 Februari 1672.

* *Rapport* capiteyn-generael. By alle de provintiën toegestaen en by Hollandt alleen overgenomen. [Dat ter generaliteit rapport gedaen is wegens het kapiteyn- en admiraelschap generael. Dat Uitrecht een remarque gehadt heeft wegen de commandementen, in haer provincie voorvallende. En die van Stadt en Landen, dat de patenten hooren te gaen op den naem van de Staaten en niet van de Gedeputeerde te velde; doch sullen haer daeraen niet binden. Dat alle de provinciën het advys hebben laeten gaen, doch by Hollandt alleen overgenomen].

[*Dat* met de admiraliteiten [1]) gesprooken moet worden van drie saeken, 1 van Suriname, 2 van Hellevoedtsluis, 3 van de scheepen in Engelandt en voorts van den admirael-generael, volgens de resolutie-commissoriael van den 17 Februari.

Besoigne kapiteyn-generael.

Admiraliteit: Dat van haere principaelen niet en sijn gelast op d'instructie van den kapiteyn-generael. Dat voor haar particulier geen sonderlinge consideratiën hebben, en versoeken derhalven daervan geëxcuseert te mogen worden. Dat de Gecommitteerde Raden versoght hooren te worden, om de forteressen van alles wel te voorsien. Dat sy ondertusschen het volk konnen aanneemen en equipage doen en sooveel versorgen, als sy konnen. Dat aan de schepen in Engelandt ordre gegeven is om haar met alle winden vandaar te begeven.

Edelen: adviserende op d'instructie voor een admiraalgeneraal, hebben geen remarques. En nopende de vordere leden van het rapport op d'instructie voor een capiteyn-generaal versoeken, dat de leden die oover gelieven

---

1) Cf Res. Holl. 18 Febr. 1672, blz. 73. Het hier volgend besoigne zal wel aan dit rapport zijn voorafgegaan. Ik laat het in de volgorde, waarin ik het bij Brandt vond. — Wagenaar XIII, blz. 484, citeert iets uit deze aanteekening en verwijst dan naar eene aanteekening van Vivien van 18 Febr.; Brandt geeft dit niet op, maar verwijst alleen naar p. 20; Wagenaar zal zich dus ook hier wel vergist hebben (cf. hiervóór, blz. 3, noot 4, blz. 19, noot 2, etc.).

18 Februari 1672.

te gaan; tegen Maandaghavondt weder hier te sijn. Dat Gecommitteerde Raden gerecommandeert hoort te werden de post van Hellevoetsluys met ernst te versorgen, dat daarontrent niet versuymt hoort te werden. Dat d'admiraliteitsbranders en andere vaartuygen behooren gereedt gemaakt te worden. Dat men aangaande de schepen in Engelandt de saake moet laten aan de directie van d'admiraliteit.

Dordrecht: met de ridderschap.

Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam } ut supra en sullen refereren.

Gouda: soude gereet sijn haar te conformeren met het advys en eenparicheit van de provintiën.

Rotterdam: als naar intentie van haar principalen souden moeten adviseren, souden het advys van capiteyn- en admiraal-generaal moeten tegenspreeken. Doch sullen oovernemen om te refereren. Nopende het vordere met de ridderschap en voorsittende leden.

Schiedam, Briele } overnemen en Hellevoetsluys met alle ernst versorgen.

Alkmaar: dat op het groot rapport zouden gereet sijn, nopende de rest met de voorsittende leden.

Hoorn: 't groot rapport oovernemen, de rest ut supra.

Enckhuysen: op 't groot rapport geen remarques, sullen refereren, de rest ut supra.

Conclusum.

Het groot advys overnemen.

Dat geen grief is in de commissie en instructie van een capiteyn-generael.

Van gelyken niet in de commissie en instructie voor een admirael-generael.

Dat op de vordere ingrediënten alleen gereflecteert behoeft te werden.

Hellevoetsluys met ernst versorgen.

De schepen te adverteren van haer buyten de havens van Engelandt te houden].

18 Februari 1672.

Missive Boreel, Londen, 12 Februarij [1]). Dat de Coningh seyde, dat het vertreck van Downingh tegen sijn ordres was; dat de Coningen Jacob en Carel een tribut van de visschers gevordert hebben en dat hy hetselve oock begeerde; dat alle offres van eer en respect het hoff onaengenaem sijn en dat men realiteiten moet presenteren; gelooft, dat, als men satisfactie geeft wegen de vlagge en de Prins van Oranje vordert, de saecken sigh wel sullen schicken; eysschen straf over Van Gent, alhoewel de Coningh een grootte estime heeft voor sijn persoon; dat de Franse en Engelse verstaen, dat het houwelijck van de Hartogh van Yorck met de Ertshartoginne van Inspruck op neutraliteyt gefondeert is; dat medio April by Portsmuyden sullen conjungeren; dat 300.000 goude Louisen aengehaelt en in den tour gebracht sijn; dat het tractaet nogh niet geteyckent is.

Antwoort Coningh van Engelandt, 13 Februarij. Dat sijn voorsaten veel hebben gedaen tot establissement van de Staet en alliantiën hebben gemaeckt tot haer conservatie; dat de Staten hem niet meer presenteren als aen de usurpator Cromwel voermaels hebben gedaen; dat Sijn Majesteyt de Souverainiteyt van de see niet sal overgeven, sooals Cromwel heeft gedaen; dat de Staten Engelandt willen inwickelen tegens Vranckrijck over differenten in het stuck van de commercie; dat hy de triple ligue sal onderhouden; dat de Staten presenteren te strycken als een point van eeren, en niet als een schuldige plight; dat in het jaer 1635 consent gedragen is tot de visschery, onder betalinge van behoorlijcke recognitie; dat de Staten hem geen satisfactie geven nopende de straffe van Van Gent, soo hy tegens haer ordre heeft gedaen, en in cas hy ordre heeft gehadt, de Staten het tractaet hebben gevioleert.

---

1) Bij Brandt op Dinsdagh 23 Februari „a prandio" een zeer kort excerpt uit dezen zelfden brief, ontleend aan Vivien; daarin is niets nieuws. — Het is mogelijk, dat hier 23 Febr. reeds beginnen moet; cf. de volgende noot; de Res. Holl. wijzen niet uit, wanneer deze brief gelezen is.

23 Februari 1672.

(23 Februari) [1]). *Missive* De Groot, Paris, 19 Februarij [2])----. Dat 120 commissiën uitgegeven sijn tot 6000 ruyters; dat nogh 10.000 man van s'Coninx troepen naer Ceulslandt gaen; ---- dat, soo ras als de equipage van de Engelse gereet is, den oorlogh gedeclareert sal werden; dat de hevigheyt soo groot is, dat men ons lant wel met Spangne soude willen delen en de Spaensche Nederlanden met ons, soo Spangne sigh met ons verklaert; dat het eerste effort het principaelst sal sijn en dat de Fursten op het succes sullen sien.

Besongen capiteyn-generael. En met eenparicheit geamplecteert het advys van Commissarissen van Haer Hoog Mogende.

[Edelen souden met eenparicheit van alle de leden toestaan, dat het advys van Commissarissen van Haar Hoog Mogende in een advys van Haar Edel Groot Mogende magh werden geconverteert en ter vergaderinge gerapporteert.

Dordrecht: dat, hoewel speculatiën hebben, souden, om een afscheidt te maken, haar voegen by de eenparicheit.

Haarlem
Delft
Leiden
Amsterdam
Gouda
Rotterdam
Alkmaar
Hoorn
Enkhuijsen
} Ut supra.

Sic conclusum].

---

1) Bij Hop dit nog onder 18 Febr., wat moeilijk kan. Er moet hier staan 23 Febr.: zie Res. Holl. 23 Febr. 1672, blz. 75. — Van 18—23 Febr. was de vergadering op reces.

2) Dit is een excerpt uit de brieven van De Groot aan den Griffier en aan de Staten van 19 Febr.; ik neem alleen op, wat hieruit bij Van Dijk, blz. 264 vlg., niet gedrukt is.

Rapport ut supra [1]). En voorts tegens November in point van beschryvinge te brengen, om de laetste hant aen de harmonie geleyt te werden.

(24 en 25 Februari) [2]). *Rapport* commissarissen op de voorsieninge van Helvoetsluys en Den Briel. Dat de haven verlant en droogh was, en het Spuy de gantsche somer en winter niet gebruyckt; dat de luyden voor een groot gedeelte gevlught waren; dat in Helvoetsluys maer 2 compagniën waren; de wercken vervallen; de bateryen niet in staet en de affuyten vergaen; dat maer 2 sjouwers op de schepen waren, en het jaght van Downingh daer had gelegen; dat geordineert hebben, dat de buytenste schepen haer canon souden vaerdigh maecken; dat men de buytenste hoofden tot bateryen soude maecken en het canon op 200 paerden leggen, en het volck van de schepen daertoe gebruycken, dogh dat geen plaets was tot schanskorven; dat aldaer geen boscruyt was, maer een goede quantiteyt met 100 matrosen daer gebracht; dat men in het diep oock eenige voorsieninge heeft geordineert; dat de wallen en affuyten van Den Briel oock waren vervallen en de bateryen niet in staet van defentie; dat commissarisen de borgemeesteren geauthoriseert hebben om de wercken ten besten te voorsien; datter affuyten van Dordregt sijn versorght soo voor Den Briel als voor Helvoetsluys; dat die van Den Briel versoecken 2000 man te voet voor haer en Helvoetsluys; dogh souden wel 3000 man van doen hebben, met eenige compagniën paerden; dat aen de Swartewaelse dijck geen defensie is, daer wel reflexie op te maecken staet, dewijl alle de steden van de Maes open leggen.

Admiraliteit Amsterdam. Dat behoorlycke voorsieninge gedaen behoort te worden tot conservatie van de schepen

---

1) Zie Res. Holl. 23 Febr. 1672, blz. 75—110 en hiervóór, blz. 33.

2) Hop vult deze data niet in, maar cf. Res. Holl. 24 en 25 Febr. 1672, blz. 118; deze beide data zijn in Res. Holl. samengevoegd; waarschijnlijk is het eerste gedeelte van 24 Febr., tot waar Hop zelf 25 Febr. op geeft (zie hierna, blz. 39).

in het Nieuwediep; dat een kleyn getal van volck daer groote schade soude kunnen doen.

Missive correspondent, Paris, 19 Februarij. Dat men den oorlogh sal beginnen, soo ras als het saisoen sulx toelaet; dat Signaley het getal van de Engelse schepen opgenomen heeft, dat considerabel is; dat Monmouth met een schoon regiment paerden sal overkomen; vertrouwen, dat Brandenborgh sigh niet sal inlaten met de Staten en sijn lant van der Marck exponeren; dat nogh 100 compagniën paerden sal werven, maer dat het voetvolck qualijck meer is te krygen.

Consent petitie tot de nieuwe wervinge en equipage tsamen gecalculeert op *f* 7.551.895.

Commissarisen te besoigneren op de nieuwe wervinge, Coningsmarck, Prins van Courlant, Graeff van der Nat, Witgesteyn 3600 Switsers etc.; dat het werck geen uytstel kan lyden.

Missive Le Mair, Coppenhage, 13 Februarij. Dat verwondert sijn dat Haer Hoog Mogende geen ambassadeur en seynden; dat Terlongh Prins Jeuriaen [1]) geïnviteert heeft om spectateur te sijn van de aenstaende campagne, en dat die sigh prepareert om met een aensienlycke trein derwaerts te gaen.

Missive Brasser, Cel, 19 Februarij. Dat daer beginnen te begrypen, dat neutrael blyven quaad is; dat Vranckrijck alle soort van corruptiën gebruyckt; dat Spangne de party van Haer Hoog Mogende aenneemt; dat het werck van Engelant wat apprehenderen. Vertrouwt echter, dat wel gaen sal, sonderlinge als Sweden, Denemarcken, Brandenborgh oft ymant van deselve daerby komt.

Propositie Haerlem. Dat men behoort te besoigneren op de conservatie van Hollant, het werck van de IJssel, Grebbendijck, Vecht en diergelycke; dat men extraordinaris militie soude konnen gebruycken, ofte eenige andere middelen by der hant nemen, door dewelcke men gerust soude mogen werden gestelt.

---

1) Is bedoeld een prins Jörgen?

24—25 Februari 1672.

[**A prandio.** *De* Mennonisten [1]) in de banne van Oostsaenen, Westsaenen etc. werden gedreight om onder vaendels en op schoppen en spaeden gestelt te worden om te graeven, versoeken bevrijdt te worden van de monstering en wachten [2]).

Edelen: de goedtheidt der regeering altijds soo geweest, dat niemant gedwongen is in sijn conscientie. Door commissarissen met Gecommitteerde Raden te overleggen, hoeveel geldts sullen geven].

25 dito. *Rapport* voorsieninge Vecht, Grebbe etc. [3]). Dat commissarisen geoordeelt hebben, dat men met voordeel de Grebbendijck soude konnen openen, een fort leggen aen Venendael, en voorts aen de binnekant fortificeren tot Amersfoort toe, en vandaer tot aen de Suydersee; dat men de Betouwe kan doorsteeken en ondersetten door de Wael, en dat het water gestut [4]) soude konnen werden aen den Diefdijck, lopende van Cuylenborgh naer Vianen, en dat men daerover oock met Gelderlandt soude dienen te spreecken; dat die van Utrecht niet geprepareert waren wegen het fatsoen van het werck en de kosten, raekende het retrencheren van de Vecht; dat het retrenchement geleyt moet werden tot het Horster- en Naerder meer; dat die van Utrecht garen souden sien, dat haer stadt considerabel gefortificeert moght werden, en dat Hollant daertoe wilde contribueren; dat die van Utrecht dan oock souden moeten contribueren tot de fortificatie van Naerden.

Resolutie De Groot te laten repatrieren en Rompf daer te laten op 12 gulden daegs, gelijc aen Valckenier tot Madrid en aen Cunaeus in Engelant is gegeven.

Concert met Monterey op mutueel secours. De troepen te stellen tot het commandement van het territoir; Spangne te geven 3000 paerden met enige infantery; de Staten

---

1) Brandt ontleent dit aan Vivien en voegt er bij: „Vid. et Hop p. 33".
2) Cf. Res. Holl. 24 en 25 Febr. 1672, blz. 121.
3) Cf. id., blz. 120.
4) Lees: gestuit of geschut?

25—26 Februari 1672.

daertegens 10.000 man by Bergen-op-Soom, onder 't commando van den heer van Suylesteyn; dat Bergen-op-Soom considerabel is voor Brabant en Vlaenderen; dat Maestricht oock considerabel is ten aensien van de pas, vergaderingh van volck, place d'armes etc.; dat wy naer alle apparentie eerst aengetast sullen werden.

Admiraliteiten te recommanderen de spoedige equipage; de luitenant-admiraels te gelasten daertoe, yder in sijn quartier, alle yver te contribueren. En Amsterdam, Rotterdam en Hoorn als meest geinteresseerde te authoriseren, daertoe alle goede officien by te brengen.

[*Tractement* Hoogheit [1]) ----].

26 dito. *Rapport* Gecommitteerde Raden, Nieuwediep. Dat de lijst van besettinge naegesien hebben en vinden, dat uyt Hollant niet is te trecken; dat oock met de Hollantsche gedeputeerde in de Raad van Staten hebben gesproocken om 25 compagniën in Hollant te trecken, en dat men ondertusschen Amsterdam behoort te versoecken om een compagnie off eenigh gedetacheert volck naer Texel te seynden, en dat 2 compagniën gardes te voet en één te paert in Den Hage behoren te blyven.

Besoigne tot uytvindinge van geltmiddelen [2]) tot de nieuwe wervinge en extraordinaris equipage, mitsgaders subsidiën aen de geallieerde, en daertoe voorgeslagen: een impost op de consumptie van den toebacq; op de Moluckse waren; op de suycker; negotiatie 200e penning met redres van de cahieren; item nogh 2 millioen te negotieren om niet aen te spreecken als by noot, en met eenparige overgifte; impost op de porten van brieven; op de toebackxpypen; hooftgelt; $^1/_4$ verhogingh op de 200e penning; nogh halve verpondingh; schoorsteengelt; impost op de schepen; de middelen te verhogen.

Besoigne op het enrolleren [3]), wapenen en exerceren van borgers en opgesetenen ten platte lande.

---

1) Zie Res. Holl. 24—25 Febr. 1672, blz. 119.
2) Cf. id., 26 Febr. 1672, blz. 124.
3) Cf. id., blz. 124.

[*Hoogheit* tractement maeltijdt [1]) ----

Hoogheit congratulatie.

Edelen: of men den Prins geen geluck en seegen behoort te wenschen met het employ. Fiat [2]).

Tractement kapiteyn-generael [3]) ----

Ridderschap, kapitein-generael [4]). Dat de Edelen in haer ordre van nu aen vastgestelt hebben den heere Prins van Oranje 't syner tijdt tot kapiteyn- en admirael-generael te verkiesen. Versoeken, dat de andre leden gelyke resoluitheit gelieven te toonen.

Hoogheit eedt kapiteyn-generael. Resolutie 25 Februarij op het aenstellen en beëdigen van den kapiteyn-generael en d'advertentie daervan te doen aen alle militairen; notificatie.

Leyden, Prins kapiteyn-generael. Dat de Prins van Oranje van nu af aen gekooren behoort te worden, om, als den ouderdom van 22 jaren bereikt sal hebben, in de functie te treden. Versoeken, dat met de stem van de stadt van Leyden in de notulen magh worden geregistreert.

Haerlem: ut supra. Dat Haerlem van gelyken den Prins met haere stemme eligeren van nu af aen.

Gouda: ut supra. Dat die van der Goude gelast van nu af aen den Prins te kiesen, en 't selve in de registers te doen stellen.

Gornichem
Schiedam
Alkmaer
Enkhuisen
Edam
} Ut supra].

29 dito [5]). *Missive* Haren, Stockholm, 10 Februarij. Dat

---

1) Zie Res. Holl. 26 Febr. 1672, blz. 123.

2) Cf. id., blz. 124.

3) Zie id., blz. 124.

4) Wagenaar XIII, blz. 486, verwijst bij het vermelden hiervan naar Hop en Vivien; Brandt alleen naar p. 49, zoodat Wagenaar zich ook hier vergist (cf. hiervóór, blz. 3, noot 4, blz. 19, noot 2 etc.).

5) Op dezen dag vermelden de Res. Holl. niets; er is dus waarschijnlijk geen vergadering geweest.

29 Februari—1 Maart 1672.

de Cancelier gesproocken heeft en in cas van attaque adsistentie versoght volgens de tractaten en triple alliantie; geantwoort, dat Sweden sigh daertoe vry had gehouden; dat men de Franse aen de hant gehouden heeft om Denemarcken te mesnageren; dat 12 oft 16.000 man in het Stift Bremen gebraght souden werden tot conservatie van de rust en het Evangelisch wesen; dat seer onrechtvaerdigh soude wesen, dat Vranckrijck den oorlogh soude beginnen, terwijl geen satisfactie is gepresenteert; dat aen Engelant gelijcke presentatie gedaen behoort te werden; dat men een reglement op de commercie behoort te maecken; dat de Franse ministers de mediatie hadden gedeclineert, dogh de Staten sulx versoeckende, souden besendinge doen, alhoewel de rupture niet voor te komen soude sijn.

Dat onder de propositiën van Vranckrijck aen Sweden is: presentatie van neutraliteyt op subsidiën, en een leger in het Stift Bremen te houden om de mouvementen van de Duytse Fursten te beletten; dogh kan niet vernemen, off sulx waer is, off niet.

Missive Boreel, 21 Februarij. Dat Downingh in de tour was gebraght; dat de Coningh misnoeght is over het werck van de vlagge, de saeck van Makasser, de penning, de schildery, de royal Charles en diergelijcke affronten.

Missive Ruwaert [1]) ----

1 Martij. *Prince* van Orange van nu af aen vastgestelt tot capiteyn- en admirael-generael, als tot den ouderdom van 22 jaren gekomen soude sijn, sijnde de advysen daertoe op verscheyde tyden ingebraght.

[Dat den Prins van nu af aen vaststellen tot kapiteyngeneraal en admirael tegens 22 jaeren.

Schiedam, Schoonhoven, Edam, Medenblik en Purmerend, Enkhuisen [2]).

---

1) Korte inhoud van den brief van C. de Witt aan J. de Witt (zonder dagteekening), bij De Jonge, t. a. p., I, blz. 275 vlg.

2) Wat deze opsomming wil zeggen, is niet duidelijk.

1 Maart 1672.

Staaten-Generaal, 25 Februari. Maaken bekent, dat de Prins aengestelt is tot kapiteyn-generael].

Missive Brasser, Cell, 23 Februarij. Dat Brandenborgh en Cell niet gesint waren haer sonder rapier te trecken naer de Bastille te laten leyden, gelijc s'Geran gedreyght had; dat Amerongen geschreven heeft, dat de posten onseecker gaen; dat hier te lande niet gesecreteert wert, en de uytlekkinge haer den haet van Vranckrijck op den hals soude halen; dat wel genegen sijn, als Brandenborgh sigh verklaert, dogh dat de secretesse ten hoogsten nodigh is, opdat Vranckrijck haer niet op het lijf komt te vallen.

Amerongen gelast om naer Saxen te gaen en devoiren te doen om Saxen mede in de party te brengen.

Propositie Amsterdam van een serieus besoigne aen te stellen op de securiteyt van den staet en voorsieninge van de frontieren.

* *Missive* Boreel, Londen, 16 Februarij. Dat de Coningh misnoeght was over 't werck van de vlagge en dat Van Gent niet gestraft wierd, alsmede dat men hem geen nader presentatie deed, als intijts aen de protecteur Cromwel, segge usurpateur. En voorts over de medalie, schildery, Jacobi Lidij Belgium Gloriosum [1]), Royale Charles etc. Wenscht, dat het werck van Sijn Hoogheyt en van het pavillon afgedaen moght werden, dewijl het interest van Engelant by vrede bestaet. En dat goet soude wesen, dat een ambassadeur derwaert gesonden moght werden.

[Boreel, 16 Februarij [2]). De Koning t'onvrede op Douwnink, omdat d'antwoord der Staeten niet hadt overgenoomen. Ook niet tevreden met d'antwoord. Klaegde over de schildery te Dordrecht, Jacobi Lydii Belgium gloriosum, 't schip Royale Charles, medaliën. Dat het punt van de souverainiteit soude esquiveren. De vordere

---

1) Zie over dit boekje van den bekenden Dortschen predikant, Bilderdijk, Geschiedenis des Vaderlands, (uitgave Tydeman), X, blz. 317 vlg.

2) Brandt ontleent dit excerpt aan Hop en Vivien beiden, naar hij opgeeft; daarom geef ik dit apart en voeg het niet in den brief uit Hop's Notulen in.

1—2 April 1672.

Vervolgens geconcludeert [1]): het werven van 10.000 waertgelders voor de Unie en 14.000 op soldye van Hollant particulier, soo men die krygen kan, en het kort met waertgelders suppleren; de borgery te prepareren uyt te trecken naer de gewonelycke proportie in eygener persoon; de huysluyden door sergeanten in de wapenen te oeffenen onder d'opsight van gecommitteerde uyt de vergaderingh. Voorts de Gecommitteerde Raden en de Raad van Staten de versorginge van de rest aen te bevelen.

2 dito. *Missive* Meerman, London, 25 Martij [2]). Dat de Hartogh van Jorck den 24 oude stijl soude in see gaen; dat Holmes en D'Ossery met 8 off 10 schepen naer Portsmouth waren; dat nogh geen rechte kennisse hebben van de Smirnasche vloot; seggen, dat de Nederlantsche schepen niet wilden strycken; dat D'Ossery soo gehavent was, dat had moeten afwycken; dat Commissarisen seyden, dat Sijn Majesteyt geresolveert was de Staten den oorlogh aen te doen; dat een edelman van Jorck geseyt had, dat den ambassadeur Meerman met hetselve schip soude moeten vertrecken, daer hy mee gekomen was.

Hooge militaire ampten - - - - [3]).

Dat in het jaer 1629 in het uytsenden van de borgers [4]) gehouden is de volgende proportie:

Dordrecht. . . .	500	Alckmaer	300
Haerlem	500	Hoorn	300
Delft.	300	Enckhuysen	300
Leyden.	500	Edam	100
Amsterdam . . .	1000	Monekendam	100
Gouda	200	Medenblik	50
Rotterdam . . .	400	Purmereynd	50
Gornichem . . .	250	Noorder-quartier . .	1200
Schiedam	100		

1) Cf. Res. Holl. 2 April 1672, blz. 25.
2) Cf. id., blz. 22.
3) Deze worden hier genoemd, evenals Res. Holl. 2 April 1672, blz. 24.
4) Cf. id., blz. 22 en 43; zie ook hierna blz. 62.

2 April 1672.

Schoonhoven . .	75	
Briel niet		omdat een frontier is.
Hage	300	
Suyder-quartier	4125	
Noorder-quartier	1200	
T'samen . .	5325	

Besoigne geltmiddelen: boven de voorgaende *f* 11.738.207 nogh een millioen gelight uyt de penningen van reserve.

Gecommitteerde Raden: dat de lasten tsedert gegroeyt sijn; legerlasten en tractementen; fortificatiën van Naerden, Rooveen, Helvoetsluys, Gornichem, Medenblik, Texel en andere plaetsen; vermeerderingh van militie; quote van Hollant in 10.000 waertgelders en 14.000 man voor Hollant particulier; vermeerderingh van equipage en andere lasten, die nogh niet bekent sijn off geen naem hebben; dat men dit jaer niet meer moet negotieren, om den Staet den bodem niet in te slaen en het credit te ruineren; slaen voor: 3 tweehonderste penningen en een halve verpondingh; een haertstedegelt; een hooftgelt, geproportioneert naer de middelen; silverwerck aen het landt te geven tegens een geringen interest van 1 of $1^1/_2$ ten hondert; liefhebbers te encourageren om volck op haer eygen kosten te werven, en onder compagniën te rangeren.

Dordrecht: dat al te grootte belastinge op één tijdt het volck sal doen verlopen; dat wervinge op eygen beurs maer chimeren sijn; dat men de lopende middelen met $^1/_8$ oft $^1/_4$ behoort te verhogen.

Leyden: dat al te grootte voorslagen murmuratie onder de gemeynte sou veroorsaecken; dat de steden behoren te negotieren tot versterckinge van het credit van 't landt.

Amsterdam: dat men de leenmannen en vasallen behoort op te ontbieden.

Schiedam: dat men de tractementen behoort te belasten.

Alckmaer: dat men een familiegeldt in plaets van een hooftgelt behoort te introduceren.

2–6 April 1672.

Medenblik: dat men behoort te procederen tot verkoop van domeynen.

Geconcludeert [1]) op twee 200e penningen, een halve verpondinge, een wel geproportionneert hooftgelt, en de regenten te encourageren om volck op haer eygen beursen te houden.

[*Raedpensionaris* seght [2]): dat desen morgen ter generaliteit oock in besognes voorgedragen, dat de respective provinciën ook particuliere sorge willen draegen tot een eige defensie door waepenen boeren, aannemen van waerdtgelders, burgers gereedt te houden, en aan de provinciën te schryven.

Of weder maentelyke bededaegen, werdt by de provinciën geurgeert. Fiat [3]).

Tractement Prins. Dat geduurende de commissie of expeditie het tractement behoort geproportionneert te worden. Dat meer behoort te hebben als de veldtmaerschalken. Slaen voor 8.000 gulden ter maendt.

Leyden: 6.000 gulden.

Opgehouden].

4 dito. *Op* verscheyde requesten.

6 dito. *Rapport* Raadpensionaris. Dat het leger, dat de Franse stuyten moet, niet te swack magh sijn; dat de eerste chocq de formidabelste is; dat het leger in plaets van 18 regimenten ten minsten 28 regimenten sterck moet sijn; dat 485 compagniën vereyscht werden tot besettinge van de frontieren en dat maer 285 voorhanden sijn, en daerby gevoeght werdende 140 compagniën van de nieuwe wervinge, nogh 60 te kort komen; dat men het nodige volck uyt de binnenplaetsen moet lighten en die wederom besetten met waertgelders en borgers; dat het leger 28.000 man sterck moet sijn; dat Maestricht niet kan missen, en een leger moet representeren; dat aldaer

---

1) Cf. Res. Holl. 2 April 1672, blz. 23.

2) Deze en de volgende aanteekening ontleent Hop aan Vivien.

3) Hierbij zegt Brandt nog: „Hop heeft in sijn notulen getekent *opgehouden*". (Brandt onderstreept dit).

gedeputeerde te velde moeten sijn; dat 9 off 10 gedeputeerde op één plaets occasie geeft tot discrepantie; dat verscheyde ordres op de vloot sijn gemaeckt en De Ruyter aengestelt tot admirael-generael.

Missive Brasser, Cel, 1 April. Dat Osnabrugge belooft heeft de adsistentie te laten toekomen, maer dat nu geen tijdt was om tractaten te maecken, nu Vranckrijck in de wapenen was; dat hy sijn mesures genomen had en de neutraliteyt aen Vranckrijck toegestaen; dat van Haer Hoog Mogende interest niet afgeweecken soude hebben, soo niet genegligeert was geweest.

Missive Haren, Stockholm, 23 Martij. Dat ten aensien van de defensive alliantie te laet quam, dewijl Vranckrijck en Engelant staen te breecken en Vranckrijck het tractaet soude opnemen voor een tractaet van offensie; dat de tractaten en secoursen heyligh souden onderhouden, indien Haer Hoog Mogende selve geen reden tot verwyderingh hadden gegeven; dat exactelijck sou(den) examineren, ende dat de triple alliantie soude(n) onderhouden, soo de onlusten daeruyt haer oorspronck namen; dat van goeder hant onderricht is, dat in den Raad groote debatten sijn gevallen en dat veel considerabele heeren een penchant hadden voor Haer Hoog Mogende; dat commissarisen geseyt hebben, dat sy niet gelast waren andere redenen te geven.

Missive Valckenier, Madrid, 16 Martij. Dat de minister van den Churfurst van Ceulen daer niet op sal doen; dat hem geseyt is, dat hy eerst de Fransen moest doen vertrecken; dat hy voorgeeft, dat hy de Franse uyt vrese van de Hollanders ingenomen heeft, en dat deselve niet boven de 6000 man sterck sijn; dat nu vermits de dood van de petite madame geen kans tot een huwelijck was; dat Spangne tot geen rupture wil komen, maer van de Fransen eerst afwaghten; dat Engelant nogh aenhout op de neutraliteyt, fonderende 't selve op een artikel in het vredestractaet; dat Synderlant uyt de natuyr meer tot de Franse als tot de Spaense natie genegen is.

7 dito. *Rapport* militair. Dat in plaets van 485 com-

5—30 Maart 1672.

Missive Brasser, Cel, 5 Martij. Dat de onderhandelingh is uytgestelt tot de tsamenkomste van het huys Bronswijck en Lunenborgh; dat Cel sigh sal verklaren, soo ras als één van de Coningen nevens Brandenborgh sigh verklaert; dat het werck gesecreteert dient te werden, totdat in postuyr sijn.

Resolutie [1]) ----

Resolutie. De Gecommitteerde Raden van 't Noorder-Quartier bevolen een retrenchement en baterye op De Helder te maecken en met een matelijck getal mariniers te besetten; de schans op Texel te voorsien en te bemannen; brantschepen te houden, en de waghten te herstellen, als in den Engelsen oorlogh.

Propositie Edelen. Dat men Willemstadt van genoeghsaem volck en amunitie moet voorsien.

[*Gecommitteerde* Raeden tractement van Sijn Hoogheit [2]). Kapiteyn-Generael voor en tot de treves 64.000, geduurende de treves 120.000 en soo gecontinueert. Hollandt 84.000, Zeelandt 18.000, Gelderlandt 6.000, Uitrecht 8400, Overyssel 3600.

Uitrecht [3]) voor haer Stadthouder 24.000. Groeningen ut supra 12.000.

Overgenoomen tegens de naeste vergaderinge] [4]).

30 dito. *Rapport* Engelant [5]). Dat ordre gestelt is, dat alle Engelsche en Schotse schepen hier te lande in arrest genomen souden werden; dat aen de ambassadeurs is geschreven, dat de luyden volgens het 31 en 32 artikel van het tractaet 6 maenden vryheyt moeten hebben, en

---

1) Op de wapening van de „Huysluyden — etc.": zie Res. Holl. 5 Maart 1672, blz. 154 vlg.

2) Cf. Res. Holl. 5 Maart 1672, blz. 151. Wagenaar XIII, blz. 487, verwijst hierbij naar eene aanteekening van Vivien, Brandt alleen naar p. 12*a*; conclusie als hiervóór blz. 3, noot 4, blz. 19, noot 2, etc.

3) Lees: Friesland.

4) 5 Maart gingen de Staten op reces; 30 Maart begon eene nieuwe zitting.

5) Cf. Secr. Res. Holl. 30 Maart 1672, blz. 250.

dat wy sullen relascheren, soo ras Engelant relascheert. Voorts orde gestelt om alle Engelse coopvaerdyschepen te nemen en op te brengen.

Missive Boreel aen een vrient. Dat, als men Sijn Majesteyt contentement wilde geven wegen de vlagge en 100.000 £ sterlinx, de saecke misschien wel te vinden soude sijn.

* *Missive* De Groot, Paris, 25 Martij. Dat de rendevous van de Franse op den 24 April tot Rocroy soude wesen; dat in drie legers verdeelt souden werden, onder den Coningh 40.000 man, Prins van Condé 33.000 man, mareschal de Crequy 24.000 man, behalven de auxiliaires van Ceulen en Munster [1])----. Dat Boreel uyt Engelant heeft geschreven, dat hy niet geloofde, dat het tot oorlogh soude komen. Versoeckt een schip tot transport van sijn meubelen, die hy niet garen voor 40.000 gulden soude missen; dat de Hartogh van Jorck de Engelsche vlagh soude voeren, mits eerst breeckende; dat de hevigheyt niet afneemt; dat de Coningh naer Mets en soo langs de Maes misschien naer Maestricht soude gaen met 39.500 man te voet en 13.000 paerden, Condé naer den Rijn en IJssel, Luxenborgh van gelycken, en Crequy naer Vlaenderen [2]).

Missive Haren, Stockholm, 16 Martij. Dat de discrepante opinie onder de rijcxraden grootte contestatie verweckt; dat tot geen tractaten met Haer Hoog Mogende sullen treden; dat de secoursen getraineert sullen werden onder pretext van mediatie. Oordelen, dat de onlusten uyt de triple alliantie niet ontstaen sijn, en daerin gesterckt werden, omdat Engelant van hetselve advys is; dat Couventry aenhout op het sluyten van tractaten met Vranckrijck; dat de envoyé van Engelant seit, dat Haer

---

1) Verder volgt een excerpt uit den brief aan den Griffier van 25 Maart, gedeeltelijk ook bij Van Dijk, l. l., blz. 276.

2) Brandt heeft het excerpt uit den brief aan de Staten en dat uit dien aan den Griffier onderscheiden; deze zijn bij Hop door elkaar gegeven. Overigens is er bij Brandt, na wat hier uit Hop wordt gegeven en wat Van Dijk drukt, niets nieuws.

30 Maart—1 April 1672.

Hoog Mogende Sijn Majesteyt door grootte injuriën geprovoceert hebben; dat de inclinatie van de Sweden gaet om neutrael te blyven; dat met Pomponne hebben gesloten, op approbatie van Vranckrijck.

Missive Hamel Bruyninx, Wenen, 17 Martij. Dat by de Keyser soo goede dispositie is voor den Staet, maer niet by alle, en sonderlinge, die by de erflanden geinteresseert sijn; dat de Vorst Lobkowits en andere van advys sijn by de neutraliteyt te blyven, totdat sien sullen, wie tegens Vranckrijck losbreecken sal.

31 dito. *Rapport* militair en op de nieuwe wervinge.

Petitie tot het werven van 10.000 waertgelders [1]).

Rapport Spange [2]) te brengen tot rupture. Dat Lira en Monterey wel gedisponeert waren, maer dat het 3e artikel van het tractaet van de Pyreneën obsteerde; dat Spange liever in oorlogh soude komen, als dat de saecken geaccommodeert souden werden.

Rapport IJssel. Dat seer gearbeyt wert aen de versorginge van de IJssel; dat nogh wel 6 weeken van noden soude hebben.

[*Raedtpensionaris* [3]) seght, dat onseker is, of al die wervinge effect sal hebben, immers niet spoedig. Sulcx met serieuse applicatie t'overwegen, wat tot defensie van den Staet (noodig is); militie noch swak; als de frontieren redelijk beset sijn, sal niet meer als één leger konnen te veldt gebracht worden. Of morgen niet besoigne om par la menu alles in te neemen?

Of men poene sal stellen tot het precis komen in de vergaderinge?

Edelen: precies komen voor drie uuren op poene van een ducaton; groote klok. Besoignes op half geldt].

1 April. *Besoigne* op de securiteyt van 't landt. Dat de militie van den Staet driederley is:

---

1) Cf. Res. Holl. 31 Maart 1672, blz. 14.

2) Cf. id., blz. 17.

3) De beide hier volgende aanteekeningen ontleent Brandt aan Vivien.

1 April 1672.

1. oude, die van Amsterdam daeronder begrepen, t'samen uytbrengende . . . . . 402 compagniën
2. den 25 September 1668 aengehouden 27
3. in Martio 1671 geworven. . 140

T'samen . . 569 te voet.

Te paert 53 oude compagniën
36 van 't jaer 1671

T'samen 89 compagniën paerden.

Nogh: in Februarij 1672 140 compagniën te voet.
te paert 72 compagniën.

Dies komt in 't geheel:
709 compagniën te voet,
161 compagniën te paert.

Dat 13 regimenten, yder van 8 compagniën, maeckende 104 compagniën, sijn gesonden tot secours: 6 in de Spaensche Nederlanden en 7 ontrent Bergen-op-Soom, 104 compagniën.

Dat 18 regimenten, yder van 10 compagniën, sijn gedestineert tot een leger, maeckende 180 compagniën.

Nogh 14 regimenten te paert.

Dat eenige compagniën tot Meppen sijn, die de Vriesen niet willen laten volgen: 3 regimenten te voet en 3 te paert.

Dat dan nogh 286 compagniën resteren, die niet genoegh sijn tot besettinge van de garnisoenen, daer wel 485 compagniën toe werden vereyscht; dat wel 96 steden en forten met garnisoenen beset moeten werden, en als men Buderick, Steenbergen, Oostburgh, Aerdenborgh en Moerspuy [1]) demolierde en nogh eenige andere onbeset liet, dan nogh wel 72 oft 73 souden resteren.

---

1) Moerspuy is een fort in Zeeuwsch-Vlaanderen; het wordt genoemd bij De Bordes en Sypesteyn, De Verdediging van Nederland in 1672 en 1673, I, blz. 87.

1 April 1672.

Datter in garnisoen sijn	285	compagniën.
Daerby gevoeght van de nieuwe wervinge	140	
Soo komen aen de garnisoenen nogh te kort	60	
Om te maecken . .	485	compagniën.

Dat veel compagniën slecht sijn gestelt en dat de Rijngraeff klaeght, dat de officieren onbequaem en ongeoeffent sijn.

Dat tegenwoordigh 44 compagniën binnen Maestricht leggen.

Dat men eerst moet besoigneren op de besettinge van de garnisoenen, eer men het volk van employ kan uyttrecken.

Dat men de frontieren moet voorsien met braeff volck en goede gouverneurs en commandanten.

Dat de Rijngraeff altijt te paert heeft gedient en dat Ryhoven, commandeur van Bergen-op-Soom, altijt te paert gedient hebbende, in het jaer 1622 selve andere officiers heeft versoght.

Dat Polman van Rijnberck onbequaem is en Maerten van Juchem tot Wesel oud en af.

Dat de Raad van State petitie gedaen heeft tot wervinge van 10.000 waertgelders, en wert gevraeght, off Hollant niet behoort te gaen tot 18 oft 20.000 tot eygen beschermingh; dogh is bekommerlijck, off d'eene wervinge d'ander niet sal stremmen.

Dat de lijst van employ in plaets van 18.000 man te voet geen 14.000 sal uytbrengen.

Dat 8.000 paerden een goet corps maeckt.

Dat, als men 10.000 waertgelders in de garnisoenen brenght, nogh weynigh genoegh sal sijn.

Dat men daerenboven een goet getal volck in Hollant moet houden, om den Staet te water en te lande aen alle kant te decken, blyvende tot particuliere besoldinge, daer de provintiën niet konnen tegen hebben.

Dat de wervingen haer swarigheit hebben en buytenslants geen meer volck is te krygen.

1 April 1672.

Dat Hollant in plaets van haer quote in 10.000 waertgelders wel 10.000 man behoort te werven.

Dat men daerenboven de borgers moet gebruycken en de huysluyden, om met schoppen en spaden te wercken.

Dat men cordate regenten uyt de borgery behoort te despicieren, om de luyden aen te voeren.

Dat Beverningh van de vervaerste niet en is, dogh echter schrickelijck apprehendeert, dat 3 legers afkomen.

Dat onse luyden, geoeffent werdende, soo goet sullen wesen als anderen.

Dat men de 6 regimenten uyt de Spaense Nederlanden niet terugh kan ontbieden, soolangh als daer peryckel is, maer dat men de 7 regimenten soude konnen employeren: 2 voor Rammekens en 5 onder Maestricht, en dat Maestricht aengetast werdende, daer wel van noden sullen sijn, maer soo Maestricht gepasseert wert, dan gevoeght met 1000 Spaense ruyters, de vyant van achteren konnen incommoderen.

Gecommitteerde Raden seggen: dat de saecke door goede en cordate directie van de regenten en gewilligheydt van de ingesetenen nogh wel te redden is; dat men resolut en niet gierigh moet sijn, en dat dit landt, alsser courage is, met geen 400.000 man is te winnen; dat men voor de provintie van Hollandt particulier op eygen soldy nogh 14.000 man behoort te werven; dat de borgery in de steden gereet gehouden en geëxerceert moet werden, dogh alleen om in Hollandt te dienen.

Haerlem: dat men behoort ordre te stellen, om de voerage en lijftoght uyt het landt van Luyck en Meyery van Den Bosch in de steden te brengen; dat men Hollandt te degen moet versorgen en op geen gelt sien.

Leyden: dat men sooveel gesoldoyeerde militie moet aennemen, als men krygen kan, en het kort met waertgelders suppleren; dat de borgers in persoon en by gedeeltens moeten uytgaen en malkander verposen; dat van de huysluyden niet te verwaghten is als met de schop en spade.

1—2 April 1672.

Vervolgens geconcludeert [1]: het werven van 10.000 waertgelders voor de Unie en 14.000 op soldye van Hollant particulier, soo men die krygen kan, en het kort met waertgelders suppleren; de borgery te prepareren uyt te trecken naer de gewonelycke proportie in eygener persoon; de huysluyden door sergeanten in de wapenen te oeffenen onder d'opsight van gecommitteerde uyt de vergaderingh. Voorts de Gecommitteerde Raden en de Raad van Staten de versorginge van de rest aen te bevelen.

2 dito. *Missive* Meerman, London, 25 Martij [2]). Dat de Hartogh van Jorck den 24 oude stijl soude in see gaen; dat Holmes en D'Ossery met 8 off 10 schepen naer Portsmouth waren; dat nogh geen rechte kennisse hebben van de Smirnasche vloot; seggen, dat de Nederlantsche schepen niet wilden strycken; dat D'Ossery soo gehavent was, dat had moeten afwycken; dat Commissarisen seyden, dat Sijn Majesteyt geresolveert was de Staten den oorlogh aen te doen; dat een edelman van Jorck geseyt had, dat den ambassadeur Meerman met hetselve schip soude moeten vertrecken, daer hy mee gekomen was.

Hooge militaire ampten - - - - [3]).

Dat in het jaer 1629 in het uytsenden van de borgers [4]) gehouden is de volgende proportie:

Dordrecht. . . .	500	Alckmaer	300
Haerlem	500	Hoorn	300
Delft.	300	Enckhuysen	300
Leyden.	500	Edam	100
Amsterdam . . .	1000	Monekendam	100
Gouda	200	Medenblik	50
Rotterdam . . .	400	Purmereynd	50
Gornichem . . .	250	Noorder-quartier . .	1200
Schiedam	100		

1) Cf. Res. Holl. 2 April 1672, blz. 25.
2) Cf. id., blz. 22.
3) Deze worden hier genoemd, evenals Res. Holl. 2 April 1672, blz. 24.
4) Cf. id., blz. 22 en 43; zie ook hierna blz. 62.

2 April 1672.

Schoonhoven . .	75	
Briel niet		omdat een frontier is.
Hage	300	
Suyder-quartier	4125	
Noorder-quartier	1200	
T'samen . .	5325	

Besoigne geltmiddelen: boven de voorgaende *f* 11.738.207 nogh een millioen gelight uyt de penningen van reserve.

Gecommitteerde Raden: dat de lasten tsedert gegroeyt sijn; legerlasten en tractementen; fortificatiën van Naerden, Rooveen, Helvoetsluys, Gornichem, Medenblik, Texel en andere plaetsen; vermeerderingh van militie; quote van Hollant in 10.000 waertgelders en 14.000 man voor Hollant particulier; vermeerderingh van equipage en andere lasten, die nogh niet bekent sijn off geen naem hebben; dat men dit jaer niet meer moet negotieren, om den Staet den bodem niet in te slaen en het credit te ruineren; slaen voor: 3 tweehonderste penningen en een halve verpondingh; een haertstedegelt; een hooftgelt, geproportioneert naer de middelen; silverwerck aen het landt te geven tegens een geringen interest van 1 of $1^1/_2$ ten hondert; liefhebbers te encourageren om volck op haer eygen kosten te werven, en onder compagniën te rangeren.

Dordrecht: dat al te grootte belastinge op één tijdt het volck sal doen verlopen; dat wervinge op eygen beurs maer chimeren sijn; dat men de lopende middelen met $^1/_8$ oft $^1/_4$ behoort te verhogen.

Leyden: dat al te grootte voorslagen murmuratie onder de gemeynte sou veroorsaecken; dat de steden behoren te negotieren tot versterckinge van het credit van 't landt.

Amsterdam: dat men de leenmannen en vasallen behoort op te ontbieden.

Schiedam: dat men de tractementen behoort te belasten.

Alckmaer: dat men een familiegeldt in plaets van een hooftgelt behoort te introduceren.

2 - 6 April 1672.

Medenblik: dat men behoort te procederen tot verkoop van domeynen.

Geconcludeert [1]) op twee 200e penningen, een halve verpondinge, een wel geproportionneert hooftgelt, en de regenten te encourageren om volck op haer eygen beursen te houden.

[*Raedpensionaris* seght [2]) : dat desen morgen ter generaliteit oock in besognes voorgedragen, dat de respective provinciën ook particuliere sorge willen draegen tot een eige defensie door waepenen boeren, aannemen van waerdtgelders, burgers gereedt te houden, en aan de provinciën te schryven.

Of weder maentelyke bededaegen, werdt by de provinciën geurgeert. Fiat [3]).

Tractement Prins. Dat geduurende de commissie of expeditie het tractement behoort geproportionneert te worden. Dat meer behoort te hebben als de veldtmaerschalken. Slaen voor 8.000 gulden ter maendt.

Leyden: 6.000 gulden.

Opgehouden].

4 dito. *Op* verscheyde requesten.

6 dito. *Rapport* Raadpensionaris. Dat het leger, dat de Franse stuyten moet, niet te swack magh sijn; dat de eerste chocq de formidabelste is; dat het leger in plaets van 18 regimenten ten minsten 28 regimenten sterck moet sijn; dat 485 compagniën vereyscht werden tot besettinge van de frontieren en dat maer 285 voorhanden sijn, en daerby gevoeght werdende 140 compagniën van de nieuwe wervinge, nogh 60 te kort komen; dat men het nodige volck uyt de binnenplaetsen moet lighten en die wederom besetten met waertgelders en borgers; dat het leger 28.000 man sterck moet sijn; dat Maestricht niet kan missen, en een leger moet representeren; dat aldaer

---

1) Cf. Res. Holl. 2 April 1672, blz. 23.

2) Deze en de volgende aanteekening ontleent Hop aan Vivien.

3) Hierbij zegt Brandt nog: „Hop heeft in sijn notulen getekent *opgehouden*". (Brandt onderstreept dit).

gedeputeerde te velde moeten sijn; dat 9 off 10 gedeputeerde op één plaets occasie geeft tot discrepantie; dat verscheyde ordres op de vloot sijn gemaeckt en De Ruyter aengestelt tot admirael-generael.

Missive Brasser, Cel, 1 April. Dat Osnabrugge belooft heeft de adsistentie te laten toekomen, maer dat nu geen tijdt was om tractaten te maecken, nu Vranckrijck in de wapenen was; dat hy sijn mesures genomen had en de neutraliteyt aen Vranckrijck toegestaen; dat van Haer Hoog Mogende interest niet afgeweecken soude hebben, soo niet genegligeert was geweest.

Missive Haren, Stockholm, 23 Martij. Dat ten aensien van de defensive alliantie te laet quam, dewijl Vranckrijck en Engelant staen te breecken en Vranckrijck het tractaet soude opnemen voor een tractaet van offensie; dat de tractaten en secoursen heyligh souden onderhouden, indien Haer Hoog Mogende selve geen reden tot verwyderingh hadden gegeven; dat exactelijck sou(den) examineren, ende dat de triple alliantie soude(n) onderhouden, soo de onlusten daeruyt haer oorspronck namen; dat van goeder hant onderricht is, dat in den Raad groote debatten sijn gevallen en dat veel considerabele heeren een penchant hadden voor Haer Hoog Mogende; dat commissarisen geseyt hebben, dat sy niet gelast waren andere redenen te geven.

Missive Valckenier, Madrid, 16 Martij. Dat de minister van den Churfurst van Ceulen daer niet op sal doen; dat hem geseyt is, dat hy eerst de Fransen moest doen vertrecken; dat hy voorgeeft, dat hy de Franse uyt vrese van de Hollanders ingenomen heeft, en dat deselve niet boven de 6000 man sterck sijn; dat nu vermits de dood van de petite madame geen kans tot een huwelijck was; dat Spangne tot geen rupture wil komen, maer van de Fransen eerst afwaghten; dat Engelant nogh aenhout op de neutraliteyt, fonderende 't selve op een artikel in het vredestractaet; dat Synderlant uyt de natuyr meer tot de Franse als tot de Spaense natie genegen is.

7 dito. *Rapport* militair. Dat in plaets van 485 com-

pagniën tot besettinge van de garnisoenen niet meer uytgevonden hebben konnen werden als 409 compagniën; dat van de 7 regimenten ontrent Bergen-op-Soom 4 naer Maestricht gesonden sijn, tsamen 40 compagniën marineirs; dat 6 regimenten in Brabant [1]) sijn, yder van 8 compagniën; dat 18 regimenten tot het leger gedestineert sijn, yder van 10 compagniën; dat uyt de garnisoenen niet meer is te trecken; dat de Vriesen nogh hebben 3 regimenten te voet en 3 regimenten te paert tot Meppen, die sy niet willen laten gaen; dat geconcludeert is, dat men de despesches voor het leger sal klaer maecken.

Rapport op 't wapenen van de huysluyden [2]). Dat het volck moet blyven yder in sijn district, uytgesondert in tyden van noot; dat tegen den vyant gaende, cruyt en loot moeten hebben tot laste van 't landt; dat het volck, dat op 1 stuyver daegs is aengenomen, gestelt moet werden op ordinaris soldy van waertgelders, dat is 10 gulden op 32 dagen; de wapenen by het lant uyt de magasynen. Fiat conform 't advys.

8 dito. *d'Heer* van Ommeren extraordinaris envoyé aen de Cantons.

Rapport militair. Dat die van Vrieslant en Stadt en Lande niet hebben willen consenteren in het uyttrecken van de regimenten van Meppel; dat echter geresolveert is op het vormen van een leger en het uyttrecken van de voorszeyde regimenten, als de gedeputeerde te velde sulx ordonneren, volgens de resolutie van den 16 Juni 1651 [3]).

Dat de admiraliteyten aengemaent sijn haer equipage te vervaerdigen en dat gesproocken is van het amoveren van de baeckens en opnemen van de tonnen in de gaten, om de vyanden te abuseren.

Prins van Courlant presenteert nogh 2 regimenten te

---

1) Bedoeld is Spaansch-Brabant, wat volgt uit het over deze 6 regimenten gezegde, hiervóór, blz. 51.

2) Cf. Res. Holl. 7 April 1672, blz. 35 vlg.

3) Dese Resolutie is te vinden bij Aitzema, Herstelde Leeuw, VI, blz. 138 vlg.

voet te leveren; fiat capitulatie, boven de 14.000 man voor Hollant particulier [1]).

Missive Sasborgh, Brussel, 6 April. Dat Monterey tydingh heeft gekregen, dat ontrent 10.000 Fransen ontrent Charleroy gekomen waren; dat de brieven van Aeth melden, dat de Franse daerontrent een leger formeren van 24.000 man.

Rapport frontieren van Hollandt [2]). Dat niet klaer hebben konnen werden; dat geoordeelt hebben, dat men de besettinge vooreerst moet doen met waertgelders en dat die vervangen moeten werden door schutters volgens de proportie en verdelinge van de jaren 1629 en 1665; dat Gecommitteerde Raden geauthoriseert moeten werden; dat de conferentie met Utrecht vrughteloos afgelopen is en dienvolgende voorsieninge in Hollant gedaen moet werden.

[*Tractement* Prins van Oranje. Habeat 8.000 gulden ter maent [3]).

Bedendagh alle maenden des Woensdaghs. D'eerste Woensdagh in Mey te beginnen [4])].

12 dito [5]). **Missive* Rompf, Paris, 8 April. Dat Pomponne hem ontboden en aengeseyt heeft, dat Sijn Majesteyt Haer Hoog Mogende den oorlogh aenseyde om redenen, in sijn manifest uytgedruckt; dat de aensegginge geschiede van minister tot minister sonder herault; dat des naermiddaghs de publicatie soude geschieden; dat het manifest gedateert is den 6 April, en de publicatie gedaen is den 7 daeraenvolgende. [Vraaghde, of soude moeten vertrekken; daarop geantwoordt is, dat daartoe geen ordre hadt,

---

1) Cf. Res. Holl. 8 April 1672, blz. 44.
2) Cf. id., blz. 43.
3) Cf. id., blz. 40.
4) Cf. id., blz. 42.
5) Van 9—11 April behelzen Res. Holl. ook niets; de vergadering schijnt dus op reces geweest te zijn.

12 April 1672.

doch dat wel soude doen geen correspondentie te houden. Geeft in bedenken, of de gecollecteerde penningen voor den armen, doop- en trouwboeken aen die van Charenton sal laten ooverbrengen.

Billiet Louvoy, 5 April: oover de correspondentie tusschen Vrankrijk en Hollandt, en of de Staten begeeren, dat deselve sal continueeren of afbreeken, en wegens het geldt van de postery.

Manifest 6 April 1672 en gepubliceert den 7^{en} daaraanvolgende.

Die arme penningen [1]) by sich te houden, totdat schriftelyke ordre krijght om te vertrekken, en alsdan aan die van Charenton de doop- en trouwboeken mede over te brengen. De postery by provisie sijn gangh te laten gaan en voorts aan commissarissen tot de saaken van de pachtery].

Missive Haren, Stockholm, 30 Martij. Dat de contestatiën van de rijcxraden nogh eenige dagen heeft geduyrt en dat den Canselier door een wel sprceckende oratie de gemoederen ter neder geset heeft; dat Sweden neutrael sal blyven en daervoor 200.000 rijcxdaelders sal genieten.

* *Rapport* militair. [Dat een generale authorisatie verleent is op Commissarissen tot de militaire saaken met Gecommitteerde uit den Raadt van Staaten]. Dat ten aensien van Wesel ordre is gestelt op het commando; dat Prins Maurits aen den IJssel is en blyven sal; dat Maerten van Juchem oud is en herwaerts beschreven sal werden om beright te geven van de toestant van saecken, en dat de Colonel van Santen interim sal commanderen met den Colonel Haeften en Luitenant-Colonel Copes; dat aen van Bassum acte is gegeven om in absentie van Polman binnen Rijnbercq te commanderen, en dat Polman te velde sou gaen; dat den Capitein-Generael versoght is sijn ge-

---

1) De zes volgende regels bij Brandt als kantteekening; het daarin medegedeelde is natuurlijk het beslotene op den brief van Rompf en het daarbij behoorende briefje van Louvois.

daghten over de vordere plaetsen te laten gaen. [Dat goedtgevonden is de borgers tot Maastricht te wapenen, ten ware de Rijngraaf eenige redenen hadt ter contrarie. Dat met de magistraat sal concerteren. De geestelijkheit in cas van suspicie uitsetten. Commissie naar Switserlandt vastgestelt, dogh Van Ommeren tot noch toe niet konnen disponeren. Dat een formulier op den Franschen eed vastgestelt en den officieren toegesonden is. Dat veel geldt tot alles van nooden is en by provisie 300.000 vastgestelt]; dat geschreven is aen de steden om haer borgers paraet te houden, en met cruyt, loot en lonten te voorsien; dat canon naer Helvoetsluys is gebracht; dat tot Heusden het contrescherp, contrescherpsgracht en hoornwerck gerepareert moet werden, en den gouverneur versoght het oogh daerover te laten gaen [en den ingenieur Paan tot sijn adsistentie te gebruicken]; dat over de frontieren van Hollandt tot commandanten sijn gestelt [1]):

Major Bisschop	over Heusden,
Luitenant-Colonel Drost	over Willemstadt,
Luitenant-Colonel Limborgh	over Briel,
Colonel Van Der Laen	over Helvoetsluys,
Capitein Rosecrans	over Crèvecoeur,
Maghwits	over Geertruydenberg,
Major Aschley	over Louvesteyn en Worcum,
Jacob de Viry	over Hemert,
Riddel	over Engelen,
	Texel,
	De Helder.

[Dat men klaar ziet, dat des vyandts vlooten voor d'onse in zee sullen connen sijn. Zeelandt is gereet, dogh manqueert volk]. Dat men niet sonder reden bekommert is, dat de vyant met schepen en branders in onse havens souden comen te vallen, dat grootte verlegentheyt sou maeken; dat

1) Cf. hierover Res. Holl. 12 April 1672, blz. 49.

12 April 1672.

geresolveert is alle de tonnen op te nemen en schuyten in de plaetsen te leggen [1]). [Voorts een deel galjooten en lootsbooten buiten laaten kruyssen. Dat men de capen en baakens sal wegnemen, als het noot is, en ondertusschen prepareren. Bovendien een loose caap oprechten om den vyandt te abuseren. Dat sulks door commissarissen tot de pilotage — den borgemeester Clouterbok van Den Briel en Marten Roos van Enkhuysen — moet geschieden. Dat torens en molens soo veel te deguiseren als moogelijk is]; dat de waertgelders uyt het magasijn van 't landt gewapent moeten werden en den commies Van Der Burgh aengeschreven is de steden te provideren; dat het aenritsgelt van 30 stuyvers op yder man by de steden verschoten sal werden.

Dat gesproocken is van den aenbouw van 15 nieuwe schepen van oorlogh, 6 van de grootste en 9 van de middelste charter; dat men nogh 18 schepen behoort gereet te maecken tot remplacement van diegeen, die beschadight werden; dat men intijts advysjaghten, lootsboots en branders moet versorgen; dat commissarisen genomineert moeten werden tot inlatinge van de wateren in cas van noot.

Dat de ingesetenen van de steden onder het ressort van de generaliteyt mede behoren te dragen in de lasten van den oorlogh; dat de Raad van Staten van advys is, dat men een 500e penning begonnen behoort te werden(!); dat men de opgesetenen ten platten lande onder de wapenen behoort te brengen en het plattelandt van lijftoght ontblootten.

Dat tot gedeputeerde te velde buyten den heer Van Beverningh sijn genomineert: Ripperda, Schadé en Gockinge naer den Yssel; Crommon, Viersen en Van De Nieuborgh naer Maestricht; dogh Viersen daervan geëxcuseert.

---

1) Cf. hierbij Secr. Res. Holl. 12 en 13 April 1672, blz. 252.

12 April 1672.

Ordre op het verdeelen van de schutteryen en het uyttrecken van deselve:

Dordrecht	500	Alckmaer	217
Haerlem	500	Hoorn	218
Delft	225	Enckhuysen	215
Leyden	500	Edam, Monnekendam	215
Amsterdam	1000	Medenblik, Purmereynd	215
Gouda	325		
Rotterdam	500	Noorder-quartier	1080
Gorinchem	250	Suyder-quartier	4750
Schiedam, Schoonhoven, Briel	250	T'samen	5830
Woerden, Oudewater, Weesp, Naerden	350	Noorder-quartier 10 compagniën.	
Hage	250	Suyder-quartier 35 compagniën.	
	4750 [1])	T'samen 45 compagniën.	

[*Rapport* Raedtpensionaris [2]).

Politicq.

Dat men 5325 borgers sal uytmaaken, en geschreven aan d'andere Provintiën.

Werkendam is aangeschreven, dat soude willen berighten, in wat staat hy is tot de reyse.

---

1) Deze optelling is fout; het moet zijn 4650. Het geheele getal wordt dus 5730. Cf. de aantallen van de verdeeling uit 1629, hiervóór blz. 54. In het volgende „Rapport Politicq" noemt De Witt dus nog het getal van het jaar 1629.

2) Dit is bij Brandt verdeeld in 2 gedeelten: „politicq en militair". Het laatste is ongeveer hetzelfde als het hierboven staande „rapport militair" van Hop; het eerste geef ik hier afzonderlijk. Wagenaar, XIV, blz. 22, citeert een deel van 't rapport militair als van Vivien; Brandt geeft alleen op p. 67; conclusie als hiervóór, blz. 3, noot 4, blz. 19, noot 2, etc.

12—13 (?) April 1672.

Dat Saturdagh gedelibereert op de hooge officieren, Maandagh weder omvergesmeeten en vandaagh weder geconcludeert.

Paats naar Spangnen en commissarisen tot d'Instructie.

Den bedendagh yder maandt den eersten Woensdagh, in Mey te beginnen.

De placcaten op de premiën gearresteert, item van de branders.

Geresolveert yder groot schip twee chaloepen te geven tot afweringe van de branders.

Placcaat op de Engelsche manufactuyren, bockingh, sprot en allerley visch.

Dat een fonds tot de premiën gestelt moet werden.

Placcaat op de goede discipline op 's landts vloot.

Item op de verminkte.

Ordre op de jurisdictie te water en te landt.

Van gelyken het placcaet van contrabande.

Dat naar alle apparentie op de voorszeyde pointen morgen geconcludeert sal worden].

12 dito [1]). *Resumptie* op de commissie van Adriaen Paets voor extraordinaris ambassadeur naer Spangne.

Gecommitteerde Raden rapport. Dat Van Der Meer en Van Der Does gecommitteert sijn tot de monsteringh van de compagniën en garnisoenen aen den Rijn; dat grootte defecten gevonden hebben aen de fortificatiën, magasynen en vivres; dat de commandanten aengeschreven is niemant kennis daervan te geven, als aen leden van de Raad van State; dat Borgemeesteren van Emmerick, Rees, Wesel en Buderick hebben geklaeght, datter veel gebreck in de garnisoenen was en in Wesel groot gebreck aen vivres en levensmiddelen; dat in Rees veel papisten waren en de commandeur Van Wijnbergen niet buyten peryckel; dat veel buscruyt den Rijn opgevoert werd, dat men wel soude konnen achterhalen.

---

1) Dit moet waarschijnlijk wel zijn 13 April, omdat boven (blz. 59) reeds 12 April genoemd is; cf. ook de volgende noten.

13 (?) April 1672.

Besoigne op geltmiddelen [1]) en het introduceren van een hooftgelt.

Rapport ambassadeur Meerman [2]), nopende het geven van satisfactie wegen de vlagge, en versoeck van secours tegen Vranckrijck, gefondeert op de tractaten, en voorts wegen de attaque van de Smirnasche vloot, en dat de Coningh geantwoort had, dat het geen tijdt was van de tractaten te spreecken; dat men hem de vlagh en visschery wilde disputeren en dat hy middelen aen de hant had, om de Staten nopende t'een soowel als t'ander tot reden te brengen, en dat hy daerop afscheyt heeft genomen.

Raadpensionaris rapport. Dat geresolveert is de declaratie van oorlogh aen alle gouverneurs en commandeurs te seynden, en daerbeneffens te gelasten alle Fransen en derselver geconfedereerde aen te tasten, selve op het territoir van neutralen; dat 3 van de gedeputeerde te velde morgen naer den IJssel sullen vertrecken, en dat d'andere sullen waghten om Dingsdagh met de Prins van Oranje te gaen, en dat de rendevous tot Doesborgh sal wesen; dat een vry leger ten platten lande gepubliceert sal werden; dat men alle toevoer van waren van contrebande aen de vyant sal verbieden; dat men de Spaense sal sommeren om ons by te springen met al haer forces; dat men de 6 regimenten wederom soude konnen ontbieden, omdat de Spaensche Nederlanden in geen evident peryckel sijn, maer vooreerst Monterey sullen aenschryven, dat Hollant selve soo is ontbloot, dat men de provintie met waertgelders en borgers moet bewaren; dat ten reguarde van de neutraliteyt van Luyck verstaen is, dat men deselve sal aenbieden, mits dat geen van beyde passage oft inquartieringe sullen accorderen als geforceert; dat men andersints het swaert sal gebruycken en alles devasteren; dat men nogh wat paerdevolck moet hebben in Suyd-Hollandt, het landt van Voorn, van Cadsant,

---

1) Cf. Res. Holl. 13 April 1672, blz. 58.
2) Cf. id., blz. 55.

13(?)—16 April 1672.

Noort-Hollandt en Texel; dat men den Graeff van Flodorf het commando sal geven in Den Hage; dat men eenige canon op de Scheveninger wegh behoort te planten.

[*Amsterdam*, formulier trommelslagh: Staaten-Generael, Staaten van Hollandt, onder het beleidt van den Prins van Oranje, kapitein-generaal].

16 dito [1]). *Rapport.* Dat de seynen en baeckens aan see sijn weggenomen; dat die van Maessluys versoecken een fregat voor het sant ontrent de put, en de rest haer manschap sullen vertrouwen.

Resolutie: de gildens te gelasten den 5den man te furneren tot de vloot. Commissarisen, om de seeluyden te encourageren om op de schepen te gaen, onder belofte van vrydom van het hooftgelt; de Mennonisten, haer excuserende, 3 gulden ter maent te geven.

Verdelinge van de schutters uyt de steden tot besettinge van de frontieren van Hollant:

Gorinchem van haer selve			150 man.
Briel	Rotterdam	200	538
	Gouda	100	
	Delft	150	
	Schiedam	50	
	Schoonhoven	38	
Heusden	Amsterdam	250	600
	Dordrecht	250	
	Haerlem	100	
Geertruydenberg	Leyden		250
Louvesteyn, Woudrichem	Haerlem		150
Crèvecoeur	Amsterdam		100
Clundert	Amsterdam		150
Hage van haer selve			150
			2063 [2]).

1) Op 14 en 15 April is er geene vergadering gehouden, zooals Res. Holl. op die data, blz. 61, vermelden.

2) De optelling is fout; lees: 2088.

Noorder-quartier:		
Texel	Alcmaer	150
Helder	Hoorn	150
Huysduynen	Enckhuysen	150
		450
d'andere steden		150
		600
Oost- en West-Vlielandt	Edam	50
	Monnekendam	50
	Medenblik	25
	Purmereynd	25
		150

Verdelinge van 18 compagniën paerden over de volgende plaetsen:

Catwijck	1	Hage	7
Haerlem	1	Gravesand	1
Beverwijck	1	Briel	2
Egmont	1	Rocagne / Oostvoorne	1
Alckmaer	1	t'samen	11
Sijp	1	nogh	7
Texel	1		
t'samen	7.		18.

Gelderlant en Overijssel versoecken credit onder suffisante obligatiën.

[*Ambassadeur* rapport, bedanken] [1]).

11 Maij. *Dat* die van Heusden geschreven hebben, dat van alles gebreck hebben, en versoecken, voorsien te mogen werden.

Rapport fortificatie Vecht. Dat commissarissen met die van Utrecht eens geworden sijn om het werck tot gemeene

1) Na deze niet zeer duidelijke aanteekening, die betrekking heeft op het door De Groot afgelegd rapport (zie Res. Holl. 16 April 1672, blz. 71), begint bij Brandt een groot hiaat tot 19 Juni. — De vergadering van de Staten van Holland eindigde 16 April en begon 11 Mei opnieuw.

11 Mei 1672.

lasten te doen [1]); dat by Gecommitteerde Raden provisionele ordre is gestelt, soo ten reguarde van volck als gelt; dat het volck van verscheyde quartieren is ontboden; dat die van Utrecht twee brieven hebben geschreven, d'eerste om kruywagens, d'andere om verseeckeringh te hebben, wat volck, canon en anders Hollant soude seynden; dat daerop geantwoort is, dat men geen verseeckering daervan konde geven, maer naer tijtsgelegentheyt soude moeten handelen; dat daerop wederom conferentie is gehouden en geaccordeert, dat yder provintie by provisie soude furneren 2500 gulden en die van Utrecht de 5de en die van Hollant de 10de man; dat de kosten seer hoogh sullen lopen en wel 500.000 gulden sullen bedragen; versoecken een nadere conferentie in Den Hage. Waerop gedelibeert, is goetgevonden [2]), de conferentie af te waghten en de boeren ondertusschen op te houden, en soo Utrecht de conferentie laet vaeren, mede uyt te scheyden.

Rapport commissarisen, op het inlaten van de wateren. Dat sigh hebben geinformeert in het waterschap Woerden van de IJssel tot de Hollantse kade, en van Loenen tot de Naerder- en Horster meer, van Gouda tot de Goudse sluys, en soo langs de vaert tot Nieuweveen, Uithoorn en soo voort tot Amsterdam; dat met die van Rijnlant en met borgemeesteren van Der Goude hebben gesproocken, die haer gevoegelijck hebben gestelt; dat oock aen Goe-Jan-Verwellen met heemraden van Woerden hebben gesproocken, dewelcke seggen, dat de IJssel, 4$^1/_2$ voet vloeyende, het gantsche waterschap van 20.000 morgen in een ty twee of drie onder water kan setten; dat de landen in het waterschap Woerden niet van malkander afgepoldert sijn, als die van Rijnlant; vragen, of de Staten de geinteresseerden souden desdommageren; dat Woerden nogh wat voorsien soude dienen te werden, gelijc mede de stadt Oudewater; dat die van Rijnlant de Googh en

---

1) Zie het accoord daarover, bij Van Sypesteyn en De Bordes, de verdediging van Nederland in 1672 en 1673, I, Bijlage VII.

2) Cf. Res. Holl. 11 Mei 1672, blz. 6.

Cromme Aer soude dienen te versorgen; dat het water in Rijnlant 8 voet hoger gebracht dient te werden; dat men een retrenchement aen de Goudse Sluys, aen de Aer en Nieuweveen soude moeten leggen, en de sluysen aen Halfwegen[1]) dight houden, en Oudewater aen de Oostsyde te verstercken, daer het niet ondergeset kan werden.

12 dito. *Petitie* Raad van Staten tot verval van 18 regimenten te voet, 24 schepen van oorlogh en andere lasten: *f* 6.614.450—15.

Missive Beverningh, Doesborgh, 6 Maij [2]). Dat niet alleen gesurpreneert, maer verschrickt is geweest, dat de volckeren naer Maestricht sijn gedestineert; dat het in de gedaghten van de Prins van Oranje en beyde de veltmaerschalcken niet kan komen, dat de Coningh van Vranckrijck Maestricht soude belegeren en sijn armee spillen; dat van sijn leger sooveel kan detacheren, dat die van Maestricht geen quaad konnen doen; dat die van Maestricht 5591 man binnen hebben, effective combattanten, behalve de officiers; dat, nogh eenige regimenten daerby komende, sooveel volck sal wesen, als in het Hollantse leger; dat de Coningh toeleydt op het hart van 't landt; sagh liever, dat Maestricht in vier hoecken in de brant stont, als dat de vyant in 't hart van Hollant quam; dat de vyant door Heusden in de Bommeler-Tielder waert (en) in het Stight van Utrecht soude konnen komen; dat de schepen dan de Wael niet souden konnen afkomen om secours toe te brengen. Oordeelt, dat goet soude wesen, kleyn vaertuygh op de Maes en Wael te houden en een goet getal schepen tot Campen; dat Gelderlant, Overijssel, Vrieslandt en Stadt en Landen haer volck daer sullen soecken te houden; dat hy en Schadé het werck daer niet maghtigh sullen sijn, sonderlingh als de Bischop losbreeckt. Versoeckt, dat nogh een tweede uyt Hollant gecommitteert magh werden, die cordaet is.

---

1) Bedoeld is Halfweg tusschen Haarlem en Amsterdam; zie Res. Holl. 20 Mei 1672. — De Googh is gelijk aan de Gouwe.

2) Een andere brief van Beverningh van denzelfden datum is geheel afgedrukt, bij Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p., I, blz. 28.

12 Mei 1672.

Missive Crommon en Van Der Nieuborgh, Maestricht, 11 Maij. Dat nu 9 regimenten hebben, yder van 10 compagniën; dat de advysen van alle kanten inkomen, dat het haer in korte sal gelden; dat de Prins van Condé ontrent Luyck de Mase sal passeren. Vinden grootte courage om lijff, goet en eer te bewaren.

Missive colonel Van Santen, Wesel, 10 Maij. Dat de vyant sijn troepen dagelijckx versterckt; dat een grootte versamelingh ontrent Borckem is, met veel kruyt en cogels; dat den uytschot tusschen Munster en Warendorp vergadert, en dat die van Nuys naer Dorsten sullen marcheren.

Raadpensionaris rapport. Dat ordre gegeven is, het gantsche landt van Overmase van vivres te ontblootten en in Maestricht te brengen. Van gelycken in de Meyery van Den Bosch, Baronie van Breda en Marquisaet van Bergen de landen om te ploegen en de coorn- en weylanden te ruineren manu militari; dat men het gantsche landt van Luyck sal devasteren, soo die de passage aen de vyant toestaen; dat Lughtenberg aengestelt is tot commandant in Willemstadt en Torsay in Helvoetsluys.

Missive Beuningen en Vrybergen, Brussel, 6 Maij. Dat men daer gepersuadeert is, dat de marsch niet naer Maestricht, maer naer den IJssel gaet; dat de overige 2000 ruyters hebben versoght om den IJssel te defenderen; dat de Spaense infantery niet meer bedraeght als 18.000 man en de cavalerie 6 off 7000 paerden; dat de wercken tot Brussel nogh niet gereet sijn en Leuven sonder defensie leyt.

Rapport fortificatie Utrecht [1]). Dat geëxcipieert hebben op de grootte kosten; dat de steden van Amersfoort, Wijck en Reenen haer consenten inhouden, en dat de groote huysen buyten gedijckt souden werden; ende sulx de conferentie afgebroocken.

---

1) Cf. Res. Holl. 13 Mei 1672, blz. 12; dit bericht van Hop moet dus waarschijnlijk reeds onder 13 Mei gebracht worden.

13 Mei 1672.

13 dito. *Gecommitteerde* Raden Noorder-quartier, rapport [1]). Dat de huysluyden onder 23 regimenten hebben gerangeert, t'samen uytbrengende 166 compagniën en 17.169 man.

Missive Beuningen en Vrybergen, Brussel, 11 Maij. Dat geloven, dat de Franse Maestricht sullen passeren en naer den Rijn of IJssel gaen; dat de 5 regimenten versoght hebben en dat Monterey geantwoordt en belooft heeft, al te doen wat mogelijck is, maer eerst moet sien, waer de Fransse desseynen heen gaen.

Rapport Raadpensionaris. Dat den Raad van Staten versoght is te adviseren op de voorsieninge van Steenbergen en het fort Frederick Hendrick, en geadviseert hebben, dat men het regiment van Vrybergen tot Bergen-op-Soom behoort te brengen, en daeruyt het garnisoen van Steenbergen te voorsien; dat Prins Frits van kleyne verdiepingh is, en gelast om alles met communicatie van Manmaecker te doen [2]). Datter op den IJssel tusschen Schenkenschans en IJsseloort 5 uytleggers behoren te sijn; dat de 2, die daer sijn, te diep gaen. 5

datter op den Rijn	7	sijn,
nogh tot Wesel	1	moet wesen,
tot Rees	1	
Griet	1	
in 't Calcarse gat	1	
Emmerick	1	
Calhoven boven Huyssen	1	
en by Ort	1	
t'samen	19,	tot laste van

de admiraliteit tot Amsterdam;

---

1) Cf. Res. Holl. 13 Mei 1672, blz. 12.

2) Deze zin wordt door een verkeerde samentrekking onduidelijk; met „Prins Frits van kleyne verdiepingh" is natuurlijk het bovengenoemde fort Frederick Hendrick bedoeld, terwijl Prins Frits als onderwerp van den tweeden zin de commandant van Bergen-op-Zoom is, die genoemd wordt, o. a. hierna, blz. 73; het was de kolonel George Frederik, prince zu Nassau, genoemd Van Sypestein en De Bordes, t. a. p., I, 86,

13—14 Mei 1672.

op de Wael	2
op de Overmaes	2
op de Nedermaes	5
in de Dinter	1
t'samen	10, tot laste van de admiraliteit op de Maes;

datter heeren gecommitteert dienen te werden, om uyt de naem van Haer Hoog Mogende de bevorderingh van dat werck aen de admiraliteit etc. te recommanderen [1]); dat overal gelt toe van noden is.

14 dito. *Missive* Le Maire, Coppenhagen, 7 Maij [2]). Dat de heer van Werckendam daer gekomen was; dat de Coning van Denemarcken voorgenomen had, met sijn drie oomen, Fursten van Brunswijck en Lunenborgh, te spreecken en dat den Fransen ambassadeur aldaer geseyt had, dat Sweden voor 600.000 rijcxsdaelders aengenomen had Brandenborgh den oorlogh aen te doen, soo hy sigh met Haer Hoog Mogende quam te voegen.

Rapport [3]). Dat de Gecommitteerde Raden gelt uyt de 7 millioen de reserve hebben gelight en naer Maestricht gesonden, en dat t'sedert nogh 2 regimenten ingekomen sijn; dat 15.000 gulden uyt de reserve gelight hebben tot de fortificatie van Heusden; datter nogh gelt in voorraad moet wesen tot de legerlasten; dat de Raad van Staten in de uytterste benaeutheit is; dat men 200.000 gulden soude konnen nemen uyt het profijt van reductie, verschreven ultimo Maij, en nogh 200.000 gulden uit de reserve.

Rapport commissarisen tot Heusden. Dat goetgevonden is, dat men tusschen de 2 en 3000 morgen soude inunderen; dat de luyden vooralsnogh geen vergoedinge pretenderen; dat voor desen, in het belegh van Leyden en elders,

---

1) Cf. Res. Holl. 13 Mei 1672, blz. 12.

2) In Res. Holl. 14 Mei 1672, blz. 15, wordt alleen gesproken van de ontvangst van een brief van Werkendam, van 7 Mei.

3) Cf. Res. Holl. 14 Mei 1672, blz. 19.

verstaen is, dat yder sijn eygen schade moet dragen; dat men in de oude Maes eenige dammen soude konnen leggen en met een uytlegger defenderen; dat oock een uytlegger geleyt behoort te werden by het fort Hemert; dat veel gelt van doen hebben tot de fortificatiën, ammunitie, vivres etc.; dat de 15.000 gulden ten naesten by geabsorbeert sijn; dat de vivres contant betaelt moeten werden; dat haer particulier credit al hebben gespendeert; dat de wercken tot Heusden in lange jaren niet gerepareert sijn; dat tot Gorinchem een werck besteet is, dat 30.000 gulden importeert. Vragen, waer gelt sullen vinden [1]).

16 dito. *Raadpensionaris:* dat voor den IJssel aldermeest bekommert is, en niet sonder grootte reden; dat men aen Beverningh moet schryven, dat hy, aldien hy tot voortsettinge van de wercken eenigh volck van doen heeft, hetselve ten alderspoedighste sal laten weetten; dat met Lyra gesproocken heeft wegen de 5 regimenten, die daerover aen Monterey soude schryven.

17 dito. *Prins* Frits, Bergen-op-Soom, 16 Maij. Dat aldaer maer 10 compagniën in garnisoen heeft, 2 op het waterfort, en één op d'andere schansen. Versoeckt versterckinge en eenige compagniën paerden.

Raadpensionaris: dat de heeren van Seelant versoght sijn het regiment van Vrybergen tot Bergen te laten komen, met nogh eenigh volck uyt de quartieren van Vlaenderen; Hollant te versoecken hare waertgelders op d'uytterste grensen tegen Brabant te laten komen, en de Staten van Gelderlant, Hollant, Utrecht en Overijssel haer gewapende huysluyden naer den IJssel te seynden.

Gelderlant	3000
Hollant	4000
Utrecht	2000
Overijssel	3000
	12.000;

1) Zie het beslotene hierop, Res. Holl. 14 Mei 1672, blz. 25.

17 Mei 1672.

dat men sal geven 50 stuyvers in 8 dagen en dat yder provintie sijn eygen volck sal betalen.

Rapport. Dat die van Twent en Overijssel sauvegarde genomen en belooft hebben contributiën te betalen, en dat de gedeputeerde en gevolmaghtigde te velde aengeschreven sal werden, dat diegeene, die gelt aen de vyant geeft, voor vyant aengesien en getracteert sal werden.

Gedeputeerde te velde [1]). Dat middel aen de hant hebben om het water in te laten van IJsseloort tot Doesborgh; dat ontrent 90.000 gulden soude kosten, en versoecken 50.000 gulden op de hant; dat men Utrecht soude traghten te disponeren tot 30.000, Gelderlant tot 20.000 en Hollant de resterende 40.000 gulden uyt de legerlasten; dat de compagnie paerden van den heer van Slydrecht tot Heusden sal blyven, die van Hauterive naer Breda, van Prins Frits naer Bergen, omdat de landen best kennen en bequaem sijn op kontschap te gaen; dat de heer van Slydrecht in sijn garnisoen tot Heusden dient te blyven; dat men door opstoppen van eenige wateren de moerassen op de frontieren van Vrieslant soude konnen inunderen; dat onaengesien de oppositie van Overijssel met het werck sullen voortgaen; dat de heer van Coeverden naer de Bischop van Munster [2]) is gesonden met aenbiedinge van neutraliteyt, mits geen passage verlenende off ammunitie furnerende aen de vyant; dat hij aldaer eenige dagen opgehouden is en dat de gedeputeerde geschreven hebben, dat hy wederom soude komen.

---

1) Dit is waarschijnlijk hun brief van 15 Mei; cf. Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p., I, blz. 52. Reeds vier dagen later vonden Gedeputeerden het inunderen van de landen tusschen Doesburg en Ysseloort „niet meer doenlijck", zie id., blz. 53.

2) Men zou geneigd zijn hier aan Luik te denken (cf. hiervóór, blz. 63), maar toch is Munster bedoeld De bisschop n.l. had in dezen tijd nog geen oorlogsverklaring uitgevaardigd; om zekerheid over zijne bedoelingen te krijgen, werd de heer van Coevorden reeds eind April gezonden; zie daarover Mr. F. Der Kinderen, De Nederlandsche Republiek en Munster gedurende de jaren 1666—1679, blz. 162 vlg.

Missive Haren, Stockholm, den 4 Maij. Dat hy de declaratie van oorlogh van Vranckrijck heeft ontfangen en daerop secours versoght, dogh vreest voor een dilatoir antwoort, onder pretext van presentatie van mediatie; dat hy afscheyt sal versoecken en de toekomende weeck naer Dantsigh vertrecken; dat Haer Hoog Mogende dit jaer geen secoursen uyt de triple- off andere alliantiën hebben te verwaghten.

Missive Valckenier, Madrid, 27 April. Dat de verraderlycke actie van de Engelsche op de Smirnase vloot van yder geblameert wert; dat de declaratie van oorlogh van Vranckrijck elckeen surpreneert; dat de Graeff van Synderlant naer Vranckrijck sal vertrecken; dat aen den envoyé van Ceulen tot antwoort gegeven is, dat sijn meester, als een naer verwant aen het huys van Oostenrijck, wel soude doen, de Fransen uyt het Stift te doen vertrecken.

Missive Barleus, Lisbon, 12 April. Dat s'Romain wegen Vranckrijck en Engelant gepresenteert heeft, dat, soo Portugal met haer wil aenspannen, hem sullen protegeren tegen Spangne, en de plaetsen in Oost-Indiën overleveren, en dat hy het restant van de tractaten met Haer Hoog Mogende niet soude behoeven te presteren.

18 Maij. *Raadpensionaris*: dat de gedeputeerde te velde niet één man konnen missen sonder den IJssel in peryckel te stellen, schoon dat de steden beset wierden gelaten; dat een brieff uyt Willemstadt van Lughtenberg ontfangen had van den 16 Maij; dat Lughtenberg daer gekomen was en de sluysen had besightight; dat de sluys in Willemstadt bequaem was tot gebruyck, dogh maer 6 voeten breedt; dat de Hilse bequaem was, maer geen ebdeuren had; dat de sluys aen de Noortkant breet, en bequaem was om in 4 tyen het water in te laten lopen, dogh dat de ebdeuren niet en doghen; dat de sluys in De Clundert bequaem was, dogh lager als die van Willemstadt; dat de blaeuwe sluys goet was, maer geen ebdeuren had; dat de fortificatiën van Willemstadt in goet postuyr waren, dogh had niet meer als 2 compagniën waertgelders en 100 borgers met 4000 ℔ cruyt en 6 stucken

18—19 Mei 1672.

canon, dogh ondeugende affuyten; dat het landt onder water geset werdende, maer twee advenuen overblyven langs de dycken; dat de advenu aen de Westsyde seer periculeus is, omdat dight onder de contrescarpe komt; dat de Prins de fortificatiën van Willemstadt moet versorgen en de Raad van State de magasynen; dat De Clundert komt tot laste van Hollandt.

Missive gedeputeerde Maestricht, 24 [1]) Maij, savonts ten 9 uren. Dat 6000 paerden by Visez de Maes gepasseert sijn en gevoeght met Turenne; dat d'avantgarde op Stockemer bosch langs de heyde voorby Diepenbeeck is getrocken. Weetten niet, off haer wegh naer Den Bosch, Breda oft Bergen-op-Soom sullen nemen. Versoecken Kirpatrick in Den Bosch, dat hy op sijn hoede wil wesen, en de gouverneurs van Bergen en Breda waerschouwen.

Raadpensionaris: dat geen gelt in voorraad is; dat de gelden op interessen niet inkomen; dat de steden en dorpen een millioen behoren te anticiperen uyt de 200e penning voor de admiraliteyten en tot aenritsgelt en een maent soldy, en binnen 14 dagen daernaer het ander millioen; dat aen de nieuwe militie wat op reeckening moeten betalen, omdat de solliciteurs geen credit hebben en deselve militie anders niet kan subsisteren; dat de admiraliteyten geen gelt hebben tot equipage van de uytleggers.

19 dito. *Geconsenteert* 40.000 gulden tot het maecken van de wercken tot inundatie van de landen van IJsseloort tot Doesborgh [2]).

Missive Beuningen en Vrybergen, Brussel, 17 Maij. Dat Monterey belooft heeft, soo ras als seeckere tydinge soude komen, dat de Franse Maestricht achterlieten, (dat) de 5 regimenten soude seynden, alsmede het regiment van de

---

1) Dit moet waarschijnlijk zijn 17 Mei; op dien dag kwam Lodewijk XIV te Visé aan en vereenigde zich daar met Turenne.

2) Cf. hiervóór, blz. 74 en noot 1, en verder Res. Holl. 19 Mei 1672, blz. 34.

marquis van Westerloo, sijnde 1400 man sterck, en desnoot nogh 2000 ruyters, mits dat de Staten deselve souden betalen, soolange die op haer bodem waren, onder belofte van restitutie met den interest en onder verpandinge van sijn beste goederen en juwelen.

20 dito. *Raadpensionaris*: dat aen Monterey geschreven is, dat wy geen betalinge aen de Spaense volckeren konnen doen; dat men de Diese soude konnen doorsteecken tusschen Crèvecoeur en Engelen om Den Bos rontom onder water te setten; dat Touars, commandeur van Crèvecoeur, veel behoefte en oude militie heeft versoght; dat den Hartogh van Nieuwborgh geschreven heeft, dat hy de neutraliteyt sal onderhouden, met versoeck van restitutie van Ravesteyn, gedemolieert; dat het regiment van de marquis van Westerloo geleyt sal werden: 4 (compagniën) in Bergen-op-Soom, 5 in Breda en 5 in Den Bosch; dat die van de Meyery versoecken, dat de boeckweyt verschoont magh werden, als niet dienende tot voer; de Raad van Staten versoeckt gelt.

Missive admiraliteit Noorder-quartier [1]). Dat 5 schepen by manquement van cruyt moeten blyven leggen; dat geen meerder equipage konnen doen by gebreck van gelt.

Rapport huysluyden IJssel [2]). Dat de commissarisen beright hebben, dat de manschap ten platten lande circum circa bedraeght:

in het Suyder-quartier	41.878
in het Noorder-quartier	17.169
	59.047;

dat men in 't Suyder-quartier Goeree, Bommené, Oost- en Westflaccé, Oostvoorn, Putten, Vlymen, Wijck, Altena, Langestraet en Swaluwe tot haer eygen beschermingе soude laten, bedragende 7143

en in het Noorder-quartier De Helder, Huysduynen en Calantsoogh 669

t'samen 7812,

1) Cf. Res. Holl. 20 Mei 1672, blz. 37.
2) Cf. id., blz. 38.

20 Mei 1672.

dewelcke afgetrocken van den bovenstaende 59.047, soo blijft nogh 51.235; daer afgetrocken op het Suyder-quartier 235 man om de esgaliteyt, rest t'samen 51.000 man; daervan de 12e man op het Suyder-quartier van 34.500 sijn ofte bedragen 2875
en de 12e man van 16.500 op 't Noorder quartier 1375
t'samen 4230,
te rangeren onder compagniën en capiteyns.

De uytseyndinge te doen voor een maent en dan af te lossen; op 10 stuivers daags. Commissarisen versoght om het volck te rangeren en daernaer wederom een twaelfde man gereet te maecken.

Missive Beuningen, Brussel, 18 Maij. Dat de 5 regimenten met het regiment van de marquis van Westerlo souden overseynden; dat van advys was, dat men de 2000 paerden mede behoorde te ontbieden, en by provisie de achterstallen verschieten; dat geen apparentie sagh, dat Spangne dit jaer tot rupture soude komen; dat alles ongereet is, en dat men in Spangne gelooft, dat Engelant selve de progressen van Vrankrijck niet garen soude sien.

Missive correspondent, Ceulen, 17 Maij. Dat de Franse een brugh by Keyserswaert over de Rijn hebben geslagen; dat 11.000 Fransen getrocken sijn naer den Bischop van Munster; dat de troepen van den Bischop van Munster 11 oft 12.000 man sterck sijn, en, gevoeght met de Franse, haest yets sullen ondernemen.

Van Der Toght. Dat in Breda, Den Bosch en die q̄uartieren groot gebreck van alle soorten van behoeften in de magasynen is, en sonderlingh van boscruyt, affuyten etc.. Gecommitteerde nader instantie by den Raad van Staten te doen tot voorsieninge.

Missive Suylesteyn, Breda, 20 Maij. Dat Maestricht nogh niet belegert is; dat de Franse Maestricht apparent sullen blockeren, en met de meeste maght naer den Rijn gaen; dat de Coningh die naght een uyr van Tongeren geslapen had.

Missive Crommon en Van Der Nieuborgh, Maestricht, 17 Maij. Dat de Franse haer verseeckert hebben van Viset, Tongeren en Maeseyck en sigh meester sullen maecken van het gantsche landt van Cuyck.

(21 Mei) [1]). *Resumptie* op het uytseynden van de gewapende huysluyden, op soldy, yder 30 dagen:

Een Capitein	30	gulden.
Lieutenant	25	
Vaendrig	20	
Sergeant	18	

Meerman en Geelvinck. Dat de Suyd-Hollantsche dorpen en opgesetenen boven Heusden versoecken van de monsteringh geëxcuseert te mogen blyven, omdat sy voor vreemde gehouden werden ten aensien van de convoyen; dat haer landen geinundeert sullen werden; dat de vyant haer met haer eygen wapenen den hals soude breecken, als sijnde buyten protectie. Commissarisen van advys, dat men haer by provisie soude konnen excuseren, soolange de vyant op haer grensen hebben. Fiat.

Gecommitteerde Raden geauthoriseert om, onaengesien haer instructie leyt om met 5 te concluderen, met de presente te mogen concluderen.

Missive Boreel, Londen, 17 Maij. Dat hem voorleden Saturdagh, als wanneer de tydinge gekomen was van de aenkomste der Fransen tot Portsmuyden, uyt last van den Coningh aengeseyt is, dat sijn paspoort gereet was.

Cornelis de Wit, Schip De 7 Provintiën, voor Doveren, 16 Maij. Dat verstaen had, dat de Engelsche vloot naer Portsmouth was, en geresolveert was haer te vervolgen en aen te tasten; dat 2 uyren daernaer verstont van een Deens coopvaerder, komende van St. Malo, dat de Engelsche en Franse voorleden Saturdagh waren geconjungeert; dat verdrietigh is, dat door de ophoudinge van

---

1) Hop geeft dezen datum niet op, maar zie Res. Holl. 21 Mei 1672, blz. 45.

21—22 Mei 1672.

de Seeuwen occasie gegeven is tot de conjunctie [1]). Leggen dight onder de stadt en in 't gesight van 't Casteel.

Admiraliteit Amsterdam, 20 Maij. Versoecken een notabile geltsomme om het werck gaende te houden; hebben op dat vertrouwen haer brantschepen geprepareert, yder 10.000 gulden.

Geconmitteerde Raden. Datter aenritsgelt en een maent soldy moet wesen voor Stockheym, Jorman, Van Dam, Brasser en Touars, sijn 7000 man. Nogh voor de 2 regimenten van den Prins van Courlant boven de Hollantsche militie van 14.000 man, de 18 branders, galjoots, pincken, lootsbooten en diergelycke extraordinaris lasten meer.

(22 Mei) [2]). *Missive* Cornelis De Wit, 17 Maij, van Dovres [3]). Dat een schipper van Bergen des Vrydags door de Franse geseylt was, sterck ontrent 40 seylen, en dat de Engelsche vloot Saturdagh door de Hoofden geseylt was, sterck ontrent 50 seylen; dat de crijgsraad van eenparigh sentiment is geweest, dat niet geraden was haer te volgen, daer nu geconjungeert waren, en dat voor de schepen, die schadeloos moghten komen te werden, geen andere bergingh was als St. Sebastiaen of de Corunna, sijnde 150 mylen; dat het best was sigh te posteren tusschen de Wielingen en de Maes, 5 oft 6 mylen van de wal, om de vordere schepen af te waghten. Versoeckt, dat de defectueuse admiraliteiten aengemaent mogen werden haer schepen uyt te brengen; dat sigh geconformeert heeft met de crijgsraad, dogh sijn alle wel geresolveert haer lijff en leven op te setten, en dat hy selve oock hoopt en verlanght de querelle van de see te mogen eyndigen.

Deliberatie over 't employ van 's lants vloot.

---

1) Cf. over deze passage De Jonge, Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen (uitgave 1837), III[1], blz. 84.

2) Hop geeft dezen datum niet op, naar zie Res. Holl. 22 Mei (Zondag) 1672, blz. 54.

3) Cf. De Jonge, Gesch., t. a. p., blz. 86.

22 Mei 1672.

Raadpensionaris: dat overwogen dient te werden, oft men met de maght, die wy byeen hebben een bataille sal hasarderen, dan off men nogh een maent off twee sal temporiseren; dat veel volck hebben en niet langer als uytterlijck 2 maenden in see konnen blyven met haer victualie; datter sieckte kan ontstaen; dat sy in misverstant konnen vervallen; dat in cas van temporiseren oock gedelibereert moet werden op een plaets om te posteren, hetsy binnenslants off daerbuyten; dat men malkander in de havens kan besoecken; dat het Vlie de seeckerste plaets soude sijn, dogh te verre afgelegen en niet wel weder uyt te komen; dat Texel oock te verre is afgelegen en dat de vyant door de Slenck en het Landsdiep daerin kan komen; dat de Wielingen en het Veersche gat best souden sijn, maer in de Wielingen kan men invallen. Soude van advys wesen, dat commissarisen haer behoren te vervoegen aen boort om met de scheepsraad daerover te beraden.

Edelen: dat men aen landt de saecken van de vloot niet kan bestieren. Sijn van verstant, dat men behoort te temporiseren, ten ware de officieren oordeelde, dat men de kans behoort te wagen, en een afkomst van de saeck te maecken.

Amsterdam: dat liefst soude sien, dat de vloot moght see houden en, soo de officieren sulx goet konden vinden, de slagh behoorde te wagen en de uytkomst afwaghten, en anders te temporiseren, maer soude geensints konnen goetvinden, dat de gantse vloot in Seelant soude havenen, en dat men de seegaten in Hollant, Texel en Vlie soude abandonneren.

Schoonhoven: dat best soude wesen te temporiseren, omdat de Franse natie in het eerst het furieuste is, en dat sy veel voluntairen hebben; dat sy de see en scheepskost niet gewent sijn; dat de Engelsche van gelycken meest bestaen in geprest volck, dat onlustigh sal werden; dat sigh evenwel sal refereren tot het beetter advys van commissarisen en officieren ter see, dogh dat het separeren van de vloot ruineus soude sijn; dat het Goereesche gat tusschen Seelant en Texel leyt.

22—23 Mei 1672.

Hoorn: dat men nu heeft 48 oorloghschepen onder de vlagh, en niet weet, watter nogh bygekomen is; derven niet adviseren om de kans te wagen oft te temporiseren; dogh sijn van advys, dat men de vloot niet moet divideren, maer dat commissarisen naer ingenomen advys van de scheepsofficieren pro re nata moeten disponeren.

Conclusum: de gedeputeerde tot de secrete saecken illico te laten vertrecken, om naer ingenomen advys van de officieren ter see te disponeren; dat men de schepen [1]) sal inwaghten en dan oordelen, off men de kans sal wagen.

Valckenier: dat men de see niet moet abandonneren; dat men de gantsche Oost-Indische retourvloot in peryckel soude stellen en dat de vyant daer een gants jaer mede soude konnen oorlogen.

Raadpensionaris: dat het Veersche gat het commodieuste is; dat men den vyant, om de West gaende, kan laten varen, en om de Oost oft Noort kan volgen en in 't gesight houden; dat men altijt kan uytloopen en niemant op eens anders cust light sal derven veghten. Persisteert by de voorszeyde conclusie ter dispositie van commissarisen en scheepsofficieren om de kans te wagen, off de vyant te observeren en op die wyse te temporiseren.

23 dito. *Missive* Crommon, Maestricht, 21 Maij. Dat Maeseyck van de Franse gefortificeert wert; dat de Prins van Condé in het leger by den Coningh is gekomen; dat Condé van advys is, dat men Maestricht behoort te belegeren, en Turenne en andere ter contrarie, dat men de fortuyn elders moet soecken; dat het leger van Condé begroot wert op 40.000 man, en geseyt wert, dat naer den Rijn sal gaen, dogh is onseecker.

Heer van Swijndrecht, rapport [2]). Dat in de oude Maes 3 dammen sijn geslagen op de plaets, daer in 't jaer 1629

---

1) Bedoeld zijn natuurlijk de schepen, die zich nog bij de Nederlandsche vloot zouden voegen.

2) Cf. Res. Holl. 23 Mei 1672, blz. 54.

23 Mei 1672.

dammen sijn geweest; dat daer een uytlegger bygeleyt moet werden tot bescherminge; dat een sluys besteet hebben; dat de saecke geen uytstel konde lyden; dat alles geprepareert is om den dijck te openen en alles onder water te setten; dat het landt van Altena voor-alsnogh sullen verschonen; dat de Alblasserwaert altijdt ondergeset kan werden; dat men over de Crimpender- en Lopickerwaert met die van Utrecht dient te spreecken; dat tusschen den Diefdijck en den Souwendijck [1]) water ingelaten kan werden, dogh dat men daerover met die van Cuylenborgh moet spreecken.

Missive Cornelis de Witt, 20 Maij, op de hoogte van Duynkercken. Versoecken alle de schepen van oorlogh en branders afgesonden mogen werden, terwijl met de eerste westelycke wint van beyde de Coninghlycke vlootten sullen aengetast werden; dat uyt Seelandt 7 branders en 3 snaeuwen by de vloot sijn gekomen; dat tegenwoordigh in dat postuyr sijn, dat met gelycke kans een batalie souden konnen wagen.

Missive Haren, Stockholm, 11 Maij. Dat geurgeert heeft op de secoursen volgens het 5de artikel van de triple alliantie en dat commissarisen geantwoort hebben, dat van secoursen niet was te verwaghten, voordat men de ware reden van den oorlogh soude weetten; dat Vranckrijck 2 reden geeft: 1e. dat Beverningh getraght heeft Spangne tegen Vrankrijck op te setten; 2e. dat de Staten door het verbodt van de Franse waren het tractaet van 1662 hadden verbroocken; dat hy het eerste ontkent heeft en op het tweede geseyt, dat niet tegen het tractaet was gedaen, dogh dat [2]) uyt het provisioneel antwoort wel is af te nemen, dat van die kant geen secours is te verwaghten.

---

1) Deze beide dijken begrenzen het Vijf-Heeren-Land; zie de kaart van de Hollandsche Waterlinie bij De Bordes en Van Sypestein, t. a. p., II.

2) Het Hs. heeft: „dat men" etc.

24—26 Mei 1672.

(24 Mei) [1]). *Missive* Werckendam, Coppenhagen, 17 Maij. Dat een particuliere audientie had gehad, en dat de Coningh hem beleeft had ontfangen, ter presentie van Guldeleeu en Griffensteyn, en belooft in 't kort commissarisen toe te voegen.

Missive Colonel Touars, Crèvecoeur, 23 Maij [2]). Dat men de Diese opstoppende, het landt daer rontom onder water soude konnen setten en dat dan maer 2 dycken te bewaren soude hebben; versoeckt van necessiteyten voorsien te mogen werden; dat de officiers en het volck van de nieuwe wervinge ongeoeffent sijn.

Dat volgens het 3de artikel van het tractaet van Osnabrugge de Keyser geen secours aen de vyanden van Vranckrijck magh geven, dogh dat Isola geseyt heeft, dat men een expedient soude konnen vinden, om de Keyser te engageren voor de Staten: 1° dat hy tegens de vyantlycke Prinsen van het Roomsche Rijck soude breecken; 2° tegens de Vorsten van het Rijck, die de vyanden assisteren tegens de Staten, hetsy met volck off met magasynen; 3° tegens diegene, die passage tegens dese Staet op den bodem van het Rijck komen te nemen; 4° tegens sodanige Coningen, Princen en Potentaten, die eenige plaetsen op de Rijn souden komen te attaqueren; dat men een concept soude konnen opstellen en met Isola tracteren.

Rapport Meerman. Dat die van Soetermeer en Seghwaert niet begeerden te loten en uyt te trecken naer den IJssel; dat men de assistentie van den bailliu moet versoecken.

26 dito. Ut supra. Dat sigh op de monsteringh en aflotinge van de huysluyden verscheyde swarigheden hebben geopenbaert; dat die van Pijnacker en het Hoff van Delft privilegie geallegeert hebben, dat sy niet uytgetrocken mogen werden, maer met het leveren van 8 man

---

1) Dezen datum vult Hop niet in, maar cf. Res. Holl. 24 Mei 1672, blz. 55.

2) Cf. id., blz. 56.

onder de baniere van Delft mogen volstaen, en dat daerop geweygert hebben te lootten, en daerby gepersisteert, onaengesien haer acte van prejuditie gepresenteert wierd, terwijl men het privilegie soude examineren; dat Meerman in plaets van die van Pijnacker met de andere capiteyns heeft geloot; dat de compagnie van Soetermeer heeft gemonstert, maer willen niet loten en maecken veel commotie; dat die van Seghwaert een goede compagnie hebben en wel geëxerceert; dat die van Berckel seer onwilligh sijn en onder anderen een Jan Pietersz. Van Den Arent, die insolent is en commissarisen gedreyght heeft met grootte confusie in het aftrecken; dat de balliuwen van Delf en Rijnlant niet geraden vonden hem by de kop te vatten, om datter wel 1000 man in de wapenen waren; dat in 't tweede regiment aen de Swieterbrugge de colonel en 11 capiteyns onwilligh waren om te lootten; dat die van Haserswoude oproerigh waren en niet begeerden te lootten, al soude men haer hangen, presenterende een compagnie tot laste van het regiment uyt de armen op de been te brengen, genietende hetgeen het landt geeft en de rest supplerende; dat 3 colonels tot Leyderdorp sijn gekomen van Scheveningen, Cralingen en Mathenes, seggende, dat geen raad wisten tot de aflotinge en dat de boeren dreygden de colonels door de kop te schieten; de colonel van Noortwijck rapporteert, dat die van Lis moetwilligh en oproerigh sijn, dreygende de eerste coegel door de kop van de colonel en de tweede door de kop van de commissaris te schieten, en dat aldaer 2 à 300 wyven op de been waren; dat die van Waddinxveen quade luyden waren en apparent hetselve exempel souden volgen; dat sy klaagen, dat de borgers in de steden leggen en de huysluyden buyten Hollant in het open veldt; dat geresolveert was, dat al de luyden tegelijck op aenstaende Dinsdagh tot Muyden naer Harderwijck afgescheept souden werden. Vraeght, hoe hy sigh in al dese aengelegentheit sal dragen en off men den dagh oock sal verlengen?

Conclusum: dat men de huysluyden niet tegemoet

moet gaen in haer sustenu, dat met de borgers gelijck gestelt souden moeten werden; dat onvermindert het privilege die van Pijnacker 8 man en die van het Hoff van Delft 6 man sullen leveren; dat den procureur-generael, geadsisteert met sijn dienaers en eenige ruyters, Jan Pieterszoon Van Den Arent dese naght by de kop sullen vatten en voor de Gecommitteerde Raden te recht stellen; dat men ondertusschen met de monsteringh en lotinge sal voortgaen en 't selve door de officieren de luyden doen aenseggen en door commissarisen executeren; dat de luyden tot Muyden komende van tijdt tot tijdt afgescheept sullen werden [1]).

Missive Beverningh, Sutphen, 22 Maij ---- [2]).

Gedeputeerde te velde, Sutphen, 25 Maij ---- [3]).

(28 Mei) [4]). *Missive* Van Der Toght, Breda, 26 Maij. Versoeckt met de nodige gelden voorsien te mogen werden en, in cas naer den Raad van Staten soude moeten waghten, liever had, dat burgemeesteren van Der Goude hem deden revoceren; dat tot Breda canon, pulver en lonten mitsgaders vivres van noden hebben; soo 't selve niet gesonden wert met gelt tot de fortificatiën, en dat de vyant de stadt attaqueert, in weynigh dagen verloren sal sijn; dat hy belooft heeft de affuyten en andere wercken met gereet gelt te betalen; dat Breda eens genegligeert sijnde, daernaer niet geprovideert sal konnen werden, gelijck Den Bosch, Heusden en Willemstadt. Geeft in bedencken, off men niet een gros met ammunitie van oorlogh in schepen behoort op te leggen om op order in de periclitterende plaetsen te brengen.

---

1) Cf. Res. Holl. 26 Mei 1672, blz. 60.

2) Kort excerpt uit den brief van Beverning aan De Witt van 22 Mei 1672, geheel gedrukt bij De Jonge, Verh. en Onuitg. Stukken, II, blz. 365 vlg.

3) Kort excerpt uit den brief van de Gedeputeerden aan den Griffier van 15/25 Mei, geheel gedrukt bij De Jonge, t. a. p., II, blz. 374 vlg.

4) Hop geeft dezen datum hier nog niet op, maar zie Res. Holl. 28 Mei, blz. 67.

28 Mei 1672.

Missive Rijngraeff, Maestricht, 26 Maij [1]). Dat de Franse de stadt van Maestricht schandelijck verlaten en alleen eenige kleyne steden beset hebben onder Chamilly.

Missive Beuningen, Brussel, 23 Maij. Dat de Grave van Monterey sou sorge draegen voor de betalinge van de 1000 ruyters tot Maestricht; dat hy sigh verlegen vont om de 2000 ruyters op de Statenbodem te betalen, presenterende sijn juweelen te verpanden.

Raadpensionaris: dat alles naer den IJssel moet; de amunitie, die gesonden is en de affuyten, die gemaeckt sijn, en nogh gemaeckt werden; dat op alles goede ordre gestelt werdende, de saecken nogh wel gaen sullen.

Missive correspondent, Ceulen, 24 Maij. Dat het tractaet met Sweden gesloten is voor 6 jaren, soo de Bisschop van Straetsburgh seyt; dat de Sweden de Fursten moet(en) afhouden, die Hollant willen assisteren.

Gecommitteerde Raden Noorder-quartier. Dat de huysluyden, 1375 man, in 14 compagniën gerangeert sijn, om onder de directie van Jacob Lobs naer den IJssel gebracht te werden.

Propositie Delft [2]). Geven in bedencken, off de ontfangers, die gelden opgeseyt werden, de afleggingh niet horen op te houden ende de namen over te seynden aen de Gecommitteerde Raden.

28 dito. *Missive* Werckendam, Coppenhagen, 21 Maij [3]). Dat de aenbiedinge aen Denemarcken niet onaengenaem was, maer dat Guldenleeu seyde, dat de resterende subsidiën en de arbitrage-saeck [4]) eerst uyt de weegh geleyt diende te werden; dat sigh op het eerste geëxcuseert heeft

---

1) Cf. Res. Holl. 28 Mei 1672, blz. 67.

2) Cf. id., blz. 68.

3) Cf. id., blz. 69.

4) Hiermede is bedoeld een kwestie tusschen de Republiek en Denemarken over enkele geldvorderingen van het laatste, waarover bij één der zeven verdragen van Febr. 1666 de arbitrage aan Lodewijk XIV opgedragen was; gedrukt bij Aitzema, Saecken van Staet en Oorlogh, V, blz. 888 vlg.

28 Mei 1672.

wegens de schaersheyt van de cas, ende de arbitragesaeck op de vyantschap van Vranckrijck, toeleggende om de Staten tot rupture te brengen, en dat wy wel tevreden waren die saeck aen een neutrael persoon te verblyven; dat van de secoursen niet goetgevonden had voor die reis te spreecken.

Raadpensionaris: datter nootsaeckelijck gelt moet wesen; dat genegotieert is 481.000 [1]) gulden en by twee resolutiën 2.000.000 gulden; dat men uyt het eerste millioen de reserve, genegotieert in Martio, heeft moeten betalen de nieu geworven volckeren, te remplaceren uyt de 200e penning; dat men tegenwoordigh de 200e penning affecteert tot de militie; dat op den 16 April geresolveert is, uyt de andere helft de reserve dese tegenwoordige militie en de waertgelders te betalen; dat de ontfanger-generael geen gelt heeft konnen krygen op de laetste negotiatie; dat aen de gedeputeerde tot Heusden en aen Van Der Toght tot Breda gelt gesonden moet werden, om de nodige behoeften te betalen; dat men buscruyt, musquetten en piecken moet betalen, bedragende over de 50.000 gulden; dat de admiraliteiten gelt moeten hebben boven de 600.000 gulden tot de 18 branders, bedragende 18.000 gulden; nogh tot betalinge van de matrosen, soldy en kostgelden, extraordinaris voertuygen, fregatten etc.; dat de gedeputeerde te velde gelt moeten hebben tot de legerlasten, bagageschepen; dat Volbergen gebeden heeft om 10.000 gulden by leninge voor wagenaers en schippers, die geprest sijn; dat Hollant particulier belast is met 23.800 man boven de ordinaris quote, namentlijck 2 regimenten van Courlant, 5 regimenten van Brasser en consorten en dan nogh 14.000 man; datter oock gelt moet wesen tot de vloot de reserve en de gewapende huysluyden.

Nota: dat Brasser heeft afgeschreven, omdat hy geen

---

1) Dit moet waarschijnlijk zijn *f* 4.081.656—15 st.; zie hierna, blz. 92, en de daar door De Witt genoemde Res. Holl. van 24 Dec. 1671, in de Res. op dien datum, blz. 105.

officieren kon krygen, die op sulcke conditiën wilden dienen.

Missive Hamel Bruyninx, Weenen, 12 Maij. Discours van den Furst Lobkowitz met den commandeur Grémonville, Franse minister aen 't Keyserlijck Hoff.

29 dito. *Raadpensionaris*: dat Monterey geschreven had, dat hy verwondert was, dat wy de 2000 ruyters niet versoghten, en dat hy ordre gestelt had tot derselver betalinge met verpandinge van sijn juwelen; dat daerop ordre gegeven was om deselve ruyters met de 5 regimenten herwaerts te ontbieden.

30 dito. *Missive* Cornelis de Witt, 29 Maij, beoosten Duynkercken [1]). Dat de Franse en Engelsche vloten 3 mylen van haer sagen, op haer aenkomende, hebbende de wint; dat gehoopt hadden, dat de wint suydelijk soude lopen, dogh dat het Godt anders belieft had; dat de vloot 60 schepen en 15 fregatten sterck is, officieren en matrosen wel geanimeert; geen manquement als van wat volck en cruyt; dat eenparichlijck geresolveert sijn in te waghten en door te boren, en meynen de bataille kort te maecken.

Missive ut supra, 30 dito. Dat niet getwyffelt hadden, off souden gister tot een hooftgeveght geraeckt hebben; dat de vyanden boven de wint waren en op d'onse afquamen, die haer inwaghten; dat d'avantgarde was onder de witte vlagh, dat sy presumeerden Franse te wesen, de bataille onder de rode en d'arriergarde onder de blauwe, sterck in 't geheel 130 seylen; dat op een kleyne mijl naerby quamen en bleven tot 's avonts te 9 uyren; dat des naghts van malkander afwenden en 's anderen daags mistigh was met harde wint, waerdoor de schepen seer verstroyt wierden; dat by continuatie van de harde wint souden vervallen tot voor de Maes en

---

1) Cf. C. de Witt aan J. de Witt, 29 Mei, bij De Jonge, t. a. p., I, blz. 401 vlg.; daarin is het slot bijna geheel hetzelfde als het slot van het excerpt van den brief in Hop's Notulen, die natuurlijk gericht is aan de Staten van Holland.

30 Mei 1672.

aldaer anckeren; hoopt, dat de commissarisen van seesaecken eens aen boort sullen komen; dat redenen dienen voor en tegens het hasarderen, maer dat niet voorby souden konnen, off souden in de een off ander haven, off tenminsten tusschen de Sanden, moeten lopen.

Missive Boreel, Londen, 24 Maij. Dat Sijn Majesteyt geen genoegen nam over de constitutie van de Franse vloot, en sijn schepen niet wilde wagen, noch gedogen, dat op de Hollantse cust souden veghten; dat de Engelse jalours sijn over de Franse progressen en het bemaghtigen van grootte steden; dat versproocken was, dat men het plattelandt soude ravageren; dat de Franse 45 schepen sterck sijn, daeronder 30 kloecke oorloghschepen; dat de vloot sterck is over de 80 oorloghschepen, wel bemant; dat onder Dovres leggen en dat de Coningh niet begeert, dat men een batalie sal hasarderen, als met voordeel van tijdt en plaats; dat verwondert sijn over de stoutheyt van de Hollanders; dat den Coningh geseyt had, dat hy geen raad wist om in cas van quaden uytslagh een andere vloot in see te brengen.

Missive Prins van Oranje, Dieren, 28 Maij, s'avonts - - - [1]).

Ut supra, den 29 dito, s'morgens - - - - [2]).

Missive Gedeputeerde te velde, Sutphen, 29 Maij - - - - [3]).

Missive Beuningen, Brussel, 29 Maij. Dat de Grave van Monterey van den ambassadeur Del Fresno uyt Engelant schryven had bekomen, dat 16 Lords vergadert waren geweest en Holles aen den Coningh hadden gesonden, om hem te representeren het ongelijck, dat hy sijn selven en onderhorige rycken aendeed, met sigh soo diep tegen het interest van Engelant met de Franse in te laten en Hollant den oorlogh aen te doen; dat den Raad van den

---

1) Kort excerpt uit den brief van den Prins aan den voorzitter van de Gedeputeerden te velde, geheel gedrukt bij De Jonge, t a. p., II, blz. 385.

2) Als boven, t. a. p., blz. 391.

3) Kort excerpt uit den brief van de Gedeputeerden aan den Griffier van 29 Mei 1672, De Jonge, t. a. p., II, blz. 388.

Coning bestont in 5 personen en d'andre aengeseyt was niet te vergaderen, en dat daeruyt mogelijck veranderingh soude konnen ontstaen.

Missive Van Der Toght, 's Hartogenbosch, 29 Maij. Dat de commandeur Lightenbergh de polder van den Ruygen Hil en De Clundert onder water heeft doen setten, en de rest soo geprepareert, dat, als de ebdeuren gemaeckt sijn, in 3 off 4 tyen geinundeert sal konnen werden; dat haer particulier credit daertoe hebben moeten engageren; dat de vier quartierschouten van de Meyery van Den Bosch op den eed afgevraeght hebben, off de ordre op het ruineren van 't gewas, en brengen van de eetwaren in de steden geëxecuteert hadden, en geantwoort was ja, dogh dat sy wel hadden konnen mercken, dat een deel naer 't Spaens gebiedt hadden gebracht; dat Maestricht verlaten is en de karren daerbinnen gekomen; vraeght, off hy naer het brengen van de huysluyden op de wapenen en prepareren van de inundatie en besightigen van de stadt Bergen niet van sijn commissie ontlast soude konnen werden; dat het slaen van een dam in de Diese het water rondom Den Bosch seer hoogh soude konnen setten, dogh die van Den Bosch oordeelden, datter een spatie gelaten behoorde te werden tot het passeren van een schip, en dat de opstoppinge en 't stilstaen van 't water verrottinge soude konnen causeren; dat het schrickelijck is sulcken stadt soo onvoorsien te laten, terwijl sulcken considerabile post is; dat Crèvecoeur niet minder defectueus is, en dat de lijst hebben overgesonden.

Missive Prins Frits, Bergen-op-Soom, 28 Maij. Dat aen de fortificatiën yverigh gearbeyt wert; dat de borgers en soldaten yverigh haer best doen; dat de bomen afgehouwen en het water ingelaten hebben; dogh dat geen ruytery heeft om kontschap te ontfangen.

Raadpensionaris: datter nodigh gelt versoght moet werden om het regiment van de Prins in employ te brengen; dat vermits de neutraliteyt van Meurs, daer 8 compagniën leggen, daer 3 compagniën uitgetrocken konnen werden; datter aenritsgelt moet sijn voor de mineurs, soldy voor

30 Mei 1672.

de granadiers; dat Den Bosch 400.000 ℔ cruyt vordert behalven andere defecten; dat men een magasijn te water moet formeren; datter een expresse afgesonden is tot afhalinge van de Spaensche ruyters; dat de steden verloren sullen gaen by gebreck van gelt; datter een grootte vloot en equipage te versorgen staet, inkoop van ammunitie van oorlogh en materialen, 18 branders, uitleggers en chaloepen; dat men de pioniers, matrosen en timmerluyden in het leger moet betalen; posten leggen op alle plaetsen; dat de wagenaers nogh niet een stuyver hebben ontfangen; dat de lontspinners geen gelt krygen; dat wy met de bontgenoten gesamentlijck in dienst hebben 107.000 man, en voor Hollant particulier nogh 23.800 man, geworven en nogh te werven, afgetrocken het gelt, gedestineert voor de ritmeester Brasser.

Rapport. Dat die van Utrecht 1000 borgers en 1000 gewapende huysluyden naer den IJssel hebben gesonden.

Raadpensionaris: dat de 4.081.656, den 24 December 1671 genegotieert, alle geabsorbeert sijn; dat de 2 millioenen van den 22 Januarij sijn ingekomen, dogh dat de 2 millioenen van den 5 Martij niet ten vollen ingekomen sijn, uytgesondert Paeu en Uittenbogaert; dat de steden haer gelt van het geanticipeerde millioen op het gemael in gelt wederom hebben geeyscht; dat den ontfanger Steyn sijn contingent nogh niet gefurneert heeft in de 4 millioen de reserve ende niet met allen op de 1.200.000 en 800.000 gulden, sijnde mede 2 millioen, nogh oock op de laetste 2 millioen de reserve; dat de 4 millioenen wegh sijn en nogh meer daerby; dat de 2 millioenen van de 200e penning al geaffecteert sijn; datter een maent solds moet wesen voor de militie van 7 Martij 1671, 17.600; nogh een maent solds voor de recruteringen; nogh een maent solds voor de militie van den 28 Februarij 1672, 220.000; nogh een maent solds voor de militie van den 28 Martij 1672; nogh voor aenritsgelt van 4 regimenten en van 11 compagniën van Touars, 13.400; nogh een maent solds voor transportgelt van den voorszeyden 4 regimenten; admiraliteiten 600.000 gulden; huysluyden 2 maenden solds,

140.000 gulden; tot extraordinaris vervallende lasten te water 310.874 gulden; dat binnen een maent wederom order gestelt moet werden tot nieu gelt, soo men in geen confusie wil vervallen; dat de quote van Hollant in de gesamentlycke lasten met de bondgenooten bedraeght: 16.611.392.—15

de lasten van Hollant particulier: 2.000.000.—

Hollants renten en interessen bedragen: 11.000.000.—

Gecommitteerde Raden: dat geen schattingen meer weetten op te leggen; halve verpondingh ondoenlijck; hooftgelt difficil in de executie; dat geen ander middel sien als een leninge tegens 2 ten hondert, dogh sijn oneens, oft in silver oft in gelt sullen doen; dat in silver discredit soude maecken; dat men in gelde niemant meer kan opleggen als hy heeft; dat de luyden haer gelden van de comptoiren souden opeysschen om de leninge te doen. Versoecken, dat de leden haer willen verklaren, off men de leninge in gelt behoort te doen oft in silver; dat de leninge genomen soude werden tot het beloop van 3 mael de 200e penning tegen 2 ten hondert voor 6 jaer, en daernaer 4 ten hondert, en laest afgelost te sullen werden.

Edelen: slaen voor 2 saecken, leninge en anticipatie op het hooftgelt, en souden daerop niet staen, soo sy eenige beetter wisten; dat de schael overslaet; dat het beetter is de leninge te doen in silver als in gelt; dat men niet moet resolveren, dat men niet kan executeren; dat het voor veel luyden impossibel soude wesen de leninge in gelt te doen, en dat de luyden haer gelden van de comptoiren souden opeysschen, en door middel van dien het credit van 't land ruineren; dat men by provisie by anticipatie een goede stuyver op het hooftgelt behoort te anticiperen.

Dordtrecht: ut supra.

Haerlem: dat het silver te geven is een extremiteyt; dat de Oost-Indische Compagnie een goede somme behoort te furneren.

Delft: met de Edelen; dat de anticipatie soude moeten geschieden by de capitalisten en niet by de steden.

30 Mei—2 Juni 1672.

Leyden: ut supra, in silver.

Amsterdam: domeinen te verkopen en hele verpondingh (en) een haertstedegelt, en soude de anticipatie excuseren.

Gouda: in silver, dogh wat hogher interest.

Rotterdam: ut supra.

Schiedam: ut supra, dogh dat de steden, die gesegent sijn, en de Compagnie, die gesegent is, in dese tijdt wat aen het landt behoren te furneren.

Alckmaer } ut supra, in silver; domeinen te verkopen
Hoorn } en carossen te beswaren.

Enchuysen: dat men de luyden vryheyt moet laten en niemant dwingen; Oost-Indische compagnie gelt furneren.

Medenblik: in silver; halve verpondinge; toebaxpypen.

Raadpensionaris: dat de domeinen gehypothequeert sijn voor de gelden à deposito; dat de halve verpondinge ondragelijck is, alsmede de heffinge van een haertstedegelt; dat op een leninge moet uytkomen.

Missive Cornelis de Witt, 31 Maij, 5 mijl van Oostende [1]). Dat tusschen Oostende en Walcheren sullen aen- en afhouden, tensy dat sy de wint goet krygen om den vyant te boven aff in te seylen; dat geresolveert hebben den vyant aen te tasten en niet konnen begrypen, dat de Engelse en Franse de avantage van de wint voorleden Sondagh en nogh dien dagh versuymt hebben; dat daerdoor grote courage onder ons volck wert veroorsaeckt.

2 Junij [2]). *Dat* de rentebrieven [3]) 3 maenden en d'obligatiën op het landt één maent te voren moet opseggen en geresolveert, dat men teegens diegene, die tydelijck opseggen, niet rigoureus sal gaen, maer vragen, wie d'obligatiën toekomen, ofte de rechte eygenaers daervan sijn, en niet afleggen, als met goetvinden van Gecommitteerde Raden.

---

1) Deze brief van 31 Mei is waarschijnlijk wel niet vóór 1 Juni in Res. Holl. gelezen; op dien dag vermelden de Res. echter in het geheel niets, zoodat er geen vergadering schijnt gehouden te zijn.

2) Het Hs. heeft 2 dito; cf. noot 1.

3) Cf. Res. Holl. 2 Juni 1672, blz. 73.

2 Juni 1672.

Resumptie geltleninge.

Edelen: dat de ervarentheit heeft geleert, dat het haertstedegelt het ongelijckste en inicqste middel is; persisteren by leninge in silver.

Haerlem en Amsterdam: dat in silver ruineus is voor 't credit, goet voor de vyant en suspect voor de geallieerde.

Fiat in silver tot 3 mael 200e penning.

Missive gedeputeerde, Sutphen [1]). Dat gisteren tydingh hadden bekomen, dat 8000 ruyters tot Boeckholt gekomen waren; dat de Prins en anderen seer pitoyabel schryven den 31 Maij; dat de Prins wenscht de 5 regimenten daer te hebben; dat de 1000 Spaense ruyters oock behoren te komen; dat wel vergenoeght sijn, dat ordre gestelt is op de boeren; dat onmogelijck soude wesen de passage over den IJssel te beletten; dat meer als 50 plaetsen sijn, daer men doorgaen en ryden kan; dat in de Nederrijn tusschen Schenkenschans en Arnhem niet beetter is; dat 4 regimenten te voet en 2 te paert naer de Betuwe sijn gesonden en dat men de vyant daer moet resisteren.

Raadpensionaris rapport. Dat geresolveert is de 5 regimenten ten spoedigste over naght en dagh te doen marcheren, alsmede het regiment van de marquis van Westerloo en 2000 Spaense ruyters; dat 3 compagniën waertgelders van Utrecht sijn gesonden naer het leger aen den IJssel; dat de compagnie van Fagnani tot Gorinchem compleet is; dat de 1000 Spaense ruyters uyt Maestricht niet sullen komen, soo omdat aen den IJssel geen ruytery gebreck hebben, als omdat die van Maestricht sonder ruytery geen entreprise konnen formeren; dat Van Der Toght en Vrybergen schryven, dat de opgesetene van de Meyery van Den Bosch animeus genoegh sijn om de Meyery te beschermen; de burgers van Den Bosch, 1300 man sterck, van gelycken.

---

1) Van 1 Juni? Ook bij De Jonge, t. a. p., een ongedateerde brief, die wel van 1 Juni moet zijn.

2 Juni 1672.

Missive Beuningen, Brussel, 30 Maij. Dat de Spaense nogh niet derven doen, dat naer rupture smaeckt; dat Munster voorgeeft, dat haer Hoog Mogende de Cleefse vrede hebben verbroocken (en) dat de borgemeester Hooft, Raadpensionaris en veltmaerschalck Wirts een persoon opgemaeckt souden hebben om op sijn Furstelycke persoon te attenteren.

Missive heer van Swijndrecht [1]). Dat alles geprepareert is tot het inlaten van de wateren ontrent Heusden; dat Altena, groot 13.000 morgen, souden excuseren; dat een uytlegger leyt by den dam in de Maes, maer oordelen, dat aldaer een fortie geleyt behoort te werden; dat den ingenieur Paen seyt, dat boven de 800 gulden niet soude kosten; dat boven den Diefdijck in het lant van Cuylenborgh mitsgaders in de Lopicker- en Crimpenderwaert ordre gestelt behoort te werden en dat men daerover met die van Cuylenborgh, Vianen en Utrecht moet spreecken.

Missive correspondent, Ceulen, 31 Maij. Dat Wesel genoeghsaem geïnvestieert is van 4 regimenten van de Bischop van Ceulen en 6 regimenten van de Bischop van Munster; dat Condé met 22.000 man te voet en 10. oft 12.000 paerden sal traghten den IJssel te forceren; dat des Coninx leger voor Rijnberck is; dat de Fransen boven de 100.000 man sterck sijn, te weten 80.000 Franse en 20.000 geallieerdens.

Missive Hamel Bruyninx, Weenen, 12 Maij. Dat de Keyser niet goetvint sigh te declareren, als met de slagh; dat een expressen aen het Spaense hoff is gesonden, met verseeckeringh, dat een considerabel corps van 25. oft 30.000 man onder de Graeff van Montecuculi naer d'Onder-Rijn gesonden soude werden, om onder pretext van de bescherminge van het Rijck by de hant te sijn; dat monsieur De Grémonville seyt, dat op den 14[en] April tusschen

---

1) Cf. Res. Holl. 2 Juni 1672; daar wordt echter niet een missive genoemd, maar een rapport, door Swijndrecht uitgebracht; ook vindt men daar het geheele verbaal van de Gedeputeerden naar Heusden.

Sweden en Vranckrijck is geslootten, niet alleen op neutraliteyt, maer oock om andere af te weren; dat hy hoogh debiteert om een yder te doen schricken.

Missive correspondent, London, 24 Maij. Dat de Franse en Engelse vlootten ten tyde van de conjunctie sterck waren 83 oorloghschepen, eenige kleyne fregatten en 26 à 28 branders; dat nogh 20 gereet gemaeckt souden werden tot een fris esquader onder een groene vlagh; dat daertoe stercke pressinge van waterluyden wierd gedaen; dat verscheyde platbodemde schepen alrede vaerdigh waren en d' andere gereetgemaeckt wierden, sijnde van een nieuwe inventie om veel volck op te leggen om te landen, hebbende sommige 2, andere 3 en 4 stuckiens op; dat Jorck mismoedigh wert, dat de wint soo lange contrarie waeyt, werdende hem hope gegeven, dat de Dauphin soude trouwen met sijn oudste doghter.

3 dito. *Rapport* Raadpensionaris, IJssel. Dat alle de loopplaetsen van de nieuwe wervinge van den 28en Martij hebben doorgelopen en het volck gepatenteert tot dispositie van de Gedeputeerde te velde, dogh dat geoordeelt is, dat halve compagniën sonder wapenen confusie souden maecken; dat men gerust moet sijn op het leger en de 12.000 huysluyden, daer Utrecht nogh 1000 borgers by heeft gedaen; nogh 2000 Spaense ruyters, met het regiment van den marquis van Westerloo, bestaende in 14 compagniën te voet; nogh 5 regimenten uyt Brabant terug ontboden; het regiment van Vrybergen uyt Sluys, van Fagnani uyt Gorinchem en Knijff uyt Bommel; nogh de compagniën paerden van Heineman, Wrangel, Papekop, Padburgh, Graeff van Tilly met nogh 2 uyt het landt van Cadsant, en nogh 3 compagniën waertgelders.

Missive Gedeputeerde te velde, Sutphen, 2 Junij - - - - [1]).

Missive Vivien, Heusden, 31 Maij [2]). Dat de fortificatie

---

1) Excerpt uit den brief van de Gedeputeerden aan den Griffier, gedrukt bij De Jonge, t. a. p., II, blz. 403 vlg.

2) Cf. Res. Holl. 3 Juni 1672, blz. 82.

3—4 Juni 1672.

en het magasin wel voorsien waren tot een lange belegeringh; dat goetgevonden hebben de inundatie nogh wat te excuseren, om de minste schade te doen; dat Crèvecoeur en Engelen hebben gevisiteert en de laetste bevonden hebben vervallen en gants niet voorsien van vivres en amunitie, sijnde het boscruyt van het jaer 1629; dat Crèvecoeur ook seer defectueus was en nootsaeckelijck voorsien moest werden; dat verwondert waren, dat de Raad soo weynigh voorsieninge had gedaen; dat de Diese souden opstoppen om het landt onder water te setten, dogh dat de werckluyden den dam onder het fort bij Engelen leyden, dat naer haer oordeel beetter was by Crèvecoeur.

Borgemeester Van Tilt rapport [1]). Dat die van Gouda pretenderen, dat 2 forten geleyt moeten werden tot bewaringe van de sluysen, het één boven en het ander beneden de stadt, en dat men by inlatinge van de wateren de eygenaers van de landen en huysen soude moeten desdommageren en dat men vooralsnogh geen water behoefde in te laten in den gansen boesem. Seggen oock, dat door het dight houden van de Goudse sluys de landen binnen de sluys tot haer stadt toe konnen inunderen.

4 dito. *Missive* Vivien, in 't jaght by Hemert, 2 Junij [2]). Geeft in bedencken, off van het fort Hemert geen linie gemaeckt behoort te werden tot aen het schansie Stuvesant, en soo voort tot aen de Dode Maes en gelijck gedurende den oorlogh geweest is, ten besten van Heusden en conservatie van het fort Hemert. Item, off men het casteel van Boeckhoven, dat Luyckx is, niet behoort te besetten; dat tusschen de gouverneur van Den Bosch en die van Heusden questie is over de opsighte van Crève-

---

1) Cf. Res. Holl. 3 Juni 1672, blz. 82.

2) Cf. id. 4 Juni 1672, blz. 87, waar men het grootste gedeelte van het hier medegedeelde ook vindt; zie verder Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p., I, blz. 45.

coeur, waerover de heer van Heenvliet oock het commando pretendeert.

Dat men de heeren van Werckendam, Haren en Brasser [1]) sal aenschryven om te pousseren op de secourssen, dewijl de tijdt om te tracteren verre gegaen is, en te vresen, dat wy gelt sullen uytloven sonder vrught en dat die luyden mogelijck met het volck, tot onse kosten geworven, haer eygen party sullen maecken; dat volgens vorige tractaten schuldigh sijn:

Denemarcken	6000
Sweden	4000
Lunenborg	1800
	11.800 man.

Deliberatie, wat men soude behoren te doen met Woerden, Oudewater en andere plaetsen, als het gebeurde, dat God verhoede, dat den IJssel geforceert quam te werden, presupponnerende, dat Utrecht niet sal konnen houden. Aen commissarissen.

Missive Gedeputeerde in 't leger, Sutphen, 3 Junij - - - - [2]).

Raadpensionaris: dat commissarisen van eenparigh sentiment sijn geweest, dat men den IJssel moet defenderen; dat de officieren van het leger daerover niet hadden behoren te roepen; dat hy niet uyt Den Hage kan gaen, om(dat) alle uyren tydingen konnen inkomen soo uytter see als te lande; dat de deliberatie is, off men den IJssel sal quiteren en retireren in de steden off niet, en dat een eenparigh besluyt is geweest om den IJssel te beschermen en daerby te leven off te sterven; dat geen reden heeft te veranderen, maer wel ter contrarie om daerby te persisteren; dat wy met de tijdt veel gewonnen hebben, het volck vermeerdert, de wercken geavanceert en Spaens secours bekomen; dat de maght bestaet in:

---

1) Cf. Secr. Res. Holl. 4 Juni 1672, blz. 253.

2) Excerpt uit den brief van de Gedeputeerden aan den Griffier van 3 Juni, gedrukt bij De Jonge, t. a. p., II, blz. 407.

8—9 Juni 1672.

terste applicatie moet laten gaen over de constitutie van de tyden en niet een uyr hoort te versuymen; dat Nimegen naer alle apparentie sal springen en dat de Fransen over de Maes [1]) in de Betouw sullen komen, en soo voorts naer Gorinchem in Hollant off over den Rijn by Rhenen in het Stight van Utrecht; dat men een plaets moet despicieren van securiteyt; dat Amsterdam moerassigh, wel gefortificeert, van vivres voorsien is en materieel heeft tot cruyt, canon etc.; dat men het canon en de wapenen uyt het magasin van Delft naer Amsterdam behoort te brengen en den ontfanger Paeu te ordonneren de gelden mede derwaerts te brengen; dat men de Hollantse militie behoort van Campen te brengen over de Suydersee; dat men moet dencken op de defensie van Hollant en in dese perplexiteyt extrema remedia gebruycken; dat Denemarcken geredigeert is geweest tot Coppenhagen alleen; dat de plaets, daer men uyt ageren moet, de seeckerste dient te wesen; dat God een uytkomst kan geven; datter een sedes imperii moet blyven; dat de Staten van Utrecht aen haer gedeputeerde geschreven hebben, dat men de residentie-plaets van de Staten-Generael en de Raad van Staten tot Utrecht of Arnhem behoort te nemen; dat Amsterdam willende, dat men daer soude vergaderen, haer stadt en alle publique huysen soude moeten inruymen tot accommodatie van de Staten van Hollant, Staten-Generael, Raad van Staten en andere staetscollegiën; dat men morgen dien dagh de cas en magasinen moet salveren.

9 dito. *Concept*-missive van den Raadpensionaris aen Beverningh - - - - [2]).

Edelen en Dordrecht: souden den brieff laten afgaen.

Haerlem: dat men het canon en gelt in secretesse onder een specieus pretext naer Amsterdam hoort te brengen,

---

1) Hierboven staet: „Wael".

2) Excerpt uit den brief van De Witt aan Van Beverningh van 8 Juni 1672, gedrukt bij De Jonge t. a. p., II, blz. 433 vlg.

dogh sullen noyt verstaen tot het verplaetsen van de collegiën; konnen oock niet goetvinden, dat de brieff afgaet; sijn van verstant, dat men cito een ambassadeur naer Engelant hoort te seynden.

Leyden: mogen wel lyden, dat het advys van Beverningh werd versoght, dogh konnen niet toestaen ten principalen.

Amsterdam: sullen haer niet formaliseren.

Gouda, Schiedam, Schoonhoven, Den Briel en Noorder-Quartier: met de Ridderschap.

Fiat afgaen, sonder engagement ten principalen.

Raadpensionaris: dat nogh geen tijdt is te procederen tot scheuringe van de Unie, dogh dat men van dese uyr moet dencken, hoe dat men het sal stellen, als den IJssel geforceert quam te werden; dat men de Hollantse militie met schepen over de Suydersee herwaerts moet brengen; dat een bekommerlycke deliberatie is, off men het garnisoen uyt Maestricht behoort te trecken, soo omdat Maestricht Hollant deckt als dat het volck qualijck over te brengen soude sijn; dat men by Monterey soude konnen aenhouden, om wat volck in Maestricht te brengen, om daertegens wat garnisoen uyt te trecken.

Rapport borgemeester Hallingh [1]). Dat 2830 man van de huysluyden in 34 compagniën hebben gerangeert en naer den IJssel gesonden; dat onder het volck al eenige malitieuse lopen; dat de armoede de luyden malitieus maeckt; dat 3 personen uyt de Swijndrechtse vaert by naght van het bedde sijn gelight en naer Dordrecht gebracht; dat alle de luyden wapenen hebben, die sy light souden konnen misbruycken en dat daerop tot securiteyt van het landt een goet reglement gemaeckt behoort te werden.

Gecommitteerde Raden: klagen, dat geen gelt in voorraad hebben om de krytende en andere schulden te betalen; dat de magasynen uytgeput sijn: canon, mus-

---

1) Cf. Res. Holl. 8 Juni 1672, blz. 102.

9 Juni 1672.

quetten, cruyt, loot etc., en dat boven 70.000 ℔ salpeter niet voorhanden is, en dat men geen kruyt off musquetten kan koopen als voor gereet gelt; dat van dagh tot dagh gewaght, dogh niet bekomen hebben, en nu het werck niet langer weetten gaende te houden.

Raadpensionaris: dat al het gelt wegh is en dat de vloot invallende, alles van doen sullen hebben; dat de admiraliteiten roepen om gelt en die van Amsterdam een memorie overgegeven hebben;

dat d'eerste equipage kost	*f*	800.000
de tweede equipage	*f*	400.000
de derde equipage	*f*	160.000
12 branders	*f*	140.000
	f	1.500.000
daerop ontfangen	*f*	747.000
rest	*f*	753.000

boven de *f* 39.000, het collegie competerende van het Noorder-quartier.

Missive Ruwaert, 8 Junij, s'morgens - - - - [1]).

Missive Beverningh aen den Raadpensionaris, Sutphen, 8 Junij - - - - [2]).

Rapport aenbou van 15 schepen: 5 van de grootste charter en 10 van de kleyne charter met het beloop van dien.

Een schip langh 160 voet op *f* 181.608—10—.

Een schip langh 140 voet op *f* 128.384— 2—8.

Missive Vivien, Heusden, 8 Junij [3]). Dat 3 compagniën van de nieuwe militie onder de wapenen hebben gebracht, die toghten en waghten doen; hoopt, dat God de ver-

---

1) Excerpt uit den brief van C. de Witt aan J. de Witt van 8 Juni, gedrukt bij De Jonge, t. a. p., I, blz. 432 vlg.; cf. Res. Holl. 9 Juni 1672, blz. 105.

2) Excerpt uit den brief van Van Beverningh aan De Witt van 8 Juni, gedrukt bij De Jonge, t. a. p., II, blz. 424 vlg.

3) Deze brief werd 10 Juni behandeld (zie Res. Holl., blz. 209); Hop noemt dezen datum niet; daar omtrent het volgende uit Res. Holl. niets blijkt, vul ik dezen datum niet in den tekst in.

vallen staet te lande door een victorie ter see sal redden; dat Wesel niet een schoot geschootten heeft en te beklagen is, dat geen meer volck daerin gesonden is; dat de wallen en wercken tot Gorinchem gevisiteert en seer defectueus gevonden hebben; op de wallen geen bateryen, geen canon, en op veele plaetsen geen borstweringen; de graghten niet gediept.

Missive Prins Frits, Bergen-op-Soom, den 4 Junij. Dat de 7 regimenten naer het leger marcheren, te weeten van Schott, Pain et Vin, Beveren, Vrybergen, Golsteyn en Cassiopijn met dat van Westerloo.

Missive Gedeputeerde te velde, Sutphen, 9 Junij - - - - [1]).

11 dito. *Missive* Raadpensionaris aen Beverningh, 10 Junij - - - - [2]).

Missive Gedeputeerde, Heusden, 9 Junij. Dat de vyant sigh soude konnen meester maecken van De Voorn en St. Andries en voorts in de Bommelerwaert marcheren, en die stadt bemaghtigen; dat de wercken tot Bommel gemaeckt dienen te werden; dat de wercken tot Gorinchem seer slordigh leggen.

Missive Gedeputeerde te velde, Sutphen, 10 Junij - - - - [3]).

Missive Beverning, ut supra, aen den Raadpensionaris - - - - [4]).

Missive Cornelis de Witt, 10 Junij, 4 mylen van Walcheren [5]). Dat de vyanden eergister van 's morgens ten 11 uyren tot 's avonts ten 9 uyren een halfmijl te loefwaert van haer afseylden en dan van haer afwenden,

---

1) Excerpt uit den brief van de Gedeputeerden aan den Griffier, van 9 Juni, gedrukt bij De Jonge, t. a. p., II, blz. 429 vlg.

2) Excerpt uit den brief van De Witt aan Van Beverningh van 10 Juni, gedrukt bij De Jonge, t. a. p., II blz. 445 vlg.

3) Excerpt uit de beide brieven van de Gedeputeerden aan den Griffier van 10 Juni, gedrukt bij De Jonge, t. a. p., II, blz. 440 vlg. en 443 vlg.

4) Excerpt uit den brief van Van Beverningh aan De Witt van 10 Juni, gedrukt, t. a. p., blz. 436.

5) Het origineel van dezen brief schijnt verloren te zijn; zie De Jonge t. a. p., I, blz. 439, noot (l).

11 Juni 1672.

soodat d'avantage van de bataille effective aen de staet was; dat 28 doden en 36 sware gequetste hadden.

Besoigne op de securiteyt van Hollant, resolutie-commissoriael, 4 Junij. Dat commissarisen vertrocken sijn om de sluysen te openen in en by Der Goude; van gelycken tot inlatinge van de wateren in den lande van Heusden, Crimper- en Lopikerwaerden; dat oock commissie gedecerneert is op het subject van de wapeningh der huysluyden en om generalijck het oogh te laten gaen op de defensie van het landt.

T'sedert missive bekomen van de Gedeputeerde te velde, van den 10den Junij [1]), waerby vaststellen, dat den IJssel niet te defenderen is met de manschap, die sy hebben en die sy verwaghten, dogh dat echter haer best sullen doen om deselve te mainteneren; dat alle uyren de slagh tegemoet sien en dagelijcx advys sullen geven, en soo daerin manqueren, een teycken sal wesen, datter onraad is.

Hollants Gedeputeerde ter generaliteyt en ministers, praeadvys:

Cant
Fagel
Slingelant } dat de saecke selve soo swaer niet apprehenderen als het defect van courage;

dat eenparigh van sentiment sijn, dat de sorgh van Haer Edel Groot Mogende eerst moet gaen om een sedem imperii te vinden; dat die sedes imperii is het hart van het lichaem, dat aen alle de leden de beweginge moet geven; dat van gelycken eenparigh sijn, datter geen bequamer plaets is als de stadt van Amsterdam, sijnde een stercke stadt, gelegen in een plat landt aen de see, tusschen Suyd- en Noort-Hollant, van groot circuit, wel gefortificeert, voorsien van genoeghsame vivres en amunitie van oorlogh; dat borgemeesters het stadthuys en andere publique plaetsen souden konnen inruymen; dat men 's lants cas, mitsgaders canon en andere amunitie van oorlogh onder

---

1) Deze brief is ook hierboven, blz. 105, genoemd. Het korte excerpt hier laat ik staan, omdat het in het verband moeilijk gemist kan worden.

een specieus pretext in der stilte derwaerts soude konnen brengen; dat men nu wel magh spreecken van veranderingh van vergaderplaets, dewijl die van Utrecht alrede hebben geproponeert de verplaetsingh te doen tot Utrecht off Arnhem; dat van vaste opinie sijn, dat men den IJssel niet behoort te abandonneren, alhoewel sy deselve alrede voor geabandonneert houden by defect van courage; dat de slagh alle uyren verwaghten; dat geen kontschap ter werelt van de mouvementen van den vyant hebben en daerom onmaghtigh sijn alle plaetsen te bewaren; dat men dese naght despesches behoort te laten gaen om het leger ordentelijck op te breecken, de plaetsen aen den IJssel en sonderlinge Deventer en Doesborgh wel te voorsien, een gedeelte van de cavalerie naer de kant van Brabant en het resterende voetvolck met de Prins en alle hoge officieren, over Campen en de Suydersee, naer Hollant te brengen; dat men voorts met grootte applicatie op de defensie van Hollant moet wercken, het water inlaten en beschansen van Amsterdam tot Gouda, vandaer tot Schoonhoven en van Schoonhoven tot Gornichem; dat men de stadt van Bommel met de forten De Voorn en St. Andries wel moet voorsien, sufficant volck op te ontbieden en alle steden van schoppen, spaden, houwelen en kruywagens te versorgen, en dat de huysluyden en waertgelders wederom moeten komen; dat men het garnisoen behoort te lighten uyt Ravesteyn en het volck en magasin naer De Graeff en Gennep te brengen by directie ter Generaliteyt, off soo 't selve niet wilde vallen, een acte te passeren en aen Beverningh toe te seynden, om de Hollantsche militie t' scheep te doen gaen en dat tot Muyden voet aen lant moeten setten; dat wel speculatie valt op het garnisoen van Maestricht, latende hetselve beset met 2500 man, dogh dat de vyant, doorbreeckende, de stadt van Maestricht soude belegeren; dat men malkander gerust moet stellen, edelen en steden malkander beloven tot den laetsten man te assisteren en dat, sulx geschiedende, de vyant het landt niet kan winnen; dat het seer nootsaeckelijck is, dat Bommel, De

11—13 Juni 1672.

Voorn en St. Andries werden voorsien, dewijl Bommel met Hollant van den beginne geunicert is geweest en Hollandt deckt; dat het huys te Heel oock gefortificeert behoort te werden als van ouds.

Gecommitteerde Raden: conformeren sigh in omnibus et per omnia met het praeadvys, mits dat de aenschryvinge aen de Gedeputeerde te velde niet anders geschiede als op het uytterste en met de grootste secretesse.

Edelen, Dordrecht, Haerlem, Delft, Gouda, Gorinchem, Schiedam, Schoonhoven, Den Briel en Noorder-quartier: met de Gecommitteerde Raden.

Leyden: te blyven by de voorgaende resolutie, ten minste te laten ter dispositie van de Gedeputeerde te velde.

Amsterdam en Rotterdam: den IJssel te defenderen, soolangh als doenlijck is, en soo wanneer oordelen ondoenlijck te sijn, te laten by de clausule-salutair van voorgaende resolutie.

Conclusum: te schryven aen de Gedeputeerde, dat men haer aen een resolutie had gebonden, dogh soo sulx onmogelijck achten, het leger ordentelijck te dissolveren, soldaten en huysluyden ten besten in salvo te brengen.

13 dito. *Het* canon af te schepen naer Amsterdam en daerover missive aen borgemeesteren om plaets te prepareren.

Item: ordre aen de ontfanger Paeu om het gelt naer Amsterdam te brengen, besonders genoeghsame penningen tot betalinge van de vervallen en vervallende interesten.

Item: alle de ontfangers gelast geen capitalen af te lossen tot nader ordre, maer de interesten promptelijck te betalen [1]).

---

1) Bontemantel (zie Inleiding) heeft dit iets uitvoeriger dan Hop: „*Hollant*, secreet, 13 Juni 1672, over notabele saecken. Uyt het magasijn aen d'admiralityt tot Rotterdam te laeten volgen canon tot monture van twee groote scheepen en de rest af te scheepen naer Amsterdam.

Missive op 't voorszeide aen burgemeestren van Amsterdam met versoek, dat plaets geprepareert mach werden; dat het ordonneert is het

13 Juni 1672.

Missive Gedeputeerde te velde, 11 Junij, Sutphen - - - - [1]).

Missive Beverningh, Sutphen, 11 Junij, aen den Raadpensionaris - - - - [2]).

Propositie Gorinchem. Dat nogh 19 stucken canon moeten hebben met kruyt en scherp [3]).

Missive Boreel, Londen, 7 Junij. Dat de Engelse vloo maer voor een maent geproviandeert is, en dat de Coningh geen gelt heeft, en soo de vloten nogh 3 weecken buyten actie blyven, de Engelse sullen moeten inlopen en binnen blyven; dat nog een groot esquader geformeert wert, daer prins Robbert over sal commanderen; datter dissidentie ontstaet tusschen de Coningen, dat haest uytbreecken sal; dat hy op sijn vertreck staet.

Raadpensionaris: dat de schrick in de frontiersteden en flaeuhertigheit in de grootte steden het werck sullen verbrodden; dat een ordonnantie geslagen moet werden van 50.000 gulden op de penningen de reserve met authorisatie op de leden om in absentie van de Gecommitteerde Raden de ordonnantie te teyckenen; dat men Leyden moet versoecken om den dam in den Rijn, en Gouda en Rotterdam om de forten op den IJssel te spoedigen.

---

gelt van hier te brengen nae Amsterdam in de banck. Alle ontfangers gelast geen capitalen af te lossen voor naeder ordre, maer prompte ordre te stellen tot betalinge der interest.

Brief aan de ontfanger Pauw om sijn penninge in de banck tot Amsterdam te brengen, behoudens tot interest en verval van nootsaaklijckhyt. Item aen Amsterdam - - - -".

Dan volgt woordelijk hetzelfde als wat Amsterdam zegt bij de deliberatie over den brief van Van Beverningh van 12 Juni (zie beneden, blz. 111). — Bontemantel heeft hiervan twee ongeveer gelijkluidende excerpten, met dezelfde hand geschreven, en dan volgt een hiaat tot 25 Juni.

Enkele brieven, geschreven naar aanleiding van de in de tekst genoemde Res., zoo b. v. aan den ontvanger Pauw, in Res. Holl. 13 Juni 1672, blz. 129 vlg.

1) Excerpt uit den brief van de Gedeputeerden aan den Griffier van 11 Juni, gedrukt bij De Jonge, t. a. p., II, blz. 452 vlg.

2) Excerpt uit den brief van Van Beverningh aan De Witt van 11 Juni, gedrukt, t. a. p., blz. 451.

3) Cf. Res. Holl. 13 Juni 1672, blz. 130.

13 Juni 1672.

Voorts generale authorisatie om de huysluyden te pressen ende alles te doen wat doenlijck is en geraden gevonden sal werden.

Missive Lieutenant [1]), Nimmegen, 11 Junij. Dat eergister daer was gekomen; dat den gansen dagh alarm was geweest, omdat de Franse ruytery naderde; dat veel luyden vlughten; dat de drost van Bemmel seyde, dat de Franse over den Rijn waren; dat tegens den avont 4 regimenten, die geretireert waren, onder de stadt tot Lemp [2]) sijn gekomen.

Missive Beverningh, Sutphen, 12 Junij, aen Staten-Generael - - - - [3]).

Edelen en Monekendam: dat men de sedes imperii moet brengen tot Amsterdam, de vloot opontbieden, de Seeuwen in Seelant te laten invallen en al d'andere in Texel.

Dordrecht en Delft: weetten niet, wat adviseren sullen.

Leyden: Borgersdijck ongeqalificeert, maer soude naer Engelandt seynden.

Amsterdam, Medenblik en Purmereint: nopende de sedes imperii haer te gedragen tot het goetvinden van de principalen, order stellen op de vloot, deputatie naer Utrecht, authorisatie op alle steden om het water in te laten; dat men soo langh moet houden als men kan, en geen liberteyt overgeven.

Gorinchem: dat alles desperaet is en dat Amsterdam laest gegeten sal werden; soude besendingh naer Engelandt doen.

Hoorn: sullen d'advysen van d'andere leden verwaghten.

Enchuysen: souden de vloot niet opontbieden, maer

---

1) Wie deze luitenant is, heb ik niet kunnen uitmaken; zijn brief komt noch in het Brievenboek aan de Staten van Holland, noch in de brieven aan J. de Witt, op het Rijksarchief, voor en wordt in Res. Holl. evenmin als in Res. St. Gen. genoemd.

2) Is Lent bedoeld?

3) Excerpt uit den brief van de Gedeputeerden aan de Staten-Generaal van 12 Juni 1672, bij De Jonge, t. a. p., II, blz. 460.

nogh een slagh wagen; dat Amsterdam de secuyrste plaets is, en houden soo langh als kan.

Edam: de vloot invallen, houden soo langh men kan en vergaderingh op een secure plaets.

Conclusum: deputatie naer Utrecht.

Rapport. Dat ter generaliteyt met representatie van Haer Hoog Mogende naer Utrecht gecommitteert sijn de Gedeputeerde tot de secrete militaire saecken, naementlijck uyt de provintiën:

Ripperda tot Buyrse, Pensionaris Hop, Schadé, Viersen, Coevorden, Gockinga;

dat de deputatie te velde ophout met het dissolveren van het leger;

uyt de Raad van Staten:

Sevender, Slingelant;

dat voornamentlijck moeten sorgen, dat met het overige volck de schansen Voorn en St. Andries, Bommel, Den Bosch, Gornichem, Worcum en Loevesteyn bewaert sullen werden; dat men mede moet sorgen voor onse waertgelders en huysluyden, sijnde by resolutie van de Staten-Generael verstaen, dat wy onse waertgelders altoos mogen revoceren.

Propositie: off men Hop en Beverningh niet sal authoriseren om by patent de waertgelders te doen herwaerts komen?

Item: off men Hop en Beverningh niet behoort te authoriseren om de Hollantse militie in Hollant te trecken?

Voorts een missive, door den griffier Fagel te schryven aen de ambassadeur in Engelant, dat de vyant ingebroocken is met intentie van de provintiën van malkander te separeren en sigh absolut meester te maecken; dat de staet in het uytterste gevaer is om overheert te werden; dat de Staten wel geanimeert sijn om het uytterste af te waghten, dogh te representeren, hoeveel Spangne en Engelant daeraen gelegen is, dat Vrankrijck geen meester wert; dat de Staten een extraordinaris besendinge sullen doen, soo het Sijn Majesteit aengenaem is, en 't selve door Boreel te laten secunderen.

13—16 Juni 1672.

Nogh een missive aen de Gedeputeerde om sonder versuym de wateren in te laten.

Propositie: off men niet ymant uyt de regeringe behoort naer Engelandt te seynden om het contenu van de voorszeide missive aen Sijn Majesteit te representeren?

Nota. Den 13^{en} Junij met de heeren van Seventer en Slingelant naer Utrecht vertrocken, om met Sijn Hoogheit en Gedeputeerde te velde te delibereren over de securiteyt van het landt, en alles tot Utrecht ontstelt gevonden, houdende de poorten geslootten, soodat wy niet konden uytkomen, om Sijn Hoogheit te spreecken, nogh de afkomende militie konde inkomen, waerover met die van Utrecht en met Beverningh, Schadé, Coevorden en Gockinga hebben gedelibereert. Ende den 15^{en} dito [1]) weder in Den Hage gekomen. En den selven dagh naer gedaen rapport wederom naer Utrecht getrocken met de heeren van Seventer en Slingelant om de Hollantse militie in Hollant te trecken, en daerover met Sijn Hoogheit, leggende gecampeert buyten de Waertpoort, en Gedeputeerde te velde geconfereert en geresolveert het leger op te breecken, en in Hollant te brengen, namentlijck de regimenten [2]) van den Grave van

Styrum } onder Sijn Hoogheit naer de Nieuwer-
Solms } brugge met eenige ruytery,

Aquila met eenige ruytery onder Prins Maurits naer Muyden,

Wirts } met eenige ruytery naer Gornichem,
Golsteyn }

Graeff van Hoorn en eenige ruytery aen Goejan-Verwellen,

Graeff van Louvignies met het regiment van Westerlo, Schoonhoven,

---

1) Dit moet zijn 16 Juni; cf. Res. St. Gen. van dien datum, gedrukt bij Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p. II blz. 13, noot 1.

2) Cf. een duidelijker opgave bij Van Sypestein en De Bordes t. a. p., II, blz. 18.

uitmaeckende 2 Gelderse, 2 Hollantse, 2 Stightse, 1 regiment Spaense te voet, t'samen 7 regimenten.

18 dito. *Rapport* wateren [1]). Dat Swijndreght en Van Der Meer by Vianen op de gront van Gelderlant de wateren hebben ingelaten, dogh wederom moeten sluyten by Dalen; dat de sluys in Gorinchem oock hebben moeten sluyten door de borgery; dat den ingenieur Paen tot Ameyde mede niet te reght heeft konnen komen met het toedammen van de sluys; dat de boeren en borgers in de graght tot Gorinchem wercken; eyschten meerder amunitie en 4000 man en water in de graghten, dogh hadden geen moet, hebbende alleen 2 compagniën soldaten en 2 compagniën waertgelders.

19 dito. *Grootte* insolentie van de gemeente tegens het vervoeren van de gevlughte goederen uyt Den Hage.

* *Missive* Louvignies, Schoonhoven, 18 Junij [2]). Dat met het regiment van Westerloo te voet en een ander te paert tot Schoonhoven is gekomen, om die post te fortificeren en bewaren; dat hy alleen met 3 personen is ingelaten. [Hy oordeelde, dat die post wel voorsien diende, de vaertuigen uit de weegh geholpen moesten worden en ontboodt terstondt alle soorten van noodtwendigheden, musquetten voor de ruiters]. Versoeckt ordre op borgemeesters om hem te pareren, een ingenieur en alle soorten van behoeften.

[Hierop wierdt terstondt den 19^{en} by Haer Edel Groot Mogende geresolveert naer Schoonhoven te senden 100 schoppen, 200 spaeden, 50 houwelen, kruiwagens, 5000 ℔ kruidt, 5000 ℔ lonten, 3000 ℔ koegels, 6 stukken van 6 ℔, 6 stukken van 12 ℔ met hun toebehooren, 200 granaden, 500 musquetten met bandeliers. Men sondt

---

1) Cf. Res. Holl. 18 Juni 1672, blz. 150.

2) Hier eindigt het hiaat bij Brandt. — Hij heeft van deze „Missive Louvignies" eene aanteekening, waardoor een streep is gehaald; waarom, begrijp ik niet; aan de andere zijde van hetzelfde blad staat een korte aanteekening van 8 Aug. naar Vivien (zie hierna, op dien datum).

19 Juni 1672.

ook den heer Van Asperen derwaerts om hem te spreeken en een meester-timmerman met ses knechts. Meteenen versocht men den burgemeesteren en regenten van Schoonhoven de troepen in te neemen. Van Asperen schreef den 19^en^ aan de Staten van Holland, dat hy Louvigny hadt besich gevonden; dat er noch wat goedts te doen (was) in vier dagen; dat se slechts 500 man te voet souden houden en wel 1500 van nooden hadden, die toegesonden behoorden te worden en twee of drie uitleggers, voorts kruidt, lonten en twee ingenieurs; dat d'Uitrechtsche wilden verloopen, omdat Uitrecht Fransch was].

Missive De Groot, Woerden, 18 Junij. Dat de stadt van Utrecht sigh vandaegh off morgen soude overgeven en dat de capitulatie al over 8 dagen gemaeckt soude sijn.

Missive Ruyl en Alphen, Nieuwerbrugh, 18 Junij. Dat de Goe-Jan-Verwellen-sluys geopent en den dam voor d'andere sluys weggenomen is; dat de landen tusschen de Wiericken blanck sullen staen; dat de Prins ten 4 uyren daer gekomen is en een concept van fortificatie sal maecken; dat die van Der Goude de sluysen nogh niet open geset hebben.

Gouda versoeckt een quantiteyt cruywagens, schoppen en spaden uyt het magasin. Fiat.

Noorder-quartier versoeckt tot haer beschermínge eenige oorloghschepen en andere vaertuygen. Fiat, met ordre aen de Gedeputeerde op 's lants vloot om eenige gewapende galjoots en advysjaghten op te seynden, bequaem om op de Suydersee te gebruycken.

Vrou van Steelant [1]) geeft te kennen, dat sy gaern naer haer man tot Bergen soude vertrecken en dat de gemeente haer niet wil laten gaen. Versoeckt eenige ruyters. Fiat.

Amsterdam versoeckt de colonel Van Beveren tot commandant en de capiteyn Du Mont als een goet ingenieur. Fiat [2]).

---

1) Kapitein Louis van Steelant behoorde tot het garnizoen van Bergen-op-Zoom; zie Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p., I, blz. 86.

2) Cf. Res. Holl. 19 Juni 1672, blz. 156.

Aanschryvinge aen die van Der Goude om de sluysen binnen en buyten te openen, off dat hetselve manu militari in 't werck gestelt sal werden [1]).

Rapport. Dat Den Bosch, Breda en Bergen-op-Soom t'eenemael onvoorsien sijn, geen genoeghsaem garnisoen hebben, de oude compagniën incompleet en de nieuwe sober gestelt; Kirpatrick, Valckensaen en Prins Frits alle onbequaem etc. Buyten extentie te houden.

De huysluyden en andere onderdanen van den staet op te ontbieden op peyne van de doodt [2]).

20 dito. *Gecommitteerde* Raden: dragen voor, dat de 200e penning niet wert gefurneert en dat de verpondingen oock niet inkomen; dat de soldaten van de nieuwe wervinge nootsaeckelijck een maent soldye moeten hebben; dat de renten en interesten niet betaelt sullen werden, en dat den ontfanger niet weet, hoe hy met de executie van den 200en penning en verpondinge sal handelen ten reguarde van de geinundeerde landen.

Raadpensionaris: dat er grootte confusie in het landt is en indien de regenten geen cordaetheyt thonen, wy ons selve sullen slaen; dat wy meerder lyden van ons selven, als van onse vyanden, en soo daerin geen ordre gestelt wert, het werck haest buyten hoop en remedie sal sijn [3]).

Missive Vivien, van Gornichem, 18 Junij. Dat de moetwil van de boeren dagelijcx aengroeyt, houdende gewapende waghten op de advenuen; dat de heeren van Swijndrecht en Bonser de stadt van Rotterdam niet hebben konnen passeren, als met 2 compagniën borgers en een compagnie paerden; dat St. Andries en Voorn seer sleght beset sijn; dat die van Gorinchem ettelycke officiers hebben doen saiseren, die in Wesel en Rijnbercq gelegen hebben; dat nootsaeckelijck cruyt naer Heusden gesonden moet werden.

---

1) Cf. Res. Holl. 19 Juni 1672, blz. 157.

2) Cf. id., blz. 156.

3) Eene zeer vrije vertaling hiervan bij Lefèvre Pontalis, Jean de Witt, II, p. 345.

11 Juni 1672.

soodat d'avantage van de bataille effective aen de staet was; dat 28 doden en 36 sware gequetste hadden.

Besoigne op de securiteyt van Hollant, resolutie-commissoriael, 4 Junij. Dat commissarisen vertrocken sijn om de sluysen te openen in en by Der Goude; van gelycken tot inlatinge van de wateren in den lande van Heusden, Crimper- en Lopikerwaerden; dat oock commissie gedecerneert is op het subject van de wapeningh der huysluyden en om generalijck het oogh te laten gaen op de defensie van het landt.

T'sedert missive bekomen van de Gedeputeerde te velde, van den 10den Junij [1]), waerby vaststellen, dat den IJssel niet te defenderen is met de manschap, die sy hebben en die sy verwaghten, dogh dat echter haer best sullen doen om deselve te mainteneren; dat alle uyren de slagh tegemoet sien en dagelijcx advys sullen geven, en soo daerin manqueren, een teycken sal wesen, datter onraad is.

Hollants Gedeputeerde ter generaliteyt en ministers, praeadvys:

Cant
Fagel
Slingelant } dat de saecke selve soo swaer niet apprehenderen als het defect van courage;

dat eenparigh van sentiment sijn, dat de sorgh van Haer Edel Groot Mogende eerst moet gaen om een sedem imperii te vinden; dat die sedes imperii is het hart van het lichaem, dat aen alle de leden de beweginge moet geven; dat van gelycken eenparigh sijn, datter geen bequamer plaets is als de stadt van Amsterdam, sijnde een stercke stadt, gelegen in een plat landt aen de see, tusschen Suyd- en Noort-Hollant, van groot circuit, wel gefortificeert, voorsien van genoeghsame vivres en amunitie van oorlogh; dat borgemeesters het stadthuys en andere publique plaetsen souden konnen inruymen; dat men 's lants cas, mitsgaders canon en andere amunitie van oorlogh onder

---

1) Deze brief is ook hierboven, blz. 105, genoemd. Het korte excerpt hier laat ik staan, omdat het in het verband moeilijk gemist kan worden.

11 Juni 1672.

een specieus pretext in der stilte derwaerts soude konnen brengen; dat men nu wel magh spreecken van veranderingh van vergaderplaets, dewijl die van Utrecht alrede hebben geproponeert de verplaetsingh te doen tot Utrecht off Arnhem; dat van vaste opinie sijn, dat men den IJssel niet behoort te abandonneren, alhoewel sy deselve alrede voor geabandonneert houden by defect van courage; dat de slagh alle uyren verwaghten; dat geen kontschap ter werelt van de mouvementen van den vyant hebben en daerom onmaghtigh sijn alle plaetsen te bewaren; dat men dese naght despesches behoort te laten gaen om het leger ordentelijck op te breecken, de plaetsen aen den IJssel en sonderlinge Deventer en Doesborgh wel te voorsien, een gedeelte van de cavalerie naer de kant van Brabant en het resterende voetvolck met de Prins en alle hoge officieren, over Campen en de Suydersee, naer Hollant te brengen; dat men voorts met grootte applicatie op de defensie van Hollant moet wercken, het water inlaten en beschansen van Amsterdam tot Gouda, vandaer tot Schoonhoven en van Schoonhoven tot Gornichem; dat men de stadt van Bommel met de forten De Voorn en St. Andries wel moet voorsien, sufficant volck op te ontbieden en alle steden van schoppen, spaden, houwelen en kruywagens te versorgen, en dat de huysluyden en waertgelders wederom moeten komen; dat men het garnisoen behoort te lighten uyt Ravesteyn en het volck en magasin naer De Graeff en Gennep te brengen by directie ter Generaliteyt, off soo 't selve niet wilde vallen, een acte te passeren en aen Beverningh toe te seynden, om de Hollantsche militie t' scheep te doen gaen en dat tot Muyden voet aen lant moeten setten; dat wel speculatie valt op het garnisoen van Maestricht, latende hetselve beset met 2500 man, dogh dat de vyant, doorbreeckende, de stadt van Maestricht soude belegeren; dat men malkander gerust moet stellen, edelen en steden malkander beloven tot den laetsten man te assisteren en dat, sulx geschiedende, de vyant het landt niet kan winnen; dat het seer nootsaeckelijck is, dat Bommel, De

11—13 Juni 1672.

Voorn en St. Andries werden voorsien, dewijl Bommel met Hollant van den beginne geunicert is geweest en Hollandt deckt; dat het huys te Heel oock gefortificeert behoort te werden als van ouds.

Gecommitteerde Raden: conformeren sigh in omnibus et per omnia met het praeadvys, mits dat de aenschryvinge aen de Gedeputeerde te velde niet anders geschiede als op het uytterste en met de grootste secretesse.

Edelen, Dordrecht, Haerlem, Delft, Gouda, Gorinchem, Schiedam, Schoonhoven, Den Briel en Noorder-quartier: met de Gecommitteerde Raden.

Leyden: te blyven by de voorgaende resolutie, ten minste te laten ter dispositie van de Gedeputeerde te velde.

Amsterdam en Rotterdam: den IJssel te defenderen, soolangh als doenlijck is, en soo wanneer oordelen ondoenlijck te sijn, te laten by de clausule-salutair van voorgaende resolutie.

Conclusum: te schryven aen de Gedeputeerde, dat men haer aen een resolutie had gebonden, dogh soo sulx onmogelijck achten, het leger ordentelijck te dissolveren, soldaten en huysluyden ten besten in salvo te brengen.

13 dito. *Het* canon af te schepen naer Amsterdam en daerover missive aen borgemeesteren om plaets te prepareren.

Item: ordre aen de ontfanger Paeu om het gelt naer Amsterdam te brengen, besonders genoeghsame penningen tot betalinge van de vervallen en vervallende interesten.

Item: alle de ontfangers gelast geen capitalen af te lossen tot nader ordre, maer de interesten promptelijck te betalen [1]).

---

1) Bontemantel (zie Inleiding) heeft dit iets uitvoeriger dan Hop: „*Hollant*, secreet, 13 Juni 1672, over notabele saecken. Uyt het magasijn aen d'admiralityt tot Rotterdam te laeten volgen canon tot monture van twee groote scheepen en de rest af te scheepen naer Amsterdam.

Missive op 't voorszeide aen burgemeestren van Amsterdam met versoek, dat plaets geprepareert mach werden; dat het ordonneert is het

13 Juni 1672.

Missive Gedeputeerde te velde, 11 Junij, Sutphen - - - - [1]).

Missive Beverningh, Sutphen, 11 Junij, aen den Raadpensionaris - - - - [2]).

Propositie Gorinchem. Dat nogh 19 stucken canon moeten hebben met kruyt en scherp [3]).

Missive Boreel, Londen, 7 Junij. Dat de Engelse vloo maer voor een maent geproviandeert is, en dat de Coningh geen gelt heeft, en soo de vloten nogh 3 weecken buyten actie blyven, de Engelse sullen moeten inlopen en binnen blyven; dat nog een groot esquader geformeert wert, daer prins Robbert over sal commanderen; datter dissidentie ontstaet tusschen de Coningen, dat haest uytbreecken sal; dat hy op sijn vertreck staet.

Raadpensionaris: dat de schrick in de frontiersteden en flaeuhertigheit in de grootte steden het werck sullen verbrodden; dat een ordonnantie geslagen moet werden van 50.000 gulden op de penningen de reserve met authorisatie op de leden om in absentie van de Gecommitteerde Raden de ordonnantie te teyckenen; dat men Leyden moet versoecken om den dam in den Rijn, en Gouda en Rotterdam om de forten op den IJssel te spoedigen.

---

gelt van hier te brengen nae Amsterdam in de banck. Alle ontfangers gelast geen capitalen af te lossen voor naeder ordre, maer prompte ordre te stellen tot betalinge der interest.

Brief aan de ontfanger Pauw om sijn penninge in de banck tot Amsterdam te brengen, behoudens tot interest en verval van nootsaaklijckhyt. Item aen Amsterdam - - - -".

Dan volgt woordelijk hetzelfde als wat Amsterdam zegt bij de deliberatie over den brief van Van Beverningh van 12 Juni (zie beneden, blz. 111). — Bontemantel heeft hiervan twee ongeveer gelijkluidende excerpten, met dezelfde hand geschreven, en dan volgt een hiaat tot 25 Juni.

Enkele brieven, geschreven naar aanleiding van de in de tekst genoemde Res., zoo b. v. aan den ontvanger Pauw, in Res. Holl. 13 Juni 1672, blz. 129 vlg.

1) Excerpt uit den brief van de Gedeputeerden aan den Griffier van 11 Juni, gedrukt bij De Jonge, t. a. p., II, blz. 452 vlg.

2) Excerpt uit den brief van Van Beverningh aan De Witt van 11 Juni, gedrukt, t. a. p., blz. 451.

3) Cf. Res. Holl. 13 Juni 1672, blz. 130.

13 Juni 1672.

Voorts generale authorisatie om de huysluyden te pressen ende alles te doen wat doenlijck is en geraden gevonden sal werden.

Missive Lieutenant [1]), Nimmegen, 11 Junij. Dat eergister daer was gekomen; dat den gansen dagh alarm was geweest, omdat de Franse ruytery naderde; dat veel luyden vlughten; dat de drost van Bemmel seyde, dat de Franse over den Rijn waren; dat tegens den avont 4 regimenten, die geretireert waren, onder de stadt tot Lemp [2]) sijn gekomen.

Missive Beverningh, Sutphen, 12 Junij, aen Staten-Generael - - - - [3]).

Edelen en Monekendam: dat men de sedes imperii moet brengen tot Amsterdam, de vloot opontbieden, de Seeuwen in Seelant te laten invallen en al d'andere in Texel.

Dordrecht en Delft: weetten niet, wat adviseren sullen.

Leyden: Borgersdijck ongeqalificeert, maer soude naer Engelandt seynden.

Amsterdam, Medenblik en Purmereint: nopende de sedes imperii haer te gedragen tot het goetvinden van de principalen, order stellen op de vloot, deputatie naer Utrecht, authorisatie op alle steden om het water in te laten; dat men soo langh moet houden als men kan, en geen liberteyt overgeven.

Gorinchem: dat alles desperaet is en dat Amsterdam laest gegeten sal werden; soude besendingh naer Engelandt doen.

Hoorn: sullen d'advysen van d'andere leden verwaghten.

Enchuysen: souden de vloot niet opontbieden, maer

---

1) Wie deze luitenant is, heb ik niet kunnen uitmaken; zijn brief komt noch in het Brievenboek aan de Staten van Holland, noch in de brieven aan J. de Witt, op het Rijksarchief, voor en wordt in Res. Holl. evenmin als in Res. St. Gen. genoemd.

2) Is Lent bedoeld?

3) Excerpt uit den brief van de Gedeputeerden aan de Staten-Generaal van 12 Juni 1672, bij De Jonge, t. a. p., II, blz. 460.

nogh een slagh wagen; dat Amsterdam de secuyrste plaets is, en houden soo langh als kan.

Edam: de vloot invallen, houden soo langh men kan en vergaderingh op een secure plaets.

Conclusum: deputatie naer Utrecht.

Rapport. Dat ter generaliteyt met representatie van Haer Hoog Mogende naer Utrecht gecommitteert sijn de Gedeputeerde tot de secrete militaire saecken, naementlijck uyt de provintiën:

Ripperda tot Buyrse, Pensionaris Hop, Schadé, Viersen, Coevorden, Gockinga;

dat de deputatie te velde ophout met het dissolveren van het leger;

uyt de Raad van Staten:

Sevender, Slingelant;

dat voornamentlijck moeten sorgen, dat met het overige volck de schansen Voorn en St. Andries, Bommel, Den Bosch, Gornichem, Worcum en Loevesteyn bewaert sullen werden; dat men mede moet sorgen voor onse waertgelders en huysluyden, sijnde by resolutie van de Staten-Generael verstaen, dat wy onse waertgelders altoos mogen revoceren.

Propositie: off men Hop en Beverningh niet sal authoriseren om by patent de waertgelders te doen herwaerts komen?

Item: off men Hop en Beverningh niet behoort te authoriseren om de Hollantse militie in Hollant te trecken?

Voorts een missive, door den griffier Fagel te schryven aen de ambassadeur in Engelant, dat de vyant ingebroocken is met intentie van de provintiën van malkander te separeren en sigh absolut meester te maecken; dat de staet in het uytterste gevaer is om overheert te werden; dat de Staten wel geanimeert sijn om het uytterste af te waghten, dogh te representeren, hoeveel Spangne en Engelant daeraen gelegen is, dat Vrankrijck geen meester wert; dat de Staten een extraordinaris besendinge sullen doen, soo het Sijn Majesteit aengenaem is, en 't selve door Boreel te laten secunderen.

13—16 Juni 1672.

Nogh een missive aen de Gedeputeerde om sonder versuym de wateren in te laten.

Propositie: off men niet ymant uyt de regeringe behoort naer Engelandt te seynden om het contenu van de voorszeide missive aen Sijn Majesteit te representeren?

Nota. Den 13[en] Junij met de heeren van Seventer en Slingelant naer Utrecht vertrocken, om met Sijn Hoogheit en Gedeputeerde te velde te delibereren over de securiteyt van het landt, en alles tot Utrecht ontstelt gevonden, houdende de poorten geslootten, soodat wy niet konden uytkomen, om Sijn Hoogheit te spreecken, nogh de afkomende militie konde inkomen, waerover met die van Utrecht en met Beverningh, Schadé, Coevorden en Gockinga hebben gedelibereert. Ende den 15[en] dito [1]) weder in Den Hage gekomen. En den selven dagh naer gedaen rapport wederom naer Utrecht getrocken met de heeren van Seventer en Slingelant om de Hollantse militie in Hollant te trecken, en daerover met Sijn Hoogheit, leggende gecampeert buyten de Waertpoort, en Gedeputeerde te velde geconfereert en geresolveert het leger op te breecken, en in Hollant te brengen, namentlijck de regimenten [2]) van den Grave van

Styrum } onder Sijn Hoogheit naer de Nieuwer-
Solms } brugge met eenige ruytery,

Aquila met eenige ruytery onder Prins Maurits naer Muyden,

Wirts } met eenige ruytery naer Gornichem,
Golsteyn }

Graeff van Hoorn en eenige ruytery aen Goejan-Verwellen,

Graeff van Louvignies met het regiment van Westerlo, Schoonhoven,

---

1) Dit moet zijn 16 Juni; cf. Res. St. Gen. van dien datum, gedrukt bij Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p. II blz. 13, noot 1.

2) Cf. een duidelijker opgave bij Van Sypestein en De Bordes t. a. p., II, blz. 18.

uitmaeckende 2 Gelderse, 2 Hollantse, 2 Stightse, 1 regiment Spaense te voet, t'samen 7 regimenten.

18 dito. *Rapport* wateren [1]). Dat Swijndreght en Van Der Meer by Vianen op de gront van Gelderlant de wateren hebben ingelaten, dogh wederom moeten sluyten by Dalen; dat de sluys in Gorinchem oock hebben moeten sluyten door de borgery; dat den ingenieur Paen tot Ameyde mede niet te reght heeft konnen komen met het toedammen van de sluys; dat de boeren en borgers in de graght tot Gorinchem wercken; eyschten meerder amunitie en 4000 man en water in de graghten, dogh hadden geen moet, hebbende alleen 2 compagniën soldaten en 2 compagniën waertgelders.

19 dito. *Grootte* insolentie van de gemeente tegens het vervoeren van de gevlughte goederen uyt Den Hage.

* *Missive* Louvignies, Schoonhoven, 18 Junij [2]). Dat met het regiment van Westerloo te voet en een ander te paert tot Schoonhoven is gekomen, om die post te fortificeren en bewaren; dat hy alleen met 3 personen is ingelaten. [Hy oordeelde, dat die post wel voorsien diende, de vaertuigen uit de weegh geholpen moesten worden en ontboodt terstondt alle soorten van noodtwendigheden, musquetten voor de ruiters]. Versoeckt ordre op borgemeesters om hem te pareren, een ingenieur en alle soorten van behoeften.

[Hierop wierdt terstondt den 19^{en} by Haer Edel Groot Mogende geresolveert naer Schoonhoven te senden 100 schoppen, 200 spaeden, 50 houwelen, kruiwagens, 5000 ℔ kruidt, 5000 ℔ lonten, 3000 ℔ koegels, 6 stukken van 6 ℔, 6 stukken van 12 ℔ met hun toebehooren, 200 granaden, 500 musquetten met bandeliers. Men sondt

---

1) Cf. Res. Holl. 18 Juni 1672, blz. 150.

2) Hier eindigt het hiaat bij Brandt. — Hij heeft van deze „Missive Louvignies" eene aanteekening, waardoor een streep is gehaald; waarom, begrijp ik niet; aan de andere zijde van hetzelfde blad staat een korte aanteekening van 8 Aug. naar Vivien (zie hierna, op dien datum).

19 Juni 1672.

ook den heer Van Asperen derwaerts om hem te spreeken en een meester-timmerman met ses knechts. Meteenen versocht men den burgemeesteren en regenten van Schoonhoven de troepen in te neemen. Van Asperen schreef den 19^en^ aan de Staten van Holland, dat hy Louvigny hadt besich gevonden; dat er noch wat goedts te doen (was) in vier dagen; dat se slechts 500 man te voet souden houden en wel 1500 van nooden hadden, die toegesonden behoorden te worden en twee of drie uitleggers, voorts kruidt, lonten en twee ingenieurs; dat d'Uitrechtsche wilden verloopen, omdat Uitrecht Fransch was].

Missive De Groot, Woerden, 18 Junij. Dat de stadt van Utrecht sigh vandaegh off morgen soude overgeven en dat de capitulatie al over 8 dagen gemaeckt soude sijn.

Missive Ruyl en Alphen, Nieuwerbrugh, 18 Junij. Dat de Goe-Jan-Verwellen-sluys geopent en den dam voor d'andere sluys weggenomen is; dat de landen tusschen de Wiericken blanck sullen staen; dat de Prins ten 4 uyren daer gekomen is en een concept van fortificatie sal maecken; dat die van Der Goude de sluysen nogh niet open geset hebben.

Gouda versoeckt een quantiteyt cruywagens, schoppen en spaden uyt het magasin. Fiat.

Noorder-quartier versoeckt tot haer beschermingе eenige oorloghschepen en andere vaertuygen. Fiat, met ordre aen de Gedeputeerde op 's lants vloot om eenige gewapende galjoots en advysjaghten op te seynden, bequaem om op de Suydersee te gebruycken.

Vrou van Steelant [1]) geeft te kennen, dat sy gaern naer haer man tot Bergen soude vertrecken en dat de gemeente haer niet wil laten gaen. Versoeckt eenige ruyters. Fiat.

Amsterdam versoeckt de colonel Van Beveren tot commandant en de capiteyn Du Mont als een goet ingenieur. Fiat [2]).

---

1) Kapitein Louis van Steelant behoorde tot het garnizoen van Bergen-op-Zoom; zie Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p., I, blz. 86.

2) Cf. Res. Holl. 19 Juni 1672, blz. 156.

Aanschryvinge aen die van Der Goude om de sluysen binnen en buyten te openen, off dat hetselve manu militari in 't werck gestelt sal werden [1]).

Rapport. Dat Den Bosch, Breda en Bergen-op-Soom t'eenemael onvoorsien sijn, geen genoeghsaem garnisoen hebben, de oude compagniën incompleet en de nieuwe sober gestelt; Kirpatrick, Valckensaen en Prins Frits alle onbequaem etc. Buyten extentie te houden.

De huysluyden en andere onderdanen van den staet op te ontbieden op peyne van de doodt [2]).

20 dito. *Gecommitteerde* Raden: dragen voor, dat de 200e penning niet wert gefurneert en dat de verpondingen oock niet inkomen; dat de soldaten van de nieuwe wervinge nootsaeckelijck een maent soldye moeten hebben; dat de renten en interesten niet betaelt sullen werden, en dat den ontfanger niet weet, hoe hy met de executie van den 200en penning en verpondinge sal handelen ten reguarde van de geinundeerde landen.

Raadpensionaris: dat er grootte confusie in het landt is en indien de regenten geen cordaetheyt thonen, wy ons selve sullen slaen; dat wy meerder lyden van ons selven, als van onse vyanden, en soo daerin geen ordre gestelt wert, het werck haest buyten hoop en remedie sal sijn [3]).

Missive Vivien, van Gornichem, 18 Junij. Dat de moetwil van de boeren dagelijcx aengroeyt, houdende gewapende waghten op de advenuen; dat de heeren van Swijndrecht en Bonser de stadt van Rotterdam niet hebben konnen passeren, als met 2 compagniën borgers en een compagnie paerden; dat St. Andries en Voorn seer sleght beset sijn; dat die van Gorinchem ettelycke officiers hebben doen saiseren, die in Wesel en Rijnbercq gelegen hebben; dat nootsaeckelijck cruyt naer Heusden gesonden moet werden.

---

1) Cf. Res. Holl. 19 Juni 1672, blz. 157.

2) Cf. id., blz. 156.

3) Eene zeer vrije vertaling hiervan bij Lefèvre Pontalis, Jean de Witt, II, p. 345.

20 Juni 1672.

Princesse van Oranje versoeckt sauvegarde [1]).

Raadpensionaris: dat een brieff van de magistraet van Nimmegen heeft ontfangen, medebrengende, dat Cnodsenborgh sigh overgegeven had, sonder dat sy konden weetten de reden waerom, dogh geseyt wierd, dat sy van geen cruyt voorsien waren; dat die van Nimmegen geresolveert sijn haer mannelijck te defenderen, en versoecken drie saecken: meerder volck, cruyt en lood en gelt.

Missive Lughtenberg, Willemstadt, 19 Junij. Versoeckt, dat ordre gestelt magh werden op de defecten en seyt, dat De Clundert anders niet gedefendeert kan werden.

Rapport Arnhem. Dat Donderdagh overgegaen is; dat 7 compagniën boeren in de stadt sijn gebleven en het garnisoen in de kerck is gesloten; dat Doesborgh oock overgegeven is, hebbende het garnisoen gecapituleert.

Missive Louvigny, Schoonhoven, 19 Junij. Dat de borgery gerefuseert heeft hem in de stadt te nemen; dat de stadt open is en geen borstweringen heeft, en dat de borgery niet wil gedogen, datter openingen in den dijck werden gemaeckt, haer selve oock niet willen defenderen; dat al geresolveert was den Coningh van Vranckrijck tegemoet te gaen en een persoon daertoe gecommitteert; dat nootsaeckelijck meer voetvolk moeten hebben en de ruytery sal doen afsitten. Versoeckt 2000 musquetten off vierroers.

* *Rapport* [2]). Dat de landmeetter Dou gesien heeft, hoe het water van den IJssel gaet; dat evenwel de landen niet genoegh sal decken by de syde van de wegen; [dat niet meer als 600 voetknechten en 800 paerden byeen hebben]; dat Beverningh seyde, dat de hofsteden ondergeset souden werden en geliet sigh, alsoff het water alrede te hoogh was; dat de Leckdijck $^3/_4$ uyrs boven Schoonhoven doorgestoocken behoort te werden; dat het graven te veel tijt vereyscht en dat men deselve soude konnen laten springen; dat de gedaghten tolvry sijn en

---

1) Cf. Res. Holl. 20 Juni 1672, blz. 160.
2) Cf. Secr. Res. Holl. 20 Juni 1672, blz. 260.

de saecke suspect; versoeckt, dat de leden haer believen te expectoreren, hoe sy dit werck begrypen en waer het heen wil. [Dat wegens het water niet konnen begrypen, waar het eyndigen zoude. Souden de saecken op de caarte laaten examineren. Dat de doorsteekinge van de Leckdijck niet strydigh is tegen het werk, dat nu gemaekt wordt].

Fiat authorisatie op commissarisen om de Leckdijck te openen, soo 't geraden is.

* *Memorie* resident Isola [1]). Dat sijn importantste papieren en meublen gaerne naer Antwerpen soude transporteren. Versoeckt paspoort en sufficant convoy tegens de insolentie van de populacie tot Delft en Rotterdam. Fiat.

Admiraliteit in de Maes. Dat veel volck byeen vergadert is om gelt, seggende, dat geen levensmiddelen te borgh konnen bekomen, begeren niet te patienteren. Versoecken, dat spoedig ordre gestelt magh werden tot voorkominge van tumulte. Habeat 60.000 gulden.

* *Prins* van Oranje, 19 Junij, by Bodegrave. Dat gister daer gekomen sijnde, bevonden heeft, dat de inundatie het beloofde ooghwit niet had bereyckt, dogh met doorsteecken sooveel te wege gebraght, dat nu vertrouwen, dat wel wesen sal; dat een dam heeft doen slaen aen de Goudse sluys, ordre gestelt op de huysluyden en sal de conservatie van Hollant ten uytterste benaerstigen.

Beverningh, 20 Junij, Bodegrave. Dat hy een keer gedaen heeft naer Der Goude over 't inlaten van de wateren; dat in het leger geen voorraad is van cruyt, lont off ammunitie van oorlogh.

Meerman en Hallingh, gecommitteert om op het spoedigste en secreetste met assistentie van den Graeff van Louvigny door 100 pionniers den Leckdijck door te steecken [2]).

Leyden propositie. Dat de Prins een al te gerestringeerde

---

1) Cf. Res. Holl. 20 Juni 1672, blz. [illegible].
2) Cf. Secr. Res. Holl. 20 Juni 1672, blz. [illegible].

20 Juni 1672.

Princesse van Oranje versoeckt sauvegarde [1]).

Raadpensionaris: dat een brieff van de magistraet van Nimmegen heeft ontfangen, medebrengende, dat Cnodsenborgh sigh overgegeven had, sonder dat sy konden weetten de reden waerom, dogh geseyt wierd, dat sy van geen cruyt voorsien waren; dat die van Nimmegen geresolveert sijn haer mannelijck te defenderen, en versoecken drie saecken: meerder volck, cruyt en lood en gelt.

Missive Lughtenberg, Willemstadt, 19 Junij. Versoeckt, dat ordre gestelt magh werden op de defecten en seyt, dat De Clundert anders niet gedefendeert kan werden.

Rapport Arnhem. Dat Donderdagh overgegaen is; dat 7 compagniën boeren in de stadt sijn gebleven en het garnisoen in de kerck is gesloten; dat Doesborgh oock overgegeven is, hebbende het garnisoen gecapituleert.

Missive Louvigny, Schoonhoven, 19 Junij. Dat de borgery gerefuseert heeft hem in de stadt te nemen; dat de stadt open is en geen borstweringen heeft, en dat de borgery niet wil gedogen, datter openingen in den dijck werden gemaeckt, haer selve oock niet willen defenderen; dat al geresolveert was den Coningh van Vranckrijck tegemoet te gaen en een persoon daertoe gecommitteert; dat nootsaeckelijck meer voetvolk moeten hebben en de ruytery sal doen afsitten. Versoeckt 2000 musquetten off vierroers.

* *Rapport* [2]). Dat de landmeetter Dou gesien heeft, hoe het water van den IJssel gaet; dat evenwel de landen niet genoegh sal decken by de syde van de wegen; [dat niet meer als 600 voetknechten en 800 paerden byeen hebben]; dat Beverningh seyde, dat de hofsteden ondergeset souden werden en geliet sigh, alsoff het water alrede te hoogh was; dat de Leckdijck $^3/_4$ uyrs boven Schoonhoven doorgestoocken behoort te werden; dat het graven te veel tijt vereyscht en dat men deselve soude konnen laten springen; dat de gedaghten tolvry sijn en

---

1) Cf. Res. Holl. 20 Juni 1672, blz. 160.
2) Cf. Secr. Res. Holl. 20 Juni 1672, blz. 260.

de saecke suspect; versoeckt, dat de leden haer believen te expectoreren, hoe sy dit werck begrypen en waer het heen wil. [Dat wegens het water niet konnen begrypen, waar het eyndigen zoude. Souden de saecken op de caarte laaten examineren. Dat de doorsteekinge van de Leckdijck niet strydigh is tegen het werk, dat nu gemaekt wordt].

Fiat authorisatie op commissarisen om de Leckdijck te openen, soo 't geraden is.

* *Memorie* resident Isola [1]). Dat sijn importantste papieren en meublen gaerne naer Antwerpen soude transporteren. Versoeckt paspoort en sufficant convoy tegens de insolentie van de populacie tot Delft en Rotterdam. Fiat.

Admiraliteit in de Maes. Dat veel volck byeen vergadert is om gelt, seggende, dat geen levensmiddelen te borgh konnen bekomen, begeren niet te patienteren. Versoecken, dat spoedig ordre gestelt magh werden tot voorkominge van tumulte. Habeat 60.000 gulden.

* *Prins* van Oranje, 19 Junij, by Bodegrave. Dat gister daer gekomen sijnde, bevonden heeft, dat de inundatie het beloofde ooghwit niet had bereyckt, dogh met doorsteecken sooveel te wege gebracht, dat nu vertrouwen, dat wel wesen sal; dat een dam heeft doen slaen aen de Goudse sluys, ordre gestelt op de huysluyden en sal de conservatie van Hollant ten uytterste benaerstigen.

Beverningh, 20 Junij, Bodegrave. Dat hy een keer gedaen heeft naer Der Goude over 't inlaten van de wateren; dat in het leger geen voorraad is van cruyt, lont off ammunitie van oorlogh.

Meerman en Hallingh, gecommitteert om op het spoedigste en secreetste met assistentie van den Graeff van Louvigny door 100 pionniers den Leckdijck door te steecken [2]).

Leyden propositie. Dat de Prins een al te gerestringeerde

---

1) Cf. Res. Holl. 20 Juni 1672, blz. 163.
2) Cf. Secr. Res. Holl. 20 Juni 1672, blz. 260.

commissie heeft; [dat de Gedeputeerden te velde mede haer excuse hebben]; sijn gelast te proponeren, dat men den capitein-generael wat meerder maght behoorde te geven; [dat het anders niet sal gaen]; dat het leger niet geregeert behoort te werden van soo veel hoofden. [Versoeken, dat maer provisioneel magh sijn, al waer 't maer voor 3 à 4 maenden. Opgehouden].

Asperen, 20 Junij, Schoonhoven. Dat Louvigny yverich is, maer van alles gebreck heeft, cruyt, loot, lonten, eetten en drincken; dat te veel cavallery en te weynigh infantery heeft; dat men nogh een regiment infantery krygende, een regiment cavalerie soude konnen missen; dat de militie buyten wert gehouden; Louvigny, Asperen en Opdam met scrupule ingelaten; de borgery in de wapenen, delibereren op 't stadthuys, off de militie sullen inlaten off niet. Soo neen, sal daer niet te doen, maer beetter wesen de troepen naer Den Bosch, Bommel off elders te senden; dat het graven en doorsnyden van de traversen redelijck gaet.

Louvigny, 20 Junij, Schoonhoven. Dat de situatie goet is, dogh tijdt, gelt en volck vereyscht; dat sijn volck vlytigh is, dogh die van Schoonhoven niet; dat alle soort van amunitie van noden heeft en voornamentlijck volck, omdat de borgers en boeren niet willen wercken. Versoeckt nogh een regiment infantery, tegens een regiment cavalery, met een ingenieur en gelt; dat alles onnut is, als de borgers de militie niet in de stadt willen laten, omdat de sluysen in de stadt sijn; dat men haer tot reden moet brengen etc.

[*Admirael* De Ruyter, 3 mijl van Westcappel, 19 Junij. Gebrek van ronthout en verloop der matroosen. Den Ruwaert indispoost door sinkingen. Notificatie].

21 Junij. *Een* gedeelte van 's lants vloot te doen invallen - - - - [1]).

Beverningh, 21 Junij, Bodegrave. Dat Sijn Hoogheyt

---

1) Zie Res. Holl. 21 Juni 1672, blz. 165.

van advys is, dat men de ruytery sal dienen byeen te houden; dat d'infantery seer deserteert en de cavalery sal moeten afsitten. Versoeckt een goet aental van musquetten en vierroers; dat Kirpatrick versoeckt meer militie voor Den Bosch, Crèvecoeur, Voorn en St. Andries, en geeft in bedencken, off men geen militie uyt Maestricht behoort te trecken; dat in Campen niet meer als één compagnie te voet is en 5 compagniën paerden, één van den Graeff van Flodorff, 4 van Hairen.

Gedeputeerde Maestricht, 17 Junij. Dat D'Ossery en Bassius schuldigh vinden aen verraet en poltronnerie en de meeste capiteyns van 't garnisoen van Rijnbercq van lascheteyt.

Asperen, 21 Junij, Schoonhoven. Dat aen Louvigny toegestaen is, d'ééne poort te besetten met 50 ruyters van Opdam, onder particulier credit van Asperen en Opdam; dat aen de wercken naerstigh gearbeyt wert en de wateren wacker invloeyen. Versoeckt gelt, en van de commissie ontslagen te werden.

* *Borgemeesteren* van Hoorn, 20 Junij. Dat het huys van de borgemeester Langewagen geplondert is, en door de borgery belet, dat de volgende dagh weder aengevangen is, en al de borgery in de wapenen gebracht. Versoecken een compagnie paerden off twee, en gedispenseert te werden van een compagnie borgers naer Geertruydenberg te senden.

Gornichem, 20 Junij. Dat haer stadt met kraght van volck gehouden moet werden. Versoecken meerder infantery.

Touars, Crèvecoeur, 20 Junij. Dat geen canon off vivres heeft ontfangen; versoeckt 250 man; dat Tiel over is en seeckere contschap heeft, dat Crèvecoeur aengetast sal werden.

Alewijn, uyt het schip van den admirael De Ruyter, 19 Junij. Dat in 's lants vloot gekomen sijn en voort sullen vertrecken; dat De Ruyter en De Wit van intentie sijn, soo ras als de vloot in postuyr sal wesen, den vyant op te soecken.

21—22 Juni 1672.

[*Resumptie.* Op de versochte sauvegarde van de Princesse-Douarière].

22 dito. * *De* Raadpensionaris De Wit [1]), des avonts ten 11 uyren, uyt de vergaderingh komende, aengeranst (!) door 2 sonen van den raadsheer Van Der Graeff, De Bruyn en Borbagh, en met 4 wonden gequetst, d'ene in de borst tusschen de 4e en 5e ribbe, de tweede achter tusschen de schouders, de derde een houw in den hals, en de vierde een contusie op het hooft, dogh de doctoren en chirurgijns oordelen niet lethael. Eén van de sonen van den raadsheer gevangen.

Beuningen, Brussel, 20 Junij. Dat Monterey wel genegen was om assistentie toe te brengen, maer niet voorsien was van genoeghsame militie; dat wel konde begrypen, dat de staet van Haer Hoog Mogende niet kan verloren gaen, sonder dat de Spaense Nederlanden oock geruineert souden werden; dat Engelant geseyt heeft, dat hy niet kan aensien, dat de staet van Haer Hoog Mogende verloren gaet en dat hy maghtigh is een halte te maecken.

* *Vivien*, 20 Junij, Gornichem [2]). Dat de sluysen tot Dalen geopent hebben en dat het water sterk invloeyt; dat Gornichem niet gedefendeert kan werden minder als met 3000 man; dat de gerughten lopen, dat de Fransen in de Bommelerwaert in aentoght souden sijn; dat de borgers van Rotterdam sonder ordre van Loevesteyn sijn verlopen; dat Leerdam, Buyren en IJselsteyn Franse blaeurocken tot sauvegarde hebben [3]); drost van Vianen

---

1) Cf. den brief van J. de Witt aan C. de Witt van 22 Juni, bij De Jonge, t. a. p., I, blz. 448 vlg., en den brief van de Staten van Holland aan den Prins van Oranje van 22 Juni, in Res. Holl., blz. 168 (daar verkeerdelijk onder 21 Juni, maar de datum is ook daar 22 Juni).

2) Wagenaar, XIV, blz. 94, noot (r), citeert dezen brief verkeerdelijk als „Uit Aent. van den Pensionaris Vivien van 20 Juni 1672, MS"; cf. hiervóór blz. 3, noot 4, blz. 19, noot 2 etc.

3) Dezen zin uit Vivien's brief bedoelt Wagenaar, XIV, blz. 35, blijkbaar, wanneer hij in noot (a) verwijst naar „Aentek. van den Pension. Vivien van 22 Juni 1672, MS."; ook hier citeert hij dus de aanteekeningen van Hop verkeerdelijk als van Vivien.

versoeckt sauvegarde tegens de foules van de onsen; dat die van Bommel gerepresenteert hebben de sleghte toestant van haer stadt en bygelegen forten; dat aen haer geaccordeert is 2 compagniën te voet voor de forten en 2 compagniën paerden voor de stadt. Seggen, dat sy het uytterste sullen afwaghten. Versoecken de troepen uyt Maestricht.

Beverningh, 20 Junij, Bodegrave. Dat men de 38 compagniën uyt Maestricht behoort te ontbieden en over de 5 posten te verdelen; dat de regimenten van Styrum en Solms sullen debanderen, soo sy geen gelt krygen.

* *Dat* de judicatuyre over Jacob van der Graeff behoort aen het Hoff en niet aen die van Den Hage; dat den procureur-generael in persoon behoort te gaen om de vordere delinquanten te vervolgen; 5000 gulden op yders lijff [1]); dat de raadsheer Fannius, den Raadpensionaris ex affinitate bestaende, sigh van de judicatuyre niet magh excuseren.

Heer van Slydrecht, 21 Junij, Heusden. Dat gister 500 Franse tot Tiel souden komen; dat maer één compagnie is in de schansen Voorn en St. Andries en tot Bommel niet één; dat in Heusden in plaets van 80.000 ℔ boscruyt, niet meer is als 10. off 11.000 ℔; dat nogh 2500 man van doen soude hebben met een ingenieur en vierwercker; protesteert voor God, dat de stadt sonder deselve niet te bewaren is.

Amsterdam versoeckt voorsien te werden van gewapent vaertuygh. Fiat.

[*Bampfield*, 19 Junij, Coterschans [2]). Dat de Bisschop van Ceulen, Munster en eenige Franschen onder den Hartogh van Luxemborgh hebben Deventer belegert Donderdagh; 16.000 man, 1200 dragonders; dat haar approchen sullen beginnen; dat Deventer sich wel kan defendeeren, soo 't niet aen een man manqueert; Steck is een vigilant

---

1) Cf. hierover Res. Holl. 23 Juni 1672, blz. 179.

2) Cf. Res. Holl. 22 Juni 1672, blz. 172. Wagenaar, XIV, blz. 28, citeert dezen brief verkeerdelijk als van 29 Juni.

man; dat in Swol den eed gedaen is van militie en borgers; dat $^1/_5$ part de vingers niet opgesteeken hebben; dat eenige van Hattem secours versocht hebben van den lieutenant-generael Alua, seggende anders te moeten opgeven; dat met sijn regiment sijn best sal doen; dat de solliciteurs geen geldt geven, en de soldaten sullen verloopen of stroopen. Versoekt geldt.

Ruwaerdt, 21 Junij. Dat de pijn toeneemt en geresolveert is sich aen landt te begeven. Versoekt een ander in sijn plaats. Notificatie [1])].

(23 Junij) [2]). * *De* stadt Grave te evacueren en 5 compagniën, niet staende op de repartitie van Hollandt, naer Nimmegen te senden en rest met het magasijn naer Den Bosch.

24 Junij. *Graeff* van Hoorn, 23 Junij, Goe-Jan-Verwellen [3]). Dat de vyant possessie van Utrecht genomen heeft. Versoeckt meerder militie.

Beverningh, 23 dito, Bodegrave. Dat hy den Grave van Styrum en andere officieren den eed van getrouwigheyt heeft afgenomen en dat de Grave van Solms versoght met de heeren van Gelderlant te spreecken. Voorts de compagniën paerden versonden: Voorschoten en Dockem naer Amsterdam, Almelo naer Haerlem, du Til naer Delft, Schimmelpenninck naar Alckmaer, Heer van Lier naer Hoorn, Toussain naer Rotterdam.

Prins Maurits, 23 dito, Muyden [4]). Dat Amersfoort en Naerden voorleden Sondagh sijn overgegaen; Rochefort met 3000 man tot Amersfoort, 300 dragonders tot Naerden; dat de sluysen geopent en de seedijck doorgesneden heeft; dat maer 500 man van Aquila bij hem heeft, die niet een stuyver aen gelt hebben, behalven de compagniën paerden van Joseph, Kingma en Van Wel; den oversten

---

1) Cf. Res. Holl. 22 Juni 1672, blz. 171.

2) Hop vult dezen datum niet, maar zie Secr. Res. Holl. 23 Juni 1672, blz. 261.

3) Cf. Res. Holl. 24 Juni 1672, blz. 180.

4) Cf. id., blz. 181.

24 Juni 1672.

Waldenborgh met twee esquadrons ruyters tot Weesp, die seer fouleren. Versoeckt 1500 oft 1000 man tot besettinge; dat 3 dagen sonder kruyt off loot heeft geseten; dat de Franse troepen van Amersfoort en Naerden opgebroocken sijn en marcheren naer den Hinderdam, in meyninge om by de Corter-Hoeversluys [1]) in te breecken; dat de schepen van Campen tot Hoorn sijn gekomen.

Van De Graeff, 23 dito, Gornichem [2]). Dat Crèveceur en Heusden volck moeten hebben; dat Voorn, St. Andries en Bommel over sijn; dat Den Bosch, Crèveceur, Heusden en andere sullen moeten volgen; dat 100 musquettiers naer Louvesteyn gesonden hebben, sijnde de borgers van Rotterdam verlopen; dat met de veltmaerschalck Wirts gesproocken hebben, wegen d'overneminge van het Stightse regiment van Golsteyn; dat nodigh gelt van doen hebben tot betalingh van een maent solds. Is geordonneert Crèveceur uyt het garnisoen van De Graeff [3]) te voorsien.

Veltmaerschalck Wirts, 23 dito, Gornichem [4]). Dat de inkomende nouvelles seer tegenspoedigh vallen; dat 4 à 500 man van de Fransen, sonder een schoot te schieten, De Voorn en St. Andries hebben vermeestert; dat 2 compagniën van Golsteyn waren gesonden naer St. Andries en dat de bruggen opgehaelt waren, omdat sy capituleerden; dat nu tot Bommel sijn, die haer oock overgeven sullen; dat de loop van het water het gewenschte succes niet en heeft; dat tot Gornichem alles manqueert; dat de Gedeputeerde van Den Bosch enige manschappen versoecken en sleght vertrouwen hebben op de commandeur van Crèveceur; dat soo Bommel capituleert, 2 compagniën naer Louvesteyn en Woudrichem sullen komen. Versoeckt sijn hoogh tractement t'sedert April.

---

1) Korte Hoeff en de Kortenhoefsche Zuwe op de kaart bij Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p., II; een sluis op de Zuwe wordt genoemd, ald., blz. 71.

2) Cf. Res. Holl. 24 Juni 1672, blz. 182.

3) Bedoeld is Grave (zie hiervóór, blz. 107 en 122).

4) Cf. Res. Holl. 24 Juni 1672, blz. 183.

24 Juni 1672.

Dordrecht propositie [1]). Dat de vyant vast nadert, en Heusden bemaghtigende, oock tot Dordrecht sal komen; dat de regenten animeus en courageus sijn voor haer defentie. Versoecken volck en provisie, een commandant en 4 compagniën te voet met een goet aental uytleggers.

Asperen, Schoonhoven. Dat een notabile doorsnydinge hebben gemaeckt, waerdoor niet alleen de landen dras, maer onder water werden geset en dat nogh een ander doorsnydinge hebben gemaeckt, waerdoor de wercken in goede defensie sijn gebraght; dat aen de andere syde oock een doorsnydinge is gemaeckt; dat de vyant aen Nieupoort soude konnen komen en daerom die dycken ook doorgesteecken dienen te werden. Geeft in bedencken, off men niet enigh volck van de posten soude konnen missen om Crèveceur te bewaren.

Boreel, Londen, 17 Junij. Dat den Coningh hem voorleden Saturdagh aengeseyt heeft, dat hy had te vertrecken; dat hy uytterlijck betuyght goet genoegen te hebben in de conduite van de Franse, maer niet innerlijck; dat geseyt wert, dat Vranckrijck te diep indringht tegen het concert; dat een reconciliatie uyt te wercken soude wesen met 100.000 rijksdaelders, een deel op de hant en de rest daernaer; dat het concert den 10^{en} Julij uyt sal sijn; dat Portugal sigh mede presenteert tegen Hollant; dat de progressen van Vrankrijck sijn tegen het interest van Engelant; dat de somme van 100.000 rijksdaelders te geringh is, om dat werck naer te laten; dat alles om gelt souden doen.

* *Gecommitteerde* Raden om gelt [2]). Dat het magasin van alle nooddruft ontbloot is; dat sooveel inkopen etc. doen maecken als mogelijck is; dat het credit uyt is, en dat men met gereet gelt te marckt moet gaen; dat de posten niet konnen voorsien by gebreck van gelt; versoecken 2

---

1) Cf. Res. Holl. 24 Juni 1672, blz. 181.
2) Cf. id., blz. 181.

off 300.000 gulden; dat de militie onbetaelt blijft en [de solliciteurs] op ordonnantie geen gelt konnen krygen; [geen voorraedt voor de recreutes, waardtgelders]; dat de fonds de reserve geconsumeert is, en de 200e penningen niet inkomen [ten behoeve van 't landt, maer de steden houden 't in]; dat soo geen ordre wert gestelt, de finantie sal instorten; dat den ontfanger Paeu oock klaeght over het niet inkomen van de verpondingen, en sijn comptoir niet gaende kan houden; d'andere ontfangers klagen van gelycken. [Of men executeren sal, of wat moderatie nopende de geinundeerde landen?]

* *Boreel*, Londen, 20 Junij. Dat daer bekent gemaeckt had, dat de commissarisen van de Staten souden aenkomen; dat den Coningh niet wil toestaen voor en aleer hy met Vrankrijck gesproocken had en geseyt heeft, dat Boreel soude vertrecken; dat het groot dessein kenbaer is geworden, namentlijck dat Hollant soude sijn voor Vrankrijck en Seelant voor Engelant.

Borgemeester Meerman, rapport [1]). Dat met Hallingh op de reys gegaen sijnde, by die van Der Goude en Schoonhoven een goede dispositie had gevonden tot het inlaten van de wateren; dat sy het werck aen de Maes, Lingedijck en Souwendijck opgenomen hebben; dat door de Maesdijck nogh geen grootte quantiteyt water ingekomen was; dat de fortificatiën aen de Lingedijck weynigh waren geavanceert en by gebreck van water aldaer nogh veel bekommernis; dat door de sluysen van Ameyden veel water was ingelaten en het landt van Arckel oock onder water gestelt; dat by Langerack een bequame plaets van doorsnydinge hebben gevonden, aen de ééne syde schordijck [2]) en aen de andere syde laegh lant; dat Comte de Louvigny seer actyff en verre geavanceert was; dat de Graeff van Hoorn met sijn regiment en eenige ruytery en veel boeren by Jan-Gou-Verwelle in actie was, dogh het

---

1) Cf. Res. Holl. 24 Juni 1672, blz. 184.

2) Voor „schordijck" of „schoordijck" cf. hiervóór, blz. 47, noot 2.

24 Juni 1672.

werck wat groot was genomen; dat de wercken by Nieuwerbrugge weynigh geavanceert waren, de huysluyden leech liepen en dat sy geen hoofden off opperhoofden vonden; dat daer soo goede ordre niet en was als by de Grave van Louvigny; dat gemeynt hadden de Prins te spreecken, maer dat die was vertrocken; dat voorts naer Amsterdam was gereyst om Vorst Maurits te spreeken, maer niet gevonden; dat die van Amsterdam de sluysen geopent en de dycken doorgesneden hebben; dat de wercken overal schrickelijck defectueus waren.

* *Borgemeesteren* en regeerders van Oudewater versoecken sauvegarde te mogen nemen, omdat sy buyten gedijckt werden [1]).

* *Colonel* Walenborg, 22 Junij, Dé Grave. Dat het garnisoen niet by den anderen kan houden off de stadt defenderen, soo de Raad van Staten geen ordre stelt tot betalinge; dat 5 compagniën op Hollant staen, 6én op Gelderlant, 6én op Seelant; dat de Franse partyen in de Meyery komen; dat boven Nimmegen een brugh geslagen is om aen de landtkant te komen; dat het overgaen van Schenkenschans, De Voorn en St. Andries bekent is; dat de stadt Nimmegen wederom door een officier opgeeyscht is. [De Graeff evacueren en de compagniën te brengen in Den Bosch en Crevekeur [2])].

Rapport 's landts vloot [3]). Dat 48 schepen en 18 fregatten in see sullen blyven; dat men de mariniers van de schepen sal lighten en haer plaets met matrosen van de invallende schepen wederom remplaceren.

[*Propositie* Leyden [4]). Dat patenten aan den kapitein-generael te laaten. Haerlem, idem. Tot morgen].

---

1) Cf. Res. Holl. 24 Juni 1672, blz. 184.

2) Eigenlijk was hiertoe reeds 23 Juni besloten; zie hiervóór, blz. 122.

3) Cf. Res. Holl. 24 Juni 1672, blz. 183.

4) Hiernaast staat bij Brandt „Hop p. 41", maar boven aan hetzelfde blad staat: „Vivien", zoodat de aanteekening aan Vivien en Hop beide ontleend schijnt te zijn.

25 Junij. * *Rapport* Mr. Pieter de Groot, Conink van Vranckrijck [1]). Dat Donderdagh vertrocken en Vrydagh uyt het quartier van Sijn Hoogheyt by Utrecht gesonden aen den Prins van Condé [2]), die gequetst was, en vervolgens aen Turenne voor Arnhem, die gesonden heeft aen den Coningh en dat den Coningh een exemt des guardes gesonden heeft tot Utrecht, met dewelcke de volgende Donderdagh sijn gereyst, passerende Rhenen, daer alles desolaet was en maer 2 personen, sijnde de rest door ons eygen volck gespolieert; des naghts gekomen op het huys te Keppel, vindende aldaer wel een tafel met spijs, maer geen bedden. 'S morgens ten 7 uyren door Louvoys en Pomponne, door den Coningh gesonden, gevraeght, off last hadden met den Coningh te handelen, en daerop geantwoort prout in litteris.

Op 't huys te Keppel, den 23 Junij 1672 [3]).

Hoog Mogende Heeren. Wy sijn gisteravont ontrent middernaght hier gearriveert, alwaer dese morgen van wegen den Coningh by ons geweest sijn de heeren Louvois en Pomponne, versoeckende openinge van onse commissie ende meteen van de conditiën, die Haer Hoog Mogende den Coningh wilden aenbieden, waerop alsoo by ons wierd geantwoort, dat Haer Hoog Mogende gelooft hadden

---

1) Cf. Secr. Res. Holl. 25 Juni 1672, blz. 262. Brandt heeft ook nog een verslag naar Vivien, dat van dat van Hop weinig verschilt; in de noten is op belangrijke afwijkingen de aandacht gevestigd. — Cf. Wagenaar, XIV, blz. 46 vlg., die hier dit verslag in hoofdzaak volgt zonder zijn bron te vermelden. — Over deze vergadering schreef Van Lennep een schets in Holland, Almanak voor 1849; het daar geschetste tooneel is zeer levendig, maar tevens zeer fantastisch.

2) Brandt naar Vivien heeft hier duidelijker: „Trompetter gesonden om vrygeleide".

3) Brandt geeft in zijn verslag niet dezen brief, maar een excerpt er uit, evenals in Secr. Res. Holl., t. a. p.. Later volgt bij Brandt de brief nog afzonderlijk en aan het einde van zijn verslag nogmaals eene korte opgave van den inhoud.

25 Juni 1672.

meer deferentie aen Sijn Majesteit te thonen, als sy die van de — selven — door onsen mont souden afeysschen, conform de credentialen, die wy meteenen overgaven, soo hebben die heeren naer enige verdere discoursen goetgevonden sonder uytstel aen den Coningh te rapporteren, wat tusschen haer en ons op het subject van onse overkomste was gepasseert, en sijn nogh vóór de middagh door orde van den Coningh by ons geweest, rapporterende, dat den Coningh persisteerde in de openingh der conditiën van U Hoog Mogende af te waghten, en dat hy daerom verstont niet te tracteren als met gevolmaghtigde van deselve, sigh niettemin soo verre openende, dat sy moesten considereren, in wat staet de saecken alrede waren, en hoe verre sy nogh in korte konden werden gebracht, dat sijn conquesten alrede sijn eygen goet waren, en veel van 't vordere in apparentie om het haest te sijn, dat hy die moest houden, ofte ten minsten een equivalent hebben, dat oock de lasten van sijn oorlogh moesten werden betaelt en dat contentement aen sijn geallieerden moest werden gegeven, als den Coningh van Engelant en andere Vorsten, gelijck Haer Hoog Mogende alle 't selve nader sal werden bekent gemaeckt door den Heer De Groot, etc.

geteekent,
J. van Gent,
W. de Nassau.

Preadvys De Groot: dat Pomponne seyde, dat daeraen gelegen was, dat wy spoedigh handelden om onse ruine te ontgaen; dat hy, De Groot, naer sijn gemoet spreeckende, seyde, dat wy één van beyde souden moeten doen, dat is, de Staet met de wapenen te defenderen off quovis modo te accorderen; dat de Coningh soude konnen gedisponeert werden de provintiën by de Unie te laten, mits [redimerende [1]) en] daertegens aen den Coningh

---

1) Brandt bedoelt: „redimerende" de in handen van Lodewijk XIV gevallen steden; zoo vat Wagenaar, XIV, blz. 47, het ook op.

25 Juni 1672.

overleverende alle de steden en forteressen, die daer buyten sijn. Gelooft, dat hoe dat men aen den Coningh meer presenteert, hoe dat men van deselve meer sal konnen bedingen, en dat men al handelende geruineert soude werden [1]).

Missive Beverningh, 24 Junij [2]). Dat 3 compagniën gardes tot Utrecht waren en nogh 6000 paerden onder Rochefort, die sigh geïnformeert heeft op de wegh naer Gouda en naer Amsterdam.

Dat de Coningh [3]) apparent morgen off overmorgen tot Utrecht sal sijn; dat Nimmegen, Schenkenschans, Deventer, Doesborgh, Sutphen, Swol en Campen over sijn. Gelooft, dat het werck desperaet is.

Edelen: De Groot bedancken; datter weynigh keur is, dogh souden het advys van De Groot amplecteren; dat men de Unie, religie en regeringe moet bedingen en de rest overstappen, en De Groot versoecken ten besten te negotieren [4]).

Dordrecht: dat voor haer particulier wel gepersuadeert sijn, datter geen ander uytkomst is, dogh dat de hostiliteyt gedurende de handelingh behoort te cesseren; sullen horen, wat de leden sullen adviseren, en soo de authorisatie verleent wert, sullen het aensien, dewijl de saecke geen uytstel kan lyden.

Haerlem: dat maer 2 middelen voorhanden sijn, d'één van defentie en d'ander van accomodatie; dat tot het eerste geen raad en weetten; dat voor haer particulier geen ander middel ter werelt sien als van accommodatie;

---

1) Brandt in zijn korter verslag naar Vivien heeft nog: „Edelen versoeken, dat De Groot consideratiën segge. Hy antwoordt, dat òf defensie — to doen — soo te houden is, maer beswaerlijk, òf te handelen en de handen los te geven. Gelooft, dat wy wel souden konnen bedingen vryheit, regeering, 7 provinciën".

2) Deze brief is in het verslag van De Groot ingelascht.

3) Volgens de plaatsing in Hop's notulen is dit het vervolg van De Groot's verslag.

4) Brandt naar Vivien heeft nog: „Soo andre provinciën swaerigheit maaken, Hollandt alleen".

25 Juni 1672.

dat de saecke geen uytstel kan lyden, dogh de advysen van de leden wel willen horen.

Delft: dat soo veel steden en provintiën verloren sijn en wy in de uytterste confusie staen te vervallen; dat geen ander wegh open is als van accomodatie en dat de provintie van Hollant daer meest aen is gelegen. [Dat zulks met d'intentie van haar principalen meest oovereen soude komen].

Leyden: dat men delibereert over het verliesen van de liberteyt, in het geheel off ten dele; dat wel konnen sien, dat, daer de vyant gereet staet om het landt te overvallen, de deliberatiën geen uytstel admitteren; dat haer niet en binden aen eenige conditiën, maer een absolut pouvoir sullen geven, en sulcken advys niet souden geven, als sy de saecke niet voor desperaet aensagen; dat men dat terstont en corps ter generaliteyt behoort in te brengen.

Amsterdam [1]): dat niet gequalificeert sijn om in een saecke van soo grootte importantie te adviseren sonder last van de principalen, maer sullen refereren; bidden de leden cordaet te willen sijn; dat de Gedeputeerde ter vergaderingh het landt niet mogen overgeven.

Gouda: dat by gevolge van de andere leden haer sullen voegen.

Rotterdam: dat ongelast sijn en adviseren op het behagen van haer principalen; dat niet konnen sien, dat het landt te defenderen is, en dat de passen aen Goeverwelle en Nieuwerbrugge niet sijn te bewaren.

Gornichem: met de Ridderschap; dat, daer de saecke selve spreeckt, de raisonnementen onnut sijn; dat men

---

1) Brandt geeft het advies van Amsterdam in zijn verslag naar Hop in de eerste persoon meervoud: „dat wy niet gequalificeert sijn" etc. — In het verslag, dat hij aan Vivien ontleent, wordt het gezegde van Amsterdam uitvoeriger gegeven: „Amsterdam: hebben altijdt maximen van justitie en fortitude gevolght, konnen niet begrypen, dat de gedeputeerden van de steden soo verre gaan; moogen niet; moeten haer defenderen; sijn niet gequalificeert buiten last van haer principalen daerop te adviseren".

moet bewaren al wat men kan; dat het verlies van liberteyt, religie, goet en bloet voor geen fortitude opgenomen kan werden [1]); dat de saecke geen uytstel kan lyden.

Schiedam: datter alles gebreeckt, gelt, volck en courage, en als de leden eenparigh sijn, haer sullen voegen.

Schoonhoven: dat men de religie, vryheit en Unie, sooveel als mogelijck is, moet conserveren, dogh dat men nu geen volck heeft om het werck te doen; dat alles in disordre is en de conclusie sullen aensien.

Briel: dat onbequaem sijn op een point van sulcken importantie te adviseren, dogh als de leden eenparigh waren, verder souden gaen.

Alckmaer: dat sulcken saeck op haer niet derven nemen; dat ongelast sijn en middelerwylen cordaet moeten sijn, gelijck die van Amsterdam.

Hoorn: dat sonder last van haer principalen niet derven adviseren.

Enckhuysen: dat als de leden sigh positive verklaerden, van gelycken souden doen [2]).

Edam: dat de posten niet te defenderen sijn; dat de vyant Campen, Deventer en Swol wegh heeft; dat de Suydersee onveyligh is; dat de saecke geen uytstel kan lyden en souden sigh voegen met de Edelen.

Monnekendam: by eenparigheit met de Ridderschap, op 't behagen etc.

Medenblik: dat nu geen keur hebben; dat de saecken sooverre verlopen sijn, datter geen redden aen is; dat als de Coningh van Vranckrijck inbreeckt, de saecke buyten remedie sal sijn; met de Ridderschap.

Purmereynd: dat de saecke geen ruggespraeck kan lyden; dat De Groot seyt, datter sooveel flauhertigheit is by de militie aen de Nieuwerbrugge, datter geen appa-

---

1) Deze onduidelijke zin moet wel beteekenen: dat het „voor geen fortitude opgenomen kan werden", dat men (zooals Amsterdam wil) ook nog „de vryheyt — etc." op spel zal gaan zetten, die men door te onderhandelen kan bewaren.

2) Brandt naar Vivien: „Enkhuisen: soo eenpaerigh".

25 Juni 1672.

rentie van defentie is. Sullen haer voegen met de Ridderschap.

Ruyl rapport [1]): datter verscheyde polders sijn, die niet geïnundeert konnen werden.

Dordrecht: datter steden sijn, die haer niet konnen defenderen.

Gecommitteerde Raden: dat alle de leden ter generaliteit hooft voor hooft den eed gedaen hebben van secretesse. [Dat gereet sijn te adviseren] [2]).

Edelen: dat de leden haer dienen te voegen ofte authorisatie te verlenen; dat die van Den Hage sauvegarde mogen versoecken; dat haer goederen, vrouwen en kinderen in geen peryckel moeten stellen; protesteren van alle ongemacken en swaricheden, die door de ophoudinge veroorsaeckt staen te werden.

Dordrecht: dat de liberteyt liefhebben, maer nu geen kans sien om deselve te behouden. Versoecken Amsterdam haer te willen voegen en te dencken, dat als alle de andere steden verloren gaen, Amsterdam oock sal moeten volgen; datter nu apparentie is, om de vryheyt en Unie te behouden, dat daernaer desperaet sal sijn.

Haerlem: dat haer sullen voegen met de Ridderschap en andere, die van accommodatie spreecken, en voor haer selven sorgen.

Delft: dat, (als) Amsterdam alleen gants Hollant was off gants Hollant in Amsterdam, mogelijck anders souden adviseren; dat de vyant voor de deur is; dat alle capitale

---

1) Dit rapport is blijkbaar tijdens de beraadslagingen over De Groot's zending uitgebracht.

2) Brandt in zijn aanteekening naar Vivien heeft over het rapport van Ruyl etc. niets, maar na de eerste rondvraag het volgende: „Pensionaris Vivien representeert ongemakken; dat de natuure van de saek wel is om over te neemen, maer dat de tijdt en 't verloop van saeken geen uitstel toelaet.

Amsterdam, Alkmaer, Hoorn: persisteren".

Dan volgt de „naerder omvraeghe", die met die van Hop weer in hoofdzaak overeenstemt.

steden haer overgegeven hebben; [dat den 14^{en} deser gedelibereert is oover een authorisatie; dat de tyden nogh verswaert sijn]; dat uyt Engelant niet goets komt en soo ras met Vrankrijck geaccommodeert sullen sijn, Engelant van selve wel sal volgen. Versoecken Amsterdam sigh te voegen.

Leyden: soo Amsterdam en andere leden persisteren, evenwel een afkomst gemaeckt sal moeten werden; dat men malkander niet kan overstemmen, als men keur heeft, maer noot breeckt wet; dat men in voortyden sonder Amsterdam en Gouda geresolveert heeft de souverainiteyt op te dragen, onaengesien de protesten [1]); dat hier geen leden sijn, die het accomoderen improberen, maer beroepen sigh alleen op haer principalen; dat den tijdt geen overgangh kan lyden, ofte dat alles ondertusschen soude verloren gaen, sonder resource; dat al de leden van sodanige defensie niet sijn als de stadt van Amsterdam; dat Amsterdam volck en ammunitie heeft en d'andere niet een man, cruyt off loot hebben; dat hier geen defect van genereusheyt is, maer willen om Amsterdam alleen niet verloren gaen.

Amsterdam: persisteert en presenteert de leden te assisteren en in persoon op de posten te gaen. Wil hopen, dat de leden haer [2]) het ongelijck niet sullen doen van alleen te capituleren; dat de conditiën impossibel sijn; dat de finantie niet kan lyden; dat wy de geallieerdens van Vrankrijck geen satisfactie konnen geven [3]) en dat Engelant nogh in den oorlogh blijft.

Gouda: dat men moet voortgaen [4]).

Rotterdam: dat haer by eenparicheyt sullen voegen,

1) Dit heeft betrekking op de geschillen over de opdracht van de souvereiniteit aan Willem I in 1584, waartegen Amsterdam en Gouda zich verzetten.

2) Brandt heeft hier weer: „ons" (cf. hiervóór, blz. 130, noot 1).

3) Brandt naar Vivien: „de satisfactie geallieerden immense kosten".

4) Gouda bedoelt waarschijnlijk, dat men moet voortgaan met de onderhandelingen.

25 Juni 1672.

maer soolange Amsterdam niet adviseert, oock niet konnen adviseren; dat als alle de steden verloren gaen, Amsterdam geen dagh sal houden.

Gornichem: dat als de leden persisteren, diegene, die eenparigh sijn, haer selve moeten salveren.

Schiedam: met de Ridderschap.

Schoonhoven: dat met wapenen niet te doen is, maer tot de tractaten moeten komen [1]).

Briel: dat onmogelijck is, dat de swacke steden het sullen houden, als de stercke het opgeven; dat men sooveel van de vryheyt, religie en goet moet bedingen als men kan.

Alckmaer: dat men de Gedeputeerde niet kan vergen te adviseren in een saeck van sulcken natuyr; dat de conditiën impossibel sijn; dat de Coningh van Vrankrijck selve taxateur en executeur soude sijn; dat liever van de vyanden als van de borgers doodtgeslagen souden werden.

Hoorn: dat niet gelast sijn.

Enckhuysen: dat haer niet sullen verklaren, soolange de andere leden niet geadviseert hebben; dat soo de leden meynen, dat men met pluraliteyt van stemmen kan gaen, haer advys sullen uytten.

Edam: met Dordrecht.

Monnekendam: als d'andere leden haer verklaren, van gelycken sullen doen en anders niet.

Medenblik: dat aen de ééne syde open leggen, en de borgery murmureert [2]). Versoecken Alckmaer sigh te voegen, dewijl geen kruyt, loot ofte andere middelen van defensie hebben; datter niet een moment versuymt dient te werden.

Purmereynd: dat soolange de leden niet eenparigh sijn, niet konnen adviseren.

---

1) Brandt laat dit Schiedam nog zeggen, wat natuurlijk fout is. Dat Wagenaar ook hier Brandt volgt, blijkt uit het feit, dat ook hij in zijn verhaal over deze Statenvergadering (XIV, blz. 52) Schoonhoven overslaat.

2) Brandt heeft: „muyteneert".

25 Juni 1672.

Leyden: konnen niet verstaen te waghten, totdat de leden met haer principalen hebben gesproocken; datter geageert wert de salute publica, maer dat elck voor hem selve moet sorgen.

De Groot, [nader gehoort sijnde op de conditiën], seyt, dat het rapport begrepen is in de brieff van de Gedeputeerde; gelooft, dat de Coningh sal tracteren en stellen casus habiles; dat men den Coningh soude tegemoet gaen in de kosten van den oorlogh; dat de Coningh een equivalent sal vinden in de glorie en conquesten. [Gelooft, dat met de Coning gehandelt kan worden en hoe liberaler, hoe beeter].

Voorslagh: aen den Coningh te presenteren Maestricht en andere plaetsen buyten de provintiën, soo hy de Unie by malkander, en de religie en regeringe vry wil laten.

De Groot: dat de Coningh hier te winter sal blyven om Amsterdam t'onder te brengen en soo Amsterdam hem ophout, geen steen op den ander sal laten.

Dat de vergaderingh daermede tot den volgenden dagh is gescheyden [1]).

Nota: dat de Gedeputeerde van Amsterdam naer huys sijn gegaen om rapport te doen en nader last te halen met voornemen om den volgenden dagh weder in Den Hage te sijn, dogh opgehouden sijnde, de vergaderingh des avonts by den anderen is gekomen, en geresolveert als volght:

Resolutie 26 Junij - - - - [2]).

Dat de voorszeide resolutie, denselven avont by Haer Edel Groot Mogende en corps ter generaliteyt ingebracht wesende, is geadviseert:

Gelderlant: dat de staet ten naesten by is verloren.

---

1) Brandt in zijn aanteekening naar Vivien heeft hier duidelijker: „Noch opgehouden en hebben de respective leden aengenomen morgen avont ten 8 uuren ofte uyterlijck 9 uuren weder hier in de vergadering te sullen wesen om het voorseide poiut finaelijck en ten principalen te adviseren".

2) Zie Secr. Res. Holl. 26 Juni 1672, blz. 263.

25 Juni 1672.

Seelant: ongelast.
Utrecht: de staet verloren.
Vrieslant: ongelast.
Overijssel: verloren.
Stadt en Lande, absent.

Vrieslant, presiderende en weygerende te concluderen, is Utrecht versoght en daernaer Seelant als ordine gepresideert hebbende, ende die beyde oock excuserende, is by de heer van Maesdam van wegen de provintie van Hollant geconcludeert en de voorszeide Hollantse resolutie in een generaliteyts-resolutie verandert, die den Griffier weygerde te teyckenen.

Presenten ter vergadering, den 25^{en} Junij 1672 [1]):

Edelen	Duvenvoorde. Maesdam.	Rotterdam	Vis. Vredenborg. Van Der A, secretaris.
Dordrecht	Pompe. Van De Graeff. Jo. de Witte [2]). Vivien, pensionaris.	Gornichem:	Boxtel, pensionaris.
		Schiedam	Van Der Dussen. Niepoort, pensionaris.
Haerlem	Deyman. Schatter. Ruyl. . . . . . Ten Hove, pensionaris.	Schoonhoven:	Panhuys, pensionaris.
		Briel	Cleuterbock Helmeet [3]), pensionaris.

1) Deze opgave behoorde eigenlijk aan het verslag van de vergadering van 25 Juni zelf vooraf te gaan, maar om Hop's volgorde te behouden, heb ik ze hier laten staan. — Ik betwijfel, of de lijst geheel volledig is; het schijnt zonderling, dat Gorkum, Schoonhoven, Hoorn, Edam, Monnikendam en Purmereind alleen door den secretaris of den pensionaris der stad vertegenwoordigd geweest zijn. Ook de weggelaten namen wijzen er op, dat Hop geen gehcel juiste voorstelling van de aanwezigen meer had, toen hij zijne Notulen redigeerde.

2) Johan de Wit.

3) Mr. Cornelis de Jonge van Ellemeet.

Delft	Mirop. Bogaert [1]). Van Der Dussen. Pensionaris Van Der Dussen.	Alckmaer	Van Der Lijn. De Neyn, pensionaris.
		Hoorn:	Beeck, secretaris.
Leyden	Van Sanen. Meerman. Van Der Maes. Borgersdijck, pensionaris.	Enchuysen	. . . . Buysken. Van Vossen, pensionaris.
		Edam:	Brouwer, secretaris.
Amsterdam	Van De Pol. W. Backer. Hop,pensionaris.	Monekendam:	Houtingh, pensionaris.
Gouda:	borgemeester Cool.	Medenblik	De See. Puynder.
		Purmereynde:	Allen, secretaris.

[26 Junij] [2]). *Gelesen* een brieff van de Staaten van Zeelandt; notificatie, dat Gedeputeerden herwaerts koomen.

Gelesen brief van Dordrecht, advertentie van d'overkomste van den Ruaerdt van Putten.

Gedeputeerden van Zeelandt seggen [3]), dat afgesonden sijn over saeken te spreecken. De Staeten van Zeelandt was vremdt voorgekoomen de deputatie naer Vrankrijk en Engelandt. Heeft veel alteratie veroorsaekt, was ook niet van te wachten. Wenschen te weeten, wat Hollandt verder meent te doen.

---

1) Bogaert komt niet voor in de lijst van de comparanten ter Staten van Holland op 10 Mei, toen de vergadering bijeenkwam; wel was hij lid van Gecommitteerde Raden.

2) De deliberatie op 26 Juni, toen Amsterdam afwezig was, komt niet bij Hop voor. Brandt ontleent zijn verslag daarover aan Vivien; aan den kant nog dit: „Waer vergaderen? Of Hof en Den Hage authoriseren tot het aennemen van sauvegarde casuquo? Of authorisatie Hof en Hage? Doorsnyding Waddinxveen etc." Het tweede: „of authorisatie Hof en Hage? is waarschijnlijk wel een noodelooze herhaling.

3) Cf. Secr. Res. Holl. 26 Juni 1672, blz. 262 vlg.

26 Juni 1672.

Pensionaris Vivien seght, dat hier inclinatie om absolute authorisatie op Gedeputeerden, naer den Koning gaende. Redenen: ellendige staet; groote progressen van de vyanden; schrik in de steden en bekommering, dat binnenbreeken sullen. Doch dit alles discoursgewijs.

Gedeputeerden van Zeelandt, buiten geweest en weder gekoomen sijnde, seggen, dat niet konnen adviseeren om gemachtigden te senden. Versoeken, dat hier ondertusschen vigoureuse resistentie. Sullen rapport doen. Versoeken, dat de vloot byeen mooge blyven. Zeelandt heeft authorisatie bekoomen om desnoodts volk uit Bergen-op-Zoom en andere te lichten. Dat geen confidentie op gouverneur en commandeur. Dat authorisatie om ook volk tot commandement te senden en door personen present te weesen.

Sondagh 26 Junij, a prandio. *Des* avondts 10 uuren begonnen en tot omtrent 11 uuren geduurt.

Pensionaris Vivien, rapport Gedeputeerden van Zeelandt huiden morgen.

Naerder omvraege op het rapport van De Groot.

Edelen: fiat authorisatie Gedeputeerden absoluit, (mits) vryheit, regeering, religie.

Dordrecht etc.: idem.

Leyden: idem.

Amsterdam, absent.

Schiedam: sullen aensien [1]).

Briel: beklaeghlijk, echter mede.

Alckmaer: idem; Unie, regeering, religie.

Hoorn, absent.

Enckhuisen [2]).

Edam, absent.

Monnikendam.

---

1) De opgave van Wagenaar, XIV, blz. 54, dat Schiedam ontbrak ter vergadering, is dus niet geheel juist (cf. hierna, blz. 140, noot 5).

2) Wat Enkhuizen, Monnikendam en Medenblik hier hebben geadviseerd, blijkt niet; dat ze wel aanwezig waren, is te bewijzen uit de deliberatie van 27 Juni (zie hierna, blz. 141).

26 Juni 1672.

Medenblik.

Purmereind, absent.

Naerder omvraagh, of conclusie in [1]). Edelen etc.: fiat.

Enckhuisen: maeken swaerigheit anders als eenpaerig.

Fiat, ter Generaliteit authorisatie te besorgen.

Memorie deputatie Vrankrijk [2]). Den 26^{en} Junij, Sondaghs s'avondts ten 10 uuren, in Hollandt geconcludeert in absentie van Amsterdam en 5 andere leden [3]). Enkhuisen geweigert ter Generaliteit te gaen.

Gelderlandt: consenteert.

Hollandt: urgeert.

Zeelandt: verklaert ongelast te sijn en persisteert.

Uitrecht: seit in dese geen stem te hebben.

Vrieslandt, presiderende: maekt swarigheit.

Stadt en Landen, absent.

Vrieslandt, presiderende, weigert te concluderen. Uitrecht, de voorgaende week gepresideert hebbende, en Zeelandt van gelyke. De aenwesende Heeren van Hollandt concluderen. Fagel weigert te teikenen.

Burgersdijk en Van Der Tocht urgeren 's morgens op 't vertrek van De Groot, op belofte van d'extensie nae te senden [4])].

---

1) Later (zie hierna, blz. 141, op 27 Juni) blijkt, dat deze nadere rondvraag, of er een conclusie genomen zou worden, geschiedde op aandrang van Vivien, toen waarnemend-raadpensionaris.

2) Deze memorie komt gedeeltelijk overeen met de Nota van Hop hierover (zie hiervóór, blz. 135); Brandt ontleent deze memorie ook aan Hop.

3) Dat geconcludeert is „in absentie van Amsterdam en vijf andere leden" wordt niet bewezen door de opgave der steden op blz. 138 en 139; Schiedam (zie blz. 140, noot 5) meerekenende, komt men op vijf steden, die als afwezig genoemd zijn. Mogelijk is echter, dat enkele van de in het geheel niet genoemde steden b.v. Gorinchem, Gouda en Schoonhoven er niet waren.

4) Fruin verwijst in zijn excerpt (cf. Inleiding) hierbij naar het pamflet bij Tiele, n° 7059: „Onpartydige missive van een vrient aen een ander vrient, behelsende een kort en oprecht verhael van 't geen by den heer P. de Groot verhandelt is, in voldoeninge van bevelen van de Staten-Generael, gaende in commissie aen den Koningh van

27 Juni 1672.

27 Junij. * *Op* de resumptie van de resolutie van den 26^{en} dito, raeckende het pleyn pouvoir aen de Gedeputeerde naer den Coning van Vranckrijck [1]). [De hoogheit en souverainiteit conserveren en redintegreren. Dat t'sedert Saterdagh niet was ingekomen. Dat de Graaf van Hoorn geschreven heeft, dat veel Fransch volck gekomen was tot Oudewater, en eenige hadden de uyterste wacht getracht te forceren. Dat hy geen moedt had de pas te defenderen, maer wel sijn leven te wagen. Dat die van Gouda 't selve gesien hebben. Dat de borgers van Delff hebben gedifficulteert op soodanige posten te gaan. Dat die van Gouda geen redenen hebben gevonden om de borgers van Delff of Den Hage daertoe te animeren. Dat de brieff van de Graaf van Hoorn in de vergadering niet is gelesen] [2]).

Amsterdam: dat aenteyckenen niet present geweest te sijn en sulx niet geconsenteert te hebben [3]).

Schiedam [4]): niet present geweest, dogh sal 't laten gaen [5]).

Vranckrijck, zijnde in sijn leger, in 't jaar 1672". Daar deze brief dateert uit 1674 (zie de noot in Tiele's catalogus) zal dit wel eene vertaling zijn van den brief van De Groot aan Wicquefort van 3 April 1674, bij Krämer, Lettres de Pierre de Groot — etc., blz. 320 vlg.

1) Behalve het ongeveer als dat van Hop luidende verslag heeft Brandt nog een kort verslag naar Vivien. — Cf. Wagenaar, XIV, blz. 55 vlg.

2) Volgens het verslag van Brandt naar Vivien begon de nu volgende beraadslaging aldus: „Edelen etc.: geen remarques".

3) Volgens het verslag van Brandt naar Vivien vroeg Amsterdam nog: „of iets nieuws ingekoomen is", waarop: „Pensionaris Vivien seght, ja" en dan volgt een korte mededeeling van den brief van den Graaf van Hoorn (als boven bij Hop). — Cf. Secr. Res. Holl. 26 Juni 1672, blz. 263 vlg.

4) Volgens het verslag van Brandt naar Vivien komt na Amsterdam: „Gouda: burgers maeken swaerigheit post aen de sluisen te defenderen. Rotterdam: ter Generaliteit ook naerder doen resolveren, dat souverainiteit en religie (geconserveert moeten blyven)".

5) Brandt voegt hierbij: „Pesser is geweest, die in de Gecommitteerde Raaden is". Hiermede wordt dus opgehelderd, hoe Wagenaar (zie blz. 138, noot 1) er toe kon komen om te zeggen, dat Schiedam afwezig was bij

27 Juni 1672.

Hoorn: met Amsterdam.

Enchuysen: heeft geallegeert, dat by absentie van de leden ofte met pluraliteyt niet konden adviseren en oock niet anders geadviseert als by eenparicheyt [1]).

Edam: dat niet hadden verwaght, dat in absentie van de leden en sonderlingh van Amsterdam geconcludeert geworden soude hebben; dat haer best hebben gedaen om over te komen, dogh souden haer voegen op de saecke ten principalen; dat de religie en regeringe geconserveert moet blyven en Engelandt, Ceulen en Munster gecontenteert; anders konnen niet consenteren en souden het uytterste afwaghten.

Monnekendam: is present geweest dogh hadde geern gesien, dat in absentie van de leden niet geconcludeert waere geweest.

Medenblick: is mede present geweest en had garen gesien, dat in absentie van de leden niet geconcludeert was geweest; sijn van kleyne defentie, maer sullen by voorgangh van de andere leden het uytterste wagen.

Purmereynd: niet present geweest en sijn verwondert, dat men evenwel voortgevaren heeft; dat geen exempelen sijn; dat men de saecke hoort te brengen in resumptie, om te sien, off men de leden kan brengen tot eenparicheit.

Dat den pensionaris Vivien niet heeft willen concluderen als naer voorgaende omvrage.

Leyden: dat men wel magh concluderen in absentie van de leden, alsser een dagh en uyr geleyt is en de hoogste noot sulx vereyscht.

Amsterdam [2]): kan op geen geresolveerde saeck delibe-

---

de beraadslaging op 26 Juni: de Gedeputeerden, die naar huis waren om naderen last, waren 26 Juni nog niet terug, maar daarentegen was Pesser, lid van Gecommitteerde Raden voor Schiedam, wel aanwezig.

1) Volgens het verslag van Brandt naar Vivien voegde Enkhuizen nog toe: „ook van de religie spreeken".

2) „versocht sich te verklaren", voegt het verslag van Brandt naar Vivien in.

27 Juni 1672.

reren, maer sijn overbodigh op een nieuwe propositie het advys van haer principalen te uytten.

Hoorn: versoeckt een omvrage, off in dese met ordre geprocedeert is off niet, en voorts dat in nieuwe propositie gebracht moet werden.

Edelen: hadden wel gewenscht, dat de saeke op de resumptie geconcludeert had geworden; versoecken Amsterdam, Hoorn en andere leden haer te willen voegen; datter periculum in mora is [1]).

Missive borgemeester Van Leeuwen aen den pensionaris Borgersdijck, den 27en Junij, 's morgens ten 7 uyren. Dat van Utrecht schryven bekomen heeft, dat de Franse met 80 cornetten en nogh 6000 ruyters op wegh waren, en dat de Coningh Dinsdagh met 40.000 man in Utrecht soude wesen; [aartsbisdom Utrecht aan Cardinaal de Bouillon]; dat van intentie is de post aen de Nieuwerbrugge te forceren en soo voorts op Leyden en Den Hage aen te gaen. Versoeckt, dat spoedige resolutie genomen magh werden.

Amsterdam: dat niet konnen adviseren op een geresolveerde saeck; dat andersints het advys van haer principalen soude hebben geuyt, bestaende in de defentie ende niet in het amplecteren van impossibele conditiën, dogh dat, (als) het met een gedeelte van haer goet te doen was, souden haer voegen [2]).

Hoorn: dat men alle manschap behoort op te ontbieden en de passen te besetten.

Leyden: dat de passen sodanigh niet beset sijn, dat sy het doorbreecken van den vyant konnen beletten; dat de Coningh van Vranckrijck, oppositie vindende, naer geen

---

1) In het verslag van Brandt naar Vivien vinden we het door de Edelen gezegde aldus: „Edelen etc.: konnen niet in nieuwe propositie laeten koomen, is ter Generaliteit al ingebracht en geëxecuteert. Maer versoeken, dat Amsterdam en Hoorn perfect uiten."

2) Brandt naar Vivien: „Amsterdam: haer last is ten uiterste defenderen. Het plein pouvoir sal den staet en dese provincie in een slaefachtige subjectie impliceren. Spreeken tegen".

accommodatie sal luysteren; dat soolange alsser hoop is van accommodatie, niet konnen lyden, dat haer stadt en borgery geforceert wert; dat men de manschap moet opontbieden; soldaten, waertgelders, borgers en boeren byeenbrengen; dat men de beste conditie sal maecken, als men denckt op de defentie; dat men met discoursen de passen niet kan bewaren; dat niet één man van het landt hebben tot besettinge van haer stadt, en nogh cruyt nogh loot; dat in de manschap geen gerustheyt vinden en de tijdt geen afloottinge permitteert; dat alle saecken met orde moeten geschieden; datter een abalienatie van gemoederen onder de huysluyden is ten regarde van de regeringe; [dat de gantsche manschap soo van het Noorder- als Zuyder-quartier moeten concurreren]; dat de capiteingenerael meer pouvoir moet hebben [1]).

Delft: dat de resolutie niet hebben helpen nemen uyt lascheteyt, maer omdat de posten niet beset konnen werden; dat de leden geconsenteert hebben in de deputatie aen den Coningh en aengenomen haer gereet te houden op het rapport.

Gouda: dat alle uyren staen van den vyant geattaqueert te werden, en als men genoeghsaem volck beschaft, haer post sullen defenderen en selve in persoon gaen; dat op een canonschoot van den dijck aen de stadt 3 traversen hebben gemaeckt en op de voorsten een batery om canon op te leggen; dat geen manschap krygende, beetter is nogh wat te bedingen als alles te laten ruineren.

Edelen: dat haer aen geen lascheteyt schuldigh kennen en in andere occasie daervan preuven hebben gegeven; dat wel konnen begrypen, datter grootte schaersheyt van gelt is, maer dat den oorlogh nogh meer sal kosten; dat uyt den heer De Groot verstaen hebben, dat met een moderate somme wel goet te maecken soude sijn; dat men

---

1) Brandt naar Vivien: „Gedeputeerden van Leyden seggen, dat op d'onderhandeling niet verflaeuwen, maer passen sterk besetten, opontbodt vierden man ten platten lande en voort (!)".

27 Juni 1672.

ondertusschen de posten moet besetten, de naestgelegen borgers en boeren gebruycken [1]).

Dordrecht: dat haer bedroeft te sien de animositeyt in de vergaderingh [2]); dat niet schuldigh sijn aen lascheteyt; arbeyden dagelijckx aen haer fortificatiën, dogh sijn van militie ontbloot en hebben nogh selve 2 compagniën borgers uytgesonden; dat men sigh in defentie moet stellen en ondertusschen van vrede handelen; dat men de souverainiteyt en religie moet bewaren; [dat de commissarissen gelast hooren te worden de boeren by halve compagniën nae de posten toe te senden]; dat elck sijn borgers moet toebrengen en dat men hetselve behoort te concluderen, sonder resumptie.

Haerlem: geen gedaghten van lascheteyt; hebben alleen authorisatie verleent om te handelen behoudens de souverainiteyt, en aengaende de defentie sijn van verstant, dat men de wapenen in de hant moet nemen, en als men geen goede conditiën kan bedingen, sigh ten uytterste defenderen, en sijn bereyt haer borgers uyt te senden.

Delft: ut supra, dogh dat die van het Noorder-quartier haer borgers soowel moeten employeren als die van het Suyder-quartier; dat die van Hoorn haer borgery sonder patent hebben tehuys geroepen en Geertruydenbergh geabandonneert; dat de kraght van de regeringe bestaet in de eenigheit en dat men wat condescendance moet gebruycken. Versoecken die van Amsterdam haer te willen voegen.

Leyden: dat in goeder gemoede wel konnen sien, datter in het advis van Amsterdam veel redenen sijn, dogh

---

1) Brandt naar Vivien: „twee saeken te doen: vigoureuse defentie te doen, boeren op de posten te senden, die naestgelegen sijn, burgers van gelyken ter concurrentie van den vierden man. Ondertusschen ook de negotiatie laeten voortgaen".

2) Dat de „animositeyt" in deze dagen inderdaad zeer groot was, blijkt duidelijk uit een brief van Burgersdijk aan de Leidsche Vroedschap, bij Kluit, Historie der Hollandsche Staatsregeling, III, blz. 536 vlg. (aanteekening, ontleend aan het excerpt van Fruin).

sooveel niet, dat men van de resolutie hoort te recederen; dat men de posten niet kan besetten sonder manscap; sijn ten eynde raad; vragen Amsterdam, off eenigh raad weet tot volck; dat met haer borgers alleen het werk niet konnen doen, maer soo d'intentie is malkander te helpen, sullen mede haer best doen.

Amsterdam: dat men de defensie moet presteren met borgers en boeren en afwaghten het vorder secours, dat van militie bekomen sal konnen werden; dat nopende de geresolveerde authorisatie niet konnen adviseren; dat geen onbepaelde commissie konnen geven, maer byaldien het peryckel met een fortable somme geredimeert konde werden, souden daertoe resolveren [1]).

Gouda: dat de authorisatie, die gegeven is, niet sal gaen boven de 10 oft 12 millioen; dat men daermede de Unie kan herstellen; dat de herstelde provintiën oock sullen moeten contribueren. Versoecken Amsterdam haer daermede te voegen; dat de commissie wel bestaet in een absolut pouvoir, maer de somme in mente werd gehouden [2]).

Rotterdam: dat Amsterdam absolut geconsenteert in de deputatie en oock aengenomen des Sondaghs in de vergaderingh te komen; dat de absentie gehouden moet werden voor consent; dat De Groot heeft gevraeght, off tot 12 millioen soude mogen gaen, en geantwoort is, dat het op een tonne gouts [off twee] niet soude aenkomen; dat men van de noot een deught moet maecken; dat geen militie aen de hant hebben en van borgers en boeren niet is te waghten.

Gornichem: versoecken Amsterdam haer te voegen.

---

1) Brandt naar Vivien: „Amsterdam: idem posten besetten met de manschap, maer adviseren niet op verdre — handeling —; contradiceren d'authorisatie".

2) Id.: „Goude: nu is hier niet tot defentie te vinden als huisluiden en burgers, sulks nu slechter standt als voor desen. D'andre provinciën sullen mede contribueren en, soo niet gehandelt werdt, sullen sy tot ons naedeel geldt geven".

27 Juni 1672.

Schiedam
Schoonhoven
Den Briel
Alckmaer } ut supra.

Hoorn: dat nu gehoort hebben het interieur van de authorisatie aen De Groot gegeven en hetselve sullen laten gaen.

Enchuysen: heeft sigh voor desen verklaert [1]).

Edam: met Hoorn nopende de authorisatie; voor de rest konnen geen volck missen, alsoo van Naerden sijn gewaerschout en alrede 2 schuyten met vreemt volck hebben afgekeert.

Monnekendam: hebben haer gister verklaert en versoecken Amsterdam en andere leden haer te willen voegen; dat de Waterlantsche dijck bewaert moet werden.

Medenblik
Purmereynd [2]) } sullen haer voegen.

Edelen: dat Amsterdam versoght wert sigh te willen voegen.

Amsterdam: dat niet konnen gaen buyten de last, die voorgelesen hebben.

Alsoo De Groot op d'instantie van de pensionarisen van Leyden en Gouda des morgens vroegh al uyt Den Hage was vertrocken, is de saecke voor dien tijdt daerby gebleven [3]).

* *Boreel*, Londen, 21 Junij [4]). Dat de mondelinge resolutie van den Coningh op die van Haer Hoog Mogende van

---

1) Brandt naar Vivien: „Enkhuisen: fiat boeren, burgers etc., maer uit Enkhuisen geen burgers te wachten. Geen boeren ook uit (Noorder) quartier te wachten, immers ontrent haer.

2) Id.: „Purmerende: als eenpaerig, approberen authorisatie".

3) Cf. hiervóór, blz. 139. — Brandt geeft verder nogmaals de geheele Secr. Res. van 26 Juni en de behandeling daarvan in de St. Gen. In zijn verslag naar Vivien heeft hij aan het einde nog dit: „Besoigne nae den middagh. Boeren en Burgers. Negotiatie met den Koning. Amsterdam: aenteekening daertegens".

4) Brandt heeft dezen brief op 25 Juni.

den 15^{en} daerbevoren heeft overgesonden; [acte, 11/21 Junij, Arlington op d'aenbiedinge van commissarisen te senden; de antwoordt bekomen]; dat dewijl met Vranckrijck verbonden is, sonder deselve niet kan handelen; [dat Olifant [1]) sal senden] en geseyt, dat Boreel met den goeden windt wel moght vertrecken; dat sommige oordelen, dat commissarisen behoren over te gaen; dat niet erger kan gebeuren, als dat sy weder vertrecken; dat van de partage gesproocken wert: Engelant Seelant en alle de seesteden en havens in Hollant, de rest aen Vranckrijck; dat de Nederlantsche coopluyden dien middagh was aengeseyt van wege het Hoff, dat sy aen haer vrienden in Nederlant souden overschryven, dat alle degene, dewelcke souden willen overkomen, volkomen voor haer en haer erven souden genieten het recht van naturalisatie en vrydom in dat rijck ende, indien enige provintiën off steden haer wilden verklaren voor Engelant, deselve souden genieten alle sodanigh recht en vrydom als enige provintie off stadt in Engelant geniet.

Van Der Meer en Bischop rapport [2]): dat die van Gouda sooveel water hebben ingelaten, dat de Gouw hetselve niet kon verswelgen en kelders onder water stonden; dat de Staten-sluys weder gesloten en een andere, genaemt de nieuwe sluys, opengeset is; dat de cades van de Gouw doorbreeckende, het water sigh over andere polders soude verspreyen; dat by de Weypoort nogh eenige landen en henniptuynen droogh lagen; dat het

---

1) Dit moet waarschijnlijk zijn Halifax. Boreel's brief van 21 Juni heb ik onder de secrete en publieke brieven aan de Staten-Generaal, op het Rijksarchief, niet kunnen vinden; wel echter de hierboven genoemde acte van Arlington en daarin wordt gezegd, dat de Koning Halifax naar Lodewijk XIV zal zenden. Deze zending wordt ook aangekondigd in Boreel's brief van 20 Juni (R. A.), waarin hij de bovengenoemde mondelinge resolutie van Karel II mededeelt, maar daarin is ook sprake van de vooruitzending van Ashton, zoodat die persoon ook met „Oliphant" bedoeld kan zijn.

2) Cf. Res. Holl. 27 Juni 1672, blz. 190.

27 Juni 1672.

water nogh niet veel dienst gedaen had; dat de sluys van de kleyne wercken was gesloten; dat het retrenchement van de Graeff van Hoorn van grootte etendue is en veel volck van noden heeft; dat de boerehuysen tot reduyten sijn gemaeckt; seyt, dat als die post wel voorsien is van volck en ammunitie van oorlogh en het water wat hoger wierd, hy deselve niet als met sijn leven soude verlaten; dat in het quartier van Sijn Hoogheit nogh sooveel droogh lant was, als men oversien konde; dat de grootte drooghte al het water inslorpte; dat de wercken aen den Rijn groot waren en veel volck van doen hadden; dat die van Der Goude niet te disponeren sijn geweest om de Staten-sluys weder open te setten, om de ongelegentheyt van de inundatie en het peryckel van het doorbrecken van cades.

Missive Gedeputeerde naer Engelant, 23 Junij, Gravesande. Dat den 21^{en} dito aen 't Noortvoorlandt sijn gekomen en daer te lande gegaen en met den heer Boreel gesproocken; dat de maistre des ceremonies haer had geraden de reyse naer London te excuseren en naer Hamtoncour te gaen; dat sigh liet verluyden, dat de Gedeputeerde sonder pasport waren gekomen; dat Boreel op een audientie geinsisteert heeft, dogh geen ander antwoort bekomen, als dat de Coningh de Marquis van Halifax naer Vranckrijck had gesonden en dat desselfs wederkomst eerst afgewaght moest werden.

Gecommitteerde Raden [1]) klagen, dat sy geen gelt en hebben tot betalinge van de mariniers en 't selve sullen moeten lighten uyt het mager overschot van de fonds de reserve, importerende nogh ontrent 14 tonnen gouts.

* *Van* Der Toght [capitulatie Gouda] [2]). Dat [ontrent Soetermeer] een brieff van de heeren van Der Goude had ontfangen; dat de Graeff van Hoorn gister naer de middagh enige heeren heeft versoght om de grootte crijgs-

---

1) Cf. Res. Holl. 27 Juni 1672, blz. 190.
2) Cf. id., blz. 203.

raad te assisteren; dat hy getesmoigneert had sijn lijf wel te willen wagen om de post te defenderen; dat den Graeff van Merode [1]) oordeelde, dat sulx desperaet was; dat de post geen vierde part konde werden beset, alwaert dat al de ruyters afsaten; dat Merode oock het uytterste wel wilde opsetten, maer sijn volck niet vergeefs wilde wagen; dat de krijgsraad de saecke desperaet had gestelt en spraecken van capitulatie; [dat de burgers van Den Haegh, Delft en Rotterdam oordeelden, dat haer niet te vergen was. Dat noch 2 incomplete compagniën patent hadden elders te gaen. De Heeren versoeken een positive verklaering, hoe dat haer sullen gouverneren]. Geresolveert buiten deliberatie te laten en die van Goude te recommanderen haer mannelijck te defenderen.

* *Leyden* capitulatie. Dat de tydingen hoe langer hoe desperater werden; hopen, dat de negotiatie van goet succes sal wesen, dogh hebben de grootste opinie van de saecke niet; [dat haer op een ander wyse dan moeten redden]. Off men dan niet behoort te negotieren van Hollant alleen? Dat de defentie desperaet stellen, omdat alles gebreeckt; dat als de vrese in de menschen komt, het volck tot geen staen is te brengen; dat men oock een besendinge behoort te doen voor Hollant alleen, off De Groot te authoriseren voor Hollant alleen te doen; [dat beter is een provinciael accoort te maeken, als dat de steden gesepareert moeten ageren]; dat secreet gehouden moet werden. By Amsterdam overgenomen.

[Edelen [2]): fiat.	Dordrecht: noch bedencken.
Haerlem.	Delft: van nu af De Groot adver-
Leyden.	tentie geven, dat sulke propositie.

---

1) Eene kantteekening naar Vivien bij Brandt zegt: „die de Spaensche ruyters commandeert", wat ook juist is.

2) Deze deliberatie over het voorstel van Leiden alleen in de aanteekening van Brandt naar Vivien, die het voorstel zelf korter geeft dan Hop. Denkelijk zijn de leden in de kolom links voor het voorstel geweest en die in de kolom rechts geheel of gedeeltelijk tegen.

27 Juni 1672.

Gouda. Amsterdam.
Rotterdam. Alkmaer.
Schiedam.
Briele.
Hoorn.
Enkhuisen.

Propositie Leiden [1]). Klaghte over quaede directie, kapitein-generael patenten.

Edelen etc.: neemen over.

Haerlem
Leyden
Gornichem
Briel
} toestaen.

Wat plaets de vergadering?

Edelen: Leyden.

Dordrecht: Amsterdam. Haerlem: noch niet.
Delft. Leyden
Amsterdam: Haerlem. Rotterdam } neemen over [2]).
Gouda.
Schiedam.
Briel.
Alkmaer.
Hoorn.
Opgehouden [3]).

Resumptie van Saterdagh.

Ruaerdt aen landt. Op de missive van den admirael De Ruyter, dat De Wit aen landt gegaen is.

---

1) Dit ontleent Brandt aan Vivien en hij voegt er bij: „Hop p. 65, overgenoomen". Cf. Res. Holl. 27 Juni 1672, blz. 187; het voorstel van Leiden vindt men in zijn geheel bij Kluit, Historie der Hollandsche Staatsregeling, III, blz. 534 vlg.

2) De adviezen zijn niet zeer duidelijk. Het schijnt, dat Leiden en Rotterdam de zaak overnemen, de laatste vijf in de kolom links met Amsterdam gaan, terwijl Delft zich bij Dordrecht aansluit; cf. ook hierna, blz. 156, op 29 Juni: „vergaederplaets".

3) Verder bij Brandt nog eene korte aanteekening: „vermits de discrepantie van de leden opgehouden".

Op de propositie van Seelandt ter vergaderinge en het antwoordt daerop.

Gecommitteerde Raden militie Amsterdam [1]). Dat uit rapporten verstaen, dat sommige posten geconsidereert werden niet defensibel en, alsoo de militie door de bondtgenooten uit Hollandt in de frontieren is getrokken en de plaetsen alsdan overgegeven, versoeken, dat de leden van Hollandt sulks vooral niet gelieven te volgen, maer de militie, die daer van geen dienst kan sijn, naer Amsterdam mooge komen.

Dit werdt by Vivien dus verhaelt:

Gedeputeerden van Amsterdam seggen: dat veel wervers, die tot Naerden haer loopplaets hadden, tot Amsterdam sijn gekoomen; versoeken, dat gewapent moogen werden en binnen Amsterdam blyven; ook, soo 't doenlijck is, meer militie van de passen en posten, dewijl dat men gelooft, dat die niet gehouden konnen werden, en hoopen niet, dat de militie hier ook gediverteert. De compagniën binnen Amsterdam blyven, tochten en wachten doen tot naeder ordre].

28 dito. **Asperen* wegen Sijn Hoogheit. Versoeckt permissie van sauvegarde te halen voor De Grave [2]) en verder permissie om voor sijn interessen mede te mogen handelen, volgens sijn missive aen den Griffier Fagel, geschreven in 't leger by Bodegrave, den 27en Junij 1672, luydende - - - - [3]).

[Dat iemant ter Generaliteit gecommitteert behoort te worden om van wegen Hollant daerop te adviseren.

Hierop teekent Hop in margine:

fiat sauvegarde;

besending aen commissarissen.

---

1) Cf. Res. Holl. 27 Juni 1672, blz. 189.

2) Cf. id. 28 Juni 1672, blz. 206. Bij Brandt als kantteekening nog: „Vivien. Dat de Prins schrijft verstaen te hebben, dat De Grave geëvacueert is. Versoeckt sauvegarde te moogen nemen".

3) Zie dezen brief geheel bij Wagenaar, XIV, blz. 61.

28 Juni 1672.

Maer Vivien heeft dese aenteekening:

1. Edelen: geen remarques.

2. Amsterdam: adviseren niet op dit punt].

* *Edelen* propositie [1]). Dat met bekommeringh aensien de constitutie van de provintiën en sleghte gestaltenis van de passen; dat hier in Den Hage niet veyligh sijn; dat de steden mutineren en voor haer selve misschien sullen soecken te tracteren en te capituleren. Versoecken advys, waer sy blyven off wat sy doen sullen; meynen, dat men met den capitein-generael behoort te spreecken [2]); dat de commotiën in de steden dagelijckx toenemen; geven in bedencken, off niet beetter soude sijn de gemeente kennis te geven, watter passeert.

Missive, London, 24 Junij. Dat de Neerlantsche coopluyden aldaer geinviteert werden met belofte van naturalisatie en matrosen met vryheyt van pressinge; dat men aen de capiteyns, die overkomen willen, presenteert de helft van de schepen en canon; dat den heer Boreel eergisteren vertrocken is.

Van De Graeff etc., Gornichem, 26 Junij [3]). Dat byaldien de vyant Den Bosch off eenige andere plaetsen komt aen te doen, deselve sullen overgaen; dat het regiment van Golsteyn sal verlopen, soo het geen maent solds en krijght; dat het regiment van Wirts hetselve exempel sal volgen; dat 2 compagniën naer Bommel sijn; dat 500 menschen wercken aen de graghten; dat nootsaeckelijck gelt moeten hebben; dat het landt aen de Oostsyde meest blanck staet.

Missive Halewijn, 24 Junij, Hamtoncour. Dat de Engelse met Vranckrijck soo diep geëngageert sijn, dat geen veranderingh tegemoet is te sien; dat daerom spoedige audientie sullen versoecken.

---

1) Deze propositie komt bij Brandt voor als eene propositie van Van Duivenvoorde en Van Maesdam.

2) Het nu volgende geeft Brandt als eene tweede propositie, en deze van de Edelen.

3) Cf. Res. Holl. 28 Juni 1672, blz. 205.

[*Gedeputeerden* van Leyden [1]) seggen, dat versoeken, dat Amsterdam d'aentekeninge lichten; anders moeten contra-aenteikeninge opstellen].

29 dito. *Rapport* Ruyl [2]). Dat capitein Heidanus geposteert is om die van het Woerdsche verlaet te stuyten; dat de militie by de Nieuwerbrugge schaers is en de borgery verflaeut; dat de pas by Jan-Goe-Verwelle niet te bewaren is, omdat de wercken groot sijn, tenware de mariniers daerby waren; dat de Rotterdammer borgers wederom willen gaen en dat die van Delft, ter Goude blyven en niet gaen willen sonder borgemeester; dat de regimenten te voet staen te debanderen, soo geen gelt en krygen. Geresolveert 400.000 gulden te lighten uyt de fonds de reserve.

Prins versoeckt te mogen tracteren wegen sijn domeinen, gelijck wel meerder is geschiet.

Edelen en Haerlem: souden toestaen.

Dordrecht, Delft, Leyden, Gornichem, Schiedam, Schoonhoven, Briel en Alckmaer: alleen ten reguarde van de domeinen buyten de provintie.

Amsterdam, Hoorn, Enchuysen en andere: versoecken communicatie van de retroacta om te sien, hoeverre die applicabel sijn.

Opgehouden.

[*Prins* [3]).

Edelen: aen den Prins toestaen om te tracteren wegens sijn domainen, gelijck by retroacta blijckt, dat voor desen wel meer is geschiedt.

Dordrecht: van de domainen buiten de provincie.

Haerlem: met de Ridderschap.

---

1) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

2) Cf. Res. Holl. 29 Juni 1672, blz. 221.

3) Deze aanteekening, die blijkbaar meer overeenkomstig de oorspronkelijke notulen is dan die in Hop's redactie zelf (cf. Inleiding), geef ik in haar geheel, omdat ze te lang is om in die van Hop te worden ingelascht.

27 Juni 1672.

ondertusschen de posten moet besetten, de naestgelegen borgers en boeren gebruycken [1]).

Dordrecht: dat haer bedroeft te sien de animositeyt in de vergaderingh [2]); dat niet schuldigh sijn aen lascheteyt; arbeyden dagelijckx aen haer fortificatiën, dogh sijn van militie ontbloot en hebben nogh selve 2 compagniën borgers uytgesonden; dat men sigh in defentie moet stellen en ondertusschen van vrede handelen; dat men de souverainiteyt en religie moet bewaren; [dat de commissarissen gelast hooren te worden de boeren by halve compagniën nae de posten toe te senden]; dat elck sijn borgers moet toebrengen en dat men hetselve behoort te concluderen, sonder resumptie.

Haerlem: geen gedaghten van lascheteyt; hebben alleen authorisatie verleent om te handelen behoudens de souverainiteyt, en aengaende de defentie sijn van verstant, dat men de wapenen in de hant moet nemen, en als men geen goede conditiën kan bedingen, sigh ten uytterste defenderen, en sijn bereyt haer borgers uyt te senden.

Delft: ut supra, dogh dat die van het Noorder-quartier haer borgers soowel moeten employeren als die van het Suyder-quartier; dat die van Hoorn haer borgery sonder patent hebben tehuys geroepen en Geertruydenbergh geabandonneert; dat de kraght van de regeringe bestaet in de eenigheit en dat men wat condescendance moet gebruycken. Versoecken die van Amsterdam haer te willen voegen.

Leyden: dat in goeder gemoede wel konnen sien, datter in het advis van Amsterdam veel redenen sijn, dogh

---

1) Brandt naar Vivien: „twee saeken te doen: vigoureuse defentie te doen, boeren op de posten te senden, die naestgelegen sijn, burgers van gelyken ter concurrentie van den vierden man. Ondertusschen ook de negotiatie laeten voortgaen".

2) Dat de „animositeyt" in deze dagen inderdaad zeer groot was, blijkt duidelijk uit een brief van Burgersdijk aan de Leidsche Vroedschap, bij Kluit, Historie der Hollandsche Staatsregeling, III, blz. 536 vlg. (aanteekening, ontleend aan het excerpt van Fruin).

sooveel niet, dat men van de resolutie hoort te recederen; dat men de posten niet kan besetten sonder manscap; sijn ten eynde raad; vragen Amsterdam, off eenigh raad weet tot volck; dat met haer borgers alleen het werk niet konnen doen, maer soo d'intentie is malkander te helpen, sullen mede haer best doen.

Amsterdam: dat men de defensie moet presteren met borgers en boeren en afwaghten het vorder secours, dat van militie bekomen sal konnen werden; dat nopende de geresolveerde authorisatie niet konnen adviseren; dat geen onbepaelde commissie konnen geven, maer byaldien het peryckel met een fortable somme geredimeert konde werden, souden daertoe resolveren [1]).

Gouda: dat de authorisatie, die gegeven is, niet sal gaen boven de 10 oft 12 millioen; dat men daermede de Unie kan herstellen; dat de herstelde provintiën oock sullen moeten contribueren. Versoecken Amsterdam haer daermede te voegen; dat de commissie wel bestaet in een absolut pouvoir, maer de somme in mente werd gehouden [2]).

Rotterdam: dat Amsterdam absolut geconsenteert in de deputatie en oock aengenomen des Sondaghs in de vergaderingh te komen; dat de absentie gehouden moet werden voor consent; dat De Groot heeft gevraeght, off tot 12 millioen soude mogen gaen, en geantwoort is, dat het op een tonne gouts [off twee] niet soude aenkomen; dat men van de noot een deught moet maecken; dat geen militie aen de hant hebben en van borgers en boeren niet is te waghten.

Gornichem: versoecken Amsterdam haer te voegen.

---

1) Brandt naar Vivien: „Amsterdam: idem posten besetten met de manschap, maer adviseren niet op verdre — handeling —; contradiceren d'authorisatie".

2) Id.: „Goude: nu is hier niet tot defentie te vinden als huisluiden en burgers, sulks nu slechter standt als voor desen. D'andre provinciën sullen mede contribueren en, soo niet gehandelt werdt, sullen sy tot ons naedeel geldt geven".

27 Juni 1672.

Schiedam
Schoonhoven
Den Briel
Alckmaer } ut supra.

Hoorn: dat nu gehoort hebben het interieur van de authorisatie aen De Groot gegeven en hetselve sullen laten gaen.

Enchuysen: heeft sigh voor desen verklaert [1]).

Edam: met Hoorn nopende de authorisatie; voor de rest konnen geen volck missen, alsoo van Naerden sijn gewaerschout en alrede 2 schuyten met vreemt volck hebben afgekeert.

Monnekendam: hebben haer gister verklaert en versoecken Amsterdam en andere leden haer te willen voegen; dat de Waterlantsche dijck bewaert moet werden.

Medenblik
Purmereynd [2]) } sullen haer voegen.

Edelen: dat Amsterdam versoght wert sigh te willen voegen.

Amsterdam: dat niet konnen gaen buyten de last, die voorgelesen hebben.

Alsoo De Groot op d'instantie van de pensionarisen van Leyden en Gouda des morgens vroegh al uyt Den Hage was vertrocken, is de saecke voor dien tijdt daerby gebleven [3]).

* *Boreel*, Londen, 21 Junij [4]). Dat de mondelinge resolutie van den Coningh op die van Haer Hoog Mogende van

---

1) Brandt naar Vivien: „Enkhuisen: flat boeren, burgers etc., maer uit Enkhuisen geen burgers te wachten. Geen boeren ook uit (Noorder) quartier te wachten, immers ontrent haer.

2) Id.: „Purmerende: als eenpaerig, approberen authorisatie".

3) Cf. hiervóór, blz. 139. — Brandt geeft verder nogmaals de geheele Secr. Res. van 26 Juni en de behandeling daarvan in de St. Gen. In zijn verslag naar Vivien heeft hij aan het einde nog dit: „Besoigne nae den middagh. Boeren en Burgers. Negotiatie met den Koning. Amsterdam: aenteekening daertegens".

4) Brandt heeft dezen brief op 25 Juni.

27 Juni 1672.

den 15en daerbevoren heeft overgesonden; [acte, 11/21 Junij, Arlington op d'aenbiedinge van commissarisen te senden; de antwoordt bekomen]; dat dewijl met Vranckrijck verbonden is, sonder deselve niet kan handelen; [dat Olifant [1]) sal senden] en geseyt, dat Boreel met den goeden windt wel moght vertrecken; dat sommige oordelen, dat commissarisen behoren over te gaen; dat niet erger kan gebeuren, als dat sy weder vertrecken; dat van de partage gesproocken wert: Engelant Seelant en alle de seesteden en havens in Hollant, de rest aen Vranckrijck; dat de Nederlantsche coopluyden dien middagh was aengeseyt van wege het Hoff, dat sy aen haer vrienden in Nederlant souden overschryven, dat alle degene, dewelcke souden willen overkomen, volkomen voor haer en haer erven souden genieten het recht van naturalisatie en vrydom in dat rijck ende, indien enige provintiën off steden haer wilden verklaren voor Engelant, deselve souden genieten alle sodanigh recht en vrydom als enige provintie off stadt in Engelant geniet.

Van Der Meer en Bischop rapport [2]): dat die van Gouda sooveel water hebben ingelaten, dat de Gouw hetselve niet kon verswelgen en kelders onder water stonden; dat de Staten-sluys weder gesloten en een andere, genaemt de nieuwe sluys, opengeset is; dat de cades van de Gouw doorbreeckende, het water sigh over andere polders soude verspreyen; dat by de Weypoort nogh eenige landen en henniptuynen droogh lagen; dat het

---

1) Dit moet waarschijnlijk zijn Halifax. Boreel's brief van 21 Juni heb ik onder de secrete en publieke brieven aan de Staten-Generaal, op het Rijksarchief, niet kunnen vinden; wel echter de hierboven genoemde acte van Arlington en daarin wordt gezegd, dat de Koning Halifax naar Lodewijk XIV zal zenden. Deze zending wordt ook aangekondigd in Boreel's brief van 20 Juni (R. A.), waarin hij de bovengenoemde mondelinge resolutie van Karel II mededeelt, maar daarin is ook sprake van de vooruitzending van Ashton, zoodat die persoon ook met „Oliphant" bedoeld kan zijn.

2) Cf. Res. Holl. 27 Juni 1672, blz. 190.

27 Juni 1672.

water nogh niet veel dienst gedaen had; dat de sluys van de kleyne wercken was gesloten; dat het retrenchement van de Graeff van Hoorn van grootte etendue is en veel volck van noden heeft; dat de boerehuysen tot reduyten sijn gemaeckt; seyt, dat als die post wel voorsien is van volck en ammunitie van oorlogh en het water wat hoger wierd, hy deselve niet als met sijn leven soude verlaten; dat in het quartier van Sijn Hoogheit nogh sooveel droogh lant was, als men oversien konde; dat de grootte drooghte al het water inslorpte; dat de wercken aen den Rijn groot waren en veel volck van doen hadden; dat die van Der Goude niet te disponeren sijn geweest om de Staten-sluys weder open te setten, om de ongelegentheyt van de inundatie en het peryckel van het doorbrecken van cades.

Missive Gedeputeerde naer Engelant, 23 Junij, Gravesande. Dat den 21^{en} dito aen 't Noortvoorlandt sijn gekomen en daer te lande gegaen en met den heer Boreel gesproocken; dat de maistre des ceremonies haer had geraden de reyse naer London te excuseren en naer Hamtoncour te gaen; dat sigh liet verluyden, dat de Gedeputeerde sonder pasport waren gekomen; dat Boreel op een audientie geinsisteert heeft, dogh geen ander antwoort bekomen, als dat de Coningh de Marquis van Halifax naer Vranckrijck had gesonden en dat desselfs wederkomst eerst afgewaght moest werden.

Gecommitteerde Raden [1]) klagen, dat sy geen gelt en hebben tot betalinge van de mariniers en 't selve sullen moeten lighten uyt het mager overschot van de fonds de reserve, importerende nogh ontrent 14 tonnen gouts.

* *Van* Der Toght [capitulatie Gouda] [2]). Dat [ontrent Soetermeer] een brieff van de heeren van Der Goude had ontfangen; dat de Graeff van Hoorn gister naer de middagh enige heeren heeft versoght om de grootte crijgs-

---

1) Cf. Res. Holl. 27 Juni 1672, blz. 190.
2) Cf. id., blz. 203.

27 Juni 1672.

raad te assisteren; dat hy getesmoigneert had sijn lijf wel te willen wagen om de post te defenderen; dat den Graeff van Merode [1]) oordeelde, dat sulx desperaet was; dat de post geen vierde part konde werden beset, alwaert dat al de ruyters afsaten; dat Merode oock het uytterste wel wilde opsetten, maer sijn volck niet vergeefs wilde wagen; dat de krijgsraad de saecke desperaet had gestelt en spraecken van capitulatie; [dat de burgers van Den Haegh, Delft en Rotterdam oordeelden, dat haer niet te vergen was. Dat noch 2 incomplete compagniën patent hadden elders te gaen. De Heeren versoeken een positive verklaering, hoe dat haer sullen gouverneren]. Geresolveert buiten deliberatie te laten en die van Goude te recommanderen haer mannelijck te defenderen.

* *Leyden* capitulatie. Dat de tydingen hoe langer hoe desperater werden; hopen, dat de negotiatie van goet succes sal wesen, dogh hebben de grootste opinie van de saecke niet; [dat haer op een ander wyse dan moeten redden]. Off men dan niet behoort te negotieren van Hollant alleen? Dat de defentie desperaet stellen, omdat alles gebreeckt; dat als de vrese in de menschen komt, het volck tot geen staen is te brengen; dat men oock een besendinge behoort te doen voor Hollant alleen, off De Groot te authoriseren voor Hollant alleen te doen; [dat beter is een provinciael accoort te maeken, als dat de steden gesepareert moeten ageren]; dat secreet gehouden moet werden. By Amsterdam overgenomen.

[Edelen [2]): fiat. Dordrecht: noch bedencken.
Haerlem. Delft: van nu af De Groot advertentie geven, dat sulke propositie.
Leyden.

---

1) Eene kantteekening naar Vivien bij Brandt zegt: „die de Spaensche ruyters commandeert", wat ook juist is.

2) Deze deliberatie over het voorstel van Leiden alleen in de aanteekening van Brandt naar Vivien, die het voorstel zelf korter geeft dan Hop. Denkelijk zijn de leden in de kolom links voor het voorstel geweest en die in de kolom rechts geheel of gedeeltelijk tegen.

27 Juni 1672.

Gouda. Amsterdam.
Rotterdam. Alkmaer.
Schiedam.
Briele.
Hoorn.
Enkhuisen.

Propositie Leiden [1]). Klaghte over quaede directie, kapitein-generael patenten.

Edelen etc.: neemen over.

Haerlem, Leyden, Gornichem, Briel } toestaen.

Wat plaets de vergadering?

Edelen: Leyden.

Dordrecht: Amsterdam. Haerlem: noch niet.
Delft. Leyden } neemen over [2]).
Amsterdam: Haerlem. Rotterdam }
Gouda.
Schiedam.
Briel.
Alkmaer.
Hoorn.
Opgehouden [3]).

Resumptie van Saterdagh.

Ruaerdt aen landt. Op de missive van den admirael De Ruyter, dat De Wit aen landt gegaen is.

---

1) Dit ontleent Brandt aan Vivien en hij voegt er bij: „Hop p. 65, overgenoomen". Cf. Res. Holl. 27 Juni 1672, blz. 187; het voorstel van Leiden vindt men in zijn geheel bij Kluit, Historie der Hollandsche Staatsregeling, III, blz. 534 vlg.

2) De adviezen zijn niet zeer duidelijk. Het schijnt, dat Leiden en Rotterdam de zaak overnemen, de laatste vijf in de kolom links met Amsterdam gaan, terwijl Delft zich bij Dordrecht aansluit; cf. ook hierna, blz. 156, op 29 Juni: „vergaederplaets".

3) Verder bij Brandt nog eene korte aanteekening: „vermits de discrepantie van de leden opgehouden".

Op de propositie van Seelandt ter vergaderinge en het antwoordt daerop.

Gecommitteerde Raden militie Amsterdam [1]). Dat uit rapporten verstaen, dat sommige posten geconsidereert werden niet defensibel en, alsoo de militie door de bondtgenooten uit Hollandt in de frontieren is getrokken en de plaetsen alsdan overgegeven, versoeken, dat de leden van Hollandt sulks vooral niet gelieven te volgen, maer de militie, die daer van geen dienst kan sijn, naer Amsterdam mooge komen.

Dit werdt by Vivien dus verhaelt:

Gedeputeerden van Amsterdam seggen: dat veel wervers, die tot Naerden haer loopplaets hadden, tot Amsterdam sijn gekoomen; versoeken, dat gewapent moogen werden en binnen Amsterdam blyven; ook, soo 't doenlijck is, meer militie van de passen en posten, dewijl dat men gelooft, dat die niet gehouden konnen werden, en hoopen niet, dat de militie hier ook gediverteert. De compagniën binnen Amsterdam blyven, tochten en wachten doen tot naeder ordre].

28 dito. **Asperen* wegen Sijn Hoogheit. Versoeckt permissie van sauvegarde te halen voor De Grave [2]) en verder permissie om voor sijn interessen mede te mogen handelen, volgens sijn missive aen den Griffier Fagel, geschreven in 't leger by Bodegrave, den 27^{en} Junij 1672, luydende - - - - [3]).

[Dat iemant ter Generaliteit gecommitteert behoort te worden om van wegen Hollant daerop te adviseren.

Hierop teekent Hop in margine:

fiat sauvegarde;

besending aen commissarissen.

---

1) Cf. Res. Holl. 27 Juni 1672, blz. 189.

2) Cf. id. 28 Juni 1672, blz. 206. Bij Brandt als kantteekening nog: „Vivien. Dat de Prins schrijft verstaen te hebben, dat De Grave geëvacueert is. Versoeckt sauvegarde te moogen nemen".

3) Zie dezen brief geheel bij Wagenaar, XIV, blz. 61.

28 Juni 1672.

Maer Vivien heeft dese aenteekening:

1. Edelen: geen remarques.

2. Amsterdam: adviseren niet op dit punt].

* *Edelen* propositie [1]). Dat met bekommeringh aensien de constitutie van de provintiën en sleghte gestaltenis van de passen; dat hier in Den Hage niet veyligh sijn; dat de steden mutineren en voor haer selve misschien sullen soecken te tracteren en te capituleren. Versoecken advys, waer sy blyven off wat sy doen sullen; meynen, dat men met den capitein-generael behoort te spreecken [2]); dat de commotiën in de steden dagelijckx toenemen; geven in bedencken, off niet beetter soude sijn de gemeente kennis te geven, watter passeert.

Missive, London, 24 Junij. Dat de Neerlantsche coopluyden aldaer geinviteert werden met belofte van naturalisatie en matrosen met vryheyt van pressinge; dat men aen de capiteyns, die overkomen willen, presenteert de helft van de schepen en canon; dat den heer Boreel eergisteren vertrocken is.

Van De Graeff etc., Gornichem, 26 Junij [3]). Dat byaldien de vyant Den Bosch off eenige andere plaetsen komt aen te doen, deselve sullen overgaen; dat het regiment van Golsteyn sal verlopen, soo het geen maent solds en krijght; dat het regiment van Wirts hetselve exempel sal volgen; dat 2 compagniën naer Bommel sijn; dat 500 menschen wercken aen de graghten; dat nootsaeckelijck gelt moeten hebben; dat het landt aen de Oostsyde meest blanck staet.

Missive Halewijn, 24 Junij, Hamtoncour. Dat de Engelse met Vranckrijck soo diep geëngageert sijn, dat geen veranderingh tegemoet is te sien; dat daerom spoedige audientie sullen versoecken.

---

1) Deze propositie komt bij Brandt voor als eene propositie van Van Duivenvoorde en Van Maesdam.

2) Het nu volgende geeft Brandt als eene tweede propositie, en deze van de Edelen.

3) Cf. Res. Holl. 28 Juni 1672, blz. 205.

[*Gedeputeerden* van Leyden [1]) seggen, dat versoeken, dat Amsterdam d'aentekeninge lichten; anders moeten contra-aenteikeninge opstellen].

29 dito. *Rapport* Ruyl [2]). Dat capitein Heidanus geposteert is om die van het Woerdsche verlaet te stuyten; dat de militie by de Nieuwerbrugge schaers is en de borgery verflaeut; dat de pas by Jan-Goe-Verwelle niet te bewaren is, omdat de wercken groot sijn, tenware de mariniers daerby waren; dat de Rotterdammer borgers wederom willen gaen en dat die van Delft, ter Goude blyven en niet gaen willen sonder borgemeester; dat de regimenten te voet staen te debanderen, soo geen gelt en krygen. Geresolveert 400.000 gulden te lighten uyt de fonds de reserve.

Prins versoeckt te mogen tracteren wegen sijn domeinen, gelijck wel meerder is geschiet.

Edelen en Haerlem: souden toestaen.

Dordrecht, Delft, Leyden, Gornichem, Schiedam, Schoonhoven, Briel en Alckmaer: alleen ten reguarde van de domeinen buyten de provintie.

Amsterdam, Hoorn, Enchuysen en andere: versoecken communicatie van de retroacta om te sien, hoeverre die applicabel sijn.

Opgehouden.

[*Prins* [3]).

Edelen: aen den Prins toestaen om te tracteren wegens sijn domainen, gelijck by retroacta blijckt, dat voor desen wel meer is geschiedt.

Dordrecht: van de domainen buiten de provincie.

Haerlem: met de Ridderschap.

---

1) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

2) Cf. Res. Holl. 29 Juni 1672, blz. 221.

3) Deze aanteekening, die blijkbaar meer overeenkomstig de oorspronkelijke notulen is dan die in Hop's redactie zelf (cf. Inleiding), geef ik in haar geheel, omdat ze te lang is om in die van Hop te worden ingelascht.

29 Juni 1672.

Delft: ut supra, ten regarde van sijn domainen buiten de provincie.

Leiden: ut supra.

Amsterdam: versoeken communicatie van de retroacten om te sien, hoeverre die applicabel sijn, en gelijck sy geen consent hebben gedraegen in het verleenen van een ongelimiteerde authorisatie, ook alhier geen consent konnen draegen.

Rotterdam: soude de versochte communicatie van de retroacten toestaen.

Gorinchem
Schiedam
Schoonhoven
Briel
Alcmaer
} met Leiden.

Hoorn: met Amsterdam, om de retroacten naer te sien.

Enckhuisen: dat men de communicatie niet kan weigeren.

Edam.

Monnikendam: dat by eenparigheit haer souden voegen, maer de retroacten naersien.

Purmereindt: met Amsterdam.

Edelen: dat periculum in mora is en de saek geen uitstel. Dat ter Generaliteit krachtigh aengehouden wordt op de conclusie.

Buiten conclusie.

Asperen, Prins capitulatie. Hadt gemeint, dat de provinciën eens waren.

Gelderlandt: consenteert.

Hollandt: sal aensien.

Zeelant: heeft niet geadvoyeert de afseinding van De Groot, maer sullen aensien.

Uitrecht: wil niet mede bemoeyen.

Vrieslandt: op behaegen van de principaelen.

Overijssel: sal laeten gaen.

Stadt en Landen: spreecken teegen en sijn niet present geweest op de afseinding van De Groot.

29 Juni 1672.

Dat Vrieslandt niet heeft willen concludeeren [1]).

Vivien verhaelt dit aldus:

Leden versocht te verklaren op de negotiatie van den Prins van Oranje.

Edelen: fiat, over domainen; brief schryven aen de stadt Amsterdam; informeren, hoe saek besending gehandelt.

Dordrecht: over domainen buiten (de provintie) en gevende participatie aen de ministers van de staet.

Amsterdam: sijn niet gequalificeert om in te brengen. Naeder omvraegen.

Edelen etc.: aensien.

Heer van Asperen: fiat aensien.

De Heeren van Amsterdam hebben dese conclusie tegengesprooken en reserveren aenteikeninge].

* *Oproer* tot Dordrecht. [Dat in de stadt van Dordrecht een groote tumulte is geweest]; de regeringe gedwongen naer Sijn Hoogheit te gaen; begeren, dat se hem Stadhouder sullen maeken; hebben het magasin willen visiteren en t'samengerot aen 't huys van den borgemeester Hallingh etc. [Versoeckt dimissie om naer Dordrecht te moogen gaen [2])].

* *Request* Vrou van Mombas [3]). Dat haer man aen den crijgsraad gebracht is; dat de ordres van de Gedeputeerde

---

1) Tot hiertoe behelst deze aanteekening waarschijnlijk wel het rapport van Van Asperen over het ter Staten-Generaal verhandelde naar aanleiding van 's Prinsen verzoek om een gezant naar Lodewijk XIV te mogen zenden (cf. hiervóór, blz. 151).

2) Het is natuurlijk Vivien, die verlof vraagt om naar Dordrecht te gaan, zooals Bontemantel in zijn excerpt ook opgeeft. Bij Brandt volgt trouwens als een nota naar Vivien: „De pensionaris is sedert Donderdagh den 30ea Junij uit Den Haeg absent geweest en den 3ea Julij weer in de vergadering gekoomen". Zie ook hierna, op 3 Juli.

3) Bij Brandt is het opschrift hiervan: „Asperen Mombas". — Wagenaar, XIV, blz. 64, verwijzende naar Hop's aanteekening van 29 Juni zegt, dat Mombas ook beweerde, dat hij de bevelen der Gedeputeerden ten allen tijde kon toonen; dit staat echter niet in het rekwest zooals het bij Hop en Brandt voorkomt; hij heeft het dus alleen uit de „Mémoire du Comte de Mombas", die hij t. a. p. ook citeert.

29 Juni 1672.

te velde heeft moeten volgen; [dat de uitslagh van die saeke dependeert van de maght van de Gedeputeerden, daer de souverainiteit en geen krijgsraedt moet oordeelen]. Versoeckt, [dat den krijgsraedt gelast magh worden sich van die saecke te onthouden en] dat hy terecht gestelt magh werden voor den Raad van Staten, ten minsten, dat de Gedeputeerde te velde by den crijgsraad geadjungeert moogen werden. [Resolutie 21 Junij 1672, wegens het causeren van Mombas voor de krijgsraedt. By [1]) de resolutie te persisteeren behoudens exceptie en defensie].

[*Briel* synode [2]). Dat 4000 gulden naer Den Briel gesonden behoort te worden tot verval van de kosten van de synode, om de predikanten buiten mutinatie te houden. Gecommitteerde Raden [3]).

Amsterdam muntmeester. Versoeken alsnoch met een muntmeester of authorisatie om self een muntmeester te moogen te werk stellen, onder acte van non-prejudicie. Tot morgen.

Amsterdam magasijn canon [4]). Dat de commis Van Der Burgh alsnoch gelast behoort te worden het canon uit het magasijn naer Amsterdam te transporteeren. Dat Amsterdam geaccommodeert magh worden met een quantiteit te haer gebruik. Dat van gelyken 6 mortieren en 25 bomben mogen erlangen.

Habeant 6 mortieren, 25 bomben en sooveel kanon gebruiken, als noodig hebben.

Asperen, evacuatie Graef. Dat de militie van andre repartitie niet willen vertrekken sonder betaeling of ten minsten, dat ten Bosch betaelt worden.

Vergaederplaets.

Edelen: Leiden.

Dordrecht: Amsterdam, mits d'aenteikening lichtende.

---

1) Vanhier bij Brandt als kantteekening.

2) Cf. Res. Holl. 29 Juni 1672, blz. 222.

3) Dit laatste, dat wil zeggen, dat de zaak aan Gecommitteerde Raden verwezen wordt, heeft Brandt als kantteekening.

4) Cf. Res. Holl. 29 Juni 1672, blz. 221.

De meeste leden: Amsterdam.

Leyden klaghte. Dat eenige maelen de last van de principalen geuit hebben, daer niet aen gedefereert is. Datter een confuse manier van deliberatie gehouden wordt. Dat van meening waren eens over te gaen, om rapport te doen en weder te keeren of niet weder te keeren als op het goedtvinden van de principalen.

Nota [1]). Dese klaghte, meen ik, heeft ook haer opsicht op de popositie van Leyden om particulierlijk voor de provincie van Hollandt met Vrankrijck te capituleren, by haer gedaen den 27en Junij.

Leyden [2]). Particuliere capitulatie voor de provintie van Hollandt.

Gedeputeerden van Leyden seggen [3]): versoeken, dat leden verklaeren, of niet negotieren uit hoofde provincie, soo wegens Generaliteit niet te doen was.

Leyden. Propositie Kapitein-Generael.

Gedeputeerden van Schiedam [4]): dat Nieupoort desen dagh los sal gaen].

(30 Junij) [5]). * *Amsterdam* notificeert, dat sy geresolveert is haer ten uytterste te defenderen en daerom den uytvoer van granen heeft verboden.

1 Julij. **Rapport* Mr. Pieter de Groot [6]). Dat voorleden Maendagh, den 27en Junij, 'smorgens tusschen 7 en 8 uyren, vertrocken sijn, des avonts tot Woerden, en 's anderen daeghs tot Amerongen [en in passant met Louvoy gesproken en 's avondts daer gegeten] en vervolgens tot

---

1) Deze nota schijnt van Brandt zelf te zijn. Cf. over het in zijne opmerking genoemde voorstel hiervóór, blz. 149, en de beide nu volgende aanteekeningen.

2) Hierbij geeft Brandt den naam Hop op.

3) Hierbij den naam Vivien.

4) Deze aanteekening ontleent Brandt aan Vivien. — Willem Nieuwpoort was in een oproer gevangen genomen; cf. Wagenaar, XIV, blz. 78.

5) Dezen datum geeft Hop niet op, maar zie Res. Holl. 30 Juni 1672, blz. 226.

6) Cf. Wagenaar, XIV, blz. 98 vlg.

1 Juli 1672.

Rhenen is gekomen; dat hy Woensdagh morgen met de heeren Louvois en Pomponne heeft gesproocken, die hem gevraeght hebben, off hy gelast was eenige offres te doen tot vrede, waerop geantwoort heeft: ja. [Dat het plein pouvoir hebben gevordert] en sijn pleyn pouvoir gethoont en vervolgens openingh gedaen; dat de Staten versoghten, dat den Coningh het lichaem en regeringe van de Unie byeen wilde laten, [vraeghden, wat daervoor geven souden], presenterende daertegens Maestricht met sijn dependentiën, waerop voorts gevraeght wesende, wat de Staten voor de costen van den oorlogh wilden betalen, is geantwoort, dat den Coningh sigh met sijn glorie behoorden te contenteren, en evenwel presentatie gedaen van 6 millioenen op fortable termynen en bovendien [1]) nogh sodanige landen en forteressen uyt het ressort van de Generaliteyt, als den Coningh gelegen souden mogen wesen en dese staet niet hinderlijck off nadeeligh souden sijn; dat Louvois daerop laghten en seyde, datter niet te doen soude sijn; dat daernaer 10 millioenen heeft gepresenteert met het gantsche ressort van de Generaliteyt, waerop sy seyden, dat dat wat begon te gelycken en dat sy by den Coningh souden gaen; dat sy, wederom komende [2]), gerapporteert hebben, dat den Coningh daermede niet genoegde, en gevraeght sijnde, wat dan de intentie van den Coningh was, Louvois een papier uyt de sack heeft gehaelt, medebrengende - - - - [3]).

Voorts geseyt, dat op de pretentiën niet veel veranderingh soude konnen vallen, uytgesondert: in plaets van 24 millioen [4]) soude stellen op 20 Frans gelt, maeckende 160 tonnen gouts hollants; dat Engelant satisfactie moet

---

1) Brandt heeft hier: „dat nader uyttende".

2) Brandt heeft hier: „en versocht, dat by Louvois wilden komen".

3) Kort excerpt uit de voorwaarden, geheel opgenoemd in Secr. Res. Holl. 1 Juli 1672, blz. 264; cf. Wagenaar, XIV, blz. 99.

4) Er werd n.l. geëischt „acht millioen d'or, sijnde 24 million gulden". Wagenaar, XIV, blz. 100, die bij Brandt alleen vond „24 millioenen", maakt daarvan 24 millioen Fransche livres.

hebben op de visschery en het salut van de vlagge, gelovende, dat niet meer sal pretenderen. Dat maer 6 personen in Vranckrijck kennisse hebben gehad van het tractaet met Engelant gemaeckt, waerby bedongen is, dat elck soude behouden, hetgeen hy quam te conquesteren [1]); dat hem lieff is te sien, dat men hier vigileert voor de defensie van het landt; dat hem 4 dagen tijdt gegeven is om over te gaen en wederom te komen; dat Louvois geseyt heeft, dat den Coningh handelde met diegene, die de provintiën overnamen, gevende de regeringe aen diegene, die de betalinge souden doen; dat hy belooft heeft den 5^{en} dagh wederom daer te sijn; dat Odijck naer Seelant soude gaen om ordre; dat de stadt van Amsterdam wel geen peryckel loopt, maer van de andere steden afgescheyden wesende, geen vloot nogh militie sal konnen onderhouden. Daerop goetgevonden de saecke in besoigne nader te examineren [2]).

Beverningh, 30 Junij, Bodegrave. Dat in 't seecker bericht werden, dat de vyant nadert en mogelijck den een off anderen post sal aentasten; dat sober voorsien sijn van infantery. Versoecken, dat de mariniers over de posten mogen verdeelt werden, voorts snaphanen, piecken en halve piecken; dat de saecke geen uytstel kan lyden.

* *Oproer* Delft. Dat het quaad uyt de nabuyrige steden overgecomen is; [dat dese nacht wat in stilte sijn gebracht]; dat de visschers van Maessluys [in wapenen] sijn gekomen tot aen de poorten van Delft; dat die van Vlaerdingen dreygen haer te conjungeren; dat geen ruytery binnen hebben konnen krygen en nu oock niet goet souden vinden deselve in te nemen. Versoecken, dat haer borgers van Goe-Jan-Verwelle wederom mogen komen.

---

1) Wagenaar, XIV, blz. 43, citeert dezen zin naar „Aanteekeningen der Pens. Vivien en Hop van 1 Juli 1672 MSS". Van Vivien is bij Brandt echter over dit verslag niets te vinden. Later, blz. 101, noot c, citeert Wagenaar bij het vermelden van het rapport van De Groot zelf ook alleen Hop's „aanteekeningen".

2) Cf. Secr. Res. Holl. 1 Juli 1672, blz. 206.

1 Juli 1672.

[Datter 4 compagniën mariniers naer Goe-Jan-Verwellensluis sijn gesonden].

* *Oproer* Rotterdam. Dat eergisterenmorgen tydinge gekomen is, dat het volck tot Dordrecht op de been was geweest; dat eenige compagniën in de wapenen sijn geroepen, die selve hebben beginnen te murmureren; dat op de naermiddagh de officieren van de borgery by malkander sijn geweest, daer veel gewapent volck by is gecomen; dat syluyden de borgemeesteren in 't huys van Schielant gedwongen hebben de Vroedtschap te vergaderen, het Eeuwig Edict af te sweeren [1]) en Sijn Hoogheit Stadhouder te verklaren en deselve te dispenseren van den eed, als capitein-generael gedaen; dat sy de borgemeester Pesser qualijck getracteert en op het stadhuys hebben gebracht; dat sy aldaer de Vroetschap hebben gedwongen te resolveren en te onderteyckenen en vervolgens by nacht te publiceren; [dat de Magistraet het heeft moeten doen en onderteikenen]; dat sy diegene, die weygerigh waren, gedreight hebben den hals te breecken en de uytblyvende hare huysen te plonderen; dat sy de ruytery buyten houden, de poorten gesloten en de waghten met 4 compagniën borgeren hebben beset [buyten ordre van de Magistraet].

[*Rotterdam* klaghte. Dat de borgery de regeering gedwongen heeft om in de vergadering voor te draegen haer genoomen resolutie, op huiden genoomen, wegens Sijn Hoogheit].

* *Oproer* Dordrecht. [Dat van de Magistraet geen aenschryving hebben, maer uit de particuliere brieven verstaen], dat enige Gedeputeerde van de borgery visie begeert hebben van het magasin, op voorgeven, dat haer wilden defenderen; dat de crijgsraad daerop is vergadert en de versoghte visie toegestaen; dat daerin nogh een redelycke provisie is gevonden; dat voorts op de been

---

1) D. w. z.: „dat gewilt hebben, dat men 't eeuwig edict sou afsweeren" etc., zooals Brandt beter heeft.

sijn gekomen en begeert hebben, dat men de Prins Stadthouder soude maecken; dat daerop Vroetschap geleyt is en het graeu de borgemeesteren [en regeering] gedwongen heeft het Eeuwig Edict af te gaen en Sijn Hoogheit tot Stadthouder te verklaren; dat de borgery, die op het stadhuys de waght had, haer met het graeu heeft gevoeght; dat sy begeert hebben, dat de Prins terstont gehaelt soude werden, en de borgemeester Hallingh gedwongen, met eenige uyt den Oudraad en [borgery en] gilden terstont te vertrecken, vergeselschapt met een deel dyckers en dwarshoofden; dat Sijn Hoogheit, versoght wesende, 't selve excuseerde, dogh des Woensdagh 's morgens tydelijck overgekomen is; dat hy, met alle de compagniën van de borgery in de wapenen, van de Magistraet aen het grootte hooft is gerecipieert en op het stadthuys gebracht; dat het volck een groot geroep heeft gemaeckt, dat de Prins Stadthouder moest wesen; dat sy daernaer de coets aengehouden hebben en gevraeght, off de heeren hem Stadthouder gemaeckt hadden en off hy 't selve aengenomen had; dat de Ruwaert geweygert heeft de acte te teyckenen en daerby gepersisteert, en daernaer op het instantelijck versoeck van sijn huysvrou geteeckent met byvoeginge van v(i) c(oactus), dogh dat hy hetselve heeft moeten royeren, en alles daermede is voltrocken [1]); dat Sijn Hoogheit niet anders seyde als: mijn heeren, ick beklaagh u.

* *Oproer* Gouda. Dat de voorlede Woensdagh het volck t'samen is gerot en een deel wyven en kinderen naer het huys van den borgemeester Cant sijn getrocken, begerende, dat hy sodanige acte soude teyckenen, als die van Dordrecht; dat tsavonts ten 6 uyren Vroetschap is beleyt en geresolveert af te kondigen, dat sy Sijn Hoogheit 's anderen daags souden tracteren en contentement geven; dat Sijn Hoogheit dienvolgende in het

1) Cf. Wagenaar, XIV, blz. 76, noot z, die deze aanteekening verkeerdelijk citeert als van 29 Juni 1672.

1 Juli 1672.

Harthuys is getracteert en welvergenoeght gescheyden, sonder dat de borgery de Magistraet geverght heeft eenige acte te teyckenen.

Missive Brantwijck, 30 Junij, Gornichem. Dat dien morgen 2 trompetters van den mareschal De La Motte de stadt hebben opgeeyscht, seggende af te komen met 15.000 man; dat de Veltmaerschalck Wirts met de Magistraet en borgery geresolveert heeft ten uyttersten te defenderen. Versoecken, dat haer op het spoedigste meer voetvolck, boscruyt en andere behoeften toegesonden magh werden; dat oock nodigh was Woudrichem, Louvesteyn en Crèvecoeur te voorsien. Versoecken mede goede somme van penningen.

* *Leyden* versoeckt een positive verklaringe op haer propositie wegen de patenten te laten aen den capiteingenerael; geordonneert de premissen te lighten uyt de propositie ende de extentie te maecken behoudens de liberteyt op de resumptie [1]).

* *Delft*, oproer Maessluys. Dat die van Maessluys opgetrocken sijn naer Delft en met schuyten de wal hebben beklommen en den dief stellen binnen de voorszeide stadt. Goetgevonden, dat de ruytery soude opsitten en traghten eenige schuldigen by de kop te vatten, en de bailliu van Delftlant gelast sigh te informeren, [van gelyken den colonel aenschryving te doen] en voorts die van Den Haegh te waerschouwen.

* *Delft* oproer [2]). Dat 4 off 5 vaendelen van Maessluys, Maeslantsluys en omleggende dorpen met slaende trom in de stadt sijn gekomen en de Magistraet geforceert hebben het Eeuwig Edict af te sweren en Sijn Hoogheit tot Stadthouder en capitein-generael aen te nemen, be-

---

1) Het besluit hierop in Res. Holl. 1 Juli 1672, blz. 229. Iets verder geeft Hop deze Res. in excerpt; ik heb dit weggelaten.

2) Bij Brandt is het opschrift hiervan: „Burgemeester Oudewater". Wagenaar, XIV, blz. 81, noemt dezen burgemeester Onderwater en zoo heet hij ook in de lijst der comparanten ter Staten van Holland op 10 Mei 1672.

gerende, dat borgemeesteren voort een besendingh aen Sijn Hoogheit souden doen; dat de borgemeester Oudewater, aghter van het stadthuys afgegaen sijnde, in Den Hage is gekomen; weet niet, off borgemeesteren nogh dien naght vertrecken souden; oordeelt, dat ongeraden is desen avont ruytery derwaert te senden, vresende voor een plunderingh.

[*Delft* burgery retourpatent. Fiat, soo ras de mariniers op de post sijn].

Edelen proponeren [1]) en geven in bedencken, off de leden malkander geen vrye faculteyt behoren te geven, om te mogen proponeren alle 't gene sy voor den dienst van 't landt oordelen te behoren, ende in cas van neen, off de leden dan malkander niet behoren te dispenseren van den eed, gedaen op het Eeuwig Edict.

Duvenvoorde, Maesdam, Asperen } seggen ja.

Haerlem, Gornichem, Schiedam, Alckmaer, Edam, Medenblik } met de Ridderschap.

Dordrecht: sal refereren.

Delft [2]): sijn niet in haer geheel en mogen wel lyden, dat Rotterdam sijn propositie doet.

Leyden: dat de vrage eygentlijck is, off men het Eeuwig Edict sal houden off niet, en konnen sonder ruggespraeck niet adviseren, maer sullen haer neffens de grootte saeck verklaren.

---

1) Bij Brandt gaat aan wat de Edelen voorstellen vooraf: „Op de klaghte van Rotterdam (zie hiervóór, blz. 160) is gevolght 't geen hieronder staet".

2) Wagenaar, XIV, blz. 85, zegt, dat Delft eerst verslag wilde doen.

1 Juli 1672.

Amsterdam
Gouda
Schoonhoven
Briel
Hoorn
Enchuysen
Monekendam
} ut supra.

Rotterdam seyt, dat de noot de wet breeckt.

Buyten conclusie.

Nader omvrage.

Haerlem [1]). Dat door de borgery soo verre sijn geconstringeert, dat haer hebben moeten beloven de Prins van Orange tot Stadthouder aen te nemen; dat Gedeputeerde aen Sijn Hoogheit hebben gesonden, dewelcke peryckel lopen van haer leven, soo sy sonder satisfactie wederom komen.

Edelen: dat men malkander behoort te dispenseren van het Eeuwig Edict en te ontslaen van den eed.

Haerlem: dat men geen keur heeft en nootsaeckelijck het Eeuwig Edict sullen moeten mortificeren; dat andersints aen haer borgery en gemeente geen genoegen sullen konnen geven.

Delft: dat sy mede gedwongen sijn het Eeuwig Edict af te gaen en sullen haer dienvolgens conformeren met de Edelen.

Leyden: sullen 't aensien, om de noot.

Amsterdam: sal rapporteren.

Gouda en alle de vordere leden: sullen 't aensien, dogh Dordrecht, Amsterdam, Hoorn, Enchuysen, Monekendam en Purmereynde sullen refereren.

Conclusum: malkander dispenseren van het Eeuwig Edict in dato 5 Augusti 1667 en vrystellen om een Stadt-

---

1) Dit is de mededeeling van het oproer te Haarlem, die dus juist bij het begin van de tweede rondvraag gekomen schijnt te zijn. Cf. Wagenaar, XIV, blz. 80.

houder te konnen kiesen, behoudens vry advys op de resumptie van Sondaghavont [1]).

2 Julij. *Delflant.* Te versoecken om de wateren door den Leydschen dam en met doorsnydinge van de wegh in Rijnlant in te laten, opdat de ingelaten wateren van Jan-Goe-Verwelle op Rijnlant niet afgetapt souden werden.

Missive, Londen, 18 Junij - - - - [2]).

[*Missive* Zeelandt, 29 Junij. Op de unie met Hollandt en Zeelandt en encouragement tot genereuse defensie. Drukken en copie aan de leden om te versenden].

3 dito. *Griffier* Fagel. Dat den Keyser met 10.000 man te voet en 5000 paerden by den Churfurst van Brandenborgh sal komen; dat de Churfurst ontrent 5000 man by de Lipstadt, 11.000 man by Minden en de rest by Maegdenborgh heeft en binnen 12 off 14 dagen in Munsterlandt soude konnen komen, dogh dat de negotiatie met Vranckrijck veel quaad sal veroorsaecken, en dat Brasser schrijft, dat de Fursten van Lunenborgh wel andere mesures souden mogen nemen.

* *Gedeputeerde* in Engelant, 30 Junij. Dat den Coningh ordre gegeven had aen Buckingham en Arlington om naer den Coningh van Vranckrijck te gaen; dat sy aen den Coningh voorgeslagen hadden het salut van de vlagge en een defensive alliantie, mitsgaders de mediatie van Engelant tusschen Vranckrijck en Haer Hoog Mogende; dat haer van ter syden een billiet in handen is gestelt, continerende een voorslagh van verscheyde artikelen, waerby sy pretenderen:

het dominium maris en strycken van de vlagge;

recognitie van de visschery op 500.000 £ sterling [3]), te

---

1) Over het verschil tusschen de Notulen ten opzichte van deze belangrijke vergadering en Wagenaar's relaas er van, zie Nederlandsche Spectator, 11 Jan. 1902, blz. 14 vlg.

2) Zie Res. Holl. 2 Juli 1672, blz. 236.

3) Dit moet zijn 100.000 £, zooals blijkt uit Brandt: „erkentenis wegens de visschery 100.000 £. sterlinks. Compensatie van de kosten van den oorlogh en schade ter somme van 500.000 £ sterlinks". In

3 Juli 1672.

betalen 300. £ vóór October en 200. £ binnen 's jaers daernaer;

Sluys, Vlissingen en De Briel in pantschap [1]);

dat daertegens souden afstaen alle 't geen in Gelderlant, Utrecht en Overijssel, gereeckent tot den 30^{en} Junij, is bemaghtight;

de triple alliantie altijdt te onderhouden;

een nieuwe alliantie te maecken offensyf en defensyf, het stadthouder- en capiteynschap-generael aen den Prinse van Orange en sijn mannelycke descendenten, ende, by voorval van minderjarigheyt, voogden te stellen by den Coningh van Engelant en Haer Hoog Mogende;

dat de Gedeputeerde versoght hebben te vertrecken, dogh geen permissie konnen bekomen, om het volck in gedaghten te houden, dat men nogh handelde; dat niet in staet sijn om Vranckrijck te konnen tegengaen en daerom met sulcke partage sullen moeten tevreden sijn, als Vranckrijck haer wil gunnen.

* *Beuningen* rapport. Dat op 't versoeck van den Grave van Monterey herwaerts gekomen is om Haer Hoog Mogende te berighten, dat de Spaense troepen by Deynse vergaderen; dat hij 9 compagniën gedestineert had tot secours, en daervan 4 in Hulst, 4 in 't Sas van Gent en 1 in Aerdenborgh; dat nogh 8 compagniën souden gaen naer Sluys; dat de Grave van Monterey oock verstaen had de sleghte gestaltenis van Den Bosch en daerom het

---

Hop's redactie is dus iets uitgevallen en daardoor wordt de tekst onduidelijk. — Cf. Wagenaar, XIV, blz. 107, die echter ook hier alleen het excerpt van Brandt kende en niet den brief van de deputatie zelf voor zich heeft gehad, zooals Wijnne in zijne uitgave van Wicquefort's Mémoires, (Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, XI), p. 158, noot 3 (overdruk), ten onrechte zegt. Evenzoo vergiste Wijnne zich in diezelfde noot, toen hij meende, dat reeds in 1888 „de aanteekeningen van Hop en Vivien" op het Rijksarchief berustten; zie Inleiding. Cf. verder nog Fruin, Verspreide Geschriften, IV, blz. 345, noot 2.

1) Brandt heeft hier: „dat Vlissinge, Sluys en Briel altijt 'tot pandtschap voor het contract sullen blyven".

gantsche regiment van den Graeff van Schellaert [1]), groot 2036 man, derwaerts had gesonden, en dan nogh een regiment van 7 off 800 man in Breda soude brengen en 14 off 1500 dragonders in Bergen-op-Soom, onder conditie, dat nergens anders geëmployeert souden werden sonder sijn consent ende behoudende altijdt de faculteyt van revocatie, en dat de Staten voorts de garnisoenen souden moeten voorsien, presenterende wyders sijn best te willen doen.

* *Resumptie* van de resolutie op 't stuck van de patenten en op de mortificatie van het Eeuwig Edict [2]).

Amsterdam propositie [3]). Off niet een aensienelycke deputatie gedaen behoorde te werden aen Sijn Hoogheyt om deselve te notificeren de mortificatie van het Eeuwig Edict ende tegelijck te defereren het stadthouder-, capiteyn- en admiraelschap-generael over dese provintie, in gelycker voegen als sijn voorouders hetselve hebben gehadt?

Edelen: fiat.

Dordrecht: ut supra, en de saecke ter generaliteit daerheen te dirigeren, dat by concurrentie van de bondgenoten het capiteyn- en admiraelschap-generael over de Unie hem mede gedefereert moght werden.

Haerlem: ut supra, behoudens haer privilegiën en octroyen op de magistraetsbestelling, tot dato dezes geobtineert.

Leyden: datter met de provintiën een acte van harmonie is gemaeckt, waerover men eerst met deselve soude moeten spreecken; dat men niet al te precipitant moet gaen; dat men niet moet breecken de octroyen, in den jare 1651 aen de steden toegestaen, nopende de bestellinge van de Magistraet.

Amsterdam: fiat, op deselve wyse als sijn loffelycke voorouders hebben gehadt.

---

1) Brandt heeft: „het gantsche Regiment van Schellant", maar de naam bij Hop is de juiste; cf. Van Sypesteyn en De Bordes, I, blz. 41.

2) Cf. Res. Holl. 3 Juli 1672, blz. 242.

3) Ned. Spect., t. a. p., en Res. Holl., t. a. p.

3 Juli 1672.

Gouda: dat men de privilegiën niet en behoort te vernietigen en dat men de saecke in een besoigne behoort te examineren.

Rotterdam: met Amsterdam, en dat men een afkomst daervan moet maecken, om de gemeente niet wederom aen het hollen te helpen.

Gornichem, Schiedam } met Amsterdam.

Schoonhoven: dat hare principalen wel genegen sijn, maer dewijl de Gedeputeerde ongelast sijn, sullen haer voegen met Leyden.

Briel: met Amsterdam.

Alckmaer: met Haerlem.

Hoorn: met Amsterdam.

Enchuysen, Edam, Monekendam, Medenblik } ut supra.

Purmereynde: ut supra, behoudens haer privilegiën.

Ridderschap: dat men een afkomst van dese saecke behoort te maecken ende de gedaghten te laten gaen op de gemene defensie, dat het principael point is, waerop gedelibereert moet werden.

Haerlem: dat haer niet sullen formaliseren.

Leyden: dat geen lid overstemt kan werden in het overgeven van haer privilegiën.

Gouda: dat men niemant kan overstemmen, dat hy van sijn privilegiën soude afgaen, al was het met 18 stemmen; dat daerom de Prins simpelijck souden Stadthouder maecken, sonder daerby te voegen met sodanige digniteyten en waerdigheden als sijn voorvaderen hebben gehadt.

Schoonhoven: met Gouda.

Alckmaer: ut supra, als sijnde niet verder gelast.

Purmereynd: met Leyden en Gouda.

Dordrecht: sijn gelast tot delatie soodanigh als de voorouders dat gehadt hebben.

3 Juli 1672.

Conclusum - - - - [1]).

[Noch resumptie resolutie [2]) Vrydagh, noopende mortificatie Eeuwigh Edict, patenten Prins van Oranje etc.

Edelen etc.: geen remarques.

Dordrecht: ook dispensatie eedt aen de vroedtschappen.

Amsterdam: als eenpaerig, conform extensie, met ampliatie eedt vroedtschappen.

Gedeputeerden van Amsterdam geven in bedenken, of niet een extraordinaris deputatie aen den Prins van Oranje om te notificeren de mortificatie van 't Eeuwig Edict en tegelijk offreren het stadthouderschap van Hollandt en West-Vrieslandt.

Of de leden gereedt sijn te adviseren?

Edelen etc.: fiat, sijn gereedt.

Delft: op behaegen.

Schoonhoven: burgemeester is afgegaen.

Alckmaer: fiat stadhouder, maer niet als de voorouders; hebben nu privilegies, bestellen magistrature.

Purmerend: als Alckmaer.

Leden alle gereedt op Schoonhoven na, die niet ophouden.

Edelen etc.: confereren stadthouderschap, kapitein- en admiraelschap voor sooveel Hollandt.

Haerlem: idem, behoudens privilegiën en octroyen, aen de steden verleent.

---

1) Zie Res. Holl. 3 Juli 1672, blz. 242 vlg. Onder de daar voorkomende Gecommitteerden naar den Prins worden in de Notulen in plaats van Van Der Tocht en Pesser genoemd: Cincq en Van Der Meyden; dit zijn de burgemeesters, respectievelijk van Gouda en Rotterdam. In de lijst der comparanten op 10 Mei 1672 komen Cincq en Van Der Meyden voor maar niet Van Der Tocht en Pesser; in Res. Holl. is dit dus waarschijnlijk fout opgegeven.

2) Dit verslag over de resumptie van de Res. tot opheffing van het Eeuwig Edict en het voorstel van Amsterdam is waarschijnlijk wel ontleend aan Vivien, ofschoon Brandt het niet opgeeft, maar het papier is bovenaan versleten, zoodat de naam, die daar gestaan heeft, niet meer zichtbaar is. Bontemantel geeft dit ook als een aanteekening van Vivien.

3 Juli 1672.

Leyden: wenschten, dat de saeke wierde gemanieert met circumspectie. Acte van harmonie is met de bondtgenooten opgerecht. De leden hebben haer ook niet verklaert, of de steden blyven sullen by de octroyen. Hooren ook niet spreken van instructie.

Amsterdam: hodie constat, hodie agatur.

Gouda: naeder overleggen, of behouden privilegiën en octroyen.

Rotterdam: simpelijk als loffelyke voorvaders. Noopende kapitein- en admiraelschap niet op gevat; sullen echter mede passeren, op behaegen.

Gornichem.

Schiedam.

Schoonhoven: sijn noch niet gereet.

Briel.

Alkmaer: met Haerlem.

Hoorn.

Enckhuysen.

Edam.

Monnickendam.

Medenblik [1]).

Purmereynd: als Haerlem.

Haerlem: seggen, dat niet sullen formaliseren, hoe conclusie, maer moet afkomst van worden gemaekt.

Leyden: Prins van Oranje simpelijck aenstellen tot stadthouder; dan konnen de leden offereren bestelling van magistrature of niet.

Schoonhoven: fiat als Leyden, op behagen.

Alkmaer: behoudens privilegiën en octroyen.

Purmerend: met Leyden.

Of concluderen simpelijk stadthouder, sonder eenige restrictie of ampliatie, mitsgaders gouverneur, kapitein- en admirael-generael van Hollandt en de stemme van Hollandt tot kapitein en admirael van de Unie ter Generaliteit?

---

1) Het advies van de steden, waarbij het niet opgegeven is, komt waarschijnlijk overeen met dat van Amsterdam; zie boven, het verslag van Hop.

3 Juli 1672.

Gedeputeerden van Amsterdam seggen, dat de Prins van Oranje lichtelijk sal vraegen, op wat voet, sulks dient nu te worden geadjusteert.

Concept-extensie opgelesen: dat stadhouder etc. met alle beneficiën etc. van ampten, die nu in den boesem — der — Staten is vervallen en daer verbleven.

Dordrecht: seght, dat geadviseert hebben volgens last der principalen, soodaenig als by voorouders beseten.

Fiat conclusie.

Dordrecht: levert over aenteikeninge.

Naeder conclusie volgens het advys van Dordrecht.

Deputatie naer den Prins van Oranje].

Amsterdam propositie. Off men het advys van Sijn Hoogheyt niet behoort te versoecken op de gedane voorslagen van Vrankrijk?

[*De* Pensionaris Vivien [1]), sedert Donderdagh den 30^{en} Junij uit Den Hage absent geweest sijnde en den 3^{en} Julij met de Heeren Gedeputeerden van Dordrecht soo laet gekomen sijnde, dat de vergaedering al geseten was, soo heeft de heer Pensionaris Van der Dussen de besoigne gedirigeert, hebbende hy, Vivien, geëxcuseert de aenbieding, die de voornoemde heer Van der Dussen deede, van op te staen.

Resumptie van gisteren.

Dat Monterey versocht noch 3 of 4 regimenten te voet tot secours.

Dat die van Nieumegen [2]) papiere gelt slaen.

Edelen: niet meer als ter somme van 25.000 gulden.

Dordrecht etc.

Leyden: te veel aen 25.000 gulden.

Papieregelt tot 15.000 gulden en hooger niet.

---

1) Deze en de verdere hier tot 4 Juli volgende aanteekeningen ontleent Brandt aan Vivien.

2) Op een ander papier bij Brandt over deze zaak nog alleen het opschrift: „Op de betaeling van het garnisoen van Niemegen en maecken van papiere munt ter somme van 15.000 gulden".

3—4 Juli 1672.

Cant segt, of men sal admitteren Spaensche troepen in de frontieren Bosch, Breda etc.

Edelen: fiat, laeten komen.

De Groot versocht te seggen, of syne reise presseert; soude dan desen avondt omvraege doen.

Seght, dat aengenoomen heeft sich te verhaesten. Hadde behooren desen avondt daer al geweest te sijn; echter sal op geen dagh aenkoomen].

4 Julij. *Amsterdam* propositie [1]). Dat men Sijn Hoogheit behoort te versoecken een geraisonneerde missive aen de steden te laten afgaen, tot herstellinge van de autoriteyt van de magistraten en specialijck tot weringe van het divulgeren van verraad. Fiat, en voorts te delibereren op de vordere securiteyt.

* *Deliberatiën* op d'onderhandelingh met Vranckrijck en het rapport van den heer De Groot [2]).

Edelen: dat de pointen, by den heer De Groot overgebracht, met aendaght hebben geexamineert en geoordeelt, dat daerop niet gehandelt kan werden, maer dat men aen den Coningh op de civilste manier behoort voor te dragen, dat de Staten hadden verwaght, dat Sijn Majesteit de conditiën sodanigh soude hebben voorgestelt, dat deselve aengenomen souden hebben konnen werden, dogh dat men op den eersten [3]) van den 26^{en} Junij soude konnen voortgaen, off anders de negotiatie af soude moeten breecken.

Dordrecht: dat de overgebraghte artikelen al te exorbitant sijn; dat sy moeten persisteren by de voorgaende last, dogh de somme wat souden konnen vergroten, off anders afbreecken; dat sy niet konnen verstaen tot overgeven van sooveel considerable plaetsen, steden en forten; dat men oock sonder Engelant niet kan handelen; dat

---

1) Cf. Res. Holl. 4 Juli 1672, blz. 243.

2) Ook hierover bij Brandt een verslag, aan Vivien ontleend; zie de noten. Cf. Wagenaar, XIV, blz. 101 vlg.

3) Brandt heeft hier: „op de voorslaagen".

men oock soude behoren te handelen voor Hollant, gevoeght met Utrecht [1]) alleen, en d'andere provintiën te laten varen.

Haerlem: dat gister acht dagen, het rapport gedaen sijnde door den heer De Groot, de saecke opgenomen is voor desperaet, ter saecke van gebreck van forten, van wateren en van volck; dat men doenmaels gesupponneert heeft, dat al wat gesalveert konde werden, tamquam ex incendio gesalveert soude sijn; dat evenwel geen ordre hebben willen geven als behoudens de Unie, regeringe ende religie en sonder dat liever goet en bloedt wilden wagen; dat de postulata nu te verre gaen; dat men landen en steden soude moeten overgeven, de catholycke religie admitteren en de papisten in regeringe laten ende sulx het mes altijdt op de keel soude hebben; [dat de commercie gedrukt soude worden]; dat niet konnen resolveren daerop te handelen; dat de saecken tsedert ook van beetter conditie sijn geworden: de wercken meerder voorsien, de wateren ingelaten, de militie versterckt, met hoop van adsistentie van buyten; dat de conditiën oock niet prestabel sijn, sonderlinge ten reguarde van de steden en forten in Vlaenderen; dat Seelant sigh wil defenderen, Stadt en Lande van gelycken; dat men gesamentlijck alles behoort op te setten tot gemene defentie; datter een grote animositeyt is onder de regenten en gemeynte, dogh dat men evenwel op de civilste wyse moet excuseren.

Delft: dat op den 26^{en} passato geadviseert hebben, dat men de Unie en souverainiteyt van de provintiën behoorde te conserveren, dogh dat de opgegeven pointen niet aennementlijck sijn; dat men evenwel het werck op de beste en civilste manier aen de hant behoort te houden ofte voor Hollant particulier handelen; dat men sigh oock soude konnen beroepen op Engelant en de sware pointen,

---

1) Het is m. i. waarschijnlijk, dat hier Zeeland gelezen moet worden, omdat Utrecht reeds geheel in de handen van Lodewijk XIV gevallen was; cf. ook hiervóór, blz. 165, de missive van de Staten van Zeeland.

4 Juli 1672.

van die kant opgegeven, en ondertusschen alles byeenbrengen, wat tot defentie kan dienen.

Leyden: dat byaldien sy gepersuadeert waren van eenige veranderinge tsedert den 26^{en} Junij te goede, alsoo weynig als ymant soude konnen resolveren tot bassesse; dat men 3 dingen moet considereren: eerstelijk, dat Vranckrijck albereyts grote conquesten gedaen heeft, die men niet sal konnen recupereren; 2° dat men niet verseeckert is, wat conquesten hy nogh meerder sal doen; 3° dat onse passen niet wel te defenderen sijn; dat geen apparentie sien tot recuperatie van eenige steden; dat wel apparent is, dat Vranckrijck nogh meer steden sal vermeesteren, als Den Bosch, Breda en Bergen-op-Soom; dat de gouverneurs selve schryven, dat de plaetsen onvoorsien en niet te houden sijn; datter ontrent de passen geen gerustheyt is by manquement van water en militie; dat de borgers sijn vertrocken en onder de huysluyden een grootte murmuratie en irresolutheyt is; dat, soo de vyant aendringht, de passen niet te bewaren sullen sijn, hebbende van alles gebreck; dat de steden van Haerlem, Delft, Leyden van geen defensie sijn; [dat de secoursen van buyten niet af te waghten sijn] en de passen vermeestert werdende, [de steden] niet te bewaren; dat de vergaderingh gedissipeert sal werden; dat bovendien seer apprehenderen de onrust in de steden; datter gebreck van gelt is; dat de soldaten, matrosen en hondertderley saecken te betalen staen; [dat geen geldt uyt het volk is te trekken]; dat de landen sijn geinundeert, de comptoiren en steden buyten credit; dat men sonder gelt het gantsche landt sal exponeren tot een plonderingh; dat geen hooftgelt, 200^{e} penning, verpondinge off silver te vinden sal sijn; dat de saecken van het vaderlandt by gebreck van gelt desperaet sijn; dat men geen courage sal vinden, daer courage moet wesen, en geen gelt, daer gelt moet wesen; dat Gelderlant, Utrecht en Overijssel in handen van de vyant sijn; dat hy Vrieslant kan krygen, als hy wil; dat beetter is een gedeelte van de republique te salveren, [als alles in perykel te stellen];

dat men om de verloren provintiën wederom te krygen, wel wat magh uytloven; dat Vranckrijck meester werdende, geen regeringe, geen Unie en geen religie sal blyven; dat diegeene, die voor een accommodatie adviseren, de meeste yver voor de religie en vryheit hebben; dat Vranckrijck mogelijck sijn postulata soo groot maeckt, omdat hy meester is van de andere provintiën; dat men voor Hollant particulier soude konnen handelen, als wanneer hy misschien den eysch moderater soude stellen; dat men by trappen soude konnen gaen, eerst voor de Unie en dan voor de provintie particulier; dat alle steden niet evenwel voorsien sijn; dat den heer De Groot van een plein pouvoir voorsien moet blyven om sooveel te bedingen als hy kan; versoecken, dat men haer advys in serieuse achtinge wil nemen; dat men sigh selve niet moet bederven [1]).

Amsterdam [2]): dat men alles moet toebrengen tot gemene defensie en de onderhandeling met Vranckrijck hoe eer hoe beetter afbreecken.

Gouda: dat niet gelast sijn te adviseren, voordat de advysen van de steden, die aen de passen leggen, hebben

---

1) Brandt naar Vivien heeft dit advies van Leiden veel korter en aan het slot dit: „Conditiën wel hardt, maer in deze gelegentheit noch eenigsins te billyken".

2) Brandt naar Vivien geeft dit uitgebreider: „Amsterdam: — had — gewenscht, dat nooit over de negotiatie gedelibereert waer; daeruit discouragie en confusie. Kans genoegh, als maer couragie. Conditiën oock te hardt. Met Engelandt sou den oorlogh worden gecontinueert of mede tot onmogelyke conditiën. Uit de natuur van de saek en constitutie blijkt, dat best negotiatie op glimpelyke manier afgesneden. Buiten exempel, dat ter Generaliteit tegens alle de provinciën, die noch geconserveert sijn, geconcludeert is. Dat Hollandt alleen soude handelen tegens de Unie en lasche. Van Beuningen seght: de saek is wel te redresseren. Alle prinssen van Europe sijn geïnteresseert. Met Engelandt kan gehandelt worden: daer ons interest beter. Vrankrijk eischt de steden van de Generaliteit om de Spaensche Nederlanden te conquesteeren en ons daernae, en dan soude al 't geldt noch moeten werden uitgevoert."

4 Juli 1672.

gehoort; dat de pas aen Goeverwelle-sluys niet ten besten voorsien is en dat sy haer op de borgery niet derven verlaten.

Rotterdam: dat de pas aen Goeverwelle-sluys in fortificatie en manschap niet wel voorsien is; datter by het volck geen courage is en dat de borgers meer quaed doen als goet; dat de Fransen die pas met canon konnen openen; dat wel seer bekommert sijn, dogh liever met den degen in de hant willen sterven als in slavernye vervallen ofte infame conditiën aennemen; [dat de Coningh persisterende, de handelingh moet afgebroocken werden].

Gornichem: dat hare principalen oordelen, dat de postulata van Vranckrijck niet aennemelijck sijn; dat men de plaetsen en passen moet voorsien; [dat haer best sullen doen] en maecken, datter gelt komt, sonder hetwelcke de saecken van selve sullen vervallen.

Schiedam: dat de conditiën niet aennementlijck sijn en liever met Rotterdam dood willen veghten als impossibele conditiën aengaen [1]).

Schoonhoven: dat in achtinge genomen hebben d'alliantiën buytenslandts; dat men aen Spangne notificatie soude moeten geven; dat wy met de andere provintiën in een Unie en verbont sijn, daer men niet af kan gaen; oordelen, dat de conditiën niet aennementlijck sijn, dogh dat de onderhandelingh wat aen de hant gehouden soude konnen werden om te sien, off men ondertusschen de conditiën niet wat soude konnen mitigeren; dat Louvigny oordeelt, dat sijn post wel gedefendeert kan werden, dogh versoeckt wat meerder mariniers.

Briel: dat alle de passen tsamen niet meer circuit hebben als één stadt en dat alle de ingesetenen van Hollant tot besettinge konnen dienen; dat de conditiën niet aennementlijck sijn en dat beetter is met den degen in de

---

1) Brandt naar Vivien: „Schiedam: ondraeghelyke punten; echter handeling continueren, soo best op voorgaende gronden".

vuyst te sterven als altijdt overwonnen te sijn; dat men oock moet sien op Engelant [1]).

Alckmaer: versoecken, dat die van Gouda haer advys believen te uytten.

Gouda: dat het gemeen gevoelen in der Goude is, dat men de post aen Goeverwelle-sluys niet kan defenderen, en dat sulx het advys is van de Graeff van Hoorn en van de Prins van Orange [2]), en haer derhalven sullen conformeren met die van Leyden.

Alckmaer: dat, als Leyden slap is en Haerlem volght, sy oock niet konnen bestaen. Echter, als de schandelycke conditiën aensien, meynen, dat men het uytterste behoort te wagen [3]).

Hoorn: dat de postulata niet aennementlijck sijn en wel gewenscht hadden, dat de besendinge niet was gedaen; dat de gemeynte oproerigh en de geallieerdens onlustigh sijn gemaeckt; dat men de negotiatie met den aldereersten behoort af te breecken en op de gevoegelijckste wyse excuseren; presenteren aen 't gemeen al wat sy hebben, borgers en boeren; dat men het vaderlandt met den degen tot het uytterste moet defenderen.

Enchuysen: dat niet souden konnen resolveren tot het aennemen van de voorgeslage conditiën; dat men een uytkomst moet verwaghten; dat men met sijn bontgenoten ter goeder trouwe moet gaen; dat de steden haer in defensie behoren te stellen en aen haer fortificatiën te arbeyden, gelijc die van Enchuysen.

Edam: hadden garen gesien, dat de Gedeputeerde het advys van Sijn Hoogheydt hadden gerequireert; dat voor desen resolut gelast sijn geweest tot een plein pouvoir, maer dat de conditiën niet aennementlijck en oock niet prestabel sijn; dat men evenwel de handelinge niet hoort

---

1) Brandt naar Vivien: „negotiatie absoluit afbreeken".

2) Wagenaar, XIV, blz. 104, laat dit Gouda reeds, wanneer het den eersten keer adviseert (zie hiervóór, blz. 175), zeggen, wat zijne voorstelling ten opzichte van Gouda onduidelijk maakt.

3) Brandt naar Vivien: „dese conditiën niet t'accepteren".

4 Juli 1672.

af te breecken, maer sigh in postuyre te stellen om by de posten den uyttersten drop bloet te wagen, en dat de leden, die aen de posten leggen, alle behoeften daerin behoren te brengen.

Monnekendam: dat de conditiën niet aennementlijck sijn, dogh byaldien deselve wat gemodereert konden werden, souden de handelingh nogh wat aenhouden.

Medenblik: ut supra; dat men malkander op den eedt behoort te beloven gehou en getrou te sijn; dat de middelen nogh niet desperaet sijn; dat sommige leden niet cordaet genoegh adviseren; dat, als wanneer de vloot in het jaer 1665 geslagen was, de saecken wel qualijck stonden, dogh dat daernaer weder victorie is bevoghten. Voorts met Amsterdam.

Purmereynd: dat de conditiën niet konnen aennemen, maer liever goet en bloet voor de vryheyt, regeringe en religie willen opsetten; dat de gemeynte de regenten met stenen soude werpen, als men sulcke schandeleuse conditiën quam aen te nemen; dat de catholycke geestelycken de armehuysen souden opslocken, Delfsiel met 20 parochiën; dat men de negotiatie op de gevoegelijckste wyse behoort te declineren en te sien, wat moderatie datter komt; dat men ondertusschen de passen wel behoort te besetten en den vierden man op te ontbieden uyt al de steden en het plattelandt; presenteren van haer syde 't selve te doen.

De gemene advysen gaen, dat de conditiën niet aennementlijck sijn; dogh sommige oordelen, dat men de onderhandelinge nogh wat behoort aen de hant te houden. Andere, dat men deselve op de gevoegelijckste wyse behoort af te breecken.

Conclusum: daerop te versoecken het advys van den Prins van Orange.

[*Admirael* De Ruiter, 3 Julij, op Schooneveldt [1]). Dat 2/3

---

1) Brandt heeft dezen brief op 4 Juli; hij is echter eerst 5 Juli ter Staten van Holland gelezen; zie Res. 5 Juli 1672, blz. 246.

parten van de mariniers hebb (!) gelicht. Dat de matrosen, die tot remplacement dienen, niet konnen strekken. Dat aen de schepen van Amsterdam over de 11.000 matroosen te kort komen. Dat veele schepen gebrek van kruyt en scherp. Dat een schip van voor Duynkerken gesien 40 groote scheepen, sommige met roode vlaggen. Dat 2 jachten naer de Maes hebben sien seilen; vertrouwen, dat de heeren [1]). 3 esquadres, yder 17 capitale schepen en 4 fregatten, 30 branders. Dat manquement van vivres in de vloot begint te komen, ten regarde van de Amsterdamsche schepen. Dat de Magistraat daar de vivres ophoudt].

5 Julij. *Admiraliteyten*, advys op het invallen van 's lants vloot in 't geheel oft ten dele [2]). Dat den admirael De Ruyter adviseert, dat vry veel volck manqueert en datter gebreck is aen cruyt en scherp; admiraliteyten sijn van eenparich advys, dat de vloot niet kan vermindert werden sonder deselve onbequaem te maecken tot resistentie; dat de Fransche en Engelse geconjungeert sijn; dat het best is, dat de onse geen vyant soecken als met avantage en behouden een veylige retraite in de Wielingen; dat sy, gesepareert werdende, nogh in Goeree nogh in Texel souden seecker sijn; dat oock geen volck van de schepen konnen lighten, sonder deselve in peryckel te stellen; dat men de defecten moet suppleren, kruyt en loot en vivres versorgen en niet anders als defensive gaen; dat den Ruwaert met 100 man van het schip is afgegaen, ende by sooverre men soude mogen goetvinden de vloot off het volck te verminderen ofte in het geheel te doen invallen, in sulcken geval prompte ordre gestelt soude moeten werden tot betalinge; dat de matrosen geen credit hebben en de backers en comenyhouders niet willen borgen. Versoecken, dat spoedige geltmiddelen versorght

---

1) Waarschijnlijk is hier aan te vullen: „Arlington en Buckingham sijn"; deze heeren kwamen in dezen tijd hunne bekende onderhandelingen voeren en hadden daartoe paspoort gekregen.

2) Cf. Res. Holl. 5 Juli 1672, blz. 252.

5 Juli 1672.

mogen werden om de oproeren in de steden te voorkomen. Sic conclusum.

Nimwegen geauthoriseert [1]) papier oft ander gelt te slaen tot betalinge van de krytende schulden van 't garnisoen, ter somme van 25.000 gulden.

Gecommitteerde Raden Noorder-quartier [2]). Dat de boeren niet uyt willen trecken als op de volgende conditiën: 1° dat sullen uyttrecken op patent van Sijn Hoogheit; 2° dat de steden van gelycken den vierden man sullen leveren; 3° dat hunne officieren mede in de crijgsraad sullen komen; 4° dat diegene, die gevangen werden, by het landt gelost sullen moeten werden. Goetgevonden de saecke aen de Gecommitteerde Raden ten besten aen te bevelen.

* *Negotiatie* Engelant [3]). De Prins van Orange te authoriseren om met assistentie van Beuningen, Beverningh en Gockinga te tracteren met Buckingham en Arlinghton, over het herstellen van de vrede en het maecken van een ligue tot redres van Haer Hoog Mogende saecken, mitsgaders een liberaliteyt te thonen aen diegene, die hare goede officiën daerontrent souden mogen komen te contribueren, tot discretie van den Prins en geadjungeerde heeren [4]), behoudelijk, dat men niet sal consenteren in het overgeven van eenige provintiën, steden off forten, die Haer Hoog Mogende hebben ofte gehadt hebben, nogh oock van eenige oorloghschepen, alsmede niet in 't uytloven van eenige jaerlijkse recognitiën voor het gebruyck van de see ofte vrye visschery, dogh daerop niet af te breecken. In secretesse onder den eed, hebbende de Staten-Generael — Gelderlant, Utrecht en Over-

---

1) Cf. Res. Holl. 5 Juli 1672, blz. 251, en hiervóór, blz. 171. Brandt heeft ook nog een aan Vivien ontleend, zeer kort verslag van hetzelfde.

2) Cf. id. 5 Juli 1672, blz. 252.

3) Cf. Secr. Res. Holl. 5 Juli 1672, blz. 266.

4) Wagenaar, XIV, blz. 108, citeert, zooals hier en uit het volgende verslag blijkt, uit de beide verslagen ieder een zin, met dezelfde beteekenis.

ijssel buyten gegaen sijnde — alle den corporelen eed gedaen.

[Pensionaris Hop seght [1]), dat besongne triple-alliantie overlegh of met Bukkingam iets te doen. Meent ten uiterste gesecreteert. Dijkveldt gisteren geseght, dat in Engelandt de saek niet desperaet. Dese heeren niet wel gesticht, dat de Franschen hebben beginnen in onderhandeling te koomen sonder participatie van Engelandt. Discoursen gemeent door persoon Prins van Oranje, geassisteert met Beuningen, Beverning, Dijkvelt en Gokkinga. Authoriseren om vernieuwig van vrede: offensive en defensive ligue sonder overgave van steden of uitloven van jaerlijksche somme voor de zee — echter daerop niet afbreecken —; alleen voor onkosten van den oorlogh een moderate som; Engelsche heeren wat smeeren.

Gelderlandt inclineerde [2]).

Hollandt versoekt te weeten sentiment.

Zeelandt [3]).

Edelen etc.: neemen aen te secreteren, conform de voorslagh. Versoeken versekertheit te hebben, dat de vloot niet sal ageren.

Dordrecht etc.: met Edelen.

Enkhuisen: niet, vóór vrye visschery.

Enkhuisen: persisteert.

Edelen: meenen tot laste van 't gemeen.

Haerlem: naeder inschikken casuquo.

---

1) Dit verslag over de „Negotiatie Engelant" ontleent Brandt aan Vivien.

2) Dit klopt niet met wat in het verslag van Hop staat, dat Gelderland zich uit de vergadering verwijderd had; trouwens, Brandt zegt in het door hem aan Hop ontleende verslag ook, dat alleen Overijsel en Utrecht zich verwijderden. Het lijkt echter waarschijnlijker, dat alle drie de veroverde provinciën zich verwijderden.

3) Waarschijnlijk heeft Zeeland ter St. Gen. evenals Holland gezegd, dat het het „sentiment" van de Staten van het gewest moest vragen. — De dan volgende deliberatie ter Staten van Holland is niet zeer duidelijk, maar de bedoeling is te begrijpen. Alleen het advies van Leiden aan het slot is niet na te gaan.

5 Juli 1672.

Enkhuisen: laet gaen, mits casuquo penningen tot laste van 't gemeen.

Leyden].

Missive Louvigny, 4 Julij, Schoonhoven [1]). Versoeckt behoeften en gelt, mitsgaders schuyten om in de Leck te sincken, om het afkomen van de vyant te beletten, en canon en uytleggers om de gesoncke schepen te defenderen.

Werckendam, 25 Junij, Coppenhagen [2]). Dat aldaer seer ontstelt sijn door het overgaen van de steden aen den Rijn en gesproocken wert van verraad; dat met Griffenfelt gesproocken heeft wegen assistentie van 8. off 10.000 man by die van Brandenborgh te voegen; dat Lunenborgh dan oock wel soude volgen; dat de arbitrage-saeck afgedaen wesende en goet gelt tot subsidie gepresenteert werdende, in weynigh uyren een tractaet getroffen soude konnen werden op de conditiën van den jare 1666 off van de resolutie van den 4^{en} April [3]), latende 't selve aen Haer Hoog Mogende.

Brasser, 28 Junij, Cel [4]). Dat de Fursten wel souden resolveren, soo Denemarcken voorgaet en 6 maenden by avance konnen bedingen, dogh eerst den uytslagh van de besendinge aen den Coning van Vranckrijck — dat groote flaeuwigheit veroorsaeckt en gedaghten van andere partyen te nemen — sullen afwaghten.

Veltmaerschalck Wirts, 2 Julij, Gornichem [5]). Dat het landt meest onder water gestelt heeft, dogh om de interessen van particulieren niet ten vollen terecht kan komen; dat nogh een doorsnydinge beneden de stadt sullen maecken; dat men de Alblasserwaert onder water moet stellen; dat hy sijn versoghte behoefte nogh niet

---

1) Cf. Res. Holl. 5 Juli 1672, blz. 248.

2) Cf. id. t. a. p.

3) Bedoeld is Secr. Res. St. Gen. 4 April 1672; cf. Secr. Res. Holl. 12 Febr. 1672, blz. 230.

4) Cf. Res. Holl. 5 Juli 1672, blz. 248.

5) Cf. id., blz. 249.

heeft ontfangen en dat Woudrichem en Louvesteyn cruyt en volck moeten hebben.

Londen, 28 Junij. Dat de vloot bestaat in 80 Engelse en 40 Franse, met 30 branders; dat veel militie naer de seekant is gesonden, om ingescheept off naer Vranckrijck overgevoert te werden; spreecken alweer van landen; dat de Schotse capers en andere ten oorlogh uytgeruste schepen geseyt werden naer de Oost-Indische retourschepen uytgelopen te sijn.

Ceulen, 28 Junij. Dat daer geseyt wierd, dat Amsterdam sigh overgegeven had off ten minsten parlementeerde; dat 4000 paerden en 8000 man te voet van de Keyser by Eger stonden; dat men verlanght naer den uytslagh van de besendinge naer Vranckrijck en Engelant; dat met genoegen hoorden de Unie van de 4 provintiën en dat haer hoe langer hoe meer in defensie stelden; dat in cas de staet sigh ferm houdt, sy hulp en resource sal vinden.

Van Der Dussen, rapport. Dat het garnisoen van De Graeff verdeelt is als volght:

Bommel	3 compagniën.
Crèveceur	3
Geertruydenberg	6
Willemstadt	4
Clundert	3
Heusden	13
	32 compagniën.

[Pensionaris Van Der Dussen seght [1]), dat ter Generaliteit goedtgevonden was, dat garnisoen van De Grave weder binnen soude worden gesonden.

Edelen: Graeve laeten evacueren en garnisoen leggen binnen Heusden, Geertruidenberg, Clundert etc.

Dordrecht. Haerlem: Graeve weder besetten.
Alckmaer: advys kapiteyn-generael.
Enchuisen.
Edam.

---

1) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

5 Juli 1672.

Fiat garnisoen in Hollandt trekken].

* *Gedeputeerde* aen Sijn Hoogheit rapport [1]). Dat syluyden de charge van Stadthouder, capiteyn- en admirael-generael over Hollant en West-Vrieslant hebben gedefereert ende meteen gedispenseert van den eed, ter Generaliteit gedaen, dat hy geen stadthouderschap soude accepteren; dat Sijn Hoogheit deselve delatie geaccepteert heeft en Haer Edel Groot Mogende hartelijck bedanckt; [dat vervolgens gesprooken hebben van het afhalen van het geldt van Amsterdam door twee trompetters], dat vervolgens gesproocken hebben van het opbodt van de huysluyden en het beletten van de foules van de militaire; dat Sijn Hoogheit aengenomen heeft te schryven aen Engelant en Brandenborgh; dat hem wyders gevraeght hebben naer de gelegentheit van de posten en dat hy geantwoort heeft, dat hy die met Gods hulp hoopte te defenderen, dogh als wat meerder voetvolck hadt, buyten swaricheyt soude sijn; dat hy nogh cruyt en loot gebreck had, [hebbende maer 12.000 ﬂ; dat Du Mont naer Goe-Jan-Verwellesluys en Schoonhoven soude senden]; dat oock een serieuse brieff geschreven is aen de Magistraten van de steden om de ruste in den haren te versorgen.

[Prins van Oranje gevraeght [2]), of de Gedeputeerde geauthoriseert waren hem van den eedt te dispenseren, seyden ja. Daerop bedankte Sijn Hoogheit. Nopende de patenten aen de boeren, seide doen soude; soo de Staeten goedtvonden, soude patenten geven. De Prins hadt aengenoomen brieven te schryven aen de respective steden van Hollandt etc. Soude senden en schryven naer Engelandt om den Koning te disponeren, versocht eerst t'aboucheren met Bukkingam en Arlington. Heeft albereits dikwils aen Keur-Brandenborgh geschreven, dat spoedig moghte opkoomen met volk. Noopende d'artykelen van Vrankrijk meende, dat onaenneemelijk. Noopende de

---

1) Cf. Res. Holl. 5 Juli 1672, blz. 250.
2) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

posten Nieuwerbrugh, Goe-Jan-Verwellensluis, Schoonhoven wel te defenderen, als meer volck hadt. Hadt maer 6000 ℔ kruidt, geen schroot, moest noch wat halve kartouwen hebben. Verstaet, dat de vyanden hoy inkoopen; of niet tegens te versien?].

6 Julij. *Graswinckel* en Meerman, rapport [1]). Dat door gewapende boeren van De Ketel belet sijn tot Delftshaven en Schiedam het water in te laten; dat het water in Rijnlant 13 duym lager was aen den Leydsen dam als in Delflant; geordonneert ordre te stellen, desnoots manu militari.

[Hebben geinspecteert [2]) de sluisen — van de — Masen, bevonden, dat aen den Leydtsen dam water — van — Rijnlandt elf duim hooger [3]). Sluisen doen openen, als hoogh; ebdeuren toe, als laegh. Water tot op de kade laeten loopen. Boeren op de been gekoomen tot Delfshaven, hebben de sluisen selfs willen bewaeren. Sluiswachter heeft moeten beloven geen water meer te sullen inlaeten. Sijn door Schiedam mede gewapent getrokken.

Edelen: waerschouwing.

Leyden: met vigeur tegens procederen. Fiscael met 2 compagniën ruiters te Berkel daer blyven; verder feitelijkheden voor te koomen.

Gouda.

Rotterdam].

Placcaet tegen den uytvoer van graenen - - - - [4]).

Congratulatie aen de Princesse-Douarière - - - - [5]).

* *Negotiatie* met Vranckrijck, rapport De Groot [6]).

---

1) Cf. Res. Holl. 6 Juli 1672, blz. 267.

2) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien, terwijl hij alleen een paar kantteekeningen naar Hop heeft.

3) Te letten op het verschil met Hop's opgave, waarnaar Brandt ook in eene kantteekening verwijst.

4) Zie dit Res. Holl. 6 Juli 1672, blz. 255; Brandt heeft het op 5 Juli.

5) Zie id., blz. 256.

6) Brandt heeft ook nog een veel korter verslag naar Vivien, dat geen noemenswaardige afwijkingen bevat.

6 Juli 1672.

Edelen: dat de conditiën niet aennementlijck sijn; souden De Groot versoecken weder derwaerts te gaen, om hetselve aen den Coningh te representeren en moderatie te versoecken, en deselve bekomen hebbende, weder over te komen om rapport te doen, en by ontstentenis van dien op de civilste wyse af te breecken.

Dordrecht: ut supra.

Haerlem: met de Ridderschap, en wel te letten, dat wy ons geen andere qualiteyt aenmatigen, als wy presteren konnen, dewijl Seelant en Stadt en Landen daertegen protesteren en Vrieslant oock nogh niet geconsenteert heeft.

Delft: met de Edelen.

Leyden: dat vóór desen de last van haer principalen hebben geuyt en nogh geen nader last hebben ontfangen; dat de voorgeslagen conditiën wat beswaerlijck sijn, dogh dat De Groot de saecke daerheen behoort te dirigeren, dat deselve wat versaght mogen werden, sonder echter af te breecken.

Amsterdam: dat in het plein pouvoir van De Groot noyt hebben geconsenteert en haer dienvolgende die saecke niet aen en trecken, maer diegene sullen laten gewerden, die haer sulx aengematight hebben, persisterende by haer voorgaende aenteyckeningh.

Gouda, Rotterdam, Gornichem, Schiedam, Schoonhoven } met de Ridderschap.

Briel: dat De Groot belast moet werden tot geen sluytinge te komen vóór gedaen rapport.

Alcmaer: met de Edelen.

Hoorn: dat men de onaennementlijcheyt moet representeren en by manquement van moderatie terstont afbreecken.

Enchuysen: dat de conclusie op het plein pouvoir voor geen conclusie hebben gehouden, vermits de absentie van de stadt van Amsterdam en andere leden; dat sy

geexcuseert hebben ter Generaliteit te gaen; dat oock van advys sijn, dat men niet behoort te doen sonder communicatie van de geallieerdens en de andere provintiën.

Edam: met de Ridderschap.

Monnekendam: dat men de negotiatie niet behoort af te breecken, maer aen de hant te houden.

Medenblik: met de Ridderschap.

Purmereynd: soo Vranckrijck geen moderatie toestaet, af te breecken.

Conclusum [1]): de saecke ter Generaliteit daerheen te dirigeren, dat De Groot weder afgesonden magh werden, om aen den Coningh van Vranckrijck off desselfs ministers de onaennementlijckheit van de gedane voorslagen te representeren, en in cas van moderatie rapport te doen, en anders af te breecken.

7 Julij. *Van* Beuningen, rapport wegens de conferentie met Buckingam en Arlington [2]). Dat de Engelse bekenden, dat de saecken verder in verloop hadden gevonden, als sy hadden gedaght, dogh dat sy met Vranckrijck niet konden breecken; dat wederom spraecken van inruyminge van steden; dat sy seyden, dat het aenstellen van den Prins tot Stadthouder meer was als 12 steden, daer byvoegende, dat, indien de Prins eerder Stadhouder was gemaeckt, wy geen questie met Engelant gehad souden hebben; dat in Engelant geroepen was: Vive le Roy d'Angleterre et le Prince d'Orange; dat vorder geseyt hebben, dat den Hartogh van Jorck soude traghten yets te ondernemen op 's lants vloot, Texel en Amsterdam; dat daerontrent alle voorsorge is gedragen, dogh dient geprecaveert, dat de vloot in geen peryckel wert gestelt, en Tessel bewaert, en dat men alles moet secreteren.

---

1) Cf. Res. Holl. 6 Juli 1672, blz. 256, waar als conclusie alleen vermeld wordt, dat de voorwaarden nader onderzocht zullen worden.

2) Cf. Secr. Res. Holl. 7 Juli 1672, blz. 266.

7 Juli 1672.

[Beuningen, rapport [1]). Dat hy, gelast sijnde om Bukkingham en Arlington te conduiseren en by die occasie sien, of iet gehandelt sou konnen worden, eergisteren avondt laet in het leger was gekoomen. Bukkingam en Arlington lang by den Prins van Oranje geweest. Daerop geopenbaert, dat gelast was te spreken. Van Beuningen en consoorten, binnengekoomen sijnde, (zeiden B. en A.), dat advoyeerden, dat het werk verder in verloop was gekoomen, als ooit hadden gedacht. Hebben gesprooken wegens de geruststelling noopende het inruimen van eenige steden. Dat d'Engelschen oordeelden, dat de handt aen 't werk hoorden te leggen, maer met Vrankrijk niet konden breeken: 1°. provisionelijk een vrede te maeken, op de grieven satisfactie geven; 2°. dat de conquesten souden behouden van de scheepen. Dat ons geen quaedt konden doen, sonder haer selve mede quaedt te doen. Dat weder spraken van haer garnisoenen in de steden te brengen. Waeren van verstant, dat men kort moest handelen. Dat alle de zeesteden liever onder Vrankrijck souden sijn, als uitheemsch garnison ontfangen. Dat ook buiten exempel was, dat, terwijl geen oorlogh begonnen hebben tegens Engelandt, ook niet maghtig te konnen voeren (!). Dat de oorlogen ter zee altijdts meerder kosten als het voordeel, dat men daeruit komt te trekken. Dat de securiteit van den Prins moet koomen; dat men anders by surprise (!). Dat bekenden, dat wy daerop niet konden accorderen. Dat wy altijdt vaststellen, dat Engelandt ons geen quaedt kan doen sonder sich selve quaedt te doen. Dat vraegden, wat voorslaegen wy souden kunnen doen; dat wy seiden geen voorslaegen te konnen doen. Dat de saeken seer verandert vonden; dat de Prins Stadhouder was, impor-

---

1) Dit verslag van Brandt, dat aan Hop ontleend is, is veel uitgebreider dan dat in Hop's redactie zelf; daarom geef ik 't in zijn geheel. Er zijn verschillende onduidelijkheden in, waarover cf. het volgende aan Vivien ontleende verslag, hierna blz. 189. — Cf. Wagenaar, XIV, blz. 108 vlg., waar een verhaal wordt gegeven, dat samengesteld is uit dit verslag naar Hop en het hierna volgende verslag naar Vivien.

teerde meer als 12 steeden. Seiden: hadt de Prins eerder Stadhouder geweest, souden nooit questie gehadt hebben. Dat overal geroepen hebben: Vive le Roy d'Angleterre et le Prince d'Orange. Dat sy vreesden, dat wy het niet staende souden konnen houden. Op de derde voet van negotieren hebben gevraeght, wat wy souden willen doen met Vrankrijk; dat geseit is, dat die voorslaegen onaennemelijck waeren; dat de staet verloren sou weesen en al de Spaensche Nederlanden. Dat hetselve Engelandt seer veel importeerde. Dat vraegden, wat wy al gepresenteert hadden; daerop antwoorde, dat soo wat taliter qualiter was toegegaen. Dat eindelijk gekoomen sijn tot: Maestricht en garnisoen in de steden op den Rijn, tot Schenkenschans. Hebben aengenoomen daermede te gaen tot den Konink van Vrankrijk. Dat geseyt is, dat Vrankrijk daerin ten eersten niet sou konnen verstaen, maer dat men moet trachten hetselve aen den Koning van Engelandt smaekelijk te maeken. Dat de Hartogh van York soude onderneemen op onse vloot, ook op Amsterdam, apparent Texel [1]). Dat alle soort van sorge gedraegen is, dat daertegen voorsien soude mogen worden, doch dient geprecaveert te worden, dat de vloot in geen perykel werde gestelt en Texel bewaert; dat men alles moet secreteren.

Edelen: dat haer 't gehandelde met Engelandt wel sullen laeten gevallen. Dat wat verandering gemaekt behoort te worden ten regarde van Vrankrijk. Dat, terwijl eenige penningen belooft sijn, daerin gecontinueert sou konnen worden en de saek aen de handt gehouden.

Bukkingam en Arlington [2]) naer 't leger geconvoieert. Prins van Oranje met haer gesprooken, lang alleen; geseght, authorisatie hadden; toen Gedeputeerden binnen-

---

1) Cf. Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 695.

2) Het nu volgende verslag over de conferentie met B. en A. ontleent Brandt aan Vivien; ik geef dit, omdat het het vorige verslag naar Hop hier en daar aanvult en verduidelijkt, ook in zijn geheel.

7 Juli 1672.

gekoomen; Prins van Oranje seide, dat sy insteerden op assurantie-plaetsen met garnisoen; haer geremonstreert ongemakken. Bekenden 't selve, maer echter niet bevoeght. Voorgestelt, of niet souden willen ons byspringen, als Vrankrijk niet genegen op conditiën, die Engelant billijk oordeelt. Sy wilden eerst van haer saeken spreeken. Gerepousseert en geseght, dat sy met ons vrede moesten maeken sonder iet notabels te bedingen, want hebben geen fondament — van — pretensiën. Hebben ook geen conquesten gedaen als van scheepen; die houden. Dat onmogelijk is oppignoratie-steden, Staeten-Generael konnen niet, provinciën ook niet, of — de — steden. Ook geen securiteit voor Engelandt in, want wy souden altijdt soeken haer garnisoenen uit te trekken. Sy seiden, als de Prins van Oranje eerder Stadthouder waer geweest, dat licht geen oorlogh begonnen souden hebben. Sijn eindelijk gevraeght, wat wy voor Vrankrijk souden willen doen. Geantwoordt, dat Vrankrijk behoorden geen frontieren van den staet te hebben. Tegemoet gevoert, dat de conditiën van Vrankrijk onaenneemelijk waeren. Stonden dat toe. Haer geseit, dat by Vrankrijk behoorden aen te houden, dat niet bedong, maer weder uittrok. Toen lieten uit, dat Maestricht cedeerden, ook recht garnisoenen in de steden op den Rijn. Seiden ook, dat de Hartogh van York dessein hadt onse vloot t'attacqueren, maer alle moogelyke voorsieninge daerontrent gedaen].

* *Merens*, rapport. Dat de Staten-Generael de Prins tot capitein- en admirael-generael hebben aengestelt, dogh Vrieslant en Stadt en Landen behoudende het recht van de patenten, en voorts eenige heeren gedeputeert om hetselve aen Sijn Hoogheyt bekent te maecken. [Dat die commissarissen wegens de vloot en het schryven van De Ruiter met de Prins sullen communiceren en nae rapport naer de vloot gaen].

* *Den* admirael De Ruyter kennisse te geven van de constitutie van de Engelse en Franse vloten — bestaende in 110 schepen, behalve de branders — en voorts te recommanderen het combat te eviteren, dogh bespeurende, dat

7 Juli 1672.

de vyanden een descente moghten voornemen, alsdan soldaet- en seemanschap te gebruycken [1]).

[*De* Ruiter, 5 Julij, Schoonevelt. Dat kapitein Williams, Engelsman, gekoomen is met een trompetter met adres aen Bukkingam en Arlington; mede een missive van De Ruyter op de wisseling van capitein Dik. Kapitein Dik seit, dat 110 schepen gereedt sijn om in see te gaen, behalven de branders. Hebben de krijgsraedt beroepen en geoordeelt, dat haer behoorden te posteren, naerder aen de gronden te loopen en daer den vyandt af te waghten].

* *Besoigne* op de negotiatie met Vranckrijk [2]).

De Groot: dat de saeken ten tyde van sijn commissie voor desperaet wierden gehouden en dat men daerin met spoet en niet met formaliteyt moest procederen; dat doenmaels gelast is geweest het ressort van de Generaliteyt te presenteren met een grootte somme gelt, des dat de provintiën by malkander souden blyven; dat daerop de Cleefsche steden, Maestricht en 6 millioenen hebben gepresenteert, dogh Vrankrijck, daermede niet genoegende, gepretendeert heeft 't geen in de overgegeven memorie is geëxpresseert; dat de Gedeputeerde geoordeelt hebben niet aennementlijck te sijn, presenterende 10 millioen en sodanige steden, als haer best gelegen souden sijn; dat daerop wat mitigatie is gevolght, dogh niet satisfactoir; dat nu vooreerst te overwegen staet, off wy het landt konnen mainteneren. Soo ja, is het best af te breecken. Soo neen, staen 3 dingen te consideren:

---

1) Cf. Res. Holl. 7 Juli 1672, blz. 267. Dat men De Ruyter kennis ging geven, zooals uit Hop schijnt te volgen, van iets, wat hij zelf juist bericht had (zie den volgenden bij Brandt voorkomenden brief) is zeer zonderling. In Res. t. a. p. vindt men dat dan ook niet; waarschijnlijk heeft Hop brief en resolutie dooreengehaald. — Cf. Brandt, Leven van De Ruyter, blz. 691 en 695.

2) Brandt heeft hierover ook nog een zeer kort verslag, dat waarschijnlijk wel aan Vivien ontleend is en weinig bijzonders bevat; zie de noten.

7 Juli 1672.

1° off men in negotiatie wil treden over al de provintiën;
2° off over hetgeen, dat men nogh heeft;
3° off over de provincie van Hollant particulier;

dat eenige malen met die van Utrecht heeft gesproocken en bevonden, dat deselve, om weder aen de staet te komen, wel een goede somme penningen souden willen geven, ja, meerder als men wel soude geloven; dat in het ressort van de Generaliteyt geen gelt en is en dat men haer soude konnen authoriseren papiere gelt te slaen, gelijc als tot Nimmegen; dat den vyant een pas forcerende, Haerlem, Delft, Leyden en Gouda sullen overgaen; dat in cas van afbreecken van de negotiatie aen Van Gent geschreven kan werden en in cas van negotiatie versoeckt assistentie van eenige adjuncten uyt de vergaderingh; dat hy een acte van indemniteyt heeft van hem en sijn suster Mombas; dat de Franse en Engelse geen partage hebben gemaeckt, maer elck met sijn eygen conquesten tevreden moet sijn; dat Louvois geseyt heeft, dat hy geloofde, dat de Engelse sigh souden vergenoegen met het salut van de vlagge en recognitie voor de visschery.

Edelen [1]): dat men aen den Coningh moet representeren, dat de conditiën niet aennementlijck sijn; dat men moet handelen op den naem en van wege alle de provintiën; dat men soude konnen presenteren de besettinge van de Cleefsche steden en Maestricht met een goede somme van penningen en meerder niet, en souden den heer Van Beuningen adjungeren, en ondertusschen afwaghten, wat de Engelsche negotiatie sal geven.

Dordrecht: dat door de tijdt en komste van Engelse Gedeputeerde wel wat veranderingh is gevallen, dogh sodanigh niet, dat daerom van de vorige deliberatiën souden willen afgaen off de negotiatie afbreecken, maer dat men op de naem van alle de provintiën de handelingh behoort te continueren; dat men boven de besettinge van de Cleefsche steden en overgifte van Maestricht nogh

1) Brandt naar Vivien heeft: „Edelen: amplecteren; lichten perioden afbreeken negotiatie De Groot; deselve fondamenten".

wel een goede somme magh uytloven; dat men Utrecht behoort te conserveren en Gelderlant en Overijssel te laten varen, en soo de overige provintiën niet willen handelen, dan van Hollant particulier. [Sijn van haer principalen daertoe geauthoriseert]. Van Beuningen adjungeren, onder acte van indemniteyt voor hem en De Groot [1]).

Delft: dat het verlies van het garnisoen uyt De Graeve en het dreygement van het uytlopen van den Hartogh van Jorck de saecke wat bekommert maeckt; dat de negotiatie niet afgebroocken behoort te werden; dat men de provintie van Utrecht wel kan includeren, maer dat wy de andere provintiën met ons gelt niet willen kopen; souden den heer Van Beuningen adjungeren, dogh geven in bedencken, off men de saecke met Sijn Hoogheit niet behoort te communiceren.

Leyden: dat geen tijdt is om de handelinge af te breecken, maer dat men de besettinge van de Cleefsche steden, Maestricht en nogh enige andere steden, onder het ressort van de Generaliteyt gelegen en waerdoor Hollant niet en wert gedeckt, soude konnen presenteren; dat het behoort te geschieden op den naem van de Unie; dat men hetselve met Sijn Hoogheit en Brandenborgse ministers behoort te communiceren.

Beuningen: dat de presentatie van het ressort van de Generaliteyt aen Vranckrijck te cederen, seer choquant is geweest aen Spangne; dat sulx oock geschiet is sonder het consent van de provintiën en het advys van de stadt van Amsterdam; dat wy meer gepresenteert hebben als konnen presteren; dat het is tegens de Unie; dat ondertusschen twee voorname personen uyt Engelant sijn over-

1) Brandt naar Vivien heeft hierna: „Haerlem: soo van dese syde aen Vrankrijk voorslaegen, die als Engelandt sin, sal ombragie geven". Dit is buitengewoon onduidelijk, maar ik vermoed, dat Haarlem bedoelt: „zoo de Staten aan Vrankrijk vredesvoorslagen doen, die in overleg met Engeland zijn opgemaakt, zal dat aan Frankrijk ombragie geven".

7 Juli 1672.

gekomen: Buckingam en Arlington; dat sy alle roepen, dat wy ons in postuyr van defensie behoren te stellen; dat de Prins van Orange groottelijck geinteresseert is; [dat geen partage konnen maeken]; dat hy niet alleen wel staet by den Coningh, maer oock by de gemeynte; dat de Engelsche de Prins niet souden derven bedriegen om sijn verwaghtinge van de croon; dat de Engelse niet sullen soecken te tracteren tegen haer eygen interest en geraden hebben onse vloot van haere cust te houden, daer nogh meer byvoegende, dat gesecreteert moet blyven; dat hy gelooft, dat de Engelse van goede intentie sijn; dat sy avances gedaen hebben, die Vrankrijck gants qualijck soude nemen, als hy het wist; dat de Prins geauthoriseert is met de Engelse te handelen, en dat hetselve gaet op de naem van de Unie; dat de handelingh van De Groot daertegens niet moet aengaen; dat wy de naergebuyren en geallieerdens niet moeten disgusteren; dat men met de Prins moet communiceren en sonder sijn advys niet behoort te handelen; dat men van Breda en Bergen-op-Soom niet kan disponeren in weerwil van den Prins van Oranje; dat die van Seelant geprotesteert hebben; dat de gemeynte ons soude doodslaen; dat Vranckrijk sigh met sijn eygen conquesten soude konnen verlegen vinden; dat de Keyser, Spangne, Duytse Vorsten, ja selve Sweden niet kan aensien, dat Vranckrijck sigh meester soude maecken van Hollant; dat de ministers van Engelant selve aengenomen hebben Vranckrijck minder te presenteren; dat wy moeten afbreecken en de Engelse laten gewerden; dat hoe het verlies groter wert, hoe Engelant eerder sal resolveren; dat Sijn Hoogheit geoordeelt heeft, dat men de conditiën in het geheel behoort te verwerpen en dat Hollant alleen niet stuckxgewyse kan handelen; dat De Groot suspect is by de gemeynte en de heer Van Beuningen niet wel staet by den Coningh van Vrankrijck; dat De Groot niet weder derwaerts behoort te gaen, omdat hy meer gepresenteert heeft als men kan presteren; dat de provintiën oock niet goetvinden, dat De Groot weder derwaerts sal gaen; dat

de rust van de provintie daeraen gelegen is, dat door den Prins van Oranje wert gehandelt, en dat men aen hem behoort te schryven, dat wy hem bedancken, dat hy het werck soo verre heeft gebracht, en dat men hem met de rest behoort te laten gewerden; dat men eenderley voet van negotiatie behoort te houden; dat men met Vranckrijck behoort af te breecken, De Groot te excuseren en Van Gent hetselve aen te schryven; dat men kan excuseren op duysentderley middelen: de indispositie van De Groot, de ongenegentheyt van de provintiën en diergelycke; dat Gelderlant en Overijssel aen Vranckrijck blyvende, de Suydersee en seehavens geincommodeert souden wesen; [dat de leden in verbaestheit en vreese geresolveert hebben en nu behooren wijs te worden. Dat de vreese een terribel effect is. Hoe dat het verlies grooter werdt, hoe Engelant eerder sal resolveren. Dat men één voet van negotiatie hoort te houden. Dat wy van advys sijn, dat de negotiatie moet gaen in de provinciën]; dat men de Prins van Oranje behoort te bedancken.

Gouda: dat wy de presentatie, by den heer De Groot gedaen, wegen het overgeven van het ressort van de Generaliteyt niet konnen presteren; dat men sulx aen Van Gent behoort te schryven en de saeck daerby te laten.

Rotterdam: dat ondienstigh soude wesen De Groot wederom te laten gaen, soo om de ongerustheit van de gemeynte als dat wy de uytlovinge niet konnen presteren. Voorts met Amsterdam.

Alckmaer: ut supra.

Hoorn: ut supra, dogh dat de persoon van den heer Van Gent geëxcuseert en den heer De Groot wederom derwaerts gesonden behoort te werden.

Enckhuysen: met Hoorn.

Haerlem: dat vóór desen uyt vrese, die haer ingedruckt was, hebben geadviseert en daernaer gesien het ongemack, daeruyt ontstaen; dat Seelant heeft geprotesteert; dat wy het gepresenteerde niet konnen presteren; dat de ingesetene sulx oock niet gedooght souden hebben; dat de

7 Juli 1672.

Prins oock van verstant is, dat men daer niet naer behoort te luysteren. En sulx met Amsterdam.

Duyvenvoorde: met Amsterdam en Gouda.

Conclusum: met het advys van Amsterdam en aen Van Gent te schryven, datter veranderingh in de staet is voorgevallen.

[*Lyra.* Dat de tegenwoordige constitutie meer vereischt als ordinaris diligentie; presenteert alle hulp. Dat men in 't leger van Vrankrijk spreekt van 't verdeelen van den Staet. Dat d' Engelschen hier gepasseert sijn. Dat sullen resolveren voor de vrede of voor den oorlogh. Dat ons konnen obligeren tot quaede conditiën. In den oorlogh twee punten: òf in Hollandt invallen, òf in Brabant om ons te separeren. Dat het garnisoen van De Graeve gelicht is, de wegh geweesen naer Brabant; dat hardt aengehouden heeft om weder in De Graef te brengen, het kost wat het kost. Dat tegenwoordig 10. of 12.000 man by dese Staet (heeft?). Dat de Krimpenderwaerdt geinundeert dient te worden [1]). Dat er geen apparentie is van defensie sonder generale inundatie. Dat er amunitie van oorlogh en voeragie manqueert en de boeren doodtslaen. Dat er vivres gebreekt en geldt om te koopen. Dat er een commissaris over het magasijn gestelt moet worden. Dat de Gedeputeerden wat geldt by der handt moeten hebben. Dat er geen ingenieurs sijn, noch canoniers. Dat de officiers van de nieuwe wervinge geen geldt krygen en de compagniën verloopen. Dat men 't volk in employ hoort te brengen. Dat sijn lijf en goedt sou willen opsetten ten besten van den Staet. Dat men alle formaliteiten moet overstappen en het werk by de handt vatten.

Amsterdam: commissie gedecerneert tot executie van alle noodtwendigheden; met de Prins van Oranje concerteren.

---

1) Dit citeert Wagenaar, XIV, blz. 95, als uit eene aanteekening van Vivien van 7 Juli, maar Brandt verwijst alleen naar „p. 49"; conclusie als hiervóór, blz. 3, noot 4, blz. 19, noot 2, etc.

Edelen etc.: fiat commissie, ook met byvoeging van één uit Amsterdam.

Haerlem: ook uit de Gecommitteerde Raeden - - - - [1)].

(8 Juli) [2)]. *Gecommitteerde* Raden geltmiddelen. Dat geen ander middel weetten te vinden als een anticipatie op de geconsenteerde tweede en derde 200e penningen in gelt off silver, gereeckent naer de waerden van het laetste placcaet, te betalen (den tweeden 200en penning) by de regenten vóór den 1en Augustus en by de gemene luyden half Augustus, ende den derden 200en penning by de regenten vóór primo September en by de gemeente vóór medio September, sonder doleantiën te admitteren.

Edelen: dat wel een sware saeck is, dogh dewijl datter gelt moet wesen en de consenten alrede gedragen sijn, sullen haer daermede conformeren.

Dordrecht: dat men de geinundeerde luyden geen doleantiën kan weygeren; dat men een capitale leeninge soude konnen vaststellen tot het beloop van een 200en penning; dat men de halve interessen soude konnen ophouden en dat men de Oost-Indische Compagnie soude konnen versoecken, om een goede somme aen het landt op interessen te geven.

Haerlem: geloven, dat een capitale leninge beetter soude wesen als een 200e penning; dat het inhouden van de halve interessen ondienstigh soude wesen.

Delft: sullen sigh formaliseren, off den tweeden en derden 200en penning betaelt wert uyt de hant, dat is, gevens gelts, off by capitale leeninge; dat men de uytgeweecken personen behoort in te dagen, op peyne; dat de interessen, die boven de 1000 gulden sijn, enigen tijdt onbetaelt souden laten en de los- en lijfrenten niet

---

1) De deliberatie op het door Lyra ingebrachte ontleent Brandt als eene afzonderlijke noot aan Vivien; zie Res. Holl., 7 Juli 1672, blz. 258 vlg., waar ook de conclusie, die ik uit Brandt's aanteekening dus weglaat.

2) Hop geeft dit en 't volgende nog onder 7 Juli; het moet echter van hieraf 8 Juli zijn; cf. Res. Holl. 8 Juli 1672, blz. 264.

8 Juli 1672.

betalen, als naer 't verloop van 6 weecken naer den verschijndagh; dat de officianten behoorden te betalen $^1/_8$ van haer tractementen en, soo de Oost-Indische Compagnie ruym van cas was, deselve een goede somme aen het landt te laten leenen.

Amsterdam: soude de betalinge doen by leeninge; de $^1/_2$ van de tractementen van de officianten en extraordinaris ministers buytenslants laten korten, dogh de ophoudinge van de interessen, los- en lijfrenten excuseren.

Gouda: dat de rycke luyden, gelijck als by concert, seggen, dat sy geen gelt meer en hebben en ook niet konnen geloven, dat sy lange onder de Staten sullen sijn; sijn wel genegen tot een capitale leeninge, maer sien niet, hoe dat men tot de executie sal komen, dewijl de ontfangers geen gesagh meer hebben; sullen de conclusie aensien.

Rotterdam en alle de vordere leden, yder sijn consideratie.

Conclusum: Sijn Hoogheit te versoecken een serieusen brieff te schryven aen de steden tot exhortatie om geltmiddelen te vinden, ende voorts de 2 mael 200e penning, te furneren by capitale leninge, tegen 4 ten hondert, te betalen in gelt off silver vóór 1° Augustus [1]).

Merens rapport [2]). Dat 3 Gedeputeerde van de Generaliteyt, aen Sijn Hoogheyt gesonden, deselve bekent gemaeckt hebben, dat Haer Hoog Mogende hem hadden aengestelt tot capitein- en admirael-generael van de Unie, en voorts gesproocken wegen den admirael De Ruyter, en dat Sijn Hoogheyt daerop geseyt had, dat den admirael De Ruyter wel had gedaen; dat het ongeraden was een bataille te wagen, eerstelijck, omdat de vyant te sterck was, ende ten anderen, omdat wat goets uyt

---

1) Cf. Res. Holl., t. a. p., waar eene geheel andere conclusie vermeld wordt.

2) Brandt verwijst alleen naar: „vid. Hop, p. 61", en ontleent verder zijn in niets van dat van Hop verschillend verslag aan Vivien.

8 Juli 1672.

Engelant gehoopt wierd, en dat het goet soude wesen De Ruyter daervan door eenige heeren te laten informeren.

[Edelen etc. [1]): Meerens etc. naer de vloot te senden om De Ruiter etc. te imbueren].

Propositie: off men het register van het Eeuwig Edict niet behoort te dissolveren en vernietigen? Fiat, en yder lid, des begerende, sijn quatern te restitueren. Et sic factum [2]).

Memorie constitutie van de Engelse en Franse vloot.

De rode vlagh behalven den vice-admirael		33	schepen,
De blaeuwe vlag	17		
Op de rivier nogh.	2		
Gehuyrde coopvaerders à 40 of 50 st.	9	28	
Witte vlagh Franse schepen	22		
Op Midwey	7	29	
t'samen		90	schepen.
Dan nogh branders en grootte jaghten .		30	
		120	seylen;

dese schepen lagen den 30en Junij voor de rivier en het

---

1) Deze deliberatie ontleen ik aan het verslag van Brandt naar Vivien; zie blz. 198, noot 2.

2) Bij Bontemantel vindt men hierover het volgende: „Lydes gedeputeerdens proponeeren: dat, dewijl op de Prins sijn gedefereert alle digniteyten van sijn voorvaerders, menen, dat alle resoluties, orders etc., daertegens leggende, wech behoorden genomen te werden. Eet ter generaliteyt te doen. In Hollandt oock in 't hof geintroduceert; kan in één dach geschiede, als alles is geprepareert; registers, eeuwich edict.

Is geleesen de commissie.

Edelen: fiat opmaken van commissie, eeuwich edict wechdoen; de Prins te late weten, wat dach hier te comen.

Dordrecht: met d'Edelen.

Haerlem: in de commissie influeren twee clausulen: dat de privilegiën en octroyen sullen werden gemynteneert etc.

De commissie tot Woensdach opgehouden; yder sijn blat van 't eeuwich edict ter hande stellen; de Prins bekent te maken, dat ten spoedichste comt om eet te doen, soo sonder ondienst can comen. Fiat en yder lidt sijn quatern van 't eeuwich edict te geven". — Cf. Res. Holl. 8 Juli 1672, blz. 266, en den brief aan den Prins, aldaar, blz. 264.

7 Juli 1672.

gekoomen; Prins van Oranje seide, dat sy insteerden op assurantie-plaetsen met garnisoen; haer geremonstreert ongemakken. Bekenden 't selve, maer echter niet bevoeght. Voorgestelt, of niet souden willen ons byspringen, als Vrankrijk niet genegen op conditiën, die Engelant billijk oordeelt. Sy wilden eerst van haer saeken spreeken. Gerepousseert en geseght, dat sy met ons vrede moesten maeken sonder iet notabels te bedingen, want hebben geen fondament — van — pretensiën. Hebben ook geen conquesten gedaen als van scheepen; die houden. Dat onmogelijk is oppignoratie-steden, Staeten-Generael konnen niet, provinciën ook niet, of — de — steden. Ook geen securiteit voor Engelandt in, want wy souden altijdt soeken haer garnisoenen uit te trekken. Sy seiden, als de Prins van Oranje eerder Stadthouder waer geweest, dat licht geen oorlogh begonnen souden hebben. Sijn eindelijk gevraeght, wat wy voor Vrankrijk souden willen doen. Geantwoordt, dat Vrankrijk behoorden geen frontieren van den staet te hebben. Tegemoet gevoert, dat de conditiën van Vrankrijk onaenneemelijk waeren. Stonden dat toe. Haer geseit, dat by Vrankrijk behoorden aen te houden, dat niet bedong, maer weder uittrok. Toen lieten uit, dat Maestricht cedeerden, ook recht garnisoenen in de steden op den Rijn. Seiden ook, dat de Hartogh van York dessein hadt onse vloot t'attacqueren, maer alle moogelyke voorsieninge daerontrent gedaen].

* *Merens*, rapport. Dat de Staten-Generael de Prins tot capitein- en admirael-generael hebben aengestelt, dogh Vrieslant en Stadt en Landen behoudende het recht van de patenten, en voorts eenige heeren gedeputeert om hetselve aen Sijn Hoogheyt bekent te maecken. [Dat die commissarissen wegens de vloot en het schryven van De Ruiter met de Prins sullen communiceren en nae rapport naer de vloot gaen].

* *Den* admirael De Ruyter kennisse te geven van de constitutie van de Engelse en Franse vloten — bestaende in 110 schepen, behalve de branders — en voorts te recommanderen het combat te eviteren, dogh bespeurende, dat

7 Juli 1672.

de vyanden een descente moghten voornemen, alsdan soldaet- en seemanschap te gebruycken [1]).

[*De* Ruiter, 5 Julij, Schoonevelt. Dat kapitein Williams, Engelsman, gekoomen is met een trompetter met adres aen Bukkingam en Arlington; mede een missive van De Ruyter op de wisseling van capitein Dik. Kapitein Dik seit, dat 110 schepen gereedt sijn om in see te gaen, behalven de branders. Hebben de krijgsraedt beroepen en geoordeelt, dat haer behoorden te posteren, naerder aen de gronden te loopen en daer den vyandt af te waghten].

* *Besoigne* op de negotiatie met Vranckrijk [2]).

De Groot: dat de saeken ten tyde van sijn commissie voor desperaet wierden gehouden en dat men daerin met spoet en niet met formaliteyt moest procederen; dat doenmaels gelast is geweest het ressort van de Generaliteyt te presenteren met een grootte somme gelt, des dat de provintiën by malkander souden blyven; dat daerop de Cleefsche steden, Maestricht en 6 millioenen hebben gepresenteert, dogh Vrankrijck, daermede niet genoegende, gepretendeert heeft 't geen in de overgegeven memorie is geëxpresseert; dat de Gedeputeerde geoordeelt hebben niet aennementlijck te sijn, presenterende 10 millioen en sodanige steden, als haer best gelegen souden sijn; dat daerop wat mitigatie is gevolght, dogh niet satisfactoir; dat nu vooreerst te overwegen staet, off wy het landt konnen mainteneren. Soo ja, is het best af te breecken. Soo neen, staen 3 dingen te consideren:

---

1) Cf. Res. Holl. 7 Juli 1672, blz. 267. Dat men De Ruyter kennis ging geven, zooals uit Hop schijnt te volgen, van iets, wat hij zelf juist bericht had (zie den volgenden bij Brandt voorkomenden brief) is zeer zonderling. In Res. t. a. p. vindt men dat dan ook niet; waarschijnlijk heeft Hop brief en resolutie dooreengehaald. — Cf. Brandt, Leven van De Ruyter, blz. 691 en 695.

2) Brandt heeft hierover ook nog een zeer kort verslag, dat waarschijnlijk wel aan Vivien ontleend is en weinig bijzonders bevat; zie de noten.

7 Juli 1672.

1° off men in negotiatie wil treden over al de provintiën;
2° off over hetgeen, dat men nogh heeft;
3° off over de provincie van Hollant particulier;

dat eenige malen met die van Utrecht heeft gesproocken en bevonden, dat deselve, om weder aen de staet te komen, wel een goede somme penningen souden willen geven, ja, meerder als men wel soude geloven; dat in het ressort van de Generaliteyt geen gelt en is en dat men haer soude konnen authoriseren papiere gelt te slaen, gelijc als tot Nimmegen; dat den vyant een pas forcerende, Haerlem, Delft, Leyden en Gouda sullen overgaen; dat in cas van afbreecken van de negotiatie aen Van Gent geschreven kan werden en in cas van negotiatie versoeckt assistentie van eenige adjuncten uyt de vergaderingh; dat hy een acte van indemniteyt heeft van hem en sijn suster Mombas; dat de Franse en Engelse geen partage hebben gemaeckt, maer elck met sijn eygen conquesten tevreden moet sijn; dat Louvois geseyt heeft, dat hy geloofde, dat de Engelse sigh souden vergenoegen met het salut van de vlagge en recognitie voor de visschery.

Edelen [1]): dat men aen den Coningh moet representeren, dat de conditiën niet aennementlijck sijn; dat men moet handelen op den naem en van wege alle de provintiën; dat men soude konnen presenteren de besettinge van de Cleefsche steden en Maestricht met een goede somme van penningen en meerder niet, en souden den heer Van Beuningen adjungeren, en ondertusschen afwaghten, wat de Engelsche negotiatie sal geven.

Dordrecht: dat door de tijdt en komste van Engelse Gedeputeerde wel wat veranderingh is gevallen, dogh sodanigh niet, dat daerom van de vorige deliberatiën souden willen afgaen off de negotiatie afbreecken, maer dat men op de naem van alle de provintiën de handelingh behoort te continueren; dat men boven de besettinge van de Cleefsche steden en overgifte van Maestricht nogh

---

1) Brandt naar Vivien heeft: „Edelen: amplecteren; lichten perioden afbreeken negotiatie De Groot; deselve fondamenten".

wel een goede somme magh uytloven; dat men Utrecht behoort te conserveren en Gelderlant en Overijssel te laten varen, en soo de overige provintiën niet willen handelen, dan van Hollant particulier. [Sijn van haer principalen daertoe geauthoriseert]. Van Beuningen adjungeren, onder acte van indemniteyt voor hem en De Groot [1]).

Delft: dat het verlies van het garnisoen uyt De Graeve en het dreygement van het uytlopen van den Hartogh van Jorck de saecke wat bekommert maeckt; dat de negotiatie niet afgebroocken behoort te werden; dat men de provintie van Utrecht wel kan includeren, maer dat wy de andere provintiën met ons gelt niet willen kopen; souden den heer Van Beuningen adjungeren, dogh geven in bedencken, off men de saecke met Sijn Hoogheit niet behoort te communiceren.

Leyden: dat geen tijdt is om de handelinge af te breecken, maer dat men de besettinge van de Cleefsche steden, Maestricht en nogh enige andere steden, onder het ressort van de Generaliteyt gelegen en waerdoor Hollant niet en wert gedeckt, soude konnen presenteren; dat het behoort te geschieden op den naem van de Unie; dat men hetselve met Sijn Hoogheit en Brandenborgse ministers behoort te communiceren.

Beuningen: dat de presentatie van het ressort van de Generaliteyt aen Vranckrijck te cederen, seer choquant is geweest aen Spangne; dat sulx oock geschiet is sonder het consent van de provintiën en het advys van de stadt van Amsterdam; dat wy meer gepresenteert hebben als konnen presteren; dat het is tegens de Unie; dat ondertusschen twee voorname personen uyt Engelant sijn over-

---

1) Brandt naar Vivien heeft hierna: „Haerlem: soo van dese syde aen Vrankrijk voorslaegen, die als Engelandt sin, sal ombragie geven". Dit is buitengewoon onduidelijk, maar ik vermoed, dat Haarlem bedoelt: „zoo de Staten aan Vrankrijk vredesvoorslagen doen, die in overleg met Engeland zijn opgemaakt, zal dat aan Frankrijk ombragie geven".

7 Juli 1672.

gekomen: Buckingam en Arlington; dat sy alle roepen, dat wy ons in postuyr van defensie behoren te stellen; dat de Prins van Orange groottelijck geinteresseert is; [dat geen partage konnen maeken]; dat hy niet alleen wel staet by den Coningh, maer oock by de gemeynte; dat de Engelsche de Prins niet souden derven bedriegen om sijn verwaghtinge van de croon; dat de Engelse niet sullen soecken te tracteren tegen haer eygen interest en geraden hebben onse vloot van haere cust te houden, daer nogh meer byvoegende, dat gesecreteert moet blyven; dat hy gelooft, dat de Engelse van goede intentie sijn; dat sy avances gedaen hebben, die Vrankrijck gants qualijck soude nemen, als hy het wist; dat de Prins geauthoriseert is met de Engelse te handelen, en dat hetselve gaet op de naem van de Unie; dat de handelingh van De Groot daertegens niet moet aengaen; dat wy de naergebuyren en geallieerdens niet moeten disgusteren; dat men met de Prins moet communiceren en sonder sijn advys niet behoort te handelen; dat men van Breda en Bergen-op-Soom niet kan disponeren in weerwil van den Prins van Oranje; dat die van Seelant geprotesteert hebben; dat de gemeynte ons soude doodslaen; dat Vranckrijk sigh met sijn eygen conquesten soude konnen verlegen vinden; dat de Keyser, Spangne, Duytse Vorsten, ja selve Sweden niet kan aensien, dat Vranckrijck sigh meester soude maecken van Hollant; dat de ministers van Engelant selve aengenomen hebben Vranckrijck minder te presenteren; dat wy moeten afbreecken en de Engelse laten gewerden; dat hoe het verlies groter wert, hoe Engelant eerder sal resolveren; dat Sijn Hoogheit geoordeelt heeft, dat men de conditiën in het geheel behoort te verwerpen en dat Hollant alleen niet stuckxgewyse kan handelen; dat De Groot suspect is by de gemeynte en de heer Van Beuningen niet wel staet by den Coningh van Vrankrijck; dat De Groot niet weder derwaerts behoort te gaen, omdat hy meer gepresenteert heeft als men kan presteren; dat de provintiën oock niet goetvinden, dat De Groot weder derwaerts sal gaen; dat

de rust van de provintie daeraen gelegen is, dat door den Prins van Oranje wert gehandelt, en dat men aen hem behoort te schryven, dat wy hem bedancken, dat hy het werck soo verre heeft gebracht, en dat men hem met de rest behoort te laten gewerden; dat men eenderley voet van negotiatie behoort te houden; dat men met Vranckrijck behoort af te breecken, De Groot te excuseren en Van Gent hetselve aen te schryven; dat men kan excuseren op duysentderley middelen: de indispositie van De Groot, de ongenegentheyt van de provintiën en diergelycke; dat Gelderlant en Overijssel aen Vranckrijck blyvende, de Suydersee en seehavens geincommodeert souden wesen; [dat de leden in verbaestheit en vreese geresolveert hebben en nu behooren wijs te worden. Dat de vreese een terribel effect is. Hoe dat het verlies grooter werdt, hoe Engelant eerder sal resolveren. Dat men één voet van negotiatie hoort te houden. Dat wy van advys sijn, dat de negotiatie moet gaen in de provinciën]; dat men de Prins van Oranje behoort te bedancken.

Gouda: dat wy de presentatie, by den heer De Groot gedaen, wegen het overgeven van het ressort van de Generaliteyt niet konnen presteren; dat men sulx aen Van Gent behoort te schryven en de saeck daerby te laten.

Rotterdam: dat ondienstigh soude wesen De Groot wederom te laten gaen, soo om de ongerustheit van de gemeynte als dat wy de uytlovinge niet konnen presteren. Voorts met Amsterdam.

Alckmaer: ut supra.

Hoorn: ut supra, dogh dat de persoon van den heer Van Gent geëxcuseert en den heer De Groot wederom derwaerts gesonden behoort te werden.

Enckhuysen: met Hoorn.

Haerlem: dat vóór desen uyt vrese, die haer ingedruckt was, hebben geadviseert en daernaer gesien het ongemack, daeruyt ontstaen; dat Seelant heeft geprotesteert; dat wy het gepresenteerde niet konnen presteren; dat de ingesetene sulx oock niet gedooght souden hebben; dat de

7 Juli 1672.

Prins oock van verstant is, dat men daer niet naer behoort te luysteren. En sulx met Amsterdam.

Duyvenvoorde: met Amsterdam en Gouda.

Conclusum: met het advys van Amsterdam en aen Van Gent te schryven, datter veranderingh in de staet is voorgevallen.

[*Lyra.* Dat de tegenwoordige constitutie meer vereischt als ordinaris diligentie; presenteert alle hulp. Dat men in 't leger van Vrankrijk spreekt van 't verdeelen van den Staet. Dat d' Engelschen hier gepasseert sijn. Dat sullen resolveren voor de vrede of voor den oorlogh. Dat ons konnen obligeren tot quaede conditiën. In den oorlogh twee punten: òf in Hollandt invallen, òf in Brabant om ons te separeren. Dat het garnisoen van De Graeve gelicht is, de wegh geweesen naer Brabant; dat hardt aengehouden heeft om weder in De Graef te brengen, het kost wat het kost. Dat tegenwoordig 10. of 12.000 man by dese Staet (heeft?). Dat de Krimpenderwaerdt geinundeert dient te worden [1]). Dat er geen apparentie is van defensie sonder generale inundatie. Dat er amunitie van oorlogh en voeragie manqueert en de boeren doodtslaen. Dat er vivres gebreekt en geldt om te koopen. Dat er een commissaris over het magasijn gestelt moet worden. Dat de Gedeputeerden wat geldt by der handt moeten hebben. Dat er geen ingenieurs sijn, noch canoniers. Dat de officiers van de nieuwe wervinge geen geldt krygen en de compagniën verloopen. Dat men 't volk in employ hoort te brengen. Dat sijn lijf en goedt sou willen opsetten ten besten van den Staet. Dat men alle formaliteiten moet overstappen en het werk by de handt vatten.

Amsterdam: commissie gedecerneert tot executie van alle noodtwendigheden; met de Prins van Oranje concerteren.

---

1) Dit citeert Wagenaar, XIV, blz. 95, als uit eene aanteekening van Vivien van 7 Juli, maar Brandt verwijst alleen naar „p. 49"; conclusie als hiervóór, blz. 3, noot 4, blz. 19, noot 2, etc.

Edelen etc.: fiat commissie, ook met byvoeging van één uit Amsterdam.

Haerlem: ook uit de Gecommitteerde Raeden ---- [1)].

(8 Juli) [2]). *Gecommitteerde* Raden geltmiddelen. Dat geen ander middel weetten te vinden als een anticipatie op de geconsenteerde tweede en derde 200e penningen in gelt off silver, gereeckent naer de waerden van het laetste placcaet, te betalen (den tweeden 200en penning) by de regenten vóór den 1en Augustus en by de gemene luyden half Augustus, ende den derden 200en penning by de regenten vóór primo September en by de gemeente vóór medio September, sonder doleantiën te admitteren.

Edelen: dat wel een sware saeck is, dogh dewijl datter gelt moet wesen en de consenten alrede gedragen sijn, sullen haer daermede conformeren.

Dordrecht: dat men de geinundeerde luyden geen doleantiën kan weygeren; dat men een capitale leeninge soude konnen vaststellen tot het beloop van een 200en penning; dat men de halve interessen soude konnen ophouden en dat men de Oost-Indische Compagnie soude konnen versoecken, om een goede somme aen het landt op interessen te geven.

Haerlem: geloven, dat een capitale leninge beetter soude wesen als een 200e penning; dat het inhouden van de halve interessen ondienstigh soude wesen.

Delft: sullen sigh formaliseren, off den tweeden en derden 200en penning betaelt wert uyt de hant, dat is, gevens gelts, off by capitale leeninge; dat men de uytgeweecken personen behoort in te dagen, op peyne; dat de interessen, die boven de 1000 gulden sijn, enigen tijdt onbetaelt souden laten en de los- en lijfrenten niet

---

1) De deliberatie op het door Lyra ingebrachte ontleent Brandt als eene afzonderlijke noot aan Vivien; zie Res. Holl., 7 Juli 1672, blz. 258 vlg., waar ook de conclusie, die ik uit Brandt's aanteekening dus weglaat.

2) Hop geeft dit en 't volgende nog onder 7 Juli; het moet echter van hieraf 8 Juli zijn; cf. Res. Holl. 8 Juli 1672, blz. 264.

12 Juli 1672.

Meerman, wateren rapport. Dat den Prins niet gepersuadeert was, dat overnodigh was meer water in te laten; dat den vyant aen den Amsteldijck niet kon komen; dat daernaer gesproocken is van het inlaten van het water door de sluysen van de Maes en voorts door den Leydsen dam, en opening daerontrent te maecken. Item door de Rotte en Heldam, dogh dat die van Gouda sigh daertègen hebben geopposeert en niet willen gedogen, dat eenige openingh aen den Leydsen- oft Heldam soude werden gemaeckt, schoon den Prins van Oranje sijn woort had gegeven, dat alles weer herstelt soude werden; dat wyders is voorgeslagen de Statensluys open te setten en den dam by Alphen wegh te nemen, om het water op Rijnlant te laten lopen, maer dat de Prins geseyt heeft, dat het water hem dan soude ontlopen; dat vervolgens voorgeslagen is, sooveel water in te laten als den Leydsen dam kon verswelgen, en als die van Der Goude dan sooveel water ingelaten souden hebben, als voor Sijn Hoogheyt van noden was, dat men alsdan den dam by Alphen soude opnemen.

Veltmaerschalck Wirts, 11 Julij. Dat beright wert, dat de troepen van Conte de Roye van Cuylenborgh en Vianen opwaerts naer De Betou sijn gemarcheert; dat de Coninckly cke armée mede opwaert is getrocken; dat Nimegen voorleden Vrydagh met accoort is overgegaen; dat de armée nu naer Den Bosch, Breda en Geertruydenberg komt en daernaer met Hollant sullen omspringen; dat 4 esquadrons te paert vooruyt sijn om Heusden te berennen. Versoeckt, dat Gornichem, Woudrichem en Loevesteyn voorsien mogen werden; dat de voortroepen gistermiddagh voor Heusden sijn geweest en de stadt hebben opgeeyscht, dogh afgewesen sijn; dat niet en weetten, hoe het ontrent Den Bosch staet.

Advys Geertruydenberg, 10 Julij. Dat de Franse daerontrent komen; versoecken volck en amunitie.

* *Gecommitteerde* Raden, gelt [1]). Dat dagelijckx ordre

---

1) Cf. Res. Holl. 12 Juli 1672, blz. 278 vlg.

krygen om behoeften te besorgen, dat niet geschieden kan sonder gelt; dat de nieuwe militie en overgenomen troepen betaelt moeten werden; dat men de huysluyden moet rantsoeneren, gaende boven de 70.000 gulden; [aen d'admiraliteit in de Maes, Braekel [1]), schippers; Gornichem, Heusden etc. gelt; hooy en strooy versorgen]; dat men aenritsgeldt moet hebben voor de Switsers; dat de admiraliteiten een goede somme van penningen moeten hebben; dat de commissarisen gister het magasijn tot Delft t'eenemael ontbloot hebben gevonden; dat verscheyde hondertduysent gulden moeten hebben om hetselve weder te voorsien; dat geen credit meer hebben om een pieck, roer off musquet te kopen; dat geen wapenen hebben voor de nieuwe compagniën; dat men de frontieren en fortificatiën niet kan voorsien; dat tot den inkoop van boscruyt, hooy en stroo gelt moet wesen; dat den Graeff van Louvigny nogh 2 uytleggers moet hebben; dat een missive van colonel Torsay gekregen hebben, dat hy alleen met een compagnie in Helvoetsluys lagh en de Engelse voor de wal waren, en dat die van Den Briel nogh enige stucken geschut uyt het fort gehaelt hadden. [Dat in het magasin maer 2000 musquetten en 1000 pieken sijn. Dat er geen wapenen sijn voor Koonixmark].

Gornichem, 12 Julij [2]). Dat kruyt, canon en amunitie van oorlogh moeten hebben, oft dat anders de stadt sal verloren gaen.

Geertruydenberg, 12 dito. Dat aen Sijn Hoogheit geschreven hebben om meerder militie en amunitie van oorlogh.

* *Beuningen* rapport Engelant [3]). Dat drie heeren van

1) Cf. De Jonge, Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen (uitgave 1837), III[1], blz. 163.

2) Cf. Res. Holl. 12 Juli 1672, blz. 276.

3) Cf. Secr. Res. Holl. 12 Juli 1672, blz. 278. — Bij Brandt begint dit: „Of men niet behoort te onderstaen, hoe het met de onderhandeling met Engelandt gaet, en Van Beuningen versocht eens herwaerts te koomen", en dan volgt onmiddellijk: „Van Beuningen rapport" etc. Verder bij Brandt een ongeveer gelijk verslag naar Vivien.

12 Juli 1672.

Bockingam en Arlinghton sijn gesonden aen Sijn Hoogheit, namentlijck Germain, Seymer en Silvius, ten eynde hy sigh soude willen verklaren op de voorslagen van vrede met Engelant en Vrankrijck; [seiden geen ordre te hebben als met Sijn Hoogheit te spreeken. Dat een missive geschreeven hebben, dat Sijn Hoogheit sich sou willen verklaeren op de voorslaegen van vrede met Engelandt en Vrankrijk;] dat vooraf vast moest stellen d'ontruyminge van Sluys, Vlissingen en Den Briel, versoeckende spoedige verklaringe, off dat andersints andere mesures souden nemen; dat Vranckrijk sijn woort aen Engelant wel soude houden nopende de partage; dat Sijn Hoogheit versoght heeft, dat in geschrift wilden stellen, 't welck sy weygerden; dat daerover aen Bockingam en Arlinghton heeft geschreven en dat Germain en Silvius naer den Coningh van Vranckrijck sijn vertrocken en Seymor naer Engelant; dat sy seyden, dat Vrankrijck en Engelant in sulck verstant met malkander waren, dat niemant haer soude scheyden; dat Bockingam seyde: les Francois sont honestes gens, il faut faire les affaires avec eux.

Leyden [1]): dat men quovis modo behoort te accorderen; dat overal gebreck is van gelt, volck, amunitie en andere saecken; dat sy het werck voor desperaet houden; dat men geen resistentie kan doen; dat ter Generaliteyt rapport gedaen sal moeten werden en dat men aen de provintiën, die nogh in wesen sijn, ouvertures sal moeten doen en haer consideratiën horen; [dat de saeken sullen ophouden tot morgen].

Amsterdam: dat alle regenten op den eed gehouden sijn, de provintiën tot den laetsten man te defenderen.

[*Rotterdam* Vroetschap - - - - [2])].

---

1) Hieraan gaat in het verslag van Brandt naar Vivien vooraf: „Edelen: afwachten antwoordt conditiën.
Dordrecht: ook iemant te senden naer den Koning van Vrankrijk.
Delft: Prins van Oranje hier koomen om met hem te adviseren".

2) Over de kwestie van Sonnemans, zie Res. Holl. 12 Juli 1672, blz. 279 vlg.; cf. Wagenaar, XIV, blz. 77 en 114, en hiervóór, blz. 200.

13 Julij. *Merens*, rapport 's lants vloot. Dat voorlede Vrydagh naer de vloot was vertrocken en de ordre gebracht had; dat niet geraden was een slagh te wagen ofte in te vallen, maer dat sy sigh souden posteren, Banckert in 't vatten [1]) van Duyrlo, De Ruyter in 't midden tusschen Steenbanck en Duyrlo, en Sweers aen de hoeck van de Steenbanck; dat sterck sijn 48 capitale schepen en 11 fregatten; dat sy 3000 man minder hebben als het behoort, 3000 doden en gequetste, en dat 2000 mariniers van de schepen sijn gelight; dat maer ontrent 16. off 17000 man op de vloot is; datter grootte discourage is en de wyven t'elckens schryven, dat sy geen gelt en krygen; vertrout, dat De Ruiter van die post niet gaen sal.

[Merens in de vloot geweest [2]). Krijgsraedt aldaer van opinie, dat de vloot by Duerlo geposteert. Banckert voor Duerlo, De Ruiter tusschen Duerlo en Steenbank, Sweers aen de hoek van Steenbank. Scheepen van de Maes voorsien, de minste tot 60 schooten kruidt en scherp, sommige 70 schooten, de Amsterdamsche tot 40 schooten, 8 tot 60 Zeelandt, Noorder-quartier tot 20 schooten, maer 10.000 ℔ kruidt gekregen, Stadt en Lande 24 schootten. Vloot 48 schepen en 11 fregatten. Twee Amsterdamsche scheepen laegen in Zeelandt, wilden sich niet laeten disponeren om onder andere kapiteinen te dienen. D'admirael heeft 3000 man minder als hadde, 3000 doodt en 2000 mariniers, soodat maer 17000 man in alles].

Kirpatrick, 11 Julij, Bosch [3]). Dat gister 2 à 3000 Franse ruyters met 36 compagniën te voet naer Heusden sijn getrocken; dat sy by haer hebben 14 oft 15 stucken canon en sterck sijn ontrent 16. off 17000 man; dat de Fransen, uyt St. Andries en De Voorn, met veele

---

1) Deze uitdrukking wordt toegelicht door Brandt, Leven van de Ruiter, blz. 691: „voorts wert goetgevonden met 's landts vloot wat nader aan de gronden te lopen, totdat ze de Deurlo open zouden hebben", d. i. daar een toevluchtsoord zouden kunnen vinden.

2) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

3) Cf. Res. Holl. 13 Juli 1672, blz. 289.

13 Juli 1672.

ponten afkomen om Bommel, soo men meynt, aen te tasten.

* *Prins* van Oranje houtvester-commissie [1]).

[Fiat, met soodaenige aentekening als vóór desen is gedaen].

Memorie Lughtenberg [2]). Dat in De Clundert 2 compagniën borgers en 3 compagniën waertgelders sijn; dat de waertgelders sleght en de borgers goet sijn, maer disobedient en willen haer geen discipline onderwerpen, buytenwercken defenderen, ofte eens anders mest (!) bewaren; dat sy den capitein Mansfelt mishandelt hebben; dat hy, aldien 6 compagniën soldaten krygen met genoeghsame amunitie, de plaets ten uytterste sal defenderen.

Gedeputeerde Engelant, 9 Julij, Hamtoncour. Dat de demandes van Vranckrijck ontfangen en audientie versoght hebben, dogh niet verkrygen sullen, omdat sonder Vranckrijk niet willen doen; dat aen den ambassadeur van Spangne communicatie hebben gegeven, omdat de redenen in de mont van een derde efficacieust sijn; seggen, dat men geen interessen moet representeren, maer reëele satisfactie geven; dat de vloot uytgelopen is en veel platbodemde schepen op de rivier werden geprepareert, waeruyt men een descente presumeert.

Gedeputeerde ut supra. Dat de ministers opentlijck bekennen, dat de proceduyren van Vranckrijck haer surpreneren, echter ons soecken te ruineren; dat uyt Engelant niet is te waghten; dat sy niet willen horen, dat men van haer interessen spreeckt.

Slydrecht, Julij, Heusden. Dat de stadt gister ten 10 uyren is opgeeyscht en geantwoort, dat nogh cruyt en loot hadden; dat die van het fort Hemert beginnen te

---

1) Zie deze commissie in Res. Holl. 14 Juli 1672, blz. 291. Waarschijnlijk begint dus 14 Juli reeds hier, maar van niet al de volgende berichten is het te bewijzen, dat ze op dien datum in de Staten gebracht zijn; daarom vul ik den datum hier niet in.

2) Cf. Res. Holl. 14 Juli 1672, blz. 293.

revolteren en niet willen veghten ter oorsaecke van wanbetalinge.

Capiteyns, Egmont, 13 Julij [1]). Dat desen morgen ontrent 100 schepen van Egmont sijn gesien, leggende Noorden over, en dat op enige visschers geschoten hebben. Geresolveert den admirael De Ruiter aen te schryven, dat de Engelse vloot sal observeren ende in cas van landinge ofte attaque van considerable schepen alle afbreuk sal soecken te doen.

Haerlem: dat een fortificatie Halfwegen hebben doen maecken; versoecken een uytlegger in het Y en in de Haerlemer meer. Admiraliteiten advys.

[*Dat* de vrywillige [2]) onder den kapitein Heydanus niet willen dienen als onder den eedt, die by de Stadhouders is in gebruik geweest. By provisie op het formulier; voorts besoigne om een vast reglement te maecken. Commissarisen. Item publyk gebedt].

14 Julij. *Knijff*, 13 Julij, Helder [3]). Dat de Engelse en Franse vloot voor de wal was, en dat sy bedught waren, dat met den eersten vloet souden landen. Geresolveert 3 compagniën paerden uyt Den Hage derwaerts te senden, aenstonts op te sitten, en voort te schryven aen Sijn Hoogheit.

[Gelesen een brief van De Helder [4]). Alkmaer. Engelsche vloot.

Edelen etc.: naeder schryven aen den Prins van Oranje, dat compagniën paerden met patent senden.

Leyden: ook directelijk doen schryven aen den Prins van Oranje.

Amsterdam: meenen, dat de Staeten soo niet hebben geabdiceert het recht van patenten, dat niet souden mogen in cas van noodt volk weghsenden.

---

1) Cf. Res. Holl. 14 Juli 1672, blz. 289.

2) Cf. id. 13 Juli 1672, blz. 288.

3) Cf. id., 14 Juli 1672, blz. 294.

4) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien. Wat in de inhoudsopgave van den brief „Alkmaar" beteekent, is onduidelijk.

14 Juli 1672.

Gouda.

Schoonhoven: Staeten hebben maght, niet abdicatie overgegeven.

Alckmaer etc.: idem.

Edam: ook manschap, borgers hier vandaen naar 't . . . [1]).

Schryven aen den Prins van Oranje, dat ordre stelt meer militie. Gecommitteerde Raeden ordre, dat 3 compagniën langs de strandt].

* *Gecommitteerde* Raden, Noorder-quartier, 13 Julij. Dat ordre gestelt hebben, dat de manschap naer see soude gaen; dat tydinge hebben van Egmont en vresen, dat de Engelsche en Franse een landinge sullen doen off met kleyne vaertuygen opseylen. Versoecken militie te voet en te paert.

Staten-Generael, 12 Julij [2]). Versoecken, dat de behoeften en 30.000 gulden in gelt naer Den Bosch gesonden mogen werden; dat de magistraet van Den Bosch gequalificeert hebben om kopere munt te mogen slaen.

Werkendam, 5 Julij, Coppenhagen. Dat hy geurgeert heeft op secours en daerin sal continueren, dogh niet anders verwaght als dat de Denen sigh sullen beroepen op de arbitrage-saeck; dat Denemarcken niet alleen considerabel is ten aensien van sijn militie, maer oock wegen de Fursten van Lunenborgh; dat als de arbitragesaeck aen een syde was, ons soude konnen assisteren met 12.000 man.

* *Dat* men met Sijn Hoogheyt [3]) sal moeten spreecken over verscheyde importante saecken, als wegen den marsch en intoght van de Fransen, wegen de negotiatie met Engelant, wegen 't employ van de vloot, wegen het afsenden van eenige compagniën paerden naer de seecusten, van Brandenborgh en andere saecken meer; dat

---

1) Waarschijnlijk moet hier ingevuld worden: Nieuwediep.

2) Cf. Res. Holl. 14 Juli 1672, blz. 294.

3) Cf. Res. Holl. 14 Juni 1672, blz. 296 vlg. Brandt heeft hierover ook nog een zeer kort verslag van Vivien, dat geen belangrijke afwijkingen heeft.

men sal moeten onderstaen en Sijn Hoogheyt afvragen, off het hem belieft met commissarisen te besoigneren ofte in de vergaderingh te komen, en daertoe gedeputeert één uyt de Edelen, Dordrecht, Amsterdam en Alckmaer.

Dat den Prince van Orange van advys is [1]), dat het wel dienstigh is, dat ordre gestelt wert op de vloot, dogh weet niet, hoe sterck dat deselve is, en dat men daerom het beleyt moet laten aen den admirael De Ruyter om soldaet- en seemanschap te gebruycken; dat de vyant mogelijck meer staet maeckt om de Oost-Indische retourschepen in te waghten als om een descente te doen. Dat de militie van den staet in een sobere staet is en dat hy niet weet, waertoe dat men deselve soude gebruycken; dat hy gister tot Gornichem was geweest en dat daer alles gebreck was; dat hy 200 mariniers van Goe-verwelle en 100 uyt sijn eygen quartier derwaerts had gesonden; dat met den velmaerschalck Wirts en Grave van Louvigny had gesproocken en goetgevonden, dat men 1000 paerden soude posteren by Gornichem; dat dese naght tydinge heeft gekregen, dat de Prins van Condé tot Utrecht was gekomen. Dat geen volck voor de strant in voorraad heeft; dat men het volck uyt Den Hage moet gebruycken, latende aldaer een compagnie off twee [2]); dat men oock de compagnie van den oversten Joseph soude konnen doen marcheren met een regiment uyt het quartier van Prins Maurits. Dat hy t'sedert het vertreck van de drie Engelse heeren van de negotiatie niet had vernomen; dat men het antwoort op de brieff moet afwaghten off nader instantiën doen door de Gedeputeerde in Engelant. Dat het redresseren van de militie een swaer point is, maer nootsaeckelijck; dat binnen 's lants geen apparentie is tot nieuwe wervinge; dat niet en weet, hoe dat het staet met de wervinge van de Graeff van Coninxmarck, Graeff van Dona, Oversten Polents en andere; dat het dienstigh

---

1) Dit advies in het kort ook in Res. Holl., t. a. p.
2) Cf. Fruin, t. a. p., IV, blz. 365, noot 2.

14—15 Juli 1672.

soude wesen de gevangen soldaten te rantsoeneren, en dat men de capiteyns behoort te belasten hetselve te doen, off dat men andere in haer plaets sal stellen. Dat hem leet is, dat de borgery soo ongerust is; dat men vigoureuse ordre daertegens moet stellen en dat dan vanselve wel tot rust sullen komen [1]); dat men hem dickwils versoekt hier en daer voorsieninge te willen doen, dogh geen middelen beschaft om sulx uyt te voeren; dat geen kruyt off loot by het magasijn is en weynigh amunitie; dat goet sou wesen, dat den colonel Beveren naer Geertruydenberg ging. Dat van de marsch van Brandenborgh niet en weet; dat Pelnits wel overgekomen is, dogh dat hy hem nogh niet heeft gesproocken; dat grootte disordre onder de militie is door gebreck van betalinge; dat de compagniën niet compleet sijn; dat de meeste regimenten op andere provintiën staen; dat prompte ordre gestelt moet werden op de betalinge, off dat sy alle sullen verlopen.

Gecommitteerde Raden: dat de finantie soo sober is, dat geen 6 dagen gaende sullen konnen houden. Versoecken, dat de Staten prompte ordres willen stellen.

* *Dordrecht* propositie [2]). Dat men plein pouvoir aen Sijn Hoogheyt behoort te geven om met Engelant te handelen, dogh goetgevonden het te laten by de missive en een expressen, by Sijn Hoogheyt afgesonden.

[*Plakkaat* tegens de seditiën. Of men in het plakkaet niet behoort te laeten influeren de clausule van amnestie? Geen amnestie geven].

15 Julij. *Prins* Maurits, 14 Julij, Muiden. Dat veel voetvolck in Naerden is gekomen met 7 compagniën te paert,

---

1) Bij Brandt's verslag naar Hop staat bij dit punt eene kanttekening naar Vivien, die ook voorkomt in het hiervóór, blz. 214, noot 3, genoemde verslag naar Vivien: „Noopende de muitenatie der gemeente alomme, is zeer dangereus. Meent, dat haest sal verdwynen; staet tot besorging van de Staeten".

2) Cf. Secr. Res. Holl. 14 Juli 1672, blz. 270 vlg., en Fruin, t. a. p., IV, blz. 350.

t'samen uytmaeckende tusschen de 4 en 5000 man. Wenschte, dat hy, in plaets van de ruyters, een goet regiment te voet by hem had. Versoekt 2 stucken canon op kar-affuyten, 200 musquetten, 100 piecken en 2000 punt-palissaden.

Consent van een capitale leeninge [1]) tot 2 mael den 200^{en} penning, te betalen by de regenten, d'eerste vóór den 2^{en} Augustus en d'ander vóór den 20^{en} daeraenvolgende, en by de vordere ingesetenen vóór den 15^{en} Augustus en primo September.

Gedeputeerde in Engelant, 12 Julij, Hamtoncour. Dat getracht hebben audientie te bekomen, dogh is geëxcuseert onder pretext, dat den Coningh eerst bescheyt moest hebben van sijn extraordinaris ambassadeurs aen den Coningh van Vranckrijck; geloven, dat Engelant sigh van Vranckrijck niet sal separeren, maer door een middel van een descente enige plaetsen sal soecken te bemaghtigen om te beetter sijn interest te vinden.

De heeren Schadé en Dijckvelt [2]), paspoort versoeckende om op d'indaginge van den Coningh van Vranckrijck naer Utrecht te gaen tot voorkominge van confiscatie van goederen, is hetselve geëxcuseert.

* *Rapport* concept-placcaet tegen de seditiën [3]). Dat Sijn Hoogheyt van gevoelen was, dat de ruste daerdoor niet te vinden soude sijn; dat de circulaire brieff van sodanigh effect niet was, als hy hadde vertrouwt; dat de disordres haer source hadden uyt de borgerye en derselver officiers, die met geen scherpe placcaten in te tomen souden sijn; dat hy niet konde goetvinden, dat het placcaet op sijn naem soude gaen; dat hy geen beetter middel wist uyt te dencken, als een aensienelycke commissie te decerneren, om de luyden gerust te stellen; dat commissarisen Sijn Hoogheyt in bedencken hebben gegeven,

---

1) Cf. het besluit daarover in Res. Holl. 14 Juli 1672, blz. 298, en hiervóór blz. 198, noot 1.

2) Cf. Res. Holl. 15 Juli 1672, blz. 303.

3) Cf. id. blz. 300.

15 Juli 1672.

off hy selve niet behoorde te gaen, en dat hy daerop geantwoort heeft, dat hy van sijn post niet konde sijn en als hy in de ééne stadt quam te gaen, hy oock in de andere steden soude dienen te gaen, dat hem niet te vergen was; dat het uytterste, waertoe Sijn Hoogheyt was te brengen, daerin bestont, dat hy een serieusen brieff soude schryven en de borgers vermanen tot ruste en opbrenginge van haer schattinge, ofte dat sy anders voor geen goede patriotten gehouden souden werden.

[Van Der Tocht [1]). Met den Prins van Oranje gesprooken noopende het plakkaet; meende, dat niet sou helpen, maer contrarie-effect baeren. De tumulten hadden haer source uit voornaeme burgers, die eerder te leiden dan soo vigoureus te dwingen waren. Wist geen beter expedient, als dat een aensienlyke commissie uit de Staeten, die 't volk wel imbueren, van 't beste effect. Geven de Prins van Oranje in bedenken, of hy selfs niet soude goedtvinden, daerby present te wesen. Seide, dat hem onmoogelijk was in desen tijdt te doen; soude commissarissen assisteren met serieuse missive en tegelijk aenmoedigen tot opbrengen van geltmiddelen.

Edelen: conform 't advys van den Prins van Oranje.

Delft: best eerst plakkaet, geen besendinge.

Leyden: niet te vergen aen regenten in commissie te gaen; souden ook geen ordres hebben.

Amsterdam: naerder besoigne plakkaet.

Gouda: hadde gewenscht het plakkaet sachter ingestelt; commissie ondienstigh].

Rapport Brandenborgh [2]). Dat den Churfurst ontrent 18.000 man by malkander getrocken had en dat de Keyser daer nogh 12.000 man by soude voegen, die ontwyffelijck den laetsten deser maent op de frontieren souden staen; dat de Churfurst versekert heeft, dat soolange als de provintiën haer willen defenderen, hy haer

---

1) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

2) Cf. Res. Holl. 15 Juli 1672, blz. 302.

niet begeven sal, onaengesien de grootte offertes van Vranckrijk.

Admirael De Ruyter, 14 Julij. Dat hy tydinge bekomen heeft, dat de Engelsche en Franse vloot in see waren en Noord-Oost aenseylde, sterck over de 100 seylen, daeronder 30 Franse.

Knijff, 14 Julij, De Helder. Dat de Engelsche vloot daer voor de wal was; datter 10 off 12 oorloghschepen met 20 branders in de kom behoorden te leggen om d'inkomende schepen waer te nemen; datter eenige Noorthollantse compagniën aenquamen.

Prins van Oranje [1]). Versoeckt, dat ordre gestelt magh werden op de uytvindinge van geltmiddelen; dat men moet resolveren op het rantsoeneren van gevangen soldaten; dat men aen de oude en nieuwe militie eenige betalinge moet doen; datter ruyters sijn, die 48 leningen [2]) ten achteren sijn.

16 Julij. *Borgemeesteren* Gornichem, 15 Julij [3]). Dat het waghtwoort t'sedert den jare 1652 altijdt by borgemeesteren vergeven is, selve aen de veltmaerschalck Wirts, en dat deselve veltmaerschalck nu seyt ordre van Sijn Hoogheit te hebben om de sleutels te vorderen en het woort te seggen; versoecken te mogen weetten, wat daerin doen sullen. De retroacten naer te sien en advys aen den Prins van Oranje.

Missive Brussel. Dat het regiment van Fareau vertrocken was naer Bergen-op-Soom, het regiment van Vaudemont naer Breda en het regiment van den mareschal Ernesta de Cleves naer Sluys in Vlaenderen.

---

1) Cf. Res. Holl. 16 Juli 1672, blz. 303. Waarschijnlijk begint dus 16 Juli reeds hier.

2) Leninge moet hier beteekenen: termijn van betaling, wat bij de militairen zoo mogelijk iedere week geschiedde. Aan de welwillendheid van prof. Verdam heb ik twee plaatsen te danken, waaruit dit te bewijzen is, n.l. Groot Placcaatboek van Holland en Zeeland, V, blz. 110, art. 18, en Dibbetz, Militair Woordenboek (1740), in voce.

3) Cf. Res. Holl. 16 Juli 1672, blz. 304.

16—20 Juli 1672.

* *Staten*-Generael, 8 Julij [1]). Dat Haer Hoog Mogende Sijn Hoogheit aengestelt hebben tot capitein- en admiraelgenerael over de Unie, op de commissie als sijn voorouders, met het recht van de patenten.

[*Gedeputeerde* van Gouda seggen [2]), dat ontrent Gouda te Waddinxveen de boeren in de wapenen hebben gedwongen commissarissen te teekenen, dat geen meer water souden inlaten.

Rapport Van Beuningen [3]). Dat nootsaekelijk een plakkaet dient gemaekt te worden, 't sy met amnestie, versachting of anders. Of de Prins geen serieuse missive behoort te schryven aen Dordrecht, Haerlem en anderen? Dat de Prins self in de steden behoort te koomen.

Beuningen rapport [4]). Hadt met den Prins van Oranje gesprooken noopende 't plakkaat, of niet, als versacht wierde door amnestie, soude konnen amplecteren, maar was niet te permoveren tot emaneren van 't plakkaet.

Delft: Prins van Oranje te versoecken, dat door serieuse missive mocht recommanderen aen de camer-judicieel te Dordrecht, dat de gevangen mutins en plonderaars straffen of herwaerts senden.

Leiden: horribel fait te Dordrecht].

20 Julij [5]). *Admirael* De Ruyter, Schonevelt [6]). Dat den brieff van Sijn Hoogheit, van den 8^{en} dito, wegen het observeren van de Engelsche, heeft ontfangen en aen de crijgsraad gecommuniceert, en daerop geresolveert op te seylen; dat de vloot bestaet uyt 47 schepen, 12 fregatten en 20 branders; dat, byaldien de vloten malkander in

---

1) Cf. Res. Holl. 16 Juli 1672 blz. 305.

2) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

3) Cf. Res. Holl. 16 Juli 1672, blz. 308.

4) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

5) Van 16—20 Juli was de vergadering op reces. Bij Brandt liggen op deze data extracten uit de resolutiën van de Vroedschap van Amsterdam, waarvan Wagenaar, Amsterdam, I, blz. 633, den inhoud mededeelt.

6) Cf. Res. Holl. 20 Juli 1672, blz. 7.

't gesight krygen, nootsaeckelijck tot een gevecht sullen moeten komen.

Veltmaerschalck Wirts, 17 Julij [1]). Dat hy 170 man naer Louvesteyn en 130 naer Woudrichem heeft gesonden, met ordre alles onder water te setten; dat niet voorsien sijn van vivres en medicamenten; dat oock geen bier, handtmolens off andere noodtwendigheden had ontfangen; dat de Franse armee aen beyde de kanten van Den Bosch was en eenige vyantlycke troepen van Bommel waren gekomen; dat hy 20.000 ℔ kruyt, kogels en lonten had ontfangen met 4 halve canons, dogh sonder affuyten; dat 4 andere voor Den Bosch te laet sijn gekomen; dat Bommel nogh niet belegert was; dat den dijck by Suylechem soude doorsnyden en den Bommelerwaert onder water stellen; dat de regenten traegh sijn en meest sien op haer eygen interessen en daerom een ongelooflycke froideur thonen in haer defensie.

Ut supra, 19 dito. Dat Crèvecoeur desen morgen aen den vyant overgegaen is; dat die van Heusden en Hemert volck hebben versoght en dat hy sal traghten daer nogh 3 compagniën in te brengen; dat aldaer 3 compagniën sijn, die geen wapenen hebben; dat geseyt wert, dat de Fransen sigh by Den Bosch niet sullen ophouden.

Beveren, 20 Julij, Geertruydenberg. Dat niet meer als 835 koppen sterck sijn, behalven nogh een ongewapent regiment; dat maer 20.000 ℔ kruyt hebben en geen musquetten off snaphanen; datter canon gebreeckt. Versoeckt 3 off 400 borgers uyt Dordrecht, 6000 gulden aen gelt en hout tot palissaden. Sal aen Sijn Hoogheyt schryven om meerder volck en nogh 2 compagniën paerden.

A(rent) van de Graeff, 19 Julij, Helvoetsluys. Dat aldaer niet meer als één compagnie is van Torsay; dat de seecapiteyns opontboden heeft en de schepen doen leggen by den dock, daer nevens het geschut van het fort den

---

1) Cf. Res. Holl., t. a. p.; ook voor de beide volgende brieven.

20 Juli 1672.

meesten dienst konnen doen; datter 6 schepen sijn met ontrent 400 man, wel geëncourageert; dat dese naght ten half één een alarm ontstaen is en de vier baeckens aengesteecken; dat de regimenten van Putten en andere plaetsen daerbinnen gekomen sijn en niet meer als 12.000 ℔ cruyt hebben gevonden; dreygen de plaets te willen uytplonderen, schieten met scherp door de glasen van 's lantshuys en hebben de croon van het wapen van Hollant afgeschoten; datter 4 schepen van het Noorderquartier opkomen naer den dock; dat de moetwil van het volck dagelijckx toeneemt en, tewijl dat hy schrijft, nogh met scherp wert geschoten.

P. S. Dat wederom eenige compagniën uyttrecken. Versoeckt, dat daer niet weder mogen inkomen, omdat niet als quaad doen.

* *Colonel* Torsay, 19 Julij, Helvoetsluys. Dat de boeren seer tumultueus sijn geweest en den commies wilden doodtslaen, omdat hy de knecht van de Ruwaert van Putten was geweest; dat sy den Ruwaert selve 6 dagen gesoght hebben om hem doodt te slaen; dat de boeren niet minder dienen willen als tegen 22 off 24 stuyvers daags, wel betaelt; dat daer een alarm gehadt hadden, ontstaen van het vuyr op Goeree.

Gecommitteerde Raden Willemstadt. Dat een missive van den Prins hebben ontfangen, met versoeck, dat de inundatie by Willemstad en De Clundert by provisie opgehouden moght werden; dat Lughtenbergh in peryckel geweest is; dat die van Sevenbergen oock request hebben gepresenteert, met versoeck, dat van de inundatie verschoont mogen werden; dat de vyant evenwel niet te stuyten soude wesen en dat veel tijdt en gelt van noden soude sijn.

Gecommitteerde Raden, Noorder-quartier. Versoecken militie tot beschermínge van de seecust en Texel.

* *Rapport* Cant, Generaliteyt, Prins van Oranje. Dat Sijn Hoogheyt versoght heeft, dat vergaderingh van Haer Hoog Mogende geleyt moght worden tegens 3 uyren; dat hy aldaer drie projecten heeft overgelevert: een voor-

slagh van tractaet met Vranckrijck, een met Engelant ende een project tusschen Engelant en Vranckrijck; dat Sijn Hoogheyt, versoght wesende te preadviseren, geseyt heeft, dat hy dat wel wilde doen, dogh dat eenige personen, die hy soude nomineren, eerst moesten buytengaen; dat Gelderlant en d'andere provintiën van advys waren, dat, als het van den dienst van het landt soude wesen, hy deselve soude nomineren; dat Hollandt geseyt heeft, dat sy vreesden, dat hetselve wederom nieuwe commotie soude veroorsaecken. Vragen, hoe haer hierin sullen gedragen.

Edelen: dat op de saecke veel bedencken valt, dogh dat dienstigh sal wesen het advys van den Prins van Oranje op de importante pointen te horen; dat ten dien fine souden toestaen, dat enige personen uyt de vergaderinge souden gaen, dogh onder secretesse, ten eynde de sodanige niet geëxponeert souden werden aen de opspraeck en mishandelingh van het volck.

Dordrecht: dat niet konnen toestaen, dat de Prins van Orange ymant sal doen gaen buyten de vergaderingh; dat de saecke ter Generaliteyt daerheen gedirigeert behoort te werden, dat de saecke geëxamineert magh werden door commissarisen tot de triple-alliantie, en dat Sijn Hoogheyt daer soude konnen dienen van sijn consideratiën en advys.

Haerlem: dat aen d'ééne syde wel tegemoet sien, dat dese saecke van consequentie is, dogh aen de andere syde sien, dat 3 provintiën, die nogh niet overheert sijn, daertoe stemmen, en daerom haer souden conformeren met de Ridderschap, alsoo geen middel sien om anders te helpen.

Delft: soude niet vreemt sijn van het advys van Dordrecht, en dat aen Sijn Hoogheyt gestelt soude konnen werden openinge te doen aen sodanige personen, als hy goet soude mogen vinden.

Leyden: dat dese saecke is van de uytterste importantie, dogh moeten evenwel wat seggen, en souden haer by provisie voegen met de Ridderschap en horen, wat redenen de volgende leden sullen geven.

Amsterdam: met de voorslagen van Dordrecht en Delft.

20 Juli 1672.

[Cant: dat Sijn Hoogheyt, versocht wesende sijn praeadvys te geven, seyde gereet te sijn, terwijl doen niemant binnen was [1]), doch dat hy de persoonen, schoon niet binnen sijnde, wilde noemen om niemant suspect te maken].

Rotterdam: ut supra, en dat Sijn Hoogheyt versoght soude konnen werden om de personen te noemen, dogh onder secretesse.

Gouda: met Amsterdam [2]).

Gornichem: met Amsterdam en Gouda, dogh Sijn Hoogheyt dat niet amplecterende, nader te delibereren, off te volgen het advys van de Ridderschap?

Schiedam
Schoonhoven } ut supra.

Briel: dat niet gequalificeert sijn op saecken van sulcken importantie te adviseren sonder last van haer principalen.

Alckmaer: met de Ridderschap, dogh, soo het met de voorslagh van Dordrecht en Delft kan ingeschickt werden, sullen haer voegen en niet formaliseren.

Hoorn: met de Ridderschap, dogh souden haer de voorslagh van Amsterdam oock wel laten gevallen.

Enchuysen: met Delft.

Medenblik: dat de saecke geen uytstel kan lyden en, soo de voorslagh van Delft niet aennementlijck is, met de Ridderschap.

Conclusum: Sijn Hoogheyt te versoecken de openingh van sijn advys aen de commissarisen van de triple-alliantie te doen ofte andersints aen sodanige commissarisen, als hy selve soude uytkiesen.

Admiraliteit Noorder-quartier, 17 Julij, Huysduynen [3]). Dat des vyants vloot daer voor de wal gesien wierd en dat de compagniën ruyters van Almelo, Pelnits en Schim-

---

1) Dit wil zeggen, dat toen niemand van de door den Prins bedoelde personen, „binnen was".

2) Bij Brandt de gewone volgorde: eerst Gouda en dan Rotterdam.

3) Cf. Res. Holl. 20 Juli 1672, blz. 10.

melpennink daer gekomen waren, gelijc mede eenige compagniën huysluyden, dogh dat niet één compagnie op Texel ofte in de Schans was. Versoecken derhalve militie.

Werckendam, 9 Julij, Coppenhagen. Dat alle devoiren aengewent heeft om de bedongen secoursen te obtineren, maer geen ander antwoort gekregen als vóór desen, te weetten, voldoeninge van de arbitrage-saeck en resterende subsidies; dat de besendinge naer Vranckrijck een grootte ontsteltenis heeft veroorsaeckt en wel andere mesures soude konnen causeren; dat de ambassadeurs van Vranckrijck en Engelant urgeren op cathegoris antwoort, dat Guldeleeuw met een grootte dexteriteyt heeft gedeclineert; dat Haer Hoog Mogende, sigh defenderende, door verscheyde legers geholpen sullen werden.

Ut supra, 12 dito. Dat met het uytterste empressement geurgeert heeft op de secoursen, dogh dat aldaer met een Deense opinatriteyt persisteeren by de voldoeninge van de arbitrage-saeck en van de subsidie; dat de ingekomen bedroefde tydingen van het overgaen van Utrecht en andere plaetsen den Coningh niet heeft gediverteert; dat Bloemendael en Cant seggen, dat Brandenborgh wel sal werven, maer niet marcheren sonder Denemarcken en Lunenborgh. Verwaght antwoort, hoe hy sigh hierontrent sal dragen, en versoeckt, dat hem de nodige ordres toegesonden mogen werden.

**Asperen*, rapport negotiatie met Vranckrijck en Engelant. Dat hy de resolutie van Haer Edel Groot Mogende ter vergaderingh van Haer Hoog Mogende heeft geuyt en dat Sijn Hoogheyt aldaer heeft gepreadviseert.

Missive van Bockingham en Arlington aen den Prins van Orangne, geschreven in de camp tot Boxtel, den 17[en] Julij ---- [1]).

Preadvys van Sijn Hoogheyt: dat de voorszeide missive

---

1) Zie Secr. Res. Holl. 20 Juli 1672, blz. 271 vlg., waar deze brief en 't nadere accoord tusschen Frankrijk en Engeland en de door die beide landen gestelde voorwaarden; dit alles bij Hop en Brandt alleen in een kort excerpt; cf. Wagenaar, XIV, blz. 120 vlg.

van Bockingam en Arlinghton niet aennementlijck is; datter niet één artikel in is, die hy soude aengaen; dat men sigh liever aen stucken behoort te laten houden als sulcken accoort te maecken; dat hetgeen op sijn persoon slaet, van sijn vyanden komt en niet van sijn vrienden [1]).

21 Julij. * *Dordrecht.* Dat den oproer aldaer nogh continueert en de boeren de sauvegarde van de Prins hebben verbroocken, het huys van de borgemeester Hallingh geplondert en het goet vervoert. Versoeckt militie tot assistentie van de justitie. [Beuningen, Van Der Tocht, Van Der Graef Sijn Hoogheit spreeken].

* *Halewijn* [2]), Hamtoncour. Dat tot Londen tydinge was, dat den Hartogh van Jorck Den Briel had verovert; dat daertoe grootte preparatiën waren gemaeckt; dat oock op Vlissingen aengesien soude sijn geweest; dat deswegen met reden bekommert sijn, soo om de flaeuhartigheyt van de officiers, als den oproer onder de gemeente. Geeft in bedencken, off sijn afscheyt niet behoort te versoecken.

* *Haerlem* [3]), [suspecte personen]. Dat Sijn Hoogheit ter Generaliteyt gedifficulteert heeft te preadviseren, soolange eenige verdaghte personen in de vergaderingh waren; dat sy daerop geadviseert hebben, dat men Sijn Hoogheit daermede behoort te laten gewerden; dat andere leden andere voorslagen hebben gedaen; dat men de saecke daerby niet kan laten; dat suspecte personen by de deliberatiën niet mogen blyven, maer anderen ten exempel gestraft behoren te werden; dat men Sijn Hoogheit alsnogh behoort te versoecken, de personen te nomineren, en hetselve gedaen sijnde, deselve te saiseren, en daertegen vigoureuselijck te procederen.

Amsterdam: dat men behoort te waghten, totdat Sijn Hoogheit de personen uyt sigh selve nomineert.

---

1) Cf. Fruin, t. a. p., IV, blz. 346.

2) Brandt heeft naar Vivien nog: „Missive Halewijn. 2000 te voet te embarqueren".

3) Cf. Secr. Res. Holl. 21 Juli 1672, blz. 281.

Conclusum: Sijn Hoogheit door commissarisen te laten versoecken, om de verdaghte personen te nomineren.

[Gedeputeerden van Haerlem [1]) seggen, dat gisteren verstaen hebben, dat de Prins van Oranje versocht hadde, dat eenige regenten ter Generaliteit souden uitgaen, alvoorens advys te uiten. Toen met sachtigheit ingeschikt; sedert naerder gedachten op laeten gaen. Meenen, dat de Prins van Oranje behoort te worden versocht de persoonen, die suspecteert, te noemen. Dat die dan mogen werden gesaiseert om tegens haer geprocedeert te worden. Anders sullen alle de regenten gesuspecteert worden, confusiën veroorsaekt etc.

Edelen: fiat, Sijn Hoogheit versoeken persoonen te nomineren en dan daertegens procederen en sy defensie doen.

Dordrecht: fiat noemen, redenen overgeven en dan examineren, of en hoe verder.

Haerlem: meenen ook dan te saiseren, of temperament, dat, soo ras geseght, dan delibereren op capture staetsgewijs [2]).

Delff: Prins van Oranje versoeken door commissarissen, wie en waerom gesuspecteert, en dan rapport aen de vergadering om te delibereren op capture].

Rapport borgemeester Cant [3]). Dat de heeren Isola en Cramprich, Keiserlycke ministers, particuliere audientie hebben versocht en bekent gemaeckt, dat de Keyser met Brandenborgh getracteert heeft op 7000 man te voet en 5000 paerden, mits dat dese staet de helft daervan soude moeten onderhouden; dat de voorszeyde 12.000 man al eenige dagen gemarcheert hebben; dat d'andere volckeren

---

1) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

2) Dit onduidelijke advies moet aldus verklaard worden: „Haerlem meent, dat, als Z. H. de personen genoemd heeft, deze dan ook gearresteerd moeten worden, of het wil als een schikking voorstellen, dat, zoodra die personen genoemd zijn, de Staten er over zullen beraadslagen, of men hen zal arresteeren."

3) Cf. Secr. Res. Holl. 21 Juli 1672, blz. 280 vlg.

21 Juli 1672.

sullen marcheren, soo ras als d'accoort sijn; dat een millioen jaerlijckx soude kosten, soolange als den oorlogh duyrde; dat gereet gelt begeerden off sufficante borgen, off andersints alleen te sien op de provincie van Hollant of op de stadt van Amsterdam, dogh 200.000 rijksdaelders by provisie en de rest met commoditeyt. Dat men de tractaten met Denemarcken oock behoort te spoedigen en de arbitrage-saeck af te kopen met 300.000 gulden; dat aen Denemarcken wat contentement gegeven sal moeten werden.

Admiraliteyt tot Rotterdam [1]), beschreven op de securiteyt van de rivieren de Merwe en de Leck; dat de Prins oordeelt, dat men 6 bequame uytleggers en eenige bemande sloepen en andere vaertuygen behoort te versorgen by Schoonhoven en Gornichem, dogh dat geseyt hebben, dat sy geen gelt en hebben, en soo de Staten het goetvinden, oock gelt moeten verschaffen.

* *Extraordinaris* Gedeputeerde van Seelant ---- [2]).

* *Rapport* Beuningen alliantie [3]). Dat de Prins van Orange en vordere Gedeputeerde den gantschen dagh besigh waren geweest met d'examinatie van de projecten van Vranckrijck en Engelant; dat eenparigh van advys sijn, dat die t'enemael ondragelijck en onaennementlijck sijn voor den staet; [dat daarop voor antwoordt gevoeght hoort te worden, met communicatie van de geallieerden; distinctie tusschen de voorslagen van Vrankrijk en Engelandt]; dat de conditiën van Vranckrijck nogh sijn verswaert; dat de Engelsche niet komen van den Coningh,

---

1) Cf. Res. Holl. 21 Juli 1672, blz. 20.

2) Zie het protest van dezen, waarvan Hop een excerpt geeft, Res. Holl. 21 Juli 1672, blz. 17 vlg. Dit excerpt evenzoo bij Brandt, die bovendien op een andere bladzijde deze aanteekening heeft: „Protest van de Staaten van Zeelandt tegens die van Hollandt van date den 21en Julij 1672. Siet achter Valckenier, Historie, de copyen, p. 114"; dit klopt en men vindt bij Valckenier, t. a. p., blz. 112, bovendien een dergelijk protest van 29 Juni.

3) Cf. Res. Holl. 21 Juli 1672, blz. 19.

maer van de ministers; dat men aen Vranckrijck moet doen weetten, dat de conditiën niet aennementlijck sijn, sonder meer, en dat men de negotiatie met Engelant moet aen de hant houden. [Dat de ministers van den Keyser versocht sijn en in absentie van Louvigny en Pelnits [1]). Dat die eenparich van gevoelen sijn geweest, dat de gantsche conquest van de staet dragelyker was als op die conditie te handelen]. Dat de Engelse ministers vertrocken sijn naer den Graeff van Monterey; dat ymant van wegen de staet mede behoort derwaerts te gaen, om dat tegen te bouwen. [En specialijk het laatste tractaat om niet separatelijk te mogen handelen. Louvigny presenteert een expressen te senden. Dat de Staten-Generael desen avondt horen te vergaderen]. Dat aen alle de ministers copie is gegeven van het tractaet tusschen Engelant en Vranckrijck; versoeckt, dat daerop geresolveert magh werden.

Edelen en alle de vordere leden: conform t'advys. Et sic conclusum.

Leyden: dat haer sullen gedragen aen 't beleyt en goetvinden van de Prins van Orange alleen.

22 Julij. *Dat* Sijn Hoogheit [2]) door commissarisen versoght behoort te werden om eenigh volck uyt Amsterdam en elders naer Louvesteyn, Geertruydenberg, Willemstadt en De Clundert te seynden, en de Gecommitteerde Raden om alle behoeften te versorgen.

* *Besoigne* op de missive en propositie van Seelant.

Edelen: [dat in de propositie gesprooken wordt van een disadvoy van de besendinge naer Vranckrijck]; dat de besendinge naer Vranckrijck by eenparigh goetvinden van Hollant en daernaer van de provintiën is geresolveert; dat De Groot wederom gekomen wesende, een plein pouvoir is verleent, maer by separate instructie gelast de

---

1) Men zou hier eerder verwachten: in presentie van Louvigny (bevelhebber van de Spaansche troepen in de Hollandsche Waterlinie) en Pelnits (een Brandenburgsche gezant; cf. hiervóór, blz. 216).

2) Cf. Res. Holl. 22 Juli 1672, blz. 21.

aen de geallieerdens; dat die van den Keyser, Spangne en Brandenborgh oordelen, dat hy hoe eer hoe beetter gerevoceert behoort te werden; dat door den Prins van Orange aen de Engelse ambassadeurs geschreven is, dat de conditiën van Vranckrijck niet aennementlijck waren; dat men de saecke daerby soude konnen laten.

Admirael De Ruyter, 26 Julij, 5 mylen westelijck van West-Cappel. Dat gisteren middagh seyl maeckende, om volgens de resolutie van den 19^{en} dito naer Schonevelt te gaen, ontfangen heeft de resolutie van den 23^{en} daeraenvolgende; dat den crijgsraad met eenparige stemmen heeft geoordeelt, dat men geen seeckere plaets kost nemen, om sigh te posteren; dat de landinge en attaque gedaen souden konnen wesen, eer dat sy daerby souden konnen wesen; dat sy niet bestant sijn tegens den vyant, maer echter wel geresolveert soo dight aen den vyant te gaen als Haer Hoog Mogende ordonneeren; dat van de vyanden geen andere kontschap hebben, als dat deselve op den 23^{en} deser by Texel, het Vlie en Der Schellingh lagen. Geresolveert - - - - [1]).

28 Julij. *Missive* Hogen Raad. Dat 10 maenden van haer tractement ten achteren sijn, een saecke buyten exempel en tegens haer instructie; dat ondertusschen de 200^{e} penning van haer ampten, een capitale leeninge, moeten opbrengen. Versoecken, dat ordre gestelt magh werden tot betalinge [2]).

Haerlem propositie [3]). Dat De Groot versoght behoort te werden rapport te doen wegens de negotiatie met Vranckrijck, om hetselve met de consideratiën van Sijn Hoogheyt geconfereert te werden.

[Gedeputeerden van Haerlem seggen [4]), dat sich niet

---

1) Zie Res. Holl. 27 Juli 1672, blz. 42.

2) Cf. id. 28 Juli 1672, blz. 48.

3) Cf. id., blz. 49.

4) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien en hij heeft als kantteekening hierbij: „Hop, p. 6: Dat De Groot rapport gedaen heeft en 't versoek gedeclineert".

gerust konnen stellen, dat rapport noopende De Groot voor notificatie gehouden. Versoeken, dat hy rapport mooge doen, en dat gestelt in handen van den Prins van Oranje.

Dordrecht: is aengenoomen voor notificatie; soo blyven. Echter niet formaliseren, dat weder rapport doet.

Haerlem: conform propositie.

Delff: fiat, De Groot rapport.

Amsterdam: genoegh, dat eens rapport. Laeten purge aen De Groot open en accusatie aen dengeenen, die dat competeert].

Amsterdam [1]) versoeckt 24 stucken canon tot besettinge en defentie van hare buytenwercken, d'eene helft van 36 ponders en d'andere van 24 ponders.

* *Hop* rapport [2]). Dat ter Generaliteit geresolveert is de missive van den admirael De Ruyter te senden aen Sijn Hoogheyt om advys ende de missive van Beuningen en Vrybergen uyt Brussel aen den heer De Ruyter, met recommandatie om tot voorkominge van landinge en gevreesde attaque soldaet- en seemanschap te gebruycken, sonder sigh dienthalven aen een plaets te binden.

[Pensionaris Hop seght [3]), dat ter Generaliteit geurgeert, dat de vloot weder ontrent Goerede soude koomen met allegatie van redenen etc. Hollandt en Vrieslandt meenden, de vloot te koomen ontrent Goerede.

Zeelandt en Stadt en Lande: laeten, totdat advys van den Prins van Oranje.

Gelderlandt was soo modest, dat niet wilde decideren.

Uitrecht en Overijssel absent.

Aen De Ruyter toegesonden kondtschappen met last soldaet- en seemanschap te moogen gebruiken, sonder aldaer precise te mogen blyven].

[*Beuningen* en Vrybergen, 23 Julij, Brussel - - - - [4]).

---

1) Cf. Res. Holl. 28 Juli 1672, blz. 50.

2) Cf. id., blz. 51.

3) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

4) Deze brief is geheel gedrukt bij Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 706.

23 Juli 1672.

vyant vernomen te hebben; dat hy vaertuygen uytgesonden had en brieven ontfangen om enige naer Helvoet te seynden; dat hy de ordre, om wederom op Schonevelt te seylen, ontfangen had en soude achtervolgen; dat vry wat schade aen anckers en touwen had geleden.

Dordrecht: dat op den 20en Julij geresolveert is, dat De Ruyter weder naer Schonevelt soude gaen; dat daerin geen verandering derven maecken, vóórdat Sijn Hoogheit geadviseert sal hebben.

Haerlem: niet in see te brengen.

Delft
Leyden
Gouda
} aen Sijn Hoogheit.

Amsterdam: ut supra, ten spoedigste en ondertusschen De Ruyter te ordonneren te blyven, daer hy is.

Noorder-quartier: ut supra.

Ambassadeur Hairen, 6 Julij, Stockholm. Dat de progressen van de Franse wapenen daer grootte consternatie veroorsaeckt hebben, sonderlinge onder de negotianten; dat de rijckxraden beschreven sijn, dogh verneemt niet, dat veranderingh in de resolutie sal maecken; dat alleen de mediatie sullen voortsetten; dat hy aengehouden heeft om secourssen en tot antwoort ontfangen, dat daervan niet was te verwaghten als naer voorgaende presentatie van mediatie; dat de Sweden oock niet genegen sijn tot oprechtinge van een tractaet pro futuro; dat de interessen de Sweden moeten obligeren om een goede vrede te bewercken.

Knijff, Den Helder [1]). Dat de vyantlycke vloot voor de wal hout; dat met kleyn vaertuygh binnen de laetste ton sijn geweest; dat 4 oorloghschepen en 3 branders boven de ton van de laagh [2]) leggen met de vaertuygen uyt de

---

1) Cf. De Jonge, Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen (uitgave 1837), III[1], blz. 186; de daar geciteerde brief van 21 Juli is blijkens de inhoudsopgave dezelfde als de hier genoemde.

2) Met de laag is bedocld de plaats, waar de schepen buiten den

23 Juli 1672.

Suydersee; dat aldaer 3000 huysluyden met 3 compagniën paerden hebben; dat de vordere gepatenteert sijn naer De Sijp, om de schaersheyt van het voer.

* *Prins* van Orange, 22 Julij [1]). Schrijft, dat hy nopende de besorginge van het leger selve aen den Raadpensionaris geschreven heeft en noyt behagen heeft gevonden in pasquillen, alhoewel hy veel van pasquillen heeft moeten lyden; dat de legers wel versorght sijn geweest en dat hy wegens de defecten niet kan particulariseren; dat hy van de secrete correspondentie-penningen geen kennis heeft. ['t Hof advis].

Pensionaris Hop, rapport. Dat ter Generaliteit goetgevonden is, dat aen den admirael De Ruyter gerescribeert soude werden, dat hy op de hoogte van Goeree soude blyven en alle landingen en considerable attaques soecken te voorkomen en voorts adviseren, waer hy sigh met de vloot ten meesten dienste van den staet best soude konnen ophouden, tot nader order van Sijn Hoogheyt, gebruyckende allenthalven soldaet- en seemanschap, en dat, om het advys en goetvinden van Sijn Hoogheyt te vernemen, vanwegen Haer Hoog Mogende gecommitteert waren Hop, Marignault, Can en Hormkes [2]).

Oost-Indische Compagnie versoght een considerable leeninge aen het landt te willen doen.

Haerlem propositie. Dat men behoort te informeren tegens den heer De Groot om te sien, off hy schuldigh off onschuldigh is.

---

stroom liggen, vóórdat ze in de haven komen of ten minste vóórdat ze „binnen de paelen" zijn; zie b. v. in Handvesten van Amsterdam, III, blz. 750, een ordonnantie op de havens etc. van 30 Jan. 1634, art. I en V, en id., IV, blz. 36, een ordonnantie van 20 April 1735, art. I en II. De aanwijzing van deze plaatsen heb ik te danken aan de welwillendheid van Prof. Verdam.

1) Cf. Res. Holl. 23 Juli 1672, blz. 23, en Wagenaar, XIV, blz. 139.

2) Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 700, noemt den laatste „Hoorenken", wat juist is; het was één der Gedeputeerden ter St. Gen. van Groningen.

23—25 Juli 1672.

[*Pensionaris* Ten Hove, rapport [1]). By den Prins van Oranje geweest; versocht, dat nomineren sou de personen, die gemeent hadt ter Generaliteit, dat op souden staen. Seide, dat alstoen genoeghsaem genoteert de persoon, en seide, dat De Groot was. Versocht de redenen te seggen, antwoordde, dat gedacht hadt beter te weesen, de saeke in dese tijdt niet te opperen. Echter, dat De Groot, naer hy vermeinde, sulke ample last van Haer Hoog Mogende of Edel Groot Mogende niet hadt gehadt, als hy wel gedaen hadt.

Edelen etc.: notificatie.

Haerlem: De Groot te doen opstellen, wat gepresenteert heeft; dan aen den Prins van Oranje te communiceren, om te sien, of verder heeft gegaen].

Amsterdam versoeckt [2]), dat Haer Edel Groot Mogende believen te oordelen, off de crijgsraad tot Amsterdam aengesien kan werden voor een wettige en welgeformeerde crijgsraad.

25 Julij. *Veltmaerschalk* Wirts, 24 Julij. Dat de Franse van Vluenen [3]) en Vught sijn opgebroocken naer Boxtel; dat ontrent Heusden alles vry is; dat sy de Bommelerwaert oock gequiteert hebben, dogh 2000 man in Bommel gelaten; de brugh by Boechoven weghgenomen; dat het garnisoen van Bommel met de heer Van Leeuwen tot Gornichem was aengekomen en dat de borgery niet had willen veghten.

Pensionaris Hop, rapport [4]). Dat de Gecommitteerde van Haer Hoog Mogende de resolutie van den 23[en] Julij aen Sijn Hoogheit, buyten de poort tot Gouda, nevens den brieff van den admirael De Ruyter hadden gecommuniceert en desselfs consideratiën en advys versoght en tot

---

1) Dit ontleent Brandt aan Vivien. Cf. Res. Holl. 23 Juli 1672, blz. 33, en Wagenaar, XIV, blz. 125.

2) Cf. Res. Holl. 23 Juli 1672, blz. 27.

3) Bedoeld is Vlijmen; cf. Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p., II, blz. 136 en 150.

4) Cf. Res. Holl. 25 Juli 1672, blz. 34.

antwoort ontfangen, dat men, alvoren daerop te resolveren, het nader schryven van den admirael De Ruyter moest afwaghten.

26 dito. *Cant*, rapport [1]). Dat het tractaet met den Keyser is geteyckent; dat de Staet van het onderhout van de helft van 12.000 man jaerlijckx sal betalen 13 tonnen gouts, dogh by separate acte bedongen, dat de betalinge in plaets van geldt met obligatiën, ten laste van den lande, sal mogen geschieden met den ordinaris interest. Vraeght, off men de afgevallen provintiën mede sal admitteren tot de teyckeningh, en is verstaen, dat sulx alleen door de overige provintiën soude geschieden.

Concept wegen het doen van een generale monsteringh en het rantsoeneren van de gevangen militie, ten eynde om deselve weder in staet te brengen om dienst te konnen doen, met de repartitie over de provintiën, die nogh overigh sijn:

Hollant	68.12.3.	Vóór desen:	Gelderlant	5.12.3.
Seelant	10.16.1.		Hollant	58. 6.2¼.
Vrieslant	13.14.5.		Seelant	9. 3.8.
Stadt en Lande	6.17.3.		Utrecht	5.16.7½.
	100.—.—.		Vrieslant	11.13.2¾.
Gelderlant	5.12.3.	} wert niet gereeckent.	Overijssel	3.11.5.
Utrecht	5.16.7½.		Stadt en Lande	5.16.7½.
Overijssel	3.11.5.			100.—.—.
	15.—.3½.			

* *Schiedam* oproer. Dat het graeu op de been is en het huys van de borgemeester Pesser van Velsen geplondert en sijn persoon qualijck getracteert heeft. Geven voor, dat in het werck van Brandenborgh verraed schuylt, en begeren daervan openingh. [Versoeken mede subsidie tot haer gasthuys]; dreygen met die van Vlaerdingen en Maessluys naer Den Hage te trecken [2]).

---

1) Cf. Secr. Res. 25 Juli, blz. 281, en Res. Holl. 26 Juli 1672, blz. 37.
2) Cf. Fruin, t. a. p., IV, blz. 373 en noot 3.

26—27 Juli 1672.

[Schiedam oproer [1]). Gedeputeerden van Schiedam seggen, dat toen gisteren vergadering der vroetschap, tumulte voor 't stadhuys. Burgers boven gekoomen. Onlusten, meest tegen Pesser; die en andere verraeders. Meest vrouwen in de kaemer; Pesser quaelijck getracteert, geslaegen; in 't huys de glasen uitgeslaegen, wijn uitgetapt. Murmureren seer, dat Brandenburgh genegligeert is].

Rapport Brandenborgh [2]). Dat het tractaet gesloten is den 6^{en} Maij, den 13^{en} daeraenvolgende overgesonden en den 19^{en} dito hier aengekomen; dat twee maenden naer het aentellen van de penningen sullen ageren; dat de gelden op den 25^{en} Maij aen de gemaghtigde van den Churfurst tot Hamborgh sijn voldaen.

27 dito. *Besoigne* geltmiddelen, doleantie 200^{e} penning [3]).

Gecommitteerde Raden: dat sy de schaersheyt van de finantiën tot meermalen hebben gepresenteert; dat het middel van den 200^{en} penning een considerabel middel is; dat de goederen tegenwoordigh geen prijs en hebben; dat, als men doleantiën soude admitteren, de 200^{e} penning soude vervallen; dat de saecken van de werelt light konnen veranderen en dat men, om de goederen tot waerdye te brengen, noetsaeckelijck moet geven; dat men alle doleantiën moet afsnyden, sonder onderscheyt van onder off boven de 12.000 gulden; dat de saecke in sijn executie wel difficulteyt sal vinden, maer dat men die moet passeren.

Dordrecht: dat men in cas van doleantie geen $^1/_8$ part van het middel soude consequeren; dat in de executie wel swaricheden sien, dogh is anders niet te helpen. Soude echter doleantie admitteren ten reguarde van

---

1) Cf. Res. Holl. 26 Juli, blz. 38. Dit verslag heeft Brandt samengesteld, naar hij aangeeft, uit Hop en Vivien. Wat hij aan den eersten ontleent, heb ik op de gewone wijze in dien verslag ingelascht; dat van Vivien geef ik afzonderlijk.

2) Cf. id. 27 Juli 1672, blz. 41. Waarschijnlijk moet dus 27 Juli reeds hier beginnen.

3) Cf. id., blz. 46.

effective verliesen t'sedert de laetste quotificatie, maer niet ten reguarde van deterioratiën en occupatiën van de vyanden.

Haerlem: dat men de doleantiën niet simpelijck kan admitteren off verwerpen; dat Dordrecht wel heeft gedistingueert en sigh daermede soude conformeren.

Delft: ut supra, dogh dat men wat soude konnen defereren aen de steden, die haer cohieren moeten verantwoorden.

Leyden: ut supra.

Amsterdam: souden de destinatie houden, onder off boven de 12.000 gulden, d'eerste aen de steden laten en d'andere aen de Gecommitteerde Raden, dogh dat geen doleantiën souden admitteren over depretiatie ofte verergeringen, maer alleen over effective verliesen.

Gouda: met Delft en Leyden.

Rotterdam: dat, soo wanneer de doleantiën gelaten werden aen de steden, de luyden de magistraten sullen dwingen; voort met Dordrecht.

Alckmaer
Hoorn } met Dordrecht.

Enchuysen: met Delft en Leyden.

Conclusum: dat geen doleantiën over deterioratiën geadmitteert sullen werden als verloop, inundatiën etc., maer alleen van effective verliesen als afbranden, banquerotten etc.; dat de quotisatiën beneden de 12.000 gulden sullen blyven aen de steden.

* *Alewijn* en Boreel, 22 Julij, Hamptoncour - - - - [1]).

Raadpensionaris, missive, 20 Julij - - - - [2]).

Borgemeester Cant. Dat het verblijff van den heer Van Gent by de Coningh van Vranckrijck grote ombrage geeft

---

1) Deze brief, waarvan Hop en Brandt een excerpt geven, is geheel gedrukt in Brandt's Leven van De Ruiter, blz. 703; cf. ook Res. Holl. 27 Juli 1672, blz. 43.

2) Deze brief hoort natuurlijk thuis op 20 Juli en is door Hop bij vergissing hier geplaatst. Zie Res. Holl. 20 Juli 1672, blz. 11, en cf. Wagenaar, XIV, blz. 138, en verder hiervóór blz. 205, noot 3, en blz. 207.

aen de geallieerdens; dat die van den Keyser, Spangne en Brandenborgh oordelen, dat hy hoe eer hoe beetter gerevoceert behoort te werden; dat door den Prins van Orange aen de Engelse ambassadeurs geschreven is, dat de conditiën van Vranckrijck niet aennementlijck waren; dat men de saecke daerby soude konnen laten.

Admirael De Ruyter, 26 Julij, 5 mylen westelijck van West-Cappel. Dat gisteren middagh seyl maeckende, om volgens de resolutie van den 19^{en} dito naer Schonevelt te gaen, ontfangen heeft de resolutie van den 23^{en} daeraenvolgende; dat den crijgsraad met eenparige stemmen heeft geoordeelt, dat men geen seeckere plaets kost nemen, om sigh te posteren; dat de landinge en attaque gedaen souden konnen wesen, eer dat sy daerby souden konnen wesen; dat sy niet bestant sijn tegens den vyant, maer echter wel geresolveert soo dight aen den vyant te gaen als Haer Hoog Mogende ordonneeren; dat van de vyanden geen andere kontschap hebben, als dat deselve op den 23^{en} deser by Texel, het Vlie en Der Schellingh lagen. Geresolveert - - - - [1]).

28 Julij. *Missive* Hogen Raad. Dat 10 maenden van haer tractement ten achteren sijn, een saecke buyten exempel en tegens haer instructie; dat ondertusschen de 200^{e} penning van haer ampten, een capitale leeninge, moeten opbrengen. Versoecken, dat ordre gestelt magh werden tot betalinge [2]).

Haerlem propositie [3]). Dat De Groot versoght behoort te werden rapport te doen wegens de negotiatie met Vranckrijck, om hetselve met de consideratiën van Sijn Hoogheyt geconfereert te werden.

[Gedeputeerden van Haerlem seggen [4]), dat sich niet

---

1) Zie Res. Holl. 27 Juli 1672, blz. 42.

2) Cf. id. 28 Juli 1672, blz. 48.

3) Cf. id., blz. 49.

4) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien en hij heeft als kantteekening hierbij: „Hop, p. 6: Dat De Groot rapport gedaen heeft en 't versoek gedeclineert".

gerust konnen stellen, dat rapport noopende De Groot voor notificatie gehouden. Versoeken, dat hy rapport mooge doen, en dat gestelt in handen van den Prins van Oranje.

Dordrecht: is aengenoomen voor notificatie; soo blyven. Echter niet formaliseren, dat weder rapport doet.

Haerlem: conform propositie.

Delff: fiat, De Groot rapport.

Amsterdam: genoegh, dat eens rapport. Laeten purge aen De Groot open en accusatie aen dengeenen, die dat competeert].

Amsterdam [1]) versoeckt 24 stucken canon tot besettinge en defentie van hare buytenwercken, d'eene helft van 36 ponders en d'andere van 24 ponders.

* *Hop* rapport [2]). Dat ter Generaliteit geresolveert is de missive van den admirael De Ruyter te senden aen Sijn Hoogheyt om advys ende de missive van Beuningen en Vrybergen uyt Brussel aen den heer De Ruyter, met recommandatie om tot voorkominge van landinge en gevreesde attaque soldaet- en seemanschap te gebruycken, sonder sigh dienthalven aen een plaets te binden.

[Pensionaris Hop seght [3]), dat ter Generaliteit geurgeert, dat de vloot weder ontrent Goerede soude koomen met allegatie van redenen etc. Hollandt en Vrieslandt meenden, de vloot te koomen ontrent Goerede.

Zeelandt en Stadt en Lande: laeten, totdat advys van den Prins van Oranje.

Gelderlandt was soo modest, dat niet wilde decideren.

Uitrecht en Overijssel absent.

Aen De Ruyter toegesonden kondtschappen met last soldaet- en seemanschap te moogen gebruiken, sonder aldaer precise te mogen blyven].

[*Beuningen* en Vrybergen, 23 Julij, Brussel - - - - [4]).

---

1) Cf. Res. Holl. 28 Juli 1672, blz. 50

2) Cf. id., blz. 51.

3) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

4) Deze brief is geheel gedrukt bij Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 706.

28—29 Juli 1672.

Haerlem [1]): deputatie in Engelandt schijnt niet aengenaem te wesen; best, dat die heeren terugge en de Prins van Oranje iemant derwaerts senden op synen naem en handelen. Sien de ratificatie van 't tractaat met Vrankrijk te beletten.

Delft: eerst afwachten rapport reden en consideratiën van den Prins van Oranje.

Leyden: conditiën Vrankrijk en Engelandt naer de ministers te worden gesonden].

(29 Juli) [2]). **Dordrecht*, Ruwaert van Putten [3]). Dat den advocaet-fiscael den voorleden Sondagh naer de middagh gekomen is aen het huys van den borgemeester De Wit, met een acte van het Hoff, sonder sigh te adresseren aen borgemeesteren off schepenen; dat de borgemeester, daervan kennis bekomen hebbende, eenige heeren aen sijn huys heeft ontboden, dogh dat de meeste in de kerck waren; dat den advocaet-fiscael ondertusschen met den Ruwaert is weggevaren, tegen de privilegiën van de borgers van Dordrecht en specialijck tegens het privilegie van Dordrecht en Suyd-Hollant, volgens hetwelcke alle borgers voor de kamer-juditieel tereght gestelt moeten werden, sonder eenige provocatie; dat geen reden hebben konnen bevroeden, waerom; dat bedencken viel op het boscruyt [4]), door den Ruwaert, ter begeerte van die van Dordrecht, uyt de vloot gesonden, dogh dat hetselve is

---

1) De hier volgende deliberatie over dezen brief ontleent Brandt aan Vivien.

2) Hop geeft dezen datum niet op, maar cf. Res. Holl. 29 Juli 1672, blz. 54.

3) Cf. Wagenaar, XIV, blz. 142 vlg.

4) Bij Brandt luidt deze passage aldus: „dat bedenken viel op het boscruyt, tot Dordrecht aangehouden. Dat borgemeesteren en regeerder geschreven hebben om eenigh cruyt by leeninge; dat eerst geëxcuseert heeft en daarnaar 3000 ℔ gesonden of, aan landt komende, selve oovergebracht. Dat Gornichem in noodt was en Dordrecht periclitteerde. Dat gouverneurs van plaatsen wel kruyt versenden naar andere guarnisoens, als uyt Den Bosch naar De Grave." Cf. Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 682.

geschiet, omdat de stadt Gornichem en Dordrecht in de uytterste verlegentheyt waren; dat de vloot daerdoor niet is verswackt; [dat de eerscheuten sijn geëxcuseert]; presenteren de waerde te vergoeden; dat gespargeert wierd, dat den Ruwaert getraght soude hebben om een persoon om te kopen, om den Prins om hals te helpen, namentlijck Willem Tichelaer, chirurgijn off barbier van Piershil, sijnde voormaels op de calange van den Ruwaert (veroordeeld) op sijn knye God en de Justitie om vergiffenis te bidden, ende nogh in reatu over het forceren van een jongedoghter, en oock vóór desen tot Dordrecht in apprehensie had geseten; dat het wel waer is, dat de voorszeide Tichelaer is geweest aen het huys van den Ruwaert, dogh dat den Ruwaert daervan aenstonts kennisse heeft gegeven aen den secretaris Muys van Holy; dat het Hoff niet competent is en de procedure bygevolge nul; dat, offschoon den Ruwaert sigh niet geopposeert heeft, de stadt daerby is geinteresseert; dat alle de steden gelycke interest hebben; versoecken, dat enige leden gecommitteert mogen werden om dese saecke te examineren; dat de steden by haer privilegiën geconserveert behoren te blyven; dat mede verwondert sijn, dat de voorszeide barbier niet in hechtenis is genomen; dat de reeckenmeester De Wit sulx aen den president heeft versoght en daernaer by request aen den Raad; versoecken, dat de Staten het Hoff believen te ordonneren, den barbier in hechtenis te stellen en den Ruwaert te renvoyeren aen sijn dagelijcksen rechter.

Secretaris Muys: dat ontrent 3 weecken geleden ontboden is aen het huys by den Ruwaert van Putten, die hem seyde, datter een vreemde vent off quidam aen sijn huys was gekomen, voorgevende dat Sijn Hoogheyt mogelijck soude trouwen met den Hartogh van Jorck [1]),

---

1) Bedoeld is natuurlijk: „met de dochter van den Hartogh van Jorck"; Brandt heeft alleen: „met de dochter". Op te merken is, dat

Leyden: sien niet goets in; soude de predicanten opsetten en de swackheyt der Staten openbaeren.

Amsterdam.

Prins impost bestiael [1]). Dat de vrydom van het bestiael voor den Prins en Princesse-Douariere toegestaen is, mits dat in de Hoven geslacht moeten worden. Versoeken, dat in het volkhuis geslacht mogen worden. Te stellen op den anderen voet].

Dinsdagh 2 Augusti. *Mr.* Pieter de Groot, 1 Augustus, Antwerpen - - - - [2]).

* *Voorslagh* van geltmiddelen [3]) in plaets van de inesgale 200e penning. Familiën:

20.000	yder 2	gulden daags	*f* 40.000.
30.000	yder 1	gulden	*f* 30.000.
30.000	yder 10	stuiver	*f* 15.000.
20.000	yder 5	stuiver	*f* 5.000.
		daaghs	*f* 90.000.

In 't jaer *f* 32.850.0(00).

Oost-Indische Compagnie en andere collegiën tot discretie.

Donderdagh 4 Augusti. * *Raadpensionaris* dimissie [4]). Dat voorleden Saturdagh 19 jaren is verleden, dat hy Raad-

---

1) Cf. Res. Holl. 30 Juli 1672, blz. 60.

2) Deze brief is in zijn geheel gedrukt bij Valckenier, t. a. p., I, blz. 134, (n°. 61 van de Bijlagen), waar men ook vindt De Groot's brief aan de Vroedschap van Rotterdam; evenzoo bij Cornets de Groot, Levensschets van Mr. Pieter de Groot, blz. 35 en 36.

3) Brandt, heeft dit op 30 Juli, maar dat is fout. Cf. Res. Holl. 2 Aug. 1672, blz. 62.

4) De redevoering, door De Witt gehouden bij het neerleggen van zijn ambt, is te vinden Res. Holl. 4 Aug. 1672, blz. 69, en Valckenier, t. a. p., Bijlage 72, blz. 156 vlg.; cf. ook Wagenaar, XIV, blz. 148. Toch heb ik gemeend ook de opteekening van Hop te moeten mededeelen, omdat die in sommige opzichten van de officieele redactie in de resolutiën afwijkt of liever minder gedwongen dan deze is; men vergelijke b.v. wat hier over de houding van Zeeland en Friesland gezegd wordt met den tekst van de resolutiën. — Bij Brandt vindt men kantteekeningen naar Vivien, die ik in de noten mededeel.

4 Augustus 1672.

pensionaris is geworden; datter in die tijdt verscheyde oorlogen sijn geweest, die gesurmonteert sijn door de constantie en liberale contributie van Hollant; dat den tegenwoordigen oorlogh qualijck uytgevallen is [1]); dat hy menighmael gerepresenteert heeft de swaricheden, die uyt desen [2]) oorlogh stonden te verwaghten, en sijn devoiren aengewent tot behoorlycke tegenweer; dat de staet naer de grootheyt van het lichaem en de veelheyt der hoofden sigh wel heeft geëvertueert, dogh dat men niet gewoon is de hant aen de wagen aen te slaen, vóórdat de noot sulx vereyscht; dat Hollant genoeghsaem alleen heeft gecontribueert en Seelant en Vrieslant tot de legerlasten niet hebben gefurneert; dat de posteriteyt niet sal geloven, dat soo grootten verlies in soo weynigh tijdts kan geschieden; dat de vrese tot de regenten en suspicie tot de gemeynte overgegaen is en dat de regenten, die het meeste bewint hebben gehadt, meest hebben moeten lyden en dat hy daervan voor sijn persoon een grootte portie heeft gehadt [3]); dat de resolutiën, die genomen sijn, niet ter executie gebracht hebben konnen werden in de steden ofte ten platten lande; dat de executie de siele is van alle resolutiën; dat daerom in goede moede verstaet, dat sijn dienst voortaen van geen nuttigheit kan sijn [4]), versoekende derhalven sijn dimissie en een honorable retraite in den Hogen Rade, volgens de acte, hem daer-

---

1) Brandt's kantteekening naar Vivien hierbij: „dat den eedt heeft gedaen; veel moeilijkheden subject geweest; te boven gekomen, maer nu swaerder.

2) Id.: „heeft tydelijk gewaerschouwt en gesocht op te wekken tot noodige resistentie. Dat de Staten (van) Holland sooveel doenlijk hebben geviligeert".

3) Id.: „echter de vyanden ongelooflyke progressen gedaen. Dat ontsteltenisse gecauseert en alomme sinistre suspicie tegens hem, Raedtpensionaris, selfs stribbelingen en ongehoorsaemheyt ten platten lande, naederhant overgeslagen in de steden".

4) Id: „Oordeelt daerom, dat best is sich t'excuseren, want niet bequaem te dien opsicht dienst te doen".

4 Augustus 1672.

toe verleent in den jare 1658 [1]), medebrengende, dat hy rangh soude hebben van den jare 1653 [2]), en dewyle het hart soude wesen, dat ymant een jus quesitum benomen soude werden, versoeckt alleen rangh te mogen hebben van den jare 1658 en dat de acte sodanigh opgemaeckt magh werden, hebbende altijdt getraght sijn actiën te reguleren naer de justitie.

Edelen: hadden wel gewenscht, dat de Raadpensionaris had mogen continueren in sijn getrouwe diensten; dat de staet hem niet wel kan missen, en sonderlinge de finantiën; dat sy echter aen de tijdt moeten cederen ende daerom, alhoewel ongaerne, het gedaen versoeck souden accorderen en hem bedanken, houdende voor een acte van modestie, dat hy sigh met den rangh van het jaer 1658 wil genoegen.

Dordrecht: ut supra, op 't behagen van haer principalen. [Wenschten wel, dat de Raedpensionaris sijn getrouwen dienst moght continueren, maer dewijl de tijdt sulks niet kan lyden, sullen op behaegen van haer principalen de demissie en sijn versoek toestaen en bedanken en rang geven van 1658].

Haerlem: soude de dimissie toestaen.

Delft: dat men den Raadpensionaris behoorde te versoeken in den dienst te continueren, dogh sulx niet willende vallen, soude hem een honorable dimissie geven.

Leyden: met de voorsittende leden, op het behagen van de principalen.

Amsterdam: dat aen den heere Raadpensionaris op sijn versoeck een honorable dimissie souden accorderen.

Gouda: met Amsterdam en de Ridderschap.

Rotterdam: had wel gewenscht, dat de Raadpensionaris had mogen continueren; voorts met Amsterdam.

---

1) Id.: „1658, 2 Aug.". Dit is de datum van zijne herbenoeming; de datum van de in den tekst genoemde acte is 6 Aug. 1658.

2) Id.: „1653, 30 Julij". Dit is de datum van zijne bedediging.

Gornichem: met de Ridderschap [1]).

Schiedam: [souden de dimissie toestaen, doch hebben geen kennis van d'acte, maer] soude het versoeck toestaen en den heer Raadpensionaris bedancken.

Schoonhoven: heeft van dit versoeck niet geweten, oordelende hetselve een point van importantie en dat schuldigh is hetselve aen de principalen te refereren; anders op derselver welbehagen [2]).

Briel: had gaern gesien, dat de Raadpensionaris had gelieven te continueren, en soude een honorable dimissie toestaen.

Alckmaer, Hoorn } met de Edelen, op het behagen.

Enchuysen: met Amsterdam.

Monnekendam, Medenblik, Purmereynd } met d'Edelen en Dordrecht.

Conclusum [3]): de dimissie op een honorable manier toe te staen, gelijc t'elckens op de expiratie van de 5 jaren is gedaen, en voorts sessie geven in den Hogen Raad, met commissie en rangh van het jaer 1658.

* *Op* de propositie [4]) van de Ridderschap goetgevonden, den heere Raadpensionaris te versoecken een staet van de finantie te formeren.

[Haerlem [5]): Beverning besoigneren; Gecommitteerde Raden met hem te overleggen.

Delft etc.: Raedtpensionaris De Wit versoeken].

---

1) Brandt heeft: „Gornichem: met Amsterdam", wat trouwens ongeveer op hetzelfde neerkomt.

2) Bij Brandt hier deze kantteekening naar Vivien: „Schoonhoven: versoekt tijdt; echter mede — dimissie toestaen — op behaegen".

3) Cf. Res. Holl. 4 Aug. 1672, blz. 69. Op te merken valt, dat 't „honorabel" daar is weggelaten! Ook in eene kantteekening naar Vivien heeft Brandt: „op de honorabelste maniere". Het besluit werd 6 Aug. gearresteerd; zie hierna op 5 en 6 Aug., blz. 249 en 256.

4) Cf. Res. Holl. 4 Aug. 1672, blz. 73.

5) Deze deliberatie ontleent Brandt aan Vivien.

4 Augustus 1672.

Rapport Beverningh [1]). Dat met Sijn Hoogheyt had gesproocken en dat deselve aengaende het Engelsche wesen niet anders konde seggen, als hetgeen begrepen was in de brieff van den Coningh, aen hem geschreven [2]); dat hy oordeelde, dat men met 's lants vloot vigoureus behoorde te ageren, en dat hy te dien eynde gister een brieff aen den luitenant-admirael De Ruyter had geschreven om deselve te encourageren; dat men Gedeputeerde aen boort behoorde te senden, om de defecten op te nemen en deselve te versorgen, maer niet om op 's lants vloot te ageren; dat voorts de waertgelders, die geen wapenen hadden, gecasseert en die andere vooralsnogh aengehouden behoorden te werden, totdat men genoeghsame militie soude hebben; dat sigh ten aensien van de Gedeputeerde uyt de overheerde provintiën niet soude formaliseren; dat men aen de ééne syde het wesen van de Unie sooveel mogelijck behoorde te conserveren, maer aen de andre syde bevont, dat sy geen representatyf en hadden, en derhalven niet vreemt soude vinden, dat men haer sachiens dimitteerde; dat aen de gouverneurs en commandanten van de steden en forten soude schryven, haer aenvertroude posten wel te bewaren; dat men het werck van de militie in ordre moest brengen en daerom circulaire brieven had laten afgaen, om te weetten, waer het volck was; dat een lijst had van de oude en nieuwe militie, op Suyd- en Noort-Hollant gerepartieert; dat tot Hamborgh 2 compagniën uytgelesen dragonders gekomen waren, die by gebreck van gelt souden verlopen, versoeckende, dat deselve onder sijn regiment moghten werden gebracht; dat geoordeelt heeft, dat men Saxen mede in de party behoort te brengen [3]), om door middel van dien de Franse mesures in het Rijck te vernietigen; dat Saxen geattacheert is aen het Huys van Oostenrijck

---

1) Cf. Res. Holl. 4 Aug. 1672, blz. 72.
2) Cf. hierna, blz. 250.
3) Cf. Secr. Res. Holl. 4 Aug. 1672, blz. 283.

en vermits de voorgangh van den Keyser wel soude volgen etc.

* *Brasser*, uyt Hamelen, 21 en 24 Julij. Dat Brandenborgh in persoon naer Minden sal afkomen; dat Hanover met Haer Hoog Mogende in goede correspondentie soeckt te leven; dat men voor seeker hout, dat de Keyserlycke troepen marcheren; dat uyt Hollant geschreven wert, dat de finantie uytgeput is, de regeringh oneens, de borgery geconsterneert, de gemeente gaende gemaeckt; dat aen Bockingam en Arlington daervan kennisse gegeven sijnde, op hoop om deselve van Vranckrijck af te trecken, over Vlaenderen naer Engelant sijn vertrocken; dat de twee heeren Wickefort, vader en zoon, sulx schrijven en Du Pré en Jaques Martin [1]) hetselve debiteren; dat Brandenborgh den 2en Augustus sal vertrecken, Cel en Wolfenbuttel constant blyven etc.

Geresolveert: Wickefort te vermanen, sigh te willen onthouden van diergelycke tydinge over te schryven, en Amsterdam te versoecken tegen de andere personen te informeren.

Hairen, Stockholm, 20 Julij. Dat van dat rijck niet goets is te verwaghten; dat geen secoursen willen toestaen, maer eerst de mediatie willen presenteren. Versoeckt permissie om te mogen vertrecken en ordre om sijn caros, paerden en meubelen te verkopen.

Missive Staten-Generael, 30 Julij, notificerende, dat sy een premie op het lijff van Mombas hebben gestelt, versoekende publicatie. Fiat.

5 Augusti. * *Dordrecht* propositie [2]). Dat men de extentie van de resolutie op de dimissie van den Raadpensionaris

---

1) Wie dit zijn, is mij onbekend. De passage, waarin zij genoemd worden, komt voor in den brief van Brasser aan De Witt van 24 Julij (Rijksarchief); er wordt daar verder niets over hen gezegd dan dat Du Pré woont op de Heeregracht en Jacques Martin „by de Leitse Schuyten", beide te Amsterdam. Cf. Res. Holl. 4 Aug. 1672. blz 68.

2) Ook een kort verslag bij Brandt naar Vivien, dat geen belangrijke afwijkingen bevat.

5 Augustus 1672.

buyten resumptie behoort te houden, totdat daervan communicatie gegeven sal wesen aen Sijn Hoogheyt, en den heer Van Beverningh te versoecken om 't selve te doen.

Fiat. En rapport van Beverningh, dat Sijn Hoogheyt een dagh 2 off 3 versoeckt, om op d'ingredienten van de extentie sijn gedaghten te laten gaen.

Staet van de militie [1]):

4 Februarij
28 Martij
24 April
} aengenomen 193 compagniën paerden, 15.510 ruyters;

daervan nogh overigh 128 compagniën paerden, 10.350 ruyters, 2 compagniën guardes daeronder gereeckent; rest 65 compagniën paerden; ergo vermindert 5160 ruyters.

Te voet 903 compagniën, 91.125 koppen,
in wesen 576 compagniën,
vermindert 227 compagniën te voet [2]).

Dat men moet houden 160 compagniën paerden,
en 666 compagniën te voet.

Dat men de quotes over de 4 provintiën behoort te reparteren als volght in het hondert - - - - [3]).

Militie:				
Hollant	te paert	110 compagniën,	te voet	457
Seelant	te paert	17	te voet	72
Vrieslant	te paert	22	te voet	91
Stadt en Lande	te paert	11	te voet	46
	t'samen	160	t'samen	666.

* *Brief* van den Coningh van Engelant aen Sijn Hoogheyt, overgebracht door den heer Rhede van Renswoude, ende by de provintiën ter Generaliteit goetgevonden deselve niet te communiceren, maer Sijn Hoogheyt voor sijn

---

1) Cf. Res. Holl. 5 Aug. 1672, blz. 78 vlg.

2) Deze berekening komt niet uit. Ik vermoed, dat het eerste getal moet zijn: 703; cf. hiervóór, blz. 51.

3) Hier volgt precies dezelfde berekening van de quotisatie voor de vier provinciën als reeds gegeven is hiervóór, blz. 235.

gegeven communicatie te bedancken [1]), dogh by de Gedeputeerde van Haerlem copie versoght en meteen, dat deselve in de vergaderingh gelesen moght werden.

[*Gedeputeerden* uit Engelandt [2]). Dat Sijn Hoogheit van advys is, dat men de Gedeputeerden sou mogen revoceren.

Edelen etc. [3]): fiat revocatie.

Haerlem: idem, maer versoeken ook opening van den brief des Konings van Engelandt aen den Prins van Oranje. Ook Sijn Hoogheit dirigeren ten beste, dat geen ratificatie van 't laeste tractaet tusschen Vrankrijk en Engelandt.

Beverning segt, dat de brief gese..... [4]).

Fiat revocatie.

Haerlem: versoeken lecture te hebben van de missive van den Koning van Engelandt aen den Prins van Oranje.

Dordrecht etc.: niet formaliseren.

Leiden: de brief is aen Sijn Hoogheit.

Amsterdam: geadresseert, die meester van].

* *Missive* Overbeeck, 2 Augustus, 3 mylen beoosten de Eems - - - - [5]).

[Dordrecht [6]): bekommert aen d'één en d'andre syde;

---

1) Dit slaat op de Res. van de Staten-Generaal van 1 Aug., waarbij op den door Fagel medegedeelden brief van Karel II aan den Prins (zie Archives de la Maison d'Orange-Nassau, Série II, Tome V, p. 265) besloten werd den Prins te bedanken „ende dat deselve missive aen Sijn Hoocheyt door den voorseyden Griffier sal werden gerestitueert"; Res. St. Gen. 1 Aug. 1672. — Waarom men eerst met dien brief zoo geheimzinnig deed? Hij werd later zelfs gedrukt en overal verspreid; zie hierna op 12 Augustus, blz. 266, en over den brief zelf, cf. Fruin, t. a. p., IV, blz. 341 en noot 3, en 353, noot 3.

2) Cf. Res. Holl. 5 Aug. 1672, blz. 75.

3) Deze deliberatie over de terugroeping ontleent Brandt aan Vivien.

4) Aldus bij Brandt; lees: gesecreteert(?).

5) Mededeeling van de aankomst der Oost-Indische retourvloot bij de Eems; zie Secr. Res. Holl. 5 Aug. 1672, blz. 283 vlg., waar een even breed extract uit den brief van Overbeek, den commandeur dier vloot, en de daarop genomen Res., als bij Hop en Brandt.

6) Deze deliberatie over den brief van Overbeek ontleent Brandt aan Vivien. Cf. ook Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 722.

5—6 Augustus 1672.

De Ruiter toesenden missive advertentie; animeren, dat resoluit, en hem aenbevolen laeten.

Haerlem: eerst advys Prins van Oranje.

Amsterdam: salus populi, de heele welstandt des vaderlandts hanght daeraen. D'Engelschen sullen soeken te ruineren; De Ruiter kennis geven en recommandatie, dat betrachte etc.; den Prins van Oranje kennis geven, sonder de saeke op te houden.

Alkmaer: loots ook naer De Ruiter.

Hoorn: 2 bewindthebbers mede naer de vloot en naer de Prins van Oranje.

De Ruiter vloot opsoeken en salveren; admiraliteit Mase en Amsterdam kennis geven].

. *Secrete* artikelen, opgeright tusschen de Coningen van Vranckrijck en Sweden, op den 14^en^ April 1672 [1]), sijnde notabel.

6 Augusti. * *Beverningh*, rapport Oost-Indische schepen [2]). Dat met Sijn Hoogheyt had gesproocken wegen d'aenschryvinge aen den luitenant-admirael De Ruyter, tot afhalinge van de 14 Oost-Indische retourschepen van de Eems, en dat Sijn Hoogheyt gevraeght had, waerom dat men hem sprack, als de depesches al af waren, en dat gerecommandeert had, dat men geen combat temerairlijck soude wagen.

[Haerlem: dat men De Ruiter behoort aen te schryven, dat niet temerairlijk sal gaen.

Alle d'andere leden persisteren].

Gepersisteert by de vorige resolutie.

[Beverning gesegt [3]), dat met Sijn Hoogheit gesprooken over de tyding van d'Oost-Indische retourscheepen. Prins van Oranje vraeghde, of de woorden van de resolutie soo positive laegen, dat De Ruiter sou moeten ageren. Verstaen hebbende van jae, toonde bekommering en oordeelde, dat

---

1) Dit verdrag bij Dumont, Corps Diplomatique, VII[1], p. 166 vlg.
2) Cf. Secr. Res. Holl. 6 Aug. 1672, blz. 235.
3) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

— men — naerder — behoorde — te schryven, dat niet temerair — soude — engageren in gevecht.

Edelen: waer best te verblyven by de resolutie van gisteren. Sijn Hoogheit soeken te permoveren, dat laet gaen; soo persisteert, met sijn consideratiën.

Haerlem, Dordrecht: Sijn Hoogheit soeken te disponeren, dat by de ordre laeten.

Delft etc.: idem.

Ter Generaliteit dirigeren, dat Beverning de resolutie aen den Prins van Oranje mooge communiceren en soeken te disponeren, dat acquiesceert en by de resolutie blyven].

* *Klaght* borgemeester Hallingh. Dat hy nevens de heeren Meerman en Castricum gebruyckt was tot wapeningh van de huysluyden ten plattelande [1]); dat doenmaels enige van deselve in verseeckeringh waren genomen; dat de vrouwen en kinderen daerover seer t'onvrede waren geweest; dat sy vergoedinge hadden gepretendeert van haer geweer en betalinge van haer rantsoen, soldy etc., en daerover op de been waren geraeckt, sijn huys geplondert en wel 12.000 gulden schade hadden gedaen; dat sy daerenboven sijn huys in Beyerlant hadden geplondert, het goet vervoert en verkoght, en, terwijl hem sulx alleen ter oorsaeck van de voorszeide commissie was overgekomen, versoeckt vergoedinge ofte vrydom van verpondinge en alle extraordinaris schattinge voor 15 jaren. [Aen de Gecommitteerde Raeden].

Leyden adviseert, dat men de schade aen de boeren behoorde te verhalen, seggende, dat de ambaghtsbewaerders de schuldige wel souden kennen, dogh by d'andere leden overgenomen.

* *Haerlem* urgeert [2]), dat men ter Generaliteit propositie behoorde te doen, ten eynde de brieff van den Coningh van Engelant, aen Sijn Hoogheit geschreven, gecommuniceert moght werden.

---

1) Cf. o. a. hiervóór, blz. 103, en over de klacht zelf, blz. 220.

2) Brandt heeft dit ook naar Vivien, maar zonder noemenswaardig verschil.

6 Augustus 1672.

* *Beverningh*, rapport 's lants vloot [1]). Dat met Marignault Sijn Hoogheyt heeft gesproocken ter presentie van den griffier Fagel en dat Sijn Hoogheyt oordeelde, dat de behoudenis van de vloot de behoudenis van het landt was; dat hy mede sigh liet gelegen sijn aen de behoudenis van de Oost-Indische retourschepen, dogh meynde, dat op vier middelen gelet diende te werden [2]):

1. dat men de vloot en retourschepen beyde moest conserveren;

2. dat men, voor de Eems komende en de vyant soo sterck vindende, dat men peryckel soude lopen, geen combat diende te wagen, maer wederom behoorde te lopen op de vorige posten;

3. dat de retourschepen albereyts genomen sijnde, oock geen combat moest wagen, als de Engelsche stercker waren als wy;

4. dat men, vermits geseyt wierd, dat de Engelsche dessein hadden met 150 kitsen, extraordinaris gemant, een landinge te ondernemen, voor de Eems niet lange moest blyven, maer met off sonder Oost-Indische schepen ten spoedigste wederom keeren.

Dat Sijn Hoogheyt andersins de genomen resolutie niet soude konnen acquiesceren, dogh sigh echter refereerde aen het goetvinden van de regeringe; dat daerop Sijn Hoogheyt gerepresenteert is de kostelijckheyt van de retourschepen en de gelegentheyt om den vyant aen te tasten, die van dagh tot dagh stercker stont te werden; dat onse vloot oock veel gelt had gekost en niet moest blyven leggen als een doodt lichaem; dat saecken van oorlogh altijdt subject waren aen onseeckeren uytslagh, en meer

---

1) Cf. Secr. Res. Holl. 6 Aug. 1672, blz. 286.

2) Brandt geeft deze punten in eene kantteekening ook naar Vivien; ze komen in hoofdzaak op hetzelfde neer. Punt 3 echter luidt: „soo d'Engelsche niet sterck, de retourvloot herwaerts". Punt 4 bij Vivien vat punt 3 en 4 van Hop samen. — Cf. Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 724.

andere redenen, dogh dat Sijn Hoogheyt had gepersisteert; [dat seer heeft hooren schieten].

Dordrecht: soude blyven by de geëxtendeerde resolutie, en dat alle veranderingh den luitenant-admirael De Ruyter irresolut soude maecken; dat de officieren doorgaens hellen aen de blode kant; dat in de woorden soldaet- en seemanschap alles resideert; dat men echter wat moet defereren aen het advys van den admirael-generael en daerom 2 van de voorszeide pointen soude konnen passeren, dogh de 2 andere, spreeckende van slagh te leveren, buyten de resolutie soude laten.

Amsterdam [1]): dat in de resolutie alleen resideert, wat in de voorszeide vier pointen is begrepen, dewijl daerby geordonneert is soldaet- en seemanschap te gebruycken; dat het verder extenderen van de resolutie de admirael De Ruyter en sijn officieren irresolut soude maecken.

Gouda [2]): met de vorige leden, dogh dat men moet sien, hoe dat men de saecke met de provintiën best sal schicken, om niet tegen het advys van den admiraelgenerael aen te gaen.

Rotterdam: dat alles gelaten behoort te werden aen het beleyt van den admirael De Ruyter, en voort met Amsterdam.

Gornichem: dat van de vloot niet veel te verwaghten sal sijn, als men niet klaer spreeckt, en daerom de saecke by de extentie van gister soude laten, dogh sien tegemoet, dat, soo het tegens het advys van Sijn Hoogheyt gaet en 's lants vloot enigh ongeluck overkomt, de gemeente niet te stillen sal sijn.

Alckmaer: dat men niet kan stuyren aen de wal; dat alle conditionele cautele niet als quaad konnen doen, en voorts met Amsterdam.

---

1) Brandt heeft hiernaast als kantteekening naar Vivien: „de mutinatie sal weder toeneemen, soo de retourvloot verlooren".

2) Id.: „geen bekommering, dat de officieren te resoluit sullen gaen. Limitatie sal meer timiditeit brengen. Echter wenschte, dat provinciën eenpaerig daerin haer devoiren doen".

6 Augustus 1672.

Hoorn: ut supra [1]).

Enchuysen: dat altijdt van opinie sijn geweest, dat men behoorde toe te tasten; dat men wat moet hasarderen off de vloot doen invallen; dat de descente niet belet kan werden, als wy geen stant derven houden; dat des vyants maght van dagh tot dagh sal accresceren en dat men by de resolutie van gister behoort te persisteren; sulx met Amsterdam.

Edam: ut supra; [dat het toesenden van een nieuwe resolutie weder nieuwe irresoluytheit soude maaken; dat men de vloot moet gebruyken; met Amsterdam].

Purmereynd: ut supra.

Conclusum: te persisteren by de resolutie en de saecke by de bontgenoten ten besten in te schicken.

[Naeder omvraege, of ter Generaliteit per majora [2]).

Dordrecht etc.: fiat.	Gouda: bekommert, dat Zeelandt
Amsterdam.	sal teegen wesen.
Enchuysen.	Gornichem. Edam.
	Hoorn. Purmerendt [3]).

Leden ter Generaliteit gaen te saemen in soo hevige contestatiën; kan dan naeder gehoort worden het sentiment van de leden].

* *Resolutie* [4]) op de versoghte dimissie van den heere Raadpensionaris De Wit, volgens de extensie, conform d'intentie van den heere Prince van Orange, sonder relatie tot de bedanckinge van den jare 1668.

* *Rapport* besoigne 's lants vloot. Dat Hollant, Vrieslant en Stadt en Lande hebben gepersisteert, dogh Seelant had laten aenteyckenen, dat sigh conformeerde met het

---

1) Volgens Brandt: „met Amsterdam".

2) Deze nadere rondvraag ontleent Brandt aan Vivien.

3) Deze vier steden dachten als Gouda en wel, dat „in cas van disparitеit", „een bezeinding aen Sijn Hoogheit" gedaan moest worden; dit blijkt uit een kantteekening van Brandt bij de eerste rondvraag; cf. ook hierna, blz. 257. Amsterdam en Enkhuizen gaan waarschijnlijk evenals de niet genoemde steden met Dordrecht.

4) Brandt heeft hiervan ook een kort verslag naar Vivien.

advys van Sijn Hoogheyt van 's lants vloot niet te hasarderen.

Edelen: persisteren, en Beverningh te versoecken om de reden aen Sijn Hoogheyt te representeren.

Dordrecht, Amsterdam } ut supra.

Gouda: dat men niet behoort te concluderen by overstemminge van de provintiën, maer de saecke souden ophouden en besendinge doen aen den Prins ofte andersints een geraisonneerde missive aen denselve te schryven met representatie van de redenen van de genomen resolutie.

Gornichem, Schiedam, Schoonhoven } hetselve.

Alckmaer, Hoorn, Enchuysen } met de Ridderschap.

Edam, Purmereynt } met Gouda.

Die van Edam en Purmereynt sigh voegende met de heeren Edelen, is naer resumptie gepersisteert en den heer Van Beverningh versoght de redenen van dien aen Sijn Hoogheyt te representeren.

[Saterdagh den 6en Augusti noch vergadering, ten 9 uuren des avondts [1]).

Pensionaris Vivien, rapport 't geene ter Generaliteit noopende het advys van den Prins van Oranje gepasseert; òf verandering om d'aenteikening van Zeelandt òf persisteren?

Edelen [2]): laeten de saek ter Generaliteit by de conclusie, gister en huiden genomen.

---

1) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien; daarbij staat het verslag van Hop (zie boven) als kantteekening.

2) De onder de Edelen genoemde steden hebben met dezen, de onder Gouda genoemde met Gouda geadviseerd; cf. het verslag van Hop, hierboven.

4 Augustus 1672.

Rapport Beverningh [1]). Dat met Sijn Hoogheyt had gesproocken en dat deselve aengaende het Engelsche wesen niet anders konde seggen, als hetgeen begrepen was in de brieff van den Coningh, aen hem geschreven [2]); dat hy oordeelde, dat men met 's lants vloot vigoureus behoorde te ageren, en dat hy te dien eynde gister een brieff aen den luitenant-admirael De Ruyter had geschreven om deselve te encourageren; dat men Gedeputeerde aen boort behoorde te senden, om de defecten op te nemen en deselve te versorgen, maer niet om op 's lants vloot te ageren; dat voorts de waertgelders, die geen wapenen hadden, gecasseert en die andere vooralsnogh aengehouden behoorden te werden, totdat men genoeghsame militie soude hebben; dat sigh ten aensien van de Gedeputeerde uyt de overheerde provintiën niet soude formaliseren; dat men aen de ééne syde het wesen van de Unie sooveel mogelijck behoorde te conserveren, maer aen de andre syde bevont, dat sy geen representatyf en hadden, en derhalven niet vreemt soude vinden, dat men haer sachiens dimitteerde; dat aen de gouverneurs en commandanten van de steden en forten soude schryven, haer aenvertroude posten wel te bewaren; dat men het werck van de militie in ordre moest brengen en daerom circulaire brieven had laten afgaen, om te weetten, waer het volck was; dat een lijst had van de oude en nieuwe militie, op Suyd- en Noort-Hollant gerepartieert; dat tot Hamborgh 2 compagniën uytgelesen dragonders gekomen waren, die by gebreck van gelt souden verlopen, versoeckende, dat deselve onder sijn regiment moghten werden gebracht; dat geoordeelt heeft, dat men Saxen mede in de party behoort te brengen [3]), om door middel van dien de Franse mesures in het Rijck te vernietigen; dat Saxen geattacheert is aen het Huys van Oostenrijck

---

1) Cf. Res. Holl. 4 Aug. 1672, blz. 72.
2) Cf. hierna, blz. 250.
3) Cf. Secr. Res. Holl. 4 Aug. 1672, blz. 283.

en vermits de voorgangh van den Keyser wel soude volgen etc.

* *Brasser*, uyt Hamelen, 21 en 24 Julij. Dat Brandenborgh in persoon naer Minden sal afkomen; dat Hanover met Haer Hoog Mogende in goede correspondentie soeckt te leven; dat men voor seeker hout, dat de Keyserlycke troepen marcheren; dat uyt Hollant geschreven wert, dat de finantie uytgeput is, de regeringh oneens, de borgery geconsterneert, de gemeente gaende gemaeckt; dat aen Bockingam en Arlington daervan kennisse gegeven sijnde, op hoop om deselve van Vranckrijck af te trecken, over Vlaenderen naer Engelant sijn vertrocken; dat de twee heeren Wickefort, vader en zoon, sulx schrijven en Du Pré en Jaques Martin [1]) hetselve debiteren; dat Brandenborgh den 2en Augustus sal vertrecken, Cel en Wolfenbuttel constant blyven etc.

Geresolveert: Wickefort te vermanen, sigh te willen onthouden van diergelycke tydinge over te schryven, en Amsterdam te versoecken tegen de andere personen te informeren.

Hairen, Stockholm, 20 Julij. Dat van dat rijck niet goets is te verwaghten; dat geen secoursen willen toestaen, maer eerst de mediatie willen presenteren. Versoeckt permissie om te mogen vertrecken en ordre om sijn caros, paerden en meubelen te verkopen.

Missive Staten-Generael, 30 Julij, notificerende, dat sy een premie op het lijff van Mombas hebben gestelt, versoekende publicatie. Fiat.

5 Augusti. * *Dordrecht* propositie [2]). Dat men de extentie van de resolutie op de dimissie van den Raadpensionaris

---

1) Wie dit zijn, is mij onbekend. De passage, waarin zij genoemd worden, komt voor in den brief van Brasser aan De Witt van 24 Julij (Rijksarchief); er wordt daar verder niets over hen gezegd dan dat Du Pré woont op de Heeregracht en Jacques Martin „by de Leitse Schuyten", beide te Amsterdam. Cf. Res. Holl. 4 Aug. 1672. blz 68.

2) Ook een kort verslag bij Brandt naar Vivien, dat geen belangrijke afwijkingen bevat.

5 Augustus 1672.

buyten resumptie behoort te houden, totdat daervan communicatie gegeven sal wesen aen Sijn Hoogheyt, en den heer Van Beverningh te versoecken om 't selve te doen.

Fiat. En rapport van Beverningh, dat Sijn Hoogheyt een dagh 2 off 3 versoeckt, om op d'ingredienten van de extentie sijn gedaghten te laten gaen.

Staet van de militie [1]):

4 Februarij
28 Martij
24 April
} aengenomen 193 compagniën paerden, 15.510 ruyters;

daervan nogh overigh 128 compagniën paerden, 10.350 ruyters, 2 compagniën guardes daeronder gereeckent; rest 65 compagniën paerden; ergo vermindert 5160 ruyters.

Te voet 903 compagniën, 91.125 koppen,
in wesen 576 compagniën,
vermindert 227 compagniën te voet [2]).

Dat men moet houden 160 compagniën paerden,
en 666 compagniën te voet.

Dat men de quotes over de 4 provintiën behoort te reparteren als volght in het hondert - - - - [3]).

Militie:				
Hollant	te paert	110 compagniën,	te voet	457
Seelant	te paert	17	te voet	72
Vrieslant	te paert	22	te voet	91
Stadt en Lande	te paert	11	te voet	46
	t'samen	160	t'samen	666.

* *Brief* van den Coningh van Engelant aen Sijn Hoogheyt, overgebraght door den heer Rhede van Renswoude, ende by de provintiën ter Generaliteit goetgevonden deselve niet te communiceren, maer Sijn Hoogheyt voor sijn

---

1) Cf. Res. Holl. 5 Aug. 1672, blz. 78 vlg.

2) Deze berekening komt niet uit. Ik vermoed, dat het eerste getal moet zijn: 703; cf. hiervóór, blz. 51.

3) Hier volgt precies dezelfde berekening van de quotisatie voor de vier provinciën als reeds gegeven is hiervóór, blz. 235.

gegeven communicatie te bedancken [1]), dogh by de Gedeputeerde van Haerlem copie versoght en meteen, dat deselve in de vergaderingh gelesen moght werden.

[*Gedeputeerden* uit Engelandt [2]). Dat Sijn Hoogheit van advys is, dat men de Gedeputeerden sou mogen revoceren.

Edelen etc. [3]): fiat revocatie.

Haerlem: idem, maer versoeken ook opening van den brief des Konings van Engelandt aen den Prins van Oranje. Ook Sijn Hoogheit dirigeren ten beste, dat geen ratificatie van 't laeste tractaet tusschen Vrankrijk en Engelandt.

Beverning segt, dat de brief gese..... [4]).

Fiat revocatie.

Haerlem: versoeken lecture te hebben van de missive van den Koning van Engelandt aen den Prins van Oranje.

Dordrecht etc.: niet formaliseren.

Leiden: de brief is aen Sijn Hoogheit.

Amsterdam: geadresseert, die meester van].

* *Missive* Overbeeck, 2 Augustus, 3 mylen beoosten de Eems - - - - [5]).

[Dordrecht [6]): bekommert aen d'één en d'andre syde;

---

1) Dit slaat op de Res. van de Staten-Generaal van 1 Aug., waarbij op den door Fagel medegedeelden brief van Karel II aan den Prins (zie Archives de la Maison d'Orange-Nassau, Série II, Tome V, p. 265) besloten werd den Prins te bedanken „ende dat deselve missive aen Sijn Hoocheyt door den voorseyden Griffier sal werden gerestitueert"; Res. St. Gen. 1 Aug. 1672. — Waarom men eerst met dien brief zoo geheimzinnig deed? Hij werd later zelfs gedrukt en overal verspreid; zie hierna op 12 Augustus, blz. 266, en over den brief zelf, cf. Fruin, t. a. p., IV, blz. 341 en noot 3, en 353, noot 3.

2) Cf. Res. Holl. 5 Aug. 1672, blz. 75.

3) Deze deliberatie over de terugroeping ontleent Brandt aan Vivien.

4) Aldus bij Brandt; lees: gesecreteert(?).

5) Mededeeling van de aankomst der Oost-Indische retourvloot bij de Eems; zie Secr. Res. Holl. 5 Aug. 1672, blz. 283 vlg., waar een even breed extract uit den brief van Overbeek, den commandeur dier vloot, en de daarop genomen Res., als bij Hop en Brandt.

6) Deze deliberatie over den brief van Overbeek ontleent Brandt aan Vivien. Cf. ook Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 722.

5—6 Augustus 1672.

De Ruiter toesenden missive advertentie; animeren, dat resoluit, en hem aenbevolen laeten.

Haerlem: eerst advys Prins van Oranje.

Amsterdam: salus populi, de heele welstandt des vaderlandts hanght daeraen. D'Engelschen sullen soeken te ruineren; De Ruiter kennis geven en recommandatie, dat betrachte etc.; den Prins van Oranje kennis geven, sonder de saeke op te houden.

Alkmaer: loots ook naer De Ruiter.

Hoorn: 2 bewindthebbers mede naer de vloot en naer de Prins van Oranje.

De Ruiter vloot opsoeken en salveren; admiraliteit Mase en Amsterdam kennis geven].

. *Secrete* artikelen, opgeright tusschen de Coningen van Vranckrijck en Sweden, op den 14[en] April 1672 [1]), sijnde notabel.

6 Augusti. * *Beverningh*, rapport Oost-Indische schepen [2]). Dat met Sijn Hoogheyt had gesproocken wegen d'aenschryvinge aen den luitenant-admirael De Ruyter, tot afhalinge van de 14 Oost-Indische retourschepen van de Eems, en dat Sijn Hoogheyt gevraeght had, waerom dat men hem sprack, als de depesches al af waren, en dat gerecommandeert had, dat men geen combat temerairlijck soude wagen.

[Haerlem: dat men De Ruiter behoort aen te schryven, dat niet temerairlijk sal gaen.

Alle d'andere leden persisteren].

Gepersisteert by de vorige resolutie.

[Beverning gesegt [3]), dat met Sijn Hoogheit gesprooken over de tyding van d'Oost-Indische retourscheepen. Prins van Oranje vraeghde, of de woorden van de resolutie soo positive laegen, dat De Ruiter sou moeten ageren. Verstaen hebbende van jae, toonde bekommering en oordeelde, dat

---

1) Dit verdrag bij Dumont, Corps Diplomatique, VII[1], p. 166 vlg.
2) Cf. Secr. Res. Holl. 6 Aug. 1672, blz. 285.
3) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

— men — naerder — behoorde — te schryven, dat niet temerair — soude — engageren in gevecht.

Edelen: waer best te verblyven by de resolutie van gisteren. Sijn Hoogheit soeken te permoveren, dat laet gaen; soo persisteert, met sijn consideratiën.

Haerlem, Dordrecht: Sijn Hoogheit soeken te disponeren, dat by de ordre laeten.

Delft etc.: idem.

Ter Generaliteit dirigeren, dat Beverning de resolutie aen den Prins van Oranje mooge communiceren en soeken te disponeren, dat acquiesceert en by de resolutie blyven].

* *Klaght* borgemeester Hallingh. Dat hy nevens de heeren Meerman en Castricum gebruyckt was tot wapeningh van de huysluyden ten plattelande [1]); dat doenmaels enige van deselve in verseeckeringh waren genomen; dat de vrouwen en kinderen daerover seer t'onvrede waren geweest; dat sy vergoedinge hadden gepretendeert van haer geweer en betalinge van haer rantsoen, soldy etc., en daerover op de been waren geraeckt, sijn huys geplondert en wel 12.000 gulden schade hadden gedaen; dat sy daerenboven sijn huys in Beyerlant hadden geplondert, het goet vervoert en verkoght, en, terwijl hem sulx alleen ter oorsaeck van de voorszeide commissie was overgekomen, versoeckt vergoedinge ofte vrydom van verpondinge en alle extraordinaris schattinge voor 15 jaren. [Aen de Gecommitteerde Raeden].

Leyden adviseert, dat men de schade aen de boeren behoorde te verhalen, seggende, dat de ambaghtsbewaerders de schuldige wel souden kennen, dogh by d'andere leden overgenomen.

* *Haerlem* urgeert [2]), dat men ter Generaliteit propositie behoorde te doen, ten eynde de brieff van den Coningh van Engelant, aen Sijn Hoogheit geschreven, gecommuniceert moght werden.

---

1) Cf. o. a. hiervóór, blz. 103, en over de klacht zelf, blz. 226.

2) Brandt heeft dit ook naar Vivien, maar zonder noemenswaardig verschil.

6 Augustus 1672.

* *Beverningh*, rapport 's lants vloot [1]). Dat met Marignault Sijn Hoogheyt heeft gesproocken ter presentie van den griffier Fagel en dat Sijn Hoogheyt oordeelde, dat de behoudenis van de vloot de behoudenis van het landt was; dat hy mede sigh liet gelegen sijn aen de behoudenis van de Oost-Indische retourschepen, dogh meynde, dat op vier middelen gelet diende te werden [2]):

1. dat men de vloot en retourschepen beyde moest conserveren;
2. dat men, voor de Eems komende en de vyant soo sterck vindende, dat men peryckel soude lopen, geen combat diende te wagen, maer wederom behoorde te lopen op de vorige posten;
3. dat de retourschepen albereyts genomen sijnde, oock geen combat moest wagen, als de Engelsche stercker waren als wy;
4. dat men, vermits geseyt wierd, dat de Engelsche dessein hadden met 150 kitsen, extraordinaris gemant, een landinge te ondernemen, voor de Eems niet lange moest blyven, maer met off sonder Oost-Indische schepen ten spoedigste wederom keeren.

Dat Sijn Hoogheyt andersins de genomen resolutie niet soude konnen acquiesceren, dogh sigh echter refereerde aen het goetvinden van de regeringe; dat daerop Sijn Hoogheyt gerepresenteert is de kostelijckheyt van de retourschepen en de gelegentheyt om den vyant aen te tasten, die van dagh tot dagh stercker stont te werden; dat onse vloot oock veel gelt had gekost en niet moest blyven leggen als een doodt lichaem; dat saecken van oorlogh altijdt subject waren aen onseeckeren uytslagh, en meer

---

1) Cf. Secr. Res. Holl. 6 Aug. 1672, blz. 286.

2) Brandt geeft deze punten in eene kantteekening ook naar Vivien; ze komen in hoofdzaak op hetzelfde neer. Punt 3 echter luidt: „soo d'Engelsche niet sterck, de retourvloot herwaerts". Punt 4 bij Vivien vat punt 3 en 4 van Hop samen. — Cf. Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 724.

andere redenen, dogh dat Sijn Hoogheyt had gepersisteert; [dat seer heeft hooren schieten].

Dordrecht: soude blyven by de geëxtendeerde resolutie, en dat alle veranderingh den luitenant-admirael De Ruyter irresolut soude maecken; dat de officieren doorgaens hellen aen de blode kant; dat in de woorden soldaet- en seemanschap alles resideert; dat men echter wat moet defereren aen het advys van den admirael-generael en daerom 2 van de voorszeide pointen soude konnen passeren, dogh de 2 andere, spreeckende van slagh te leveren, buyten de resolutie soude laten.

Amsterdam [1]): dat in de resolutie alleen resideert, wat in de voorszeide vier pointen is begrepen, dewijl daerby geordonneert is soldaet- en seemanschap te gebruycken; dat het verder extenderen van de resolutie de admirael De Ruyter en sijn officieren irresolut soude maecken.

Gouda [2]): met de vorige leden, dogh dat men moet sien, hoe dat men de saecke met de provintiën best sal schicken, om niet tegen het advys van den admiraelgenerael aen te gaen.

Rotterdam: dat alles gelaten behoort te werden aen het beleyt van den admirael De Ruyter, en voort met Amsterdam.

Gornichem: dat van de vloot niet veel te verwaghten sal sijn, als men niet klaer spreeckt, en daerom de saecke by de extentie van gister soude laten, dogh sien tegemoet, dat, soo het tegens het advys van Sijn Hoogheyt gaet en 's lants vloot enigh ongeluck overkomt, de gemeente niet te stillen sal sijn.

Alckmaer: dat men niet kan stuyren aen de wal; dat alle conditionele cautele niet als quaad konnen doen, en voorts met Amsterdam.

---

1) Brandt heeft hiernaast als kantteekening naar Vivien: „de mutinatie sal weder toeneemen, soo de retourvloot verlooren".

2) Id.: „geen bekommering, dat de officieren te resoluit sullen gaen. Limitatie sal meer timiditeit brengen. Echter wenschte, dat provinciën eenpaerig daerin haer devoiren doen".

6 Augustus 1672.

Hoorn: ut supra [1]).

Enchuysen: dat altijdt van opinie sijn geweest, dat men behoorde toe te tasten; dat men wat moet hasarderen off de vloot doen invallen; dat de descente niet belet kan werden, als wy geen stant derven houden; dat des vyants maght van dagh tot dagh sal accresceren en dat men by de resolutie van gister behoort te persisteren; sulx met Amsterdam.

Edam: ut supra; [dat het toesenden van een nieuwe resolutie weder nieuwe irresoluytheit soude maaken; dat men de vloot moet gebruyken; met Amsterdam].

Purmereynd: ut supra.

Conclusum: te persisteren by de resolutie en de saecke by de bontgenoten ten besten in te schicken.

[Naeder omvraege, of ter Generaliteit per majora [2]).

Dordrecht etc.: fiat. Amsterdam. Enchuysen.

Gouda: bekommert, dat Zeelandt sal teegen wesen. Gornichem. Edam. Hoorn. Purmerendt [3]).

Leden ter Generaliteit gaen te saemen in soo hevige contestatiën; kan dan naeder gehoort worden het sentiment van de leden].

* *Resolutie* [4]) op de versoghte dimissie van den heere Raadpensionaris De Wit, volgens de extensie, conform d'intentie van den heere Prince van Orange, sonder relatie tot de bedanckinge van den jare 1668.

* *Rapport* besoigne 's lants vloot. Dat Hollant, Vrieslant en Stadt en Lande hebben gepersisteert, dogh Seelant had laten aenteyckenen, dat sigh conformeerde met het

---

1) Volgens Brandt: „met Amsterdam".

2) Deze nadere rondvraag ontleent Brandt aan Vivien.

3) Deze vier steden dachten als Gouda en wel, dat „in cas van disparitеit", „een beseinding aen Sijn Hoogheit" gedaan moest worden; dit blijkt uit een kantteekening van Brandt bij de eerste rondvraag; cf. ook hierna, blz. 257. Amsterdam en Enkhuizen gaan waarschijnlijk evenals de niet genoemde steden met Dordrecht.

4) Brandt heeft hiervan ook een kort verslag naar Vivien.

advys van Sijn Hoogheyt van 's lants vloot niet te hasarderen.

Edelen: persisteren, en Beverningh te versoecken om de reden aen Sijn Hoogheyt te representeren.

Dordrecht, Amsterdam } ut supra.

Gouda: dat men niet behoort te concluderen by overstemminge van de provintiën, maer de saecke souden ophouden en besendinge doen aen den Prins ofte andersints een geraisonneerde missive aen denselve te schryven met representatie van de redenen van de genomen resolutie.

Gornichem, Schiedam, Schoonhoven } hetselve.

Alckmaer, Hoorn, Enchuysen } met de Ridderschap.

Edam, Purmereynt } met Gouda.

Die van Edam en Purmereynt sigh voegende met de heeren Edelen, is naer resumptie gepersisteert en den heer Van Beverningh versoght de redenen van dien aen Sijn Hoogheyt te representeren.

[Saterdagh den 6en Augusti noch vergadering, ten 9 uuren des avondts [1]).

Pensionaris Vivien, rapport 't geene ter Generaliteit noopende het advys van den Prins van Oranje gepasseert; òf verandering om d'aenteikening van Zeelandt òf persisteren?

Edelen [2]): laeten de saek ter Generaliteit by de conclusie, gister en huiden genomen.

---

1) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien; daarbij staat het verslag van Hop (zie boven) als kantteekening.

2) De onder de Edelen genoemde steden hebben met dezen, de onder Gouda genoemde met Gouda geadviseerd; cf. het verslag van Hop, hierboven.

6 Augustus 1672.

Dordrecht.	Gouda: sijn noch irresoluit. Siet beswaerlijk tegens aen. Souden noch inclineren noch redenen door missive, of aensienlyke besending.
Amsterdam.	
Alkmaer.	
Hoorn.	
Enchuysen.	Gornichem.
	Schiedam.
	Schoonhoven.
	Edam.
	Purmerend.

Dewijl de stemmen steeken, noch naerder omvraege.
Edelen: persisteren.

Dordrecht.	Gouda: meenen, dat die saeck per majora tegens het sentiment van den admiraelgenerael niet geconcludeert behoort te worden.
Amsterdam.	
Alkmaer.	
Hoorn.	
Edam.	Gornichem: by voorgaende sentiment.
Purmerend.	Schiedam.
	Schoonhoven.

De resolutie ter Generaliteit als wel geconcludeert laeten, maer de conclusie ter Generaliteit wat versachten: dat genecessiteert te persisteren in effecte in dat by consideratie Prins van Oranje is gestelt. Beverningh versocht redenen aen den Prins van Oranje tegemoet te voeren].

Prins Maurits, 5 Augustus 1672 [1]). Dat de Fransen met 3000 man te voet en 7 esquadrons paerden met 5 halve cartouwen van 's morgens ten 7 uyren tot naer de middagh Cronenborgh hebben beschoten en eyndelijck verovert, en vervolgens dreygen Abkoude of den Hinderdam te willen aentasten met 7000 man; dat sy den Hinderdam met schepen souden konnen forceren; dat hy gelt, musquetten, schoppen, spaden en veel andere behoeften van noden heeft. Versoeckt daervan geprovideert te mogen werden, dewijl Amsterdam niet meer wil uytschieten.

---

1) Cf. Res. Holl. 6 Aug. 1672, blz. 82, en den brief van Prins Maurits van ongeveer denzelfden inhoud aan den Prins van Oranje, Archives, l.l., p. 266 vlg.

Geresolveert: Amsterdam te versoecken de vereyschte necessiteyten te furneren.

[*Dordrecht* etc. [1]). Amsterdam te versoeken, dat de regenten aldaer continueren].

(**7 Augustus**) [2]). * *Rapport* 's lants vloot ter Generaliteit. Dat aldaer op de resumptie van de genomen resolutie op 't employ van 's lants vloot is gepersisteert en dat Seelant gebleven is by haer aenteyckeningh; dat daerop in Hollant nader is gedelibereert en, om dispariteyt te myden, goetgevonden haer te conformeren met het advys van Sijn Hoogheyt, mits dat de woorden: wederkerende op sijn vorige post, gestelt werden: tot op de hooghte van het Vlie; dat hetselve dien avont ter Generaliteit is ingebracht en dien conform geconcludeert by Hollant, Vrieslant en Stadt en Lande, dogh dat Seelant had gepersisteert by haer voorgaende aenteyckeningh.

[Opgelesen resolutie-Generaliteit van den 5^{en}, ook 6^{en} savonts, over 't employ van 's landts vloot [3]).

Edelen: persisteren by de resolutiën.

Dordrecht: niet vreemdt, dat commissarissen nae Delfsijl disponeren, met communicatie van bewindthebberen, op de securiteit van de retourschepen en, naer de kondtschappen, ook op de securiteit van onse vloot.

Amsterdam: soude haer alsnoch conformeren met de resolutie, maer dewijl Zeelandt blijft difficulteren en de Gedeputeerden van Stadt en Lande licht sullen overneemen, soo souden sich liever conformeren nae het advys van den Prins van Oranje; alleen De Ruiter wederkoomen tot voor het Texel ofte Vlie. Ook commissarissen naer Delfsijl tot protectie van de Oost-Indische scheepen.

Gouda: idem commissarissen sien, of sinken scheepen, en ook disponeren van de vloot.

Hoorn: geen commissarissen.

---

1) Deze aanteekening ontleent Brandt aan Vivien.

2) Hop geeft dezen datum niet op, maar cf. Secr. Res. Holl. 7 Aug. 1672, blz. 286.

3) Dit verslag ontleent Brandt aan Vivien.

7—9 Augustus 1672.

Conform advys van den Prins van Oranje. Authorisatie bewindthebbers].

* *Luitenant*-admirael De Ruyter, missive, dato 7 Augustus. Dat hy de ordre van Haer Hoog Mogende had ontfangen en voort gereetschap soude maecken om van de hooghte van Goeree naer de Eems te seylen.

Extraordinaris envoyé Lyra, advertentie. Dat de Franse en Engelse ontrent Duynkercken veel volck t'samenbrengen, met intentie om een descente te doen op het landt van Cadsant, eylant van Walcheren off het landt van Voorn; dat de Graeff van Monterey nodigh had geacht den Staet daervan te adverteren; dat de Franse van gelycken veel volck uyt Aeth en Rijssel by malkanderen brengen en wel een aenslagh souden mogen voorhebben op Aardenborgh; dienende mede tot advertentie.

[*Missive* Delfsijl. Dat 14 Oostindische retourscheepen op de Eems ingekoomen waeren sonder lootsen, één aen de grondt geraekt, doch sonder pryckel].

9 Augusti. *Besoigne* vrye vaert, 9 Augustus 1672 [1]). Dat de admiraliteyten daertoe wel genegen sijn ten aensien van neutrale landen, uytgesondert den toevoer van scheepsbehoeften en goederen van contrabande; dat men oock de kleyne visschery van hoeckers en doggers behoort open te stellen en vooral de capery sijn gangh te laten gaen; dat de deliberatiën op dat subject vóór desen opgehouden sijn om de bemanninge van de vloot.

Dordrecht, Delft } fiat.

Amsterdam: dat men de vaert op Oosten en Noorwegen open behoort te stellen; van gelycken de vaert op Westen achterom, dogh niet door het Canael; dat men de visschery behoort toe te laten, soo het oirbaer is, en de capery allenthalven te favoriseren.

Rotterdam: dat men een vrye vaert behoort toe te laten sonder eenige distinctie.

---

1) Cf. Res. Holl. 9 Aug. 1672, blz. 91.

Schiedam: met Dordrecht en Amsterdam.

Hoorn: de vaert op Oosten en Noorwegen, mitsgaders de caperyen, open te stellen en de rest, als De Ruyter adviseert, dat hy volck genoegh heeft.

Enckhuysen: met Amsterdam, behoudelijck dat de vloot alvoren wel gemant moet sijn.

Medenblik: ut supra.

Conclusum: de vaert op Oosten en Noorwegen, mitsgaders de grote en kleyne visschery, open te stellen, alsmede de vaert op Westen achterom, maer niet door het Canael; de caperyen vry.

Rapport van 't voorszeide besoigne ter vergaderingh overgenomen.

Besoigne neutraliteit van de Elve. By commissarisen geoordeelt, dat men die saecke volgens advys van de admiraliteiten en commerciërende steden met een saghte hant behoort te handelen, sonder te concluderen.

* *Bericht* Abraham van Wickefort - - - - [1]).

Raadpensionaris - - - - [2]).

10 Augusti. *Propositie* Amsterdam. Dat eenige commissarisen genomineert behoren te werden, om sigh te vervoegen naer Muyden, Weesp en andere plaetsen om de constitutie van deselve op te nemen en daervan rapport te doen. Fiat [3]).

Amsterdam propositie, op de securiteyt van de Staet, besorginge van de passen en steden, daerop gelegen, met de nodige fortificatiën. Fiat.

d'Heer van Werckendam, Coppenhagen, 2 Augustus 1672. Dat met commissarisen van den Coningh in conferentie is geweest over de nieuwe alliantie; dat den Coningh ten hoogsten genegen was sigh in de interessen van Haer Hoog Mogende in te laten, tot de rupture toe, mits reciprocerende, dogh dat men de maghten moest

---

1) Zie Res. Holl. 9 Aug. 1672, blz. 86; cf. hiervóór, blz. 249.

2) Zie over dit voorstel om de plaats van den Raadpensionaris te vervullen, id., blz. 89.

3) Cf. id. 10 Aug. 1672, blz. 92, ook voor het volgende bericht.

10—11 Augustus.

begrootten; presenteert 40 schepen en 25.000 man, de schepen op subsidie en 10.000 man tot laste van Denemarcken en 15.000 man tot laste van Haer Hoog Mogende, en dat men de havens vry soude houden; dat den Coningh in tyde van vrede 12 off 15 schepen in see soude houden, mits dat Haer Hoog Mogende canon, amunitie en seyldoeck souden verschaffen; dat hy het tractaet tot adjustement soude soecken te brengen en dan per expressen soude oversenden en ondertusschen soude aenhouden op het beloofde secours, dogh dat de Denen sonder gelt langsaem souden bykomen. Oordeelt, dat men een goede somme gelt op Hamborgh behoorde te remitteren tot inkoop van wapenen.

Geresolveert [1]: het werck van het tractaet door commissarisen te doen examineren en den heer van Werckendam aen te schryven de beloofde secoursen te pousseren.

[*Ambassadeur* Paets, 21 Julij, Madrid. Dat audientie versocht en verkregen heeft by de Coninginne. Dat de interessen van Haer Hoog Mogende ter harten nam en commissarissen souden stellen. Dat de droevige nouvelles het Hoff dapper ontstelt en vertraaght hebben.

Dordrecht Hoogheit Engelandt - - - - [2])].

11 Augusti. *Besoigne* Brasser Lunenborgh. Dat de Fursten sonder het engagement van Denemarcken en uytlovinge van subsidiën niet te disponeren sullen sijn; datter 2 off 300.000 rijkxdaelders op Hamborgh geremitteert souden moeten werden; dat sigh met de cautie van Hollant ofte van de stadt van Amsterdam souden genoegen, of dat Haer Hoog Mogende andersints 6 maenden avance wilden remitteren; dat hy wel ordre heeft om op de secourssen van de quadruple-alliantie te insisteren, dogh dat die tijdt verlopen is; dat de Fursten, met Haer Hoog Mogende niet konnende handelen, aen de Franse party sullen vallen, daer sy andersints met de Keyser-

---

1) Cf. Res. Holl. 10 Aug. 1672, blz. 93.

2) Zie dit voorstel van Dordrecht in Res. Holl. 10 Aug. 1672, blz. 93.

lycke en Churfurstelycke troupen conjunctim den Staet souden konnen assisteren; dat de recreutes, amunitie en andere toevoer door de Sweden belet sullen werden; dat by resolutheyt een goet eynde en by irresolutheyt een quaad eynde te verwaghten staet.

Edelen: dat wel veel goets in het tractaet konnen sien, dogh geen gelt konnen vinden; dat oock de voorgeslagene conditiën niet aennementlijck sijn; dat de militie, die niet betaalt werd, gewoon is quaad te doen; dat niet seer bekommert sijn, dat de Fursten aen Vranckrijck over sullen vallen; dat, als de Keyser en Brandenborgh aen dese syde sijn, de Fursten van Lunenborgh daer niet tegen sullen gaen, dogh dat Haer Edele de handelingh niet souden afbreecken, als sy raad tot gelt wisten.

Dordrecht: dat sy deselve difficulteyten wel konnen begrypen, maer bekommert sijn, dat de Fursten haer eygen interest ten besten niet sullen begrypen; dat sy haer light tot de Franse party souden laten verlocken; dat niet redelijck is, dat Hollant in sijn particulier cautionaris soude sijn, dogh als anders niet kan vallen, dat al mede soude overstappen, omdat den tijdt geen uytstel kan lyden.

Haerlem: dat Sweden sigh verobligeert heeft om de Duytse secourssen te beletten; dat Vranckrijck en Sweden beyde haer best sullen doen om de Fursten van Lunenborgh aen haer party te trecken; dogh aen de andere syde considereren, dat wy geen gelt hebben om subsidiën te beloven en daerom souden konnen tracteren op een minder getal van volck: dat is op 6000 man off minder, en dat men ondertusschen sijn best moet doen om met Engelant te accorderen.

Delft: dat men, om geret te werden, sooveel alliantiën moet aengaen, als men krygen kan, dogh dat men staet moet maecken met de beurs; dat men eerst moet insisteren op de secoursen van de quadruple-alliantie en daernaer op een minder getal, om de Fursten van de Franse party te houden; dat men voorslagh moet doen om in obligatiën te betalen, en voor al de werelt bekent

11 Augustus 1672.

staen, dat wy geen gelt en hebben; sijn bekommert, dat de Franse de Fursten van Lunenborgh in haer party sullen trecken, gelijc sy Hanover hebben gedaen, en dat door middel van dien de Franse en Sweedsche alliantiën gestijft en d'onse verswackt souden werden.

Leyden: dat sy ouverture ontfangen hebben van de constitutie van de finantie en bevonden, dat wy tot den hals in schulden steecken, en derhalven niet konnen begrypen, hoe dat men nogh van alliantiën kan spreecken; dat men eerst het besoigne op de finantie moet laten voortgaen en sien, waer dat het gelt vandaen sal komen; dat sy wel konnen begrypen, dat het beetter soude wesen de Fursten aen haer syde te hebben als niet, maer dat impossibel is by gebreck van gelt, en souden derhalven de saecke soolange in suspenso houden, totdat men raad weet tot gelt.

Amsterdam: dat men het landt soolange moet houden, als men kan, en daerom op het aldermesnageerlijckste moet handelen.

Gouda: dat de saecke souden uytstellen en, soo die geen uytstel kan lyden, een besoigne op de finantie souden leggen; anders met de voorsittende leden.

Rotterdam: met Amsterdam, soo mesnageerlijck als het doenlijck is.

Schiedam
Alckmaer
Hoorn
Enckhuysen
Medenblick
} met Amsterdam.

Leyden: dat men ter goeder trouwen moet gaen en niemant behoort te bedriegen; persisteren alsnogh by haer vorig advys.

Is verstaen, dat de alliantie nodigh is en dat men geen tijdt behoort te versuymen om op het aldermesnageerlijckste te handelen.

Rapport ter vergaderinge, dat de commissarisen van advys sijn, dat de alliantie nodigh is; dat men de aenritsgelden sal moeten overmaecken en op het getal van

't volck en subsidiën soo mesnageerlijck handelen, als doenlijck is.

Conclusum [1]): conform 't rapport, dogh by Amsterdam op inschryvinge.

Missive luitenant-admirael De Ruyter [2]), dato 10 Augustus, ontrent Texel. Dat de Oost-Indische schepen in salvo sijn en dat hem tot nader ordre in het gesight van Texel sal houden.

[Missive De Ruiter, 10 Augustus [3]). Leght voor Texel.

Edelen: De Ruiter laeten ontrent Vlie, daerdoor de Oost-Indische scheepen en securiteit van de custen besorght.

Dordrecht: idem.

Haerlem: de vloot stellen ter dispositie van Sijn Hoogheit, den Prins van Oranje.

Delff: vloot naer de Eems loopen en de Oost-Indische scheepen afhaelen.

Amsterdam: De Ruiter te beklaegen, dat sonder ordre leght; nader schryven, dat volgt d'ordre van de resolutie, Sondagh, op advys van den Prins van Oranje.

Gouda: aen den Prins van Oranje dispositie wel laeten; anders aen De Ruiter schryven, dat de vloot afhaelt uit de Eems, tensy prykel, en reguleert naer 't advys bewindhebberen om te vaeren, mits observerende soldaet- en seemanschap.

Gornichem: naeder hooren advys van den Prins van Oranje.

Schiedam etc.: by de resolutie van Sondagh.

Alkmaer: absoluit laeten aen de Prins van Oranje].

Medenblicq - - - - [4]).

Pensionaris Hop, rapport. Dat ter Generaliteit geresolveert is ten reguarde van 's lants vloot te persisteren by

---

1) Cf. Secr. Res. Holl. 11 Aug. 1672, blz. 289.

2) Cf. id., blz. 287.

3) Hierboven staat: „Donderdagh 10 (lees: 11) Augusti". Het is aan Vivien ontleend.

4) Zie het verzoek van Medenblik tot versterking van de stad, Res. Holl. 11 Aug. 1672, blz. 98.

de resolutie van den 7en deser, ende, in cas den vyant te sterck is, sigh te begeven, daer den admirael voor den meesten dienst van 't landt bevinden sal te behoren.

Fiat conform.

[*Plakkaten* van Vrieslandt [1]) tegens de verraeders, disponeerende tegens degeene, die de regenten verdacht soeken te maeken van verraedery, met een premie van 100 goude Vriesche ryders voor degeene, die ietwes weeten aen te wysen].

12 Augusti. *Request* van verscheyde Portugesche coopluyden, versoeckende brieven van atterminatie voor de tijdt van 2 jaren, ten eynde hare obligatiën op 't gemene landt, mitsgaders Oost- en West-Indische actiën, in dese ongelegen tijt niet by executie verkoght souden werden. Gelaten aen de Justitie.

* *Notable* brieff van den Coningh van Engelant aen den Prins van Orange, in dato 8 Julij 1672 - - - - [2]).

---

1) Cf. Res. Holl. 11 Aug. 1672, blz. 99.

2) Dit is de brief van 8 Juli 1672 O. S., die deel uitmaakt van de achter het „Historisch Verhael" van Costerus gedrukte Bijlagen, over wier echtheid Fruin handelde in zijne studie over „Willem III en zijne geheime onderhandelingen met Karel II van Engeland in 1672", Verspreide Geschriften, IV, blz. 338 vlg. — De brief is meermalen gedrukt: o. a. bij Costerus, t. a. p., blz. 431, door Schotel in Bijdragen voor Vad. Gesch. en Oudheidk., N. R., IV, blz. 10 vlg., in de Archives de la Maison d'Orange-Nassau, IIe Serie, Tome V, p. LXXXVII, noot (de datum 3 Juli daar is natuurlijk een drukfout), en bij Valkenier, t. a. p., I, Bijlage 57; daar is de datum foutief gegeven als 28 Juli, waarschijnlijk naar het officiëel gedrukte exemplaar, dat 15 Augustus 1672 verscheen en ook als datum had 28 Juli—7 Augustus; zie het dagboek uit het rampjaar 1672, in Bijdr. en Med., Hist. Gen., VIII, blz. 85. — Het is wel zonderling, dat de brief eerst 15 Aug. verschenen is en dat er blijkbaar zooveel zwarigheid gemaakt is om hem bekend te maken (cf. hiervóór, blz. 250 vlg. en blz. 253). Dit zou haast doen vermoeden, dat hij niet door Fagel (zooals Fruin, t. a. p., blz. 341, veronderstelt) voor den druk bestemd is, maar door iemand uit de Staten van Holland, welke bedoeling die dan ook gehad heeft. Fagel kende den brief 29 Juli reeds en behoefde dus niet met den druk te wachten tot 15 Augustus, als hij het noodig vond hem bekend te maken, want de Prins had hem vrijheid daartoe gegeven.

12 Augustus 1672.

Missive Crommon en Van Der Nieuborgh, Maestricht, Augustus [1]). Dat het Spaens garnisoen de personen van Berrevelt en Bentingh, die de Fransen over den Rijn gebraght hebben, gevangen heeft bekomen en deselve onder cautie voor het rantson weder laten loopen; dat gelt versorght moet werden tot betalinge van de militie en sonderlinge van de compagniën, die geen repartitie hebben. Aen de Gecommitteerde Raden om ordre te stellen.

* *Memorie* van de heeren Braeckel en Van Ommeren, 10 Augusti [2]), wegen alle de Gedeputeerde van de provintie van Gelderlant. Dat sy op de resolutie van Haer Hoog Mogende [3]) aengaende de sessie verscheyde consideratiën hebben, versoeckende, dat deselve buyten extentie gehouden magh werden om redenen, dat sy alle uyt kraght van behoorlijck credentiael en commissie ter Generaliteyt sijn gecompareert en geadmitteert en dat die commissie nogh niet is ingetrocken; dat de vyant de steden en plaetsen in Gelderlant wel bemaghtight hebben, dogh geen justus possessor is; dat een Coningh off Furst, schoon verdreven, het recht en de macht behout, om ambassadeurs en legaten te mogen senden; dat syluyden haer aen de Unie houden; dat sy vanwegen haer geboorte en rang participeren aen de regeringe; dat de overige provintiën geen partyen en rechters tegelijck konnen sijn in eygen saecke; dat de gesamentlycke provintiën pro indiviso participeren aen het ressort van de Generaliteyt; dat haer derhalve geen sessie in de Generaliteytscollegiën geweygert behoort te werden.

---

1) Cf. Res. Holl. 13 Aug. 1672, blz. 107, waar de brief als ongedateerd genoemd wordt. Eigenlijk begint dus hier 13 Aug. reeds, maar er volgt nog een bericht van 12 Aug.; daarom vul ik dezen datum hier nog niet in den tekst in.

2) Cf. id., blz. 102.

3) Dit moet zijn: „van Haer Edel Groot Mogende." Bedoeld is n.l. Res. Holl. 4 Aug. 1672, blz. 73 (cf. ook hiervóór, blz. 248), wat blijkt uit de memorie zelf, in Brieven etc. aan de Staten van Holland 1672, Rijksarchief.

12 Augustus 1672.

In handen van commissarisen om te examineren.

* *Propositie* van Amsterdam nopende de securiteyt [1]). Dat men de provintie van Hollant behoort te versorgen, terwijl het tijdt is; dat de passen van Nieuwerbrugge en Goe-Jan-Verwellensluys by de winter niet te bewaren sullen sijn; dat men de posten van Woerden en Oudewater moet voorsien, soo het doenlijck is, ofte andersints de steden van Leyden en Gouda en voorts mede in het generael alle de buytenposten van de provintie, en dat oock gedelibereert moet werden op de kosten en gemene contributie, opdat hetgene voor het gemene beste wert gedaen, gemeender hant gedragen magh werden.

Gecommitteerde Raden: dat van de resolutie-commissoriael geen kennisse hebben gehadt en sulx daerover met het college niet hebben konnen confereren.

Edelen: dat de propositie van Amsterdam hebben gehoort en, dewyle de heeren Gecommitteerde Raden niet gereet sijn, versoecken, dat deselve haer ten eersten willen bequamen ende dat de leden, soo ymant van deselve enige consideratiën heeft, deselve willen uytten.

Dordrecht: ut supra.

Haerlem: dat men behoort het advys te versoecken van Sijn Hoogheyt.

Delft: ut supra.

Leyden: sullen Amsterdam bedancken voor haer sorgh tot behoudenis van de gemene saecke en versoecken, dat het besoigne hoe eer hoe beetter hervat magh werden.

Amsterdam: dat men het advys van Sijn Hoogheyt behoort te versoecken, soo ten reguarde van de steden, die gefortificeert dienen te werden, als ten reguarde van de kosten ende by wie deselve gedragen moeten werden.

Gouda: dat de Prins eerst moet adviseren.

---

1) Volgens Brandt is dit: „Besoigne securiteit, resolutie-commissoriael, 10 Augusti 1672. Over voorsiening van de provinciën door fortificatiën tegen de winter, alsoo de posten niet in postuyr sijn om alsdan te konnen tegenstaen". Dan volgt: „Amsterdam" — en daarbij, wat boven, bij Hop, gegeven wordt als de propositie van Amsterdam.

12 Augustus 1672.

Rotterdam
Alckmaer
Hoorn
Enckhuysen } ut supra.

Et sic conclusum.

* *Besoigne* op de vloot en missive van den Prins van Orangne, Bodegrave, den 12en Augustus 1672 - - - - [1]).

Edelen
Dordrecht } fiat [2]).
Haerlem

Delft: dat niet konnen oordeelen, dat de retourschepen volkomentlijck in salvo sijn.

Leyden: met het advys van Sijn Hoogheyt, soo de commerciërende steden oordelen, dat de retourschepen in salvo sijn.

Amsterdam [3]): dat van verstant sijn, dat de schepen niet ten vollen in salvo sijn; dat men de overige schepen en goederen mede in salvo moet brengen; dat den vyant deselve met weynigh schepen soude konnen destrueren; dat Sijn Hoogheyt adviseert op het presuppoost, dat de schepen tegenwoordigh in salvo sijn, dogh dat syluyden van dat verstant niet en sijn, en dat men daerom het nader advys van Sijn Hoogheyt behoort te versoecken, alsmede desselfs declaratoir, wat hy verstaet met de woorden: voorgaende posten, ende indien verstaen moght werden, dat de retourschepen absolut in salvo sijn, in sodanigen geval het advys van Sijn Hoogheyt versoght behoort te werden, off de vloot dan niet behoort in te vallen, yder in sijn havens.

---

1) Gedrukt Res. Holl. 12 Aug. 1672, blz. 101.

2) D. w. z. „de vloot naer sijn posten te doen keeren", zooals Brandt aangeeft. Hierbij nog eene kantteekening naar Vivien: „op presuppoost, dat voorgaende post hooghte van de Maese en Goeree", en daarbij weer eene verwijzing: „(het) presuppoost is abusif".

3) Bij Brandt hier deze kantteekening naar Vivien: „met Delft te wenschen, dat òf hier niet meer over die saek gedelibereert òf constanter. In allen gevalle verneemen, wat posten de Prins van Oranje meent".

7—9 Augustus 1672.

Conform advys van den Prins van Oranje. Authorisatie bewindthebbers].

* *Luitenant*-admirael De Ruyter, missive, dato 7 Augustus. Dat hy de ordre van Haer Hoog Mogende had ontfangen en voort gereetschap soude maecken om van de hooghte van Goeree naer de Eems te seylen.

Extraordinaris envoyé Lyra, advertentie. Dat de Franse en Engelse ontrent Duynkercken veel volck t'samenbrengen, met intentie om een descente te doen op het landt van Cadsant, eylant van Walcheren off het landt van Voorn; dat de Graeff van Monterey nodigh had geacht den Staet daervan te adverteren; dat de Franse van gelycken veel volck uyt Aeth en Rijssel by malkanderen brengen en wel een aenslagh souden mogen voorhebben op Aardenborgh; dienende mede tot advertentie.

[*Missive* Delfsijl. Dat 14 Oostindische retourscheepen op de Eems ingekoomen waeren sonder lootsen, één aen de grondt geraekt, doch sonder pryckel].

9 Augusti. *Besoigne* vrye vaert, 9 Augustus 1672 [1]). Dat de admiraliteyten daertoe wel genegen sijn ten aensien van neutrale landen, uytgesondert den toevoer van scheepsbehoeften en goederen van contrabande; dat men oock de kleyne visschery van hoeckers en doggers behoort open te stellen en vooral de capery sijn gangh te laten gaen; dat de deliberatiën op dat subject vóór desen opgehouden sijn om de bemanninge van de vloot.

Dordrecht, Delft } fiat.

Amsterdam: dat men de vaert op Oosten en Noorwegen open behoort te stellen; van gelycken de vaert op Westen achterom, dogh niet door het Canael; dat men de visschery behoort toe te laten, soo het oirbaer is, en de capery allenthalven te favoriseren.

Rotterdam: dat men een vrye vaert behoort toe te laten sonder eenige distinctie.

---

1) Cf. Res. Holl. 9 Aug. 1672, blz. 91.

Schiedam: met Dordrecht en Amsterdam.

Hoorn: de vaert op Oosten en Noorwegen, mitsgaders de caperyen, open te stellen en de rest, als De Ruyter adviseert, dat hy volck genoegh heeft.

Enckhuysen: met Amsterdam, behoudelijck dat de vloot alvoren wel gemant moet sijn.

Medenblik: ut supra.

Conclusum: de vaert op Oosten en Noorwegen, mitsgaders de grote en kleyne visschery, open te stellen, alsmede de vaert op Westen achterom, maer niet door het Canael; de caperyen vry.

Rapport van 't voorszeide besoigne ter vergaderingh overgenomen.

Besoigne neutraliteit van de Elve. By commissarisen geoordeelt, dat men die saecke volgens advys van de admiraliteiten en commerciërende steden met een saghte hant behoort te handelen, sonder te concluderen.

* *Bericht* Abraham van Wickefort - - - - [1]).

Raadpensionaris - - - - [2]).

10 Augusti. *Propositie* Amsterdam. Dat eenige commissarisen genomineert behoren te werden, om sigh te vervoegen naer Muyden, Weesp en andere plaetsen om de constitutie van deselve op te nemen en daervan rapport te doen. Fiat [3]).

Amsterdam propositie, op de securiteyt van de Staet, besorginge van de passen en steden, daerop gelegen, met de nodige fortificatiën. Fiat.

d'Heer van Werckendam, Coppenhagen, 2 Augustus 1672. Dat met commissarisen van den Coningh in conferentie is geweest over de nieuwe alliantie; dat den Coningh ten hoogsten genegen was sigh in de interessen van Haer Hoog Mogende in te laten, tot de rupture toe, mits reciprocerende, dogh dat men de maghten moest

---

1) Zie Res. Holl. 9 Aug. 1672, blz. 86; cf. hiervóór, blz. 249.

2) Zie over dit voorstel om de plaats van den Raadpensionaris te vervullen, id., blz. 89.

3) Cf. id. 10 Aug. 1672, blz. 92, ook voor het volgende bericht.

10—11 Augustus.

begrootten; presenteert 40 schepen en 25.000 man, de schepen op subsidie en 10.000 man tot laste van Denemarcken en 15.000 man tot laste van Haer Hoog Mogende, en dat men de havens vry soude houden; dat den Coningh in tyde van vrede 12 off 15 schepen in see soude houden, mits dat Haer Hoog Mogende canon, amunitie en seyldoeck souden verschaffen; dat hy het tractaet tot adjustement soude soecken te brengen en dan per expressen soude oversenden en ondertusschen soude aenhouden op het beloofde secours, dogh dat de Denen sonder gelt langsaem souden bykomen. Oordeelt, dat men een goede somme gelt op Hamborgh behoorde te remitteren tot inkoop van wapenen.

Geresolveert[1]: het werck van het tractaet door commissarisen te doen examineren en den heer van Werckendam aen te schryven de beloofde secoursen te pousseren.

[*Ambassadeur* Paets, 21 Julij, Madrid. Dat audientie versocht en verkregen heeft by de Coninginne. Dat de interessen van Haer Hoog Mogende ter harten nam en commissarissen souden stellen. Dat de droevige nouvelles het Hoff dapper ontstelt en vertraaght hebben.

Dordrecht Hoogheit Engelandt - - - -[2]].

11 Augusti. *Besoigne* Brasser Lunenborgh. Dat de Fursten sonder het engagement van Denemarcken en uytlovinge van subsidiën niet te disponeren sullen sijn; datter 2 off 300.000 rijkxdaelders op Hamborgh geremitteert souden moeten werden; dat sigh met de cautie van Hollant ofte van de stadt van Amsterdam souden genoegen, of dat Haer Hoog Mogende andersints 6 maenden avance wilden remitteren; dat hy wel ordre heeft om op de secourssen van de quadruple-alliantie te insisteren, dogh dat die tijdt verlopen is; dat de Fursten, met Haer Hoog Mogende niet konnende handelen, aen de Franse party sullen vallen, daer sy andersints met de Keyser-

---

1) Cf. Res. Holl. 10 Aug. 1672, blz. 93.

2) Zie dit voorstel van Dordrecht in Res. Holl. 10 Aug. 1672, blz. 93.

lycke en Churfurstelycke troupen conjunctim den Staet souden konnen assisteren; dat de recreutes, amunitie en andere toevoer door de Sweden belet sullen werden; dat by resolutheyt een goet eynde en by irresolutheyt een quaad eynde te verwaghten staet.

Edelen: dat wel veel goets in het tractaet konnen sien, dogh geen gelt konnen vinden; dat oock de voorgeslagene conditiën niet aennementlijck sijn; dat de militie, die niet betaalt werd, gewoon is quaad te doen; dat niet seer bekommert sijn, dat de Fursten aen Vranckrijck over sullen vallen; dat, als de Keyser en Brandenborgh aen dese syde sijn, de Fursten van Lunenborgh daer niet tegen sullen gaen, dogh dat Haer Edele de handelingh niet souden afbreecken, als sy raad tot gelt wisten.

Dordrecht: dat sy deselve difficulteyten wel konnen begrypen, maer bekommert sijn, dat de Fursten haer eygen interest ten besten niet sullen begrypen; dat sy haer light tot de Franse party souden laten verlocken; dat niet redelijck is, dat Hollant in sijn particulier cautionaris soude sijn, dogh als anders niet kan vallen, dat al mede soude overstappen, omdat den tijdt geen uytstel kan lyden.

Haerlem: dat Sweden sigh verobligeert heeft om de Duytse secourssen te beletten; dat Vranckrijck en Sweden beyde haer best sullen doen om de Fursten van Lunenborgh aen haer party te trecken; dogh aen de andere syde considereren, dat wy geen gelt hebben om subsidiën te beloven en daerom souden konnen tracteren op een minder getal van volck: dat is op 6000 man off minder, en dat men ondertusschen sijn best moet doen om met Engelant te accorderen.

Delft: dat men, om geret te werden, sooveel alliantiën moet aengaen, als men krygen kan, dogh dat men staet moet maecken met de beurs; dat men eerst moet insisteren op de secoursen van de quadruple-alliantie en daernaer op een minder getal, om de Fursten van de Franse party te houden; dat men voorslagh moet doen om in obligatiën te betalen, en voor al de werelt bekent

11 Augustus 1672.

staen, dat wy geen gelt en hebben; sijn bekommert, dat de Franse de Fursten van Lunenborgh in haer party sullen trecken, gelijc sy Hanover hebben gedaen, en dat door middel van dien de Franse en Sweedsche alliantiën gestijft en d'onse verswackt souden werden.

Leyden: dat sy ouverture ontfangen hebben van de constitutie van de finantie en bevonden, dat wy tot den hals in schulden steecken, en derhalven niet konnen begrypen, hoe dat men nogh van alliantiën kan spreecken; dat men eerst het besoigne op de finantie moet laten voortgaen en sien, waer dat het gelt vandaen sal komen; dat sy wel konnen begrypen, dat het beetter soude wesen de Fursten aen haer syde te hebben als niet, maer dat impossibel is by gebreck van gelt, en souden derhalven de saecke soolange in suspenso houden, totdat men raad weet tot gelt.

Amsterdam: dat men het landt soolange moet houden, als men kan, en daerom op het aldermesnageerlijckste moet handelen.

Gouda: dat de saecke souden uytstellen en, soo die geen uytstel kan lyden, een besoigne op de finantie souden leggen; anders met de voorsittende leden.

Rotterdam: met Amsterdam, soo mesnageerlijck als het doenlijck is.

Schiedam
Alckmaer
Hoorn
Enckhuysen
Medenblick
} met Amsterdam.

Leyden: dat men ter goeder trouwen moet gaen en niemant behoort te bedriegen; persisteren alsnogh by haer vorig advys.

Is verstaen, dat de alliantie nodigh is en dat men geen tijdt behoort te versuymen om op het aldermesnageerlijckste te handelen.

Rapport ter vergaderinge, dat de commissarisen van advys sijn, dat de alliantie nodigh is; dat men de aenritsgelden sal moeten overmaecken en op het getal van

't volck en subsidiën soo mesnageerlijck handelen, als doenlijck is.

Conclusum [1]): conform 't rapport, dogh by Amsterdam op inschryvinge.

Missive luitenant-admirael De Ruyter [2]), dato 10 Augustus, ontrent Texel. Dat de Oost-Indische schepen in salvo sijn en dat hem tot nader ordre in het gesight van Texel sal houden.

[Missive De Ruiter, 10 Augustus [3]). Leght voor Texel.

Edelen: De Ruiter laeten ontrent Vlie, daerdoor de Oost-Indische scheepen en securiteit van de custen besorght.

Dordrecht: idem.

Haerlem: de vloot stellen ter dispositie van Sijn Hoogheit, den Prins van Oranje.

Delff: vloot naer de Eems loopen en de Oost-Indische scheepen afhaelen.

Amsterdam: De Ruiter te beklaegen, dat sonder ordre leght; nader schryven, dat volgt d'ordre van de resolutie, Sondagh, op advys van den Prins van Oranje.

Gouda: aen den Prins van Oranje dispositie wel laeten; anders aen De Ruiter schryven, dat de vloot afhaelt uit de Eems, tensy prykel, en reguleert naer 't advys bewindhebberen om te vaeren, mits observerende soldaeten seemanschap.

Gornichem: naeder hooren advys van den Prins van Oranje.

Schiedam etc.: by de resolutie van Sondagh.

Alkmaer: absoluit laeten aen de Prins van Oranje].

Medenblicq - - - - [4]).

Pensionaris Hop, rapport. Dat ter Generaliteit geresolveert is ten reguarde van 's lants vloot te persisteren by

---

1) Cf. Secr. Res. Holl. 11 Aug. 1672, blz. 289.

2) Cf. id., blz. 287.

3) Hierboven staat: „Donderdagh 10 (lees: 11) Augusti". Het is aan Vivien ontleend.

4) Zie het verzoek van Medenblik tot versterking van de stad, Res. Holl. 11 Aug. 1672, blz. 98.

de resolutie van den 7en deser, ende, in cas den vyant te sterck is, sigh te begeven, daer den admirael voor den meesten dienst van 't landt bevinden sal te behoren.

Fiat conform.

[*Plakkaten* van Vrieslandt [1]) tegens de verraeders, disponeerende tegens degeene, die de regenten verdacht soeken te maeken van verraedery, met een premie van 100 goude Vriesche ryders voor degeene, die ietwes weeten aen te wysen].

12 Augusti. *Request* van verscheyde Portugesche coopluyden, versoeckende brieven van atterminatie voor de tijdt van 2 jaren, ten eynde hare obligatiën op 't gemene landt, mitsgaders Oost- en West-Indische actiën, in dese ongelegen tijt niet by executie verkoght souden werden. Gelaten aen de Justitie.

* *Notable* brieff van den Coningh van Engelant aen den Prins van Orange, in dato 8 Julij 1672 - - - - [2]).

---

1) Cf. Res. Holl. 11 Aug. 1672, blz. 99.

2) Dit is de brief van 8 Juli 1672 O. S., die deel uitmaakt van de achter het „Historisch Verhael" van Costerus gedrukte Bijlagen, over wier echtheid Fruin handelde in zijne studie over „Willem III en zijne geheime onderhandelingen met Karel II van Engeland in 1672", Verspreide Geschriften, IV, blz. 338 vlg. — De brief is meermalen gedrukt: o. a. bij Costerus, t. a. p., blz. 431, door Schotel in Bijdragen voor Vad. Gesch. en Oudheidk., N. R., IV, blz. 10 vlg., in de Archives de la Maison d'Orange-Nassau, IIe Serie, Tome V, p. LXXXVII, noot (de datum 3 Juli daar is natuurlijk een drukfout), en bij Valkenier, t. a. p., I, Bijlage 57; daar is de datum foutief gegeven als 28 Juli, waarschijnlijk naar het officiëel gedrukte exemplaar, dat 15 Augustus 1672 verscheen en ook als datum had 28 Juli—7 Augustus; zie het dagboek uit het rampjaar 1672, in Bijdr. en Med., Hist. Gen., VIII, blz. 85. — Het is wel zonderling, dat de brief eerst 15 Aug. verschenen is en dat er blijkbaar zooveel zwarigheid gemaakt is om hem bekend te maken (cf. hiervóór, blz. 250 vlg. en blz. 253). Dit zou haast doen vermoeden, dat hij niet door Fagel (zooals Fruin, t. a. p., blz. 341, veronderstelt) voor den druk bestemd is, maar door iemand uit de Staten van Holland, welke bedoeling die dan ook gehad heeft. Fagel kende den brief 29 Juli reeds en behoefde dus niet met den druk te wachten tot 15 Augustus, als hij het noodig vond hem bekend te maken, want de Prins had hem vrijheid daartoe gegeven.

12 Augustus 1672.

Missive Crommon en Van Der Nieuborgh, Maestricht, Augustus [1]). Dat het Spaens garnisoen de personen van Berrevelt en Bentingh, die de Fransen over den Rijn gebraght hebben, gevangen heeft bekomen en deselve onder cautie voor het rantson weder laten loopen; dat gelt versorght moet werden tot betalinge van de militie en sonderlinge van de compagniën, die geen repartitie hebben. Aen de Gecommitteerde Raden om ordre te stellen.

* *Memorie* van de heeren Braeckel en Van Ommeren, 10 Augusti [2]), wegen alle de Gedeputeerde van de provintie van Gelderlant. Dat sy op de resolutie van Haer Hoog Mogende [3]) aengaende de sessie verscheyde consideratiën hebben, versoeckende, dat deselve buyten extentie gehouden magh werden om redenen, dat sy alle uyt kraght van behoorlijck credentiael en commissie ter Generaliteyt sijn gecompareert en geadmitteert en dat die commissie nogh niet is ingetrocken; dat de vyant de steden en plaetsen in Gelderlant wel bemaghtight hebben, dogh geen justus possessor is; dat een Coningh off Furst, schoon verdreven, het recht en de macht behout, om ambassadeurs en legaten te mogen senden; dat syluyden haer aen de Unie houden; dat sy vanwegen haer geboorte en rang participeren aen de regeringe; dat de overige provintiën geen partyen en rechters tegelijck konnen sijn in eygen saecke; dat de gesamentlycke provintiën pro indiviso participeren aen het ressort van de Generaliteyt; dat haer derhalve geen sessie in de Generaliteytscollegiën geweygert behoort te werden.

---

1) Cf. Res. Holl. 13 Aug. 1672, blz. 107, waar de brief als ongedateerd genoemd wordt. Eigenlijk begint dus hier 13 Aug. reeds, maar er volgt nog een bericht van 12 Aug.; daarom vul ik dezen datum hier nog niet in den tekst in.

2) Cf. id., blz. 102.

3) Dit moet zijn: „van Haer Edel Groot Mogende." Bedoeld is n.l. Res. Holl. 4 Aug. 1672, blz. 73 (cf. ook hiervóór, blz. 248), wat blijkt uit de memorie zelf, in Brieven etc. aan de Staten van Holland 1672, Rijksarchief.

12 Augustus 1672.

In handen van commissarisen om te examineren.

* *Propositie* van Amsterdam nopende de securiteyt [1]). Dat men de provintie van Hollant behoort te versorgen, terwijl het tijdt is; dat de passen van Nieuwerbrugge en Goe-Jan-Verwellensluys by de winter niet te bewaren sullen sijn; dat men de posten van Woerden en Oudewater moet voorsien, soo het doenlijck is, ofte andersints de steden van Leyden en Gouda en voorts mede in het generael alle de buytenposten van de provintie, en dat oock gedelibereert moet werden op de kosten en gemene contributie, opdat hetgene voor het gemene beste wert gedaen, gemeender hant gedragen magh werden.

Gecommitteerde Raden: dat van de resolutie-commissoriael geen kennisse hebben gehadt en sulx daerover met het college niet hebben konnen confereren.

Edelen: dat de propositie van Amsterdam hebben gehoort en, dewyle de heeren Gecommitteerde Raden niet gereet sijn, versoecken, dat deselve haer ten eersten willen bequamen ende dat de leden, soo ymant van deselve enige consideratiën heeft, deselve willen uytten.

Dordrecht: ut supra.

Haerlem: dat men behoort het advys te versoecken van Sijn Hoogheyt.

Delft: ut supra.

Leyden: sullen Amsterdam bedancken voor haer sorgh tot behoudenis van de gemene saecke en versoecken, dat het besoigne hoe eer hoe beetter hervat magh werden.

Amsterdam: dat men het advys van Sijn Hoogheyt behoort te versoecken, soo ten reguarde van de steden, die gefortificeert dienen te werden, als ten reguarde van de kosten ende by wie deselve gedragen moeten werden.

Gouda: dat de Prins eerst moet adviseren.

---

1) Volgens Brandt is dit: „Besoigne securiteit, resolutie-commissoriael, 10 Augusti 1672. Over voorsiening van de provinciën door fortificatiën tegen de winter, alsoo de posten niet in postuyr sijn om alsdan te konnen tegenstaen". Dan volgt: „Amsterdam" — en daarbij, wat boven, bij Hop, gegeven wordt als de propositie van Amsterdam.

12 Augustus 1672.

Rotterdam
Alckmaer
Hoorn
Enckhuysen } ut supra.

Et sic conclusum.

* *Besoigne* op de vloot en missive van den Prins van Orangne, Bodegrave, den 12en Augustus 1672 - - - - [1]).

Edelen
Dordrecht } fiat [2]).
Haerlem

Delft: dat niet konnen oordeelen, dat de retourschepen volkomentlijck in salvo sijn.

Leyden: met het advys van Sijn Hoogheyt, soo de commerciërende steden oordelen, dat de retourschepen in salvo sijn.

Amsterdam [3]): dat van verstant sijn, dat de schepen niet ten vollen in salvo sijn; dat men de overige schepen en goederen mede in salvo moet brengen; dat den vyant deselve met weynigh schepen soude konnen destrueren; dat Sijn Hoogheyt adviseert op het presuppoost, dat de schepen tegenwoordigh in salvo sijn, dogh dat syluyden van dat verstant niet en sijn, en dat men daerom het nader advys van Sijn Hoogheyt behoort te versoecken, alsmede desselfs declaratoir, wat hy verstaet met de woorden: voorgaende posten, ende indien verstaen moght werden, dat de retourschepen absolut in salvo sijn, in sodanigen geval het advys van Sijn Hoogheyt versoght behoort te werden, off de vloot dan niet behoort in te vallen, yder in sijn havens.

---

1) Gedrukt Res. Holl. 12 Aug. 1672, blz. 101.

2) D. w. z. „de vloot naer sijn posten te doen keeren", zooals Brandt aangeeft. Hierbij nog eene kantteekening naar Vivien: „op presuppoost, dat voorgaende post hooghte van de Maese en Goeree", en daarbij weer eene verwijzing: „(het) presuppoost is abusif".

3) Bij Brandt hier deze kantteekening naar Vivien: „met Delft te wenschen, dat òf hier niet meer over die saek gedelibereert òf constanter. In allen gevalle verneemen, wat posten de Prins van Oranje meent".

12 Augustus 1672.

Gouda: met het advys van den Prins van Orange.

Rotterdam [1]): dewijl het advys van Sijn Hoogheyt supponneert, dat de schepen in salvo sijn, en dat het soo niet en is, souden by de voorgaende ordre persisteren en de Oost-Indische schepen aenstonts lossen, en dat men de Compagniën behoort aen te schryven daertoe spoedige ordre te stellen.

Gornichem: oordelen, dat de retourschepen nogh niet in salvo sijn en dat deselve daerom afgehaelt behoort te werden, dogh in cas van discrepantie onder de leden off onder de provintiën ter Generaliteyt, soude het laten aen 't advys van Sijn Hoogheyt.

Schiedam: aen 't advys van Sijn Hoogheyt.

Briel: ut supra, dogh terugge te keeren tot de hooghte van Den Briel ofte de Mase.

Alckmaer: dat den admirael De Ruyter de schepen in salvo behoort te brengen en vervolgens te keren tot de hooghte van Den Briel off Goeree en voorts soldaet- en seemanschap te gebruycken.

Hoorn: met Amsterdam.

Enckhuysen: dat de schepen niet in salvo sijn; dat deselve met weynigh schepen gedestrueert souden konnen werden en het suppoost van Sijn Hoogheyt mitsdien komt te vervallen; dat De Ruyter geordonneert behoort te werden de schepen af te halen en dan te keren naer sijn vorige posten.

Edam
Medenblik } met Amsterdam.
Purmereynd

Resumptie.

Edelen: oordelen, dat de schepen niet in salvo sijn en dat men daerom aen Sijn Hoogheyt soude konnen schryven, dat men niet volkomen gerust was, te min, omdat De Ruyter wel heeft geschreven, dat de retourschepen

---

1) Kantteekening bij Brandt naar Vivien: „ten spoedigste ordre, dat ontlossen retourschepen en in districten convoyeren".

in een haven waren, maer niet, dat deselve in salvo waren.

Dordrecht: dat de schepen dan in salvo sijn, als deselve by onse vloot sijn, en souden sigh conformeren met het advys van Sijn Hoogheyt, soo de schepen in salvo waren.

Haerlem: dat men 's lants vloot meerder ofte eerder behoort te employeren tot voorkominge van een vyantlycke descente als voor den dienst van de Oost-Indische Compagnie, en sulx met het advys van Sijn Hoogheyt.

Delft: met de Ridderschap, en de Ruyter te gelasten, dat, als hy voor de Eems sal sijn gekomen, sigh sal hebben te spoedigen om wederom te keren.

Leyden: met het advys van Sijn Hoogheyt.

Amsterdam: met de Ridderschap.

Gouda: met Sijn Hoogheyt.

Rotterdam: met de Ridderschap.

Gornichem: met Sijn Hoogheyt.

Schiedam: met de Ridderschap.

Schoonhoven: met Dordrecht.

Bricl: met de Prins.

Alckmaer
Hoorn
Enckhuysen
Edam
Medenblik
Purmereynd
} met de Ridderschap.

Dordrecht: sigh nader verklarende, met het advys van Sijn Hoogheyt.

Conclusum [1]): dat men geen gerustheyt heeft, dat de retourschepen op de Eems in salvo sijn, en dat men sulx by een geraisoneerde missive aen Sijn Hoogheyt sal representeren en nader advys versoecken, en dat men aen de bewinthebberen sal schryven, dat sy haer sullen hebben te spoedigen om haer schepen vaerdigh te houden.

Naer voorgaende omvrage hebben de leden sigh ge-

---

1) Cf. Res. Holl. 12 Aug. 1672, blz. 101.

conformeert met de extentie, uytgesondert Dordrecht, Haerlem, Leyden en Gouda, dewelcke hebben gepersisteert.

(**13 Augustus**) [1]). *Missive* Reeckenkamer, 10 Augustus, om subsidie. Dat alle mogelycke devoiren aengewent hebben om 50.000 gulden op de domeinen te negotieren, soo tot betalinge van beyde de Hoven van Justitie als andere lasten; dat de rentmeesters seggen, dat sy geen gelt konnen krygen; dat Noort-Hollant 9000 gulden aen renten te achteren is; dat Kennemerlant 10.000 gulden moet hebben, off kan 't niet gaende houden; dat de rentmeester van Voorn de Hoven niet kan betalen, off moet 20.000 gulden hebben; de rentmeester van de Vroonlanden heeft 15.000 gulden van noden; dat Suyd-Hollant oock subsidiën van doen heeft; dat van de tollen niet wert ontfangen en dat de landen en thienden weynigh geven. Versoecken een subsidie van 54.000 gulden.

Aan Delft en andere commissarisen met de kamer van reeckening.

Rapport 's lants vloot. Dat de resolutie van gisteren ter Generaliteyt ingebracht is en dat de provintiën hebben gedisponeert twee tegens twee; dat Hollant en Vrieslant sijn geweest voor de resolutie en Seelant en Stad en Lande daertegen en dat men de vloot moet laten aen Sijn Hoogheyt, soodat daerop geen conclusie geformeert heeft konnen werden.

Edelen
Haerlem
Leyden
Gouda
Gornichem
Schoonhoven
Briel
} met het advys van Sijn Hoogheyt.

---

1) Hier (cf. hiervóór, blz. 267, noot 1) kan 13 Aug. wel worden ingelascht, want het volgende — tot 16 Augustus — is van dien datum; cf. Res. Holl. 13 Aug. 1672, blz. 105.

13 Augustus 1672.

Delft: den admirael De Ruyter aen te schryven om ten spoedigste wederom te komen en de retourschepen, soo die gereet sijn, mede te brengen.

Amsterdam: dat men alsnogh de saecke moet laten aen de dispositie van Sijn Hoogheyt.

Rotterdam
Schiedam
Alckmaer
Hoorn
Enchuysen
Edam
Medenblik
Purmereynde
} met Amsterdam.

Et sic conclusum, met eenparicheyt en by middel van conciliatoir.

[De Heer Kant segt [1]), dat gisteren ter Generaliteit niet konnen doorbrengen de resolutie van Hollant; twee provinciën tegens twee, Vrieslandt met Hollandt.

Gedeputeerden van Haerlem communiceren advys, dat descente Engelschen [2]).

Edelen: met advis Prins van Oranje.

Dordrecht.
Haerlem.
Leyden.
Goude.
Gornichem.
Schoonhoven.
Briel. [3])

Delft: aen De Ruiter schryven, dat voor de Eems maer 24 uuren wachte; d' Oostindische scheepen convoyeren of, soo niet koomen, laeten leggen.

Amsterdam: by advys van gisteren. 't Is onverantwoordelijk de retourvloot te abandonneren aen de vyanden; discreperen niet van 't advys van Sijn Hoogheit, soo in salvo sijn, maer op dat presuppoost.

---

1) Dit ontleent Brandt aan Vivien en hij voegt er bij een kantteekening uit de voorafgaande aanteekening van Hop.

2) Zie het volgende bericht.

3) De onder de Edelen geplaatste steden adviseeren met dezen; de onder Amsterdam geplaatste steden gaan met Amsterdam, wat ook de bedoeling van Brandt is, ofschoon hij dit niet duidelijk doet uitkomen; cf. het voorafgaande verslag naar Hop.

13 Augustus 1672.

Rotterdam
Schiedam
Alkmaer
Hoorn
Enchuisen
Edam
Purmerendt
} aen de dispositie van Sijn Hoogheit.

Conclusum: ingekoomen advysen, soo noopende d'Oostindische retourschepen als noopende de tyding descente der Engelschen, over te senden en de Prins van Oranje laeten disponeren].

* *Haerlem* propositie. Dat van goede hant onderricht sijn, dat de Engelse met een gedetascheerd corps van haer schepen voorgenomen souden hebben een landinge te doen; vertrouwen, dat gemunt soude sijn op Walcheren; dat het regiment van den Hartogh van Monmouth daertoe geëmbarqueert soude werden; dat ontrent het employ van 's lants vloot daerop behoorlycke reflexie gemaeckt moet werden. Aen Sijn Hoogheit te communiceren.

* *Propositie* Dordrecht - - - - [1]).

[*Leyden*, instructie Raadpensionaris. Dat alvoorens te koomen tot nominatie van een Raedtpensionaris gebesoigneert behoort te werden op de instructie. Besoigne op Dinsdag.

Alewijn, 8 Augusti, Hamtoncourt. Dat Monmouth met sijn troepen te Duynkerken, en guardes van den Coningh en een regiment dragonders moeten haer gereet houden. Dat het versoek, om tot Londen te komen, gedeclineert is tot de wederkomste van Sylvius uyt het leger. Dat de tyden delicaat sijn. Vragen, of de Gedeputeerden nu last hadden om iets te proponeren. Dat wonder is, dat sy daer soolang blyven alleen om te hooren. Dat de conduicte gaat tegens de interessen van het rijk onder

---

1) Zie dit voorstel van Dordrecht, om den Prins „helbaerdiers" toe te voegen en om hem tot trouwen aan te sporen, in Res. Holl. 13 Aug. 1672, blz. 108; cf. Wagenaar, XIV, blz. 198.

wonderlyke pretexten. Dat de rest in cijffer staat [1]); dat het interest van het rijk van Engelandt is, dat de Staat min ontsacchelijk is; dat men Vrankrijk van doen hadt, als maar Vrankrijk sich geen absoluyt meester quam te maken. Dat door den oorlogh den Staat en Vrankrijk beyden verswakt zouden worden; dat Vrankrijk de Spaansche Nederlanden niet sal attaqueren. Dat supponeren, dat wy door de geallieerdens wel geholpen sullen worden. Dat Spangjen sich behoort te declareren. Dat de commercie geturbeert en de luiden in bedenkinge gebracht moeten worden. Dat het 4e artikel [2]) meest sal tegenhouden. Notificatie].

16 Augustus. * *Besoigne* instructie Raadpensionaris [3]), [resolutie-commissoriael 9 Augustus].

Gecommitteerde Raden: dat haer gedaghten hebben laten gaen op de instructie van den 27en Julij 1668 [4]) en andere voorgaende instructiën; dat sy oordelen, dat de laetste wel sal wesen, maer dat het tractement van 3000 gulden 's jaers tot 6000 gulden [5]) verhooght behoort te

---

1) Dit wil zeggen, dat de rest van den brief in cijferschrift staat, en is dus een toevoeging van dengene — Hop of Vivien — aan wien Brandt deze aanteekening ontleent; inderdaad is juist van de aangewezen plaats af het grootste deel in cijferschrift, zooals uit het origineel (Brieven uit Engeland aan De Witt, Rijksarchief) blijkt.

2) Dit slaat op artikel 4 van de door Engeland aangeboden vredesvoorwaarden (zie hiervóór, blz. 225); de bedoeling is volgens het in noot 1 genoemde origineel deze: wijl Karel II zeer veel geld noodig heeft, zal hij aan deze geldvordering het meest vasthouden — en bij mogelijke onderhandelingen zal die dus den vrede het meest tegenhouden, omdat de Staten zooveel geld niet zullen willen geven.

3) Cf. Res. Holl. 16 Aug. 1672, blz. 112, en cf. hiervóór blz. 261, noot 1.

4) Zie Res. Holl. 27 Juli 1668, blz. 221.

5) Dit moet zijn van *f* 6000 op *f* 12000, tenzij deze verhooging pas een paar dagen later voorgesteld is. In elk geval werd daartoe besloten; zie Res. Holl. 20 Aug. 1672, blz. 137, en Wagenaar, XIV, blz. 188. De verhooging geschiedde om Fagel's tractement als raadpensionaris meer gelijk te maken aan dat, wat hij als Griffier had. De Witt had sedert 1668 ook *f* 6000 (Fruin, Staatsinstellingen, blz. 233), maar dit was toegestaan zonder als precedent te zullen gelden voor zijne opvolgers (Wicquefort, III, p. 323).

16 Augustus 1672.

werden, hetsy by inlyvinge in de instructie off by een resolutie apart, dat op 66n uyt soude komen.

Edelen: dat haer daermede sullen conformeren.

Dordrecht: dat de laetste instructie wel is, dogh dat by het 6e en 23e artikel yets bygevoeght behoort te werden; by het 6e, dat communicatie oock gegeven behoort te werden aen den Prins van Orange; van gelycken by het 23e artikel wegen de correspondentiën.

Haerlem: met de instructie van het jaer 1668 en consideratiën van Dordrecht.

Delft [1]): met de heeren Gecommitteerde Raden en de Ridderschap; dat de Raadpensionaris communicatie moet geven aen de Gecommitteerde Raden en de Gecommitteerde Raden aen de Stadthouder, overeenkomende met de oude practique.

Leyden: dat men de instructie soo moet stellen, dat een eerlycke man die kan naerkomen; dat de Raadpensionaris gechargeert is met de finantie, met de correspondentie en met de comparitie ter vergaderingh van de heeren Staten-Generael; dat men enige saecken van het Raadpensionarischap hoort te separeren; dat men tot de finantie een thresorier-generael behoort aen te stellen; dat de Raadpensionaris De Wit selve van dat verstant is geweest; dat de Raadpensionaris oock geabstraheert behoort te werden van de uytheemsche correspondentiën en dat men daertoe een habil persoon behoort te despicieren, hetsy onder den titel van secretaire d'estat off anders, dogh, indien verstaen wert, dat de Raadpensionaris de uytheemsche correspondentiën oock sal waernemen, dat hy alsdan en in sulcken cas oock commissie daertoe behoort te hebben van de Unie ofte gemene bontgenoten; dat men de saecke moet overleggen met de Prins van Orange, en meynen wel verseeckert te sijn, dat de Prins van advys is, dat de Raadpensionaris geabstraheert blijft van de finantie.

---

1) Dit advies van Delft en ook het volgende van Leiden is gedrukt in Fruin's Staatsinstellingen, blz. 289.

Amsterdam: met de Gecommitteerde Raden en heeren van de Ridderschap; de saecke by de instructie van het jaer 1668 te laten, tensy dat Sijn Hoogheit eenige redenen moght hebben ter contrarie.

Alckmaer: met de heeren van de Ridderschap en Amsterdam.

Hoorn: met de remarques van Dordrecht.

Medenblik: met Amsterdam, en te horen het advys van Sijn Hoogheit.

Conclusum: de instructie van het jaer 1668 te stellen in handen van Sijn Hoogheit om desselfs advys daerop te seggen.

Rapport ter vergaderingh en geconcludeert ut supra.

Missive luitenant-admirael De Ruyter, dato 13 Augustus 1672, op de hooghte van het Vlie. Dat hy met 48 schepen van oorlogh, 16 fregatten en 12 advysjaghten, alle redelijck wel gemant en genoeghsaem voorsien van ammunitie tegens een attaque, en in de 20 branders onder seyl waren naer de Eems. Notificatie.

(17 Augustus). * *Raadsheer* Fannius, rapport [1]) synode. Dat de correspondenten van d'andere provintiën niet opgekomen sijn, dogh naderhant Dr. Plancius van Harderwijck en den predicant van Abcoude, beyde uyt overheerde provintiën; dat speculatie is gevallen op d'admissie, maer, vermits derselver commissiën al vóór het overgaen van de provintiën waren gedateert, geadmitteert; dat gehandeld is over de saecke van Griettie Pieters en gesproocken van het tractaet, getituleert tractatus theologico-politicus [2]). [Dat die van Leyden en andere leden commissarissen sijn. Dat men tegens de nieuwicheden moet waken en van den predikstoel houden]. En dat de kosten van Dingsdagh tot Saturdagh quamen te bedragen 2020 gulden, 3 stuivers. Rapport te versoecken, de pointen

---

1) Dezen datum vult Hop niet in, maar cf. Res. Holl. 17 Aug. 1672, blz. 119.

2) Het bekende werk van Spinoza zal hier wel bedoeld zijn; wat de zaak van Grietje Pieters is, is mij niet gebleken.

17 Augustus 1672.

van deliberatie in geschrifte te redigeren en voorts aen commissarisen.

[Rapport van den Raedtsheer Fannius [1]). Correspondenten andere provintiën waren in 't eerst niet aengekomen tot Enchuysen, maar speculatiën op admissiën predikanten ..... Gelderlandt, Utrecht; credentialen vóór geweldt..... vyanden; dat lichtelijk kerken nadeel; andere seiden, dat by brieven genoodight waren, dat Gedeputeerden ter Generaliteyt noch sessie; sijn geadmitteert. Saak Grietje Pieter, kerkenraadt Enkhuysen. Nopende licentieus drucken ..... tractatus theoligico-politicus etc. ..... versocht, dat besoigne opgehouden. Saak boek Velthuysen [2]), gelaten by dispositie Edel Groot Mogende; geen kennis meer van nemen. Geklaaght, dat kerk Batavia van sieketroosters predikanten maakten, indebite omdat van dese kerke soude dependeren; aan kerk Batavia daarover geschreeven; De Wijnstok en Penopius gesuspendeert, de laatste was bynaa weder geadmitteert, maar..... Placcaat tegens papisten, sweeren. Classis Haarlem gravamen, dat geen nieuwigheit op stoel. Geresolveert. Kost 2020].

Op 't employ van 's lants vloot [3]). Voorgeslagen De Ruyter aen te schryven de Oost-Indische schepen in salvo te brengen, soo hy 't selve sonder tijdtversuym kan doen, dogh geresolveert, met het preadvys van den Prins van Orange, De Ruyter aen te schryven terstont te vertrecken naer sijn vorige post op Schonevelt om den vyant te observeren en gedreygde landing te beletten.

[*Merens* seght [4]), dat de Prins van Oranje ter Generaliteit versocht te weeten d'intentie der provinciën noopende employ vloot.

---

1) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

2) Waarschijnlijk is bedoeld het veel besproken boek van Lambert van Velthuysen over de „Afgoderye en Superstitie"; zie verschillende apologieën hiervan genoemd bij Knuttel, Pamflettenverzameling, II[1], n°. 9774, etc.

3) Cf. Res. Holl. 17 Aug. 1672, blz. 120.

4) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

17 Augustus 1672.

2. op het openstellen der Oostersche negotie, ook commissievaerders liber.

3. verbodt van commercie met vyanden en geconquesteerde provintiën.

Edelen: op het 1e aen De Ruiter schryven, dat weder herwaerts komt, soo de Oostindische scheepen niet uitkomen; ontrent haer securiteit ordre stellen. 2. fiat openstellen. 3. conform.

Dordrecht: idem; 3. op behaegen.

Haerlem: 3. correspondentie noopende wisselen.

Gornichem.

Schoonhoven.

Briele [1]).

Leyden: 1. noch blyven 3 daegen; plaets, daer soude koomen, aen de dispositie van Prins van Oranje.

Amsterdam: sien geen redenen, waarom men de vloot revoceren soude. De Oost-Indische scheepen konnen niet heel gelost worden, derde part geladen blyven, sulks tot securiteit de vloot daer te houden, totdat retourvloot afgehaelt sy, te meer omdat op andere plaetsen geen peryckel; soo in 't kort in veyligheit, fiat.

Rotterdam: aen 't oordeel van De Ruiter; soo spoedig kan afbrengen, wachten; 2. vaert open ook door 't Kanael.

Schiedam.

Alkmaer.

Hoorn 2. noch ongelast.

Enchuisen 2. declineren.

Edam.

Medenblik.

Purmerend.

Naerder omvraege op het employ van de vloot.

---

1) De onder Haarlem geplaatste steden adviseeren waarschijnlijk als Haarlem; evenmin is het advies van de andere steden, waarvan het hier en in de nadere rondvraag niet opgegeven is, met zekerheid te zeggen.

17 Augustus 1672.

Edelen: conform preadvys van den Prins van Oranje.
Dordrecht.
Haerlem.
Delft.
Gouda. Leyden: naer 48 uren.
Schiedam. Amsterdam.
Briele. Rotterdam: als de wint goedt, op etmael.
Edam. Alkmaer.
Hoorn.
Enchuisen.
Conform preadvys van Sijn Hoogheit].

Gecommitteerde Raden om gelt [1]). Dat geen gelt in voorraad is tot betalinge van de militie; dat sy gelast sijn de comptoiren te egaleren, hetwelck alle maenden geschiet, maer dat het defect komt uyt de banquerotten; dat den eenen ontfanger vry wat vigilanter is als den anderen, om de restanten te vorderen; dat den ontfanger Paeu geen gelt heeft, om het werck gaende te houden; dat hy geen interessen kan betalen; dat den gantschen dagh aengesprooken werden om gelt. Transportgelden, legerlasten, serviciën etc. De gelden van de capitale leninge aen te tasten.

[*Voorslagh* van drie persoonen [2]) om één te kiesen tot Raedtpensionaris.

Leyden seit, dat meenen te blyven by d'eerste instructie; niemant als die professie doet van de g(ereformeerde) religie.

Edelen etc.: sullen alleen reflecteren op persoonen, die professie doen van de g(ereformeerde) religie.

Alkmaer: eerst instructie gearresteert.
Hoorn.
Edam. Enckhuysen wil vryheit houden op
Monnikendam. d'instructie.
Medenblik.

---

1) Cf. Res. Holl. 17 Aug. 1672, blz. 115.
2) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

Purmereind [1])].

18 Augusti. *Beverningh*, rapport serviciën [2]). Dat Sijn Hoogheit van advys was, dat de servitiën gereguleert behoorden te werden op den voet, als in den voorgaenden oorlogh. Fiat.

* *Rapport* instructie Raadpensionaris - - - - [3]).

Tractaet tusschen Engelant en Sweden, Stockholm, 14 April 1672 [4]).

* *Propositie* Dordrecht. Dat men aen Sijn Hoogheit plein pouvoir behoort te verlaten, om met Engelant vrede te maecken [5]).

Raadpensionarisschap nominatie [6]).

Fagel al de stemmen.

Beverningh 12 stemmen.

Beuningen 12 stemmen.

Borgersdijck 8 stemmen.

Niedeck 5 stemmen.

Genomineert { Fagel. Beverningh Beuningen.

[Raedtpensionaris-ampt nominatie.

Beuningen, Beverning en Fagel.

Fagel met al de stemmen.

Beverning 2. 3. 4. 5. 6. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19 [7]).

---

1) De onder Alkmaar geplaatste steden adviseeren waarschijnlijk hetzelfde als die stad.

2) Cf. Res. Holl. 18 Aug. 1672, blz. 120.

3) Zie dit rapport in Res. Holl. 18 Aug. 1672, blz. 121.

4) Een verdrag tusschen Zweden en Engeland van 5 April O. S. wordt genoemd bij Carlson, Geschichte Schwedens, IV, S. 555 vlg.

5) Brandt heeft nog als kantteekening: „1, 2 etc. opgehouden".

6) Cf. Res. Holl. 18 Aug. 1672, blz. 122.

7) Deze cijfers duiden natuurlijk de steden aan volgens de rangorde, waarin ze in de Staten hun advies uitbrengen. Op te merken is, dat Van Beuningen volgens deze opgave slechts 11 stemmen zou hebben en volgens Hop 12; verder is het zonderling, dat 2 (Dordrecht), 4 (Delft) en 11 (Schoonhoven) behalve Fagel slechts één van de drie anderen genomineerd hebben, en ook, dat Burgersdijk, de pensionaris van

18—19 Augustus 1672.

Beuningen 5. 6. 10. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19.
Borgersdijck 1. 3. 7. 8. 9. 10. 11. 12.
Rudolphi 1. 7. 8. 9. 10. [1])].

(**19 Augustus**) [2]). *Amsterdam*, propositie finantie - - - -.

Amsterdam, propositie betalinge militie - - - - [3]).

* *Raadsheer* Riccen, rapport synode [4]). Dat Dr. De Harder meynt, dat al was het, dat het gantsche synde eenparigh was en met sijn opinie niet overeenquam, dat hy niet soude behoeven te pareren; dat hy geen kinderen wil dopen als wiens ouders hy gelooft, dat gelovigh sijn, die hy dan eerst moet examineren; dat hy by het Classis is gedeputeert en niet geappelleert, maer sich tot Rotterdam neergeslagen heeft, daer hy conventiculen hout; dat de synodus geresolveert heeft alle officiën toe te brengen, om de luyden, die hem gaen horen, wederom te brengen tot de kerck, en die van Rotterdam door Gedeputeerde te versoecken, om Dr. De Harder het houden van conventiculen te verbieden. [Dat zelve eenige punten voorgedraagen heeft: 1. dat de classicale vergaderingen niet werden gehouden als het behoorde, maer dat ooveral censura morum gehouden moght worden. 2. Dat oover de verplaatsinge niet gehandelt wordt naa behooren en veel geldt en tijdt kost. Dat verstaan is, dat, als de predicanten gesont sijn van leven en leere, dan de verplaatsinge toegestaan sal worden. Versoekt,

---

Leiden, niet de stem van zijne stad (5) zou gehad hebben. Er schuilen dus waarschijnlijk fouten in Brandt's opgave en ook in Hop's opgave wordt één stem te weinig genoemd als uitgebracht voor de drie anderen, nl. 37 in plaats van 38.

1) In margine staat bij Brandt nog eene andere opgave, die bij Rudolphi van Niedek (sedert 1669 Raadsheer in den Hoogen Raad) 11 (Schoonhoven) in plaats van 10 (Schiedam) heeft.

2) Dezen datum geeft Hop niet op, maar cf. Res. Holl. 19 Aug. 1672, blz. 125, waar men het geheele voorstel van Amsterdam over de finantiën kan vinden.

3) Zie ook dit voorstel Res. Holl., t. a. p.

4) Cf. id. 19 Aug. 1672, blz. 137.

dat goede sorge gedraagen magh worden voor de Theologische Faculteit]; dat de kosten van de synode bedragen 4000 gulden.

[Rapport van den Raadtsheer Riccen [1]). Commissarisenpolityke synode Briele. Klaghten Harder, Schiedam en stoutheit papisten. De Harder sustineert, dat aan geen kerkenorde geobligeert als wanneer met sijn sentiment overeenkomt; geen kinderen te doopen als van ouders, die hy oordeelt geloovigh te sijn; hy hout conventiculen tot Rotterdam; verstaan de regeeringe in die stadt [2]) te versoeken, dat beletten. Nopende stoutheit Pausgesinden ook wat geurgeert, maar laten varen. Commissarisen gedachten op eenige punten. Dat classicale vergaderinge niet gehouden met genoeghsame stichtinge. Censura morum telkens. Onordentelijk verplaatsen predikanten verstaan niet meer te doen, als soo wanneer sijn eerlijk en wel, maar niet om te versoeken, of elders beeter. Ook geoordeelt, dat goede sorge te draagen op examina peremptoria op conscientie. Niemant in 't toekomende tot predikant geadmitteert als die teekenen acte van eenigheit; is geen discrepantie tusschen classen, kerken etc. Recommandeert, dat goede sorge mogen draagen voor Theologische Faculteit Leyden].

* *Rapport* op de nominatie van Raadpensionaris - - - - [3]).

Beverningh, rapport securiteyt, fortificatiën. Dat hy met Sijn Hoogheit had gesproocken; dat Gornichem, Woudrichem en Loevesteyn in redelycken stant waren; dat Schoonhoven van gelycken in redelijck goede stant was; dat tot Oudewater geweest was om te sien, off men die plaets soude konnen fortificeren, en geoordeelt had van ja; dat hy nu naer Woerden soude gaen om te sien, wat daer te doen was; dat de posten ontrent Amsterdam in de wintertijdt redelijck secuyr waren; dat

---

1) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

2) Het HS. heeft: „staat".

3) Zie Res. Holl. 19 Aug. 1672, blz. 128, waar verder ook de instructie.

hy desen dagh soude vertrecken naer Nieuwerbrugge, om de posten aldaer te visiteren en daerover een geschrift te maecken, in meyninge van Sondaghavont weder hier te sijn; dat men oock sorge soude dienen te dragen voor Helvoetsluys.

Dat Sijn Hoogheyt heeft geoordeelt [1]), dat de leden vooralsnogh niet van malkander behoren te scheyden.

20 Augusti. *Electie* van Mr. Gaspar Fagel tot Raadpensionaris van Hollant en West-Vrieslant - - - - [2]).

Rapport Gecommitteerde Raden [3]) wegen tumulte ontrent de Voorpoort en murmuratie tegen de sententie, geuyt tegen den Ruwaert van Putten, met versoeck, dat de Staten ordre gelieven te stellen, en daerop voorgeslagen de compagniën paerden — sijnde $2^1/_2$ — in de wapenen te doen komen, om de foule te stillen en desnoot daerop te schieten, en Sijn Hoogheyt kennis te geven, met versoeck om eenige compagniën te voet en te paert herwaert te willen schicken en de magistraet van Den Hage te belasten eenige van de vertrouste borgery in de wapenen te brengen.

Edelen en alle de presente leden met eenparicheyt: fiat.

Amsterdam proponeert, dat alle de leden by malkander behoren te blyven om op alle voorvallen spoedige ordres te konnen stellen.

Conclusum [4]): dat alle de leden in Den Haegh en by der hant sullen blyven, waerop de leden ontrent te half twaelven sijn gescheyden.

---

1) Het is wel waarschijnlijk, dat dit ook tot Van Beverningh's rapport behoort, maar het wordt door Hop afzonderlijk opgegeven.

2) Zie Res. Holl. 20 Aug. 1672, blz. 137.

3) Cf. id., blz. 137; volgens Res. Holl. werd het verslag uitgebracht door Van Asperen, Bogaert en Valckenier (zie ook het volgende verslag, ontleend aan Bontemantel); deze waren leden van Gecommitteerde Raden; cf. Wagenaar, XIV, blz. 161.

4) Deze conclusie niet in Res. Holl., t. a. p.; de leden hebben er zich blijkbaar ook niet aan gehouden.

20 Augustus 1672.

[De Heer van Asperen syt [1]), dat de Ruart sententie heeft becomen; dat den Raetpensionares by hem op de Poort is gegaen; dat er veel volx begint te vergaederen, met dreygementen; men syt, dat posten nae buyten sijn gesonden om de boeren te doen comen.

Edelen: de ruytery te doen opsitten, de t'samenrottinge te dissipeeren, alle foele beletten; soo opiniatreeren, op schieten en met verder geweer verjagen; de vertrouste schuttery in de wapenen te doen comen, de valbrugge te doen ophaelen, schuyten aen dese syde van de gracht

---

1) Ik ontleen dit aan Bontemantel (cf. Inleiding). Bij Brandt komt het niet voor; de reden hiervan is reeds medegedeeld door Tydeman in Oph. en Bijv. bij Bilderdijk's Geschiedenis des Vaderlands, X, blz. 238 vlg.: de aanteekeningen, die betrekking hebben op de vermoording van de De Witten, heeft Brandt afgestaan voor de samenstelling van „Eenige aenmerkingen nopende 't gepasseerde op den 20en Augusti 1672", in de Gedenkwaardige Stukken in Oudaen's Haegsche Broedermoord — tot Frederikstad, bij Johan Ernst Smith (z. j.), blz. 44 vlg. De samensteller vertelt in de inleiding, dat „enige byzonderheden door de heeren Du Vivien, Hop, De Graef en anderen" hem waren medegedeeld, en verder zegt hij, dat de stukken, die hij in het licht geeft, waren „uit eene verzameling van de heere Gerard Brandt". Dit is niet geheel juist uitgedrukt; ik vermoed, dat hij bedoelt, dat hij eenige aanteekeningen van Vivien en Hop van Brandt te leen heeft ontvangen (die dan niet teruggegeven zijn) en dat hem verder nog bijzonderheden medegedeeld zijn door „De Graeff en anderen"; onder die anderen wordt Van Den Bosch (Gedenkw. Stukken op 23 Aug.) met name genoemd; wat de samensteller van De Graeff vernam, kan ik niet nagaan; wel is dit zeker, dat hij het hem door De Graeff medegedeelde niet aan de verzameling-Brandt ontleent, omdat diens naam daarin nergens voorkomt. De samensteller is waarschijnlijk wel Oudaen zelf: ofschoon de druk van zijn „Broedermoord" met de Gedenkwaardige Stukken zonder jaartal is, mogen we toch wel aannemen, dat die druk van vóór Brandt's dood dateert (1685), omdat de samensteller zegt ze te hebben uit eene verzameling „van de heere Gerard Brandt"; Oudaen stierf na Brandt, n.l. in 1695, en het is wel onwaarschijnlijk, dat bij Oudaen's leven een ander een druk van één zijner stukken bewerkt heeft. Het in den tekst uit Bontemantel medegedeelde is eene aanteekening van Vivien, zooals blijkt uit de Gedenkw. Stukken, waar opgegeven wordt, wat aan Vivien en wat aan Hop ontleend is.

20 Augustus 1672.

doen leggen. De ruytery [1]) by geschrift te autoriseeren daerin te schieten - - - -].

Eadem die, t'savonts, ontrent 7 uyren. Rapport, dat de borgery, de waght by de Voorpoort hebbende, de halve compagnie ruyters aldaer geposteert — sijnde de 2 heele compagniën in vieren verdeelt en door Gecommitteerde Raden geposteert op de vier advenuen van Den Hage als Noorteynde, Bosbrugh, Rijswyckerbrugh, Westeynde — hebben doen afstaen en met scherp op de deur beginnen te schieten, deselve daernaer met fortse openende ende den Ruwaert van Putten met den gewesen Raadpensionaris De Wit daer afhalende, die sy aenstonts hebben gemassacreert, de kleederen uytgetrocken en de lycken gesleept nae het schavot en aldaer aen de sporten van de wip opgehangen, staende op het groene soottie, de harten uytgenomen, neus en ooren, vingers en toonen afgesneden en voor gelt verkoght.

Geresolveert: de saecke aen Sijn Hoogheyt bekent te maecken met versoeck om de nodige ordres te stellen en de Gecommitteerde Raden te gelasten alle vordere foules sooveel als mogelijck te voorkomen en de lycken

---

1) Deze laatste zin wordt in de Gedenkw. Stukken gegeven als ontleend aan Hop; dat dit waar is, wordt bewezen door wat nu verder bij Bontemantel volgt, n.l. het in den tekst (blz. 284) uit Hop's papieren zelf medegedeelde omtrent het voorstel van Amsterdam en het daarop genomen besluit, dat Bontemantel dan woordelijk mededeelt, waarom ik het hier heb weggelaten. Het blijkt dus, dat Bontemantel zijne aanteekening hier uit wat hij bij Brandt uit Vivien en Hop vond, heeft samengesteld, zonder op te geven, wat hij aan den een en wat hij aan den ander ontleent. In de Gedenkw. Stukken vindt men dit voorstel van Amsterdam, als ontleend aan Vivien, aldus: „Amsterdam: de vergaderinge hier blyven en niet naer huys gaen. Verders conform 't advys der Edelen". Vivien schijnt dus niet te hebben medegedeeld, dat er inderdaad een conclusie genomen werd om de vergadering bijeen te doen blijven. Wat het overige gedeelte van de deliberatie betreft, wordt in de Gedenkw. Stukken vóór het voorstel van Amsterdam en dus ná wat de Edelen in het midden hebben gebracht, nog gezegd: „Dordrecht etc.: idem; 't Hof hooren op de sententie".

van de wip te laten afhalen [en in een andere plaets te brengen, daer de vrienden goetvinden]; sijnde doenmaels geen andere leden by der hant als:

de heeren Edelen,
Dordrecht: Vivien,
Amsterdam: Reynst en Hop,
Gouda: Van Der Toght,
Gornichem: Boxtel,
Schoonhoven: Panhuys,
Alckmaer: Van Der Geest,
Hoorn: Van Neck,
Edam: Brouwer,

de resterende naer hunne respective steden sijnde vertrocken ofte ten minste gegaen buyten Den Hage.

[De Gecommitteerde Raden [1]) seggen, dat alle behoorlycke vlijt aengewent hebben: eerst de compagniën paerden doen opsitten; aen de Staten rapport gedaen, die resolutie genomen de verdere compagniën in wapenen comen; met de magistraet van Den Haech gesprooken, die gesyt, dat rust soude geven, als eenige officieren van de burgery by den Ruaert soude wesen met advys van 't Hoff; officiers van de burgery de moderaeste. De burgemeestren en pensionaris syde, dat geen perykel van binnen; daerop

---

1) Dit ontleen ik weer aan Bontemantel, die het waarschijnlijk uit een aanteekening van Brandt naar Vivien heeft, ofschoon hij den naam Vivien ook hier niet aanwijst. In de Gedenkw. stukken vindt men omtrent deze avondvergadering niets; daar volgt op het in de vorige noot medegedeelde voorstel van Amsterdam nog alleen de laatste zin van wat we bij Bontemantel vinden: „dit onheyl comt, dat geen militie genoech...." etc., en dit wordt nog medegedeeld onder het aan Vivien ontleende, waaruit ook wel moet volgen, dat de geheele aanteekening bij Bontemantel van Vivien is. Na deze aanteekening heeft Bontemantel nog de conclusie van de avondvergadering, zooals Hop die heeft, ook met de opgave van de aanwezige leden, maar zonder de namen. Ook hier schijnt hij dus het geheele verhaal van de avondvergadering uit wat hij bij Brandt naar Hop en Vivien vond, samengesteld te hebben. — Het in de conclusie (bl. 286) tusschen [ ] geplaatste komt alleen bij Bontemantel voor. Cf. die conclusie in Res. Holl. 20 Aug. 1672, blz. 138.

17 Augustus 1672.

van deliberatie in geschrifte te redigeren en voorts aen commissarisen.

[Rapport van den Raedtsheer Fannius [1]). Correspondenten andere provintiën waren in 't eerst niet aengekomen tot Enchuysen, maar speculatiën op admissiën predikanten ..... Gelderlandt, Utrecht; credentialen vóór geweldt..... vyanden; dat lichtelijk kerken nadeel; andere seiden, dat by brieven genoodight waren, dat Gedeputeerden ter Generaliteyt noch sessie; sijn geadmitteert. Saak Grietje Pieter, kerkenraadt Enkhuysen. Nopende licentieus drucken ..... tractatus theoligico-politicus etc. ..... versocht, dat besoigne opgehouden. Saak boek Velthuysen [2]), gelaten by dispositie Edel Groot Mogende; geen kennis meer van nemen. Geklaaght, dat kerk Batavia van sieketroosters predikanten maakten, indebite omdat van dese kerke soude dependeren; aan kerk Batavia daarover geschreeven; De Wijnstok en Penopius gesuspendeert, de laatste was bynaa weder geadmitteert, maar..... Placcaat tegens papisten, sweeren. Classis Haarlem gravamen, dat geen nieuwigheit op stoel. Geresolveert. Kost 2020].

Op 't employ van 's lants vloot [3]). Voorgeslagen De Ruyter aen te schryven de Oost-Indische schepen in salvo te brengen, soo hy 't selve sonder tijdtversuym kan doen, dogh geresolveert, met het preadvys van den Prins van Orange, De Ruyter aen te schryven terstont te vertrecken naer sijn vorige post op Schonevelt om den vyant te observeren en gedreygde landing te beletten.

[*Merens* seght [4]), dat de Prins van Oranje ter Generaliteit versocht te weeten d'intentie der provinciën noopende employ vloot.

---

1) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

2) Waarschijnlijk is bedoeld het veel besproken boek van Lambert van Velthuysen over de „Afgoderye en Superstitie"; zie verschillende apologieën hiervan genoemd bij Knuttel, Pamflettenverzameling, II[1], n°. 9774, etc.

3) Cf. Res. Holl. 17 Aug. 1672, blz. 120.

4) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

2. op het openstellen der Oostersche negotie, ook commissievaerders liber.

3. verbodt van commercie met vyanden en geconquesteerde provintiën.

Edelen: op het 1e aen De Ruiter schryven, dat weder herwaerts komt, soo de Oostindische scheepen niet uitkomen; ontrent haer securiteit ordre stellen. 2. fiat openstellen. 3. conform.

Dordrecht: idem; 3. op behaegen.

Haerlem: 3. correspondentie noopende wisselen.

Gornichem.

Schoonhoven.

Briele [1]).

Leyden: 1. noch blyven 3 daegen; plaets, daer soude koomen, aen de dispositie van Prins van Oranje.

Amsterdam: sien geen redenen, waarom men de vloot revoceren soude. De Oost-Indische scheepen konnen niet heel gelost worden, derde part geladen blyven, sulks tot securiteit de vloot daer te houden, totdat retourvloot afgehaelt sy, te meer omdat op andere plaetsen geen peryckel; soo in 't kort in veyligheit, fiat.

Rotterdam: aen 't oordeel van De Ruiter; soo spoedig kan afbrengen, wachten; 2. vaert open ook door 't Kanael.

Schiedam.

Alkmaer.

Hoorn 2. noch ongelast.

Enchuisen 2. declineren.

Edam.

Medenblik.

Purmerend.

Naerder omvraege op het employ van de vloot.

---

1) De onder Haarlem geplaatste steden adviseeren waarschijnlijk als Haarlem; evenmin is het advies van de andere steden, waarvan het hier en in de nadere rondvraag niet opgegeven is, met zekerheid te zeggen.

gerusthyt. Vier posten op d'advenue met ruyters van buyten beset, echter het ongeluck gebeurt; dit onheyl comt, dat geen militie genoegh in Den Haech, dat onlangs eenige compagniën naer Noorthollant sijn vertrocken].

21 Augusti. *Sijnde* Sondagh, geen vergaderingh gehouden.

[**Maandagh 22 Augusti.** Maesdam rapport [1]). Dat by Sijn Hooghyt was geweest en gesecht, wat Saterdagh hier was gepasseert. Antwoort: antwoorde, dat gistren hier gecomen; wist niet, of met vigueur daertegens te procederen; was by de voornaemste burgers geschiet, dangereus. Soude garen de consideratie der Staaten daerop hooren. Maesdam gaf oock in bedencken, dewijl veel regenten in 't ooch loopen, die Sijn Hooghyt echter onschuldich hout, of die haer niet beter souden excuseren. Nopende de ruyters soude ordre stellen].

Dinsdagh 23 Augusti. *Remarques* op d'instructie van den Raadpensionaris, namentlijck van Sijn Hoogheit op het 7e artikel en van Fagel op het 27e en 30e artikel.

Rapport Gecommitteerde Raden. Comptoir van de gewesen Raadpensionaris De Wit versegelt, met versoeck, dat de Staten voorts ordre willen stellen [2]).

Commissarisen om de papieren te stellen in handen

---

1) Deze aanteekening ontleen ik aan Bontemantel; cf. Gedenkw. stukken, blz. 49, waar ook blijkt, dat de aanteekening aan Vivien ontleend is.

2) Res. Holl. 23 Aug. 1672, blz. 141. — Zie hierover ook een aanteekening naar Van Den Bosch in de Gedenkw. Stukken, blz. 49. In Fruin's exemplaar van dit werk (nu in de Bibliotheek van de Maatschappij van Letterkunde te Leiden) ligt daarbij een aanteekening over de „kosten en misen" van de justitie aan den Ruwaert; deze bedroegen eerst *f* 1472, 11 st., en de opgave werd 30 Sept. aan den heer van Swijndrecht gezonden. Later, 30 Oct., werd dit bedrag verhoogd tot 1966 £, 9 st., van 40 gr. het pond, (uit de processtukken, Rijksarchief, fol. 204, 205 en 207). De oorzaak van die verhooging, zegt Oudaen naar Van Den Bosch, was het dreigen van Tichelaar, die „met d'ontfange premie niet tevreden was", — „dreygende en intimiderende de heeren, soodat sy die kosten soo moesten vinden".

van den Raadpensionaris Fagel en het grootsegel te stellen in handen van den heer Van Duvenvoorde, en gecommitteert Heenvliet, Dordrecht, Amsterdam, Alckmaer met de Raadpensionaris en secretaris.

Mr. Caspar Fagel, onder verscheyde heussche protestatiën, het raadpensionarischap geaccepteert.

[De Heer Fagel [1]), in de vergadering gekoomen en versocht sich te verklaeren, segt, dat niet in hem vindt die qualiteiten, als reflexie op den heer De Wit; ongevallen hem overkoomen, hoewel wel gedient. Dit ampt is veel opspraek onderworpen, loopt in 't ooge, selfs dikmael ontrent regenten. Sal echter aenneemen ter obediëntie — van Haer — Edel Groot Mogende].

Rapport Halewijn [2]). Dat de Engelsche gepersuadeert sijn, dat het interest van Engelant bestaet in de continuatie van den oorlogh en, soolange als sy in die sentimenten sijn, geen apparentie tot vrede is.

[Halewijn rapport [3]). Toen overquaemen, meenden aenstondts naer Londen te gaen, eer tyding; maer van de gouverneur — van — Margats geprevenieert en tot Gravesande gerencontreert van — een — edelman, die tot Hamtoncourt [4]). In Engelandt bedenken, de besendinge daer om diversie en jalousy, en ondertusschen met Vrankrijk te sluiten. Gevraegt, of niet wat konden aen de handt geven. Bukkingam concept-tractaet gegeven, byna als naderhandt is opgestelt; in conferentie vraegde, of daerop gevat. Engelandt meent, dat in oorlogh avantagie, want òf dese landen theatre — van — oorlogh òf geënglouteert en dan ook commercie verlooren; sy — een — werelt apart. Eerst audientie uitgestelt, totdat Silvius weder sou wesen gekoomen. Toen ordre, dat souden vertrekken. In

---

1) Deze aanteekening ontleent Brandt aan Vivien.

2) Cf. Res. Holl. 23 Aug. 1672, blz. 144.

3) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

4) De bedoeling is: „die hun geraden had naar Hamptoncourt te gaan"; zie hiervóór, blz. 148.

23—24 Augustus 1672.

Engelandt sijn de mesures inconstant, maer hardtnekkig tot suppressie van desen staet.

Dordrecht: de Prins van Oranje plein pouvoir.

Delft: eerst pouvoirs naersien.

Amsterdam: indien iet te hoopen was, fiat, maer soude nu quaet doen ontrent Spanje en Keiser. Sijn Hoogheit sonderen].

* *Rapport* [1]) op 't versoeck van die van Den Briel ten eynde hare magistraetbestellinge wederom gebraght magh werden op den voet van den jare 1620 [2]). [Commissarissen meinen, dat haer 't selve toegestaen behoort te werden]. Fiat.

(24 Augustus) [3]). *Rapport* commissarisen, toestant van de posten tot Muyden en Weesp. Dat aldaer sijn geweest en met de Graeff van Nassau en oversten Aquila de fortificatiën hebben gevisiteert, alsmede den dam, geslagen in de Vecht met intentie om aldaer een spuysluys te leggen; dat het guarnisoen bestaet in 7 compagniën paerden, 376 paerden, behalve de officiers; item 12 compagniën te voet, 691 koppen, die gewapent sijn, en dan nogh 10 compagniën, 456 (koppen), daervan 56 gewapent en 400 ongewapent, uytgesondert 150, die sijdgeweer hebben; dat buyten de wapenen volgens getuygenis van Vorst Maurits van vordere amunitie wel voorsien sijn; dat, als den dam in volkomen staet van defensie sal wesen, alle de seedycken — die door haer crom lopen de stadt onsterck maecken — weggenomen sullen konnen werden; dat sy de stadt Weesp soo wel niet voorsien hebben gevonden; dat aldaer maer twee bolwercken sijn geleyt en de seedycken hoogh, de militie 16 compagniën, 666 man, 84 ongewa-

---

1) Cf. Res. Holl. 23 Aug. 1672, blz. 147.

2) Zie Groot-Plakkaetboek, IV, blz. 421 vlg., en cf. Van Alkemade en Van Der Schelling, Beschrijving van Den Briel, blz. 29.

3) Deze datum is bij Hop niet ingevuld; cf. echter Res. Holl. 24 Aug. 1672, blz. 149.

pent, 60 sonder bandeliers en daervan nogh 48 naer den Hinderdam en 60 naer Abcoude, blyvende alleen 406 man, die gewapent sijn; datter wel 100 onder de compagniën waren, die geen musquet konden afschieten; dat aldaer nogh 6 compagniën Spaense waren te paert, 295 paerden, behalve de officieren, en 3 compagniën Nederlantse ruyters, 176 paerden; dat borgemeesteren en borgery klaegden wegen overlast; dat syluyden op het alarm slaen haer eygen bagage packten, eerdat sy haer in postuyr stelden; dat de ruytery daer geen nut kan doen; dat de wercken aen den Hinderdam seer sleght hebben bevonden en geen huysvestingh voor de soldaten; dat aldaer waren 6 compagniën, 320 man, en dat den overststen Waldenborgh nogh 400 man eyschte om de plaets te defenderen; dat de Vecht met balcken verspert was; dat Waldenborgh een lijst van defecten overgegeven heeft; dat tot Muyden en Weesp geen vivres waren en nogh haver nogh hooy; dat de Uyttermeerse-sluys nootsaeckelijck voorsien moet werden met eenige fortificatie, gelijc die vóór desen is geweest; dat oock tot Abcoude sijn geweest, alwaer Sijn Hoogheit een halve maen had geordonneert met inlatinge van water etc.; dat den heer Hagedoorn op het slot lagh met 128 man; dat aldaer eenige stuckiens van Amsterdam waren gesonden en dat sy eyschten een barbier en een cock; dat commissarisen van advys sijn, dat men de arbeytslonen behoort te retrancheren en borgemeesteren van Weesp te stellen om opsight op de wercken te hebben.

Te communiceren aen Sijn Hoogheit.

Missive Brasser, 18 Augustus. Dat den optoght van den Churfurst van Brandenborgh van dagh tot dagh tegemoet gesien wert; dat de Fursten hare excuse op het presteren van secoursen volgens de quadruple alliantie fonderen op de ongereetheyt van de andere leden, op de kortheydt des tijdts en op de difficulteyt van haer troepen in Nederlandt te brengen, waerop hy geantwoort heeft, dat yder lid voor sigh selven gehouden is, dat hy vroegh genoegh heeft gesproocken en dat de troepen te

24 Augustus 1672.

water off tegelijc met Brandenborgh afgebracht konnen werden. Notificatie.

Missive Werckendam, 16 Augustus. Dat den Coningh geseyt heeft, dat hy hem in korte klaghteloos soude stellen; dat Haer Hoog Mogende in korte 600.000 rijksdaelders tot de vloot moesten opbrengen, d'eene helft in gelt en d'andere in ammunitie en behoeften; dat hy geinsisteert heeft op secours van 6000 man, dogh dat de Coningh daerop geseyt heeft, dat 6000 man van geen dienst souden konnen sijn, presenterende 20.000 man, de helft op subsidie; dat de Denen de dreygementen van Engelant en Vranckrijck seer apprehenderen en niet light sullen resolveren tot een offensive alliantie. Notificatie.

Missive Hairen, 10 Augustus. Dat de Sweedsche ambassadeurs de Coningen van Vrankrijck en Engelant met een cordate aenspraeck sullen soecken te disponeren tot vrede, ofte anders met dese Staet concerteren over middelen van defentie. Notificatie.

Placcaet verbodt [1]) commercie met overheerde provintiën. Dat, indien hetselve over een maent vastgestelt was geweest, de luyden aldaer in de uytterste extremiteyt souden sijn; dat het placcaet getrocken is uyt een oud placcaet van den jare 1582 [2]); dat d'admiraliteiten pasport geven om eetwaren en andere verboden goederen te voeren naer den vyant. Aen d'admiraliteiten in serieuse termen te schryven sodanige passen niet meer te verleenen.

(Raadpensionaris [3]) segt, of niet plakkaet verbodt communicatie en commercie, correspondentie met de provinciën, by de vyanden geoccupeert; redenen: utiliteit, ongemak vyanden, d'een en d'ander verlokt door maeghschappen en vrienden. Vóór desen in de Spaensche

---

1) Cf. Res. Holl. 24 Aug. 1672, blz. 151.

2) 4 en 22 Mei 1582; zie Groot-Plakkaetboek, II, blz. 43 vlg. en I, blz. 1100 vlg.

3) Dit ontleent Brandt aan Vivien; hij voegt er een paar kanttekeningen naar de boven staande aanteekening van Hop bij.

oorlogen goede successen van steden, onder de vyanden vergaen. Collegiën der admiraliteit geven nu passen van toevoer — te senden aen de viant —. De collegiën ter admiraliteit houden tot devoir, dat geen dispensatie noopende plakkaet; is seer dienstig, is juris communis; soude konnen geconcludeert worden: ook voorgaende exempelen. De reden leerdt, dat met meer applicatie de nabygelegene plaetsen als noopende ingesetenen van Vrankrijk en Engellant, die verre af sijn. Humeuren inclineren in de provinciën, om ons mede in slaverny te brengen. Vrankrijks juk hardt. De Groot aen Fagel geseght, dat de Koning verlede winter inclineerde, om alle, die van de religie, te doen massacreren, 1.800.000 sielen].

(25 Augusti) [1]). *Tractaet* met de Keyser, 22 Augustus. Tot guarantie van de vrede van Cleef en onderhoudinge van de Westphalische tractaten in het Rijck; dat den Keyser sal leveren 12.000 man voor hem selve en nogh 12.000 man op halve subsidiën; dat de Staten tot de voorsz. 12.000 man sullen betalen 45.000 rijksdaelders 's jaers, voor den tijdt van 10 jaren, en dat by separate acte bedongen is, dat de Staten de voldoeninge sullen mogen doen in obligatiën. Fiat ratificatie.

Militairen eed - - - - [2]).

* *Request* borgers van Dordrecht. Versoecken, dat de ingekropen gewoontens aldaer verklaert sullen werden subreptif en obreptyf, en herstellinge van de oude privilegiën, 1645 [3]).

Edelen en andere: aen commissarisen.

Amsterdam
Alckmaer
Hoorn
Enchuysen
Monnekendam

} in handen van borgemeesteren en regeerders van Dordrecht.

---

1) Deze datum is niet ingevuld bij Hop; cf. echter Secr. Res. Holl. 25 Aug. 1672, blz. 290 vlg. waar ook 't verdrag, in het Latijn.

2) Zie Res. Holl. 25 Aug. 1672, blz. 155.

3) Bedoeld is: 14 Oct. 1647; zie Van de Wall, Privilegiën van Dordrecht, VII, blz. 1689.

25 Augustus 1672.

Conclusum: aen commissarisen om, Sijn Hoogheit daerop gehoort, te dienen van haer consideratiën en advys. [Op 't begeren van de Gedeputeerden van Dordrecht: Pompe, Jan de Wit, copie aen de leden].

* *Edelen* propositie - - - - [1]).

Beverningh, rapport fortificatiën. Dat Gornichem en Schoonhoven self tegen den winter wel voorsien sijn; dat Oudewater nogh gefortificeert moet werden en dat daertoe 6 off 8 weecken tijdt wort vereyscht; dat Woerden soo spoedigh niet gefortificeert kan werden en veel gelt soude kosten; dat Enchuysen en Medenblik oock wel considerabel sijn, maer, vermits de schaersheyt van de finantie, tot haer eygen kosten gefortificeert behoorden te werden. Commissarisen om ten spoedigste de nodige ordres te stellen tot fortificatie van Oudewater.

Rapport griffiersplaets van de Staten-Generael [2]). Dat het griffierschap in twee verdeelt soude konnen werden, het eerste tot het waernemen van de uytheemsche grootte correspondentiën en t'andere tot het waernemen van de ordinaris binnenlantse domestique saecken, het eerste by den heer Hendrik Fagel, raadsheer in den Rade van Brabant, op een tractement van 4000 gulden 's jaers, 300 gulden huyshuyr, 300 gulden van de Oost-Indische en 300 gulden van de West-Indische Compagnie met nogh eenige kleyne weddes, t'samen ontrent 5000 gulden 's jaers, en t'ander by Spronssen, die 25 jaren eerste commies is geweest op een tractement van 2400 gulden 's jaers, ende voorts het profyt van de schrijfloonen half en half. Conform 't rapport.

Commissarisen [3]) tot overneminge van de brievcn en papieren van Raadpensionaris De Wit, te vermeerderen

---

1) Over het bedanken van Vivien voor zijn waarneming van het raadpensionarisschap, zie Res. Holl. 25 Aug. 1672, blz. 156. Brandt heeft dit ook naar Vivien, maar eveneens zonder vermeldingswaardige afwijkingen.

2) Cf. Res. Holl. 25 Aug. 1672, blz. 156.

3) Cf. id.

met de heeren Gecommitteerde Raden, die deselve hebben doen versegelen.

26 Augusti. *Op* de verklaringe van Sijn Hoogheit, dat de raadsheer Fagel aengenaem soude sijn, deselve aengestelt tot griffier van de Staten-Generael met eenparigheyt van stemmen [1]).

* *Propositie* Gecommitteerde Raden [2]), onrust in de steden. Dat de Gecommitteerde Raden hare gedaghten hebben laten gaen over de bekommerlijcheyt van de tegenwoordige tijdt. Onrust onder de gemeynte en vervallen auctoriteyt van de regenten. Niet weettende, hoe dat sy haer by verder voortganck, in afwesen van de vergaderingh, souden dragen. [Dat de propositie eenige daagen door haar gedaghten hebben laaten gaan en daarover vandaagh in 't lange gedelibeert]; dat de dissentiën en diffidentiën soo diep ingewortelt sijn [3]), dat men deselve niet wel uyt de gemoederen sal konnen weghnemen; dat maer twee wegen off middelen konnen bedencken, d'eerste door de justitie off militie en d'andere van inductie; dat de justitie geen gesagh heeft over een oproerige, gewapende gemeente; dat de tegenwoordige militie niet bestant is om de gemeynte te dwingen; dat wy een maghtige vyant op de frontieren hebben [4]), daer de misdadigen retraite konnen vinden; dat men het overige van den magistraet niet moet hasarderen nogh de auctoriteyt van den stadhouder in peryckel stellen; dat men de wegh van inductie sal moeten ingaen; dat de Gecommitteerde Raden dat niet souden raden, soo sy eenigh ander expedient wisten [5]); dat men de Prins van

---

1) Cf. Res Holl. 26 Aug. 1672, blz. 160.

2) Cf. id., blz. 162, en Wagenaar, XIV, blz. 188 vlg.

3) Kantteekening hierbij van Brandt naar Vivien: „door swaere toevallen".

4) Id.: „vyanden sijn dicht by; dangereuste desseinen souden konnen worden uitgevoert, als de force eens wierdt gestuit; alles in confusie, d'authoriteit van den stadthouder ook dan onder de voet en alles desperaet."

5) Id.: „de Gecommitteerde Raeden daerin eenparigh."

26 Augustus 1672.

Orange behoort te authoriseren sigh te informeren op de oorsaecke van de voorszeide dissidentiën en de gemeynte terneder te stellen en te overtuygen van haer ongelijck, dogh, als men de rust door dien wegh niet kan bereycken, deselve alsdan te authoriseren om de regenten op het civilste te disponeren, haer van de regeringe te ontslaen [1]), sonder de minste lesie van de privilegiën, goede naem en faem, en sonder dat daeruyt ooit enigh argument off bedenkelijcheyt getrocken soude mogen werden, alsoff de regenten sigh ergens in vergrepen souden mogen hebben; dat de saecke geen tijdt off uytstel kan lyden; datter niet erger is als stil te staen; dat vermits het periculum in mora en het scheyden van de vergaderingh op inschryvinge geconcludeert behoort te werden [2]), allegerende het exempel van Capua en Packhuvius, daer Livius van schrijft, daerby voegende, dat sy Godt souden bidden, dat de saecke alhier oock soodanigh soude mogen aflopen.

Edelen: dat dese saecke de Ridderschap soo seer niet en raeckt als de steden. Vragen, off de steden gereet sijn daerop te adviseren [3]).

Opgehouden om met Sijn Hoogheit te spreecken.

[Raedtpensionaris seght [4]), dat de Gecommitteerde Raeden collegialiter hebben gedelibereert, dewijl de Staeten schynen genegen te weesen te scheiden, dat mogen

---

1) Brandt naar Vivien in margine: „Sijn Hoogheit versocht worden sich allenthalven over de dissidentie tusschen de regenten en gemeente — t'informeren — en door alle inductie soeken te stillen en contentement — te geven —. De regenten, die soodaenig in 't oogh souden moogen loopen, dat niet te reconcilieren sijn, te disponeren de regeering te quiteeren, behoudens goede naem en faem en conservatie van persoon en goederen".

2) Id.: „dese voorslagh te amplecteren op inschryving en de steden, die acquiesceren, op die voet laeten volgen; die selfs beter ordre konnen stellen, soo laeten gaen."

3) Id.: „Edelen: eerst neemen consideratie van Sijn Hoogheit.

Haerlem: aen Sijn Hoogheit in 't generael voorstellen, wat best tot remedie".

4) Dit ontleent Brandt aan Vivien.

weeten, hoe haer sullen draegen in cas eenige tumulte, ongemakken etc. in de steden en plaetsen quaemen.

Edelen etc.: daerop afwachten het advys van de Gecommitteerde Raeden.

Gecommitteerde Raeden, in 't vertrek geweest sijnde, seggen - - - - [1])].

* *Rapport* [onrust steden. Raedtpensionaris seght:] dat met Sijn Hoogheit hebben gesproocken en dat deselve niet goet hadde gevonden sigh daerop te verklaren, maer geseyt, dat hy sigh soude gereet houden om te doen, hetgeen de heeren Staten dienstigh souden oordelen, sijnde ondertusschen van opinie, dat veel regenten tot haer onschuld verdaght wierden gemaeckt [2]).

By Amsterdam opgehouden [3]).

Advysen. Edelen: dat haer conformeren met de consideratiën van de heeren Gecommitteerde Raden; dat wel konnen sien, dat hier een informaliteyt is, dogh van de noot een deught moeten maecken; dat de steden, die beetter raad weeten, haer eygen middelen mogen gebruycken, houdende de voorslagh van de Gecommitteerde Raden alleen voor een expedient, om meerder onheyl te voorkomen.

Dordrecht: ut supra.

---

1) Dan volgt de bovenstaande aanteekening van Hop met de in de noten vermelde kantteekeningen naar Vivien.

2) Dit advies van den Prins is reeds gedrukt bij Bontemantel (uitgave Kernkamp), II, blz. 186 vlg.; wat daar verder volgt, is samengesteld uit de propositie van de Gecommitteerde Raden over de onrust in de steden (zie hiervóór, blz. 295 vlg.) en uit wat later de Raadpensionaris daarover zegt (hierna, blz. 301). Kernkamp verwijst voor de in die propositie aangehaalde plaats uit Livius naar „Tit. Livi Hist. Lib. 23, Cap. 2—4", Wagenaar, XIV, blz. 190, geeft kortelijk aan, wat er op die plaats bij Livius staat.

3) Waarschijnlijk is hier wel eene pauze gehouden en is 't volgende uit eene latere beraadslaging op denzelfden dag. Dit blijkt ook hieruit, dat Brandt de adviezen op eene nieuwe bladzijde plaatst en er boven zet: „Hop p. 58", terwijl boven het eerste tot: „by Amsterdam opgehouden" staat: „Hop p. 56".

26 Augustus 1672.

Haerlem: dat wel konnen sien, dat het werck soo niet kan blyven staen; dat het peryckel loopt, dat de saecke tot meerder swarigheyt sal uytbersten, en sulx met de Ridderschap.

Delft: ut supra, op inschryvinge, stellende een korten dagh.

Leyden: dat daer niet tegen hebben, dat Sijn Hoogheit gebruyckt de wegh van inductie, dogh dat deselve also wel sijn autoriteyt behoort te interponeren tegen de gemeynte als tegens de magistraten en te disponeren tegens diegene, die bevonden souden werden schult te hebben.

Amsterdam: hebben aen de principalen geschreven en verwaght morgen ochtent antwoort.

Gouda: sullen sigh verklaren, als Amsterdam verklaert heeft; daernaer met de Ridderschap.

Rotterdam: met de Ridderschap.

Gornichem: ut supra, op inschryvinge.

Schiedam: met Leyden.

Schoonhoven: ongelast, dogh de propositie tot een concept-conclusie gebracht sijnde, sal die overnemen.

Briel: met de Ridderschap, op inschryvinge.

Alckmaer
Hoorn
Enchuysen
Edam
} ut supra.

Monnekendam: tot morgen.

Medenblik: ongelast en ongereet.

Purmereynd: met de Ridderschap, op inschryvinge binnen seeckeren korten tijdt [1]).

Tot morgen [2]).

Missive admirael De Ruyter, nevens Sandvoort, 25 Augustus. Dat 7 van de Oost-Indische retourschepen in

1) Brandt heeft hierna nog: „Gouda: met de Ridderschap." Misschien heeft Gouda dit gezegd bij de tweede rondvraag; cf. Gouda's advies, hierboven.

2) Cf. Res. Holl. 26 Aug. 1672, blz. 164 vlg.

het Vlie sijn geseylt, 1 naer Texel, d'andere 6 — waervan 5 in Tessel en 1 ontrent Tessel voor ancker leggen — sijn 2 voor de Maes en 4 voor Seelant.

* *Propositie* Amsterdam [1]). Off de Gedeputeerde in de Generaliteitcollegiën behoren te continueren, terwijl een correspondentie met de overheerde provintiën is verboden?

Geresolveert de deductie ten reguarde van de Gedeputeerde ter Generaliteit te examineren, dogh de Gedeputeerde in de subalterne Generaliteitcollegiën op het civilste te excuseren.

27 Augustl. *Collatie* militaire ampten [2]). Dat Sijn Hoogheit sustineert, dat hem de collatie van de militaire charges over de vreemde troepen niet gedisputeert kan werden; dat men tegenwoordigh niet kan onderscheyden, welcke vreemde off andere sijn. Fiat collatie by provisie en voorts de retroacta naer te sien.

* *Rapport*, onrust in de steden [3]). [Wordt opgelesen het groot advys der Gecommitteerde Raeden op het stillen van d'onrust in de steden].

Edelen
Dordrecht } conform d'extentie.
Haerlem

Delft: dat men de woorden: desnoot te obligeren uyt de extentie behoort te lighten en dat de suppletie van de uytgaende magistraten behoort te geschieden op d'ordinaris wyse [4]).

Leyden: dat sy wel wenschten, dat sy tijdt hadden om

---

1) Cf. Res. Holl. 26 Aug. 1672, blz. 163 en cf. hiervóór, blz. 267.

2) Cf. id., 27 Aug. 1672, blz. 167.

3) Cf. Wagenaar, XIV, blz. 190 vlg., Res. Holl. 27 Aug. 1672, blz. 171, en Valckenier, t. a. p., I, Bijlage 62, blz. 136. Brandt heeft bij dit verslag naar Hop kantteekeningen naar Vivien; zie de noten.

4) Brandt heeft hierbij als kantteekening naar Vivien: „Delft: meenen, dat Sijn Hoogheit geen andere in de plaets behoort te stellen dan conform de privilegiën".

27 Augustus 1672.

met haer principalen te spreecken [1]); dat, in cas dese resolutie niet gesecreteert wert, de gemeynte sooveel sal begeren, dat sy niet te vergenoegen sal sijn; dat, als de gemeynte opiniatreert, Sijn Hoogheit het tweede lidt sal moeten executeren en de regenten obligeren haer ampten te verlaten; dat de eerste bewegingh geweest is tegens diegene, die de promotie van Sijn Hoogheit hebben tegengesproocken, dogh nu sal traghten te removeren al de regenten, die haer niet en behagen; dat deselve op die wyse geremoveert souden werden met infamie, buyten forme van justitie; dat Sijn Hoogheit alsoo wel behoort te disponeren tegens de gemeynte, die ongelijck heeft, als tegens de regenten; dat de inschryvinge particulier [2]) is en dat in dese saecke met eenparigheit behoort geconcludeert te werden; [dat gestelt werdt aan de ingesetenen, aan de magistraten of eigen beweginge van Sijn Hoogheit [3])]; dat de clausule van non prejuditie achteraen gestelt behoort te werden.

Amsterdam: dat de remarques van Delft en Leyden goet sijn, dogh dat men geen remedie kan vinden, applicabel ad omnes casus; dat sy haer niet sullen formaliseren, maer de conduite bevolen laten aen Sijn Hoogheit.

Gouda: dat het geen kunst is scrupule te vinden, maer deselve [4]) te verbeetteren en souden haer mitsdien de extentie wel laten gevallen.

Rotterdam
Gornichem
Schiedam
Schoonhoven
} ut supra.

---

1) Brandt heeft hierbij als kantteekening naar Vivien: „sien in de saeke, dat de gemeente daetelijk sal kennis krygen en dan blyven opiniatreren, omdat weten, dat haer wil zullen krygen."

2) Brandt heeft: „periculeus."

3) Brandt heeft hierbij als kantteekening naar Vivien: „daer staet ook, dat — door — Sijn Hoogheit òf door de regenten òf door eige beweging iedereen kan worden uitgeset. Meenen ook, dat het wederaenstellen moet geschieden in conformiteit van de privilegiën."

4) D. w. z. den toestand.

27 Augustus 1672.

Briel: dat oock in de extentie behoort te staen, dat de Prins van Orange, bevindende, dat de gemeynte t'onrecht klaeght, deselve mede strafbaer soude werden.

Alckmaer
Hoorn
Enchuysen
Edam
Monnekendam
Medenblik
Purmereynd
} met d'extentie.

Raadpensionaris: dat de suppletie moet geschieden door den Stadhouder, alsoo de gemeynte andersints weder opnieuw murmureren soude; dat de saecke wel gestelt is ter dispositie van Sijn Hoogheit, ten dienste van den lande; dat ten tyde, als het execrabel fait geschiede aen den Ruwaert van Putten en gewesen Raadpensionaris De Wit, voorgegeven wierd, dat de Prins te goet was en dat het werck gedaen moest werden vóór sijn komste in Den Hage [1]); dat alles informeel is, maer nogh beetter een informaliteyt te passeren, als dat de gemeynte selve ordre moet stellen; datter materie genoegh is om scherpe placcaten te maecken, maer dat de tyden daernaer niet lopen; dat men inductiën moet gebruycken op het exempel van Paccuvius; dat men geen remedie van schrick tegen de gemeynte magh gebruycken, als men haer niet obstinaet wil maecken.

Conclusum: conform d'extentie, op inschryvinge ad octo [2]).

Notificatie. Dat Sijn Hoogheit tot reeckenmeester in plaets van Mr. Jacob de Witt aengestelt heeft Mr. Joan Meerman, oud-borgemeester van Leyden [3]).

Propositie. Dat die van de Oost-Indische Compagnie een

---

1) Cf. Fruin, t. a. p. IV, blz. 376.

2) Bedoeld is, dat de inschrijving binnen 8 dagen moest plaats hebben.

3) Cf. Res. Holl. 27 Aug. 1672, blz. 168.

27 Augustus 1672.

somma van 2 millioen aen het landt behoren te verstrecken, op interest tegen 4 per cento.

Leyden: dat de Compagnie een millioen aen het landt behoort te schencken en het ander sonder interest te verstrecken.

Haerlem: van gelycken en souden hare consenten daeraen binden.

Raadpensionaris seyt, dat men de volgende vergaderingh daervan een nieuwe propositie soude doen, ofte dat men hetselve mogelijck in point van beschryvinge sal brengen.

[*Gedeputeerden* van de overheerde provintiën. Dat het octroy voor 8 maenden geprolongeert is voor de West-Indische Compagnie. Dat de Gedeputeerden van de vier ooverige provintiën eenparigh geweest sijn. Dat de Gedeputeerden van de ooverheerde provintiën uit de Generaliteitscollegiën geset behoorden te worden. Dat geen ordonnantiën t'haren behoeve geslagen sullen worden. Dat de Gedeputeerden van de ooverheerde provintiën ook uit de besoignes van de Staten-Generaal geweert hooren te worden. Dat de klerken van Ooverijssel, Gelderlandt en Uitrecht uit de Griffie moeten blyven. D'Oost- en West-Indische Compagnie bewinthebbers.

Conform [1]) het geconvenieerde met de provintiën (over) de Generaliteitscollegiën en Oost- en West-Indische Compagnie.

Admiraliteit gevangens [2]). Dat d'admiraliteit in Zeelandt versoekt te weeten, wat sy met de Engelsche en Fransche gevangens sullen doen. Dat naer de Fransche niet omgesien wordt. Dat de Prins van advys is, dat het beter is het volk te laeten loopen als van ongemack vergaen.

Gecommitteerde Raeden, Bisschop. Dat de heer Bisschop gecommitteert is naer Schoonhoven op de fortificatie en dat 2 sommen geldts heeft ontfangen ten goeden rekeninge

---

1) Deze conclusie bij Brandt als kantteekening.
2) Cf. Res. Holl. 27 Aug. 1672, blz. 166.

om hooy en anders te koopen. Dat sedert van sijn Vroedtschapplaets verlaeten is. Vraegen, of sal continueren. In de commissie te continueren.

Gedeputeerden van Alkmaer [1]) versoeken, dat de leden sich willen verklaren om — Sijn Hoogheit — plein pouvoir te geven — om te — handelen met Engelandt. Raedtpensionaris seght, dat beter noch gelaeten. Sijn Hoogheit doet devoiren onder de handt; als tijdt is, sal seggen].

14 September [2]). **Missive* Beuningen en Vrybergen, Brussel, 11 September. Dat de brieven van Londen confirmeren, dat men daer seer besigh is met het spoedigen van de vlootten met intentie om met ontrent 8000 man landtmilitie in see te gaen, dogh dat het haer manqueert aen veel behoeften en vooral aen matrosen; dat den Grave van Monterey [recommandeert] een waeckent oogh te houden, terwijl het dessein vermits het inschietende najaer in korte sal moeten geschieden; dat hy oock eenigh volck gereet houdt, om in cas van noot Vlaenderen en Seelant te secoureren; dat de Churfurst van Brandenborgh aen den Keyser heeft doen communiceren een missive van den Coningh van Vranckrijck, waerby hy versoeckt de stem van den Churfurst tot de digniteyt van Rooms Coningh; dat het verlaeten van Groeningen en Maestricht wederom wat reputatie soude konnen geven, soo de commotiën in de steden maer gestilt konden werden; [dat de mouvementen in Duitslandt en consilia van Spanje de Franschen den oorlogh meer doen apprehenderen. Dat het Spaensche Hof groot genoegen heeft aen de conduite van Paets en dat het removeren uit de vroedtschap het credyt soude konnen verachteren].

[*Amerongen* missive, 4 September, Halberstadt. Versoekt te weeten, aen wien hem te adresseren sal hebben. Dat aldaer verstaen hadt, dat Beverning voortvluchtig

---

1) Deze aanteekening ontleent Brandt aan Vivien. Dit is de laatste aanteekening van Vivien; cf. Inleiding.

2) Van 27 Aug.—14 Sept. was de vergadering uiteen.

was. Dat de Keurvorst ontsteldt was over de tyding van de Witten en noch meer van Beverning.

Brasser, 9 September. Dat het versoek van Beieren by den Keiser is afgeslaegen, waerby versoekt, dat de Nederlanden niet wilde assisteren].

(15 September) [1]). *Raadpensionaris*, 's lants vloot. Dat den admirael De Ruyter by sijn missive van den 11^{en} deser op de hooghte van Goeree geschreven heeft, dat hy quaad weer had gehad en veel schade aen anckers en touwen; dat in de vloot oock groot gebreck was van victualie; dat in geen behoorlijck postuyr is van defentie; dat commissarisen met Sijn Hoogheit hebben gesproocken en van advys sijn, dat men de vloot behoort te doen invallen; dat men 16 fregatten en 8 lighte schepen in de havens behoort te houden ende deselve te verdelen: 8 in Seelant, 8 in Goeree en de Mase en 8 in Texel en het Vlie; dat men de branders oock in dryen behoort te verdelen.

Conclusum - - - - [2]).

16 September. * *Prins* van Orange. Doet vragen aen de vergaderingh, off hy oock ongelegentheit soude geven, als hy binnenquam.

Geresolveert Sijn Hoogheit te doen ophalen door ymant uyt de Edelen, Dordrecht, Amsterdam en Alckmaer en dan met deselve een permanente voet te beramen tegen het toekomende.

Propositie Hoogheit, Graeff van Waldeck [3]). Dat den oorlogh nogh lange soude konnen duyren en Sijn Hoogheit in persoon niet overal present sal konnen wesen; dat Prins Maurits hoge jaren krijght en de fatiguen niet altijdt sal konnen uytstaen; dat de Graeff van Waldeck de voornaemste officier is van Duytslandt, hier te lande

---

1) Hop vult dezen datum niet in, maar cf. Res. Holl. 15 Sept. 1672, blz. 10 vlg.

2) Zie Res. Holl., t. a. p.

3) Cf. id. 16 Sept. 1672, blz. 14.

geinteresseert [1]) en van de Luytersche religie; dat men aen deselve employ soude konnen geven als veltmaerschalck.

Fiat; de saecke ter Generaliteit daerheen te dirigeren.

17 September. * *Rapport* tractaet Keyser - - - - [2]).

Dat de Gecommitteerde Raden yetwes ter vergaderinge te proponeren hebben, waertoe de presentie van Sijn Hoogheit wierd gerequireert. Goetgevonden en verstaen is, dat deselve opgehaelt soude werden door ymant uyt de Edelen, Dordrecht, Amsterdam en Alckmaer.

* *Rapport* tractaet Spangne [3]). Dat devoir gedaen is om Spangne te disponeren tot rupture; dat den extraordinaris envoyé Lyra hetselve wel nodigh en dienstigh heeft geoordeelt, maer gemeynt, dat voor Spangne niet geraden was, omdat Spangne, uyt sigh selve gaende tot rupture, sijn geallieerdens niet te hulp soude konnen roepen; dat hy wyders oock eenige conditiën heeft gepretendeert en onder anderen, dat dese Staet verbonden soude moeten blyven, totdat de saecken gebracht souden wesen tot de termen van de Pyreneën; dat de landen, by de Ackensche vrede afgestaen, aen Spangne gerestitueert souden moeten werden; dat Spangne oock niet weet, hoe dat met Engelant soude staen; dat hem een oorlogh tegen Vranckrijck met Engelant beyde tegelijck te swaer soude vallen; dat men daerontrent op andere expedienten soude moeten dencken; dat het tractaet tusschen Vranckrijck en Engelant niet langer duyrt als tot den 12^{en} October eerstkomende; dat den Coningh van Engelant aen den Prins geschreven heeft, dat hy wel tevreden is vrede te maecken, maer niet anders als tegelijck met Vranckrijck; dat de conditiën, by Vranckrijck gepresenteert, niet aennementlijck sijn; dat Sijn Hoogheit wederom ymant [4])

---

1) N.l. als Graaf van Kuilenburg.

2) Dit excerpt behelst niets dan wat in Secr. Res. Holl. 17 Sept. 1672, blz. 294 vlg., daarover staat.

3) Cf. Secr. Res. Holl. 17 Sept. 1672, blz. 295.

4) Bedoeld is Reede van Renswoude, die nu voor de tweede maal gezonden werd; zie Fruin, t. a. p., IV, blz. 353, noot 3 (aan het slot).

17 September 1672.

naer Engelant heeft gesonden om de saecke te prepareren en den Coning te disponeren, in dien verstande, dat in cas van handelingh een extraordinaris ambassade derwaerts gesonden soude werden; dat die man, door storm en onweer enige tijdt opgehouden wesende, naer het seggen van Kievit is ingelopen.

Bij de leden overgenomen tot Dinsdagh, onder belofte van secretesse.

Gecommitteerde Raden propositie gelt, munt. Dat by de cas geen gelt is tot de militie, fortificatie en beloofde subsidiën, waertoe nootsaeckelijck middel verschaft moet werden; dat uyt de capitale leeninge veel ongemunt silver ingekomen is; dat daervan $^1/_8$ tot Dordrecht gebracht is, om te munten, dogh dat hetselve traegh voortgaet; dat in 3 weecken niet meer als 99.000 gulden gemunt sijn; dat om 15 tonnen gouts te munten, dit lopende jaer wel van doen souden hebben. Vragen, off niet dienstigh soude wesen nogh een munt in Hollant op te reghten, onder de bestellinge van Dordrecht ende sonder prejuditie van het recht van de andere munten.

Hoogheit: dat onverantwoordelijck soude wesen, dat wy het silver souden hebben en geen ordre souden stellen op het munten.

Edelen: ut supra, en dat men aen de steden van de munt acte soude konnen geven van non prejuditie; dat het tot Amsterdam soude konnen geschieden op den naem van die van Dordrecht en West-Vrieslant; dat de noot over sijnde, hetselve weder soude cesseren; dat Sijn Hoogheit sigh daertoe soude obligeren en dat die van de munt daermede contentement behoren te nemen.

Dordrecht: dat in de stadt van Dordrecht voor andere steden wert gemunt en daeruyt voortkomt, dat den ontfanger niet kan werden geryft; dat men meerder plaets soude konnen maecken, een meerder getal van muntgesellen te werck setten, in welcken cas den ontfanger aldaer soowel geryft soude konnen werden als tot Amsterdam. Versoecken, dat de leden het oock sodanigh mogen opnemen; dat sy andersints reces souden moeten

versoecken om dese saecke te refereren aen haer principalen, dewijl sy in dese constitutie van tyden niet over haer derven nemen.

Haerlem
Delft
Amsterdam
Gouda
Rotterdam
Gornichem
Schiedam
Schoonhoven
Briel
Alckmaer
} met de heeren van de Ridderschap.

Hoorn: dat de munten van Dordrecht en West-Vrieslant munt genoegh konnen maecken, ja wel 25 millioen 's jaers; dat tot Medenblik nogh een munt is, die men soude konnen gebruycken.

Enchuysen: dat niet gequalificcert sijn sonder order van haer principalen op dese saeck te adviseren.

Medenblik: dat de munt moet blyven, daer die is, off dat anders de munt in haer stadt gebruyckt kan werden.

Hoorn: dat niet bevoeght sijn te adviseren, maer versoecken, dat een geraisonneerde missive aen haer principalen magh afgaen.

Conclusum [1]): met het advys van Sijn Hoogheit en de heeren van de Ridderschap, en dat een geraisonneerde missive geschreven sal werden aen de steden van Dordrecht, Hoorn, Enchuysen en Medenblik en dat Sijn Hoogheit deselve met sijn particulier schryven sal seconderen.

Missive admirael De Ruyter, 16 September. Dat hy op Schonevelt is gekomen en de schepen groot gebreck aen anckers, touwen en vivres hebben; dat hy noyt in sulcken

---

1) Cf. Res. Holl. 17 Sept. 1672, blz. 17.

17—21 September 1672.

ongelegentheit is geweest en best soude wesen de vloot te doen invallen.

Correspondent Engelant. Dat de Engelsche vloot voor see lag en veel siecken aen landt waren gebracht; dat nergens naer sooveel volck niet ingescheept was, als men geroepen heeft, en dat de Engelsche alleen sulcke mine maeckten, omdat de Hollantse vloot nogh in see was.

20 September. *Missive* Hairen, Stockholm, 31 Augustus. Dat de Grave Tal [1]) van Stockholm naer Vranckrijck vertrocken is; dat onder de rijckxraden dispariteyt van sentiment is: de Coningh wel genegen voor desen staet, maer sijn ministers moet volgen etc.

Collatie [2]) van het bailliuschap van Den Hage door Sijn Hoogheit op Mr. Johan van Banchem en van het drostampt van Gornichem op Lodewijk Huygens. Habeant commissie.

[Wordt gevraeght, of de commissie niet by Haer Edel Groot Mogende gedepescheert moet worden].

* *Request* van Carel van Sijl, drossard van Gornichem - - - - [3]).

21 September. *Medenblicq* [4]). Dat sy a° 1665 octroy bekomen hebben om haer vroetschap te brengen op 14 personen. Versoecken, dat hetselve octroy ingetrocken en de saecke gelaten magh werden by het getal van 16 personen, gelijc van ouds. Fiat.

[*Gecommitteerde* Raden, spions [5]). Dat George Karu en Johan Charlandt, geboren in Den Hage, hier sijn gekomen sonder paspoort. Dat veel seditieuse papieren by haer zijn gevonden alsmede wegens de gelegentheit om een landinge te doen. Dat Jems Boeue [6]) op de Voorpoort

---

1) Dit moet waarschijnlijk zijn: Graaf Tott, in 1673 een der Zweedsche bemiddelaars op het congres te Keulen.

2) Cf. Res. Holl. 20 Sept. 1672, blz. 19 en 20.

3) Zie id., blz. 19.

4) Cf. id. 21 Sept. 1672, blz. 26, en het octrooi van 15 Juli 1660 (niet 1665) in Groot-Plakkaetboek, IV, blz. 433.

5) Cf. Res. Holl. 21 Sept. 1672, blz. 26.

6) Ik heb dezen naam, die bij Brandt voor mij onleesbaar is, ingevuld uit de papieren van George Carew en John Sherland (in Crimineele

hebben besocht en daer gehouden sijn. Dat Gecommitteerde Raden de stukken aan het Hoff hebben gesonden, doch hebben het proces niet willen aannemen, omdat Gecommitteerde Raden hadden beginnen te informeren. Dat Gecommitteerde Raden faculteit hebben om te rechten, maar aan het Hof mogen demanderen gelijk in de saake van den ritmeester Buat [1])].

22 dito. *Amsterdam*, placcaet Coningh van Vranckrijck - - - - [2]).

* *IIIIe* point van beschryvinge [3]): d'Oost-Indische Compagnie te versoecken het landt te willen byspringen met 2 millioen by leeninge.

Pro: dat het landt in de alderuytterste noot is en sonder gelt niet behouden kan werden; dat het landt behouden blyvende, de geleende gelden in korte weder gerestitueert sullen werden; dat het landt verloren gaende, de Compagnie oock verloren sal gaen; dat de Compagnie binnen- en buytenslants veele en heerlycke goederen besit, ampten begeeft en wel 10 off 11 millioenen jaerlijcx inkomen heeft [4]); dat het octroy avantagieus is voor de participanten [5]); dat de Compagnie voordeel geniet in de convooyen; dat de Compagnie grote protectie geniet

---

Stukken, Hof van Holland, Rijksarchief), waarin de naam van Jacques Boeue (ook van elders bekend als in betrekking staande tot de Engelsche regeering: zie mijn „Verwikkelingen tusschen de Republiek en Engeland van 1660—1665", blz. 10, noot 1) in verband met de zaak van Carew en Sherland meermalen voorkomt.

1) Cf. Fruin, t. a. p., IV, blz. 274 vlg.

2) Zie Res. Holl. 22 September 1672, blz. 27, en cf. hierna, blz. 320.

3) Cf. hiervóór, blz. 301 vlg. Brandt heeft nog een ander — over het algemeen korter verslag — dat op hetzelfde neerkomt en waarschijnlijk ook aan Hop ontleend is, omdat er in verwezen wordt naar een „p."; zie een en ander daaruit in de noten (aangehaald als B^b).

4) B^b: „n^a: dat men op de waerde moet sien".

5) B^b: „en nadeeligh voor de Staet en manufactuyren deser landen - - - - Dat voor het octroy 20 schepen van oorlogh en 12 tonnen goudts is gegeven. Dat de Oost-Ind. Comp. oorsaak is geweest, alhoewel den oorlogh onwettigh was. Dat de Comp. daertoe heeft moeten contribueren".

22 September 1672.

van den Staet; dat in alle alliantiën op het interest van de Compagnie wert gelet; dat wel waer is, dat de bewinthebberen geen don gratuit mogen doen, maer dat oock waer is, dat deselve tot behoudenis van de Staet en van haer eygen selve wel een leeninge aen de Staet mogen doen, onder belofte van restitutie; dat de Compagnie oock voor genoten off nogh te genieten diensten wel een renumeratie magh doen; dat de Compagnie geconsidereert moet werden als een corpus op sigh selve, gesepareert van de particulieren; dat de leeninge, die de Compagnie soude doen, geen leeninge soude sijn van particulieren, maer van de Compagnie; dat wel waer is, dat de participanten particuliere luyden sijn, die haer eygen lasten naer rato van haer middelen apart moeten draegen, dogh dat eygenaers van vaste goederen, landen en huysen mede particuliere luyden sijn, die haer eygen lasten moeten dragen en daerenboven nogh de reëele lasten van verpondinge, hoorngelden en besaeyde gemeten [1]); dat in staetssaecken geen volkomen gelijckheyt gevonden kan werden; dat de arme luyden in de middelen van consumptie sooveel moeten dragen als de rycke; dat op de interessen geen last geleyt kan werden, om het credyt van 't landt niet te breecken; dat op de negotie op Smirna en elwaerts, grootte visschery en andere handelingen niet geleyt kan werden om de negotie en schipvaert niet te diverteren; dat de Compagnie in dese ongelegentheyt soo naeu niet behoort te sien; dat sy dit lopende jaer nogh besondere protectie genoten hebben; dat men dese saecke by inductie en uytvindinge van bequame expedienten behoort te vlyen [2]).

---

1) Bᵇ.: „na is een last op het goedt en niet van de persoonen et sequitur rem ipsam".

2) Bᵇ.: „dat de Ridderschap niet kan begrypen, dat 2 millioen soude uytbrengen 18 mael de 200ste penning. ---- Dat de equipage niet gereekent worden, alzoo het afbranden van een schuyr in de 200ste penning niet en geldt (!)".

22 September 1672.

Contra: dat alle lasten en contributiën met een esgaliteyt moeten gaen; dat in materie van belastinge geen overstemminge valt nogh ten reguarde van de provintie van Hollant particulier nogh ten reguarde van de Unie ofte gemene bondtgenoten; dat de Compagnie bestaet uyt inwoonders en vreemden, waervan een groot gedeelte buyten de provintie t'huys behoort; dat nogh de seventhienen nogh de bewinthebberen gequalificeert sijn om yetwes van de Compagnie af te geven, sonder voorgaende bewilligingh van de participanten, veel min tot nadeel van de vreemde geinteresseerde; dat de kamer in Seelant, siende, dat de kamers in Hollant het gelt van de Compagnie aen de provintie van Hollant wilden leenen, van gelycken en mogelijck meerder soude doen aen die van Seelant; dat de effecten van de Compagnie buyten en binnen 's lants bestaen in de estimatie; dat de estimatie dit jaer bykans op de helft is vermindert; dat de participanten naer advenant van de oude waerdye in de 200e penning aengeslagen sijn; datter luyden sijn, welckers gantsche welvaren en middelen in de Compagnie bestaen; dat het lenen van 2 millioenen aen het landt de actiën nogh meerder sal doen afslaen; dat deselve leninge de geinteresseerde merckelijck meerder soude drucken als ettelycke malen de 200e penning [1]); dat de Compagnie belast werdende, de participanten belast werden; dat de Compagnie niet geconsidereert kan werden als een corpus op sijn selve, dewijl deselve bestaet uyt participanten, die voor haer particulier en specialijck

---

1) Bb.: „dat de luyden, die de actiën voorleden jaar hebben gekocht, naar proportie van haar middelen in de 200ste penning sijn gestelt. Dat deselven haar halve capitaal te naasten by missen en dat het vorder capitaal met meer dan 18 mael 200ste penning belast soude werden. Als by exempel het eerste capitaal is 64 tonnen goudts. Dat de proportie van 20 tot 60 een darde is en sulks 33 pcto. Dat een capitaal van 1000 £ naar de tegenwoordige tauxatie gestelt sijnde op 20.000 gl., maar hondert gl. soude geven. En dat 100 gevende 31, bevonden werdt,

27 Augustus 1672.

somma van 2 millioen aen het landt behoren te verstrecken, op interest tegen 4 per cento.

Leyden: dat de Compagnie een millioen aen het landt behoort te schencken en het ander sonder interest te verstrecken.

Haerlem: van gelycken en souden hare consenten daeraen binden.

Raadpensionaris seyt, dat men de volgende vergaderingh daervan een nieuwe propositie soude doen, ofte dat men hetselve mogelijck in point van beschryvinge sal brengen.

[*Gedeputeerden* van de overheerde provintiën. Dat het octroy voor 8 maenden geprolongeert is voor de West-Indische Compagnie. Dat de Gedeputeerden van de vier ooverige provintiën eenparigh geweest sijn. Dat de Gedeputeerden van de ooverheerde provintiën uit de Generaliteitscollegiën geset behoorden te worden. Dat geen ordonnantiën t'haren behoeve geslagen sullen worden. Dat de Gedeputeerden van de ooverheerde provintiën ook uit de besoignes van de Staten-Generaal geweert hooren te worden. Dat de klerken van Ooverijssel, Gelderlandt en Uitrecht uit de Griffie moeten blyven. D'Oost- en West-Indische Compagnie bewinthebbers.

Conform [1]) het geconvenieerde met de provintiën (over) de Generaliteitscollegiën en Oost- en West-Indische Compagnie.

Admiraliteit gevangens [2]). Dat d'admiraliteit in Zeelandt versoekt te weeten, wat sy met de Engelsche en Fransche gevangens sullen doen. Dat naer de Fransche niet omgesien wordt. Dat de Prins van advys is, dat het beter is het volk te laeten loopen als van ongemack vergaen.

Gecommitteerde Raeden, Bisschop. Dat de heer Bisschop gecommitteert is naer Schoonhoven op de fortificatie en dat 2 sommen geldts heeft ontfangen ten goeden rekeninge

---

1) Deze conclusie bij Brandt als kantteckening.
2) Cf. Res. Holl. 27 Aug. 1672, blz. 166.

om hooy en anders te koopen. Dat sedert van sijn Vroedtschapplaets verlaeten is. Vraegen, of sal continueren. In de commissie te continueren.

Gedeputeerden van Alkmaer [1]) versoeken, dat de leden sich willen verklaren om — Sijn Hoogheit — plein pouvoir te geven — om te — handelen met Engelandt. Raedtpensionaris seght, dat beter noch gelaeten. Sijn Hoogheit doet devoiren onder de handt; als tijdt is, sal seggen].

14 September [2]). **Missive* Beuningen en Vrybergen, Brussel, 11 September. Dat de brieven van Londen confirmeren, dat men daer seer besigh is met het spoedigen van de vlootten met intentie om met ontrent 8000 man landtmilitie in see te gaen, dogh dat het haer manqueert aen veel behoeften en vooral aen matrosen; dat den Grave van Monterey [recommandeert] een waeckent oogh te houden, terwijl het dessein vermits het inschietende najaer in korte sal moeten geschieden; dat hy oock eenigh volck gereet houdt, om in cas van noot Vlaenderen en Seelant te secoureren; dat de Churfurst van Brandenborgh aen den Keyser heeft doen communiceren een missive van den Coningh van Vranckrijck, waerby hy versoeckt de stem van den Churfurst tot de digniteyt van Rooms Coningh; dat het verlaeten van Groeningen en Maestricht wederom wat reputatie soude konnen geven, soo de commotiën in de steden maer gestilt konden werden; [dat de mouvementen in Duitslandt en consilia van Spanje de Franschen den oorlogh meer doen apprehenderen. Dat het Spaensche Hof groot genoegen heeft aen de conduite van Paets en dat het removeren uit de vroedtschap het credyt soude konnen verachteren].

[*Amerongen* missive, 4 September, Halberstadt. Versoekt te weeten, aen wien hem te adresseren sal hebben. Dat aldaer verstaen hadt, dat Beverning voortvluchtig

---

1) Deze aanteekening ontleent Brandt aan Vivien. Dit is de laatste aanteekening van Vivien; cf. Inleiding.

2) Van 27 Aug.—14 Sept. was de vergadering uiteen.

22 September 1672.

hebben om van te leven, 200e penning, capitale leninge en andere lasten te voldoen, onbetaelt; dat wel waer is, dat het landt gehouden moet werden, maer met gelijckheyt van lasten van alle ingesetenen; dat de buytenluyden in geen personele lasten sijn gehouden; dat $^{3}/_{4}$ parten van de Compagnie tot Amsterdam t'huys behoren en dat de stadt van Amsterdam door de belastinge van de Compagnie ongelijck meerder beswaert soude werden als andere steden; dat by het octroy belooft is, dat de Compagnie met geen nieuwe lasten beswaert soude werden; dat de Compagnie de prolongatie van het octroy verkregen hebben ex causa onerosa; dat, als het landt verloren gaet, de Compagnie niet alleen, maer alle de ingesetenen met malkander sullen verloren gaen.

Conclusum: de saecke in sijn geheel en buyten conclusie te laten, en ondertusschen sien, hoe verre de Compagnie vrywillig gedisponeert sal konnen werden tot de versoghte leninge.

[*Amerongen*, 12 September, Halberstadt. Dat de Graef van Montecuculi daar gekomen was. Dat met de Churfurst een uur langh gesprooken heeft van hetgeen in [1]). Dat 16.000 combattanten waren en geen 50 man hadden achtergelaten. Dat zijn officiers had aengeseyt, dat den gantschen winter zouden moeten ageeren voor de Keyser, het Rijk en de geallieerdens. Dat alle welgemoedt sijn. Dat schoon volk is, sonderlinge de ruyteren met casquetten, voor- en achterstukken. Oovermorgen naar de Weser marcheren, daer de keyserlyke ook zouden komen. Dat 3000 paerden heeft besichtight. Dat Turenne met 4000 man haer soude soeken te bejegenen. Dat in 't korte wel wat considerabels soude konnen voorvallen. De gestadige regen maakt de wegen seer difficil, d'artillery van 50 stukken, eenige mortiers en houwissers.

---

1) Vul in: „de marsch van de Keizerlijke troepen gebeurd was"; dit blijkt uit het originecl van den brief van Van Amerongen (in Brieven aan de Staten-Generaal uit Duitschland, lias, Rijksarchief).

Brief van Turenne, 31 Augustus, aen Straatsborg [1]). Dat den 2en September geschreven heeft, dat den Rijn soude passeren en aan alle Duytsche Vorsten laten weten, dat alleen soude dienen tot bewaringh van sijn conquesten en beschermingh van sijn geallieerden, en dat, soo ras als dienthalven gerust zoude wesen, weder uit zoude trekken].

23 September. *Missive* Admirael de Ruyter, 22 September, op de hooghte van Goeree. Dat de missive en resolutie wegen het invallen van de vloot ontfangen heeft; dat de esquaders verdeelt heeft en over yder van deselve een capiteyn gestelt tot nader dispositie van Sijn Hoogheit; dat hy aen De Haen [2]) ordre en commando heeft gegeven over de schepen naer Den Briel; dat hy selve in Goeree is gekomen; dat Banckert naer Seelant en De Haen en andere naer Texel sijn geseylt, daer deselve nu al gekomen sullen wesen.

Reeckenkamer subsidie [3]). Dat de Reeckenkamer een staet van ontfangh en uytgave hebben gemaeckt; dat de uytgave bedraeght: a° 1671 *f* 437.357

ende den ontfang *f* 356.520

soodat te kort komt *f* 80.837;

dat het lopende jaer 1672 ten naesten by op één sal uytkomen.

[*Brandenburgh* [4]). Dat een memorie van den Coningh van

---

1) Deze brief werd door Van Amerongen overgezonden, wat uit diens blz. 314, noot 1, genoemden brief blijkt; cf. Sylvius, VIII, blz. 450.

2) Dit moet een vergissing zijn; er was slechts één De Haan in de vloot n.l. de schout-bij-nacht Jan de Haan, die naar Tessel ging bij het scheiden van de vloot; ik denk, dat hier bedoeld is Frans van Nydek, commandant van het eskader, dat aangewezen werd om den Maasmond te verdedigen; zie Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 756 vlg.

3) Cf. Res. Holl. 23 Sept. 1672, blz. 32.

4) Ik heb tevergeefs gezocht naar de herkomst van dit stuk en daarom de onduidelijkheden er in niet kunnen oplossen. Misschien behoort het tot Amerongen's brief (zie blz. 314, noot 1), waarbij twee brieven van Turenne worden overgezonden (de één, zie hierboven), die

Vrankrijk gecommuniceert heeft. Dat verwondert is, dat de Keyser sijn troepen doet marcheren, met sijn artillery. Versoekt d'intentie te weeten. Dat meer schijnt, dat een rijk wil winnen. Dat Brandenburgh sijn swager en eerste minister daar had gesonden. Dat Brandenburgh met de Hollanders getracteert hadt en selve zoude commanderen. Dat Isola alle quade officiën toebraght. Dat de Cleefsche vrede wilde garandeeren. Dat op Ceulen en Munster was aengesien, die hy (!). Dat hy noch 70.000 man in 't veldt wilde brengen en 30.000 man in guarnisoen laten. Dat de Coningh in persoon weder soude komen. Dat presenteerde alles aen de Keyser toe te staen, wat hy soude mogen pretenderen.

Een brief van den Coningh, den 25^{en} Julij, geschreven uyt Boxtel. Dat den Keyser wilde beletten den voortgangh van de propagatie van het Roomsch Catholyk geloof. Dat Brandenburgh sijn eygen interest soekt].

24 dito. *Besoigne* wintervloot - - - - [1]).

[*Muntmeester* Dordrecht [2]). Dat de muntmeester van Dordrecht in Den Hage hebben doen komen. Dat gevraaght hebben, hoe dat het byquam, dat geen meerder munt hadt konnen slaan. Seyt, dat naar het schroefwerk gewaght heeft, en hetselve hebbende, ter week sal furneren over de 200.000 gulden. Dat die van Enkhuysen daarbooven noch souden konnen furneren. Versoekt, dat Amsterdam magh stil staen. Te persisteren by voorgaende resolutie.

Hoorn revocatie van octroy - - - - [3])].

(27 September) [4]). *Tractaet* met Spangne, resolutie: de

---

op het Rijksarchief echter niet meer te vinden zijn; in elk geval behoort hier weêr bij de brief van Lodewijk XIV (blijkbaar ook aan een Duitsch Vorst gericht), op blz. 316.

1) Zie Res. Holl. 24 Sept. 1672, blz. 34 en cf. blz. 33.

2) Cf. id , blz. 50.

3) Zie id., blz. 39.

4) Hop vult dezen datum niet in, maar cf. Secr. Res. Holl. 27 Sept. 1672, blz. 297, waar het besluit over het verdrag met Spanje geheel anders luidt.

Gedeputeerde ter Generaliteit te authoriseren met Spangne, den Keyser en Brandenborgh op de gevoegelijckste wyse te handelen en geen vrede te mogen maecken als met aldersijds-consent, tensy de saecke alvoren gebracht wert in de termen van de Pyreneën.

* *Request* reeckenmeester De Witte - - - - [1]).

* *Concept*-placcaet obedientie [2]). Dat men ten reguarde van de moetwil moet distingueren tusschen woorden en wercken; dat de eerste soort arbitrarie en d'ander aen den lyve gestraft moet werden behoudens voor de rest een generale amnestie. [Ordonneert met de gemeene middelen te betalen (!).

Door commissarissen aen Sijn Hoogheit doen communiceren.

Amsterdam: daerin te voegen de clausule: onvermindert de goede naem en faem van de regenten.

Commissarissen Haerlem, Leyden, Amsterdam en Alkmaer].

Dat Sijn Hoogheit sigh het concept wel laet gevallen, mits de publicatie ophoudende, totdat de veranderingh van de magistraet in de steden voltrocken soude sijn. [Conform 't rapport en publiceren, als de Prins sal oordelen te behooren].

Gecommitteerde Raden, rapport comptoir Raadpensionaris De Witt - - - - [3]).

17 November [4]). * *Raadpensionaris* Fagel, dessein Hoogheit - - - - [5]).

---

1) Zie Res. Holl. 27 Sept. 1672, blz. 58 vlg.

2) Hop geeft dit geheele verslag op 24 Sept. (zie hiervóór, blz. 316, noot 4). Het eerste gedeelte is van 24 Sept. en het laatste, over het advies van den Prins, van 27 Sept. Brandt onderscheidt de data. Cf. ook Res. Holl. 24 en 27 Sept. 1672, blz. 34 vlg. en 55 vlg., waar men het plakkaat vindt.

3) Zie Res. Holl. 27 Sept. 1672, blz. 99. Van 27 September—16 November waren de Staten uiteen.

4) Hop heeft 16 Nov., maar uit Res. Holl. blijkt, dat dit 17 Nov. moet zijn.

5) Zie Res. Holl. 17 Nov. 1672, blz. 12.

17—18 November 1672.

Missive Hamel Bruyninx, Wenen, 27 October. Dat Gremonville een cordaet antwoort van den Keyser heeft bekomen, weynigh tot satisfactie van Vranckrijck; dat de Franse ministers haer verlegen vinden; dat de Keyserse seer genoegen met het Lunenborghse tractaet; dat het houwelijck van den hartogh van Jorck met de Ertshertoginne van Inspruck sijn voortgangh staet te nemen.

P. S. secreet. Dat onder de secrete conditiën van het voorszeide houwelijck is, dat Engelant sigh van Vranckrijck sal separeren en de Oostenrijckse party aennemen, en dat daerop het houwelijck is gesloten.

Missive Rompf, Paris, 11 November. Dat de Hertogh van Anjou tot Paris overleden is; dat den Coningh nu geen andere wettige kinderen heeft als den Dauphin; dat de Coninginne weder swanger gaet; dat de coopluyden seer vresen voor een rupture met Spangne. Notificatie.

[*Vrybergen* uit Brussel, 13 November [1]). Baden [2]) daer gekomen om een tractaet met Spanje te maeken. Dat aen Monterey pouvoir gekoomen is om met den Keiser te tracteren. Geven in bedenking, of de Vereenigde Provinciën sich niet onder eenige creits souden willen begeven].

18 November. *Reeckenmeesteren* - - - - [3]).

Reeckenmeesteren subsidie [4]). Dat by resolutie van den (31) Maij lestleden geauthoriseert sijn om 50.000 gulden te negotieren, dogh geen credit konnen vinden; dat alle de comptoiren ten achteren sijn; dat de Hoven van Justitie bykans een jaer ten achteren sijn en niet betaelt konnen werden; versoecken subsidie. Aen Commissarisen.

---

1) Brandt heeft dezen brief op 15 Nov., wat 17 Nov. moet zijn; zie Res. Holl. 17 Nov. 1672, blz. 11.

2) De Prins van Baden, die als gezant van den Keizer kwam; zie het origineel van dezen brief in Brieven uit Brussel aan Fagel en in Secrete Brieven aan de St.-Gen., Rijksarchief.

3) Over Geertruidenberg; zie Res. Holl. 18 Nov. 1672, blz. 13 vlg. Amsterdam stemt in het voorstel daarover toe: „op inschryvinge".

4) Cf. Res. Holl. 18 Nov. 1672, blz. 16, en cf. hiervóór, blz. 272.

* *Medenblik* tumulte - - - - [1]).

* *Briel* klaght - - - - [2]).

Schoonhoven klaghte fortificatiën [3]). Dat de buytenwerken in redelijck goet postuyr sijn; dat Louvigny vertrocken en de marquis De Westerlo sieck is; dat Marignault daer gekomen is met een Seeus regiment van 10 compagniën; dat de poorten sleght gestelt sijn sonder valbrugge en schotdeuren, de wallen slecht en geen corps de guardes; dat haer geadresseert hebben aen de Gecommitteerde Raden en gewesen sijn aen Sijn Hoogheit ofte aen de Staten; versoecken, dat op alles ordre gestelt magh werden, dewijl den vyant voornemens is die stadt te attaqueren; dat deselve sonder behoorlycke voorsorge niet gedefendeert sal konnen werden; versoecken alleen 5 of 6000 gulden aen gelt en konnen niet anders als tydelijck waerschouwen en houden sigh selve daermede voor gedechargeert.

22 November. *Schippers*, vergoedinge schepen [4]). Dat de schippers, die haer schepen op den Yssel en elders hebben verloren, vergoedinge versoeken; dat de Raad van Staten op het exempel van de schepen, aen Callo verloren, voor haer hebben geadviseert; dat commissarisen van Haer Hoog Mogende sigh daermede hebben geconformeert; dat de schade over de 100.000 gulden importeert; dat by Hollant is overgenomen; dat de schippers, 36 sterck, aen het huys van den Raadpensionaris sijn geweest. Geven in bedencken, off de voorszeide schade niet gevonden behoort te werden uyt de goederen van de regenten, die de steden hebben overgelevert.

[*Grootsegel* en stadthouder van de leenen - - - - [5]).

Rapport [6]). Dat met de veldtmaarschalck vastgestelt is:

---

1) Zie Res. Holl. 18 Nov. 1672, blz. 27 vlg., en cf. Wagenaar, XIV, blz. 220.

2) Zie Res. Holl. 18 Nov. 1672, blz. 24.

3) Cf. id., blz. 23.

4) Cf. id. 22 Nov. 1672, blz. 39.

5) Zie id., blz. 31.

6) Cf. Secr. Res. Holl. 22 Nov. 1672, blz. 303 vlg.

sorge voor de conservatie van de vijf posten, om het doorbreeken te beletten en voorts ageeren zoo met de meest (!). By vriesent weer een corps cavallery ofte dragonders om de post te secoureren. Veldtmaarschalken sullen patent geven regiment Prins, Sidnithy, Villaumaire en Degeveldt om naer Der Goude te marcheren, Polents naar Bodegrave; noch 3 compagniën te voet uyt Den Briel, 2 uit Goeree, één uit Vlissingen en sooveel (!); 2 compagniën te voet van Coninksmark, tot Amsterdam sijnde, 6 compagniën paarden, 8 compagniën dragonders, 3 (compagniën) dragonders van Brant; baakens oprechten in de quartieren om malkander te secoureren; de pyrocken, coussen en schoenen aan de commandanten op de 5 posten om te distribueren. Dat een groot aantal palvassen of bultsakken met deekens gereet te maaken. Item behoorlyke cortegardes. Dat de militie van vier en licht voorsien horen te worden. Op de posten 8 dagen vivres, de sieken naar de gasthuisen. Muyden een heer van Amsterdam, Nieuwerbrugge een van Leyden, Goejanverwelle van Gouda, Schoonhoven, Gornichem [1]), mits niet excederende 10.000 gulden op yder post. De veldtmaerschalken de revues en monsteringh doen en de lyste ooversenden om ordonnantie te maaken en ooversenden. Amsterdam en admiraliteyt aanschryven om Prins Maurits te adsisteren, daar het van nooden sal wesen].

24 dito. *Placcaet*-retorsioneel [2]). Dat den Coningh van Vranckrijck by placcaet van den 19^{en} September 1672 gestatueert heeft, dat alle schepen, die by de neutralen in Hollant werden ingebracht en op de eerste reyse van de Franse capers werden genomen, van goede prinse sullen sijn. Fiat diergelycke placcaet-retorsioneel.

---

1) D. w. z. op de post van Schoonhoven iemand uit die stad en op die te Gorinchem iemand uit die stad; ieder van die heeren, wier namen Secr. Res., t. a. p., worden opgenoemd, krijgt de beschikking over een som gelds, maar niet meer dan *f* 10.000.

2) Cf. hiervóór, blz. 309.

24 November 1672.

Denemarcken contrabande. Dat den extraordinaris envoyé Hingst by memorie versoght heeft, dat vlas, hennep, pick en teer verklaert souden werden geen goederen van contrabande te sijn.

Dordrecht: dat de voorszeide goederen, dienende tot uytrustinge van schepen, naer de gemene rechten voor contrebande werden gehouden, dogh dat men aen Sweden toegestaen hebbende, dat diergelycke goederen voor geen contrabande souden werden gereeckent — des dat niet naer geblockeerde steden gebracht souden mogen werden —, hetselve aen Denemarcken oock toegestaen behoort te werden.

Delft: ut supra.

Amsterdam: dat men alle scheepsbehoeften soude konnen vrystellen van contrabande, uytgesondert by tyden van oorlogh ter see.

Rotterdam: dat men Denemarcken niet harder kan tracteren als Sweden.

Schiedam: met Amsterdam.

Hoorn } dat men Denemarcken in sijn versoeck
Enchuysen } behoort te believen.

Et sic conclusum.

* *Raadpensionaris* geltmiddelen [1]). Dat men niet te doen heeft met een vyant, die den Staet versoeckt te humilieren, maer t'enemael te ruineren, en die de religie soeckt uyt te roeyen; dat de Coningh van Vranckrijck voorleden jaer in sijn Raad geproponeert heeft de uytroeyinge van de Huguenotten, dogh dat den Raad hetselve heeft gedehorteert, omdatter meer als 1.600.000 sielen van de religie waren; dat men prompte ordre moet stellen op de geltmiddelen; dat de capiteyns 50 gulden aen de solliciteurs moeten geven voor de ordonnantie en 100 gulden aen den ontfanger en dat hetselve dan wederom aen het getal ofte betalinge van de soldaten gevonden moet werden; [dat men de reekeningen sal opsoeken om niemant te

1) Cf. Res. Holl. 24 Nov. 1672, blz. 44

24 November 1672.

ontsien]; dat de gemene middelen hebben gerendeert als volght:

verpaghtinge	*f*	5.381.734 : 10.	
voor de halve jaeren nogh	*f*	1.500.000	
	f	6.881.734 : 10.	
verpondinge	*f*	2.643.646	
	f	9.525.380	
20e en 40e penningen	*f*	600.000	
kleyn segel	*f*	60.000	
		t'samen	*f* 10.285.380 [1])

de lasten bedragen:

renten en interessen	*f*	6.098.168	
huislasten	*f*	1.000.000	
			f 7.098.168
		rest	*f* 3.187.212;
de militie sal bedragen	*f*	9.002.120	
afgetrocken voorszeide	*f*	3.187.212	
komt te kort	*f*	5.814.908.	

* *Raadpensionaris* Spangne. Dat met den envoyé Lyra en de Keyserse en Brandenborghse ministers gesproocken is wegen de rupture, met representatie van het interest van de Spaense Nederlanden; dat Lyra geseyt heeft, dat Spangne 40.000 rijksdaelders aen Brandenborgh had gegeven en nogh een maendelycke subsidie soude betalen; dat de rupture maer een formaliteyt was; dat het Spaense Hof gedeelt, de Coningh jongh en de Coninginnemoeder maer regente was; dat de Grave van Monterey ordre had bekomen om de Franse troepen de pas te weygeren; dat de Coninginne den invoer van alle Franse en Engelse manufacturen soude verbieden, alsmede den uytvoer van alle ammunitie van oorlogh; dat ter oorsaecke van de apparente inkomste van de silvervloot geen tijdt overigh was, om de Franse en Engelse retouren te saiseren; [dat de vloot ontwyfelijk in November invallen sal]; dat het verbodt van de Franse en Engelse manufacturen en ge-

1) Deze berekening is *f* 100.000 te hoog.

wassen wel aenleydinge sal geven tot rupture; dat men het werck met Lyra sal soecken te adjusteren; dat het engagement ofte belofte van geen vrede te maecken, vóór en aleer Spangne gestelt sal wesen in de termen van de Pyreneën, niet in sal gaen vóór de effective rupture.

Missive Brasser, 8 November. Dat de tractaten van de Fursten van Lunenborgh dependeren van het sluyten met Denemarcken; dat de Sweden sterck armeren en een corps van 12.000 man in het Stift Bremen sullen brengen en daervoor 1.500.000 gulden 's jaers van Vranckrijck sullen genieten; dat op de goede woorden van Sweden geen staet is te maecken; dat de Sweedsche wapenen ter intentie van Vranckrijck gevoert sullen werden en dat alsdan de wapeningh van Lunenborgh tevergeefs soude sijn en daerom goet soude sijn een afkomste van de saecken met Denemarcken te maecken.

Raadpensionaris: dat den envoyé Hingst geseyt heeft, dat, als men de aenritsgelden en 2 maenden soldy in contant gelt wilde betalen, alsdan goede apparentie soude sijn, dat Denemarcken soude sluyten; dat Le Mair qualijck gedaen heeft met te seggen, dat wy desnoot wel gelt souden konnen krygen; dat naer Amsterdam gesonden is om te penetreren, wat de obligatiën mogen gelden.

Missive Hairen, Stockholm, 9 November. Dat aldaer gesproocken wert van een nader verbintenis met Vranckrijck; dat sijn afscheyt sal nemen tegens dat het Hoff naer buyten gaet, en versoeckt op de betalinge van sijn wisselen ordre gestelt magh werden; dat den Coningh rescriptie van Haer Hoog Mogende had verwaght op sijn gepresenteerde mediatie, gelijc hy van Vranckrijck en Engelant heeft gekregen; dat de Staten door den agent De Heyde simpele aensegginge hebben laten doen, dat sy de mediatie accepteerden; dat daermede het fatsoen niet voldaen is.

* *Amsterdam* propositie - - - - [1]).

---

1) Twee voorstellen van Amsterdam: 1° over het in beslag nemen van

24 November 1672.

Op het 1e point Rotterdam, Schoonhoven en Den Briel [1]): met Amsterdam.

Op het 2e point Briel, Edam en Purmereynd: ut supra.

Raadpensionaris [2]): op 't 1e point, dat de reden van Amsterdam de Ridderschap niet konnen voldoen; dat niet gesproocken is van saisie van onroerende goederen, maer van gevlughte goederen; dat de vyanden de meubile goederen van ons wel degelijck hebben aengeslagen; dat het schijnt, dat men sorght om de vyanden van den Staet te doen leven en subsisteren; dat de resolutie alleen spreeckt van goederen, die herwaerts gebracht sijn; dat by de tractaten van treves en vrede met Spangne niet is bedongen, dat de meubile goederen gerestitueert souden werden; dat de eygenaers van de goederen den Coningh van Vranckrijck en Bisschoppen van Ceulen en Munster tegemoet sijn gegaen; dat met de bontgenoten schelmachtigh hebben gehandelt; dat sy geen conmiseratie verdienen; dat sy haer eygen privilegiën hebben bedongen en ons bedorven.

Op het 2e point: dat het placcaet van correspondentie niet slaet op gevlughte goederen, maer op goederen, die door de Fransen herwaert werden gesonden; dat de commercie schadelijck is; dat de ingesetene van de Staet niet konnen verdragen, dat sy de schattingen moeten betalen, om de vyanden te doen subsisteren; dat dit een seer schadelycke propositie is en een recht middel om de kneppel op straet te brengen en de gemeente te doen geloven, dat wy het met den vyant houden; datter veel aen gelegen is, dat sulcke saecken in geen besoigne werden gebracht, omdat de admiraliteiten dan daerop excipieren en de placcaten contravenieren.

---

goederen van bij den vijand zijnden, 2e over handel met de veroverde provinciën; zie Res. Holl. 24 Nov. 1672, blz. 45 en 46, en cf. hiervóór, blz. 292.

1) Brandt zegt van deze steden in een kantteekening: „persisteren, omdat maar een saisie en geen confiscatie is."

2) Brandt heeft hier: „Edelen".

Op het 1e point persisteren.

Op het 2e point de besendinge te excuseren.

[*Hamel* Bruininx, 3 November. Dat Vrankrijk over de 600.000 gulden aen de ministers aen de Ottomanische Poort spendeert].

25 November. *Besoigne*-geltmiddelen [1]).

Gecommitteerde Raden: dat op 2 saecken gelet dient te werden; 1°. dat de militie komt op 9 millioenen 2120 gulden; 2°. datter legerlasten, fortificatiën en defrayementen te betalen sullen staen; dat van het ordinaris inkomen niet meer als ontrent 3 millioenen overschiet; dat tot de militie alleen ontrent 6 millioenen gevonden moeten werden; dat men de Staet niet magh abandonneren; dat men geen minder militie kan aenhouden als provisionelijck op de lijst is gestelt; dat men veel frontieren en posten moet besetten en daertoe effectyf volck moet hebben, 't welck onmogelijck is sonder prompte betalinge; dat de Gecommitteerde Raden geen ander middel weetten als 200e penning, gevende ontrent 2 millioen; dat veel dorpen afgedoleert hebben; dat onder de luyden grootte inesgaliteyt resideert; dat de saecken niet geschickt konnen werden sonder inconvenienten; dat het niet genoegh is inconvenienten te allegeren, off men moet tegelijck een beetter expedient aenwysen; dat men soolangh moet geven, als men kan, om het landt te behouden; dat men een 200e penning soude konnen heffen op het landt en alle andere publique collegiën, admiraliteyten, steden, Oost- en West-Indische Compagnie, dycken, polders, schouten en gerechten, godshuysen etc.; item van de actiën in de Oost-Indische Compagnie naer de value van het jaer 1672; item op de huysen, stellende de 8e penning van de huyr; dat de verpondinge, bedragende 10.000 gulden, achtmael is 80.000 gulden, daervan getrocken 10.000 gulden, blijft 70.000 gulden; dat borge-

1) Cf. het tweede punt van den beschrijvingsbrief voor de Staten van Holland voor de vergadering, die begon op 16 Nov.

25 November 1672.

meesteren geauthoriseert souden konnen werden, in cas van ongelijcheyt, gelijcheyt te maecken; dat de landen, huysen en obligatiën door middel van geven weder op den ouden prijs gebracht moeten werden en dat diegene, daer niet te vinden is, souden moeten doleren; dat de 200e penning mede over de landen souden gaen volgens de verpondingen, gereeckent op de 5e penning van de huyren, opbrengende het slot van de cohieren; dat men het capitael soude reeckenen op $2^1/_2$ ten hondert en dat men op het kort soude mogen doleren en dat de hypothecatiën afslagh souden strecken proportionaliter; dat de cohieren van de 200e penning overgebracht souden moeten werden en dat diegene, die by exempel op 40.000 gulden staet gequotiseert en het beloop van dien wegen syne obligatiën komt te betalen, daermede soude mogen volstaen, en minder betalende wegen sijn obligatiën, landen etc., het beloop van de betalinge op het personeel tot afslagh soude strecken; dat een sodanige 200e penning driemael soude konnen vaststellen, te betalen in 3 termynen, als één by capitale leninge in Februarij aenstaende, de 2e in Maij ende de derde in September toekomende; dat de betalinge soude geschieden in gelt of in silver en dat de penningen geaffecteert souden werden tot betalinge van de militie, om deselve compleet te houden; dat de militie daerdoor geëncourageert en de solliciteurs en andere bylasten afgeschaft souden werden; dat het credit van 't landt daerdoor soude wackeren en de vyant te eerder tot vrede gedisponeert soude werden; dat in dese saecke veel difficulteyten resideren, dogh dat geen ander middel voorhanden is en dat het een grote reputatie sal geven, dat men nu maer 3 mael 200e penning consenteert en voorleden jaer 5 mael; dat van de ampten apart betaelt behoort te werden.

Edelen: dat wel reden souden hebben om difficil te sijn, terwijl al haer middelen in landen en brieven bestaen, maer dat sy niet garen overheert souden wesen; souden haer confirmeren met de Gecommitteerde Raden en de leden versoecken niet al te subtil te willen sijn.

Dordrecht: dat wel konnen begrypen, datter nootsaeckelijck gelt sal moeten sijn, dogh dat sy de voorgeslagen middelen aensien voor een nieuwigheyt, daer niet van is te verwaghten; dat sy selve andere middelen sullen voorslaen: 1°. de helft van het inkomen van de ampten ofte halve tractementen; 2°. de exacte practique van de gewone middelen, daer groot verloop in is; 3°. dat nogh vijfmael een ordinaris 200e penning souden inwilligen als vóór desen, eens voor het landt en viermael by capitale leninge; dat het nieuwe voorslagh een grootte ongelijcheyt soude maecken.

Haerlem: met de Gecommitteerde Raden, dogh oordelen, dat de egalisatie van de verpondinge niet practicabel sal wesen; dat het beetter sal wesen 9 millioen uyt te vinden met het heffen van driemael op de voorgeslagen voet als vijfmael op den ouden voet, dogh dat men daernaer nieuwe cohieren soude moeten maecken; dat borgemeesteren geauthoriseert behoren te werden om de luyden te verhogen.

Delft: oordeelt, dat men een redres van verpondinge behoort te maecken, dogh dat ondienstigh soude wesen, dat men weder vijfmael 200e penning soude introduceren, en conformeert sigh dienvolgende met het advys van de Gecommitteerde Raden.

Leyden: dat sy sigh soo compleet niet bequaem vinden om te adviseren, als sy wel souden wenschen; dat de middelen nootsaeckelijck geproportioneert moeten werden naer de lasten; dat wel souden konnen adviseren op de oude 200e penning, maer niet op het geproponeerde van de Gecommitteerde Raden; dat die voorslagh wel siet op een egalisatie, maer dat alle de goederen van de luyden niet bekent sijn; dat de menschen, wiens middelen niet bekent sijn en die laagh in de 200e penning staen, groot voordeel souden hebben; dat men de 200e penning soude konnen verdubbelen en dat de luyden, die niet en hebben, mogen doleren; dat de pegel, die genomen is van het landt tegen $2^1/_2$, wat te hard sijn; dat de landen seer afgeslagen sijn; dat men de tractementen van de officianten

25 November 1672.

soude konnen nemen op $^1/_4$ part, sonder alsdan wegen het ampt 200e penning te betalen, en dat degene, die voortaen een officie krijght, het landt een jaer voor niet behoort te dienen.

Amsterdam: dat men de militie op de staet van oorlogh, en sonderlingh de ruytery, wat behoort te reduceren; dat men precys moet monsteren en wel betalen; dat men de ambassades en commissiën buyten 's lants wat moet mesnageren en voor de binnenlantsche commissiën geen daghgelden reeckenen; dat by provisie tweemael 200e penning souden toestaen op de voet van de Gecommitteerde Raden, eens by leninge en eens by betalinge en de derde verschuyven om 't credit te mesnageren.

Gouda: op de reductie van de militie en retranchement van de ambassades en commissiën buyten 's lants, met Amsterdam; voort met de heeren Gecommitteerde Raden, dogh de tijdt van betalinge wat te recken.

Rotterdam: op de commissiën en reductie van de militie, met Amsterdam; dat men eenighe domeinen behoort te verkopen; dat men de paght op de gylen [1]) precies behoort te executeren; dat men een impost behoort te introduceren op de toebackxpypen, caerten en verkeerborden, alsmede een hooftgelt; item $^1/_{10}$ part op de huyren van de meyssiens en knechten; voorts met Amsterdam, dat is, 2 mael 200e penning op de voet van de oude cohieren en niet van de Gecommitteerde Raden.

Alckmaer: de gemene middelen precys te practiseren, en voorts met de Gecommitteerde Raden, (maar slechts) tweemael.

Hoorn, Enchuysen } ut supra.

Raadpensionaris: dat Dordrecht en Rotterdam discre-

---

1) Dit moet hier beteekenen: gebrouwde dranken in het algemeen; de eigenlijke beteekenis is: gist, terwijl ook die van brouwsel, ten minste in het Middelnederlandsch, aan te wijzen is; zie Verdam, Mned. Wdb., en Ned. Wdb., i. v. gijl.

peren van de andere leden, ten reguarde van de voorslagh van Gecommitteerde Raden; Amsterdam, Rotterdam, Alckmaer, Hoorn, Enckhuysen spreecken van tweemael; Leyden slaet voor een verdubbelingh van de cohieren.

Dordrecht verklaert, dat sy haer niet sullen formaliseren, behoudens vry advys van de heeren haer principalen.

Rotterdam: persisteert.

Conclusum: continuatie tot morgen.

26 November. *Continuatie* besoigne-geltmiddelen.

Gecommitteerde Raden: dat haer gedaghten nader over de saecke hebben laten gaen; datter nootsaeckelijck gelt moet wesen, omdat het landt geen credit heeft om te negotieren; dat de tijdt geen uytstel kan lyden om naer verkopinge van domeinen te wachten; dat men niet moet speculeren om de voorgeslagen middelen te besnoeyen, dewijl hetgene hier afgaet, door andere middelen gevonden sal moeten werden; dat men moet trecken van de obligatiën, actiën, los- en lijfrenten, van de huysen tegens de 8e penning en van de landen tegens de 5e penning van de huyren ofte verpondingen sonder enige huysen off landen te verschonen ter saecke van vrydom; dat Gecommitteerde Raden oock gespeculeert hebben op de egaliteyt van luyden, die geen vaste goederen off obligatiën hebben, en oordelen, dat het cohier $^1/_8$ part verhooght behoort te werden, dogh dat men diegene, die tot 6000 gulden sijn aengeslagen, geen verhoginge behoort te doen, maer wel ten reguarde van diegene, die daerboven gaen; dat de verhoginge met de helft, dat is van 10 op 15, merckelijck sijn swarigheyt soude hebben, omdat veel luyden, die nu niet doleren, om haer credit te onderhouden, alsdan souden doleren, en dat de finantie daerdoor meer schade als voordeel soude doen; dat de Gecommitteerde Raden oock overwogen hebben het point van de tractementen en eenparigh van advys sijn, dat men de tractementen mede soude konnen belasten, dogh dat alle de emolumenten daerby gereeckent souden moeten werden, soo ten reguarde van den Staet als in de steden en ten platten lande, en sulx daeronder begrepen dijckgraven, heemra-

26 November 1672.

den, boden en andere diergelycke ampten, predicanten en militaire alleen uytgesondert, dewijl daerin een redelijcheyt resideert, dewijl diegene, die sigh tot ampten begeven, haer ander beroep ordinaris verlaten.

Edelen: in omnibus met de Gecommitteerde Raden, en sulx de cohieren van degene, die boven de 6000 gulden staen met de helft te verhogen, dat is van 2 tot 3; dat sy de tractementen sullen passeren, alhoewel sy daerin eene grootte ongelijcheyt vinden, dogh dat men daeronder mede moet begrypen alle postmeesteren, boden, verschippers [1]) en diergelycke soorten van luyden, item borgemeesteren, schepenen, commissarisen en secretarisen, alsmede de daghgelden en emolumenten van ambassadeurs, residenten, agenten en andere, die in commissie binnen en buyten 's lants werden gebruyckt.

Dordrecht: dat sy het advys van Gecommitteerde Raden sullen amplecteren, dogh dat men de huysen en landen soude moeten reeckenen naer proportie van de suyvere huyren en dat men de verhoginge van de cohieren soude nemen op $^1/_3$, dat is van 6 tot 8 ofte van 3 tot 4; dat sy oordelen, dat de belastinge van de tractementen en emolumenten hard soude sijn en in alle geval souden moeten in plaets van $^1/_4$ op een $^1/_5$ part.

Haerlem: met de Gecommitteerde Raden; dat men geen doleantie ten reguarde van de huysen, genomen tegens den 8^{en} penning, en van de landen, tegen den 5^{en} penning, behoort te admitteren; dat sy de verhoginge van de cohieren souden stellen van 2 op 3, gaende van 3000 gulden tot hoger sommen; datter wel veel doleanten sullen komen, dogh dat men dat moet afwaghten; dat sigh nopende de tractementen niet sullen formaliseren, maer dat 3 mael 200^e penning ver genoegh soude gaen.

Delft: dat veel difficulteyten vinden in de executie van de voorslagh van de Gecommitteerde Raden, ten reguarde

---

1) Moet hier veerschippers gelezen worden?

van het uytreeckenen van de verpondingen, veerlanden [1]), thienden en diergelycke, dogh sullen haer niet formaliseren; dat sy sigh sullen voegen in de verhogingh van de cohieren van 2 op 3; dat een $^1/_4$ op de tractementen souden toestaen, dogh onder de 400 gulden excuseren.

Leyden: dat de pegel op de lantgoederen van 2 gulden, 10 stuivers, te hoogh staet en ten minste op 3 genomen behoort te werden, omdat het tegenwoordigh met de landen slecht staet en de huysluyden niet konnen betalen; dat men de saecken moet reguleren naer de egaliteyt en naer de redelijcheyt; dat men in reguarde van de thienden een pegel moet nemen naer 10 jaren, retro te reeckenen; dat men de tractementen moet nemen op politique officianten; dat men het advys van Gecommitteerde Raden niet moet extenderen tot impossibiliteyten; dat men oock een terminus off pegel moet nemen en gaen niet boven de 400 gulden; aengaende de verhogingh van de cohieren met de Gecommitteerde Raden; dat men het gelt wel dient te employeren, de militie en besonder de ruytery retrancheren en de defroyementen modereren.

Amsterdam: met de Gecommitteerde Raden voor 2 mael; de overheerde en geinundeerde landen excuseren, de actiën te begrootten op den tegenwoordigen prijs, de cohieren niet te verhogen, de tractementen te restringeren tot politique en daervan dependerende ministeriale tractementen, sonder onderscheyt van sommen, dogh de kleyne officiën, niet gaende boven de 400 gulden, te excuseren.

Gouda: de collaterale successie te verhogen, gemene middelen precys te executeren en de 5 speciën te verantwoorden; voorts met de Gecommitteerde Raden.

Rotterdam: met de Gecommitteerde Raden, en specialijck ten reguarde van de verhogingh van de cohieren met $^1/_3$, dat is van 2 tot 3, beginnende met 3000 gulden; dat

---

1) Dit is waarschijnlijk een vergissing van Hop; in Res. Holl. (b.v. 26 Nov., blz. 46) is in een dergelijke opsomming als hier sprake van: „heerlijkheden, landen, tienden etc."; zoodat dit hier ook wel gelezen zal moeten worden.

26 November 1672.

Rotterdam alleen soo hoogh staet als 6 off 7 steden van het Noorder-quartier; souden de tractementen toestaen, selve tot meyssiens en knechten incluys, en dat men behoort te procederen tot verkopinge van domeinen.

Alckmaer: met de Gecommitteerde Raden, dogh souden geen verhogingh van de cohieren toestaen off andersins alle de menschen laten sweren; dat men de politique tractementen soude konnen belasten, maer de kleyne burgerlycke behoort te excuseren.

Hoorn: dat het geproponeerde van de Gecommitteerde Raden geen executie sal vinden; dat diegene, die in obligatiën en landen tot 50.000 gulden gegoet sijn en 25.000 gulden aen schulden hebben, maer tegen 25.000 gulden behoren te betalen; dat de landen in het Noorderquartier te hoogh in de verpondinge sijn gestelt; dat haer nopende de verhogingh van de cohieren niet en sullen formaliseren.

Enchuysen: dat geen verhogingh van de consenten souden konnen toestaen, veel min van de 3000 gulden te beginnen; dat het werck van de tractementen aensien voor onmogelijck en dat daerom beetter soude wesen, dat men daer niet van sprack, om het grootte werck daermede niet op te houden; voorts met de Gecommitteerde Raden.

Raadpensionaris: dat men een 200e penning soude konnen vaststellen over landen, huysen, obligatiën, rentebrieven, actiën en andere goederen; item $^1/_4$ van de tractementen en emolumenten, uytgesondert die geen 400 gulden bedragen, dogh de Ridderschap oordeelt, dat universeel moet sijn; dat de tractementen van de predicanten niet konnen lyden; dat men de predicanten al te vuel hout [1]) en dat men, deselve wat hoger considererende, de saecken van Gods kercke veel soude vorderen; dat

---

1) Dit moet beteekenen: „al te zuinig behandelen" of „ze al te zeer geringschatten"; het laatste is om het volgende „wat hoger considerende" wel het meest aannemelijk. De uitdrukking zelf ken ik niet van elders; wel „iemand vuyl schouwen", Vondel's Palamedes, vs. 146.

de Ridderschap de tractementen sullen toestaen, als die universeel sijn, uytgesondert militaire en ecclesiastiquen ende anders niet.

Gecommitteerde Raden: souden haer advys laten gaen ter conclusie; de tractementen universelijck te belasten, de cohieren te verhogen met $^1/_6$, dat is van 6 tot 7, en versoecken, dat die van Amsterdam hare principalen daertoe willen reduceren, beginnende van diegene, die op 5000 gulden staen; dat men de negotie moet helpen aenhouden en in cas van ophoudinge protesteren van alle onheyl; dat het consent voor tweemael gedragen sal werden: eens by leninge tegen 1 Martij en eens gevens gelt tegen 1 Junij aenkomende.

Edelen: met Gecommitteerde Raden; dat daermede de cohieren te niet sullen sijn en de steden en dorpen bevrijt van de verantwoordinge, dewijl de vaste goederen en obligatiën wel te vinden sullen wesen en dat de andere, die met $^1/_8$ verhooght werden, vry sullen staen te doleren.

Dordrecht: met de Gecommitteerde Raden, dogh de peyl van de landen te nemen tegen 3 en de huysen tegen 4 en de verhogingh van de cohieren van 3000 gulden te beginnen en geen doleantiën te admitteren.

Delft: dat men de pegel van de landen op 3 en van de huysen op 4 behoort te nemen en dat de verhogingh van de cohieren met $^1/_6$ part al te weynigh is en niet door sal gaen; versoecken Amsterdam van $^1/_6$ op $^1/_8$ te willen komen; voorts met de Gecommitteerde Raden.

Leyden: met Dordrecht en Delft; de pegel van de landen op 3 en van de huysen op 4.

Amsterdam: de landen, onder den vyant leggende, te excuseren en dat de geïnundeerde landen mede verschoont behoren te werden, terwijl die alrede schade lyden en voor het gemenebest sijn geinundeert; dat de actiën op een behoorlycke prijs gestelt dienen te werden; dat de verhogingh van de cohieren met $^1/_6$ niet konnen toestaen, om het credyt, 't werck eens geruineert sijnde, daernaer niet gerecupereert sal konnen werden.

26 November—2 December 1672.

Gouda: in omnibus met de Gecommitteerde Raden.

Rotterdam: ut supra, dogh dat men de verhoginghe van de cohieren moet beginnen van 3000 gulden.

Alckmaer: met de Gecommitteerde Raden, dogh oordeelen, dat aen de grieven van Amsterdam wat gedefereert behoort te werden.

Hoorn: met de Gecommitteerde Raden, sonder sigh ontrent de verhogingh van de cohieren te formaliseren.

Enchuysen: met Amsterdam.

Conclusum [1]): 200e penning over obligatiën, actiën etc.; de huysen tegen den 8en en landen tegen den 5en penning, behoudens doleantie; dat de eygenaers van vaste goederen op de renten sullen mogen betalen; 1/4 van alle soort van tractementen; de cohieren te verhogen met 1/6, te beginnen met 3000 gulden, dat is van diegene, die op 3000 gulden capitael sijn gequotiseert.

Rapport geltmiddelen [2]), ter vergaderingh by de leden overgenomen.

2 December. * *Advysen* geltmiddelen.

Edelen: dat sy het rapport en advys hebben geëxamineert en bevonden, dat de voorgeslagen middelen haer seer sullen drucken, omdat al haer goet bestaet in landen, huysen, obligatiën, renten, heerlijcheden en diergelycke, dogh dat sy echter in consideratie van den noot van 't landt het uytgebraghte advys sullen amplecteren, met exceptie van de tractementen en emolumenten als al te beswaerlijck, en dat geen reden is, waerom de politique tractementen meer beswaert souden werden als de militaire, dogh sullen toestaen, dat de tractementen met een 200e penning, in plaets van 1/4, werden belast; dat de emolumenten niet te begroten sijn, alhoewel deselve dickwils meer importeren als de tractementen; dat vóór desen nooit is gepractiseert.

Dordrecht: dat niet gelast sijn eenige consenten te dra-

---

1) Bij Brandt komt alleen deze conclusie voor.

2) Cf. Res. Holl. 26 Nov. 1672, blz. 46 vlg.

gen, hetsy ordinaris off extraordinaris, vóór en aleer sy satisfactie sullen hebben bekomen wegen de munt [1]).

Haerlem: wenschten, dat de heeren van Dordrecht die van de Ridderschap wilden volgen; datter niet erger is in dese tijdt in de vergaderingh als discrepantie; dat wel konnen sien, dat de voorgeslagen middelen veel difficulteyten sal ontmoeten in executione; dat het middel van de 200e penning wel prompter is, maer eyndelijck soude strecken tot ruïne van de steden ofte derselver finantie, dewijl de steden, met de verantwoordinge van de cohieren belast blyvende, haer selve met de restanten souden ruïneren; dat de belastinge van de obligatiën en interessen een groot discredit sal veroorsaecken; dat de eygenaers van de landen en huysen, die met hypotheecq beswaert sijn, de renten kortende, de aflossinge van de capitalen subject sijn; souden sigh echter conformeren met de Ridderschap en de tractementen belasten met een 200en penning, in plaets van 1/4 part.

Delft: versoecken Dordrecht geen occasie te willen geven tot ophoudinge van sulcken importanten point en ondienst van den Staet; dat mede deselve difficulteyten vinden als die van Haerlem ontrent de executie; aengaende de tractementen souden nemen op 1/4 part, uytgesondert de kleyne ampten, en souden de emolumenten excuseren. Meynen, dat het beetter soude wesen den 200en penning te verdubbelen en yder mensch een staet en inventaris te laten maecken van sijn goet, met byvoeginge van straffe ten reguarde van degene, die ontrouwelijck soude handelen, en souden derhalven het uytgebragte advys niet konnen amplecteren.

Leyden: dat geen advys sullen uytten, soolange die van Dordrecht sigh niet hebben verklaert en soo deselve niet gelast sijn. Versoecken, dat deselve aenstonts sullen vertrecken, om last te halen.

Amsterdam en alle volgende leden: van gelycken.

---

1) Cf. hiervóór, blz. 306 vlg., en hierna, blz. 338.

2 December 1672.

Conclusum: die van Dordrecht te versoecken haer te willen uytten ofte aenstonts te vertrecken, om last te halen.

Dordrecht: sijn niet alleen niet gelast, maer sien oock niet tegemoet, dat gelast sullen werden, dogh sijn echter bereyt aenstonts een reys naer haer principalen te doen.

Leyden: dat, als Dordrecht soude willen persisteren, nodigh soude wesen op andere middelen te dencken en Sijn Hoogheyt te versoecken op de wederomreys de stadt Dordrecht met de wapenen eens aen te spreecken.

Dordrecht: dat haer borgery murmureert wegen het afnemen van haer privilegiën en dat sy liever hebben van den vyant off 's Prinsen volck om den hals gebracht te werden als van haer eygen borgers; dat men de stadt van Amsterdam behoort aen te manen om van de munt afstant te doen; dat de regenten peryckel loopen van met haer familie om den hals gebracht te werden.

Edelen: dat sy diegene niet en sijn, die ymants privilegiën souden willen benemen, maer wel ter contrarie om deselve te helpen mainteneren; dat men het advys van den Prins van Orange heeft versoght op de voorgaende resolutie, raeckende het stuck van de munt; dat nu wederom advys wert versoght en dat Sijn Hoogheyt kleynicheyt aengedaen soude werden, als men sonder hetselve af te waghten yetwes ten principalen quam te termineren.

Dordrecht: persisteert.

Haerlem: soude advys versoecken van de Gecommitteerde Raden.

Delft: dat men de consenten niet kan binden; dat die van Dordrecht de resolutie, op huyden genomen, behoren over te senden aen Sijn Hoogheyt en dat deselve aenstonts behoren over te gaen.

Leyden en andere: ut supra.

Alckmaer: dat die van Dordrecht haer consenten niet konnen binden; souden evenwel die van Amsterdam versoecken sooveel muntmateriael aen de munten van Dordrecht en Westvrieslant te senden, als tot het gaende houden van de munten wert gerequireert.

Hoorn: met de Ridderschap, en ondertusschen Amsterdam versoecken met de munt stil te staen.

Enchuysen: dat Dordrecht geen groot ongelijck heeft; souden de leden versoecken Amsterdam te disponeren met de munt op te houden.

Edam: soude het advys versoecken van de Gecommitteerde Raden, dogh dewijl het advys van Sijn Hoogheyt is versoght, soude het daerby laten.

Monnekendam: met de Ridderschap.

[Medenblik: met Enkhuysen, en dat niet sullen rusten, vóórdat haer recht tot de munt sullen hebben gerecouvreert].

Purmereynd: ut supra [1]).

Raadpensionaris: de Gedeputeerde van Dordrecht te versoecken een keer naer huys te willen doen om haer principalen te representeren, dat het informeel is haer consenten aen particuliere saecken te binden en dat men, soo doende, de vergaderingh wel soude mogen dissolveren.

Amsterdam: dat van verstant sijn, dat de vergaderingh niet magh scheyden, maer, indien Dordrecht niet te permoveren is, dat Gecommitteerde Raden behoren te adviseren, wat men in dat cas voor de behoudenis van het landt behoort te doen.

Edelen: dat men de Gecommitteerde Raden sal versoecken te adviseren en dat Haer Edele protest sullen doen tegens diegene, die het land in de noot abandonneren en dat men volgens de resolutie van den jare 1581 [2]) aen denselve sal verhalen vergoedinge van al het quaad, dat daerdoor veroorsaeckt wert.

Conclusum: te persisteren by het versoeck, en dat die van Dordrecht aenstonts behoren over te gaen en dat men haer sal stercken met een serieuse geraisonneerde missive.

---

1) D. w. z.: met de Ridderschap; het advies van Medenblik komt niet bij Hop voor.

2) Zie Groot-Plakkaetboek, II, blz. 31.

2 December 1672.

Missive van de Staten aen de stadt van Dordrecht - - - - [1]).

* *Missive* veltmaerschalck Wirts, Gornichem, 30 November [2]). Dat op de conferentie tot Bodegrave ten dele gediscoureert en ten dele gehandelt is over de nodige defentie van 't landt; dat daerover nogh een conferentie gehouden dient te werden; dat men spoedige ordre dient te stellen; dat 1000 man van de Franse van Leerdam naer Utrecht gaen en dat sy veel troepen by Woerden en de Vaert vergaderen; dat sy oock schepen gereet maecken om onse uytleggers te destrueren; dat men gelt naer Schoonhoven moet senden en dat aldaer nogh 2 uytleggers moeten wesen; dat de Fransen wel 40 gevangens moedernaeckt uytgeschut en naer Utrecht gesonden hebben; dat den colonel Bampfield van de wyven qualijck getracteert is.

De heeren Van Bosvelt, Van Borgersdijck en Van Castricum gecommitteert op de post tot Bodegrave om aldaer de goede correspondentie te onderhouden, de militie te observeren, het getal op te nemen en den vyant in actie te houden.

* *Dordrecht*, propositie munt [3]). Dat de voorgaende resolutie op het stuck van de munt genomen is tegen haer advys; dat tot Dordrecht 30.000 gulden op één dagh gemunt kan werden; dat die van Amsterdam hebben geweygert silver te seynden, soodat de munt eenige dagen stil heeft moeten staen; dat de stadt van Amsterdam alleen in subsidium en by belet van andere munten magh munten; versoecken, dat die van Amsterdam gelast magh werden stil te staen en de muntgesellen te dimitteren.

Hoorn, Enchuysen en Medenblik: versoecken 't selve.

---

1) Korte inhoud; zie den geheelen brief in Res. Holl. 2 Dec. 1672, blz. 52.

2) Cf. Secr. Res. Holl. 2 Dec. 1672, blz. 307 vlg.

3) Dit is blijkbaar aan de deliberatie over de geldmiddelen voorafgegaan; zie hiervóór, blz. 335 het advies van Dordrecht. Cf. Res. Holl. 2 Dec. 1672, blz. 49 vlg.

2—3 December 1672.

Aen Sijn Hoogheit om advys.

* *Missive* graeff van Waldeck, Sichem, 28 November. Dat Duras door sijn beweginge maeckt, dat men hem niet kan aentreffen; dat men de marsch van Turenne oock moet observeren; dat onse militie ten deele goet is en ten deele seer sleght; dat gebrek van voerage veel desseinen sal doen evanteren. In Gods naem, sluyt met Denemarcken en dan sullen wy den oorlogh tot aen de poorten van Paris brengen.

[Dat Pesser [1]) schrijft, dat de Prins door de stadt marcheerde, met 1500 man gesterkt en noch 1500 man uit Maestricht, om Duras op te soeken, en sullen die naght geen 3 uuren van malkander sijn, Duras tot Sittart en Sijn Hoogheyt tot Beek].

Oproer tot Maessluys - - - - [2]).

Delft - - - - [3]).

3 December. *Rapport* schippers vergoedinge - - - - [4]).

[*Rotterdam* - - - - [5])].

* *Gecommitteerde* Raden Noorder-quartier, Blocksiel [6]). Dat den commandant Appeltoorn klaeght over 3 pointen: 1°. dat de fortificatiewercken aldaer stilstaen en dat den Raad van Staten geordineert heeft het gelt vandaer her-

---

1) Bedoeld is waarschijnlijk Pesters, de pensionaris van Maastricht; een andere brief van dezen wordt genoemd Res. Holl. 9 Dec. 1672, blz. 71. Brandt geeft den in den tekst medegedeelden brief als een aanhangsel bij dien van Waldeck. Het is ook mogelijk, dat de ex-burgemeester van Rotterdam, Pesser, bedoeld is, die na zijn afzetting, evenals anderen, een reisje was gaan maken en in Jan. 1673 in Antwerpen aankwam (Lettres de Pierre de Groot à Abraham de Wicquefort, p. 92); dus kan hij in Nov. 1672 in Maastricht geweest zijn, maar de tusschen beide data liggende tijd is wel wat groot.

2) Zie Res. Holl. 2 Dec. 1672, blz. 54.

3) Over versterking van Delft; zie Res. Holl. 2 Dec. 1672, blz. 49.

4) Zie Res. Holl. 3 Dec. 1672, blz. 57, en cf. hiervóór, blz. 319.

5) Zie wat hier bedoeld is — over Bisschop — Res. Holl. 3 Dec. 1672, blz. 56, en cf. hiervóór, blz. 302.

6) Cf. Res. Holl. 6 Dec. 1672, blz. 63; eigenlijk moet 6 December dus reeds hier beginnen.

waerts te brengen; 2°. dat het daer gebreeckt aen ijsgereetschap; 3°. dat de compagniën aldaer geen maent soldy en krygen; dat de forteresse Blocksiel vóór het jaer 1615 is geweest aen Hollant; dat Sijn Hoogheyt by octroy van den 19en October geconsenteert heeft aldaer eenige middelen te heffen; dat de justitie appel subject is aen Hollant. [Dat (de schout) Bernarts van wegen de Raadt van Staten interdictie gedaan heeft op de penningen en voortgangh van de fortificatiën. Versoeken, dat daartegen voorsien magh werden. Op het ijsgereetschap sullen ordre stellen. Dat de compagnie staat op het Suyderquartier en by vorst wel een maant avance van doen zoude hebben].

6 dito. *Missive* Brasser, Cel, 29 November. Dat Denemarcken van sijn pretentie niet wil relascheren; dat Cel nogh een antwoort van Denemarcken sal afwaghten; dat 9000 man te weynigh is om Sweden af te keeren en Munster op het lijf te vallen; dat men op obligatiën de armee niet kan doen subsisteren; dat op Saxen geen staet is te maecken; dat voorslagh gedaen wert om wat meerder volck op de been te brengen.

Missive Rompf, Paris, 26 November. Dat de Baron van Schombergh, neeff van den Churfurst van Ments aldaer gekomen en audientie heeft gehadt met geen minder eer als ambassadeurs van gekroonde hoofden, uytgesondert, dat de aenspraecke blootshoofts is geschiet; dat hy de mediatie heeft gepresenteert en dat, in gelycker voegen als Engelant sonder Vranckrijck sigh niet heeft willen verklaren aen Sweden, oock Vranckrijck sonder Engelant sigh tegens hem niet heeft willen verklaren; dat twee couriers medebrengen, dat de Duytse den Rijn waren gepasseert; dat Condé aen 't flerecyn vast is; dat Louvois sigh beklaeght, dat de Prins van Orange tegens het volckerenrecht de post tusschen Ceulen en Luyck opgehouden heeft; dat hy eerst reparatie sal versoecken en by faulte van dien van gelycken sal doen.

Advysen geltmiddelen.

Edelen: dat sy sigh conformeren met het advys van

de Gecommitteerde Raden, uytgesondert de tractementen; die te laten op den ouden voet.

Dordrecht: dat sy op het presuppoost, dat sy gehouden sullen werden by haer privilegiën, het eerste point van beschryvinge, raeckende de continuatie van de lopende middelen, sullen toestaen en dat sy het eerste lid van het advys van de Gecommitteerde Raden, nopende de obligatiën, rentebrieven etc., sullen excuseren en, nopende de tractementen, sigh sullen conformeren met de Ridderschap; dat ten reguarde van de landen en huysen een grootte ongelijcheyt soude sijn en dat de doleantiën een grootte confusie souden veroorsaecken; dat de huysen, die ter neringe staen ofte gestaen hebben, te veel belast sijn; dat men behoort te blyven by het oude cohier en consenteren 3, 4 off 5 200e penningen; dat in desen tijdt geen nieuwigheyt gemaeckt behoort te werden, om het credit van de obligatiën niet te breecken; dat men $^1/_4$ part van de tractementen soude konnen toestaen.

Haerlem: met de Ridderschap.

Delft: dat het belasten van de obligatiën een groot discredit sal maecken en dat al diegene, die obligatiën op particuliere hebben, vry sullen gaen; dat de peyl van de huysen en landen al te laagh wert gestelt; dat de tractementen boven de 400 gulden souden toestaen en de emolumenten excuseren; dat wel een egael middel willen helpen introduceren, maer met het advys van Gecommitteerde Raden niet konnen conformeren.

Leyden: dat de 200e penning op den ouden voet de prompste en seeckerste is en dat men deselve soude konnen multipliceren; dat, als men op den ouden voet gaet, de minste opspraeck sal maecken; dat op de nieuwe veel remarques sullen vallen en geen apparentie is, dat die oyt tot conclusie sal komen; dat men van de armegoederen, godshuyslanden, domeinen en andere, geaffecteert tot pieuse saecken, geen 200e penning kan trecken; oordelen, dat men dese deliberatie behoort te seponeren; dat een grootte ongelijcheyt geïntroduceert soude werden tusschen de renteniers en trafiquanten.

6 December 1672.

Amsterdam: soude de 200e penning op landen, huysen, obligatiën, rentebrieven, actiën en diergelycke toestaen, mits de rest egalerende, en de tractementen op den ouden voet.

Gouda: de 200e penning op de oude cohieren, behoudens verhoginge; tractementen en emolumenten impracticabel.

Rotterdam: dat sy in het nieuwe concept veel inconveniënten vinden en souden derhalve gaen op den ouden voet by 200e penning en capitale leninge; dat men de domeinen behoort te verkopen, met obligatiën te betalen.

Gornichem: op den ouden voet.

Schiedam: ut supra.

Schoonhoven: sal niet singulier sijn.

Briel: souden de 200e penning toestaen op obligatiën, rentebrieven en actiën op de Oost-Indische Compagnie, dogh souden de landen excuseren, tenware de peyl genomen wierd tegens 4 ten hondert, en het 1/4 part van de tractementen toestaen.

Alckmaer: datter meer leden sijn, die het advys van de Gecommitteerde Raden destrueren als adstrueren; souden de 200e penning toestaen op obligatiën, penningen in de wisselbanck en parten scheeps en de actiën nemen op een fortable prijs als v66r desen; dat geen doleantiën souden admitteren en het cohier verhogen met 1/4 part, en nopende de tractementen met Amsterdam.

Hoorn: dat syluyden, in cas van eenparicheyt van de leden, haer gevoegelijck gestelt souden hebben, maer nu de discrepantie moeten overschryven.

Enchuysen: dat de 200e penning op de huysen souden excuseren en dat beetter is te gaen op den ouden voet.

Edam: met het advys van de Gecommitteerde Raden.

Monnekendam: een 200e penning op den ouden voet met capitale leninge en 1/4 van de tractementen en emolumenten.

Medemblik: met Hoorn.

Purmereynd: met het advys, dogh de landen te stellen tegens 3 ten hondert, en voorts de tractementen en emolumenten.

Tot morgen.

7 December. *Advys* geltmiddelen [1]).

Edelen: dat men de consenten moet concluderen, soo men dienst van de militie wil trecken; dat de 200e penning op den ouden voet inegael, ondragelijck en opsprakelijck is; datter veel luyden sijn, die naeuwelijck op 1/6 van haer middelen sijn gequotiseert; dat diegene, die voor haer vaste goederen en obligatiën contribueren, meer interest hebben als de coopluyden, die alle uyren konnen vertrecken; dat minder opspraeck sal maecken, dat men de 200e penning op goederen en rentebrieven 2 off 3 mael treckt, als 200e penning op den ouden voet 6 mael; dat de Ridderschap sigh met het advys sal conformeren, al is het, dat het haer ten hoogsten schadelijck is; souden de tractementen laten op den ouden voet, omdat de emolumenten niet practicabel sijn; dat dit middel voor éénmael geintroduceert sal werden sonder consequentie; dat, de noot cesserende, dit middel sal cesseren, dogh voor dit jaer drie mael.

Dordrecht: dat het advys een nieuwigheyt impliceert, die niet practiquabel off executabel is; dat best soude wesen by de 200e penning op den ouden voet te blyven; dat door het ander middel het credit van 't landt geruineert sal werden; dat men geen obligatiën magh belasten, dogh dat de tractementen en emolumenten met 1/4 part belast behoren te werden.

Haerlem: met de Ridderschap, by provisie voor twee mael.

Delft: dat eenparich goetgevonden hebben het advys te declineren, omdat een impossibiliteyt sal vinden in de executie en groot discredit sal maecken; dat in het belasten van de lijfrenten een injustitie resideert; dat de belastinge van de landen occasie sal geven tot oneyndelycke doleantiën; dat diegene, die haer fait by de nieuwe regeringe niet hebben gevonden, sullen mutineren; dat

---

1) Cf. Res. Holl. 7 Dec. 1672, blz. 65 vlg.

7 December 1672.

men de tractementen behoort te belasten en allesints de mesnage moet betraghten.

Leyden: dat het consent op den ouden voet het prompste middel is; dat men door het belasten van de obligatiën en rentebrieven het credit sal ruineren; dat by de rentebrieven gestipuleert is, dat men deselve niet sal mogen belasten, en dat het contrarie te doen tegens de goede trouw soude sijn; dat de kleyne huyssiens tot Leyden geen belastinge konnen dragen; dat het voorgeslagen advys niet practicabel is; datter veel frauden gecommitteert sullen werden, daer men geen precautiën tegens sal konnen uytvinden, als by transport, leninge etc.; dat men het hooftgelt, quotisatiën van de wynen en andere middelen niet heeft konnen executeren.

Amsterdam: met het advys van de Gecommiteerde Raden, onder modificatie van de geinundeerde landen, esgaliteyt van de interessen, reductie van de militie ambassades en andere tractementen, die in de cohieren bekent staen.

Gouda: met de Ridderschap.

Rotterdam: dat best sal wesen te blyven by den ouden voet; dat men 2, 3 capitale leningen soude konnen inwilligen; dat men de domeinen behoort te verkopen, met obligatiën te betalen; souden een hooftgelt over personen en familiën toestaen en de tractementen met $^1/_4$ part belasten; dat, soolang de domeinen niet verkoght werden, tot geen consenten te disponeren sullen sijn.

Gorinchem: dat het advys ten reguarde van de huysen en landen in den haren niet practicabel soude wesen; dat een capitale leninge en 2 mael 200e penning op den ouden voet souden accorderen, en nopende de tractementen met de Ridderschap.

Schiedam: ut supra; dat het advys niet practicabel is; souden den 200en penning toestaen op den ouden voet en dat men nieuwe cohieren behoort te maecken; souden de tractementen met $^1/_4$ belasten.

Schoonhoven: persisteert by haer voorgaende advys.

Briel: hoe dese deliberatie langer duyrt, hoe (meer)

impracticabel de saecke wert bevonden; dat men niet weet, hoe dat men het met de landen en brieven van de godshuysen sal stellen, dogh souden de tractementen belasten met $^1/_4$ part.

Alckmaer: met de Ridderschap.

Hoorn: dat alsnogh ongelast sijn enigh advys te uytten, maer van verstant sijn, dat, als de obligatiën op het landt oock beswaert souden werden, de particuliere alsdan mede souden moeten dragen.

Enchuysen: persisteert by sijn advys van gister, op den ouden voet; dat luyden, die niet gegoet sijn tot 1000 gulden, niet belast konnen werden, ende sulx mede niet de kleyne obligatiën. Versoeckt, dat men de gedaghten op het advys van de Gecommitteerde Raden wil seponeren; dat de huysen soo hoogh aengeslagen sijn in de verpondinge, dat wel 4 mael te hoogh sijn belast; datter honderden huysen sijn, die haer verpondingen niet konnen opbrengen.

Edam: met het advys van de Gecommitteerde Raden.

Monnikendam: verhoopt Vrydagh 's morgens favorabel te sullen konnen adviseren.

Medenblick: souden een 200^{en} penning en een capitale leninge toestaen, blyvende de verhoginge van de cohieren aen borgemeesteren; souden mede toestaen de belastinge van de tractementen en emolumenten.

Purmereynd: datter gelt moet sijn, en souden oversulx de voorslagen van de Gecommitteerde Raden amplecteren; dat het credit dependeert van het welvaren van het landt en dat het landt met geven behouden moet werden; soude $^1/_4$ part toestaen van de tractementen boven de 400 gulden.

Raadpensionaris: dat geen apparentie siet om de discrepantie te concilieren; dat men Sijn Hoogheit sal dienen te ontbieden om ordre te stellen; dat de 200^e penning sesmael geconsenteert werdende, de ingesetenen sullen verlopen; dat het plattelandt alreede veel afgedoleert heeft; dat de executie van het nieuwe concept minder difficulteyt soude hebben als 6 mael de 200^e penning.

8 December 1672.

8 December. *Besoigne*-conciliatoir geltmiddelen.

Gecommitteerde Raden: dat veel beetter is, dat de 200e penning geheven wert volgens het advys als op den ouden voet; dat men in 3 mael 9 millioen sal konnen vinden en anders 6 mael; dat de luyden uyt het landt sullen gaen; dat veel rycke luyden alrede vertrocken sijn; dat door het nieuwe concept de egaliteyt beetter betraght sal werden; dat alle nieuwigheden niet quaad sijn; dat alle eygenaers van vaste goederen, renteniers en coopluyden op een eenparige voet gehandelt werden; dat men van de noot een deught moet maecken; dat al hetgene, dat men hier defalqueren wil, door een ander middel gevonden sal moeten werden; dat men evenwel de pegel van de huysen soude konnen nemen op $3^1/_2$ ten hondert, dat een 8e part verschilt, en de landen op $2^3/_4$, d'actiën in de Oost-Indische Compagnie tegen 4 capitalen, stellende alle de kamers egael, omdat de uytgiften egael sijn; dat de actiën in Februario 1672 op 4 capitalen sijn geweest; dat de cohieren van de personele 200e penning met een $^1/_6$ verhoginge geamplieert moeten werden; dat men, tot voorkominge van de frauden in de actiën, op den 15en Februarij te weetten (heeft), op welckers naem deselve alsdan bevonden sullen werden te staen; dat diegene, die enige obligatiën hebben verkoght, met eede sullen moeten verklaren, dat deselve haer waerlijck, reëelijck en metterdaad toebehoren, sonder fraude; dat de lijfrenten gestelt moeten werden ten pryse als deselve gekoght sijn; de tractementen te stellen op $^1/_4$ part, voorsooveel in de cohieren van de 200e penning bekent staen, dogh dat de tractementen, geen 400 gulden jaerlijcx bedragende, geëxcuseert behoren te werden.

Edelen: dat een afkomste van de saecke gemaeckt moet werden; dat haer sullen voegen met het conciliatoir van de Gecommitteerde Raden: huysen tegen $3^1/_2$ en landen tegen $2^3/_4$; sullen de tractementen exuseren, als in geen reden bestaende en omdat de belastinge van de emolumenten niet practicabel is; dat de tractementen betaelt werden voor den dienst, die men daervoor moet presteren;

souden de 200e penning van de ampten toestaen, te betalen in 3 mael $^{3}/_{5}$, in plaets van de ampten te belasten met $^{1}/_{4}$ part.

Dordrecht: dat positive gelast sijn te gaen op den ouden voet, dogh, als men op het ingebraghte advys soude adviseren, soo souden vooreerst vragen, off de 200e penning, gaende over landen en huysen, oock getrocken soude werden over huysen, toebehoortigh aen vreemden ofte buytenluyden, gasthuysen, godshuysen en weeshuysen; item, off de goederen van den Prins van Orange mede souden betalen; dat Gecommitteerde Raden oordeelen van neen; dat men, om egaliteyt te vinden, de obligatiën, lopende tot laste van den Prins, mede soude moeten laten contribueren; dat de pegel op landen en huysen hoger gestelt behoort te werden; dat de obligatiën, voor notaris en getuygen gepasseert, mede behoren te betalen; dat haer, nopende de Oost-Indische actiën, sullen conformeren; dat de cohieren met $^{1}/_{8}$ verhooght behoren te werden; dat men oock moet weetten, off de 200e penning van de landen en huysen door de eygenaers off door de bruyckers betaelt soude werden, en sijn van advys, door de bruyckers; dat de tractementen souden stellen op $^{1}/_{4}$ part ende de emolumenten tot taxatie.

Haerlem: met de Gecommitteerde Raden.

Delft: dat, als men op de gronden van het advys wil gaen, de notariale obligatiën mede behoren te betalen, gelijc mede de schepen-kennissen; dat de landen van den Prins en godshuysen vry behoren te sijn; dat de pegel van de landen op 3 en van de huysen op 4 genomen behoort te werden; dat men de doleantiën behoort te defereren aen de steden; dat de cohieren met $^{1}/_{8}$ verhooght behoren te werden en de tractementen en emolumenten belast met $^{1}/_{4}$ part.

Leyden: dat men sooveel moet traghten naer de egaliteyt als het mogelijck is; dat men oock moet maecken, datter spoedigh gelt komt en datter niet gedaen wert, dat choqueert; datter eenige goederen geëximeert behoren te werden, als gasthuysen, godshuysen, goederen van de

8 December 1672.

universiteyt en diergelycke; dat het inkomen van de armen vermindert werdende, de armen sullen moeten vergaen off door de goede luyden onderhouden werden; dat de predicanten oock niet betaelt sullen konnen werden; dat de stadt van Leyden gedoteert is met de universiteyt ex certa causa; dat men het inkomen van de universiteyt niet kan verminderen sonder notoire injustitie; dat de inkomsten van de domeinen vermindert werdende, de kamer de lasten en interessen niet sal konnen betalen; dat officianten oock geen $^1/_4$ van haer tractement konnen laten aftrecken; dat de pegel genomen moet werden uyt de waerde van het goet, de huysen op 4 en de landen op 3 te reeckenen, en dat alle nieuwe huysen mede moeten contribueren; dat men den termijn niet moet nemen van den 15^{en} Februarij, maer van desen dagh af, staende den handel vorder vry; dat men de actiën behoort te priseren naer advenant van de uytgiften, thien jaer retro gereeckent, en dan de opkomsten gestelt op 4 percento; de tractementen en emolumenten te belasten met $^1/_4$ part; dat men de emolumenten in 't gros wel kan begroten, latende de doleantiën vry.

Amsterdam: persisteert by de vorige advysen.

Bij die occasie [1]) grootte hevigheyt en contestatie ontstaen tusschen den borgemeester Valckenier en den borgemeester Leeuwen van Leyden, insinueerende die van Amsterdam, alsoff die oorsaeck waren van den afslagh van de cohieren t'sedert het jaer 1621 en off de thresorie profiteerde by het overschot.

Gouda: met de Gecommitteerde Raden, dogh geen tractementen sonder emolumenten.

Rotterdam: te blyven by den ouden voet, 200^e penning, capitale leeninge en verkoop van de domeinen, dogh souden de tractementen sonder emolumenten excuseren.

Alckmaer: met de Gecommitteerde Raden, sonder dole-

1) Dit is natuurlijk eene toevoeging van Hop, die tegenwoordig als noot gegeven zou zijn.

antie, en soude de tractementen sonder emolumenten excuseren.

Hoorn: dat de personele obligatiën mede behoren te dragen, dewijl datter veel luyden sijn, die vaste goederen hebben, daer sy veel op schuldigh sijn; persisteren voorts by haer voorgaende advys.

Enchuysen: dat in het advys-conciliatoir wel wat goets vinden, maer souden evenwel blyven by den ouden voet.

Conclusum: een concept-conciliatoir op het papier te brengen tegen morgen.

Vrydag 9 December. *Rapport* geltmiddelen - - - - [1]).

Edelen: oordelen, dat het point van de tractementen en emolumenten onredelijck en niet practicabel is; dat oock voorsien moet werden, dat de hypothecaire crediteuren haer debiteuren niet mogen dwingen tot aflossinge.

Dordrecht: souden de notariale obligatiën mede comprehenderen en het cohier van den 200^{en} penning verhogen met een $^1/_3$ part en de tractementen stellen op $^1/_4$ en de emolumenten by taxatie.

Delft: de notariale obligatiën soowel als andere, de peyl van de huysen op 4 en van de landen op 3; tractementen en emolumenten conform 't advys.

Leyden: de pegel van de landen op 3 en van de huysen op 4.

Amsterdam: sullen 't rapport aensien, mits moderatie gebruyckende ten aensien van de geinundeerde landen, termynen van betalinge, actiën in de Oost-Indische Compagnie, en voorts de tractementen volgens de lijst van de officianten.

Rotterdam: de advocaten en procureurs mede te belasten in de tractementen en emolumenten.

Opgehouden.

---

1) Zie Res. Holl. 9 Dec. 1672, blz. 67, waar dit rapport zeer uitgebreid voorkomt; bij Hop alleen een zeer kort excerpt.

9 December 1672.

Soldaten, valsche munters tot Gornichem - - - - [1]).

Paets missive, Madrid, 13 November [2]). Dat Spangne wel te bewegen is tot vergrotinge van de secoursen, maer niet tot rupture; dat de binnenlantse disordres in Hollant oorsaeck sijn van grote veranderingh van gemoederen; dat de Spaense oordeelen, dat het een disavantagieuse gemeynschap soude wesen, dat Spangne ons soude moeten helpen aen de verloren steden; dat wy ons in allen gevalle souden moeten obligeren de saecken te brengen tot de termen van de Pyrenaeën.

Werckendam missive, Coppenhagen, 26 November. Dat den resident Le Mair geseyt had, dat op obligatiën wel gelt te krygen soude wesen tegen 6 percento; dat Denemarcken sigh daermede soude genoegen, dogh dat de pretentie van secours van 6000 man soude moeten cesseren; dat Sijn Majesteit geresolveert is croon en scepter te wagen en met ons te staen ofte vallen.

Geresolveert - - - - [3]).

Amsterdam } fiat, behoudens vry advys op de
Enchuysen } resumptie.

Brasser missive, Cel, 2 December. Dat de Sweden weder 200.000 rijksdaelders van Vranckrijck getrocken hebben en stercke armature in het Stift Bremen en Pomeren doen en door haer minister tot Regensborgh hoogh doen spreecken; dat sy weder een nieuw tractaet met Vranckrijck hebben gemaeckt, daer sy alle Chur- en Fursten toe nodigen; dat sy ons door de gepresenteerde mediatie in slaep sullen soecken te wiegen.

Prins van Orange missive, Breberen [4]), 6 December.

---

1) Zie deze propositie over twee soldaten als medeplichtigen van valsche munters, in Res. Holl. 9 Dec. 1672, blz. 75 vlg.

2) Cf. Secr. Res. Holl. 9 Dec. 1672, blz. 311.

3) Zie id. blz. 310.

4) Een (nu verdwenen?) plaatsje, dat ligt in de buurt van het meer bekende Heinsberg aan de Roer; Sylvius, t. a. p., VIII, blz. 483, noemt het Prebers; in Res. Holl. 9 Dec. 1672, blz. 71, wordt het als bij Hop genoemd.

Dat Duras over de Roer meynde te komen en de Prins geresolveert had hem te slaen, dogh dat het water te laagh was geworden en Duras geretireert naer Bon en vandaer naer Andernagh, om met de volckeren van Turenne te conjungeren en de brugh te bewaren.

Correspondent missive, Ceulen, 6 December. Dat Duras over naght en dagh gemarcheert is naer Bon; dat de Churfurst sijn goederen vlught naer Ceulen, vresende voor een belegeringh van Bon, en versoeckt, dat Turenne wederom magh komen; dat sy hoe langer hoe bekommerder werden voor Bon; dat de Bischop van Ceulen aen de stadt geschreven heeft om tegen den Prins van Orange op haer hoede te sijn; dat de brugh by Andernagh gebroocken is.

Rotterdam, versoeck canon tot voorsieninge van haer fortificatie; dat geinformeert sijn, dat de fortificatiën tot Schoonhoven sleght voorsien sijn.

Delft, versoeck ut supra. Dat haer fortificatiën aenbesteet hebben; dat vier ravelynen buyten haer poorten hebben; dat uyt haer torens niet alleen met musquetten, maer oock met canon konnen schieten; dat sy conservateurs sijn van het magasin en versoecken haer selve van het canon te mogen bedienen tot hare wallen en ravelynen.

Dinsdagh 13 December. *Prins* van Orange missive, Maestricht, 10 December [1]). Dat hy getragt heeft Duras aen te treffen en grote schrick onder het volck heeft gebracht, soodat in alleryl geschreven hebben aen Turenne; dat de geallieerde volckeren een attaque op de brugh by Andernagh hebben gedaen, dogh dat hy nogh niet weet, hoe dat is afgelopen; dat hy ordre gegeven heeft om het casteel van Valckenborgh op te eysschen.

Beverningh, ut supra. Dat het volck van Duras uyt schrick met flambeauwen heeft gemarcheert; dat de Keyserse en Brandenborghse troepen met de Turennische in

---

1) Het Handschrift heeft: 13 December; cf. echter Res. Holl. 13 Dec. 1672, blz. 78.

13 December 1672.

actie sijn; dat de Brandenborghse eenige kleyne plaetsen in Munsterlandt verovert hebben en alles onder contributie stellen; dat voornemens sijn een nieu dessein te ondernemen.

Hairen missive, Stockholm, 23 November. Dat Courtin wegen Vranckrijck instantie heeft gedaen op het effect van het tractaet, terwijl de auxiliaire volckeren marcheren; dat Sweden voor den één nogh voor den anderen geen degen sal trecken, maer sijn eygen interest sal pousseren; dat hy (Zweden) van ons sal soecken te bedingen de relaxatie van het Elbingse tractaet, nopende het recht van de tollen; klaeght voorts over de wanbetalinge van sijn wisselbrieven, die met protest gekeert sijn.

Raadpensionaris rapport. Dat gisteren conferentie gehouden is met de keyserlycke ministers over de uytwisselingh van de ratificatiën, die veel difficulteyten hebben gemaeckt: 1°. nopende het banckgelt van de wissels; 2°. wegen de obligatiën, die gepasseert werden, sijnde tegenwoordigh niet hoger als 80 ten hondert, sustinerende, dat dat verlies by de Staet gedragen moet werden, dogh dat van dese kant verstaen is, dat wy met obligatiën mogen volstaen; 3°. dat de obligatiën dit jaer vry behoren te sijn van de 200e penning, hetwelck niet ongefondeert heeft geschenen; dat daerop de ratificatiën uytgewisselt sijn; dat de Franse troepen een passage gesoght hebben over den Rijn; dat Trier gedifficulteert heeft passage tot Coblents toe te staen; dat de brugge over den Rijn een schipbrugge is en over de Moesel een stene brugh; dat de Franse belooft hadden het Stift Trier met geen militie te quellen; dat de Churfurst van Trier presenteert aen den Staet, voor 5000 rijksdaelders s'maents, Coblents in te ruymen, een guarnisoen in Harmensteyn [1]) te leggen, twelck commissarisen oordelen, dat

---

1) Bedoeld is waarschijnlijk de stad Oberhammerstein; de burcht Hammerstein was circa 1660 verwoest, zoodat die moeilijk bedoeld kan zijn.

een dienstige saecke soude wesen, ingaende, als het volck in Coblents sal sijn.

Secrete resolutie [1]): 1. dat het banckgelt sal wesen; 2. vry van de 200e penning; 3. fiat aen Trier 5000 rijksdaelders 's maents.

Geresolveert met eenparigheit van stemmen, sonder ruggespraeck, om de secretesse. Presentibus (van Amsterdam) Hudde, Valckenier en Van Loon.

Woensdagh 14 December. *Geltmiddelen.*

Edelen: dat, onaengesien Haer Edele aldermeest werden belast, echter voor den dienst van 't landt alles sullen inwilligen; dat het beetter is 3 mael te betalen op de voet van het advys van de Gecommitteerde Raden als 6 mael op den ouden voet van den 200en penning; dat de saecke spoedicheyt vereyscht, dewijl de solliciteurs niet konnen betalen en de soldaten mutineren; sullen alleen de tractementen excuseren en daerin noyt consenteren, als sijnde onrechtmatigh ende injurieus; dat andere leden, die daerop urgeren, een plasdanck soecken by het volck tot een ander mans kosten; sullen de 200e penning op de ampten toestaen en noyt verder consenteren.

Dordrecht: dat met eenparige stemmen in de vroetschap verstaen is, dat men het advys sal excuseren en dat in der eeuwigheit niet sullen toestaen; dat men behoort te amplecteren middelen, waerin de minste injustitie resideert; dat in het jaer 1654 een gelijcheyt is geintroduceert, dat nu geweert behoort te werden; dat men het cohier met $^1/_8$ behoort te verhogen; dat men de regenten, die haer te voren geëxcuseert hebben en in de steden wel bekent sijn, moet verhogen en daermede een egaliteyt maecken; dat de obligatiën en landen tegenwoordigh haer waerdy niet en hebben; dat de obligatiën nogh rente geven, maer de landen niet met allen; dat, als de tauxatie op de landen eens gemaeckt sal sijn, dat middel permanent en eeuwighduyrende gemaeckt sal werden; dat

---

1) Cf. Secr. Res. Holl. 13 Dec. 1672, blz. 312.

7 December 1672.

men de tractementen behoort te belasten en allesints de mesnage moet betraghten.

Leyden: dat het consent op den ouden voet het prompste middel is; dat men door het belasten van de obligatiën en rentebrieven het credit sal ruineren; dat by de rentebrieven gestipuleert is, dat men deselve niet sal mogen belasten, en dat het contrarie te doen tegens de goede trouw soude sijn; dat de kleyne huyssiens tot Leyden geen belastinge konnen dragen; dat het voorgeslagen advys niet practicabel is; datter veel frauden gecommitteert sullen werden, daer men geen precautiën tegens sal konnen uytvinden, als by transport, leninge etc.; dat men het hooftgelt, quotisatiën van de wynen en andere middelen niet heeft konnen executeren.

Amsterdam: met het advys van de Gecommiteerde Raden, onder modificatie van de geinundeerde landen, esgaliteyt van de interessen, reductie van de militie ambassades en andere tractementen, die in de cohieren bekent staen.

Gouda: met de Ridderschap.

Rotterdam: dat best sal wesen te blyven by den ouden voet; dat men 2, 3 capitale leningen soude konnen inwilligen; dat men de domeinen behoort te verkopen, met obligatiën te betalen; souden een hooftgelt over personen en familiën toestaen en de tractementen met $^1/_4$ part belasten; dat, soolang de domeinen niet verkoght werden, tot geen consenten te disponeren sullen sijn.

Gorinchem: dat het advys ten reguarde van de huysen en landen in den haren niet practicabel soude wesen; dat een capitale leninge en 2 mael 200e penning op den ouden voet souden accorderen, en nopende de tractementen met de Ridderschap.

Schiedam: ut supra; dat het advys niet practicabel is; souden den 200en penning toestaen op den ouden voet en dat men nieuwe cohieren behoort te maecken; souden de tractementen met $^1/_4$ belasten.

Schoonhoven: persisteert by haer voorgaende advys.

Briel: hoe dese deliberatie langer duyrt, hoe (meer)

impracticabel de saecke wert bevonden; dat men niet weet, hoe dat men het met de landen en brieven van de godshuysen sal stellen, dogh souden de tractementen belasten met $^1/_4$ part.

Alckmaer: met de Ridderschap.

Hoorn: dat alsnogh ongelast sijn enigh advys te uytten, maer van verstant sijn, dat, als de obligatiën op het landt oock beswaert souden werden, de particuliere alsdan mede souden moeten dragen.

Enchuysen: persisteert by sijn advys van gister, op den ouden voet; dat luyden, die niet gegoet sijn tot 1000 gulden, niet belast konnen werden, ende sulx mede niet de kleyne obligatiën. Versoeckt, dat men de gedaghten op het advys van de Gecommitteerde Raden wil seponeren; dat de huysen soo hoogh aengeslagen sijn in de verpondinge, dat wel 4 mael te hoogh sijn belast; datter honderden huysen sijn, die haer verpondingen niet konnen opbrengen.

Edam: met het advys van de Gecommitteerde Raden.

Monnikendam: verhoopt Vrydagh 's morgens favorabel te sullen konnen adviseren.

Medenblick: souden een 200^{en} penning en een capitale leninge toestaen, blyvende de verhoginge van de cohieren aen borgemeesteren; souden mede toestaen de belastinge van de tractementen en emolumenten.

Purmereynd: datter gelt moet sijn, en souden oversulx de voorslagen van de Gecommitteerde Raden amplecteren; dat het credit dependeert van het welvaren van het landt en dat het landt met geven behouden moet werden; soude $^1/_4$ part toestaen van de tractementen boven de 400 gulden.

Raadpensionaris: dat geen apparentie siet om de discrepantie te concilieren; dat men Sijn Hoogheit sal dienen te ontbieden om ordre te stellen; dat de 200^e penning sesmael geconsenteert werdende, de ingesetenen sullen verlopen; dat het plattelandt alreede veel afgedoleert heeft; dat de executie van het nieuwe concept minder difficulteyt soude hebben als 6 mael de 200^e penning.

8 December 1672.

8 December. *Besoigne*-conciliatoir geltmiddelen.

Gecommitteerde Raden: dat veel beetter is, dat de 200e penning geheven wert volgens het advys als op den ouden voet; dat men in 3 mael 9 millioen sal konnen vinden en anders 6 mael; dat de luyden uyt het landt sullen gaen; dat veel rycke luyden alrede vertrocken sijn; dat door het nieuwe concept de egaliteyt beetter betraght sal werden; dat alle nieuwigheden niet quaad sijn; dat alle eygenaers van vaste goederen, renteniers en coopluyden op een eenparige voet gehandelt werden; dat men van de noot een deught moet maecken; dat al hetgene, dat men hier defalqueren wil, door een ander middel gevonden sal moeten werden; dat men evenwel de pegel van de huysen soude konnen nemen op $3^1/_2$ ten hondert, dat een 8e part verschilt, en de landen op $2^3/_4$, d'actiën in de Oost-Indische Compagnie tegen 4 capitalen, stellende alle de kamers egael, omdat de uytgiften egael sijn; dat de actiën in Februario 1672 op 4 capitalen sijn geweest; dat de cohieren van de personele 200e penning met een $^1/_6$ verhoginge geamplieert moeten werden; dat men, tot voorkominge van de frauden in de actiën, op den 15en Februarij te weetten (heeft), op welckers naem deselve alsdan bevonden sullen werden te staen; dat diegene, die enige obligatiën hebben verkoght, met eede sullen moeten verklaren, dat deselve haer waerlijck, reëelijck en metterdaad toebehoren, sonder fraude; dat de lijfrenten gestelt moeten werden ten pryse als deselve gekoght sijn; de tractementen te stellen op $^1/_4$ part, voorsooveel in de cohieren van de 200e penning bekent staen, dogh dat de tractementen, geen 400 gulden jaerlijcx bedragende, geëxcuseert behoren te werden.

Edelen: dat een afkomste van de saecke gemaeckt moet werden; dat haer sullen voegen met het conciliatoir van de Gecommitteerde Raden: huysen tegen $3^1/_2$ en landen tegen $2^3/_4$; sullen de tractementen exuseren, als in geen reden bestaende en omdat de belastinge van de emolumenten niet practicabel is; dat de tractementen betaelt werden voor den dienst, die men daervoor moet presteren;

souden de 200e penning van de ampten toestaen, te betalen in 3 mael $^{3}/_{5}$, in plaets van de ampten te belasten met $^{1}/_{4}$ part.

Dordrecht: dat positive gelast sijn te gaen op den ouden voet, dogh, als men op het ingebraghte advys soude adviseren, soo souden vooreerst vragen, off de 200e penning, gaende over landen en huysen, oock getrocken soude werden over huysen, toebehoortigh aen vreemden ofte buytenluyden, gasthuysen, godshuysen en weeshuysen; item, off de goederen van den Prins van Orange mede souden betalen; dat Gecommitteerde Raden oordeelen van neen; dat men, om egaliteyt te vinden, de obligatiën, lopende tot laste van den Prins, mede soude moeten laten contribueren; dat de pegel op landen en huysen hoger gestelt behoort te werden; dat de obligatiën, voor notaris en getuygen gepasseert, mede behoren te betalen; dat haer, nopende de Oost-Indische actiën, sullen conformeren; dat de cohieren met $^{1}/_{8}$ verhooght behoren te werden; dat men oock moet weetten, off de 200e penning van de landen en huysen door de eygenaers off door de bruyckers betaelt soude werden, en sijn van advys, door de bruyckers; dat de tractementen souden stellen op $^{1}/_{4}$ part ende de emolumenten tot taxatie.

Haerlem: met de Gecommitteerde Raden.

Delft: dat, als men op de gronden van het advys wil gaen, de notariale obligatiën mede behoren te betalen, gelijc mede de schepen-kennissen; dat de landen van den Prins en godshuysen vry behoren te sijn; dat de pegel van de landen op 3 en van de huysen op 4 genomen behoort te werden; dat men de doleantiën behoort te defereren aen de steden; dat de cohieren met $^{1}/_{8}$ verhooght behoren te werden en de tractementen en emolumenten belast met $^{1}/_{4}$ part.

Leyden: dat men sooveel moet traghten naer de egaliteyt als het mogelijck is; dat men oock moet maecken, datter spoedigh gelt komt en datter niet gedaen wert, dat choqueert; datter eenige goederen geëximeert behoren te werden, als gasthuysen, godshuysen, goederen van de

14—15 December 1672.

Monnekendam: dat de leden, die minst dragen, de meeste difficulteyten maecken; dat Amsterdam met een goet exempel voorgaet; dat men de cohieren niet kan verhogen, sonder de coopluyden te verjagen; dat de eygenaers van de vaste goederen en renten de meeste interessen hebben; dat de coopluyden verjaeght wesende, het landt, schoon geconserveert werdende, evenwel verloren soude gaen; dat men alle luyden met geen 200^{en} penning kan belasten; dat men het advys-conciliatoir behoort te amplecteren en de tractementen en emolumenten te excuseren.

Medenblik: met het advys, by inschickinge; de landen op 3 en de huysen op 4 te stellen, dogh die van de godshuysen te excuseren, dewijl geen gelt voorhanden is, om deselve te subsidieren; de cohieren niet te verhogen met $^1/_6$ part, dewijl de luyden ten uytterste belast wesende, de verhogingh schadelijck soude wesen aen de finantie, dogh souden by inschickinge konnen gaen; boven de 7000 gulden de tractementen mede te belasten met $^1/_4$, en haer consenten daeraen te binden.

Purmereynd: met het advys-conciliatoir; de cohieren te verhogen met $^1/_6$ part, van 5000 gulden te beginnen; de tractementen en emolumenten mede te beswaren.

Conclusum: een nader concept-conciliatoir te formeren en aen de leden te behandigen.

Donderdagh 15 December. *Edam* en Monekendam - - - - [1]).

Edam propositie - - - - [2]).

Placcaet-retorsioneel tegen Vranckrijck - - - - [3]).

Gecommitteerde Raden [4]). Dat aen alle de dijckgraven en heemraden hebben geschreven, om ordre te stellen wegen het bijtten en openhouden van de wateren door het open

---

1) Zie het verzoek van deze steden over versterkingen, in Res. Holl. 15 Dec. 1672, blz. 95.

2) Over de kostgelden van de matrozen etc., zie id., blz. 95.

3) Zie id., blz. 90 vlg., en cf. hiervóór, blz. 309 en 320.

4) Cf. Res. Holl. 15 Dec. 1672, blz. 88.

stellen van de sluysen en uytmalen van polders; dat een disput is ontstaen tusschen Rijnlandt, Delflandt en Schielandt over het gesagh; wert gevraeght, off de Gecommitteerde Raeden het werck sullen besorgen off dijckgraven en heemraden, (ieder) in sijn district, en by substitutie een verdelinge in quartieren.

Edelen propositie [1]). Dat by de Gecommitteerde Raden in veel maenden niet een proces getermineert heeft konnen werden in paghterssaecken; dat de republique ten hoogsten daeraen gelegen is, dat de gemene middelen wel werden gemainteneert; geven in bedencken, off (men) aen geen 5 heeren uyt de vergaderingh soude konnen committeren, om uyt den naem van de vergaderingh recht te doen, by provisie voor den tijdt van een half jaer off 3 maenden en langer niet, blyvende de sententiën subject aen revisie.

Amsterdam en Gouda: aen schepenen-commissarisen.

Briel en andere, mitsgaders het Noorder-quartier: overgenomen.

Concept geltmiddelen - - - - [2]).

Vrydagh 16 December. *Missive* admiraliteit Amsterdam, gelt [3]). Dat geen gelden voorhanden sijn tot betalinge van soldyen, veel min tot kostgelden en leverantiën; dat de magasynen uytgeput sijn; dat genootsaeckt sijn geweest het ordinaris inkomen aen te spreecken; dat Hollant de lasten ter see op haer partage heeft genomen; dat op het voorleden jaer 100.000 gulden te kort sijn gekomen; dat daerenboven 1.410.000 gulden hebben verequipeert; dat niet meer als één millioen hebben ontfangen en sulx nogh over de 600.000 gulden ten achteren sijn, hebbende 12 branders boven haer getal uytgerust; dat sy oock de derde extraordinaris equipage hebben gefurneert. Versoecken 1.300.000 gulden.

---

1) Cf. Res. Holl. 15 Dec. 1672, blz. 87.
2) Zie dit concept in zijn geheel, ibid., blz. 79 vlg.
3) Cf. id., blz. 101.

16—20 December 1672.

Aen de Gecommitteerde Raden, om de steden te houden tot betalinge.

Rapport Raadpensionaris Spangne. Dat Lyra ter Generaliteit bekent gemaeckt heeft, dat Spangne een tractaet defensif heeft gemaeckt met den Keyser en Brandenborgh; dat hy (Spanje) oock in termen stont om met Portugal te sluyten; vraeght, of Haer Hoog Mogende begeren geincludeert te werden; dat een secreet dessein op handen is; dat de saecken tegens de Fransen soo gestelt sijn, als men naer tijdtsgelegentheyt soude konnen desidereren.

Missive Van Der Toght, Mechelen, 14 December. Dat Brandenborgh garen soude sien, dat men Maestricht aen Spangne wilde geven om tot rupture te komen; dat men van de auxiliaire armee niet te verwaghten heeft, soolange Spangne niet kan resolveren tot rupture en Denemarcken mede gebracht is in het engagement. Indien de Staet tot de overgave van Maestricht genegen is, versoeckt hy ordre. Notificatie.

Ut supra. Dat Blaespyl, van Brussel gekomen wesende, seyt, dat Spangne wel genegen is om te tracteren, dogh tot geen rupture sal komen, off moest alvoren weetten, waerom; dat wy Maestricht aen Vranckrijck hebben gepresenteert en aen Spangne niet minder behoren te doen. Ut supra.

[*Hamel* Bruininx, 24 November [1]). Dat de primo-visier meer dan 100.000 gulden 's jaers van Vrankrijk trekt].

[**20 December.** *Request* papieren - - - - [2]).

Request Maria van Berkel, weduwe van Cornelis de Wit, Ruaerdt van Putten. Dat twee personen, die gequetst sijn, onderhoudt pretenderen off anders haer dreigen in 't water te smyten. Versoekt daertegens ordre gestelt magh worden. Fiat].

---

1) Cf. hiervóór blz. 325; dit bericht van 16 Dec. staat bij Brandt op hetzelfde blad als dat van 24 Nov.

2) Over de papieren van Johan de Witt, zie Res. Holl. 20 Dec. 1672, blz. 145 vlg.

Woensdagh 21 December. *Dordrecht* Geertruydenberg - - - - [1]).

* *Advysen* geltmiddelen.

Edelen: dat haer altijdt gevoeght hebben met de leden; dat de tractementen te belasten onredelijck is en in alle geval niet favorabel kan sijn, als lijfrenten (belast werden), dogh deselve echter hebben gepasseert om bester wille; dat by verder ophoudinge protesteren tegen al het onheyl, dat het vaderlandt soude mogen overkomen.

Dordrecht: dat gelast sijn te persisteren; dat haer principalen by hare missive van den 19^{en} December verklaren, dat het voorgeslagen middel onmogelijck en ondragelijck is, en sulx noyt te sullen consenteren, sijnde andersints gewilligh om het vaderlandt by te springen.

Edelen: dat seer ontstelt sijn, dat Dordrecht protesteert het vaderlandt te willen byspringen en echter weygerigh blijft de nodige consenten te dragen; dat Dordrecht beneficie geniet door de ontlastinge van de halve verpondinge; dat niemant boven sijn vermogen belast sal werden; persisteren voor Godt en de posteriteyt, dat het aen Haer Edele niet en manqueert, en sullen dese maniere van doen tot een eeuwigh verwijt van de difficile leden in de registers laten stellen.

Dordrecht: persisteert.

Haerlem: met de Ridderschap, en protesteren mede van alle onheylen; meynen, dat men aen Sijn Hoogheit behoort te schryven, omdat anders geen uytkomst sien.

Delft: met de Ridderschap.

Leyden: souden de godshuysen en goederen van de universiteyt excuseren en liever 6 mael de ordinaris 200^{e} penning inwilligen, stellende in allen geval het werck van de godshuysen desperaet.

Amsterdam: souden haer particuliere interessen sacrifieren aen de behoudenis van den Staet en die van Dordrecht versoecken haer te willen conformeren, off dat men haer sal moeten beseynden.

---

1) Zie Res. Holl. 21 Dec. 1672, blz. 115.

21 December 1672.

Gouda: met de Ridderschap.

Rotterdam: sijn gelast te persisteren en voorslagh te doen van den 200en penning op den ouden voet met een introductie van een hooftgelt, verkoping van domeinen en belastingh van de tractementen met de emolumenten, en anders niet.

Gornichem: de godshuysen-landen te excuseren ofte anders geen consent te dragen.

Schiedam: dat men de godshuysen moet excuseren of anders de siecken uyt de gasthuysen en de wesen uyt de weeshuysen moet laten; dat de domeinen niet konnen dragen, dewijl sy selve gesubsidieert moeten werden, dogh soude den 200en penning op den ouden voet en capitale leeninge voorslaen.

Schoonhoven: souden by eenparigheyt het concept-conciliatoir konnen amplecteren, excuserende de huysen, die met soldaten sijn, en landen, die onder water staen.

Briel: dat men de godshuysen moet excuseren en de peyl van de landen nemen op 3 en de huysen op $3^1/_2$.

Alckmaer: met de heeren Edelen.

Hoorn: dat sy het advys sullen amplecteren, sooals het leyt.

Enchuysen: dat sy de godshuysen en ecclesiastique goederen moeten excuseren, de tractementen en emolumenten souden belasten, dogh dat de actiën gestelt moeten werden naer de prijs van de kamers, dat is, tot Enchuysen op 350.

Edam: met de Ridderschap.

Monnekendam: ut supra, en de tractementen excuseren.

Medenblik: souden de godshuysen eximeren, de cohieren met $^1/_6$ verhogen, beginnende van 7000 gulden, de landen stellen tegen 3 en de huysen op 4 en de emolumenten voegen by de tractementen.

Purmereynd: met de Ridderschap, versoeckende Dordrecht sigh te willen voegen.

Dordrecht: dat voor haer particulier gepersuadeert sijn en versoecken, dat uyt de naam van de Staten een serieuse brieff geschreven magh werden.

21 December 1672.

Edelen: bedancken de Gedeputeerde van Dordrecht en sijn dienonvermindert van advys, dat al de Gedeputeerde ten spoedigste behoren over te gaen.

Rotterdam: dat syluyden oock door den noot gepersuadeert sijn en aennemen selve mede over te gaen.

Conclusum - - - - [1]).

Missive Sasborgh, Brussel, 15 December. Dat de posten voor Charleroy op den 15^{en} sijn beset; dat het garnisoen bestaet in 265 man gesonden en 80 siecken; dat Montal in Tongeren is, de Grave van Marcin en Sijn Hoogheit met de cavalerie voor Charleroy; dat 4 off 5 compagniën Switsers te laet gekomen en eenige daervan gevangen waren.

Missive Prins van Orange, uyt het hooftquartier Gelly, $^1/_4$ uyr van Charleroy, dato 17 December. Dat met communicatie van de Graef van Monterey naer Charleroi getrocken is, sijnde den 10^{en} deser de brugh tot Maestricht gepasseert; dat de Graeff van Nassau en Louvigny de plaets hebben berent; dat de forteresse heel sterck is, dogh onvoorsien van garnisoen en ontbloot van gouverneur [2]); dat de vorst belet, dat men de aerde niet kan roeren.

* *Rapport* Borgersdijck en Castricum. Dat tot Bodegrave gedelibereert hebben op 3 saecken: eerst op de verseeckeringh van de post; dat den 5^{en} man opontboden is op 12 stuyvers daags, yder dagh te betalen; dat haer gedaghten hebben laten gaen over palissaden, dogh door de vorst belet waren; dat mede gesproocken hebben van het bijtten, dogh dat daerontrent wat disordre was geweest, en daerom op de wapenen aengeleyt hebben; dat sy 103 compagniën te voet hadden, gereeckent op 5 off 6000 man, een regiment paerden van Courlant met de regimenten dragonders van Courlandt en Brandt; dat

---

1) Zie Res. Holl. 21 Dec. 1672, blz. 114.

2) Uit de voorgaande woorden leid ik af, dat Wagenaar, XIV, blz. 288, noot (p), dezen brief bedoelt, hoewel hij verwijst naar een „missive van den Raadpensionaris Fagel van 21 Dec. 1672, Ms.".

21 December 1672.

discrepantie gevallen is over het nemen van een post; dat sommige spraecken van beslootten steden, dogh dat de Gedeputeerde meynden, dat het plattelandt bewaert moest werden, en dat daerop geresolveert is het corps tot Bodegrave te brengen, en versoght, dat het volck derwaerts gepatenteert moght werden, dogh daerop niet als dilatoir off afslaend antwoort ontfangen; dat den veltmaerschalck Wirts in plaets van 24 compagniën het regiment van de Prins in 11 compagniën naer Der Goude had gesonden; dat de Marquis van Westerloo in plaets van 14 compagniën oock minder had gepresenteert, soodat sy nogh niet één compagnie hadden ontfangen; dat hare ordres niet werden gerespecteert; dat Bodegrave niet voorsien is en de Grave van Coninxmarck sigh gefrustreert vind van genoeghsaem volck. Versoecken, dat de Staten het defect believen te suppleren.

Raadpensionaris: dat de Gedeputeerde den 13^{en} deser by hem sijn geweest en dat hy doen oordeelde, dat men het plattelandt niet behoorde te abandonneren; dat aen Sijn Hoogheit geschreven is om sijn advys en 2000 paerden; dat een missive van hem ontfangen heeft [1]), uyt het leger voor Charleroy van den 18^{en} deser, houdende, dat men de post niet moest abandonneren als in de uytterste noot en dat hy ten spoedigste ruytery soude senden, oordelende, dat een corps van 5 à 6000 man goet soude sijn.

Borgersdijck: dat Sijn Hoogheit in plaets van 24 compagniën het regiment van 11 compagniën heeft gesonden en de 2 compagniën paerden opgehouden; dat die van Gouda hetselve regiment aenhouden en daerenboven noch versoecken het regiment van Touars, vragende metenen, wie het commando sal hebben; de Marquis van Westerloo presenteert het regiment van Bampfield,

---

1) Bij het vermelden van het hier door Fagel gezegde maakt Wagenaar, XIV, blz. 230, noot w, de fout dit als een brief van Fagel van 18 Dec. te beschouwen; in de vorige noot citeert hij den hier door Fagel medegedeelden brief van den Prins van 18 Dec. weer, alsof hij die zelf gezien had; cf. hiervóór blz. 10, noot 3, etc.

dat ongewapent is, in plaets van het regiment van Marignault, en 4 compagniën mariniers; dat de Grave van Hornes vóór desen gepresenteert heeft de regimenten van Marignault en Erpagh en nu weder excuseert; dat de Gedeputeerde iterativelijck geschreven hebben, dogh niet gerespecteert werden; dat Coninxmarck gepresenteert heeft 43 compagniën, Prins Maurits 14 compagniën mariniers, dogh niet gepresteert, maer naer Den Uythoorn gesonden, soodat al het doen en voorsorge van de Gedeputeerde nu desperaet is.

Geresolveert - - - - [1]).

(**22 December**) [2]) * *Extraordinaris* Gedeputeerde Seelant met den Raadpensionaris en ordinaris Gedeputeerde ter Generaliteyt - - - - [3]).

* *Missive* Grave Coninxmarck [4]), Bodegrave, 22 December. Dat hy maer 50 paerden by hem heeft; dat Luxemborgh alles byeentreckt, wat hy bybrengen kan; dat hy 2000 ruyters en 1000 dragonders tot Utrecht heeft; dat hy het garnisoen van Woerden, bestaende in 2500 man, by sijn voetvolck kan voegen; dat Coninxmarck de siecken, mitsgaders ammunitie en canon, voorafgesonden ende aen die van Leyden geschreven heeft om logement voor 3000 man en 50 paerden; dat hy de campagne soolang sal

---

1) Zie Secr. Res. Holl. 21 Dec. 1672, blz. 314; cf. ook het rapport aldaar.

2) Dezen datum vult Hop niet in, maar zie Res. Holl. 22 Dec. 1672, blz. 119.

3) Zie de geheele propositie in Res. Holl., t. a. p. Brandt geeft als kantteekening de namen van de Gedeputeerden uit Zeeland: „Odijk, Pieterson, Cromon, Vrybergen, Maigneult (l. Marignault), Raadpensionaris".

4) Waarschijnlijk is deze brief eerst op 23 December ter Staten van Holland behandeld; op dien dag n.l. deelden de Gedeputeerden van Leiden twee brieven van Koninxmarck mede; zie Secr. Holl., 23 Dec. 1672, blz. 314 vlg. Het is echter ook mogelijk, dat Koninxmarck nog afzonderlijk aan de Staten van Holland heeft geschreven en dat die brief reeds 22 Dec. werd medegedeeld. In de Res. zelf is er geen sprake van; Brandt heeft den brief op 23 Dec.

22—24 December 1672.

houden, als hy kan, en niet langer konnende houden, naer Leyden sal marcheren en die stadt ten uytterste defenderen en bewaren.

Aen de Gedeputeerde op de post van Bodegrave te schryven om deselve post te bewaren.

[*Simon* van Veen, Schout tot Lutkebroek. Bittere papisten, en die haere huisen met kruissen geteikent hebben en de patenten gevilipendeert en oproer etc., excipieren op d'amnestie. Seponeren vooralsnoch. Notificatie].

(23 December) [1]). * *Asperen*, gelt - - - -.

[*Burgersdijk* etc., 22 December, Bodegrave [2]). Dat morgen ordre sullen stellen op de aenkoomende militie en versorging van hoy, stroo etc. Proponeren vry leger. Dat de matrosen onder Braakel [3]). Fiat vry leger; matroosen casseeren].

Saturdagh 24 December. * *Missive* borgemeesteren Gouda, 23 December - - - - [4]).

* *Raadpensionaris* beright. Dat hy verstaen heeft, dat de Franse ontrent Amersfoort 1000 paerden hadden onder Gassion, dat al was, dat sy in het Stight hadden; dat het voetvolck groot werd gemaakt, dogh dat het niet apparent was, dat het soo breet was.

* *Rapport* Van Der Toght - - - - [5]).

* *Pessers* [6]) missive, Maestricht, 21 December. Dat aldaer tydinge was, dat Charleroy sigh op Sondagh overgegeven

---

1) Hier moet in elk geval 23 Dec. worden ingevoegd; cf. Res. Holl. 23 Dec. 1672, blz. 124, waar alles te vinden is, wat van Van Asperen's mededeelingen in Hop's Notulen voorkomt.

2) Cf. Res. Holl. 23 Dec. 1672, blz. 124.

3) Vul in: „gelicentieerd behooren te worden", zie Res. Holl., t. a. p.; cf. hiervóór, blz. 209.

4) Zie Res. Holl. 24 Dec. 1672, blz. 125.

5) Zie id., blz. 125.

6) Zie hiervóór blz. 339, noot 1. Sedert ik die noot liet drukken, heb ik, zoekende naar wat anders, in de particuliere brieven aan Fagel uit 1672 (Rijksarchief) verschillende brieven gevonden van den daar genoemden Pesters aan den Raadpensionaris, zoodat het nu wel boven twijfel is, dat ook hiervóór Pesters en niet Pesser bedoeld is.

soude hebben; dat (de Prins) nu voornemens was Philippeville te bemaghtigen, dogh dat die tydinge van Luyck quam en dat den Rijngraeff geen brieven had. [Dat Duras met 10.000 paarden en 2000 paarden [1]) naa de Maas trok. Dat de auxiliaire de Meyn gepasseert zijn].

* *Sasborgh* missive, Brussel, 21 December [2]). Dat Montal [met 100 paarden] in Charleroy gekomen is, [de waght op de naam van Holsteyn doorgeraakt is] en dat het garnisoen een uytval had gedaen, Louvigny gequetst en Chevalier St. Jan doot. Vresen, dat sy vermits de vorst sullen moeten opbreecken.

Brasser missive, Hamborgh, 13 December. Dat van wegen Vranckrijck aen Sweden 200.000 rijksdaelders getelt sullen werden; dat de Marquis de Feuquieres de Sweden in de Franse party en tot rupture soeckt te brengen, seggende, dat de Staten geen beetter conditie hebben te verwaghten als haer van de somer is gepresenteert.

* *Prins* Maurits missive, Muyden, 23 December. Dat de ordre wegen het senden van 14 compagniën naer Bodegrave terstont sal naerkomen; dat niet geraden is meerder volck te senden; dat de Franse met 400 man een dessein op den Hinderdam hebben gehad; dat Anckeveen voor de derde mael aengetast is en dat sy afgeslagen sijn; dat sy by Muyden 2 traversen in gehadt hebben en weer uytgedreven sijn.

Rapport tractementen Hoven van justitie, betalinge. Dat den Hogen Raad 15 maenden ten achteren is, het Hoff provintiael 12 maenden, de Reeckenkamer 12 maenden en dat evenwel de 200e penning van hare ampten hebben moeten betalen. Versoecken, dat ordre gestelt magh werden.

---

1) Het eerste „paarden" moet waarschijnlijk wel „voetknechten" zijn.

2) Brandt geeft nog een brief met precies denzelfden inhoud van Van Vrybergen, 21 Dec, Brussel, en op denzelfden datum. Ook in Res. Holl. 24 Dec., blz. 126, wordt gesproken van de ontvangst van eene missive van Vrybergen, niet van eene van Sasburg.

24 December 1672.

Gecommitteerde Raden geordonneert de $^1/_2$ te betalen en weder te vinden by verkoop van dominiale goederen.

Rotterdam: overgenomen.

* *Rapport* Vrieslant [1]). Dat in die provintie dangereuse en pernitieuse onlusten sijn; tweederley vergaderingh van Staten, één tot Leeuwarden en één tot Sneeck; dat men de militie tegens malkander begint te trecken; dat die tot Leeuwarden tot geen accommodatie willen verstaen; dat de militie niet wert betaelt; dat haer contingent in de uytgeloofde subsidiën niet op en brengen; dat het gemene volck tot Leeuwarden seer onstuymig is. Off men ter Generaliteyt niet enige officiën tot accommodatie soude konnen presenteren off amplecteren? Fiat, alle devoiren aen te wenden, al was het by besendinge.

* *Raadpensionaris* Vranckrijck. Dat de Coningh positive ordre heeft gegeven om al de landhuysen, in Hollant toebehoortigh, te doen springen en van Amerongen een begin te maecken; dat die van Utrecht mede sullen moeten opbrengen de taux, waerop sy sijn gestelt, off dat men anders de soldaten in de huysen van de borgers sal logeren en geen klaghten van foules admitteren, soodat de stadt en borgery in effecte geëxponeert is aen de moetwil van de soldaten.

Rapport doleantiën 200e penning. Dat de gerechten van de volgende dorpen tot de laetste man toe onder ede hebben gedoleert ende versoecken mitsdien afslagh van haer cohieren:

Heemskerck	*f* 592.000.	
Heylo	*f* 92.000.	
Suyd- en West-Barendrecht	*f* 199.000.	109.000 [2]).
Ryderkercke	*f* 122.000.	
's Gravensande	*f* 32.000.	
Santambaght	*f* 30.000.	

Habeant.

---

1) Cf. Res. Holl. 24 Dec. 1672, blz. 126.

2) Dit staat er bij Hop naast, zoodat hij waarschijnlijk zelf geaarzeld heeft, hoe groot de som was.

* *Borgersdijck* etc. missive, Bodegrave, 23 December [1]). Dat de resolutie van den 21[en] deser van weynigh effect is; dat Coningsmarck aenleyt op een retraite naer Leyden en aen haer redenen niet veel defereert, dat grootte consternatie en veel vlughten veroorsaeckt onder de ingesetenen; dat het ongelooflijck is met hoedanige voorsightigheyt de militie haer selve soeckt te bewaren; dat de regimenten van Polents en Degefelt fouleren en veel overlast doen; dat men de compagniën op 75 koppen behoort te reduceren om de kosten te mesnageren en andere te recruteren. [Versoeken daarop het goetvinden van den Staat].

De discipline te onderhouden en op het point van reductie advys van Sijn Hoogheit versoecken.

[*Amsterdam*, patent Styrum [2]). Dat de capiteyn Van Heeckeren geseit heeft, dat het regiment van de Graaf van Styrum patent heeft ontfangen om van Bodegrave te marcheren naar Breda; geven in bedencken, of (men) aan de Graaf van Styrum en Coninksmark niet hoort te schryven, om op te houden tot de komste van Sijn Hoogheit. Fiat missive aan Styrum en Coninksmark.

Correspondent, 20 dito, Keulen. Dat Marcin de Prins afgeraeden heeft de belegering van Tongeren en geraeden naer Charleroy, daer maer 400 man in was sonder gouverneur. Dat 6 bastions heeft. Dat de saeken van Spanje sich schikken tot rupture. Dat Bings over is. Dat de auxiliare Turenne in actie houden].

Sondagh 25 December. *Prins* Maurits advertentie, 23 December. Dat de vyant al sijn volck van den IJssel en elders t'samentreckt. [Het regiment Van Dam 600 man, Duglas dragonders, t'samen 9 compagniën, afgesonden; dat haar best sullen doen; dat de Munstersche een aanslagh op Blokziel hebben gehadt]; dat de Franse voorgeven, dat sy naer Der Goude sullen trecken en aldaer soo weynigh resistentie vinden als tot Utrecht.

---

1) Cf. Res. Holl. 24 Dec. 1672, blz. 126.
2) Cf. id., blz. 127.

25 December 1672.

Advertentie [1]). Dat Luxemborgh 15.000 man byeen heeft en dat 4 luyden hem gepresenteert hebben den wegh naer Den Hage te wysen, als men haer de grootte kerck wilde inruymen.

* *Missive* Coninxmarck, Bodegrave, 24 December. Dat hy sijn uytterste devoir sal doen en aldaer soolangh blyven, als mogelijck is en sonder temeriteyt kan geschieden, dogh dat hy in een open dorp leyt en het afbranden subject is; dat hy sijn bagage, amunitie en canon voorafgesonden heeft.

* *Graef* van Hornes missive, Oudewater, 24 December. Dat hy Touars naer Der Goude heeft gesonden; dat hy het regiment van Jorman daerbinnen heeft gekregen; dat hy veel siecken in het garnisoen heeft; dat hy bekommert is geweest, dat de vyant op Oudewater soude komen ofte voorbytreckende, de sluysen van Jan-Goe-Vervelle ende Haestrecht soude traghten te bemaghtigen; dat hy het regiment van Erpagh met de ruytery naer Bodegrave heeft gesonden; dat hy niet meer als 900 man by hem heeft en sulx geen volck meer magh missen; dat den vyant met 1000 off 1200 man in Montfort leyt, die hy soude konnen enleveren, als hy maer volck genoegh had.

* *Wirts* missive, Gornichem, 24 December. Dat hy het regiment Van Voorst en de compagnie paerden van Rengers gereet heeft gemaeckt en naer Bodegrave gesonden. Item, dat van Schot met nogh 2 compagniën paerden van 's Gravenmoer en Wengers [2]), maeckende t'samen 34 compagniën te voet, namentlijck de regimenten van Sijn Hoogheit, Schot en Voorst met 3 compagniën paerden; dat hy nu geen meer volck kan missen; dat het regiment van Bamphield mede sal senden, dogh moet eerst gelt

---

1) Dit is eene bijlage bij den brief van Prins Maurits, zooals blijkt Res. Holl. 25 Dec. 1672, blz. 127.

2) Hop heeft hier waarschijnlijk Wengers geschreven naar analogie van het voorafgaande Rengers; de hier bedoelde ritmeester der cavallerie heet echter Wenge (zie b.v. Res. Holl. 27 Sept. 1672).

en wapenen hebben om niet te verlopen; dat de recrutes swaer vallen.

* *Advertentie*, 23 December. Dat 800 Fransen door IJsselsteyn naer Montfort sijn getrocken; dat nogh 1200 man de Catharine-poort uytgetrocken en wederom gekeert sijn, die anders naer Den Hage getrocken souden hebben; dat nogh 150 paerden uyt Naerden sijn getrocken etc.

* *Item*, Utrecht, 24 dito. Dat veel volck van alle kanten t'samenkomt; 4 compagniën dragonders, 250 man, naer Maerssen; dat een gros uytgemaeckt sal werden om Hollant te invaderen; dat veel volck uyt Arnhem, Doesborgh en Schenckenschans is gekomen; dat de Fransen seggen, dat sy naer Den Hage getrocken souden hebben, dogh door den dooy sijn gediverteert. [Monsieur Martinier[1]) commandant en den Hartogh van Luxemborgh met nogh 4000 man].

* *Borgersdijck*, Bosvelt[2]). Dat veel bagagie en siecken ontmoet hebben, met ammunitie en canon, gaende naer Leyden; dat daerover aen Coninxmarck geschreven hebben, die geantwoort heeft, dat hy geen ander geweer heeft versonden als hetgeen daer overigh was en dat de gesonde soldaten wederom souden komen; dat de Gedeputeerde den Graeff van Coninxmarck versoght hebben tot Alphen te komen, dat hy gedaen heeft en sooveel swarigheden gemoveert, dat sy verplight sijn 't selve in de schoot van Haer Edel Groot Mogende te brengen; dat Bodegrave niet gefortificeert is; dat de Fransen 9 off 10.000 man sterck sijn; dat Coninxmarck gevraeght heeft, wat hy doen soude, als de Fransen tusschen Bodegrave wilden inbreecken, off hy soude vlughten off een batalie hasarderen off stil blyven leggen en laten den vyant ageren; dat hy ordre heeft, om sigh in cas van noot ofte

1) Dit moet waarschijnlijk zijn: Martinet, luit.-gen in het Fransche leger; zie b.v. Sylvius, VII, blz. 213.

2) Cf. Secr. Res Holl. 25 Dec. 1672, blz. 315 vlg.

25 December 1672.

extremiteyt binnen Leyden te retireren, en nu wel wilde weetten, hoeverre dat hy het sal laten komen; dat hy niet garen den naem soude hebben van timide off temerair te sijn, maer absolut gedetermineert alles te doen, dat hem geordonneert sal werden, sonder selve yets te termineren; dat de Gedeputeerde geseyt hebben, dat sy daerop niet konden antwoorden, maer dat hy dat selve moest weetten, ofte dat men daerop soude moeten onderstaen het advys en goetvinden van Haer Edel Groot Mogende. Versoecken nu, dat Haer Edel Groot Mogende sigh daerop gelieven te verklaren; datter maer 3 Gedeputeerde sijn en het werck soo frequent en important, dat sy alles niet af konnen doen ende oock somwylen absent moeten sijn. Versoecken, dat haer getal versterckt magh werden, dewijl sy werden aengesproocken over alle defecten, over alle brieven, over alle kontschappen en over alle klaghten, die sy niet alle konnen versorgen, maer 7 off 8 sterck sijnde, onder malkander souden konnen verdelen.

Edelen: souden Prins Maurits, Wirts en Coninxmarck bedancken voor de gegeven communicatie en ten reguarde van de periode in de brieff van Prins Maurits [1]) den bailliu van Banchem en fiscael van 't Hoff gelasten, sigh tegen de personen, aldaer gemelt, te informeren, en op het rapport van Borgersdijck soude by de tegenwoordige Gedeputeerde adjungeren de heeren Van Maesdam, Kinschot en Van Der Toght ende voorts van verstant sijn, dat men de post tot Bodegrave behoort te fortificeren en te mainteneren, als wanneer vertrouwen, dat deselve wel te mainteneren sal sijn; anders souden de militie tot aen de Goudsche sluys laten retireren, daer aen wedersyden een graght is van 3 uyren gaens; dat men het ijs tot de Heimansbrugge soude moeten opbyten en tot bomijs maecken, dogh dat men dese resolutie dient te secreteren; dat het ysen en bijtten alomme versorght moet werden;

---

1) Cf. hiervóór, blz. 370, de „advertentie", behoorende bij den brief van Prins Maurits van 23 Dec.

dat men het plattelandt niet kan abandonneren en dat men aen Sijn Hoogheit moet schryven om ruitery en de veltmaerschalck Wirts ontbieden en op de post te houden met de minste offensie.

Dordrecht: conform, dogh souden niet derven adviseren om aen Wirts het commandement te geven, om geen jalousie te verwecken; dat men in alles soldaetschap moet gebruycken.

Haerlem: met de Ridderschap, en Wirts te disponeren, soo het geen jalousie soude geven ofte de Graeff van Coninxmarck daer niet tegen had; dat men dat point buyten de extentie en tot directie van de Gedeputeerde soude konnen laten; dat men Sijn Hoogheit niet alleen kennis behoort te geven, maer oock versoecken in persoon herwaerts te komen.

Delft: met de Ridderschap, en Sijn Hoogheit te versoecken sooveel volck te senden, als doenlijck is; dat de huysluyden mede grootte animeusheyt thonen; dat Kinschot versoeckt geëxcuseert te wesen, omdat een jongh minister is.

Leyden: met de Ridderschap, maer dat de vrage van de Graeff van Coninxmarck daerby niet genoeghsaem beantwoort is, dewelcke versoeckt te weetten, wanneer de post geabandonneert sal mogen werden; dat de Graeff van Coninxmarck soude konnen oordelen, dat de peryckelen niet groot off dat die al te groot waren; dat men mine soude konnen maecken van den Maesdijck te willen doorsteecken om een apprehentie te geven; souden niet vreemt vinden den veltmaerschalck Wirts op sijn post te houden, dogh soude moeten geschieden uyt den naem van Haer Edel Groot Mogende om geen jalousie tegen de Gedeputeerde op te vatten.

Amsterdam: met de Ridderschap, en den veltmaerschalck Wirts aen te schryven om te commanderen en soldaetschap te gebruycken. [Desnoot oock burgers en boeren gebruycken].

Gouda: met de Ridderschap, en dat men de huysluyden mede soude konnen gebruycken.

25 December 1672.

Rotterdam: dat het verlaten van de post een groot discouragement in de steden sal maecken; dat men Wirts behoort te versoecken om en chef te commanderen en in ernstige termen te schryven aen Sijn Hoogheit.

Gornichem: met de Ridderschap, maer dat het employ van Wirts jalousie sal maecken, behalve dat men hem tot Gornichem oock niet missen en kan; dat men de huysluyden moet gebruycken tot bewaringe van de Alblasserwaert.

Schiedam: met de Ridderschap, en veltmaerschalck Wirts te employeren; borgers en boeren te gebruycken.

Schoonhoven: met de Ridderschap en voorsittende leden.

Briel: met de Ridderschap, dogh dat het employ van Wirts jalousie soude maecken.

Alckmaer: met de Ridderschap, dogh geven in bedencken, off het niet goet soude wesen het commando van Wirts door Sijn Hoogheit te doen decerneren; dat de Gecommitteerde Raden van het Noorder-quartier oock gelast behoren te werden ordre te stellen op het bijtten.

Hoorn
Enckhuysen
Edam
Monnekendam
Medenblik
Purmereynd
} met de Ridderschap.

Conclusum: 1. de hoge officieren te bedancken;

2. de advertentie van Prins Maurits te stellen in handen van den bailliu en van den fiscael.

3. de Gecommitteerde Raden te versoecken het regiment van Bamphield met wapenen en wat geld te voorsien.

4. Maesdam, Kinschot en Van Der Toght te adjungeren.

5. de post tot Bodegrave ten uytterste te mainteneren ofte aen de Wiericken, Goudse sluys ofte Heymansbrugge te retireren en daer weder post te vatten.

6. de veltmaerschalck Wirts het commando te geven over het corps d'armée [1]).

---

1) Cf. voor dit punt nog Res. Holl. 25 Dec. 1672, blz. 128 vlg.

7. de Gecommitteerde Raden van het Noorder-quartier ordre te stellen op het ysen en bijtten.

Maendagh 26 December. *Brasser* missive, 15 December. Dat alles aldaer waght naer het succes van de Deense negotiatie; dat de Sweedsche wervingen by gebreck van gelt traegh voortgaen, maer dat de Franse penningen in korte getelt sullen werden.

* *Amsterdam* passevolanten. Dat men by placcaet daertegen behoort te voorsien - - - - [1]).

Advys geltmiddelen [2]).

Edelen: sullen sigh conformeren met het advys, dogh houden het point van de tractementen voor seer onredelijck, ten reguarde dat het maer lijfrenten sijn en dat het in het geheel wegh is, daer de eene 200e penning sal dienen tot capitale leeninge; dat in regard van de veerlanden [3]) cautele gebruyckt moet werden; dat niet meer sullen betalen als het beloop van de hypothecatie, die boven de waerdy van de landen gaet, dat is, als de hypothecatie hoger loopt als de verpondinge, dat alsdan het beloop van de hypothecatie sal betaelt werden, en dat de crediteur van de hypothecaire schult de gelden voor dit jaer niet sal mogen opseggen.

Dordrecht: sien een grootte difficulteyt in de executie, dogh sullen het advys amplecteren, mits dat de pegel op 3 en 4 wert gestelt, en souden de godshuysen eximeren, dogh by eenparigheyt haer voegen, des dat de laetste clausule wat kraghtiger uytgedruckt moet werden: dat alleen voor dit jaer sal sijn en verder niet, en dat men eerst moet gaen tegens de huyrders en bruyckers van de landen en dan op den eygenaer.

---

1) Zie Res. Holl. 26 Dec. 1672, blz. 136; een „passevolant" is hetzelfde als een „mortepacy" d. w. z. iemand, die bij monsteringen alleen dienst deed en verder niet tot het leger behoorde, een veel voorkomend misbruik, waarvan de officieren geldelijk profiteerden en waartegen nu een zeer scherp plakkaat werd afgekondigd.

2) Cf. Res. Holl. 26 Dec. 1672, blz. 131 vlg.

3) Cf. hiervóór, blz. 331, noot 1.

houden, als hy kan, en niet langer konnende houden, naer Leyden sal marcheren en die stadt ten uytterste defenderen en bewaren.

Aen de Gedeputeerde op de post van Bodegrave te schryven om deselve post te bewaren.

[*Simon* van Veen, Schout tot Lutkebroek. Bittere papisten, en die haere huisen met kruissen geteikent hebben en de patenten gevilipendeert en oproer etc., excipieren op d'amnestie. Seponeren vooralsnoch. Notificatie].

(23 December) [1]). * *Asperen*, gelt - - - -.

[*Burgersdijk* etc., 22 December, Bodegrave [2]). Dat morgen ordre sullen stellen op de aenkoomende militie en versorging van hoy, stroo etc. Proponeren vry leger. Dat de matrosen onder Braakel [3]). Fiat vry leger; matroosen casseeren].

Saturdagh 24 December. * *Missive* borgemeesteren Gouda, 23 December - - - - [4]).

* *Raadpensionaris* beright. Dat hy verstaen heeft, dat de Franse ontrent Amersfoort 1000 paerden hadden onder Gassion, dat al was, dat sy in het Stight hadden; dat het voetvolck groot werd gemaakt, dogh dat het niet apparent was, dat het soo breet was.

* *Rapport* Van Der Togh t - - - - [5]).

* *Pessers* [6]) missive, Maestricht, 21 December. Dat aldaer tydinge was, dat Charleroy sigh op Sondagh overgegeven

---

1) Hier moet in elk geval 23 Dec. worden ingevoegd; cf. Res. Holl. 23 Dec. 1672, blz. 124, waar alles te vinden is, wat van Van Asperen's mededeelingen in Hop's Notulen voorkomt.

2) Cf. Res. Holl. 23 Dec. 1672, blz. 124.

3) Vul in: „gelicentieerd behooren te worden", zie Res. Holl., t. a. p.; cf. hiervóór, blz. 209.

4) Zie Res. Holl. 24 Dec. 1672, blz. 125.

5) Zie id., blz. 125.

6) Zie hiervóór blz. 339, noot 1. Sedert ik die noot liet drukken, heb ik, zoekende naar wat anders, in de particuliere brieven aan Fagel uit 1672 (Rijksarchief) verschillende brieven gevonden van den daar genoemden Pesters aan den Raadpensionaris, zoodat het nu wel boven twijfel is, dat ook hiervóór Pesters en niet Pesser bedoeld is.

soude hebben; dat (de Prins) nu voornemens was Philippeville te bemaghtigen, dogh dat die tydinge van Luyck quam en dat den Rijngraeff geen brieven had. [Dat Duras met 10.000 paarden en 2000 paarden [1]) naa de Maas trok. Dat de auxiliaire de Meyn gepasseert zijn].

* *Sasborgh* missive, Brussel, 21 December [2]). Dat Montal [met 100 paarden] in Charleroy gekomen is, [de waght op de naam van Holsteyn doorgeraakt is] en dat het garnisoen een uytval had gedaen, Louvigny gequetst en Chevalier St. Jan doot. Vresen, dat sy vermits de vorst sullen moeten opbreecken.

Brasser missive, Hamborgh, 13 December. Dat van wegen Vranckrijck aen Sweden 200.000 rijksdaelders getelt sullen werden; dat de Marquis de Feuquieres de Sweden in de Franse party en tot rupture soeckt te brengen, seggende, dat de Staten geen beetter conditie hebben te verwaghten als haer van de somer is gepresenteert.

* *Prins* Maurits missive, Muyden, 23 December. Dat de ordre wegen het senden van 14 compagniën naer Bodegrave terstont sal naerkomen; dat niet geraden is meerder volck te senden; dat de Franse met 400 man een dessein op den Hinderdam hebben gehad; dat Anckeveen voor de derde mael aengetast is en dat sy afgeslagen sijn; dat sy by Muyden 2 traversen in gehadt hebben en weer uytgedreven sijn.

Rapport tractementen Hoven van justitie, betalinge. Dat den Hogen Raad 15 maenden ten achteren is, het Hoff provintiael 12 maenden, de Reeckenkamer 12 maenden en dat evenwel de 200e penning van hare ampten hebben moeten betalen. Versoecken, dat ordre gestelt magh werden.

---

1) Het eerste „paarden" moet waarschijnlijk wel „voetknechten" zijn.

2) Brandt geeft nog een brief met precies denzelfden inhoud van Van Vrybergen, 21 Dec, Brussel, en op denzelfden datum. Ook in Res. Holl. 24 Dec., blz. 126, wordt gesproken van de ontvangst van eene missive van Vrybergen, niet van eene van Sasburg.

27 December 1672.

bende, ontrent 5000 man sterck sullen wesen. Versoecken, dat met vrywilligers uit de steden ofte gewapende huysluyden voorsien mogen werden, om den vyant op te houden, alsmede dat de Raadpensionaris eens magh overkomen.

Bylagen, Utrecht, 25 December. Dat 1200 man aen Den Bilt lagh, die van Amersfoort gekomen waren tot het dessein en door den dooy opgehouden; dat uyt Utrecht veel volck is getrocken, te weetten uyt yder bataillon 200 man van het beste volck en onder de beste officieren:

10 bataillons Franse	2000 man
3 bataillons Switsers	600
die van Amersfoort	1200
400 ruyters en 400 dragonders	800
	4600;

voorts uyt Woerden en andere omliggende plaetsen t'samen 6660 man; yder compagnie 4 granadiers, voorsien met groote quantiteyt flessen met swavel, pick en hantgranaten, van voornemen om Den Hage te plonderen en af te branden; dat Luxemborgh gereet was om op te sitten, met intentie om Hollant te forceren; dat Leyden voor haer soude openstaen.

P.S. Dat den optoght nu op Maendagh geschieden sal; dat sy het huys van den heer Van De Lier aen de Vecht en het kleyn huys van Tromp en nogh een coopmanshuys op 's Gravelant afgebrant hebben.

Utrecht, Maendagh. Dat God de laetste mael het dessein belet heeft; dat een raadsheer van de Graeff van Culemborgh, genaemt Loos, de papisten overal opmaeckt, over en weder reyst en voor de Fransen tot Rotterdam 800 paer schoenen en 3000 paer ijssporen heeft doen maecken [1]); dat 1200 mannen van Montfort gekomen sijn; dat sy door Spengen en Cockengen [2]) naer Den Hage

1) Cf. Res. Holl. 27 Dec. 1672, blz. 141; er is daar sprake van een zekeren „Loods".

2) Het HS. (van Hop) heeft: „Sockengen"; Brandt heeft den juisten vorm.

sullen gaen langs een wegh, door Velthuysen, vroetschap van Utrecht, aengewesen, soo hy verstaen heeft van een persoon, die by Stoupa groot is; dat Luxemborgh seyt, dat hy Dingsdagh sal optrecken; dat de luyden wonderlijck spreecken van den Grave van Hornes; dat die van Leyden, Amsterdam en Gouda goede acht moeten nemen op de papisten en op de boeren.

* *Coninxmarck*, den 26^{en} December, s'avonts ten 11 uyren. Dat de correspondentiën conform sijn, dat de Fransen uyt Montfoort naer Gouda willen; dat hy Touars derwaerts gesonden heeft. Vraecht, hoe dat hy sigh sal dragen; dat geen tijdt meer is om te cuncteren, maer moet bescheyt hebben, off hy de bataille sal wagen off niet.

* *Maesdam* en andere Gedeputeerde missive, Alphen, 27 December. Dat een expressen van Coninxmarck hebben gekregen en dat sy hem geantwoort hebben, dat de post met de meeste soldaetschap gedefendeert moet werden; dat die van Gouda niet gebijt hebben.

* *Coninxmarck*, 27 December. Dat door een signael vernomen heeft, dat de vyant tusschen de steden Oudewater en Schoonhoven gemarcheert is naer Der Goude.

* *Raadpensionaris*. Dat den advocaat Van Stryen ten 12 uyren van Der Goude is vertrocken; dat sy daer ten 11 uyren nogh van geen vyant wisten, maer dat de borgery ten 12 uyren in de wapenen quam; dat hy den colonel Touars in de poort had sien inkomen en dat het regiment over ijs aenquam, sijnde een canonschoot van de stadt; dat hy onderwegen eenige schoten had gehoort; dat tot Gouda niet gebijt was; dat het ten 12 uyren hoogh water was en dat Van Der Dussen en Van Der Toght daerbinnen waren.

[Gewapende huysluyden - - - - [1])].

Woensdagh 28 December. * *Dordrecht* Ameyde [2]). Dat

1) Zie Res. Holl. 27 Dec. 1672, blz. 141.
2) Cf. id. 28 Dec. 1672, blz. 142.

28 December 1672.

aldaer voorleden Saturdagh een grootte confusie was ontstaen, omdat de post van Ameyde verlaten was; dat ordre gegeven was om de man, die sulx uytstroyden, te apprehenderen, dogh dat het bevonden wierd waraghtigh te sijn en daerdoor de gantsche Alblasserwaert open en de steden van Dordrecht en Rotterdam in peryckel gestelt. Versoecken, dat exactelijck geinformeert magh werden op de redenen waerom; dat men de voorszeide post behoort te hervatten en met militie en borgers te defenderen. Aen de Gedeputeerde tot Alphen om met den veltmaerschalck Wirts daerover te spreecken en te disponeren.

* *Graeff* van Hornes, 27 December, ten half vyven. Dat de Franse troepen van Montfort naer Woerden getrocken en daerbinnen gekomen sijn.

* *Coninxmarck*, dato ut supra. Dat den vyant naer Woerden is getrocken en stercke partyen uytgesonden heeft naer Linschoten; dat de forten ontrent de Nieuwerbrugh — Molckerschans en Wierick — niet ten besten voorsien sijn van proviant.

* *Borgemeesteren* Gouda, dato ut supra. Dat sy wel gealarmeert waren geweest, dogh geen vyant hadden vernomen van de Leck af tot Woerden toe.

[*Resumptie* van 26 December. Op d'advertentie, dat de vyandt van voornemen sal sijn een invasie in Hollant te doen, en vergadering by malkanderen te houden met volmacht.

Resumptie van 27 dito - - - - [1]).

Westerlo, 25 dito, Schoonhoven. Dat ordre gegeven heeft, dat de militie naer de posten sal marcheren.

Amsterdam byten - - - - [2]).

---

1) Hieronder vermelt Brandt eenige resolutiën, op de vorige dagen genomen, die op 28 Dec. geresumeerd werden. Bij de resumptie van de resolutie over het versterken van Den Haag (cf. hiervóór, blz. 377) staat:

„Nota. Dat — de Hartogh van — Holstein meent, dat men de toegangen inaccessibel kan maeken".

2) Zie Res. Holl. 28 Dec. 1672, blz. 143.

Maesdam etc., 27 December. Dat 2 persoonen op schaetsen afgesonden hebben om te informeren op d'ijsbyting; dat de Wieriken meest afgebijt sijn, van gelyken tot Den Uithoorn].

Eodem die, 's avonts naer de avontpredicatie.

* *Rapport* Kinschot, Bosvelt. Dat sy, s'Maendags ten 12 uyren te bedt gegaen sijnde, ten 2 uyren door Touars sijn opgeklopt, seggende, dat den vyant het oogh op Der Goude had; dat Coninxmarck liet vragen, hoe dat hy sigh soude houden en dat hem geantwoort is, dat hy de post tot Bodengrave ten uytterste moest defenderen en soldaetschap gebruycken en dat hy in allen geval niet verder soude retireren als tot de Goudse sluys; dat de Grave van Hornes mede advertentie gegeven heeft wegen de post van Gouda en dat sy het regiment van Touars en Erpagh derwaert hadden gesonden; dat Coninxmarck daernaer heeft laten weetten, dat hy uyt een signael vernomen had, dat de vyant tusschen Schoonhoven en Oudewater naer Der Goude was getrocken, en dat sy gisteravont kontschap kregen, dat 2600 man uyt Montfort naer Woerden was vertrocken; dat dese naght ten 2 uyren ontrent Swammerdam en Bodegrave alarm is geslagen en verscheyde canon- en musquetschoten sijn gehoort; dat dese morgen tusschen 8 en 9 uyren een billiet van Coninxmarck hebben ontfangen, dat de vyant gister met canon en 12.000 man over ijs naer Segvelt sijn gegaen om op Bodegrave te trecken; dat 150 man van het regiment van Sijn Hoogheit naer Leyden marcheerde; dat eenige stuckiens canon, naer Leyden geschickt sijnde, wederom gevoert waren en by Alphen opgehouden; dat de Gedeputeerde bekommert waren, hoe dat sy haer ontrent de retraite naer de Goudse sluys souden houden; dat sy Kinschot en Bosvelt herwaert hadden gesonden om rapport te doen; dat Maesdam, Borgersdijck en Castricum naer Leyden waren getrocken om vivres te kopen; dat de papiste boeren seer refractair sijn en haer liever in haer deur souden laten ophangen als opkomen; dat de Gedeputeerde ontrent half elven uyt Alphen ge-

25 December 1672.

extremiteyt binnen Leyden te retireren, en nu wel wilde weetten, hoeverre dat hy het sal laten komen; dat hy niet garen den naem soude hebben van timide off temerair te sijn, maer absolut gedetermineert alles te doen, dat hem geordonneert sal werden, sonder selve yets te termineren; dat de Gedeputeerde geseyt hebben, dat sy daerop niet konden antwoorden, maer dat hy dat selve moest weetten, ofte dat men daerop soude moeten onderstaen het advys en goetvinden van Haer Edel Groot Mogende. Versoecken nu, dat Haer Edel Groot Mogende sigh daerop gelieven te verklaren; datter maer 3 Gedeputeerde sijn en het werck soo frequent en important, dat sy alles niet af konnen doen ende oock somwylen absent moeten sijn. Versoecken, dat haer getal versterckt magh werden, dewijl sy werden aengesproocken over alle defecten, over alle brieven, over alle kontschappen en over alle klaghten, die sy niet alle konnen versorgen, maer 7 off 8 sterck sijnde, onder malkander souden konnen verdelen.

Edelen: souden Prins Maurits, Wirts en Coninxmarck bedancken voor de gegeven communicatie en ten reguarde van de periode in de brieff van Prins Maurits [1]) den bailliu van Banchem en fiscael van 't Hoff gelasten, sigh tegen de personen, aldaer gemelt, te informeren, en op het rapport van Borgersdijck soude by de tegenwoordige Gedeputeerde adjungeren de heeren Van Maesdam, Kinschot en Van Der Toght ende voorts van verstant sijn, dat men de post tot Bodegrave behoort te fortificeren en te mainteneren, als wanneer vertrouwen, dat deselve wel te mainteneren sal sijn; anders souden de militie tot aen de Goudsche sluys laten retireren, daer aen wedersyden een graght is van 3 uyren gaens; dat men het ijs tot de Heimansbrugge soude moeten opbyten en tot bomijs maecken, dogh dat men dese resolutie dient te secreteren; dat het ysen en bijtten alomme versorght moet werden;

---

1) Cf. hiervóór, blz. 370, de „advertentie", behoorende bij den brief van Prins Maurits van 23 Dec.

dat men het plattelandt niet kan abandonneren en dat men aen Sijn Hoogheit moet schryven om ruitery en de veltmaerschalck Wirts ontbieden en op de post te houden met de minste offensie.

Dordrecht: conform, dogh souden niet derven adviseren om aen Wirts het commandement te geven, om geen jalousie te verwecken; dat men in alles soldaetschap moet gebruycken.

Haerlem: met de Ridderschap, en Wirts te disponeren, soo het geen jalousie soude geven ofte de Graeff van Coninxmarck daer niet tegen had; dat men dat point buyten de extentie en tot directie van de Gedeputeerde soude konnen laten; dat men Sijn Hoogheit niet alleen kennis behoort te geven, maer oock versoecken in persoon herwaerts te komen.

Delft: met de Ridderschap, en Sijn Hoogheit te versoecken sooveel volck te senden, als doenlijck is; dat de huysluyden mede grootte animeusheyt thonen; dat Kinschot versoeckt geëxcuseert te wesen, omdat een jongh minister is.

Leyden: met de Ridderschap, maer dat de vrage van de Graeff van Coninxmarck daerby niet genoeghsaem beantwoort is, dewelcke versoeckt te weetten, wanneer de post geabandonneert sal mogen werden; dat de Graeff van Coninxmarck soude konnen oordelen, dat de peryckelen niet groot off dat die al te groot waren; dat men mine soude konnen maecken van den Maesdijck te willen doorsteecken om een apprehentie te geven; souden niet vreemt vinden den veltmaerschalck Wirts op sijn post te houden, dogh soude moeten geschieden uyt den naem van Haer Edel Groot Mogende om geen jalousie tegen de Gedeputeerde op te vatten.

Amsterdam: met de Ridderschap, en den veltmaerschalck Wirts aen te schryven om te commanderen en soldaetschap te gebruycken. [Desnoot oock burgers en boeren gebruycken].

Gouda: met de Ridderschap, en dat men de huysluyden mede soude konnen gebruycken.

25 December 1672.

Rotterdam: dat het verlaten van de post een groot discouragement in de steden sal maecken; dat men Wirts behoort te versoecken om en chef te commanderen en in ernstige termen te schryven aen Sijn Hoogheit.

Gornichem: met de Ridderschap, maer dat het employ van Wirts jalousie sal maecken, behalve dat men hem tot Gornichem oock niet missen en kan; dat men de huysluyden moet gebruycken tot bewaringe van de Alblasserwaert.

Schiedam: met de Ridderschap, en veltmaerschalck Wirts te employeren; borgers en boeren te gebruycken.

Schoonhoven: met de Ridderschap en voorsittende leden.

Briel: met de Ridderschap, dogh dat het employ van Wirts jalousie soude maecken.

Alckmaer: met de Ridderschap, dogh geven in bedencken, off het niet goet soude wesen het commando van Wirts door Sijn Hoogheit te doen decerneren; dat de Gecommitteerde Raden van het Noorder-quartier oock gelast behoren te werden ordre te stellen op het bijtten.

Hoorn
Enckhuysen
Edam
Monnekendam
Medenblik
Purmereynd
} met de Ridderschap.

Conclusum: 1. de hoge officieren te bedancken;

2. de advertentie van Prins Maurits te stellen in handen van den bailliu en van den fiscael.

3. de Gecommitteerde Raden te versoecken het regiment van Bamphield met wapenen en wat geld te voorsien.

4. Maesdam, Kinschot en Van Der Togh t te adjungeren.

5. de post tot Bodegrave ten uytterste te mainteneren ofte aen de Wiericken, Goudse sluys ofte Heymansbrugge te retireren en daer weder post te vatten.

6. de veltmaerschalck Wirts het commando te geven over het corps d'armée [1]).

---

1) Cf. voor dit punt nog Res. Holl. 25 Dec. 1672, blz. 128 vlg.

7. de Gecommitteerde Raden van het Noorder-quartier ordre te stellen op het ysen en bijtten.

Maendagh 26 December. *Brasser* missive, 15 December. Dat alles aldaer waght naer het succes van de Deense negotiatie; dat de Sweedsche wervingen by gebreck van gelt traegh voortgaen, maer dat de Franse penningen in korte getelt sullen werden.

* *Amsterdam* passevolanten. Dat men by placcaet daertegen behoort te voorsien - - - - [1]).

Advys geltmiddelen [2]).

Edelen: sullen sigh conformeren met het advys, dogh houden het point van de tractementen voor seer onredelijck, ten reguarde dat het maer lijfrenten sijn en dat het in het geheel wegh is, daer de eene 200e penning sal dienen tot capitale leeninge; dat in regard van de veerlanden [3]) cautele gebruyckt moet werden; dat niet meer sullen betalen als het beloop van de hypothecatie, die boven de waerdy van de landen gaet, dat is, als de hypothecatie hoger loopt als de verpondinge, dat alsdan het beloop van de hypothecatie sal betaelt werden, en dat de crediteur van de hypothecaire schult de gelden voor dit jaer niet sal mogen opseggen.

Dordrecht: sien een grootte difficulteyt in de executie, dogh sullen het advys amplecteren, mits dat de pegel op 3 en 4 wert gestelt, en souden de godshuysen eximeren, dogh by eenparigheyt haer voegen, des dat de laetste clausule wat kraghtiger uytgedruckt moet werden: dat alleen voor dit jaer sal sijn en verder niet, en dat men eerst moet gaen tegens de huyrders en bruyckers van de landen en dan op den eygenaer.

---

1) Zie Res. Holl. 26 Dec. 1672, blz. 136; een „passevolant" is hetzelfde als een „mortepacy" d. w. z. iemand, die bij monsteringen alleen dienst deed en verder niet tot het leger behoorde, een veel voorkomend misbruik, waarvan de officieren geldelijk profiteerden en waartegen nu een zeer scherp plakkaat werd afgekondigd.

2) Cf. Res. Holl. 26 Dec. 1672, blz. 131 vlg.

3) Cf. hiervóór, blz. 331, noot 1.

26 December 1672.

Haerlem
Delft } met de Ridderschap.

Leyden: dat sy het advys niet konnen amplecteren, tensy de godshuysen geëximeert werden, dewijl sy nogh gelt nogh credit hebben en 300 siecken uyt het leger hebben gekregen; dat men de peyl behoort te nemen tegen 3 en 4, dogh sullen haer niet formaliseren, gelijc mede niet ten regard van de verkopinge van dominiale goederen.

Amsterdam: persisteren by haer voorgaende advys en sullen afwaghten, wat de leden adviseren sullen, en in cas van eenparicheyt haer daermede conformeren.

Gouda
Rotterdam } met de Ridderschap.
Gornichem

Schiedam: ut supra, dogh de godshuyslanden te excuseren en de huyssiens, die in de verpondinge beneden de 2 gulden staen, en souden de termynen wat uytstellen en in silver betalen.

Schoonhoven: met de Ridderschap.

Briel: ut supra, mits de godshuyslanden excuserende en den pegel stellende tegen 3 en 4.

Alckmaer
Hoorn } met de Ridderschap.

Enchuysen: dat de goederen, daer de predicanten uyt betaelt werden, geëximeert moeten werden en alsmede die van de andere godshuysen.

Edam
Monnekendam } met de Ridderschap.

Medenblick: sal niet singulier sijn.

Purmereynd: met de Ridderschap.

Conclusum: prout jacet.

Leyden: sal de conclusie aensien.

* *Prins* Maurits missive, 26 December [1]). Dat de Fransen een armee van 15.000 man t'samentrecken om een invasie

1) Cf. Res. Holl. 26 Dec. 1672, blz. 139.

in het lant van Hollant te doen; geeft in bedencken, off men niet een goet aental matrosen, boeren en lediggangers soude konnen aennemen op de buyt, om te sien, off men onder het beleyt van Prins Maurits niet een diversie soude konnen maecken op Naerden, Utrecht off elwaerts, daer eenige avantage te verwaghten soude mogen sijn. Fiat.

[Resumptie - - - - [1])].

Dinsdagh 27 December. * *Raadpensionaris* propositie Hage [2]). Dat tot beschermingе van Den Hage dienstigh en nodigh sal sijn de advenuen van eenigh geboomte te ontblootten; dat de heeren van de reeckening en magistraet van Den Hage daerin bewilligen, mits hebbende acte van authorisatie ten reguarde van de particuliere geinteresseerde; dat men eenige kleyne stucken op de advenuen sal moeten planten en daertoe 6000 ℔ kruyt en sooveel loot en andere ammunitie naer advenant uyt het magasin van Delft moeten ontbieden, alsmede 4 compagniën soldaten uyt Den Briel; voorts de slaghbomen en kettings spannen, corteguardes [3]) en sentinellen prepareren, de kades afgraven en gereetmaecken om in een oogenblick het water ingelaten te werden, twelck 2 off $2^1/_2$ voet water sal konnen bybrengen. Fiat.

* *Maesdam*, Kinschot, Bosvelt missive, Alphen, 27 December [4]). Dat een missive van gister van Utrecht hebben ontfangen, dat ten 11 uyren een corps van 7000 man uytgetrocken was, dogh dat Coninxmarck seyt kontschap te hebben van 15.000 man; dat veel vierwercken by haer hebben om brant te stighten; dat het dessein onseecker is, maer meest op Der Goude aengesien schijnt te sijn; dat 800 man boven het restant van Bamphield daer gesonden hebben; dat de 19 compagniën van Prins Maurits nogh niet aengekomen sijn; dat deselve bekomen heb-

---

1) Brandt geeft hier den korten inhoud van eenige resolutiën, genomen op 24 Dec.; zie Res. Holl. 26 Dec. 1672, blz. 129.

2) Cf. Res. Holl. 27 Dec. 1672, blz. 142.

3) Bedoeld zijn: „corps du garde", wachthuizen.

4) Cf. Secr. Res. Holl. 27 Dec. 1672, blz. 317.

27 December 1672.

bende, ontrent 5000 man sterck sullen wesen. Versoecken, dat met vrywilligers uit de steden ofte gewapende huysluyden voorsien mogen werden, om den vyant op te houden, alsmede dat de Raadpensionaris eens magh overkomen.

Bylagen, Utrecht, 25 December. Dat 1200 man aen Den Bilt lagh, die van Amersfoort gekomen waren tot het dessein en door den dooy opgehouden; dat uyt Utrecht veel volck is getrocken, te weetten uyt yder bataillon 200 man van het beste volck en onder de beste officieren:

10 bataillons Franse	2000 man
3 bataillons Switsers	600
die van Amersfoort	1200
400 ruyters en 400 dragonders	800
	4600;

voorts uyt Woerden en andere omliggende plaetsen t'samen 6660 man; yder compagnie 4 granadiers, voorsien met groote quantiteyt flessen met swavel, pick en hantgranaten, van voornemen om Den Hage te plonderen en af te branden; dat Luxemborgh gereet was om op te sitten, met intentie om Hollant te forceren; dat Leyden voor haer soude openstaen.

P.S. Dat den optoght nu op Maendagh geschieden sal; dat sy het huys van den heer Van De Lier aen de Vecht en het kleyn huys van Tromp en nogh een coopmanshuys op 's Gravelant afgebrant hebben.

Utrecht, Maendagh. Dat God de laetste mael het dessein belet heeft; dat een raadsheer van de Graeff van Culemborgh, genaemt Loos, de papisten overal opmaeckt, over en weder reyst en voor de Fransen tot Rotterdam 800 paer schoenen en 3000 paer ijssporen heeft doen maecken [1]); dat 1200 mannen van Montfort gekomen sijn; dat sy door Spengen en Cockengen [2]) naer Den Hage

1) Cf. Res. Holl. 27 Dec. 1672, blz. 141; er is daar sprake van een zekeren „Loods".

2) Het HS. (van Hop) heeft: „Sockengen"; Brandt heeft den juisten vorm.

sullen gaen langs een wegh, door Velthuysen, vroetschap van Utrecht, aengewesen, soo hy verstaen heeft van een persoon, die by Stoupa groot is; dat Luxemborgh seyt, dat hy Dingsdagh sal optrecken; dat de luyden wonderlijck spreecken van den Grave van Hornes; dat die van Leyden, Amsterdam en Gouda goede acht moeten nemen op de papisten en op de boeren.

* *Coninxmarck*, den 26^{en} December, s'avonts ten 11 uyren. Dat de correspondentiën conform sijn, dat de Fransen uyt Montfoort naer Gouda willen; dat hy Touars derwaerts gesonden heeft. Vraecht, hoe dat hy sigh sal dragen; dat geen tijdt meer is om te cuncteren, maer moet bescheyt hebben, off hy de bataille sal wagen off niet.

* *Maesdam* en andere Gedeputeerde missive, Alphen, 27 December. Dat een expressen van Coninxmarck hebben gekregen en dat sy hem geantwoort hebben, dat de post met de meeste soldaetschap gedefendeert moet werden; dat die van Gouda niet gebijt hebben.

* *Coninxmarck*, 27 December. Dat door een signael vernomen heeft, dat de vyant tusschen de steden Oudewater en Schoonhoven gemarcheert is naer Der Goude.

* *Raadpensionaris*. Dat den advocaat Van Stryen ten 12 uyren van Der Goude is vertrocken; dat sy daer ten 11 uyren nogh van geen vyant wisten, maer dat de borgery ten 12 uyren in de wapenen quam; dat hy den colonel Touars in de poort had sien inkomen en dat het regiment over ijs aenquam, sijnde een canonschoot van de stadt; dat hy onderwegen eenige schoten had gehoort; dat tot Gouda niet gebijt was; dat het ten 12 uyren hoogh water was en dat Van Der Dussen en Van Der Toght daerbinnen waren.

[Gewapende huysluyden - - - - [1])].

Woensdagh 28 December. * *Dordrecht* Ameyde [2]). Dat

---

1) Zie Res. Holl. 27 Dec. 1672, blz. 141.

2) Cf. id. 28 Dec. 1672, blz. 142.

28 December 1672.

aldaer voorleden Saturdagh een grootte confusie was ontstaen, omdat de post van Ameyde verlaten was; dat ordre gegeven was om de man, die sulx uytstroyden, te apprehenderen, dogh dat het bevonden wierd waraghtigh te sijn en daerdoor de gantsche Alblasserwaert open en de steden van Dordrecht en Rotterdam in peryckel gestelt. Versoecken, dat exactelijck geinformeert magh werden op de redenen waerom; dat men de voorszeide post behoort te hervatten en met militie en borgers te defenderen. Aen de Gedeputeerde tot Alphen om met den veltmaerschalck Wirts daerover te spreecken en te disponeren.

* *Graeff* van Hornes, 27 December, ten half vyven. Dat de Franse troepen van Montfort naer Woerden getrocken en daerbinnen gekomen sijn.

* *Coninxmarck*, dato ut supra. Dat den vyant naer Woerden is getrocken en stercke partyen uytgesonden heeft naer Linschoten; dat de forten ontrent de Nieuwerbrugh — Molckerschans en Wierick — niet ten besten voorsien sijn van proviant.

* *Borgemeesteren* Gouda, dato ut supra. Dat sy wel gealarmeert waren geweest, dogh geen vyant hadden vernomen van de Leck af tot Woerden toe.

[*Resumptie* van 26 December. Op d'advertentie, dat de vyandt van voornemen sal sijn een invasie in Hollant te doen, en vergadering by malkanderen te houden met volmacht.

Resumptie van 27 dito - - - - [1]).

Westerlo, 25 dito, Schoonhoven. Dat ordre gegeven heeft, dat de militie naer de posten sal marcheren.

Amsterdam byten - - - - [2]).

---

1) Hieronder vermelt Brandt eenige resolutiën, op de vorige dagen genomen, die op 28 Dec. geresumeerd werden. Bij de resumptie van de resolutie over het versterken van Den Haag (cf. hiervóór, blz. 377) staat:

„Nota. Dat — de Hartogh van — Holstein meent, dat men de toegangen inaccessibel kan maeken".

2) Zie Res. Holl. 28 Dec. 1672, blz. 143.

Maesdam etc., 27 December. Dat 2 persoonen op schaetsen afgesonden hebben om te informeren op d'ijsbyting; dat de Wieriken meest afgebijt sijn, van gelyken tot Den Uithoorn].

Eodem die, 's avonts naer de avontpredicatie.

* *Rapport* Kinschot, Bosvelt. Dat sy, s'Maendags ten 12 uyren te bedt gegaen sijnde, ten 2 uyren door Touars sijn opgeklopt, seggende, dat den vyant het oogh op Der Goude had; dat Coninxmarck liet vragen, hoe dat hy sigh soude houden en dat hem geantwoort is, dat hy de post tot Bodengrave ten uytterste moest defenderen en soldaetschap gebruycken en dat hy in allen geval niet verder soude retireren als tot de Goudse sluys; dat de Grave van Hornes mede advertentie gegeven heeft wegen de post van Gouda en dat sy het regiment van Touars en Erpagh derwaert hadden gesonden; dat Coninxmarck daernaer heeft laten weetten, dat hy uyt een signael vernomen had, dat de vyant tusschen Schoonhoven en Oudewater naer Der Goude was getrocken, en dat sy gisteravont kontschap kregen, dat 2600 man uyt Montfort naer Woerden was vertrocken; dat dese naght ten 2 uyren ontrent Swammerdam en Bodegrave alarm is geslagen en verscheyde canon- en musquetschoten sijn gehoort; dat dese morgen tusschen 8 en 9 uyren een billiet van Coninxmarck hebben ontfangen, dat de vyant gister met canon en 12.000 man over ijs naer Segvelt sijn gegaen om op Bodegrave te trecken; dat 150 man van het regiment van Sijn Hoogheit naer Leyden marcheerde; dat eenige stuckiens canon, naer Leyden geschickt sijnde, wederom gevoert waren en by Alphen opgehouden; dat de Gedeputeerde bekommert waren, hoe dat sy haer ontrent de retraite naer de Goudse sluys souden houden; dat sy Kinschot en Bosvelt herwaert hadden gesonden om rapport te doen; dat Maesdam, Borgersdijck en Castricum naer Leyden waren getrocken om vivres te kopen; dat de papiste boeren seer refractair sijn en haer liever in haer deur souden laten ophangen als opkomen; dat de Gedeputeerde ontrent half elven uyt Alphen ge-

28 December 1672.

trocken sijn; dat alle de boeren van Bodegrave, Swammerdam en Alphen herwaerts komen vlughten en dat het leger onder Coninxmarck tsedert gister ten 4 uyren in batalie heeft gestaen.

Edelen: dat de Commissarisen sigh weder by Coninxmarck behoorden te vervoegen om deselve te encourageren en de post te houden, soolangh als mogelijck is; dat oock geschreven behoort te werden aen den veltmaerschalck Wirts om hoe eer hoe beetter by d'armée te komen, om, soo de vyant ingetrocken is, al de militie tsamen te trecken en den vyant te volgen en dat daertoe pleyn pouvoir en authorisatie verleent behoort te werden.

Dordrecht: dat de Raadpensionaris sigh mede derwaerts behoort te begeven nevens de heeren, die haren dienst hebben gepresenteert, namentlijck Hop, Kievit en Sonck [1]).

Delft: met de Ridderschap, en den Raadpensionaris te versoecken om mede te gaen; dat de vorige Gedeputeerde tevreden sijn weder derwaerts te gaen en haer selven te wagen.

Leyden: met de Ridderschap, en Raadpensionaris te versoecken.

Amsterdam: ut supra, met de passage van Cato apud Salustium: libertas et anima in dubio sunt [2]); dat men eenige compagniën borgers uyt Den Hage derwaerts behoort te brengen en andere steden te versoecken om insgelijckx te doen.

Gouda: met de Ridderschap, dogh sòuden den Raadpensionaris excuseren.

Rotterdam: ut supra, en, terwijl Hop sijn dienst heeft

---

1) Dit laatste staat bij Brandt niet; het hoort er eigenlijk ook niet, want Kievit en Sonck ten minste boden hunne diensten eerst tijdens de deliberatie aan; dit blijkt uit het advies van Rotterdam en Hoorn. Bij de latere redactie heeft Hop die beide namen dus waarschijnlijk bijgevoegd zonder aan het volgende te denken.

2) Sallustius, Bellum Catilinarium, caput 52, dat handelt over de bestraffing van de schuldigen aan de samenzwering van Catilina.

gepresenteert, doet Kievit van gelycken en souden den Raadpensionaris versoecken mede te gaen.

Briel: met de Edelen; presenteren mede een man uyt te maecken en souden den Raadpensionaris oock versoecken.

Alckmaer: ut supra, met de Ridderschap, en souden Sonck versoecken om mede te gaen.

Hoorn: dat men by de Graeff van Coninxmarck moet blyven, leven en sterven, en Sonck presenteert sijn dienst.

Enchuysen: met de Ridderschap.

Conclusum [1]): aen den veltmaerschalck Wirts te schryven om op het spoedigste naer Bodegrave te gaen; de Gedeputeerde versoecken om haer by Coninxmarck te vervoegen en de post van Bodegrave te mainteneren en insonderheyt de Goudse sluys; authorisatie om al de militie op te ontbieden en den vyant te volgen; magistraten van de steden te versoecken sooveel vrywilligen uyt te maecken als byeen konnen krygen; voorts Gedeputeerde Hop, Kievit en Sonck met de Raadpensionaris.

Nota [2]). Dat den Pensionaris Hop den tijdt van 28 December 1672 tot den 6^{en} Januarij 1673 heeft geëmployeert in de voorszeide commissie, vindende alles in disordre, de post van Bodegrave en Swammerdam geforceert, de regimenten van Polents en Degefelt geretireert tot voor de poorten van Leyden, de Grave van Coninxmarck aen De Hoorn by Coukerck, de militie verspreyt langs den Rijn; dies is by commissarisen geordonneert weder opwaerts te trecken, de post aen de Goudse sluys te besetten ende, alsoo bevonden wierd, dat de schantsen ontrent Nieuwerbrugge op ordre van colonel Pain et Vin waren geëvacueert, soo is deselve colonel, ontboden sijnde,

---

1) Cf. Res. Holl. 20 Dec. 1672, blz. 145.

2) Dit zeer kort als een „Ter memorie" bij Brandt. — Cf. hierbij een brief van Hop aan de burgemeesters van Amsterdam, gedrukt bij Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p., II, blz. 176, noot 1.

ter presentie van den veltmaerschalck Wirts gesaiseert, en vervolgens naer de aenkomste van Sijn Hoogheit de Pensionaris Hop naer Amsterdam gesonden tot afhalinge van 650 gewapende matrosen en vordere behoefte, canon, ammunitie van oorlogh en andere materialen, die hy met 30 overdeckte jaeghschuyten en 25 chaloepen naer de post heeft gebracht om tot recuperatie van de Molcker- en Wierickerschantsen geëmployeert te werden.

1673.

Saturdagh 7 Januarij. * *Rapport* Oost-Indische Compagnie, geltleeninge [1]). Dat commissarisen in gevolge van voorgaende resolutie in conferentie geweest sijn met de bewinthebbers over de versoghte geltleeninge, te weetten die van Hollant 1.500.000 gulden en Seelant 500.000 gulden, waertoe bewinthebbers volvaerdigh sijn geweest, alhoewel in Indiën drie oorlogen moeten voeren, als met de Fransche, met de Engelse en naer alle apparentie met de Portugesen, behalve de naturellen; dat sy grootte kosten moeten maecken en weynigh aftreck hebben in hare goederen, dogh echter wel konden begrypen, dat haer aen de conservatie en adsistentie van den Staet veel was gelegen, en souden derhalve de versoghte leeninge toestaen, dogh onder modificatie: dat daertoe alvoren by Haer Edel Groot Mogende geauthoriseert moeten werden, met de clausule van idemniteyt; dat de kopers niet sullen mogen korten ofte hare kooppenningen resconteren aen obligatiën; dat de houders van de obligatiën deselve niet sullen mogen opseggen vóór de aenkomst van de Oost-Indische retourschepen; dat men de verkopinge [van de goederen] soude doen in Martio, April off Maij, soo het doenlijck is; dat de kopers geen assignatiën sullen mogen geven; dat in cas van vredehandelingh het interest van den Staet behartight sal werden; dat op de leeninge sullen mogen korten 400.000 ℔ salpeter, 100.000

1) Cf. hiervóór, blz. 309 vlg.

℔ boscruyt, 800 matrosen, dogh het cruyt en volck aen de admiraliteit weder te korten en de salpeter te laten steecken op de leeninge [1]); dat bewinthebberen oock verstaen, dat haer obligatiën gelevert moeten werden met beloften van interessen; dat sulx oock in Seelant toegestaen is; dat de betalinge soude geschieden 1en April, 1en Maij en primo Junij, alles sonder consequentie.

Conclusum [2]): conform 't rapport, sonder kortinge van de salpeter.

Maendagh 9 Januarij. *Missive* Kinschot, advertentie, 8 dito [3]), nopende de toestant van de Fransen tot ende ontrent Woerden en de proceduyren tegen den colonel Pain et Vin.

Woensdagh 11 dito. * *Missive* Kinschot, 10 dito, Alphen [4]). Dat de sententie tegens Pain et Vin gearresteert is en door Roseboom [5]) aen Sijn Hoogheit gesonden sal werden; dat, alhoewel malkander belooft hebben te secreteren, evenwel kan seggen, dat niet ad mortem leyt; dat 5 uytleggers gedestineert sijn naer Nieuwerbrugge en dat diegene, die gesoncken sijn, weder uytgevonden sullen werden; dat 4 off 5000 palissaden derwaerts sullen senden; dat de fortificatie aen de Goudse sluys wel voortgaet. Notificatie.

---

1) De bedoeling van dezen onduidelijken zin moet m.i. zijn: dat de Compagnie op de leening van de 2 millioen een hoeveelheid salpeter etc. in rekening zal mogen brengen, die ze vroeger aan den Staat voorgeschoten heeft — en dan volgt de overweging, dat de Staat het kruit en de matrozen weder zal kunnen korten op zijn rekening met de admiraliteiten, terwijl men de salpeter dan inderdaad op de leening zal moeten laten zitten.

2) Cf. Res. Holl. 8 Jan. 1673, blz. 8.

3) Cf. id. 9 Jan. 1673, blz. 12.

4) Cf. id. 11 Jan. 1673, blz. 20.

5) Roseboom is waarschijnlijk dezelfde, die in 1675 genoemd wordt als „maitre des requêtes" van Willem III en die toen een persoon van invloed bij den stadhouder was; zie Bontemantel (editie Kernkamp), II, blz. 242, 244, 268.

11—12 Januari 1673.

* *Leyden* klaghte foules. Datter grootte disordre is onder de militie aen den Rijn en daerontrent; dat in de woningh van Alexander de Coningh eerst 7, daernaer 20 tot 80 man in een huys sijn gekomen, die de man hebben geslagen en geëxpelleert; van gelycken in de woninge van Van Rijn; dat de luyden versoecken met haer beesten in Leyden te mogen komen; dat de bevelen van Sijn Hoogheit niet gerespecteert werden; dat het ruyters sijn van den Hartogh van Courlandt; dat den overlast niet langer te dragen is; dat de vlughtende luyden naeckt en beroyt in de steden komen.

Aen Sijn Hoogheit te recommanderen om daertegens op het vigoureuste te voorsien.

Donderdagh 12 dito. *Op* de missive van Kinschot en judicatuyre van den colonel Pain et Vin. Sijn Hoogheit te versoecken, om vigoureuse justitie te doen administreren.

Amsterdam: dat men de justitie behoort te laten gewerden.

* *Prins* van Orange, staet van oorlogh. Dat de staet van oorlogh wat hoogh loopt en dat hy wenschte deselve tot de $^1/_2$ off $^2/_3$ parten te mogen verminderen, dogh dat den hogen noot sulx tegenwoordigh niet toelaet; dat men geen keur heeft; dat daerop van desen avont een besluyt gemaeckt moet werden; dat den tijdt verre gegaen en datter periculum in mora is; dat April op handen schiet en dat hy sijn eygen tractement wel ongevordert wil laten, totdat de Staet in beetter postuyr sal sijn; dat de staet genomen wert op: 169 compagniën paerden tot 80 ruyters, daeronder 20 compagniën dragonders, yder tot 100 man; 1 compagnie mineurs tot 100 koppen; 1 compagnie grenadiers ut supra; 689 compagniën te voet, yder 89 koppen, te weetten 70 soldaten, 11 officiers en 8 man op yder compagnie van de capiteyn, dogh de compagnie van de veltmaerschalck Wirts, guardes van Vrieslant en Stadt en Lande mitsgaders colonels van de marine en garnisoen van Embden op 't oude getal; 72 compagniën opnieuws te werven onder 6 regimenten, yder regiment 12 compagniën.

Hollant in de militie: 20 compagniën dragonders, 104 compagniën te paert, 1 compagnie mineurs, 1 compagnie grenadiers, regiment van Sijn Hoogheit, Wirts, Beaumont, Steenhuysen, Swanenborgh [1]), Palm; 58 compagniën mariniers; 443 compagniën te voet; $^2/_3$ van de nieuwe wervinge.

Tractement van de hoge officieren.

Verdelinge van de quotes:

Hollant	*f* 11.968.717
Seelant	*f* 1.884.992
Vrieslant	*f* 2.393.657
Stadt en Lande	*f* 1.196.935
T'samen	*f* 17.444.301.

[*Collonel* Torsay, (11 Januari), Hellevoetsluis [2]). Dat van Den Briel hem hebben laaten weeten, dat de Engelsche 40.000 man by de handt hebben: 20.000 voor Duynkercken en 20.000 om Hellevoetsluys te attaqueren. Dat zonder militie niet te houden sal sijn. Versoekt een considerabel secours en wat ruytery op het eylandt. Dat de plaats considerabel is ten aansien van haar selven en van de schepen, die daar leggen].

Scheydinge van de vergaderinge [3]).

Pensionaris Hop [4]), sedert dat de extraordinarische vergadering is begonnen — 7 Februari 1673 [5]) — gevaceert als

---

1) Een kolonel Swanenburg kan ik in de officierslijsten (b.v. een zeer uitvoerige in Res. Holl. 27 Sept. 1672) niet vinden; misschien is hier bedoeld de kolonel der cavallerie Schwartzenburg.

2) Cf. Res. Holl. 12 Jan. 1673, blz. 23.

3) Hier eindigen de aanteekeningen van Hop. Op de laatste bladzijde heeft hij geschreven een passage uit l'Histoire de Hollande de M. de Neufville en wel over de „massacre des deux De Wit". De passage is te vinden in de uitgave van 1702, Tome IV, Livre XIV, p. 128.

4) Het nu volgende gedeelte is geheel aan Brandt ontleend, zoodat ik van hieraf de [ ] weglaat.

5) Lees hier en in het volgende bericht: 8 Febr. 1673; toen kwamen de Staten samen.

8 Februari—21 Maart 1673.

Gedeputeerde in 't leger by Sijn Hoogheit tot Alphen, tot den 14^en^ Februarij.

Extraordinarische vergadering, begonnen den 7^en^ Februarij, op den opbodt der Batavieren [1]).

Memorie van eenige resolutiën, staende de extraordinarische vergadering in Februarij 1673 genomen - - - - [2]).

Dinsdagh 14 Februarij [3]). *Raedtpensionaris.* Dat men Spanje moet disponeren tot rupture. Dat Lyra heeft geseyt aen Sijn Hoogheit, dat de Koninginne soude resolveren, soo wy willen beloven geen vrede te maeken sonder Spanje. Dat de discourssen gaen, alsof de Staeten vrede souden willen maeken sonder haer geallieerden. Dat de Ridderschap oordeelt, dat men aen Spanje die gerustheit behoort te geven. Geven in bedenken, of men sulks aen Lyra niet behoort te seggen, om daerover met d' eerste post aen de Koninginne te schryven. Dat Lyra, daervan acte krygende, belooft deselve niet over te geven, vóórdat de rupture geconcludeert sal sijn. Fiat, mits secreterende.

Donderdagh 9 Maert [4]). *Placcaet*-avocatoir boodtsvolk - - - - [5]).
200ste penning - - - - [6]).
Pakketboot - - - - [7]).
De Royale Charles te sloopen - - - - [8]).

Dinsdagh 21 Maert [9]). *Request* pasquil. Theophilus Nae-

---

1) Zie hierover een merkwaardigen voorslag in Res. Holl., beschrijvingsbrief voor de vergadering, die begon op 8 Febr., blz. 2 vlg.; dit voorstel is ook afzonderlijk gedrukt als pamflet.

2) Korte inhoudsopgave van enkele resolutiën van 9—14 Febr. 1673.

3) Cf. Secr. Res. Holl. 1673, blz. 323, waar verkeerdelijk als datum staat opgegeven 14 Januari; op dien dag echter waren de Staten van Holland niet bijeen. — Van 14 Febr. tot 9 Maart waren ze opnieuw op reces.

4) Deze bijeenkomst der Staten duurde slechts één dag.

5) Zie Res. Holl. 9 Maart 1673, blz 21.

6) Zie id., blz. 21.

7) Zie id., blz. 20.

8) Zie id., blz. 20.

9) Deze vergadering was begonnen op 15 Maart 1673.

ranus, wegens het Hollants Venesoen in persoon gedaghvaert en tot intendit geprocedeert, dat geen autheur is of gedivulgeert heeft, maer alleen uitgeschreven. Beroept hem op de amnestie. 't Hof advys - - - - [1]).

Donderdagh 23 Maert. *Mennonisten* - - - - [2]).

Schepen victalie - - - - [3]).

Vrijdagh 24 Maert. *Advys* van Sijn Hoogheit. Dat Sijn Hoogheit tot plenipotentiarissen voorgeslagen heeft Beverningh, als seer bequaem, en de heer van Reynswoude, omdat met Beverning wel compasseerde en dat uit de steden, naer Gouda volgende, geen geoeffende luiden sijn.

Dinsdagh 28 Maert. *Deputatie* Keulen [4]). Dat de Gedeputeerden van de provintiën urgeren op het committeren van plenipotentiarisen. Dat aan Sijn Hoogheit rapport is gedaan van de difficulteyt van eenige leden. Dat Zijn Hoogheit aan de reden niet heeft konnen defereren, maar geoordeelt, dat de heere van Reynswoude met dienst van 't landt geëmployeert soude konnen werden, persisterende dienvolgende.

Edelen: Beverningh en Reynswoude.

Dordt.

Haarlem.

Amsterdam: soude de heer van Reynswoude deputatie van wegen de provintie van Hollandt excuseren, sonder deselve echter te willen uytsluiten uyt de deputatie.

Schiedam, absent, maar door de Raadpensionaris doen seggen, dat haar niet sullen formaliseren.

Schoonhoven: dat Beverningh en Reynswoude met achterraadt gestrikt [5]) zouden konnen worden.

---

1) Zie dit advies met de er op gevolgde Resolutie, in Res. Holl. 22 Dec. 1673, blz. 89; hiervan geeft Brandt op dien datum ook een excerpt, dat ik weglaat; cf. Wagenaar, XIV, blz. 221 vlg., waar ook de volledige titel van het bedoelde pamflet.

2) Zie Res. Holl. 23 Maart 1673, blz. 46.

3) Zie id., blz. 51.

4) Cf. id., 28 Maart 1673, blz. 61.

5) Lees: gesterkt; cf hierna, blz. 393, het advies der Edelen.

28—29 Maart 1673.

Briel: dat de luyden niet konnen begrypen, dat Hollandt defect is van eerlyke luyden, dat men luyden van buyten moet gebruycken. Dat evenwel in cas van eenparicheit sullen voegen.

Alckmaar: dat men Amsterdam behoort tegemoet te gaan en aan het advys van Sijn Hoogheit. Dat men de heer van Reynswoude behoort te naturaliseren en dan van Hollandt ter Generaliteit deputeren.

Hoorn: dat (men) de heer van Reynswoude onder een ander titul soude konnen committeren en van Hollandt een tweede byvoeghen.

Enchuysen: met eenparicheit, sullen laten gaan.

Monnikkendam: hadden wel mogen sien, dat iemant uit Hollandt genomineert had mogen worden, doch sullen het laten gaan.

Medenblick: hadden 't liever anders gesien, doch sullen haar met het advys van Sijn Hoogheit voegen. Geven in bedenke, of noch niet een derde behooren te adjungeren.

Purmereynd: dat haar met het advys van den Prins sullen voegen, omdat het een disrespect soude sijn advys te vorderen en niet te volgen.

Amsterdam: versoekt te weeten, of Beverningh pretendeert de eerste in rangh te sijn, en heeft de Raadpensionaris geantwoordt, dat men Beverningh moet vragen.

Amsterdam versoekt oover te mogen gaan. Werdt geseit, dat met realiteit [1]) geconcludeert kan worden.

Off Amsterdam meent, dat men gehouden is één uyt den haren te neemen?

Dat de Prins gerecommandeert heeft het leggen van een sluis tot Muiden, alsoo het Lekwater anders niet geëxonereert sal konnen worden - - - - [2]).

Woensdagh 29 Martii. *Besoigne* [3]) armistitium, Spangne,

---

1) Lees: met pluraliteit.

2) Zie Res. Holl. 28 Maart 1673, blz. 56.

3) Als kantteekening heeft Hop hierbij: „Edelen, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuysen", waaruit dus waarschijnlijk dit besoigne bestaat.

29 Maart 1673.

Brandenborgh en Keyser, Denemarken, Sweedsche mediateurs.

Redenen, waarom Brandenborgh oover de Weser geretireert is en onmaghtigh geworden [1]): 1. Dat de tractaten met Denemarken en Lunenborgh niet sijn voltrokken. 2. Dat Haar Hoog Mogende geen maght op de been hebben gebracht. 3. Dat manquement van subsidie is geweest, 4 maanden ten achteren. 4. Dat geen volk in Vrieslandt en Groningen hebben gehouden.

Slaan voor: 1. Een armistitium.
2. De vreede op goede conditiën.
3. Nieuwe middelen furneren om tegen Maij klaar te sijn.

Nota. Dat het tractaat met Brandenborgh niet spreekt van Denemarken, maar dat met de Vorsten van Lunenborgh souden trachten te disponeren.

Sweden handelplaats, armistitium; Ceulen geëligeert.

Off men een armistitium kan inwilligen?

Spangne secoursen presteren en rupture excuseren.

Deliberatie armistitium, Brandenborgh.

Hoogheit: armistitium niet te accepteren als gelimiteert. Dat Vrankrijk in possessie van onse landen en steden soude blyven; dat wy ondertusschen de kosten souden moeten dragen. Voor een korten tijdt goedt: militie redresseren, fortificatiën voorsien, middelen te innen, redres op de betalinge, met de geallieerdens nader mesures te maken, Denemarken en Cel in de party brengen; dat Vrankrijk met een groote maght sal afkomen en mogelijk eerdat wy gereet sijn. Redenen, waerom niet: omdat Vrankrijk de geconquesteerde plaatsen sal versterken, sijn troepen ververschen, sijn compagniën recruteren; dat de Vorsten haar, staande het armistitium, niet sullen derven verklaren; dat te vresen is, dat de gewilligheit van de gemeynte om te contribueren sal verslappen; dat Zijn Hoogheit dubiteert, wat best is; dat de hoop van vrede

---

1) Cf. Wagenaar, XIV, blz. 246.

29 Maart 1673.

belet, dat men sich in geen behoorlijk postuyr stelt; dat sulke slappicheit vermeent onder diegene, die het werk aanbevolen is; dat tot ontlastinge van sijn conscientie dat moet voordragen; dat voor Godt niet te verantwoorden is en niet goedt soude wesen, dat de gemeynte sulks wist; dat uyt slappicheit of quaadtaardicheit ontstaat; dat Zijn Hoogheit, by naght en dagh werkende, zonder adsistentie het werk niet kan doen; dat geen armistitium sal aanraden, tensy gerustgestelt werdt, dat de gemeene saake ondertusschen wel sal worden behartight; dat Vrankrijk aan Brandenborgh stilstandt van wapenen presenteert; dat Brandenborgh sonder Haar Hoog Mogende niet sal doen; dat men Waldek hoort af te waghten; dat ondertusschen een maandt betaalt hoort te worden en ordre gestelt op de vordere maanden; dat men daarnaa ten principalen sal moeten delibereren.

Edelen: Hoogheit bedanken; dat staande de stilstandt van wapenen, het landt in de last staat; dat men de militie in het landt moet houden; dat men het volk moet betalen; dat de Staaten in den oorlogh niet konnen continueeren sonder de gemeynte t'eenemaal uit te putten; dat de geallieerdens irresoluyt sullen blyven; dat den yver sal verslappen in de voorsorgen en contribueren; dat Vrankrijk afkomt; dat de gemeynte door neeringloosheit baloorigh is; dat de militie niet in orde is; dat Brandenborgh inclineert tot een armistitium; dat men met de Keyser en Spangnen de saake zoude bestellen; inclineren tot stilstandt, mits dat op alles yverige ordre wordt gestelt; dat anders in geenen deelen geraden is; nopende Brandenborgh, met het advys van Sijn Hoogheit en aan alle de geallieerden communicatie te geven.

Dordrecht: dat veel redenen dienen om het armistitium af te wysen, doch dat haar sullen conformeren, doch dat men ondertusschen alle noodige ordre moet stellen en removeren op straffe diegeene, die haar plicht niet betrachten.

Haarlem: met de Ridderschap, en dat men commissarissen behoort te stellen om nevens Sijn Hoogheit te besoigneren om yder tot sijn devoir te houden.

Conclusum - - - - [1]).

Hoogheit [2]): armistitium tot primo Junij; dat men alsdan in postuyr sal konnen sijn; dat men tegen die tijdt sal konnen sien, hoe de saaken sich tot Ceulen schicken; dat een bloodt armistitium sal sijn en geen toegangh tot malkander; geen goederen uyt- of invaren; yder sijn plaatsen te mogen versterken; te water met eenige dagen om te notificeren aan dese syde van de zee; Donderdagh met de mediateurs confereren; op den eed secreteren; dat wy de armistitium moeten accepteren, als door de mediateurs aan ons gepresenteert van wegen Vrankrijk en Engelandt en om de mediateurs te complaceren; met de geallieerdens confereren; dat ondertusschen met de vlooten niet op de kust souden mogen komen.

Sic conclusum.

Vergadering op reces, begonnen op **Woensdagh 12 April, post prandium.**

(13 April.) *Raedtpensionaris.* Op wat wyse de deliberatiën gehouden dienen te worden om instructie te geven aan plenipotentiarissen en of men daartoe geen commissarissen behoort te deputeren [3])?

Edelen: dat men ter Generaliteit de saake behoort te dirigeren, dat commissarissen gestelt mogen werden. Dat hier uyt ider van de leden van het groot besoigne een perzoon hoort te blyven tot een achterraadt. Dat alles sullen moeten secreteren. Dat de Staten op de noodtsakelyke pointen sullen convoceren. Dat men de mediateurs in de party behoort te trekken, niets te presteren naa de conclusie. Dat op 't gepretendeerde van Engelandt wegen vlagh, visschery en Surename gebesoigneert kan

---

1) Excerpt van wat te vinden is in Secr. Res. Holl. 29 Maart 1673, blz. 325 vlg.

2) Dit is waarschijnlijk wel, wat de Prins na het besoigne in de vergadering van de Staten van Holland zelf heeft gezegd over den wapenstilstand.

3) Cf. Secr. Res. Holl. 13 April 1673, blz. 327 vlg.

worden. Dat de postulata van Vrankrijk moeten afwaghten, terwijl die geen reden van den oorlogh heeft gegeven. Dat men communicatie moet houden met den Prins van Orange.

Rotterdam: dat men de gantsche saak behoort te laaten aan den Prins van Orange. Dat de Prins 3 à 4 perzoonen tot hem soude konnen adviseren. Dat de secretesse ten hooghsten gerecommandeert hoort te werden.

Gornichem: met Rotterdam, of soo weynigh commissarissen als mogelijk is.

Briel: met Rotterdam en Gornichem; dat in allen gevalle niet verstaan buyten gedijkt [1]) te worden.

Hoorn: met Rotterdam, anders met de Edelen.

Enchuysen: ut supra.

Edam: ut supra.

Medemblik en Purmereyndt: ut supra.

Met [2]) de Ridderschap: Edelen, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn.

Enkhuysen: met de Prins.

Dinsdagh 18 April. *Raedtpensionaris* mediatie [3]). Dat de mediateurs oordeelen, dat de conjunctuyren periculeus sijn. Dat Coventry de stilstandt van wapenen declineert. Dat Vrankrijk met een groote macht afkomt. Dat Engelandt op de kortheyt van de tijdt heeft geëxcipieert. Dat een mediateur presenteert oover te gaan. Dat Graaf Tol [4]) alle devoiren doet by Vrankrijk. Slaan voor meerder tijdt om de luyden de oogen te oopenen. Vresen, dat de Republyke een irreparable slagh sal krygen. Dat de Prins van Condé op een groot dessein afkomt. Dat in 't hart van 't landt sullen trachten in te dringen. Dat de

---

1) Dit moet hier beteekenen: „buiten (de onderhandelingen) gehouden te worden"; cf. dezelfde uitdrukking o. a. hiervóór, blz. 70 en 126.

2) Van hieraf geeft Brandt dit als kantteekening.

3) Cf. Secr. Res. Holl. 18 April 1673, blz. 329 vlg.

4) Cf. hiervóór, blz. 308 en noot 1.

frontieren en provintiën niet wel voorsien sijn. Memorie van de mediateurs: 2 maanden van de publicatie - - - - [1]).

Nota. Dat in cas d'een d'ander yets komt af te nemen, een simple restitutie gedaan sal moeten werden.

Donderdagh 20 April. *Hoorn* moedtwil - - - - [2]).

(14 Juni?) *Ruyter* aan den Prins, 11 Junij, op Schonevelt, Sondagh [3]). Sijn laatsten is den 8^{en} geweest, doen styve Suid-Westewindt; soo dight by malkander, dat moesten wyken. Den 9^{en} woey hardt. Cardoesen, volle splitten, knoopen. De vyandt veel schade. (Van het gezonken Fransche schip) La Fripone [4]) 3 matroosen (aan boord van De Ruiter, die vertelden, dat): Sourdy commandant, (dat ook) Le Foudroyant met 70 stukken gesonken (en) noch 2 à 3 van haar vloot gesonken. Officiers van kleine vaartuigen (meldden), dat 3 vyandtlyke schepen gesprongen. Wy missen niet één schip. Seyn van de Fransche. Wy weynigh dooden en gequetsten. Tusschen het roode en blaauw vlagh doorgeboort. Het schip Deventer aan een Fransch boort aan boordt, 34 man doorgegaan met de boot; eenige (Franschen door den kapitein) selve doodtgeslagen. Deventer (later) door quade toesight op het sandt verlooren. Tusschen 40 à 50 man

---

1) Zie den inhoud van deze memorie, waarvan 't excerpt bij Brandt zeer onduidelijk is, in Secr. Res., t. a. p., waar verder ook het door de Staten van Holland beslotene, dat Brandt als kantteekening kort opgeeft, maar ook verward.

2) Zie Res. Holl. 20 April 1673, blz 22. Op dien dag gingen de Staten uiteen.

3) Brandt geeft bij dezen brief geen datum op voor de lezing er van in de Staten van Holland; ik vermoed, dat het 14 Juni 1673 moet zijn, omdat de Staten toen weer bijeenkwamen; in de resolutiën echter wordt er geen melding van gemaakt.

4) Van hieraf behelst deze brief nadere bijzonderheden over den eersten slag bij Schonevelt, dien De Ruiter in een brief van 8 Juni (Brandt, blz. 803) reeds uitvoerig beschreven had; de onduidelijkheden in het hierboven afgedrukte excerpt uit dien van 11 Juni zijn uit het relaas, dat Brandt, blz. 799 vlg., van den slag geeft, toegelicht.

14 Juni—20 Juni 1673.

geberght van 170 man. Den Olifant by de vloot gekomen. Braakel werdt dien dagh verwaght. (Kapitein) Le Sage en eenige fregatten en branders mede verwaght. Noch 2 fregatten werden verwaght. Mattheas Megangh is doodt. Backer niet. Braakel is bygekomen met 80 stucken.

Saturdagh 17 Junij. *Ruyter*, 14 Junij, voormiddagh ten 10 uuren, op Schoonevelt [1]). Dat avantage op den vyandt hadt gehadt en krijgsraadt (aldus) verstaan. Dat eenighsins gelimiteert en gerestringeert door Lodesteyn en De Wild op den 30^{en} Maij om polityke consideratiën. Krijgsraad eenparigh aantasten. Den 13^{en} de heeren tot Vlissingen gekomen en advys gevraaght. Bosveldt, Van Der Meyde, Marignault en Gemnich en gepersisteert op den vyandt los te gaan.

Nota. Dat een brieff van Sijn Hoogheit aan Bosveldt is gezonden om haar avantage te vervolgen.

Admiraal De Ruyter aan Sijn Hoogheit, ut supra. Dat wy eerst seyl maakten, den vyandt met meer zeil naa haar kust liep. 'S avondts ten 5 uuren Tromp met de blauwe vlagh in actie geraakt. Ruyter met Robbert, Bankert met de witte vlagh. 'S nachts Zuyd-Oost overgeloopen, den vyandt ons niet gevolght. Schepen ontramponeert, en gelooft, naar de rivier geloopen sal wesen. Sal een nieuwe krijgsraadt beroepen en resolveeren 't geen ten besten van den Staat sal behooren. Boscruyt, cardoespapier en rondthout en eenige kippen londt. 51 schepen, 13 fregatten. Notificatie.

Enkhuisen - - - - [2]).

Dinsdagh 20 Junij. *Secretaris* de Wild, 17 Junij uit Vlissingen [3]). D' officiersplaatsen gesuppleert door den admiraal

---

1) Cf. over wat in dit en het volgende excerpt uit De Ruiter's brieven voorkomt, Brandt, Leven van De Ruiter, blz. 815 vlg., waar men in hoofdzaak hetzelfde vindt.

2) Zie dit voorstel van Enkhuizen over den vice-admiraal Schram en den schout bij nacht Vlugh, in Res. Holl. 17 Juni 1673, blz. 25.

3) Deze brief heeft nog betrekking op „den zeeslag op den 7en Junij", den eersten slag dus, zooals Brandt in een kantteekening aangeeft.

Ruiter met advys van Tromp. Dat Megangh gequetst, op Damiaten. Dat de vice-admiraal Sweers op Donderdagh bygekomen was en geen sein gesien hadt. Oordeelde, dat haar cours naa de rivier zette. Dat de Franschen de Engelschen niet vertrouwt hebben. Dat 2 schepen en een brander gebleven sijn van den vyandt. Van Amsterdam 4 branders verlooren en één van Zeelandt, veel rondthout beschadight. De poorten tot Duinkerke 3 dagen geslooten geweest en brieven geopent. Konnen geen particulariteyten vernemen. Notificatie.

Rompf, 16 Junij, Parijs. Dat de Franschen haar niet veel te roemen hebben van den slagh. Spreeken met lof van De Ruyter en Tromp; dat een opperhooft — D'Estrée, geseit hadde — dat geerne een soo groote conduite met sijn leven soude willen koopen. Dat Soissons aan de suppressie van het water ooverleden is by Turenne. Relatie van de Franschen. Dat de Fransche branders confusie gemaakt hebben. Dat de Fransche capiteins wel gedaan hebben, maar wat te p (!). De capitein van de Conquerant doodt, veel voluntairen doodt. Marquis Grancey gequetst. Engelsche 5 capiteins verlooren. Hamilton een been verlooren. Staaten-vloot 103 à 104 seilen, 60 groote. Dat de Prins van Condé oordeelt, dat niet te doen is ter oorsaake van het water, en soude gaarn op een ander (post) wesen. Dat de Coning de Coninginne eerder sal sien als wel gedaght hadt [1]).

Saterdagh 15 Julij. *Amsterdam* securiteit Hollandt - - - - [2]).
Woensdagh 19 Julij. *Rappport* Beverning - - - - [3]).
Donderdagh 27 Julij. *Rapport* vredehandeling [4]).
Rotterdam: of men (in) de plaatsen, die wy sullen over-

---

1) Van 20 Juni tot 12 Juli 1673 waren de Staten uiteen.

2) Zie Res. Holl. 15 Juli 1673, blz. 28, en cf. Wagenaar XIV, blz. 271.

3) Zie Secr. Res. Holl. 19 Juli 1673, blz. 332 vlg., en cf. Wagenaar, XIV, blz. 258.

4) Cf. id. 27 Juli 1673, blz. 340 vlg., en Wagenaar, t. a. p.

geven aan Spaignen om gewisselt te werden, geen vryheit van religie behoort te bedingen?

Edelen: conform.

2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19: ut supra [1]).

Dinsdagh 8 Augusti. *Rapport* Brouwer, Boreel etc. [2]). Schans aan de Goudsche sluys gereet, kleyne Wierick in postuyr van defentie, maar de grondt te laagh en het water in de baracken en veel sieken; 162 baracken van steen. Sterreschans volkomentlijk mede opgemaakt, doch de grondt mede te laagh. De baracken niet ten vollen gereet. Tot Oudewater alles in ordre en van goede defentie. Op het Woerdsche Verlaat alles in ordre en volkomen voorsien, uytgesondert eenige baracken en wat geschut. Het water overal hoogh door de breuke in de Lekkedijk; dat de Mykade perykel loopt. Op de Goudsche sluys 3 compagniën, 197 man, slecht gekleet en gewapent, en 2 uytgemonstert. Swammerdam Ittersum (met) 72 man. Wiricken, 4 soldaten mortepaay en sargeant ontsnapt, capitein De Cour [3]), regimenten Tuars en Voorst t'samen 1041; Touars eyscht nogh 18 stukken; comstapels geen betaalinge. Tot Gouverwel een mortepaay by de major. De Wiricken en Sterreschans op te hoogen en de Sterreschans straten, rontom de baracken gooten te leggen. Ymant surrogeren in plaats van Van Campen. Wiricken-dijkje dient wel voorsien; eyscht 1400 bultsacken, een redut aan het Nieukooper-verlaat en de Myde met 60 man, by raeminge 2500 of 3000 gulden. Capiteinssonen op de rolle passeren.

's Landts vloot [4]). Dat 's landts vloot voor de wal is; wordt gevraeght, of de leden ook eenige consideratie heb-

---

1) Dit bij Brandt in margine. De nummers geven de steden aan naar den rang, waarin ze in de vergadering hun advies uitbrengen.

2) Cf. Res. Holl. 8 Aug. 1673, blz. 64, en Wagenaar, XIV, blz. 271.

3) Een kapitein De Cour heb ik niet kunnen vinden in de officierslijsten; is misschien te lezen: Coene of Cocq, beide kapitein, genoemd bij Van Sypesteyn en De Bordes, t. a. p., I, blz. 86?

4) Cf. Res. Holl. 8 Aug. 1673, blz. 63.

ben om den admirael De Ruiter te begroeten en te vraegen, of hem iets gebreekt. Commissarissen Moleschot, Hop en Van Veen.

Ruiter, 7 Provinciën, tusschen Wielingen en de Maes, den 7en Augusti 1673 [1]). Dat Monterey ordre gestelt heeft tot be(talinge). Den 5en en 6en de Hartogh van Villa-Hermosa en veel groote heeren aen boort geweest. Die morgen uit de galjoots (vernomen), dat de vyandt 3 mylen van de wal te Egmondt. Geresolveert aenstondts seil te maeken en dicht voorby Scheveningen loopen.

Nota. Hop de commissie aen De Ruiter afgeleit en voorts siek geworden; des Sondaghs den 13en Augusti naer Amsterdam vertrokken [2]).

Woensdagh 22 November [3]). *Request.* Carel de la Lande, woonende tot Naarden, by de crijghsraadt gecondemneert te sijn een traiter, in een amende van 60.000 gulden en eeuwige gevankenis, versoekt voor het Hof ter recht gestelt te mogen werden.

Edelen: dat niet geëxcipieert heeft. Dat sich geadresseert heeft aan den hoogen crijghsraadt Souden 't versoek afslaan.

Dordt: nader examineren, zonder de saak op te houden.

Haarlem, Delft } ut supra.

Leyden: aan commissarisen, en dat niet behoeven te excipieren.

Amsterdam, Gouda } ut supra.

Rotterdam en alle de vordre leden: ut supra.

Conclusum: in handen van commissarissen, alvoren

---

1) Cf. Res. Holl. 8 Aug. 1673, blz. 63, en Brandt, Leven van de Ruiter, blz. 844.

2) De vergadering eindigde 26 Aug.

3) Deze vergadering der Staten begon op 22 Nov. Van de vorige (van 13 Sept.—27 October) komt bij Brandt niets voor.

gestelt aan de crijgsraadt om bericht, en middelerwyle surcheantie.

Donderdagh 23 November. *Delft* verlaeten vroetschap - - - - [1]).

Vrijdagh 24 November. *Staaten* van Uitrecht, $\frac{12}{22}$ November - - - - [2]).

Edelen: op den eedt van secretesse. Dat men commissarissen uit de Generaliteit naer Uitrecht behoort te senden, die alle vergadering in de politie doen stil staen. De Prins van Oranje kennis te geven. Met d'andre provinciën concerteren. Alle tumulten weren. Informeren op de finantie, wat gecontribueert hebben voor en nae aen [3]) de Franschen. Dat men daerna met Gelderlandt en Overijssel ook sal moeten spreeken. Dat de provincie van Hollandt geënclaveert is en dienthalven ordre gestelt moet worden. De missive van Uitrecht seponeren.

Secreet - - - - [4]).

Bommel. Dat regenten sijn, die 14 dagen te vooren geaccordeert waren. De gemeynte gaande geweest en de sleutels van de finantie in handen van de Graaf van Hoorn. Aan de Prins geschreven om de magistraat te bestellen. Gecomitteerde aan de Raadt van Staate om de fortificatën te besorgen. Dat voorgeslagen is Bommel in de Hollandtsche besettinge te nemen. Dat de Raadt van Staate geen middelen heeft om de fortificatiën te onderhouden en aan Hollandt sullen moeten laaten. Gelderssche dorpen [5]) onder de verpachtinge van Gornichem te brengen.

---

1) Zie Res. Holl. 23 Nov. 1673, blz. 24.

2) Korte inhoud van het schrijven der Staten van Utrecht, geteekend S. van Ewijk; zie het uitvoeriger in Secr. Res. Holl. 24 Nov. 1673, blz. 390.

3) Bij Brandt staan „nae" en „aen" boven elkander.

4) Dit besluit vindt men Secr. Res. Holl., t. a. p. Naast de daar opgegeven Gecommitteerden naar Utrecht Castricum en Fagel noemt Brandt ook nog: Van Der Tocht.

5) Dit laatste bij Brandt als kantteekening.

30 November. *Missive* van Koning van Engeland, 7 November - - - - [1]).

1° *Punt* van beschryving, familiegeldt.

Amsterdam: noch ongereedt.

Alkmaer: sullen 't advys van Amsterdam laeten voorgaen.

Enkhuisen: persisteren by haer voorgaende advys en difficulteiten sonder hoop te geven.

Monnikendam: dat eerst het advys van de voorsittende leden (sullen afwachten).

Purmereind: persisteren by haer difficulteit.

Opgehouden - - - - [2]).

Raedtpensionaris rapport Uitrecht. Dat Saturdaghavondt daar gekomen sijn. Dat Zondagh de borgemeesteren en vroetschappen van Utrecht in de Staten-Kamer bescheyden en gecompareert sijn 29 vroetschappen. De last van Haar Hoog Mogende voorgedragen. Hebben versocht malkander te spreeken, dat gedeclineert is, maar versocht, dat stil wilden staan met de functiën van haar ampten. 's Maandaghs de geëligeerden ontboden; Schadé, Someren en Rossum gecompareert, d'andere absent; hebben aangenomen te supersederen. De magistraaten van Amersfoort hebben mede aangenomen stil te staan. Dat den ontfanger van de middelen by provisie gequalificeert hebben tot den ontfangh. Van gelyken den ontfanger en den schout van Der Engh [3]) en één van de secretarissen van het gerecht en één van de politie. Dat de gemeene middelen ten platten lande niet geheven sijn geweest, zoolang onder de Franschen sijn geweest. Dat ordre gegeven is aan de Gecommitteerde Raden om de verpachtinge te

---

1) Deze brief is gedrukt bij Valkenier, II, blz. 758 vlg.; cf. Res. Holl. 30 Nov. 1673, blz. 29, en Wagenaar, XIV, blz. 296.

2) Zie Res. Holl. 30 Nov. 1673, blz. 24, en cf. hiervóór, blz. 244.

3) Bedoeld is Jonkheer Frederik Ruysch, heer van de ridderhofstede Den Engh, die hoofdschout van Utrecht was van 1659—1677. De namen der verder in den tekst vermelde ambtenaren zijn te vinden bij Valckenier, t. a. p., II, blz. 950. De inlichting over van Den Engh dank ik aan de welwillendheid van Mr. S. Muller Fz.

doen. Dat ordre gestelt moet worden op de crimineele jurisdictie over de Stightsche landen, ten minsten by provisie. Dat de gemeynte in het Stight seer ingenomen is tegen de Regeeringe. Dat de civile justitie by de dorpen is. Dat de Gedeputeerden besich sijn met het ondersoek van de finantie en reekeningen van de conventuale goederen. Dat de kerck van gelyken tegen de regenten is. Dat aan de absente regenten geschreven is de intentie van de Staat, met ordre om te rescriberen. Dat de Gedeputeerden een brief geopent hebben, geschreven aan de Staaten van Utrecht, den 21^{en} dito, van de ostagiers. Sijn van Arnhem naar Hees gebracht. Dat ook bekomen hebben het accoordt, met Roobert gemaekt, den 29^{en} dito. Sullen betalen 450.000 gulden, 250.(000) contant, 1(00.000) vóór December, 50.(000) vóór den laasten Februarij. Dat het accoordt den 8^{en} October mede voldaan moet worden. Dat 2000 malder haver tot Nimmegen moeten leveren. Voorts een generale amnestie. Dat de houwelycken, voor den priester gecontracteert, bestendigh sullen sijn. Dat de Catholyke religie tot Utrecht geoeffent sal werden gelijk tot Amsterdam. Dat 20 perzoonen tot ostagiers sullen dienen. Dat de Franschen aan de fortificatiën en sluysen en dyken geen schade sullen doen. 60.000 en 2000 mallers haver vóór October; 400.000 gulden van het laatste accoordt, soo in promtis betaalt kan worden. Dat ordre gestelt moet worden op het geldt, hetsy by quotisatie of andersins. Soude nogh 350.000 gulden betaalt moeten werden vóór den 15^{en} December, en 2000 malder kooren.

Woensdagh 13 December. *Leyden.* Gedeputeerden van het synodus sijn by burgemeesteren geweest, versoekende - - - - [1]).

Donderdagh 14 December. *Op* de missive van den 23^{en} November van die van Delft [2]) noopende d'admissie van

---

1) Het verzoek is te vinden in Res. Holl. 13 Dec. 1673, blz. 54.

2) Cf. Res. Holl. 14 Dec. 1673, blz. 55, en cf. hiervóór, blz. 400. Bontemantel, die deze aanteekening ook heeft, voegt er de volgende

de verlaeten heeren om sich daernaer te reguleren. Dat het misnoegen van de gemeente tegens de regenten verleden jaer ontstaen is. Hadde wel gewenscht, dat een betere overeenkoominge was geweest tusschen regenten en gemeente. De regeering in bekommerlyke tijdt is een last en geen beneficie. Dat tot naerder ordre van de Staeten buiten gehouden behooren te worden om geen nieuwe onlusten te verwecken.

Vrijdagh 22 December. *Missive* Prins van Oranje, 13 December, in Den Haege - - - - [1]).

Edelen: conform de dispositie van de missive.

Leyden: aen Sijn Hoogheit te representeren.

Amsterdam: ut supra, met surcheantie.

Gouda: sal laeden op de schouderen van Sijn Hoogheyt.

Gorkum: met Leyden en Amsterdam.

Briel, Alckmaer, Hoorn, Monnikendam, Medenblik, Purmereynd } ut supra.

[Nota. Dit stelt de heer Hop onder de remarquable resolutiën onder desen tytel: *Executie tegens de dispositie van de Staaten*] [2]).

---

kantteekening bij: „14 December 1679. Op de messive van Sijn Hoochyt en recommandatie als Berestyn, Beyers, Van De Wel en Van Der Dussen toegestaen aen Delft in de vroetschap weder te mogen herstellen". Cf. hierover het artikel van Mr. J. Soutendam, „Aanteekeningen, getrokken uit de particuliere notulen van twee XL Raden van Delft, — 1675—1753", in Fruin's Bijdr., 3de Reeks, deel V, blz. 348 vlg. De namen van de in de vroedschap te herstellen personen worden daar eenigszins anders vermeld: in plaats van Beyers wordt Van Blooys genoemd (blz. 369). — Cf. over deze zaak ook Wagenaar, XIV, blz. 196, en Bontemantel (ed. Kernkamp), I, blz. CXXXIV.

1) Korte inhoud; zie Res. Holl. 22 Dec. 1673, blz. 90, en cf. hiervóór, blz. 399, op „Request Carel de la Lande".

2) Haken en onderstreeping (resp. cursiveering) zijn van Brandt.

5 December 1673.

Familiegeldt [1]).

Dinsdagh 5 December. *Missive* van de stadt Amsterdam, dato 4 December 1673 [2]). [By condescendance toestaan, dat conclusie genomen wordt op het consent voor $^1/_4$ jaars sonder in consequentie te treden. Dat diegeene, die in de cohieren staan van de 200e penning, sooveel sullen betalen als haar reël en persooneel bedraaght sonder verder taxatie. De afdoleringe te doen op den eedt. De 200e penning van de vaste tractementen]. De emolumenten op den 20en penning, onseekere winsten den 40en penning; doleren op den eedt, 4 jaaren retro reekenen. [Steden] niet gehouden tot verantwoordinge van de cohieren. [By provisie een goed gedeelte van de penningen ongeaffecteert te laaten]. Nopende de executie borgemeesteren niet verder gehouden als best te doen, latende etc.

Alkmaer: persisteert [3]).

Hoorn: sal overstappen.

Enkhuysen: persisteert.

Monnikedam: niet singuliers.

Purmerendt: met Amsterdam.

Commissarissen met Gecommitteerde Raden van beyde quartieren.

Besoigne familiegeldt.

Missive Amsterdam - - - - [4]).

Gecommitteerde Raden (van) beyde quartieren oordee-

---

1) Cf. hiervóór, blz. 401. De hierover in de maand December gehouden deliberatiën voegt Brandt onder één hoofd samen; ofschoon de chronologie daardoor eenigszins in de war is geraakt, meende ik mij aan zijn voorbeeld te moeten houden; ik heb het aan het eind van 1673 geplaatst.

2) Cf. Res. Holl. 5 Dec. 1673, blz. 39. Dezen brief heeft Brandt tweemaal in excerpt n.l. op de hier aangegeven plaats en bij het hierbeneden te noemen besoigne; ik heb van beide excerpten één gemaakt; wat uit het laatste excerpt van Brandt is genomen, staat hier tusschen [].

3) Deze deliberatie geeft Brandt in margine.

4) Zie hierboven, noot 2.

len, dat (men) van deese saak behoort een afkomst te maaken. Dat er gelt moet sijn tot verval van den staat van oorlogh en extraordinaris equipage. Dat uit de rentieren [1]) alleen niet gevonden kan worden. Sijn van advys, dat die op de cohieren bekent sijn, $^1/_4$ part van vijfmaal de 200e penning by provisie hooren te betalen. Dat alle, die betaalt hebben aan huysen, landen, renten en obligatie, op de selve voet. Dat men menschen op de cohieren nieuwelijk moet brengen, die daar niet op staan. Alle amptluyden en die neering doen op het familiegeldt stellen, maar niet diegeene, die geen vaste stijl hebben, maar 200e penning betalen. Familiegeldt niet excederen de 200e penning, 20e part of $^1/_5$ part. Ampten van gelyken $^1/_4$ van .....[2]) 200e penning. Dat het but is, dat diegeene, die in het familiegeldt gestelt wordt, niet minder moet dragen als de 200e penning. Dat men het reël overal moet betalen gelijk tegenwoordigh. Dat (men) de proportie van de winst moet reekenen in 6 jaaren. Sijn oversulks van advys: 1. Dat die in de cohieren van de 200e penning bekent staan, sullen betaalen oover reël en persooneel, sooals dit loopende jaar, $^1/_4$ part van vijfmaal 200e penning [3]). 2. Dat diegeene, die op de cohieren niet bekent sijn, daarop gebraght moet worden en betalen in voegen als vooren over reël en persooneel. 3. Een familiegeldt oover ampten en winnen tegen 25 percento. 4. Dat de overslagh en proportie van de winst moet

---

1) Rentieren moet hier ongeveer hetzelfde beteekenen als renteniers, hierna, blz. 407; cf. Bontemantel, II, 438, waar het woord in een eenigszins engere beteekenis gebruikt wordt.

2) Vul in: vijfmaal.

3) Brandt heeft hierbij als kantteekening: „Gecommitteerde Raden souden by provisie stellen op $^1/_4$ van 4 200e penningen en sulks tot het beloop voor dees tijdt van een 200e penning". Waarschijnlijk wil dit zeggen, dat één der colleges van Gecommitteerde Raden het voorstel wil, zooals het in den tekst luidt, terwijl het andere meer voelde voor het in de kantteekening gezegde; dat er verschil van meening was tusschen de beide colleges, blijkt ook hierna, blz. 408

5 December 1673.

gereekent worden op ses jaar retro. 5. Steden ongehouden tot verantwoordinge van de cohieren. 6. Penningen affecteren tot de lasten van den staat van oorlogh en extraordinaris equipagie.

Edelen: met het advys van de Gecommitteerde Raden.

Dordrecht: dat dese voorslagh devieert van de eerste intentie. Dat vóór desen geseyt hebben, dat de betalingh van de 200e penning op 't reël was een pure onmogelijkheit. Dat daarom een familiegeldt uitgevonden is tot het beloop van $^2/_8$ van de 200e penning; dat daarnaa op $^1/_4$ jaars genomen is tot het beloop van een 200en penning. Nu wordt gesprooken van $^1/_4$ in vijfmaal de 200e penning. Sullen voor haar particulier refereren. Maar bedroeft haar, dat men de saake soo verdraayt en soo dupeert. Sijn gepersuadeert, dat er geldt moet sijn, en, soo al de leden haar conformeren, sullen haar ook conformeren met Gecommitteerde Raden. Sullen haar best doen om haar principalen smaakelijk te maaken.

Van De Graaf: dat de coopluiden, die juweelen, coopmanschappen en gelt hebben, haar staat behooren bloot te leggen.

Haarlem: hadden gewenscht, dat dese saake met onderlingh contentement ingeschikt hadt konnen worden en dat Amsterdam sich het concept hadt laten welgevallen. Dat haar altijdt indifferent hebben gethoont. Dat niet alieen sijn van het advys van de Gecommitteerde Raden. Oordeelen, dat geen 4 maal 200e penning in een jaar sullen konnen toestaan, maar meynden, dat het familiegeldt de andere ontlast soude hebben. Met Gecommitteerde Raden, mits uyterlijck maar tweemaal van het jaar te heffen of anders mesnage op de staat van oorlogh en voorgaande consenten vigoureus te innen.

Delft: dat men in plaats van familiegeldt soekt te introduceren een odieus middel van 200en penning. Hadden haar ingebeeldt, dat de kleyne gemeente de vermogende ontlast souden hebben. Dat in de 200e penning een puyre onmogelijkheit vinden. Sullen rapporteren, doch sijn voor haar particulier niet gepersuadeert. Dat

de vaste goederen en obligatiën door de betalinge van de 200e penning hoe langer hoe meer in discredit vervallen. Hooren by het familiegeldt te blyven.

Leyden: dat het eerste principium is geweest de egaliteit. Daarnaar het credit van 't landt. Dat nu afgeleyt worden van de eerste deliberatie. Dat de reële belastinge een groote inegaliteit maakt, omdat andre, die geen vaste goederen possideren, van haar gelden of coopmanschappen niet betalen. Dat de vaste goederen en obligatiën door de 200e penning dapper gedepretieert worden. Dat het familiegeldt een egaliteyt in de lasten en credit aan 't landt soude geven. Dat dit concept haar niet bevalt, doch sullen refereren. De staat van oorlogh noch eens te revideren en mesnage te betraghten.

Amsterdam: het gantsche middel declineren; andersints met Gecommitteerde Raden, mits d'onseekere winsten stellende op de 40e penning en reckenende 4 jaaren retro.

Gouda: dat door het familiegeldt het credit van 't landt gesterkt en (door) de 200e penning met affectatie geruineert wordt. Dat de 200e penning ondragelijk is. Dat men in plaats van het familiegeldt het werk in verwarringe soekt te brengen. Dat men van 't eene point op het ander niet moet vervallen. Dat het minderdeel van de leden het meerderdeel behoort te volgen. Dat in eeuwigheit niet sullen consenteren in een 200en penning met affectatie, omdat de landen daarontrent geïnundeert sijn.

Rotterdam: dat Amsterdam een soort van luyden soekt te eximeren, die op geen thiende van haar goedt gestelt sijn. Dat wel hadden mogen lyden, dat by het familiegeldt hadt gebleven. Anders met Gecommitteerde Raden. Dat men ook moet besoigneren op mesnage.

Alkmaar: dat Amsterdam klaar thoont, dat sy daarop uit is om de coopluyden te verschoonen en renteniers te belasten. Dat liever gesien hadden, dat Amsterdam het familiegeldt hadden geconsenteert als dese verandering ingebracht. Dat het werk daardoor in verwyderinge vervalt. Sullen het advys en 't geen geconcludeert sal worden moeten oovernemen om te rapporteren.

5—7 December 1673.

Hoorn: met het advys van Gecommitteerde Raden.

Enchuysen: oordeelen, dat de voorslagh van commissarissen beeter soude wesen als het familiegeldt.

Gecommitteerde Raden: vinden het werk hoe langer hoe perplexer en die van 't Zuider-quartier discreperen van het Noorder-quartier. Dat die van 't Zuider-quartier by het familiegeldt souden blyven en Amsterdam tegemoet gaan in de jaaren van de winninge retro te reekenen en geen staten te exhiberen. Souden geen 200^{en} penning met affectatie toestaan om het discredit en deterioratie. Die van het Noorder-quartier sijn van ander advys, en dat men hoort te persisteren by het eerste uitgebraghte advys. Dat de meeste penningen best voor 't landt is. Dat het discredit komt uit de toestandt van 't landt en niet van de 200^{e} penning. Dat by betalinge van 't reël minst gefraudeert sal konnen werden.

Edelen: dat er redenen aan beyde de syden sijn, doch die van het Zuyder-quartier de besten.

Dordrecht
Haarlem
Delft
Leyden
} met de Ridderschap.

Amsterdam: persisteert.

Gouda
Rotterdam
} met de Edelen.

Alkmaar: sullen haar niet formaliseren voor haar particulier, maar oovernemen.

Hoorn: met het advys van 't Noorder-quartier.

Enkhuysen: dat men by het eerste advys van de Gecommitteerde Raden van beyde quartieren behoort te blyven.

Conclusie: met de pluraliteit.

Donderdagh 7 December 1673. *Rapport* familiegelt [1]). Dat de Gecommitteerde Raden van 't Suyder-quartier tegen dat van het Noorder-quartier. De leden vervallen in discre-

---

1) Cf. Res. Holl. 7 Dec. 1673, blz. 41 vlg.

pantie. Eerst geadviseert voor het temperament van Amsterdam en daarnaa te persisteren by het laatste advys op 't familiegeldt, met reductie van 8 jaar op 6 jaaren, en dat de winkeliers en anderen geen staat souden hebben over te leggen.

Familiegeldt.

Edelen: sullen maar particulier adviseren, onverwankelijk [1]) het goetvinden van de ordre. Datter groote discrepantie is. Dat van advys sijn, dat het best soude wesen volgens het eerste advys van Gecommitteerde Raden een 200e penning gelijk als laatst is geheven. Die op 't cohier niet gebracht sijn, daarop brengen. De ampten, een vast tractement hebbende, te quotiseren op de 200e penning. Dat ten reguard van emolumenten, neeringen en handtwerken een familiegeldt geïntroduceert hoort te werden, niet excederende een 20ste deel van 't geen jaarlijks sal komen te bedragen. Te reekenen 6 jaar door malkanderen. Geen staat exhiberen, maar met eede te verklaaren. Steden niet beswaren met de verantwoordinge. Dat naamaals in geen consequentie sal gebracht worden, als buyten dese ongelegentheit sijn, als met eenparicheit van stemmen.

Dordrecht: moet persisteren by de last van geen 200e penning op 't reëel in te willigen als sijnde ruineus. Souden dienvolgende declineren en het familiegelt niet verder toestaan als op de eerste voet. Sal eevenwel rapporteren de consideratiën van de Edelen en andere leden.

Haarlem: souden gaarn sien, dat het werck op d'een of d'andre wyse te conclusie gebracht moght worden;

---

1) Dit moet hier beteekenen: behoudens; het woord is mij niet van elders bekend; in het Mned. Wdb. komt wel voor onverwandelijk = onveranderlijk, wat hier ook bedoeld kan zijn; de Edelen willen in elk geval zeggen, dat zij slechts hun particulier advies zullen uitbrengen, zonder dat het advies van de orde daarom veranderd behoeft te worden: de orde behoudt zich dus haar advies voor. De zin zelf schijnt aan te wijzen, dat niet alle leden aanwezig waren of dat het lid der edelen nog niet tot een besluit gekomen was.

7 December 1673.

alhoewel dapper geïnteresseert sijn, sullen haar niet formaliseren.

Delft: hadden wel gewenscht, dat men niet gedevieert had van het familiegeldt. Dat noodigh is een eyndt van de saaken te maaken en, alhoewel niet gelast sijn op de 200e penning, sullen refereren.

Leyden: dat verscheyde difficulteiten gevonden hebben in het familiegeldt; evenwel geresolveert liever dat als een 200e penning op de voet, als dit loopende jaar. Dat de 200e penning met affectatie niet mogelijk is. Slaan voor by provisie een simple 200e penning persooneel met verantwoordinge van de cohieren van 1654. Dat de corpora door de schattinge gedeterioreert werden. Dat de ryke luyden daardoor te swaar gedrukt sullen worden. Dat de arme luyden, die huyssiens hebben, geen 200e penning boven de verpondinge konnen dragen. De weesmeesteren hebben de gelden op hypotheken gegeven, daar de weesen voor betaalen moeten, en het capitaal niet konnen opeysschen. Elk soekt sijn eygen ingesetenen te verschoonen. De professoren sijn $^3/_4$ jaars ten achteren en geen apparentie van geldt uit de goederen der Universiteit te vinden, soo de 200e penning geïntroduceert wordt. Dat geen apparentie ter weereldt is, dat Leyden sich met het advys van de Ridderschap sal conformieren. Dat de obligatiën en het landt in discredit gebracht sullen worden.

Amsterdam: persisteert by de ordre van de heeren burgemeesteren, in een missive begrepen [1]).

Gouda: dat alle voorstellen blindelings geconsenteert hebben op het familiegeldt. Dat oordeelen, dat 200e penning met affectatie ondragelijk is. Dat de landen daarontrent geïnundeert sijn en de molens afgebrandt. Sullen evenwel de advysen van de leden rapporteren.

Rotterdam: dat in het advys van Amsterdam ongelijkheit resideert, omdat de coopluiden geëxcuseert werden. Dat Leyden en Gouda op de persooneele tauxatie willen

---

1) Zie hiervóór, blz. 404.

gaan, opdat weinich belast sijn. Souden het familiegeldt prefereren, maar, om een eynde te maaken, haar conformeren met de Ridderschap, dogh verstaan niet, dat men nu sal vaststellen, dat nooit onder 200e penning met affectatie gegeven sal worden. Dat men de lasten gelijk en egaal moet dragen.

Gornichem: soude het familiegeldt geamplecteert hebben, maar sijn op de laatste voorslagh niet gelast. Sullen rapporteeren.

Schiedam: dat door de laatste voorslagh van de wegh afgebraght worden. Souden het familiegeldt prefereren en versoeken de leden van het ander af te sien.

Schoonhoven: sullen haar niet formaliseren.

Briel: dat de 200e penning in Den Briel met affectatie niet practicabel is.

Alkmaar: konnen op dit subject niet adviseren, maar versoeken de brief van Amsterdam en sullen alles rapporteren.

Hoorn: hebben altijdt tegen het familiegeldt aangesien, maar souden haar evenwel gevoeght hebben. Sullen nu het advys van de Ridderschap rapporteren.

Enkhuysen: dat op de 200e penning niet gelast sijn, maar wel om het familiegelt te excuseren. Sullen rapporteren.

Edam: dat gelast is de consideratiën van de leden te hooren, en sal mitsdien rapporteren en gelooft, dat de laatste voorslagh de aannemelijkste is.

Monnikkedam: sullen de laatste voorslagh rapporteren.

Medenblik: dat in het familiegeldt geconsenteert souden hebben. Sullen nu den voorslagh rapporteren, alhoewel liever een 200e of 100e penning souden inwilligen op den ouden voet.

Purmereynd: sullen rapporteren.

Conclusum: dat het advys van de Ridderschap in geschrifte geredigeert en aan de leden ter handt gestelt sal worden, om sich aanstaande Donderdagh daarop te verklaren.

Woensdagh 13 December. *Familiegeldt.*

Edelen: souden het eerste advys, dat aan de leden

13 December 1673.

toegesonden is, met de punten van beschryvinge voor het beste houden, maar by inschikkinge en by provisie het laatste concept tot conclusie laaten gaan.

Dordrecht: dat haar principalen, het laatste concept ontfangen hebbende, goedtgevonden hebben te persisteren by haar eerste advysen op point van beschryvinge. Oordeelen het middel van de 200e penning onmogelijk en ondragelijk.

Haarlem: souden haar conformeren met het laatste concept voor 1/4 jaars, omdat de tijdt verloopen is, maar het 1/4 jaars de gedaghten van hetselve middel af te wenden en te gaan op het eerste advys, nevens de punten van beschryvinge overgesonden.

Delft: dat de saake wel geëxamineert hebbende, persisteren by haar voorgaande advys, daaronder meyssiens en kneghts.

Leyden: hebben het laatste concept gecommuniceert en de redenen voor en tegen gerapporteert, waarop geresolveert hebben in geschrifte te representeren, dat het voorszeide concept niet konnen aanneemen om redenen, by de voorszeide resolutie gededuceert. Souden evenwel het eerst geprojecteerde familiegeldt inwilligen.

Amsterdam: hebben geinfereert de middelen van voorgaande resolutie en missive om het familiegeldt te declineeren ende dienonvermindert genegentheit getoont, om op de voet van de resolutiën van de vroetschap de conclusie aan te sien.

Gouda: dat nadeligh is voor XLe, XXe penning, custingen, schoon dat het capitaal te niet gaat. Dat de landen ontrent Der Goude onder water leggen en weder opnieuw toegemaakt sullen worden. Sijn gelast het laatste project te difficulteren en het eerste project van het familiegelt te amplecteren. Dat die in 't reëel betaalt hebben, voor 1/3 ontlast hooren te worden en de coopluyden en winkeliers, die nooit betaalt hebben, daartegen belast. Souden evenwel by deesen noot de 200e penning met affectatie consenteren, mits dat alle persoonen, coopluyden en winkeliers, niemant uytgesondert, behooren te dragen.

Dat de coopluyden alsoo wel konnen doleren als andre winkeliers.

Rotterdam: dat alle egale middelen hebben geconsenteert en op die voet het familiegeldt ingewilligt. Dat het laatste advys meer en meer devieert tot ongelijkheit. Souden haar niettemin konnen conformeren met het concept-conciliatoir.

Gornichem: met het familiegeldt, doch de onsekere winsten op half sooveel als de emolumenten. Dat d'inwoners van Gorkum geen geldt hebben en op haar landen niet konnen negotieren. Doch zouden noch een(maal) de 200e penning met affectatie konnen toestaan, mits dat het familiegeldt daarbeneffens vastgestelt werde.

Schiedam: het laatste concept niet aanneementlijk, maar houden het eerste het beste, doch souden het tweede niet konnen aanneemen.

Schoonhoven: met de leden, die het tweede concept souden amplecteren.

Briele: met het familiegeldt en niet met het laatste concept.

Alkmaar: dat elk sijn sentiment op het beste soekt op te schicken. Souden het laatste concept amplecteren, doch sonder doleantie.

Hoorn: hebben 't eerste advys ondoenlijk geoordeelt; souden het tweede advys-conciliatoir geamplecteert hebben. Accepteren ook het laatste concept, doch geen doleantie ontrent de verpondinge.

Enkhuysen: hebben altijdt geoordeelt, dat het familiegeldt niet practicabel soude wesen en het landt daardoor gebracht worden in de uiterste perplexiteit. Souden de 200e penning met affectatie inwilligen en voorts volgens het laatste concept, doch gelooven niet, dat het familiegeldt practicabel is. Oordeelen, dat ten reguard van de onseekere winsten met discretie en sonder eedt geprocedeert hoort te werden.

Edam: souden het laatste concept per omnia et in omnibus amplecteren.

Monnikedam: ut supra.

13 December 1673.

Medenblik: consenteren in de 200e penning als vóór desen.

Purmereynd: met het laatste concept, doch geen doleantie ontrent de verpondingen.

Raadpensionaris: dat niet verwacht hadt, dat meer discrepantie gevonden geweest soude hebben. Dat niet meer weet te seggen, maar de leden moeten sien, hoe dat de saake sal afloopen. Dat iemandt anders sal moeten komen, die seggen kan, hoe het moet gaan. Soo de leden begeren, dat men quovis modo vreede maakt, konnen haar geldt houden.

Edelen: souden haar by provisie met het concept conformeren.

Dordrecht: soo de leden daartoe te disponeren sijn, dat een 200e penning geconsenteert werdt, mits over 3 maanden het familiegeldt geintroduceert sal werden en interim de cohieren gemaakt, souden haar laaten permoveren; anders persisteren.

Haarlem: met het laatste concept.

Delft: met Dordrecht.

Leyden: hebben haar last geuyt en missive overgegeven, daarby moeten persisteren, doch souden voor een interim toestaan een 200en penning als 1672.

Amsterdam: persisteren by haar last.

Gouda: dat men de saake hoort in te schikken en dat men een 200e penning met affectatie soude konnen toestaan met een familiegeldt oover alle soorten van menschen en sulks soowel coopluiden als andere. Andersints souden haar voegen met het voorstel van Dordrecht.

Rotterdam: met Dordrecht.

Gornichem: ut supra.

Schiedam: het familiegeldt en interim een persoonele 200e penning.

Schoonhoven: of niet best soude wesen den Prins van Orange en de Gecommitteerde Raden van beyde de quartieren met de Raadpensionaris te versoeken een conceptconciliatoir te maaken?

Briele: een familiegeldt off pro interim een 200e penning volgens cohier van 1654.

Alkmaar en volgende leden: op het laatste concept.

Medenblik: by eenparicheit, met het laatste concept.

Raadpensionaris: dat men het laatste concept tot conclusie soude brengen, soo het leidt. Voorts procederen tot het formeren van een cohier van familiegeldt. Dat men voorts een cohier van familiegeldt soude prepareren, gaande oover de middelen en niet oover de neeringen en hanteeringen, maar puyr persooneel; daarvan een concept op papier te brengen.

Donderdagh 14 December. *Familiegeldt.*

Hoogheit: dat hem leedt is, dat in een saake van soo groote importantie sulke discrepantie is. Versoekt, dat dese sessie geconcludeert magh worden om de Staat buyten confusie te houden. Soude het familiegeldt geprefereert hebben vóór de 200^{e} penningh. Versoekt, dat de leden haar tegenwoordigh op het naarder concept gelieven te verklaaren. Dat alrede rapporten genoegh sijn gedaan en dat een eynde en afkomst van de saake gemaakt behoort te worden.

Gornichem: sijn gelast haar te gedraagen tot het advys van Sijn Hoogheit.

Schoonhoven: ut supra.

Hoogheit: Leyden en Dordrecht aan d'eene syde en Amsterdam en Enkhuysen aan d'andre syde werden versoght de saake te laaten gaan tot conclusie op het laatste concept, soo het leyt. Dat onverantwoordelijk is, dat dit werk soo lange duurt. Dat de leden houden haar vrye deliberatie op het familiegelt. Dat Sijn Hoogheit in sijn gemoedt oovertuyght is op sijn eed en conscientie en, al soude hy dadelijk sterven, dat de Gedeputeerden van Amsterdam de conclusie wel konnen laaten gaan. Dat de ophoudinge alleen dient om andere leden irresoluit te maken en de conclusie te beletten.

Edelen: dat rechtuyt moeten seggen, dat niet konnen aanneemen de protestatie, dat men het landt wil bysprингen en geen formaliteit wil passeren. Sullen op haar [1])

1) N.l. de leden, die nog bezwaren maken.

19—22 December 1673.

nader mandatum hebben. Dat even over sijn geweest en niet konnen sien, dat het nader oovergaan yets sal opereren. Dat de particuliere beseyndingh ondienstigh en schadelijk zoude sijn. Ondienstig, omdat borgemeesteren niet verder konnen komen; schadelijk ten aansien van de vyandt en gemeynte en tegens de missive, vóór desen afgesonden.

Edelen: versoeken de Gedeputeerden nochmaals oover te gaan. Dat maar een formaliteit is. Dat vóór deesen belooft is. Dat de consenten allenthalven vry blyven. Dat anders, alhoewel ondienstig en schadelijk, een besendinge gedecreteert sal moeten worden.

Dordrecht etc.: met de Ridderschap.

Medenblik: besendinge ondienstigh, maar Gedeputeerden ver [1]).

Conclusum: Gedeputeerden te versoeken oover te gaan of beseyndingen decreteeren.

Enkhuysen: versoekt mede over te gaan, omdat contrarie gelast sijn en beloven Vrydagh 's morgens weder hier te sijn.

Scheydinge off reces tot Vrydagh.

Vrydagh 22 December. *Familiegeldt* [2]).

Amsterdam } sullen om gevoeghswille de conclusie
Enchuysen } aansien.

Conclusum.

Amsterdam laat aanteikenen.

Edelen: versoeken, dat de aanteikeninge gelight magh worden. Dat de Edelen en inwoonders meer oorsaak sijn van het welvaren van het landt als de coopluyden, die het landt in quade tyden verlaaten. Dat de meeste oorlogen voor de koophandel aangenoomen werden en sulks by de coophandel gedraagen. Dat de winkelneringen en calandisen geldtwaardigh sijn. Dat dese landen by de coopmanschappen niet bestaan. Sullen evenwel de gecorrigeerde aanteikeninge aansien.

---

1) Lees: overgaan (?).
2) Cf. Res. Holl. 22 Dec. 1674, blz. 94 vlg.

22 December 1673—19 Januari 1674.

Dordrecht etc.: ut supra.

Leyden: versoekt, dat d'aanteikeningh gelight magh worden, of geven een andere aanteikeningh daartegens.

Dordrecht, Delft, Gouda, Gornichem, Schiedam, Schoonhoven, Briel: ut supra.

Conclusum: Amsterdam versoeken haar aanteykening te lichten.

Amsterdam: persisteert by d'aanteykeningh.

1674.

Vrijdagh 19 Januarij. *Raedtpensionaris* rapport Uitrecht. Dat op de lossinge van de ostagiers hebben gedelibereert: 1. Op de restanten, importerende meer dan een millioen, dat een slordige huyshoudingh maakt. Hebben ontrent 136.000 gulden bekomen. Dat de restanten geduurende het verblijf van de Fransche niet hebben derven vorderen. Dat de ontfangers, die gelast waren te negotieren, veel obligatiën aan haar vrienden hebben betaalt, dat wederom hebben moeten opbrengen. 2. Dat de ostagiers geverght is yder op eygen naam te negotieren 10.000 gulden, mits daarvoor krygende een obligatie tot laste van de provintiën. Dat Lodestein en Van Vliet yder 10.000 gulden hebben gefurneert en d'andere yder 2000 gulden. Dat aan Robert geschreven is, dat het geldt voor een groot gedeelte gereedt was en de rest in 't korte voldaan zoude worden, mits gerustheit gevende wegen de relaxatie van de ostagiers. (3). Dat de middelen verpaght sijn voor een half jaar, geëxcipieert de dorpen, die onder Hollandt verpaght worden. (4). Dat commissarissen de gelegentheit van de Grebbe hebben geinspecteert tot by Wageningen toe om een fort te leggen, doch geen schoordijk [1]) gevonden om het landt te konnen onder water setten. Dat geen gelegenheit beter hebben gevonden als op de bergh. Dat aan de Rense veenen [2]) by Emelink-

1) Cf. hiervóór blz 47, noot 2, en blz. 125.

2) Bedoeld is het Reenensveen bij Renswoude; zie Van Der Aa, Aardrijkskundig Wdb., i. v.

laden de onheilen, die daaruit ontstaan. Dat men malkander de waarheit moet seggen. Dat rondtuyt moeten seggen, dat de actiën van Amsterdam niet accorderen met de woorden. Versoeken noch, dat willen laaten gaan tot conclusie.

Hoogheit: dat burgemeester Van Beuningen d'eenige oorsaak is, dat dit groote werk werdt opgehouden, en dat sulks aan al de weereldt sal seggen, dat alleen sijn caprice is, en de Staat sal lyden en Beuningen ook, en daarop t'onvreede gescheyden [1]).

Conclusum.

Edelen: dat (het geschil) secreet gehouden moet worden, en de facile leden versocht hier te blyven en die van Amsterdam cito oover te gaan om morgen weder hier te sijn.

Leyden [2]): soo Amsterdam gladt consent draaght, sullen persisteren [3]), maar anders niet.

Sic conclusum.

Dinsdagh 19 December. *Familiegeldt.*

Amsterdam: hebben de last van de principalen geuyt en versoeken de leden haar daarin tegemoet te gaan.

Edelen: bedanken de Gedeputeerden van Amsterdam voor de moeite van oovergaan, doch bedroeft haar, dat het werk niet geconcludeert kan worden, terwijl de commissie van het familiegeldt declineren; dat dat point behooren in te schikken; dat maar een preuve is; dat het advys vry blijft op het consent; dat het familiegeldt

---

1) Hierbij heeft Brandt nog als kantteekening: „dat de Gedeputeerden van Amsterdam geen schult hebben, maar Van Beuningen alleen".

2) Van hieraf bij Brandt als kantteekening.

3) Men zou hier juist het omgekeerde verwachten: „als Amsterdam toegeeft, zal Leiden zijn bezwaren ook opheffen". De geheele passage na het harde woord van den Prins aan het adres van Van Beuningen is niet zeer duidelijk; het eerste „conclusum" moet vervallen, waarmede het geheel beter verstaanbaar zou worden; dan gaat, zooals meermalen, het voorstel tot het besluit van de Edelen uit — Leiden maakt nog een in den tekst onduidelijke reserve — en het besluit wordt genomen.

alleen sal gaan oover de capitalen; dat de winningen daaronder niet begrepen sullen sijn. Dat het vóór deesen belooft is, dat men nieuwe cohieren sal maaken; dat er ten principalen geen grief is. Versoeken Amsterdam, dat het werk niet infructeus gelieven te maaken, terwijl het één sonder het ander niet geconcludeert kan worden.

Dordrecht, Haarlem, Delft } ut supra.

Leyden: dat men de saake van 't familiegeldt zoo verre moet prepareren, dat, als men moght goedtvinden een familiegeldt in te willighen, de tijdt niet verloopen soude mogen sijn en sulks de saak impossibel gemaakt.

Gouda: dat de nieuwe cohieren in effecte sullen wesen cohieren van de 200e penning.

Rotterdam: versoeken Amsterdam haar te voegen, doch soude de saake daarop niet ophouden.

Schoonhoven, Briel } met de Ridderschap, en dat het maaken van cohieren point van ordre is.

Enchuysen: by voorgaande advys.

Edam, Medenblik } met Rotterdam.

Purmerendt: dat de Gedeputeerden versoght werden haar te voegen off oover te gaan of dat men sal moeten besenden.

(Amsterdam): [1]) dat haar last hebben geuyt; dat geen

---

1) Brandt geeft ook het volgende als het advies van Purmerend, wat echter onmogelijk juist kan zijn, omdat deze stad reeds zoo goed als toegegeven had (cf. hiervóór, blz. 414); de geheele opzet van het advies doet duidelijk zien, dat het van Amsterdam is. Ik vermoed, dat er ook nog een andere fout in schuilt, n.l. dat het verzoek aan de Gedeputeerden van Amsterdam om „over te gaan" niet van Purmerend, maar van de Edelen uitgaat (cf. ook dier advies, beneden), nadat de deliberatie afgeloopen is; Purmerend behoort dan thuis òf bij Edam en Medenblik, waarbij het in het handschrift eerst ook stond, maar waar het doorgeschrapt is, òf Purmerend moet iets gezegd hebben als b.v. Enkhuizen.

23 Januari 1674.

de leden malkander niet hebben konnen verstaan en wy in een miserable staat vervallen. Dat ons landt op dese wyse niet geregeert kan worden. Venetiën een Hartogh, Genoa, Engelandt een protector. Dat wy in veel oorlogen sijn vervallen: Engelandt, Sweden, Denemarken [1]), Portugal. Dat serieus daarop gedelibereert hebben en eenparigh geresolveert voor te draagen, of niet best soude wesen, gelijk vóór desen survivances sijn gegeven, aan Sijn Hoogheit, trouwend en mans oir nalatende, die het expectatyf souden hebben tot het capiteingeneraal- en stadthouderschap.

Edelen [2]): als d'andere leden gereet waren, soude aan haar niet haperen.

Dordrecht: dat haar aangenaam is de propositie van Haarlem.

Haarlem: fiat.

Delft: dat wel derven souden oover haar nemen op d'oude fondamenten.

Leyden: sijn genegen.

Amsterdam: sal refereren.

Gouda: behaaght haar wel, maar aan de vroedtschappen.

Rotterdam: aangenaam.

Gornichem: ut supra.

Schiedam: ut supra.

Schoonhoven: ut supra.

Briel: ut supra.

Hoorn: ut supra.

Enkhuysen: bedanken Haarlem en sijn gereedt.

Monnikkedam: ut supra.

Medenblik: ut supra.

Request familiegeldt. Predikanten in de Duytsche en Walsche kerken om remissie van het familiegeldt, gefondeert op de oude rechten en soowel als de coopluyden,

---

1) Hiervan moet de bedoeling zijn: tegen Zweden om der wille van Denemarken.

2) Deze deliberatie geeft Brandt in margine.

sijnde de papen en sectarisen, als geen visibel tractement treckende, exempt. Item de praticq. Deductie. Hoorn, Enkhuysen, Medenblik en Purmereinde [1]).

Woensdagh 24 Januarij. *Besoigne Uitrecht*, resolutie-commissoriaal 24 November 1673.

Raedtpensionaris: dat ingevolge van de voorszeide resolutie de noodige ordres tot Uitrecht sijn gestelt en alle de collegiën van politie en justitie by provisie doen stil(staan). Dat op het fortificeren van de Grebbe tot Amersfoort en van de Vaart naar de Naardermeer is gerapporteert en geresolveert. Dat nopende de bevindinge van de finantie noch geen rapport kan doen, maar dat eenige dorpen onder Hollandt sijn verpaght. Dat de verpaghtinge van de vordere plaatsen in het Stight voor ses maanden tot Uitrecht is gedaan. Dat Zeelandt geresolveert heeft op de saaken van Uitrecht: dat de provintiën behooren te geven de oude rang, om Hollandt, Vrieslandt, en Stadt en Lande geen (hoogeren) rang toe te staan. Dat de Vriesen staatsgewyse gecontracteert hadden met den Bisschop van Munster en de namen bekent sijn, sijnde door de gemeente en predicanten belet. Seelandt verstaat, dat men niet een voedt landt behoort te nemen of begeeren restitutie van Den Briel en landt van Voorne. Stadt en Landen inclineren mede om die van het Stight niet een voedt landt te benemen [2]).

Hoogheit: dat men by forme van discours de materie soude konnen verhandelen en overloopen.

Raadpensionaris: hoe dat men de provintie sal considereren: by de Unie of niet? Soo ja, of men die in sijn geheel sal laten of eenigh gedeelte afnemen; item, of rangh sullen houden?

---

1) Deze namen geeft Brandt in margine; wat de beteekenis er van is, is niet duidelijk. Over het voorstel zelf en de er bij gevoegde deductie cf. Brandt, Tweejaerige Geschiedenissen, blz. 74 vlg., en hierna, blz. 437.

2) Cf. Wagenaar, XIV, blz. 318, die deze aanteekening verkeerdelijk citeert als van 24 Maart 1674.

24 Januari 1674.

Haarlem: dat men door de nabygelegentheit van het Sticht veel fraude heeft moeten aansien in de finantie. Dat de luyden uyt Hollandt in het Stight gaan woonen om vry te wesen van de persooneele belastingen. Dat men een linie soude konnen maken.

Raad [1]): soo de leden te veel eischen, soo sullen sy niet met al hebben. Dat zorge gedragen behoort te worden voor de wateringen en het werk brengen tot de oude tractaten, subject de judicatuyre voor de Hoven van Hollandt als vóór den jaare 1650. Dat veel van het recht van Hollandt overgegeven is door luyden, daar(van) hy vry wat kennisse heeft, om sich van de provincie van Uitrecht te bedienen. Dat men een generaal recht op de inlatinge van de wateren behoort te bedingen.

A. [2]): dat men tot wegneminge van de disputen sijn gedaghten soude konnen laten gaan op de Unie van Hollandt en het Sticht by tijdt van Keizer Carel, 1534, ten tyde van den graaf van Lycester weder levendigh gemaakt [3]). Dat alles aan Hollandt behoort te blyven, wat binnen de forten leit.

Prins: 1. dat men eerst moet delibereren, of men Uitrecht behoort te houden by de Unie; 2. ten tweeden: in 't geheel of ten deele; 3. ten derden: de rangh. Op het eerste: dat men de provintie met geen recht of reden kan buytenhouden. Dat d'ingesetenen leet is, dat de saaken

---

1) Is hier nog eens de Raadpensionaris bedoeld?

2) Amsterdam (?).

3) Maar niet meer hernieuwd. In 1534 was bij brieven van Karel V vastgesteld, dat „de stad, steden en land van Utrecht, aan deeze zyde den IJssel, voor altoos aan Holland (gehecht zullen zijn) om door één en denzelfden Stadhouder bestierd te worden"; zie o.a. Wagenaar, V, blz. 131 vlg. In den tijd der troebelen raakten de provinciën gescheiden en tijdens Leicester werd de Unie onwettig verklaard door Utrecht; zie P. L. Muller, de Staat der Vereenigde Nederlanden in de jaren zijner wording, blz. 420. Na Nieuwenaar's dood kozen in 1590 de Staten van Utrecht wel Maurits tot Stadhouder, maar zonder de Unie van 1534 te hernieuwen; zie hierover vooral Kluit, Historie der Holl. Staatsregering, III, blz. 107 vlg.

soo verloopen sijn. Dat wel waar is, dat eerst geen volck wilden inlaten, doen het leger van den IJssel quam. Dat daarnaa wel volck wilden inlaten, maar geen voorsteden demolieren. Dat het leger daarop in Hollandt getrokken is. Dat die van Uitrecht toen hebben geprotesteert, dat verlaaten wierden. Dat daarnaa aan den Coningh hebben gesonden en sleutels tegemoet gedragen. Dat mogelijk (anders) soo vroegh niet ingetrokken souden hebben. Dat er wel steden waren in Hollandt, die haar ook ten besten niet gedefendeert souden hebben. Is van advys by de Unie te laten. Op het tweede, dat men met geen recht de provintie eenigh landt kan afnemen. Dat de bienseance geen reden is en Godt het landt soude straffen. Dat men wel wat recht op de wateren soude konnen bedingen. Dat Hollandt altijdt de sterkste sal sijn. Dat men de forten wel soude konnen behouden, doch het landt laaten. Op het derde point: dat men niet alleen ten reguard van Uitrecht, maar oock van Gelderlandt en Overijssel behoorde te spreken. Dat van teere speculatie is en gaarne de consideratiën van de leden sal hooren.

Edelen: Sijn Hoogheit bedancken voor preadvys. Op het eerste point sullen haar conformeren. Dat er in dese provintie geresolveert is met Vrankrijk te handelen om de provintiën weder byeen te brengen, oovergevende eenige plaatsen van de Generaliteit. Dat Uitrecht niet door quaadwilligheit, maar door consternatie oovergegeven is, dat anderen ook wel soude konnen gebeuren, soo de vyandt genadert hadt. Op het tweede point van gelyken, mits houdende de Hinderdam en Nieuwersluys; ook een vry acces oover den Stightschen bodem. Dat men de forten aan de Wiricken ook soude houden, alsmede het Woerdtsche Verlaat en vry acces. Dat men het recht moet bedingen om de wateren te mogen inlaten en alle differenten justitiabel maken aan den Hove van Hollandt. Dat hetgeen wy pretenderen op het Stigt om de bienseance, hetselve ten reguarde van Vrieslandt en Stadt en Lande op Swartsluys, De Kuynder en elders ondernomen zoude worden. Dat Hollandt met een goedt exempel moet

24 Januari 1674.

Haarlem: dat men door de nabygelegentheit van het Sticht veel fraude heeft moeten aansien in de finantie. Dat de luyden uyt Hollandt in het Stight gaan woonen om vry te wesen van de persooneele belastingen. Dat men een linie soude konnen maken.

Raad [1]): soo de leden te veel eischen, soo sullen sy niet met al hebben. Dat zorge gedragen behoort te worden voor de wateringen en het werk brengen tot de oude tractaten, subject de judicatuyre voor de Hoven van Hollandt als vóór den jaare 1650. Dat veel van het recht van Hollandt overgegeven is door luyden, daar(van) hy vry wat kennisse heeft, om sich van de provincie van Uitrecht te bedienen. Dat men een generaal recht op de inlatinge van de wateren behoort te bedingen.

A. [2]): dat men tot wegneminge van de disputen sijn gedaghten soude konnen laten gaan op de Unie van Hollandt en het Sticht by tijdt van Keizer Carel, 1534, ten tyde van den graaf van Lycester weder levendigh gemaakt [3]). Dat alles aan Hollandt behoort te blyven, wat binnen de forten leit.

Prins: 1. dat men eerst moet delibereren, of men Uitrecht behoort te houden by de Unie; 2. ten tweeden: in 't geheel of ten deele; 3. ten derden: de rangh. Op het eerste: dat men de provintie met geen recht of reden kan buytenhouden. Dat d'ingesetenen leet is, dat de saaken

---

1) Is hier nog eens de Raadpensionaris bedoeld?

2) Amsterdam (?).

3) Maar niet meer hernieuwd. In 1534 was bij brieven van Karel V vastgesteld, dat „de stad, steden en land van Utrecht, aan deeze zyde den IJssel, voor altoos aan Holland (gehecht zullen zijn) om door één en denzelfden Stadhouder bestierd te worden"; zie o.a. Wagenaar, V, blz. 131 vlg. In den tijd der troebelen raakten de provinciën gescheiden en tijdens Leicester werd de Unie onwettig verklaard door Utrecht; zie P. L. Muller, de Staat der Vereenigde Nederlanden in de jaren zijner wording, blz. 420. Na Nieuwenaar's dood kozen in 1590 de Staten van Utrecht wel Maurits tot Stadhouder, maar zonder de Unie van 1534 te hernieuwen; zie hierover vooral Kluit, Historie der Holl. Staatsregering, III, blz. 107 vlg.

soo verloopen sijn. Dat wel waar is, dat eerst geen volck wilden inlaten, doen het leger van den IJssel quam. Dat daarnaa wel volck wilden inlaten, maar geen voorsteden demolieren. Dat het leger daarop in Hollandt getrokken is. Dat die van Uitrecht toen hebben geprotesteert, dat verlaaten wierden. Dat daarnaa aan den Coningh hebben gesonden en sleutels tegemoet gedragen. Dat mogelijk (anders) soo vroegh niet ingetrokken souden hebben. Dat er wel steden waren in Hollandt, die haar ook ten besten niet gedefendeert souden hebben. Is van advys by de Unie te laten. Op het tweede, dat men met geen recht de provintie eenigh landt kan afnemen. Dat de bienseance geen reden is en Godt het landt soude straffen. Dat men wel wat recht op de wateren soude konnen bedingen. Dat Hollandt altijdt de sterkste sal sijn. Dat men de forten wel soude konnen behouden, doch het landt laaten. Op het derde point: dat men niet alleen ten reguard van Uitrecht, maar oock van Gelderlandt en Overijssel behoorde te spreken. Dat van teere speculatie is en gaarne de consideratiën van de leden sal hooren.

Edelen: Sijn Hoogheit bedancken voor preadvys. Op het eerste point sullen haar conformeren. Dat er in dese provintie geresolveert is met Vrankrijk te handelen om de provintiën weder byeen te brengen, oovergevende eenige plaatsen van de Generaliteit. Dat Uitrecht niet door quaadwilligheit, maar door consternatie oovergegeven is, dat anderen ook wel soude konnen gebeuren, soo de vyandt genadert hadt. Op het tweede point van gelyken, mits houdende de Hinderdam en Nieuwersluys; ook een vry acces oover den Stightschen bodem. Dat men de forten aan de Wiricken ook soude houden, alsmede het Woerdtsche Verlaat en vry acces. Dat men het recht moet bedingen om de wateren te mogen inlaten en alle differenten justitiabel maken aan den Hove van Hollandt. Dat hetgeen wy pretenderen op het Stigt om de bienseance, hetselve ten reguarde van Vrieslandt en Stadt en Lande op Swartsluys, De Kuynder en elders ondernomen zoude worden. Dat Hollandt met een goedt exempel moet

24 Januari 1674.

Haarlem: dat men door de nabygelegentheit van het Sticht veel fraude heeft moeten aansien in de finantie. Dat de luyden uyt Hollandt in het Stight gaan woonen om vry te wesen van de persooneele belastingen. Dat men een linie soude konnen maken.

Raad [1]): soo de leden te veel eischen, soo sullen sy niet met al hebben. Dat zorge gedragen behoort te worden voor de wateringen en het werk brengen tot de oude tractaten, subject de judicatuyre voor de Hoven van Hollandt als vóór den jaare 1650. Dat veel van het recht van Hollandt overgegeven is door luyden, daar(van) hy vry wat kennisse heeft, om sich van de provincie van Uitrecht te bedienen. Dat men een generaal recht op de inlatinge van de wateren behoort te bedingen.

A. [2]): dat men tot wegneminge van de disputen sijn gedaghten soude konnen laten gaan op de Unie van Hollandt en het Sticht by tijdt van Keizer Carel, 1534, ten tyde van den graaf van Lycester weder levendigh gemaakt [3]). Dat alles aan Hollandt behoort te blyven, wat binnen de forten leit.

Prins: 1. dat men eerst moet delibereren, of men Uitrecht behoort te houden by de Unie; 2. ten tweeden: in 't geheel of ten deele; 3. ten derden: de rangh. Op het eerste: dat men de provintie met geen recht of reden kan buytenhouden. Dat d'ingesetenen leet is, dat de saaken

---

1) Is hier nog eens de Raadpensionaris bedoeld?

2) Amsterdam (?).

3) Maar niet meer hernieuwd. In 1534 was bij brieven van Karel V vastgesteld, dat „de stad, steden en land van Utrecht, aan deeze zyde den IJssel, voor altoos aan Holland (gehecht zullen zijn) om door één en denzelfden Stadhouder bestierd te worden"; zie o.a. Wagenaar, V, blz. 131 vlg. In den tijd der troebelen raakten de provinciën gescheiden en tijdens Leicester werd de Unie onwettig verklaard door Utrecht; zie P. L. Muller, de Staat der Vereenigde Nederlanden in de jaren zijner wording, blz. 420. Na Nieuwenaar's dood kozen in 1590 de Staten van Utrecht wel Maurits tot Stadhouder, maar zonder de Unie van 1534 te hernieuwen; zie hierover vooral Kluit, Historie der Holl. Staatsregering, III, blz. 107 vlg.

soo verloopen sijn. Dat wel waar is, dat eerst geen volck wilden inlaten, doen het leger van den IJssel quam. Dat daarnaa wel volck wilden inlaten, maar geen voorsteden demolieren. Dat het leger daarop in Hollandt getrokken is. Dat die van Uitrecht toen hebben geprotesteert, dat verlaaten wierden. Dat daarnaa aan den Coningh hebben gesonden en sleutels tegemoet gedragen. Dat mogelijk (anders) soo vroegh niet ingetrokken souden hebben. Dat er wel steden waren in Hollandt, die haar ook ten besten niet gedefendeert souden hebben. Is van advys by de Unie te laten. Op het tweede, dat men met geen recht de provintie eenigh landt kan afnemen. Dat de bienseance geen reden is en Godt het landt soude straffen. Dat men wel wat recht op de wateren soude konnen bedingen. Dat Hollandt altijdt de sterkste sal sijn. Dat men de forten wel soude konnen behouden, doch het landt laaten. Op het derde point: dat men niet alleen ten reguard van Uitrecht, maar oock van Gelderlandt en Overijssel behoorde te spreken. Dat van teere speculatie is en gaarne de consideratiën van de leden sal hooren.

Edelen: Sijn Hoogheit bedancken voor preadvys. Op het eerste point sullen haar conformeren. Dat er in dese provintie geresolveert is met Vrankrijk te handelen om de provintiën weder byeen te brengen, oovergevende eenige plaatsen van de Generaliteit. Dat Uitrecht niet door quaadwilligheit, maar door consternatie oovergegeven is, dat anderen ook wel soude konnen gebeuren, soo de vyandt genadert hadt. Op het tweede point van gelyken, mits houdende de Hinderdam en Nieuwersluys; ook een vry acces oover den Stightschen bodem. Dat men de forten aan de Wiricken ook soude houden, alsmede het Woerdtsche Verlaat en vry acces. Dat men het recht moet bedingen om de wateren te mogen inlaten en alle differenten justitiabel maken aan den Hove van Hollandt. Dat hetgeen wy pretenderen op het Stigt om de bienseance, hetselve ten reguarde van Vrieslandt en Stadt en Lande op Swartsluys, De Kuynder en elders ondernomen zoude worden. Dat Hollandt met een goedt exempel moet

24 Januari 1674.

voorgaan. Dat men het point van de middelen door entremise van Sijn Hoogheit soude konnen accorderen onder de handt. Dat men ten reguarde van de andere ooverheerde provintiën van gelyken hoort te doen. Op het derde point heeft Sijn Hoogheit niet geadviseert, maar de heeren van de Ridderschap oordeelen, dat men aan de provintie jure postliminii haar oude rangh hoort te accorderen.

Dordrecht: met de Ridderschap, doch hebben speculatie, of men de provintie niet buyten de Unie (behoort) te houden, totdat bequaam sijn in de lasten van de Unie haar quote te dragen. Oordeelen, dat meer inkomen hebben naar proportie als Hollandt, als hebbende in goede jaaren een millioen of 950 of 900 düysent gulden. Geven in bedenking, of men de gemeene middelen in Uitrecht niet behoort te verhogen om het vertrekken van de luyden uyt Hollandt naar Uitrecht te voorkomen. Dat de politie en justitie aldaar met den eersten herstelt behoort te worden.

Haarlem: met het preadvys van Sijn Hoogheit en advys van de Ridderschap.

Delft: met de Ridderschap, doch dat onderscheidt behoort gemaakt te worden tusschen Uitrecht, Gelderlandt en Overijssel, die haar lachement hebben oovergegeven buyten militie en gemeinte. Dat men op d'autheurs van dien behoort te informeren. Dat men die van Vrieslandt ook behoort te obligeren om haar landen onder wáter te setten, als de noot sulks vereyscht.

Leyden: met de Ridderschap. Dat er by examinatie op die van Uitrecht wel wat te seggen soude vallen, maar niet om haar daarom buyten de Unie te houden. Dat jure postliminii weder herstelt behooren te worden. De quote van Uitrecht te verhoogen. Dat de middelen egalijk geheven behooren te worden. Dat het vertrecken van de luyden daardoor voorkomen zoude worden. Dat men de linie van limytscheydinge wel wat soude konnen reguleren om de fraude van de imposten te voorkomen.

Amsterdam: met de Ridderschap, doch dat volgens de

Unie de gemeyne middelen op een eenparige voet verpaght en geheven behooren te worden.

Gouda: met de Ridderschap, doch dat Uitrecht met de provintie van Hollandt moet contribueren naar proportie van yders inkomen.

Rotterdam: dat men Uitrecht moet admitteren, gelijk deselve geweest is vóór 1650, behoudens de forten aan Hollandt en brengende de belastinge op een eenparigen voet. Voorts met de Ridderschap.

Alkmaar: met de Ridderschap en advys van Dordrecht en Amsterdam. Dat op de rangh exercitii gratia wel wat geseit soude konnen worden.

Hoorn: met de Ridderschap en remarques van de voorsittende leden op de egalisatie van de quote en gemeyne middelen.

Enkhuysen: met de Ridderschap.

Conclusum: conform het advys van de Ridderschap te admitteren in de Unie en den ouden rangh; Gelderlandt en Ooverijssel op denselven voet. Aan Uitrecht laten volgen de landen, die van oudts daaronder hebben behoort, uytgenoomen de forteressen op den bodem van Uitrecht gelegen, met vrye toegangh en advenue, blyvende de forten ten reguard van de souverainiteit in Hollandt, soo noopende de verpachtinge als jurisdictie.

2 Februarij. *Survivance* van 't stadthouderschap [1]).

Edelen: fiat.

Rotterdam: religie, hooger employ buiten 's landts. David, Jeroboam [2]).

---

1) Res. Holl. 2 Febr 1674, blz. 34.

2) Waarschijnlijk wil Rotterdam zeggen, dat het goed zou zijn maatregelen te nemen ten opzichte van den godsdienst van den opvolger en voor het geval die opvolger buitenslands een hoogere waardigheid zou bekleeden; zoo vat Wagenaar, XIV, blz. 314 vlg., het ook op. Wat echter de toespeling op David en Jerobeam, den eersten Vorst van de 10 stammen Israëls, wil zeggen, laat Wagenaar onverklaard; kan het zijn, dat Rotterdam in het algemeen er op wijst, dat men met die „survivance" voorzichtig moet zijn, omdat men zoowel een goed (zooals

2—6 Februari 1674.

Schoonhoven: ongereedt.

Survivance.

Dordrecht: extract uit de resolutie van Dordrecht 21 Januarij $\frac{1621}{1671}$, 8, 13 Augustus 1672 [1]); consenteren het geproponeerde van Haerlem.

Delft: dat men behoort te sorgen voor de tutele en van nu af aen vaststellen de minderjaerige Prinsen te maeken Kindt van Staet.

Leyden: extract uit haer resolutiën: religie, in persoon bekleeden, Staeten tutele tot de bequaemheit.

Gouda: remarques met Sijn Hoogheit hierna overweegen.

Dinsdagh 6 Februarij. *Duisterheit* Stadthouderschap. Dat Marcgnault en de heeren van Vrieslandt meenen, dat duisterheit was, of onder de descendenten verstaen werden verdre naekoomelingen oft die van Sijn Hoogheit in prima generatione. Dat men de woorden behoort te stellen: voor de kinderen, kindtskinderen en verdere naekoomelingen.

Delft en Rotterdam seggen: dat de intentie is om een

David in de Oud-Testamentische voorstelling) als een slecht Vorst (zooals Jerobeam in die voorstelling) onder die opvolgers zal kunnen krijgen?

1) Blijkbaar deelt Dordrecht hier enkele resolutiën mede, die betrekking hebben op het stadhouderschap, maar geheel duidelijk kan ik de plaats niet maken. De resolutiën van den Oud-Raad beginnen pas in 1622, zoodat 21 Januari 1621, indien dit ten minste bedoeld is, niet is na te gaan; op 21 Januari 1671 vergaderde de Oud-Raad niet. Waarschijnlijker dan òf 1621 òf 1671, waartusschen Brandt aarzelt, schijnt mij het jaartal 1631, omdat toen de survivance aan Willem II opgedragen werd; dan zou de datum moeten zijn 19 Maart 1631, omdat toen de Oud-Raad zich voor die survivance verklaarde. Van 8 Aug. 1672 kan bedoeld zijn een resolutie om den Prins tot trouwen aan te sporen; op 13 Aug. 1672 vergaderde de Oud-Raad niet; misschien is met dien datum bedoeld de dag, waarop de resolutie van 8 Aug. ter Staten van Holland werd ingediend (zie hiervóór, blz. 274). De gegevens over de resolutiën van den Oud-Raad in deze noot dank ik aan de welwillendheid van den heer J. L. van Dalen, archivaris der gemeente Dordrecht.

6 Februari 674.

Eeuwig Edict te maeken van perpetuele inclusie van het stadthouderschap.

Amsterdam } op behaegen.
Gouda }

Missive van Vrybergen, (4 Februari) - - - - [1]).

Dordrecht: dat haer seer doet, dat de plakkaten so schandelijck gevilipendeert werden; dat men toegeleit heeft om den vyant alle levensmiddelen af te snyden; dat sien, dat er door penaliteyt niet te weeren is; dat bericht sijn, dat veel karrens en wagens uit de Spaense Nederlanden derwaerts gaen; dat niet konnen sien en desperaet stellen, dat men 't sal kunnen verbieden; dat de commercie geruineert wert, de convoyen, licenten gefraudeert, de quade luiden en commandanten het voordeel gegeven; dat men de revieren behoort open te stellen op licenten, als weleer in den Spaensen oorlog; dat die veel tonnen gouts opbrengen; dat men gebrek van Luikse waeren, yser, colen etc. sal krygen; dat er 100 schepen te Luik gereet leggen om af te komen; dat Vrankrijk het goet laet gaen tegens 6 percento; dat men aen d'eene syde de commercie ruinerende en aen d'andre syde d'inwoonders moeten verlooren gaen; dat men de handel naer de revieren moet open setten.

Haerlem: dat van advys sijn, dat men de toevoer na den vyant wel sal konnen beletten, die daerdoor geincommodeert sal worden, omdat hy groote convoyen moet doen na Maestricht en Maseck over Charleroi; dat men de plaetsen met groote kosten sal moeten repareren, dat niet mogelijk is, als men toevoer vanhier sent; dat het manquement is by de Staten-Generael, die permissie geven aen de admiraliteyten, commandeurs en gouverneurs; dat tegen die excessen voorsien moet werden en de Staeten-Generael en admiraliteiten beletten geen dispensatie te

---

1) Zie Res. Holl. 6 Febr. 1674, blz. 42, waar eene inhoudsopgave van dezen brief, uitvoeriger dan bij Brandt; cf. Tweejaerige Geschiedenissen', blz. 123.

verleenen; de Prins versoeken ordre te stellen tegen de gouverneurs en commandeurs en de karluiden ophangen.

Leiden: met Dordrecht.

Amsterdam: met Dordrecht.

Gouda: met Haerlem.

Rotterdam: met Dordrecht. Dat men de revieren behoort open te stellen; dat d'ervaerenheit leert, dat men met verbieden de commercie ruineert; dat Vrankrijk niet geincommodeert is door 't verbodt van wynen en brandewynen. Dat hetgeen wy verbieden door andre afgehaelt werdt. De Prins kan op alle saeken geen ordre stellen.

Alkmaer: met Dordrecht.

Hoorn: met Haerlem.

Conclusum, met meerderheid van stemmen: dat men de revieren hoort open te stellen.

Saterdagh 10 Februarij. *Dispensatie* - - - - [1]).

Dinsdagh 13 Februarij. *Schoonhoven*, impost schoenen, seditie [2]).

Donderdagh 15 Februarij. *Briel* - - - - [3]).

Amsterdam: dat die saeke, als concernerende de hoogheit van 't landt, door commissarissen geëxamineert en aen Sijn Hoogheit gerepresenteert hoort te worden [4]).

Vrydagh 2 Martii. *Ratificatie* vrede Engelandt [5]). Dat eerst gehandelt is met Augustus Coronel, die half credentiaal hadt en eenigen tijdt daarnaa quam te overlyden. Dat daarnaa by occasie van het Parlement met den

---

1) Over den wijn van den Prins, zie Res. Holl. 11 Febr. 1674, blz. 51.

2) Zie Res. Holl. 13 Febr. 1674, blz 55, waar dit oproer echter vermeld wordt te Gornichem.

3) Zie over dit protest van Den Briel tegen een resolutie van Zeeland van 2 Febr. 1674 om ook namens Brielle en Voorne het erfstadhouderschap van Zeeland aan den Prins op te dragen Res. Holl. 15 Febr. 1674, blz. 88 vlg.

4) De vergadering eindigde op 15 Februari en kwam 2 Maart opnieuw bijeen, slechts voor één dag.

5) Cf. Secr. Res. Holl. 2 Maart 1674, blz. 416 vlg.

2 Maart 1674.

Coningh gehandelt is door den ambassadeur Fresno. Dat de Sweedsche mediateurs niet garen sagen, dat dese Staat met Engelandt alleen een separate vreede soude maaken. Dat Ruvigny een memorie gepresenteert heeft, daags vóór het sluyten, om de vreede op te houden; 55 tonnen, 40 schepen [1]). Dat men de missive van Del Fresno, spreekende van het dominium maris en visschery, geresolveert heeft te secreteren en bewaren om de importantie van de saake en daarvan copye authentyk te bewaren by de chartres van Hollandt.

Dat de memorie van Ruvigny medebrenght: dat Vrankrijk van zyner zyde het tractaat voldaan heeft; (Engeland) gedispenseert van de 6000 man, die Engelandt moest leveren; voorts sijn vlooten, geldt gefurneert. Dat de Hollanders scheuringen hebben soeken te maken, eerst tusschen de Coningen en daarnaar tusschen de Coningh van Engelandt en sijn volk. Dat de Coningen beyde afgeslaagen hebben d'een sonder den ander te handelen. Dat Engelandt aan sijn volk openingh gedaan heeft van de tractaten met Vrankrijk. Dat Vrankrijk nooit heeft willen handelen, als mits dan Engelandt satisfactie moet hebben. Dat de Hollanders de vlagh restringeren aan de Brittannische Zee, het reglement van commercie in de Indiëns verschuyven en van de visschery niet spreeken. Versoekt, dat den Coningh van Engelandt aan het Parlement wil seggen, dat zijn eer niet toelaat apart te handelen, met versoek, dat alles geprepareert magh werden tot den oorlogh en ondertusschen gesamenderhandt negotieren tot goedtvinden van het Parlement.

Missive van Fresno, 20 Februarij, neffens de conditiën van vrede, in dato den 19^{en} Februarij. Schrijft, dat zijn best gedaan heeft, op de gemackelijkste wyse (vrede te sluiten). Het 7^{e} artikel van Breda hernieuwt. Het scherpste

---

1) Dit wil waarschijnlijk zeggen, dat Frankrijk tijdens den oorlog ten opzichte van Engeland zooveel gepresteerd had (cf. beneden het excerpt uit Ruvigny's memorie).

2—9 Maart 1674.

dispuit was wegen de vlagh, pretenderen het recht van de Zee. Dat het Parlement sich in dat point voegde met den Coningh, daar de ministers van Vrankrijk en Sweden dapper onder roeyden, spreekende van de stilstandt van wapenen en komste van Spaar [1]). Dat de saake ingeschikt is op het recht van eer en niet van de souverainiteit van de Zee. Op de saak van Surename is verdragen, dat Engelandt sal mogen senden 1, 2 à 3 commissarissen en 1, 2 à 3 schepen om het voetvolk en goederen af te halen. Tractaat van marine (binnen) 9 maanden en aan de arbitrage van de Coninginne van Spangne, soo commissarissen malkander niet konnen verstaan. Dat het geldt blijft op 800.000 patacons, doch Engelandt heeft begeert, dat de woorden: voor alle pretentiën geroyeert zouden worden. Dat Spanjen tot de garantie alleen is genomen. Dat het tractaat important is. Het recht van de visschery is voorbygegaan, alhoewel de Engelschen hetselve wilden conserveren. Dat wy niet hebben belooft alle ongelyken en indraghten tegen de tractaten te repareren. Dat het verleenen van secours aan Vrankrijk by het secreet artikel van Vrankrijk is nedergesteldt. Dat zonder Vrankrijk te offenceren, geen revocatie (van de Engelsche hulptroepen) expres sal geschieden, maar dat van self sullen verloopen. Dat Sylvius de ratificatie van den Coningh van Engelandt herwaarts gebracht heeft. Dat, als wy vaardigh sijn, de publicatie en cessatie van hostiliteyt sal ingaan. Dat Spar aanhoudt oover antwoordt op sijn memorie, dat wel verschoven dient tot d'uytwisselingh van de ratificatie.

Dat gedelibereert moet worden op vereeringe Fresno, Salinas: Fresno 40.000, Salinas 15.000. Dankseggingh en vreughdevieren. Fiat.

Vrydagh 9 Martii [2]). *Raedtpensionaris*, rapport Engelandt. Dat de ratificatie geconcludeert is en uitgewisselt voor-

---

1) Bedoeld is Peter Sparre, één der Zweedsche mediateurs.
2) Deze vergadering begon 9 en eindigde 27 Maart 1674.

leden Dinghsdagh. Dat Engelandt door Salinas versocht heeft paspoort voor d'uitgaande schepen. Dat wy 100 paspoorten hebben toegestaan op 100. Dat de Schotsche toegestaan is haar recrue te doen. Dat men ook niet twyfelt, of de wervingen sullen in Engelandt en Schotlandt toegestaan worden. Dat Engelandt met Vrankrijk apparent haast tot hostiliteit sal komen.

Saturdagh 10 Martii. *Hoogheit* trouwen - - - - [1]).

Amsterdam, Sijn Hoogheit te tracteren - - - - [2]).

Dinsdagh 20 Martii. *Amsterdam*, Hoogheit 2 millioen - - - - [3]).

Edelen: hartelijk bedanken en haer in omnibus conformeren.

Dordrecht: fiat, alhoewel ongelast.

Leyden, Schiedam: difficiel.

Noorder-quartier: by eenpaerigheit en anders niet.

Saturdagh 24 Martii. *Amsterdam*, renumeratie aen Sijn Hoogheit - - - - [4]).

Delft: in geldt, obligatiën en domainen.

Leiden: by provisie den interest voor 3 jaeren en midlerwylen heerlyke goederen en resolutiën laeten leesen.

Tot Dinsdagh [5]).

5 Mei, slot 21 Julij. *Tractaet* Keiser, Spanje, Staeten-Generael met de Fursten van Brunswijk en Lunenburg - - - - [6]).

---

1) Zie Res. Holl. 10 Maart 1674, blz. 66.

2) Zie id., blz. 68.

3) Cf. id. 20 Maart 1674, blz. 92.

4) Cf. id. 24 Maart 1674, blz. 136 vlg.

5) Hierbij ligt nog een gedrukt naamregister der door den Prins op 25 April 1674 „nieu-gekozene en afgedankte Heeren van Uytrecht", te vinden bij Brandt, Tweejaerige Geschiedenissen, blz. 241 vlg.; cf. ook Sylvius, VII[a], blz. 38 vlg.

6) Men vindt dit verdrag o. a. bij Sylvius, t. a. p. VII[a], blz. 91 vlg.; deze vermeldt 't ook in Juli 1674. De beide in den tekst genoemde data behooren tot verschillende vergaderingen der Staten: de één behoort in de vergadering, die bijeen was van 4—9 Mei; de andere in die, welke begon op 12 Juli 1674; op geen van beide data komt in de resolutiën iets over het verdrag voor.

17—18 Juli 1674.

17 Julij. *Oost*-Indische Compagnie donatie - - - - [1]).

18 Julij. *Rapport* Fannius [2]). Alvoren te gaan op het synode te Alkmaar, rapport doen van 't gepasseerde tot Edam. Petrus Hulsenaar, predikant tot Ens en Enneloort [3]), vóór desen onder het classis van Overijssel, versoght op Hollandt te komen, en voorgeslaagen tot Amsterdam als ambaghtsheeren. Hartenbergh, predikant tot Hooghcarspel, wegen dronkenschap, hangende noch tot Enkhuysen. Allinga [4]), predikant tot Wydenes, wegen een boekje, daarin eenige staaltjens, waaruyt de ongemacken sijn ontstaan: het verbondt van genade etc. Allinga heeft gedefendeert en by die van Enkhuysen geapprobeert, de kerkenraadt van Bovenkarspel geappelleert en verscheyden predikanten (zich daarbij) gevoeght, ten eynde ingetrokken of naader geëxamineert soude werden. Twistschriften tegengaan, of ten minsten alvooren rypelijk examineren. Allinga tegen Wittius, predikant tot Leeuwaarden. Dat niet contineert, dat strydigh is tegen de orthodoxie. Dat Allinga noch een boekje heeft uytgegeven tegen een ander predikant, taxerende een artikel 45 van de resolutiën van het synode tot Enkhuysen. Geëxcuseert, dat sijn gevoelen geen nieuwigheit te houden staat. Dat ook gesprooken is van het tractaat van Velthuysen [5]). Dat de Staten vóór desen geordonneert hebben, dat daarvan niet gesprooken soude worden. Dat dominus Roldanus heeft gemaakt een repartorium van alle synodale resolutiën, 't sedert het begin van de regee-

---

1) Zie over het voorstel om een donatie aan den Prins te geven, Res. Holl. 17 Juli 1674, blz. 96.

2) Cf. Res. Holl. 18 Juli 1674, blz. 99, en hierna, blz. 438 vlg.

3) Bedoeld is Emeloort, het Noordelijk deel van Schokland, waarvan Ens het Zuidelijk deel is; samen vormden ze een ambachtsheerlijkheid van Amsterdam.

4) Verschillende polemische geschriften van dezen predikant uit Wijdenes tegen Witz of Wittius uit Leeuwarden (zie beneden) worden genoemd bij Knuttel, t. a. p., II[1], blz. 190, no. 11021.

5) Cf. hiervóór, blz. 278.

ringe. Dat de classis van Batavia dapper t'onvrede was wegens het aanschryven, dat geen sieketroosters tot proponenten noch proponenten tot predikanten (benoemd mochten worden). By 't 14e artikel een vrage, of de predikanten, die eens gedeporteert waren, nooit weder aangestelt souden mogen worden. Dat eerst verstonden jaa en daarnaa eenparigh van neen, maar uyt overspel, doodtslagh, meynedigheit etc. Item om dronkenschap en logentaal. Placcaten tegen de vreemde papen en Jesuiten; item tegen het trouwen van de overspeelder. Hof oordeelt, dat placcaten tegen de vreemde papen schijnt te impliceren, dat de inwoonders toegelaten worden. Dat het placcaat op 't trouwen van de overspelers niet gepubliceert is. Doleren over de tractaten: Bibliotheca fratrum Polonorum, Hobbes [1]), philosophia theologiae interpres, tractatus theologio-politicq. Dat inderdaadt seer schandaleus sijn en strydigh tegens Godts woordt en de prophetiën. Dat het Hoff verboden heeft de boeken te drukken of verkoopen 1653 [2]). Omissiën in de bybel van Ravestein [3]) en noch eenige errata; versoeken, dat de synodus magh geadmitteert worden om die woorden in 't repartorium te brengen. Off de predicanten in 't leger niet bestelt behooren te worden op de kerkelyke wyse? Dat wegen de religie op de vredehandel tot Ceulen gesprooken hebben met Sijn Hoogheit en Raadtpensionaris. Classis tot Haarlem versoght leges sumtuarias in kleedinge, draghten, spijs en drank. Dat de predicanten gerecom-

---

1) Bepaaldelijk over diens Leviathan; de volgende „philosophia —" is van Meyer, de „tractatus —" van Spinoza; zie Groot-Plakkaetboek III, blz. 523.

2) Bedoeld is waarschijnlijk een plakkaat van 19 Sept. 1653 tegen Sociniaansche boeken en het verspreiden van de leer der Socinianen; zie Groot-Plakkaetboek, II, blz. 2045.

3) Uitgegeven bij P. Aertsz. van Ravesteiu, Amsterdam, 1664; een exemplaar hiervan met een band van den binder Magnus wordt genoemd in den catalogus van de „Collection J. Beijers", (Nijhoff, 1900), blz. 11 (met een afbeelding van den band).

mandeert hoort te worden, haar van alle twistige propoosten te onthouden. Gebedt vóór de predikatie prijselijk, maar naar de predikatie arbitrair. Geen boeken uyt te geven als naar voorgaande visitatie en approbatie. Dat de nieuwe ooversettinge niet magh worden getaxeert. Geen predikanten geen boekjens te maaken tegen d'andre, schoon geprovoceert sijnde, vóórdat sijn beklagh aan de classis gedaan heeft. Den 18en September 1663 [1]) verklaart, dat geen intentie hebben om yetwes te doen tot kreukinge van de synode tot Dordrecht. Dat de kerkelyken ook niet mogen afgaan van de formulieren van eenigheit: 164e sessie post acta synodalia; item 175e sessie professorum [2]). Professor De Raath van Harderwijk heeft geschreven tegen de formulieren van eenigheit. Dat groote kuiperyen aangestelt worden tegen de formulieren van eenigheit. Van den 8en Augusti tot den 16en (Augustus) k(osten): 2921 (gulden), 10 (stuivers) [3]).

Fannius bedanken [4]). Placcaat op overspel publiceren. Nopende de boeken laaten by de waarschouwinge van 't Hof. Dat de predikanten haar moeten houden by de eenigheit en het concept tegens het uitgeven van boeken amplecteren.

Saterdagh 28 Julij. *VIe* punt van beschryving. Op de pretensie van de Princesse-Duarière.

Edelen: wenschen, dat ingeschikt magh worden en sullen hooren, wat de leden sullen adviseren.

Conclusie [5]): Edelen en andere leden tot de finantie.

---

1) Bedoeld is Res. Holl. 18 Sept. 1663, bij Aitzema, IV, blz. 1016.

2) In de 164e sessie van de Synode van Dordrecht (de 11e na het vertrek der buitenlandsche theologen) werd het formulier van eenigheid voor de predikanten, in de 175ste dat voor de professoren vastgesteld; zie de post-acta synodalia, afzonderlijk uitgegeven, o. a. in 1666 bij Hillebrandum à Wouw.

3) Cf. hierna, blz. 440, waar blijkt, dat hier bedoeld zijn de vermoedelijke kosten van de in Augustus te houden synode te Alkmaar.

4) Van hieraf bij Brandt als kantteekening.

5) Cf. Res. Holl. 28 Juli 1674, blz. 122.

Saterdagh 18 Augusti. *Prins*, 14 Augusti, Bergen, aen de Gedeputeerde van Haer Hoog Mogende tot de secrete saeken [1]). Op den 11[en] dito: Keisersche avantgarde, Prins bataille, Spangne arrierguarde; Prins van Vaudemont met 4000 paarden eerst in actie ontrent Seneff. Dat de Spaansche ruytery en gedetascheerde onse infantery in disordre gebraght. Dat van 's middaghs tot middernacht heeft geduurt. De Fransche 2 uuren vóór dagh naar haar quartier en wy daarnaar naa ons quartier. Hebben niet een voet aarde gewonnen. De vyandt heeft geen ander avantage als de bagagie en ponten, die gedestrueert sijn. Van wedersyden eenige vaandels en standaren bekomen. Sal daar eenige dagen blyven om te ververschen en in ordre te brengen en de lijst van dooden en gequetsten wedersijdts senden [2]).

Vrydagh 23 November [3]). *Leyden*, Prinsesse-Douarière. Op de renumeratie van Haer Hoogheit ofte pensioen van 40.000 gulden 's jaers. Dat men de invidieuse tyden te boven gekomen is. Versoeken, dat de afkomst van het werk gemaekt magh worden om op den staet van oorlogh gebraght te worden. Dat wy alle gepersuadeert sijn van de merite van de Prinsen van Oranje. Dat de Princesse oudt is en niet wel met respect overeen te brengen is, dat van de ééne tijdt verschoven wordt naer d'ander. Het besoigne te accellereren.

Saterdagh 8 December. *Tractementen* van de predikanten vry van familiegeldt [4]).

Edam: consenteert.

Fiat.

---

1) Bij Brandt, Tweejaerige Geschiedenissen, blz. 256 vlg., een brief van den Prins van 18 Aug. 1674, waarin de beschrijving van den slag bij Senef uitvoeriger gegeven wordt; in het excerpt van dien van 14 Aug., hierboven, enkele détails, die in den brief van 18 Aug. ontbreken.

2) Deze vergadering eindigde 18 Augustus. Over de volgende van 12—17 September heeft Brandt niets.

3) Deze vergadering begon 21 November.

4) Cf. hiervóór, blz. 422 vlg.

11 December 1674.

Dinsdagh 11 December. *Raedtsheer* Fannius, rapport wegen 't gepasseerde op de synode van Alkmaer [1]). Onlusten van de ingesetenen van Hooghcarpsel tegen de predikant, die niet had konnen accorderen, maar de gemeente geraden haar met den predikant te verdragen, maar niet gewilt en in appel afgewesen. Classis van Amsterdam rapport wegen de kerken van Batavia in het aanstellen van predikanten, proponenten en siekentroosters, sustinerende die van Batavia deselve te mogen aanstellen en de classis tot Amsterdam contrarie. Project, dat predikanten, die om dronke drinken en logentaal niet weder te admitteren, is gerejecteert. Dat ooverspeelders niet mogen trouwen met haar ooverspeelderessen is vastgestelt. Stoutheit van de papisten vooralsnoch wat te modereren. Placcaat krytende sonden met den eersten in besoigne. Stoutheit van de papisten op Emeloordt. Repartorium actionum synodalium door een predikant van Enkhuysen, genaamt Rholdanus, met een pertinente index, en synode meynt, dat een goede recompense behoort te genieten. Woerden, Bodengrave en Swammerdam om subsidie tot opbouwinge van haar kerken; versoght, dat favorabel reguardt opgenomen moght worden. Verdruckinge van de Gereformeerde tot Vaals by Aaken. Hoe een verdrukte gemeynte haar soude draagen in het stroyen van groente (!) binnen Emmerik, en op de peyne oordeelen best niet te decideren. Off proponenten, geëxamineert buyten de provintie, hier admissibel sijn. De principaalste saake is de discussie van de kerken en predikanten.

Synode tot Edam gravamina op het beramen van ordre tegens de nieuwicheden op de predikstoel en in de catechisatiën. Dat tot wegneminge van de onlusten een project is ontworpen, dat eenparighlijk is geamplecteert en aangenomen favorablijk te rapporteren: 1 [2]). Geen boeken

---

1) Zie Res. Holl. 11 Dec. 1674, blz. 77. Voor verschillende punten van dit rapport cf. het rapport over de synode te Edam, hiervóór blz. 434 vlg.

2) Cf. over deze 10 punten Res. Holl. 9 April 1675, blz. 103; in den

of geschriften uyt te geven als naar examinatie en approbatie van de classis en tot dien einde visitators. Nemen aan, behoudens het 55e artikel van de synode tot Dordrecht [1]). 2. aan de classis kennis gegeven van alle schriften, daarop approbatie wordt versocht en communicatie aan alle de leden. Fiat aan de classis, en visitators eerst communiceren met den autheur en communicatie aan het oordeel van de classis. 3. Geen afschrift of boeken approberen als ten minsten met $^2/_3$ deelen. By pluraliteit. 4. Geen interpretatie tegen het gevoelen der kerken of leere in de formulieren van eenicheit en synode. 5. Oversetting van de bybel niet getauxeert sal mogen worden. Apocrief: groote aardbevinge en groote beroeringe van de weereldt; staet: antichristische regeeringe. Dat men de ooversettingen alomme moet gebruycken tot eenicheit van de kerken. Accorderen, dat men de nieuwe oversettinge sal volgen, modestelijk sal (mogen) differeren. 6. Dat de boeken niet mogen loopen tegen de resolutiën van de Staaten 1653. Predikanten gelast de gemeynte te vermanen tot obedientie, en meynden, dat de resolutie van de Staten souden moeten legitimeren. In December 1653 [2]) geresolveert, dat geen resolutiën van Staat op den stoel mogen

---

eersten bundel van Brandt's collectie (zie Inleiding) liggen nog enkele aanteekeningen tot toelichting dezer synode evenals over andere synodes uit dezen tijd.

1) Het 55e artikel van de besluiten der synode (d. w. z. hoofdstuk V, art. 11, Acta, I, blz. 293) kan hier moeilijk bedoeld zijn: het spreekt van het strijden „tegens verscheiden twijffelinghen des vleesches" en de „uytcomste", die God „met de versoeckingen" geeft. Welk artikel wel bedoeld is, kan ik niet begrijpen, omdat er in die besluiten over het uitgeven van geschriften niet gesproken wordt.

2) Bedoeld is hier en boven 1654. Van 16 Dec. 1654 n.l. is een plakkaat, dat predikanten zich op den predikstoel met politieke zaken niet hebben te bemoeien; dit dient tot elucidatie van een plakkaat van 18 Juni 1654 om de predikanten aan te sporen de gemeente te vermanen tot „respect ende obedientie" aan de overheid; verder is er nog een van 17 Nov. 1665, waarin den predikanten ook het voeren van „uytheemsche correspondentie" over politieke zaken verboden wordt; zie Groot-Plakkaetboek, III, resp. blz. 472, 471, 473.

brengen. 7. Dat die van de approbatie van eenigh boek wil appelleren, het boek ondertusschen [1]). Fiat. 8. Die geattaqueert werdt, geen defensie sal mogen doen, vóór aan 't classis heeft bekent gemaakt. Fiat. 9. Elk in de syne smaakelijk maken. Ut supra. 10. Staaten door de Gedeputeerden van de synoden versoeken: de professor tot Leyden en alle predikanten gelast haar te reguleren naar het..... [2]). Dat daaroover discrepantie is gevallen; eyndelijk classis aangenomen te blyven by Godts woordt, catechismus, confessie en decreten synodaal sonder daartegens te doen. Gefondeert op de acten, die de predikanten moeten beloven; resolutie by occasie van het publyk gebedt. Dat de classis daarmede contentement hebben genomen, maar meynen, dat de professoren sulks ook moeten belooven, gelijk mede de regenten van de collegiën, 't welk door haar deputati sullen versoeken. Dat tegemoet siet, dat groote scheuringen sullen vallen, dat de liefde minder wordt. Dat de meesten, die gesonden sijn geweest, Coccejanen waren. Dat ds. Bornius, preses, uytgekuypt is en d'assessor sich selven met sijn eygen stem gedeputeert.

Van den 7^{en} tot den 14^{en} Augusti en gekost £ 3055 [3]). Bedanken [4]), en repartorium laten schryven en Gecommitteerde Raden te dienen van advys op de renumeratie. Voorts approbatie van 't geresolveerde op de 10 punten, by Amsterdam, Rotterdam overgegeven.

1675.

Dinsdagh 22 Januarij. *Raedtpensionaris.* Of de Raedtpensionaris Sijn Hoogheit magh vergeselschappen naer Gel-

---

1) Vul in: niet zal mogen uitgeven (?); „de approbatie van eenigh boek" is dan een onduidelijke uitdrukking voor: „de uitspraak over een ter approbatie aangeboden boek".

2) Vul in: het formulier van eenigheid (?).

3) Bedoeld is: 3055 gulden; cf. hiervóór, blz. 436.

4) Van hieraf bij Brandt als kantteekening.

derlandt en Overijssel en deselve by die occasie mede brengen tot de verdieping van den Rijn en IJssel om by de Unie geadmitteert werdende, haer daertoe te obligeren?

Vrydagh 22 Maert. *IIIe* punt, nominatie Hoogen Raedt [1]).

Borgemeester Bloklandt 17 stemmen.
De heer Bleiswijk 19 stemmen.
Pensionaris Hop 18 stemmen.

Maendagh 25 Maert [2]). *Raedtpensionaris.* Dat de papisten dispensatie neemen van haer paepen op den eedt wegens de doleantie op den 200en penning. Dat men daerop behoort te informeren.

Donderdagh 2(8) [3]) **Maert.** *Propositie* Wikkefort. Dat Sijn Hoogheit heeft doen proponeren, dat bevonden hadt schadelycke intrigues en stukken, gestelt in handen van 't Hof en vervolgens sijn persoon en papieren gesaiseert. Dat sijn brieven in cyfer hadden ontdekt en bevonden binnen en buyten 's landts gecorrespondeert te hebben. Dat de kinderen sich aan de uitheemsche ministers geadresseert hebben. Dat geen admissie heeft dan als resident van den Coning van Polen. Dat op den 13en Martij 1665 geadmitteert is met de clausule van contributie en jurisdictie. Dat niet bevonden wordt, dat hy als minister van Brunswijck en Lunenborgh [4]). Dat hy in den eedt van 't landt is van 1665 tot 1675 en dit jaar nog 1600 gulden ontfangen en den 11en December 1666 gesworen niet te releveren de stukken, hem ter handen gestelt of het contenu van dien. Ter Generaliteit 2400 gulden ontfangen. Dat translateur geweest is onder den eedt. Item historieschryver van Hollandt. Dat tot nadeel van den Staat met Engelandt heeft [5]). Dat tot totale

---

1) Cf. Res. Holl. 22 Maart 1675, blz. 28

2) Op dezen dag vermelden de Res. Holl. niets.

3) Deze datum is bij Brandt onleesbaar, maar cf. Res. Holl. 28 Maart 1675, blz. 47. De propositie over Wicquefort, namens den Prins uitgebracht, vindt men ongeveer in dezelfde bewoordingen bij Brandt, Tweejaerige Geschiedenissen, blz. 530.

4) Vul in: is toegelaten.

5) Vul in: gecorrespondeert (?).

subversie van den Staat heeft gedient en dat veel schelmen in het lant sijn, die daaraan geparticipeert hebben. Dat Sijn Hoogheit verstaet, dat de justitie moet oordeelen van 't faict naa gemoedt en conscientie, maar dat men de ministers kennis moet geven door de Generaliteit en in wat voegen Wickefort in dienst van 't landt is geweest. Charnassé [1]) ambassadeur en colonel in dienst van 't landt is geweest en als soodanig getracteert.

2 April. *Professoren* in de theologie klaegen, dat met haer tractement in de 200e penning sijn gestelt. Fiat vrydom.

Dinsdagh 9 April. *Mr.* Jacob van den Bosch, Raedtpensionaris van Amsterdam.

(11 April) [2]) *Pensionaris* Hop den eedt van suivering als raedtsheer gedaen.

---

1) Deze vergelijking met Hercule de Charnacé, Fransch ambassadeur hier te lande van 1634—1636, toen hij als kolonel van een Fransch regiment bij Breda sneuvelde, is niet zeer duidelijk. In de hiervóór, blz. 441, noot 3, geciteerde propositie bij Brandt is in het algemeen sprake van „exempelen — van degeenen, die 't ampt van een gesant — hadden bekleedt en tevens in dienst van het landt geweest en hoe men deselve had gehandelt".

2) Cf. Res. Holl. 11 April 1675, blz. 127. Brandt geeft dezen datum niet op.

Bontemantel heeft aan het slot nog twee aanteekeningen:

„1675 $\frac{8}{18}$ Mey. Sijn Hoochyt geeft vrygely aan Abram van de Velde, predicant tot Middelburg, de stadt Utrecht vóór dese ontsyt, op 't request om in alle de geunieerde gewesten en specialijck tot Utrecht te mogen wonen, verkeeren en affaires verrichten, sonder verhindert te werden etc.

1675 29 Maert. Christiaen Huygens, dat een oorloge gevonden heeft met de seekerheit van latitude en longitude, versoeckt octroy. Aen de Gecommitteerde Raden".

De eerste van deze beide aanteekeningen is stellig niet aan Hop ontleend; Hop kon toen geene aanteekeningen meer maken en bovendien waren 8/18 Mei de Staten niet bijeen. Ook de laatste zal dus wel niet aan Hop ontleend zijn, maar een later bijgevoegde aantekening; waarom zou anders hier de chronologie niet gevolgd zijn? Res. Holl. hebben op 29 Maart over het vermelde niets.

BIJLAGE. [1]

1671.

Reductie **13 Maert.** Reductie van één percent over alle de capitalen soude beloopen *f* 466.825—10.

Gelichte gelden. In 26 jaeren is by Hollant gelicht 140 millioenen.

Sinodes, wat cost. September sinodes [2]) heeft gecost 5558 gulden.

Bededach, **6 October.** Dat ter Generalityt een vast- en bededach vastgestelt was [3]), 't welck, soolang de Staet gestaen heeft, niet geschiet is, vóórdat in Hollant vastgestelt was; dat een acte van souverynityt is, die de Gedeputeerde ter provincie niet connen decreteren in het territoir van Hollant sonder overgifte van bewillinge van de Staaten.

Sautijn, **7 October.** Sautijn, directeur van St. Jores hof tot Amsterdam, en Tersini (?) veel kruyt en amonitie aen Vranckrijk levert.

Grotes missive uyt Paris, 6 Maert [4]). De Groot uyt Paris schrijft, dat de Prins van Turenne soowel van maxime als religie is verandert; dat Pomponne met Colbert tesamen een onversoenelycke haet tegen desen Staet hebbe.

Sinodes requesten, **16 Maert.** Request, dat by de sinodes tegens de Cociniaensche [5]) boeken; 't advys van Hof daerop te hooren. Tegens het vloeken en sweeren by vermaeninge te remedieeren. Tegens de pausgesinden in hande

---

1) Dit zijn de enkele aanteekeningen, die bij Bontemantel over 't jaar 1671 voorkomen en noch bij Hop noch bij Brandt teruggevonden worden; cf. Inleiding.

2) Cf. Res. Holl. 22 Sept. 1671, blz. 62.

3) Cf. echter id. 6 October 1671, blz. 109.

4) Cf id., 10 Maart 1671, blz. 11.

5) Lees: Sociniaensche of Coccejaansche (?).

van commissarissen. Tegens overspeelderen niet te trouwen met haer boelen. De Staten persisteeren by resolutie 25 Junij 1663 [1]).

*History*schryvers, **April.** Historyschryvers, soolang geen gelt [2]); werken schryven wel Thisius, Vossius, Heinsius, Vickevoort; Vossius dubbelt tractement: in plaats van 300 600 rijksdaalders; de registers sijn hem ter hande gestelt; alle jaren in te leveren of ordonnantie in te houden [3]).

Vicquevoort, **16 September** [4]). Gecommitteerde Raden geauthoriseert Vickevoort nae proportie van arbyt te salarieren; op resumptie.

Coninck van Spaigne, **17 September.** Beverning rapport der ambassade in Spaigne [5]). Den Coninck out 10 jaaren, actief, is blanck en blosende. Mels (?) gevangen, op borgtocht uytgegaen. De finantiën seer desolaet.

De Groot. De Groot, uyt Paris, 20 November, aan den Griffier [6]). Dat Engelant oorsaak is van alle quaet, omdat de party heeft verlaten; dat al voorleden winter uyt Sweeden aen den Raetpensionares geschreven heeft, dat het soo gaen sal; dat niet als injuriën en invective tegens den Staet uytbraecken; dat besich sijn met een manifest; dat hoopt in Januarij te huis te comen.

Seven broeders versoeck, **12 December.** De soonen van Jacques Simones, capiteyn, sijnde seven gebroeders, achter malkanderen geteelt, versoeken geëmployeert te mogen werden, daer bequaem toe sijn. Aen Gecommitteerde Raden om te disponeeren.

---

1) Misschien is bedoeld de Res. van 17 Juli 1663, behelzende een deductie over de Res. over het publiek gebod van 13 Maart 1663. Een andere Res. over kerkelijke zaken is in dien tijd niet genomen.

2) Dit wil waarschijnlijk zeggen, dat de van wege de Staten aangestelde historie-schrijvers geen geld zullen krijgen, zoolang of wanneer zij geen boeken schrijven.

3) Cf. Res. Holl. 22 April 1671, blz. 58.

4) Cf. id., 21 Aug. 1671, blz. 209.

5) Cf. id. 17 Sept. 1671, blz. 43.

6) Cf. id. 24 Nov. 1671, blz. 16.

NAAMREGISTER [1]).

A.

Aa (Mr. Willem van der, raad en secretaris van Rotterdam), blz. XXXIV, 136, 204 vlg.
Aar (de Kromme), blz. 69.
Aardenburg, blz. 51, 166, 260.
Abcoude, blz. 258, 277, 291.
Aeth, zie Ath.
Aken, blz. 438; (vrede van), blz. 25, 305.
Alblasserwaard, blz. 83, 101, 182, 205, 374, 380.
Alfen, blz. 208, 371, 380, 381 vlg.
Alkmaar, blz. 54, 63, 67, 122, 137, 203, 213, 215, 303, 304, 317, 434, 436, 438.

1) In dit register zijn *niet* opgenomen plaatsen, behoorende bij eigennamen, die in één der rubrieken van het volgende register voorkomen; in beide registers voorkomende eigennamen zijn met een † geteekend. Ook zijn niet opgenomen plaatsen bij de namen der stemhebbende steden van Holland, wanneer die steden alleen genoemd worden bij het uitbrengen van een advies bij de een of andere deliberatie; evenmin de meer bekende steden van herkomst van brieven en de in de Inleiding of in de noten zonder meer genoemde schrijvers van geraadpleegde werken. — Mijne bronnen voor de opgave der persoonsnamen met voornamen etc. zijn v. n. de presenten-lijsten in de Resolutiën van Holland en voor militaire namen een zeer uitvoerige opgave Res. Holl. 27 Sept. 1672 en Van Sypesteyn en De Bordes, De verdediging van Nederland in 1672 en 1673, passim; verder heb ik veel geraadpleegd het register in het 17e deel van de Urkunden und Aktenstücke, de Dictionary of National Biography, enz.

Allen (Ruardus, secretaris van Purmerend), blz. 137.
Allinga (predikant te Wydenes), blz. 434.
Almelo (Zeger van Rechteren, heer van —, kolonel der cavallerie), blz. 122, 224.
Altena (land van), blz. 77, 83, 96, 101.
Alua, zie Aylva.
† Amalia (van Solms, Prinses-Douairière), blz. 116, 120, 185, 244, 421, 436, 437.
† Amerongen (Godard Adriaan van Reede, heer van —, gezant in Brandenburg), blz. 43.
Amerongen (stad), blz. 157, 368.
Amersfoort, blz. 39, 70, 122 vlg., 366, 378, 401, 420 vlg., 423.
Ameyde, blz. 113, 125, 379 vlg.
Amsteldijk, blz. 208.
† Amsterdam, blz. v, ix, xxviii, xxxii, xliii vlg., 1, 40, 43, 51, 54, 63, 66, 68, 101 vlg., 106 vlg., 108 vlg., 110 vlg., 114, 121, 122, 126, 129, 131, 133, 135, 137, 139, 141, 150, 151, 156 vlg., 159, 167, 169, 171, 172, 179, 183, 184, 186, 187, 189, 197, 203, 204, 215, 228, 229, 234, 239, 249, 258 vlg., 262, 268, 282, 283, 284, 286, 291, 299, 304, 306, 309, 314, 316, 317, 320, 323, 336, 338, 352, 357, 369, 375, 379, 380, 384, 399, 402, 433, 434, 438, 442, 443.
„ † (admiraliteit van), blz. 22, 71, 104, 252, 397.
Amsterdamsche admiraliteit (schepen van de), blz. 211.
Andernach, blz. 351.
Andries (Sint), blz. 105, 107 vlg., 111, 115, 119, 121, 123, 126, 211.
Anjou (Hertog van, zoon van Lodewijk XIV), blz. 318.
Ankeveen, blz. 367.
Antwerpen, blz. 7, 45, 117.
Appeltoorn (François, majoor der infanterie, commandant van Blokzijl), blz. 339.
Aquila (Louis d', kolonel der infanterie), blz. 112, 122, 290.
Aquitanië, blz. ix.
Arent (Jan Pietersz. van den), blz. 85 vlg., 205.
Argenteau, blz. 4.

Arkel (land van), blz. 125.
† Arlington (Sir Henry Bennet, lord —, staatssecretaris van Engeland), blz. XVIII, 6, 147, 165, 179, 180, 184, 187 vlg., 191, 194, 200, 202, 210, 226, 249.
† Arnhem, blz. XLV, 1, 95, 100, 102, 107, 116, 127, 371, 402.
Ashley, zie Addenda et Corrigenda.
Ashton, blz. 147.
† Asperen (Philip Jacob van Boetzelaar, heer van —, lid der Ridderschap van Holland en van Gecommitteerde Raden etc.), blz. 114, 118, 119, 151, 154 vlg., 156, 163, 225, 284 vlg., 366.
Asteley (sergeant-majoor, commandant van Woudrichem), blz. 61; zie Addenda et Corrigenda.
Ath, blz. 59, 260.
Augsburg (geloofsbelijdenis van), blz. 29.
Aylva (Hans Willem, baron van —, luitenant-generaal der infanterie), blz. 122.
„ (Tjaard van, lid van den Raad van State), blz. 101.

B.

Backer (Pieter, kapitein ter zee), blz. 396.
„ (Dr. Willem, lid der regeering van Amsterdam), blz. 137.
„ (Mr. Willem), blz. XXIX.
Baden (Prins van —, gezant van den Keizer), blz. 318.
† Bampfield (Joseph, kolonel der infanterie), blz. 338, 364, 370, 374, 377.
Banchem (Johan van, baljuw van Den Haag), blz. 308, 372.
Banckert (Joost, luitenant-admiraal van Zeeland), blz. 216, 315, 375.
Barendrecht (Zuid- en West-), blz. 368.
Barlaeus (Caspar), blz. XIII.
Bassius, zie Van Bassum.
Bassum (Johan Hendrik van, luitenant-kolonel der infanterie, commandant van Rijnberk), blz. 60, 119.
Bastiaensz. (Willem), blz. 200 vlg.
Bastille (de), blz. 43.

Batavia, blz. 278, 435, 438.
Batavieren (opbod der), blz. 388.
Beaumont (Herbert van, secretaris der Staten van Holland), blz. 203, 289.
„ (Jan van, kolonel der infanterie), blz. 387.
Beek (in Limburg), blz. 339.
Beeke (Willem van der, secretaris van Hoorn), blz. XLV, 137.
Beieren, blz. 304.
Beierland, blz. 253.
Belgium Gloriosum, blz. 43.
Bemmel, blz. 110.
Bentingh, blz. 267.
Berestein (Gijsbrecht, lid der regeering van Delft), blz. 403.
Berg (hertogdom), blz. 28.
Bergen (in Noorwegen), blz. 80.
Bergen, zie Bergen-op-Zoom.
Bergen-op-Zoom, blz. 7, 40, 51 vlg., 58, 71, 73, 74, 76, 77, 91, 114, 115, 138, 167, 174, 194, 219.
„ (markiezaat van), blz. 70.
Berkel, blz. 85, 185.
Berkhout (Mr. Adriaan Teding van), blz. XXVII.
Bernarts (schout van Blokzijl), blz. 340.
Berrevelt, blz. 267.
Betuwe (de), blz. 39, 95, 102, 208.
„ (Boven-), blz. 420.
† Beuningen (Coenraad van, buitengewoon gezant te Brussel, Gedeputeerde tot de onderhandelingen met Engeland etc.) blz. XVIII, 166, 175, 180 vlg., 187 vlg., 192 vlg., 202, 209, 220, 226, 228, 239, 281, 416.
Beveren † (Johan van, kolonel der infanterie, commandant van Geertruidenberg), blz. 105, 114, 216.
„ zie Zwijndrecht.
† Beverningh (Hieronymus van, Gedeputeerde te velde, Gedeputeerde tot de onderhandelingen met Engeland, etc.), blz. XVIII, 19, 31, 44, 53, 73, 83, 103, 111, 112, 116, 180 vlg., 247, 248, 250, 251, 252 vlg., 254, 257 vlg., 281, 283, 294, 303 vlg., 389 vlg., 397, 444.

Beverwijk, blz. 67.
Beyer, Beyers (Samuel), blz. 200 vlg.
Bie (Pieter de), blz. XXVIII.
Bilt (De), blz. 378, 421.
Bings, Binche, blz. 369.
Bisschop (sergeant-majoor der infanterie, commandant van Heusden), blz. 61.
„ † (Mr. Willem, lid der regeering van Rotterdam), blz. 147, 302, 339.
Blaspeil (Werner Wilhelm, Brandenburgsch gezant in Den Haag), blz. 360.
Bleiswijk (Mr. Hendrik van, lid der regeering van Delft), blz. 441.
„ (Pieter van), blz. XXVIII.
Bloemendaal, Blumenthal (Christoph Caspar von, buitengewoon gezant van Brandenburg in Denemarken), blz. 225.
Bloklandt, zie Brantwijk.
† Blokzijl, blz. 339, 369.
Blooys, zie Bogaert.
Bodegraven, blz. 151, 320, 338, 363 vlg., 366, 369, 370, 371 vlg., 381 vlg., 438.
Boechoven, Bokhoven, blz. 98, 234.
Boecholt, blz. 95.
Boeue (James), blz. 308.
Bogaert (Mr. Adriaan —, heer van Blooys, lid der regeering van Delft en van Gecommitteerde Raden), blz. 137, 284, 403.
† Bommel, blz. 97, 105, 107 vlg., 111, 118, 121, 123, 152, 181, 212, 221, 234, 400.
Bommelerwaard, blz. 69, 105, 120, 221, 234.
Bommenede, blz. 77.
Bonn, blz. 351.
Bonser (Mr. Jacob, lid der regeering van Gouda en van Gecommitteerde Raden), blz. 115.
Bontemantel (Hans), blz. VII, XIV vlg., XXII, XXVI.
Borckhem, blz. 70.
Boreel (Mr. Jacob, lid der regeering van Amsterdam), blz. 398.
„ † (Johan, ambassadeur in Engeland), blz. 19, 26, 44, 49, 111, 125, 147, 148, 152.

Bornius (predikant), blz. 440.
Bosch (Den), blz. 7, 76, 77, 78, 86, 91, 92, 95, 98, 111, 115, 118, 119, 122, 123, 126, 152, 156, 166, 172, 174, 208, 214, 221, 240.
„ (meierij van Den), blz. 53, 70, 77 91, 95, 126.
„ (Jacob van den, secretaris van Johan de Witt, pensionaris van Amsterdam), blz. XXIX, 285, 288, 442.
Boschbrug (de), blz. 286.
Bouillon (kardinaal de), blz. 142.
† Bosvelt (Adriaan van, lid van Gecommitteerde Raden, Gedeputeerde te velde etc.), blz. 338, 371, 381, 396.
Bovenkarspel, blz. 434, 438.
Boxtel (Mr. Hugo, pensionaris van Gornichem), blz. 136, 287.
„ (plaatsnaam), blz. 225, 234, 316.
Brabant, blz. 40, 73, 107, 196.
„ (Raad van), blz. 294.
„ (Spaansch), blz. 58, 97.
Brakel (Johan van, kapitein ter zee), blz. 209, 366, 396.
„ (Johan van, heer van Kermesteyn, Gedeputeerde van Gelderland ter Staten-Generaal), blz. 267.
† Brandenburg, blz. 21, 22, 23, 28, 29, 32, 38, 43, 48, 72, 182, 184, 202, 214, 216, 225, 227, 230, 235, 236, 238, 249, 263, 292, 315, 317, 360, 391 vlg., 421.
„ (keurvorst van), zie op Frederik Willem.
Brandenburgsche (ministers), blz. 8, 193, 322, (troepen), blz. 351 vlg.
Brandt (Christiaan, kolonel der cavallerie), blz. 320, 363.
„ (Friedrich of Christoph, Brandenburgsch gezant in Denemarken), zie Addenda et Corrigenda.
„ (Gerardt, Remonstrantsch predikant te Amsterdam), Inleiding, passim.
„ (Gerardt de Jonge, Remonstrantsch predikant te Rotterdam), blz. XVIII.
† Brantwijk (Willem van, heer van Bloklandt, lid der regeering van Dordrecht), blz. 441.
† Brasser (Theodoor, ritmeester, buitengewoon gezant naar Brunswijk en Lünenburg), blz. 9, 80, 88, 92, 165, 262.
Breberen, blz. 350.

Breda, blz. 7, 74, 76, 77, 78, 86, 88, 100, 115, 167, 172, 174, 194, 208, 219, 269, 442.
„ (baronie van), blz. 70.
„ (vrede van), blz. 431.
Brederode (Johan Wolfert, heer van —), blz. 203.
Bremen (Stift), blz. 28, 42, 323, 350.
† Briel (Den), blz. 23, 37, 45 vlg , 55, 61 vlg., 66, 136, 156, 166, 206 vlg., 209, 210, 226, 270, 283, 290, 315, 317, 320, 377, 387, 423, 430.
Brielsche (schuit), blz. 206.
Brittannische (Zee), blz. 19, 431.
Brouwer (Hendrik, burgemeester van Leiden), blz. 398.
„ (Vincent, Raad en Secretaris van Edam), blz. 137, 287.
Brugge, blz. 4.
Brunswijk (huis van), blz. 48.
„ †(vorsten van), blz. 2, 3, 7, 21, 28, 29, 30, 31, 43, 48, 72, 249, 262 vlg., 291, 323, 340, 391, 433, 441.
„ (Lodewijk Ernst, hertog van), blz. XXVIII.
Brunswijksche (verdrag), blz. 318.
† Brussel, blz. 4, 6, 9, 45, 70, 239, 360.
Bruyn (De), blz. 120.
Buat (Henry de Fleury de Coulans, sieur de —, ritmeester der cavallerie), blz. XXXIV, 309.
† Buckingham (George Villiers, hertog van —), blz. XVIII, 6, 165, 179, 180 vlg., 184, 187 vlg., 191, 200, 202, 206, 210, 226, 249, 289.
Büderich, blz. 51, 64.
Buren, blz. 120.
Burg (Van Der, burgemeester van Dordrecht), blz. XLI.
† Burgersdijk (Mr. Pieter, pensionaris van Leiden, Gedeputeerde te velde), blz. XXXI, 110, 137, 139, 144, 281, 338, 363 vlg., 371 vlg., 381.
Burgh (Van Der, commies), blz. 62, 156.
Buysken, zie Buyskes.
Buyskes (Sybrand, Raad en Oud-Burgemeester van Enkhuizen), blz. 137.
Bye (Mr. Nicolaas de, lid van den Hoogen Raad van Holland en Zeeland), blz. XLVIII.

C; zie ook op K.

Cadix, blz. 11.
Calcarsche gat, blz. 71.
Calhoven, zie Colhavel.
Calloo, blz. 319.
Capua, blz. 296.
Carew (George), blz. 308.
Cassiopijn (Thomas, kolonel der infanterie), blz. 105.
Castilië, blz. 29.
Castricum (Cornelis Geelvinck, heer van, lid der regeering van Amsterdam, Gecommitteerde tot het wapenen der huisluiden etc.), blz. 79, 253, 338, 363, 381, 400.
Catalonië, blz. 11.
Catharina-poort, blz. 371.
Catilina, blz. 382.
Cato, blz. 382.
Cats (Jacob), blz. XXVII.
Catzelaar (Joseph van, kolonel der cavallerie), blz. 122, 215.
Cell, zie op Brunswijk.
Châlons, blz. 1.
Chamilly (marquis de), blz. 87.
Charenton, blz. 60.
Charland, zie Sherland.
Charleroi, blz. 59, 363, 364, 366 vlg., 369, 428.
Charnacé (Hercule de, Fransch ambassadeur), blz. 442.
Chattam, blz. 23, 421.
Cincq (Gerard, burgemeester van Gouda), blz. 169.
Cleves (Ernesta de, kolonel in Spaanschen dienst), blz. 219.
Cloeck (Anthonia), blz. XLIII.
„ (Hendrik), blz. XLIII.
„ (Pieter, vader van de beide vorigen), blz. XLIII.
Clotterbooke (Mr. Caspar, burgemeester van Den Briel), blz. 62, 136.
Coblenz, blz. 352 vlg.
Coccejaansch, blz. 442.
Coccejanen, blz. 440.
Cockengen, blz. 378.
Cocq (Michiel, kapitein der infanterie), blz. 398.
Coene (Koenraad, kapitein der infanterie), blz. 398.

Colbert (Charles Croissy, marquis de —, Fransch ambassadeur in Engeland), blz. 24.
„ (Jean Baptiste, minister van Lodewijk XIV), blz. 443.
Colhavel, blz. 71.
Condé (Prins van), blz. 3, 17, 49, 70, 82, 96, 127, 215, 243, 340, 394, 397.
Conquérant (Le, naam van een schip), blz. 397.
Cool (Aemilius, burgemeester van Gouda), blz. 137.
Copes (Willem, luitenant-kolonel der infanterie), blz. 60.
Cornput (Anna van den), blz. XXXIII.
„ (Antonina van den), blz. XXXIII, XXXV vlg.
„ (Maria van den), blz. XXXII.
Coronel (Augustus), blz. 430.
Corunna, blz. 80.
Cour (De?) blz. 398.
Courtin (Honoré, Fransch gezant te Stockholm), blz. 20, 352.
Coventry (Sir Henry, Engelsch gezant te Stockholm, staatssecretaris van Engeland), blz. 20, 149, 394.
Créqui (maréchal de), blz. 49.
Crèvecoeur, blz. 61, 66, 77, 91, 98, 119, 123, 124, 126, 162, 183, 221.
† Crommon (Marinus, Gedeputeerde van Zeeland ter Staten-Generaal, Gedeputeerde naar Maastricht), blz. 62, 365.
Cromwell (Olivier), blz. 35, 43.
Cunaeus (Petrus, secretaris van het gezantschap in Engeland), blz. 39.

D.

Dalem, Dalen, blz. 113, 120.
Dam (Floris van, kolonel der infanterie), blz. 80, 369.
Damiate (naam van een schip), blz. 397.
Danzig, blz. 75.
Dauphin (Kroonprins van Frankrijk), blz. 97, 318.
David, blz. 427.
Deensche (koopvaarder), blz. 79, (onderhandelingen), blz. 375.
Degefelt (kolonel der infanterie), blz. 320, 369, 383.
Deinse, blz. 166.

Delfland, blz. 162, 165, 185, 359.
† Delft, blz. XXVIII, XXXVII, XLV, 54, 63, 66, 85, 87, 102, 117, 122, 137, 140, 149, 153, 159, 162, 163, 174, 192, 206, 209, 339, 351, 377, 402.
„ (Hof van), blz. 84 vlg.
Delftshaven, blz. 185, 204.
† Delfzijl, blz. 178, 259.
† Denemarken, blz. 3, 21, 22, 24, 29, 42, 47, 87, 99, 102, 182, 214, 225, 228, 230, 262, 321, 323, 339, 340, 360, 391, 422.
„ (Koning van), zie op Frederik III.
Deventer, blz. 22, 38, 107, 121, 129, 131.
„ (naam van een schip), blz. 395.
Deyman (Dirk, burgemeester van Haarlem), blz. 136.
Diederik, Dirk (Graaf van Holland), blz. IX.
Diefdijk (de), blz. 39, 83, 96.
Diepenbeeck, Diepenbeck, blz. 76.
Dieren, blz. 101.
Dieze (de), blz. 77, 84, 91, 98.
Dik (Jan, kapitein ter zee), blz. 191.
Dinter (de), blz. 71.
Does (Steven van der, heer van Noordwijk), blz. 64.
Doesburg, blz. 1, 65, 74, 76, 107, 116, 129, 371.
Dohna (Frederik, Graaf van), blz. 13, 215.
Dockem (Marten, ritmeester der cavallerie), blz. 122.
Doodewaard, blz. 420.
† Dordrecht, blz. I, XVIII, XXVII, XXXII vlg., 37, 43, 54, 63, 66, 103, 124, 136, 155, 160, 161, 171, 203, 204, 205, 206, 215, 216, 220, 221, 226, 240 vlg., 249, 259, 262, 274, 293, 304, 306 vlg., 316, 336, 338, 354, 361, 379 vlg.
„ (synode van), blz. 436.
Dorsten, blz. 70.
Dou (landmeter), blz. 116.
Douglas (graaf Adolf, kolonel der dragonders), blz. 369.
Dover, blz. 90.
† Downing (Sir George, Engelsch gezant in Den Haag), blz. XVII, 1, 2, 17, 18 vlg., 21, 25, 27, 32, 35, 37, 42, 43.
Drost (Charles, luitenant-kolonel, commandant van Willemstad), blz. 61.

Duinkerken, blz. 179, 260, 274, 387, 397.
Duisburg, blz. 29.
Duitsche (kerken), blz. 422, (Rijk), blz. 84, 96, 248, 293, 314, (secoursen), blz. 263, (troepen), blz. 340, (vorsten), blz. 42, 194, 315.
Duitschland, blz. 11, 303, 304.
„ (Keizer van), zie Leopold I.
Duivenvoorde (Arent, baron van Wassenaar —, lid der Ridderschap van Holland), blz. 136, 152, 163, 196, 203, 289.
Dumont (ingenieur), blz. 114, 184.
Duras (Jacques Henri de Durfort —, Fransch bevelhebber), blz. 339, 351, 367.
Dussen (Dr. Adriaan van der, burgemeester van Schiedam), blz. 136.
„ (Mr. Arent van der, Raad en pensionaris van Delft), blz. XXXVII, XLV, 137, 171, 183, 379.
„ (Mr. Gerard van der), zie Addenda et Corrigenda.
„ (Johan van der, lid der regeering van Delft), blz. 403.
„ (Pieter van der, idem), blz. 137.
„ (Nicolaas van der, lid der regeering van Dordrecht), blz. 242; zie Addenda et Corrigenda.
Duyrlo, Deurloo, blz. 211.
† Dijkveld (Everard van Weede, heer van —, Gedeputeerde van Utrecht ter Staten-Generaal, Gedeputeerde tot de onderhandelingen met Engeland etc.), blz. 181, 217.

E.

Edam, blz. 54, 63, 67, 137, 358, 434, 438.
Edelen, zie op Ridderschap.
Eems (de), blz. XVIII, 251 vlg., 254, 260, 265, 267, 273, 277, 420.
Eger, blz. 183.
† Egmont, blz. 67, 213, 214, 399.
Elbingsche (verdrag), blz. 352.
Eliasz. (Nicolaas), blz. XLII.
Ellemeet (Mr. Cornelis de Jonge van —, pensionaris van Den Briel), blz. 136.
Emants (B.), blz. XXVIII.

Embden, blz. 386.
Emeloort, blz. 434, 438.
Emmerik, blz. 64, 71, 438.
Emmikhuizen, blz. 419.
† Engeland, passim.
„ (Parlement van), blz. 26, 431 vlg.
Engelen (fort), blz. 61, 98.
Engelsche(n), blz. 23 en verder passim.
Engh, zie Ruysch
Enkhuizen, blz. 54, 62 vlg., 67, 137, 139, 278, 294, 307, 316, 396, 423, 434, 438.
Ens, blz. 434.
Erpagh (kolonel der infanterie), blz. 365, 370, 381.
Escury (Collot d'), blz. xxx.
Estrades (Godefroy, comte d'), blz. 46.
Estrée (Jean d', vice-admiraal van Frankrijk), blz. 397.
Europa, blz. 175.
Evangelisch (wezen), blz. 42.
Ewijk (S. van, secretaris der Staten van Utrecht), blz. 400.

F.

Fagel † (Mr. Gaspar, griffier der Staten-Generaal, raadpensionaris van Holland), xxxv, xxxvii, xlviii, blz. 44, 106, 111, 139, 151, 165, 251, 254, 275, 281, 284, 288, 289, 292 vlg., 296 vlg., 301, 304, 317, 319, 321, 322, 323, 324, 337, 352, 360, 364, 366, 377, 378, 379, 382 vlg., 388, 389 vlg., 393, 394, 400, 401, 414 vlg., 423 vlg., 435, 440, 441.
„ (Mr. Hendrik, Raadsheer in den Raad van Brabant, griffier der Staten-Generaal voor de buitenlandsche zaken), blz. 294, 295.
Fagnani (Frederik, kolonel der infanterie), blz. 95, 97.
Fannius (Cornelis, lid van het Hof van Holland etc.), blz. 121, 277 vlg., 434, 436, 438.
Fareau, zie Fariaux.
Fariaux (Jacques de —, vicomte de Maulde, kolonel in Spaanschen dienst), blz. 219.
Feuquières (Isaäc de Pas, marquis de —, Fransch gezant in Zweden), blz. 367.

Flodorf (Graaf van, kolonel der cavallerie), blz. 66, 119.
Fortuyn (Renske Simonsdochter), blz. XLII.
Foudroyant (Le, naam van een schip), blz. 395.
† Frankrijk, passim.
Fransche, blz. 3 en verder passim.
Frederik III (koning van Denemarken), blz. 72, 84, 161, 292, 350; zie ook op Denemarken.
„ Hendrik (Prins van Oranje etc.), blz. x.
„ „ (fort), blz. 71.
„ Willem (keurvorst van Brandenburg), blz. 165, 218, 291, 303, 304, 314; zie ook op Brandenburg.
† Fresno (markies Del, Spaansch gezant te Londen), blz. 90, 431 vlg.
Friesland, blz. XXIV, 5 vlg., 24, 48, 58, 69, 74, 136, 139, 154 vlg., 174, 186, 190, 235, 239, 245, 250, 256, 259, 266, 272 vlg., 386 vlg., 391, 423, 425 vlg., 428.
Friezen (de), blz. 51, 58.
Fripone (La, naam van een schip), blz. 395.
Frits (Prins), zie Frederik Hendrik (fort).
„ „ „ George Frederik.
Fürstenberg (Franz Egon, Prins van —, bisschop van Straatsburg), blz. 32, 87.

G.

Gael (Mr. Gerard, lid der regeering van Rotterdam), blz. 200.
Galen (Bernhard van, bisschop van Munster), blz. 4, 12, 17, 49, 69, 74, 78, 96, 121, 141, 324, 340, 423; zie ook op Munster.
Gardie (Graaf Magnus Gabriel de la, rijkskanselier van Zweden), blz. 42, 60.
Gascoigne (Bernhard, Engelsch resident te Weenen), blz. 47.
Gasconi, zie Gascoigne.
Gassion (Fransch officier), blz. 366.
Geelvinck, zie Castricum.
„ (Johan Cornelisz.), blz. XXIX.
† Geertruidenberg, blz. 61, 66, 119, 144, 183, 208, 216, 229, 317.
Geest (Van Der), zie Addenda en Corrigenda.

Gelder, blz. 7.
† Gelderland, blz. 1, 2, 4, 24, 39, 48, 67, 69, 73, 74, 113, 122, 126, 135, 139, 154, 166, 180 vlg., 193, 195, 223, 239, 267, 278, 302, 400, 425 vlg., 441.
Geldersche (regimenten), blz. 113.
Gelly, Gilly, blz. 363.
Gemmenich (Gedeputeerde van Groningen ter Staten-Generaal), blz. 396.
Generaliteit (Staten-Generaal), passim.
„ (ressort van de), Generaliteitslanden, blz. 8, 158, 191 vlg., 267.
„ (colleges van de), blz. 299.
Gennep, blz. 107.
Gent (stad), blz. 4.
„ , Ghent (Willem Joseph, baron van —, luitenant-admiraal van Holland), blz. 10, 26, 35, 43 vlg., 204.
„ , Ghent † (Johan, heer van —, Gedeputeerde van Gelderland ter Staten-Generaal, Gedeputeerde naar Lodewijk XIV), blz. 192, 195 vlg., 237.
Genua, blz. 422.
† George Frederik, (prins van Nassau, kolonel der kavallerie, commandant van Bergen-op-Zoom), blz. 71, 74, 115.
Géran (Graaf van 's-, Fransch gezant te Berlijn), blz. 28, 31, 43.
Germain, zie Jermyn.
Ginkelsche (veenen), blz. 420.
Gockinga (Hendrik Ludolph van, Gedeputeerde van Groningen ter Staten-Generaal, Gedeputeerde te velde, Gedeputeerde tot de onderhandelingen met Engeland), blz. 62, 111 vlg., 180 vlg.
Goejanverwelle (sluis), blz. 68, 112, 114, 125, 130, 153, 159, 160, 165, 176 vlg., 184 vlg., 215, 268, 320, 370.
Goeree, blz. 46, 77, 222, 233, 239, 260, 269 vlg., 304, 315, 320.
Goereesche (gat), blz. 81.
Goes (Mr. D. E. Meerman van der), blz. XXIX.
Golsteyn (Jacob van, heer van Reinouwen, kolonel der infanterie), blz. 105, 112, 123, 152.
Googh (de), zie Gouwe.

† Gorinchem, Gorkum, blz. XXVIII, 54, 55, 63, 66, 73, 95, 97, 102, 105, 107, 111, 112, 113, 115, 120, 123, 136, 139, 208, 209, 215, 228, 240 vlg., 283, 294, 308, 320, 350, 374, 430.
† Gouda, blz. XXVIII, 54, 63, 66, 68, 86, 98, 101, 106, 107, 109, 114, 115, 117, 125, 129, 133, 137, 139, 140, 146, 147, 148 vlg., 153, 161, 169, 177, 192, 204, 208, 220, 234, 268, 320, 364, 369, 370, 377, 379, 381, 389, 412.
Goudsche (sluis), blz. 68 vlg., 98, 101, 117, 372 vlg., 381 vlg., 385, 398.
Gouwe (de), blz. 69, 147.
Graaff (Adriaan van der, lid der regeering van Dordrecht), 136, 226, 285, 406.
„ † (Arent van der, lid der regeering van Alkmaar), blz. 287; zie Addenda et Corrigenda.
„ (Jacob van der, Raadsheer in het Hof van Holland), blz. 120.
„ (Jacob van der, zoon van den voorgaanden), blz. XXXVI, 121.
Grancey (marquis de, Fransch kapitein ter zee), blz. 397.
Graswinkel (Maarten Engelbrechtsz., burgemeester van Delft), blz. 185.
† Grave, blz. XV, 107, 122, 123, 126, 151, 156, 183, 193, 196, 240.
Gravelant('s), blz. 378.
Gravenhage('s), zie Haag.
Gravenmoer (Adam van der Duyn, heer van 's —, bevelhebber van een compagnie gardes), blz. 370.
Gravesend, blz. 289.
Gravezande('s), blz. 67, 368.
Grebbe (de), blz. 39, 419, 421, 423.
Grebbedijk, blz. 38, 39.
Grémonville (Fransch gezant te Weenen), blz. 89, 96, 318.
Griet, blz. 71.
Griffenfeldt (Peter Schumacher, Graaf van —, Deensch minister), blz. 84, 182.
Griffenstein, zie Addenda et Corrigenda.
Groenland (vaart op), blz. 24.
Groningen (provincie), zie Stad en Lande.
„ (stad), blz. 303.

Groot (Cornelis de, burgemeester van Hoorn), blz. 100.
„ (Hugo de), blz. XLIII.
„ † (Pieter de, gezant in Frankrijk, Gedeputeerde naar Lodewijk XIV), blz. XLIII vlg., XLVII, 128 en verder passim.
Gruys (Gedeputeerde van Groningen ter Staten-Generaal, commissaris naar Oost-Friesland), blz. 3.
Guldeleeuw, zie Gyldenlöve.
Gulik (hertogdom), blz. 28.
Gyldenlöve (Ulrich Frederik, Deensch minister), blz. 84, 87, 225.

H.

Haag (Den), blz. XXXII, XXXIV, XXXVI, 10, 12, 27, 40, 55, 63, 66, 67, 68, 99, 101, 112, 113, 121, 132, 135, 137, 140, 142, 146, 149, 152, 155, 162, 163, 171, 202, 206, 213, 215, 235, 284, 286 vlg., 301, 308, 316, 357, 370, 371, 377, 378, 380, 382.
Haan (Jan de, vice-admiraal), blz. 315.
Haarlem, blz. XXIV, 38, 54, 63, 66 vlg., 100, 122, 136, 150, 164, 174, 192, 213, 220, 226 vlg., 233, 238, 251, 253, 273 vlg., 278, 317, 421, 435.
Haarlemmermeer, blz. 101, 213.
Haastrecht, blz. 370.
Haeften (Maarten van, kolonel der infanterie), blz. 60.
Hagedoorn (François de Ram, heer van —, commandant op het slot te Abcoude), blz. 291.
Halewijn (Mr. Cornelis Terestein van), blz. XXXIX vlg.
„ † (François Terestein van, buitengewoon gezant naar Engeland), blz. 289.
„ (Mr. Simon Terestein van), blz. XXXX vlg.
Halfweg, blz. 69, 101, 213.
Halifax (George Savile, marquis of —), blz. 147, 148.
Halling (Mr. Herman, lid der regeering van Dordrecht), blz. XXXIV, XLI.
„ (Johan, burgemeester van Dordrecht, Gecommitteerde tot het wapenen der huisluiden etc.), blz. 102, 117, 125, 155, 161, 226, 253.
„ (Mr. Willem, zoon van Mr. Herman, lid der regeering van Dordrecht), blz. XXXIV.

Hamburg, blz. 236, 248, 262.
Hamersveld, blz. 420.
Hamilton (James, Engelsch kapitein ter zee), blz. 397.
Hamptoncourt, blz. 148, 289.
Hannover, blz. 249, 264.
Harder (Dr. de, predikant te Rotterdam), blz. 282 vlg.
Harderwijk, blz. 85, 277, 436.
Haren (Ernst Willem, kolonel der cavallerie), blz. 119.
„ † (Willem van, Gedeputeerde van Friesland ter Staten-Generaal, buitengewoon gezant in Zweden), blz. 99.
Harmenstein, zie Oberhammerstein.
Hartenberg (predikant te Hoogkarspel), blz. 434.
Harthuis, Herthuis (het, een heerenlogement te Gouda), blz. 162.
Hasselaar (Gerard, lid der regeering van Amsterdam), blz. XLVIII.
Hattem, blz. 122.
Hauterive (François de l'Aubespine, marquis de —, ritmeester der cavallerie, † 1670), blz. 74.
Hazerswoude, blz. 85.
Heekeren (Joost de Rode van, kapitein der infanterie), blz. 369.
Heel, blz. 108.
Heemskerck (Reinier), blz. XLIV.
Heemskerk, blz. 368.
† Heenvliet (Johan François van Beijeren van Schagen, heer van Sliedrecht, — enz., lid der ridderschap van Holland, commandant van Heusden), blz. 74, 99, 289.
Hees, blz. 402.
Heidanus (kapitein van vrijwilligers uit Rotterdam), blz. 153, 213.
Heide (De, agent der Staten-Generaal), blz. 323.
Heilo, blz. 368.
Heimansbrug (de), blz. 372 vlg.
Heineman, zie Henneman.
Heinsius (Antonie), blz. XXVI.
„ (Nicolaas) blz. 444.
Heldam, Hildam, blz. 208.
Helder (Den), blz. 48, 61, 67, 77.

Hellevoetsluis, blz. 30, 33 vlg., 37, 45, 55, 61, 70, 206 vlg., 209, 232, 284, 387.
Hemert, blz. 61, 73, 98, 212, 221.
Henegouwen, blz. XXXII.
Henneman (Daniël, ritmeester der cavallerie), blz. 97.
† Heusden, blz. XXXV, 61, 66, 67, 69, 72 vlg., 74, 79, 86, 88, 96, 98, 101, 106, 115, 121, 123, 124, 183, 208, 209, 211, 221, 234.
Hil (Ruige, polder), blz. 91.
Hilse (de), blz. 75.
Hinderdam, blz. 13, 123, 257, 291, 367, 425.
Hinderdijk, blz. 420.
Hinderstein, blz. 420.
Hingst, zie Addenda et Corrigenda.
Hobbes, blz. 435.
Holy, zie Muys.
Holland, blz. 4 en verder passim.
„ (raadpensionaris van), zie De Witt en Fagel.
Hollants eynde, blz. 45, 46.
Holles (Denzil, lord —), blz. 90.
Holmes (Robert), blz. 54.
Holstein, blz. 367.
„ (Bernhard, hertog van), blz. 380.
Hoofden (de, begin van het Kanaal), blz. 80.
Hooft (Gerret, zoon van den volgenden), blz. XLIV.
„ (Hendrik, burgemeester van Amsterdam), blz. XLIII vlg., 96.
„ (Jannetje), blz. XLIII.
Hoogerbeets (Rombout), blz. XXX.
Hoogkarspel, zie Bovenkarspel.
Hoorenken (Egbert, Gedeputeerde van Groningen ter Staten-Generaal, Gedeputeerde tot de vloot), blz. 233.
Hoorn † (stad), blz. XLV, 40, 54, 63, 67, 122, 123, 137, 144, 204, 307, 316, 395, 423.
„ † (Willem Adriaan, Graaf van —, generaal der artillerie, commandant van Goejanverwellesluis), blz. 112, 125, 140, 148, 177, 365, 379, 381, 400.
„ (de), blz. 383.
Hoornwerken (bij Hellevoetsluis), blz. 45.
Hop (Cornelis, pensionaris van Amsterdam, Gedeputeerde

naar den IJssel, idem naar Utrecht etc.), Inleiding, passim; blz. 100, 111, 137, 151, 181, 233, 234, 239, 265, 285, 287, 382 vlg., 387, 399, 403, 441, 442.
Hop (Cornelis, kleinzoon van den vorigen), blz. XLIX.
„ (Jacob Jansz., overgrootvader van den vorigen), blz. XLII.
„ (Jacob, kleinzoon van den vorigen), blz. XLIX.
Hormkes, zie Hoorenken.
Horstermeer, blz. 39, 68.
Houting (Mr. Nicolaas, Raad en Pensionaris van Monnikendam), blz. 137.
Hove (Mr. Michiel ten, Raad en Pensionaris van Haarlem), blz. 136, 234.
Hudde (Johannes Gerritz., lid der regeering van Amsterdam), blz. 353.
Hugenooten, blz. 321.
Huisduinen, blz. 67, 77.
Hulsenaar (Petrus, predikant te Ens en Emeloort), blz. 434.
Hulst, blz. 71.
Huybert (Pieter de, raadpensionaris van Zeeland), blz. 365.
Huygens (Christiaan), blz. 442.
„ (Lodewijk, drost van Gornichem), blz. 308.
Huyssen, blz. 71.

I.

Indië (Oost-), blz. 27, 75, 384, 431.
„ (West-), blz. 27, 431.
Indische † (Oost-), (Compagnie), (blz. XXV, 5 vlg., 8, 93 vlg., 197 vlg., 233, 244, 270 vlg., 294, 301 vlg., 309 vlg., 325, 342, 346, 357, 384 vlg., 434; (actiën), blz. 266, 347; (retourvloot), blz. XVIII, 82, 183, 215, 252, 254, 259, 265, 270, 273 vlg., 278 vlg., 298, 384.
„ (West-), (Compagnie) blz. 294, 302, 325; (actiën), blz. 266.
Insprück (aartshertogin van), blz. 35, 47, 318.
Isabella (schans), blz. 4.
Isola (François Paul, baron de l' —, gezant van den Keizer), blz. 84, 224, 316, 322.

Ittersum (Bernhard Joost van, kapitein der infanterie), blz. 398.

J.

Jacobus I (koning van Engeland), blz. 35.
Jan (baron St.), blz. 367.
Jermyn (Henry), blz. 210.
Jerobeam, blz. 427.
Jeuriaen, zie Jörgen.
Jezuïten, blz. 24, 435.
Jörgen (?, Prins van Denemarken), blz. 38.
Joris (St.- Hof), blz. 443.
Jorman (Jan Albert, kolonel der infanterie), blz. 80, 370.
Joseph, zie op Catzelaar.
Juchem (Maarten van, commandant van Wezel), blz. 52, 60.

K.

Kadsant, blz. 47, 65, 97, 290.
Kaiserswerth, blz. 78.
Kallantsoog, blz. 45, 77.
Kampen (Willem van, sergeant-majoor der infanterie), blz. 398.
„ (stad) blz. 69, 102, 107, 119, 123, 129, 131.
Kan (Gedeputeerde van Friesland ter Staten-Generaal, Gedeputeerde naar de vloot), blz. 233.
Kanaal (het), blz. 19, 260 vlg., 279.
Kant (Mr. Floris, lid der regeering van Gouda, Gedeputeerde van Holland ter Staten-Generaal, commissaris naar Oost-Friesland), blz. 3, 106, 161, 173, 222, 224, 227, 235, 237, 243, 273.
„ zie Addenda et Corrigenda.
Kantons, zie Zwitsers.
Karel (de Kale, koning van West-Francië), blz. IX.
Karel I (koning van Engeland), blz. 35.
† Karel II (idem), passim.
Karel II (koning van Spanje), blz. 10, 29, 322, 444.
Karel V (Keizer), blz. 424.
Karel XI (koning van Zweden), blz. 308.

Karu, zie Carew.
Katholieke, zie Roomsch.
Katwijk, blz. 67.
Keizersweerd, zie Kaiserswerth.
Kennemerland, blz. 272.
Keppel, blz. XLVI, 127.
Ketel (de), blz. 185.
Keulen †(stad), blz. 7, 9, 25, 316, 340, 351, 389, 391, 393, 435.
„ (aartsbisdom), blz. 18, 28, 32, 36, 49, 75, 144.
„ (aartsbisschop, keurvorst van), zie Maximiliaan Hendrik.
Kievit (Johan, pensionaris van Rotterdam), blz. 204, 306, 382 vlg.
Kingma (Ignatius, kolonel der cavallerie), blz. 122.
† Kinschot (Gaspar, raad en pensionaris van Delft, Gedeputeerde tot de verdediging van Holland), blz. 372 vlg., 381, 386.
† Kirpatrick, Kirkpatrik (Johan, kolonel der infanterie, commandant van Den Bosch), blz. 115, 119.
Kleefsche (tollen), blz. 31, (steden), blz. 191 vlg., (vrede), blz. 96, 293, 316.
Kleyborg, blz. 46.
Klundert (De), blz. 66 vlg., 75 vlg., 116, 183, 206, 212, 222, 229.
Knodsenburg (fort), blz. 116.
Knijff (Lodewijk, kapitein der infanterie), blz. 97.
Koerland (Frederik Casimir, hertog van), blz. 25, 38, 58, 80, 88, 363, 386.
Koevorden (Jacob, heer van —, Gedeputeerde van Overijsel ter Staten-Generaal, Gedeputeerde te velde, Gedeputeerde naar den bisschop van Munster), blz. 74, 111, 112.
† Königsmarck (Otto Wilhelm, Graaf van —, luitenant-generaal der infanterie), blz. 27, 38, 209, 215, 320, 364 vlg., 369, 371 vlg., 377, 379, 381 vlg.
Koning (Alexander de), blz. 386.
Kopenhagen, blz. 102.
Korendijk (de), blz. 242.
Korterhoeversluis, blz. 123.
Koukerk, blz. 383.

Kralingen, blz. 85.
Kramprich (gezant van den Keizer), blz. 227, 323.
Krimperwaard, blz. 83, 96, 101, 106, 109.
Kronenburg, blz. xxi, 258.
Kuik (land van), blz. 79.
Kuilenburg, blz. 39, 83, 208.
„ (land van), blz. 96.
„ (Graaf van), zie Waldek.
Kuinder (De), blz. 425.

L.

Laan (Johan van der, kolonel der infanterie, commandant van Hellevoetsluis), blz. 61.
† Lande (Carel de la), blz. 403.
Landsdiep, blz. 46, 81.
Langerak, blz. 125.
Langestraat, blz. 77.
Langewagen (Reynier, lid der regeering van Hoorn), blz. 119.
Leerdam, blz. 120, 338.
Leeuwarden, blz. 368, 434.
Leeuwen (Van, commandant van Bommel), blz. 234.
„ † (Diederik de Leyden van, burgemeester van Leiden), blz. 348.
Leicester (Graaf van), blz. 424.
Leiden, blz. 54, 63, 66, 72, 100, 109, 117, 126, 137, 142, 146, 149, 150, 156, 157, 162, 174, 192, 199, 268, 274, 277, 283, 317, 320, 344, 348, 355, 365 vlg., 369, 371 vlg., 381, 383, 386, 402, 437, 440.
Leiderdorp, blz. 85.
Leidschendam, blz. 65, 185, 208.
Lek, blz. 13, 182, 228, 380, 390.
Lekdijk, blz. 116 vlg., 398.
Lemp (Lent?), blz. 110.
† Leopold I (Keizer van Duitschland), blz. 2 en verder passim.
Lesage (Salomon, kapitein ter zee), blz. 396.
Lestevenon (Mr. Daniël), blz. xxx.
Leuven, blz. 45, 70.

Leviathan, blz. 435.
Lidius (Jacobus, predikant te Dordrecht), blz. 43.
Lier (Adam van Lokhorst, heer van De —, ritmeester der cavallerie), blz. 122, 378.
† Lightenberg (Julius, kapitein der infanterie, commandant van Willemstad), blz. 70, 75, 91, 222.
Limburg (gouverneur van), blz. 9.
„ (land van), blz. 44.
„ (Otto van, luitenant-kolonel der infanterie, commandant van Den Briel), blz. 61.
Lingedijk, blz. 125.
Linschoten, blz. 380.
Lipstadt, blz. 165.
Lisse, blz. 85.
Livius (Titus), blz. 296.
Lobkowitz (Vorst, minister van den Keizer), blz. 50, 89.
Lobs (Jacob, bevelhebber van de huisluiden naar den IJssel), blz. 87.
Lodestein (Pieter, secretaris van het admiraliteitscollege der Maze), blz. 396.
„ (predikant te Utrecht), blz. 419.
† Lodewijk XIV (koning van Frankrijk), blz. 3 en verder passim.
Loenen, blz. 68.
Loevestein, blz. 61, 66, 111, 123, 162, 183, 208, 221, 229, 283.
† Londen, blz. 26, 148, 226, 274, 289, 303, 421.
Loon (Nicolaas van, lid der regeering van Amsterdam), blz. 353.
Loos, Loods (?) (raadsheer van den Graaf van Kuilenburg), blz. 378.
Lopikerwaard, blz. 83, 96, 106.
Loten (Mevrouw), zie Antonina van den Cornput.
Lotharingen (Karel, hertog van), blz. 243.
† Louvignies (Graaf van —, bevelhebber van de Spaansche hulptroepen, commandant van Schoonhoven), blz. 112, 114, 117, 118, 119, 125 vlg., 176, 206, 209, 215, 229, 319, 363, 367.
Louvois (François-Michel le Tellier, marquis de —, minister van Lodewijk XIV), blz. 7, 127, 157 vlg., 192, 340.

Louvre, blz. 29.
Luik (land van) blz. 53, 65.
„ (stad), blz. XXXIX, 70, 74, 340, 367, 429.
Luiksch, blz. 98, 429.
Lünenburg, Lünenburgsche, zie op Brunswijk, Brunswijksche.
Lüthersche (religie), blz. 305.
Luxembourg (de Bouteville, Duc de —, Fransch generaal, bevelhebber te Utrecht), blz. XLV, 16, 49, 121, 365, 370, 371, 378 vlg.
Lijn (Cornelis van der, burgemeester van Alkmaar), blz. 137.
† Lyra (don Emanuel François de, gezant van Spanje), blz. 50, 73, 196, 305, 322 vlg., 360, 388.

M.

Maagdenburg, blz. 165.
Maarsen, blz. 371.
Maarsbergen, blz. 420.
Maarsseveen (Mr. J. E. Huydecoper van), blz. XXIX.
Maas (de), blz. 17, 37, 46, 49, 69, 70, 76, 80, 89, 96, 102,
„ 125, 179, 185, 208, 209, 211, 269 vlg., 299, 304.
„ (de Dode), blz. 98.
„ (de Neder), blz. 72.
„ (de Oude), blz. 73, 82.
„ (de Over), blz. 72.
„ † (admiraliteit van de), blz. 6, 72, 108, 228, 252.
Maas (Jacob van der, lid der regeering van Leiden), blz. 137.
† Maasdam (Frederik van Dorp, heer van —, lid der Ridderschap van Holland etc.), blz. 136, 152, 163, 288, 372 vlg., 381.
Maasdijk, blz. 125, 373.
Maaseik, blz. 79, 82, 429.
Maaslandsluiser (schip), blz. 206.
Maassluis, blz. 45, 46, 66, 159, 162, 205, 235, 339.
† Maastricht, blz. 4, 40, 49, 52, 53 vlg, 58, 61 vlg., 69, 70, 71, 72, 76, 78, 82, 87, 91, 95, 103, 107, 119, 121, 135, 158, 189 vlg., 202, 207, 303, 339, 360, 363, 429.
Mackwitz (Melchior, kapitein der infanterie, commandant van Geertruidenberg), blz. 61.

Madrid, blz. 39.
„ (hof van), blz. 29.
Maghwitz, zie Mackwitz.
Main (de), blz. 367.
Mainz, blz. 28, 32.
„ (keurvorst van), blz. 340.
† Maire (Jacob le, resident in Denemarken), blz. 323, 350.
Makassar, blz. 27, 42.
Malo (St.), blz. 79.
Manmaker (Charles, kolonel der infanterie), blz. 71.
Mansvelt (Bernard van, kapitein der infanterie), blz. 212.
Marcin (Graaf de, bevelhebber der Spaansche troepen in de Zuidelijke Nederlanden), blz. 363, 369.
Margate, blz. 289.
Maria (Prinses-Royale), blz. 421.
Maria Anna (van Oostenrijk, koningin-regentes van Spanje), blz. 10 vlg., 262, 322, 388, 432.
Mark (land van der), blz. 38.
Martin (Jacques), blz. 249.
Martinet (luitenant-generaal in het Fransche leger), blz. 371.
Mathenesse, blz. 85.
Mauregnault (Gaspar de, kolonel der infanterie), blz. 319, 365.
„ (Johan de, Gedeputeerde van Zeeland ter Staten-Generaal, Gedeputeerde tot de vloot), blz. XVIII, 233, 254, 365, 396, 428.
Maurits (Prins van Oranje etc.), blz. 202, 424.
„ † (Johan —, Prins van Nassau, veldmaarschalk, commandant van Muiden), blz. XXI, 17, 60, 112, 126, 215, 290, 304, 320, 365, 371 vlg., 377.
Maximiliaan Hendrik (aartsbisschop, keurvorst van Keulen), blz. 4, 12, 13, 22, 57, 96, 121, 324, 351; zie ook op Keulen.
Mechelen, blz. 45.
Medemblik, blz. XXXI, 24, 54, 55, 63, 67, 137, 265, 294, 307, 308, 319, 423.
Medway, Midwey (de), blz. 199.
Meel (Johan Willem van, secretaris der societeit van Suriname), blz. XI.
Meer (Mr. Abraham van der, lid der regeering van Dordrecht), blz. XXXIII.

Meer (Herman van der, lid der regeering van Leiden en van Gecommitteerde Raden, Gedeputeerde tot de inundatiën), blz. 64, 113, 147.
„ (Kornelia van der, dochter van den Mr. Abraham), blz. XXXIII.
† Meerman (Johan, lid der regeering van Leiden, buitengewoon gezant naar Engeland, Gedeputeerde tot het wapenen der huisluiden, etc.), blz. 47, 54, 65, 79, 84 vlg., 117, 125, 137, 185, 208, 253, 301.
Megangh (Mattheus, kapitein ter zee), blz. 396 vlg.
Mels (?), blz. 444.
† Mennonisten, blz. 66.
Meppel, Meppen, blz. 51, 58.
Merens (Meynard, lid der regeering van Hoorn, Gedeputeerde van Holland ter Staten-Generaal, etc.), blz. 198 vlg., 211, 278.
Merlin (naam van een schip), blz. 10.
Merode (Graaf van, commandant van de Spaansche ruiterij te Gouda), blz. 149.
Merwede, blz. 228.
Metselaar (Nicolaas), blz. 205.
Metz, blz. 49.
Meurs (graafschap), blz. 91.
Meyden (Johan van der, lid der regeering van Rotterdam), blz. 169, 396.
Meyer, blz. 435.
Middelburg, blz. 442.
Middellandsche (zee), blz. 23.
Mierop (David van den, burgemeester van Delft), blz. 137.
Minden, blz. 165, 249.
Moerspui (fort), blz. 51.
Moezel (de), blz. 352.
Molckerschans, blz. 380, 384.
Moleschot (Mr. Nicolaas van, pensionaris van Dordrecht), blz. 399.
Moluksche (waren), blz. 40.
Mombas, zie Montbas.
Monmouth (James, duke of), blz. 24, 38, 274.
Monnikendam, blz. 54, 63, 67, 137, 358.
Montague (Ralph, duke of), blz. 2, 12 vlg.

Montal (marquis de, commandant van Charleroy), blz. 363.
Montbas (Johan Barton, markgraaf de —, commissaris-generaal der cavallerie), blz. 20, 26, 29, 155 vlg., 192, 249.
Montecuculi (Raymund, Graaf van —, bevelhebber van het keizerlijk leger), blz. 96, 243, 314.
Monterey (don Juan Domingo de Zuniga, Graaf van —, landvoogd der Zuidelijke Nederlanden), blz. 4, 39, 50, 59, 71, 73, 76, 77, 89, 90, 103, 120, 166, 171, 229, 243, 260, 303, 318, 322, 363, 399.
Montfoort, blz. 370, 371, 378, 379, 380, 381.
Motte (De La, kolonel in het Fransche leger), blz. 162.
Muiden, blz. 20, 85 vlg., 107, 112, 261, 290, 320, 367, 390.
Munster (stad), blz. 316.
„ (bisschop van), zie Galen.
„ (vrede van), blz. x.
Munsterland, blz. 165, 352.
Munsterschen (de), blz. 369.
Muys (Arent — van Holy, secretaris, lid der regeering van Dordrecht), blz. xxvii, xxxix vlg., 241 vlg.
Mijde, blz. 398.
Mijkade, blz. 398.

N.

Naarden, blz. 13, 20, 31, 39, 55, 63, 122 vlg., 146, 151, 216, 371, 377, 399, 421.
Naardermeer, blz. 39, 68, 420, 423.
Naarssen (Leonard van), blz. 200 vlg.
Naeranus (Theophilus), blz. 388 vlg.
Nassau, zie Maurits.
„ zie Walraven.
Nat (Gerard, Graaf van der), blz. 27, 38.
Navagne, Navaigne, blz. 4.
Nederland, Nederlanden (de), blz. 147, 291, 304.
Nederlanden (Spaansche), blz. 11, 36, 44, 51, 53, 65, 100, 120, 175, 189, 275, 322, 429.
Nederlandsche (kooplieden), blz. 147, 152, (ruiters), blz. 291, (schepen), blz. 54.
Nedermaas, zie Maas.

Nederrijn, zie Rijn.
Neck (Lucas van, burgemeester van Hoorn), blz. 287.
Nes (de), blz. 46.
Neuburg (hertog van), blz. 27, 77.
Neurenburg (burgemeester van Dordrecht), blz. XLI.
Neuss, blz. 9, 70.
Neyn (Mr. Cornelis de, pensionaris van Alkmaar), blz. 137.
Niedeck (Rudolphi van, Raadsheer in den Hoogen Raad, blz. 281 vlg.
Nieuwburg † (Johan van der, lid van den Raad van State, Gedeputeerde der Staten-Generaal te Maastricht), blz. 62.
„ zie Neuburg.
Nieuwediep, blz. 38, 44, 45, 214.
Nieuwenaar (Adolf, Graaf van), blz. 424.
Nieuwerbrug, blz. 126, 130 vlg., 142, 153, 185, 268, 284, 320, 380, 383, 385.
Nieuwersluis, blz. 425.
Nieuweveen, blz. 68 vlg.
Nieuwkooper (verlaat), blz. 398.
Nieuwpoort † (Mr. Willem, Raad en pensionaris van Schiedam), blz. 136, 157.
„ (plaats in Holland), blz. 124.
Noordeinde, blz. 286.
Noordvoorland, North-Foreland, blz. 148.
Noordwijk, blz. 85.
„ (heer van), blz. XXVIII.
Noordzee (de), blz. 19.
Noormannen (de), blz. IX.
Noorwegen, blz. 46, 260 vlg.
Nuyts, zie Neuss.
Nydek (Frans van, kapitein ter zee), blz. 315.
† Nijmegen, blz. 13, 102, 116, 122, 129, 171, 180, 192, 208, 402.

O.

Obdam (Jacob van Wassenaar, heer van —, majoor der cavallerie), blz. 118 vlg.
Oberhammerstein, blz. 352.

† Odijk (Willem van Nassau, heer van —, Gedeputeerde naar Lodewijk XIV etc.), blz. 159, 365.
Oldenbarnevelt (Johan van), blz. XLVI, 204.
Olifant, zie Ashton en Halifax.
„ (naam van een schip), blz. 396.
Ommeren (Rudolf van, Gedeputeerde van Gelderland ter Staten-Generaal), blz. 58, 61, 267.
Onderwater (Mr. Cornelis, burgemeester van Delft), blz. 162 vlg.
Oostburg, blz. 51.
Oosten (vaart op het), blz. 24, 44, 260 vlg.
Oostenrijk (huis van), blz. 11, 75, 248.
Oostenrijksche (partij), blz 318.
Oosterland, blz. 45.
Oostersche (handel), blz. 379.
Oostflakkee, blz. 77.
† Oost-Friesland, blz. 1, 3.
Oostvoorne, blz. 67, 77.
Oostzaan, blz. 39.
Oranje (Prins van), zie Willem III.
„ (huis van, vorsten van), blz. 421, 437.
Ordnigen, zie Urdingen.
Orsoy, blz. 22, 23, 29.
Ort, blz. 71.
Osnabrück (bisschop van), blz. 21, 29, 57.
„ (verdrag van), blz. 84.
Ossery (Daniël, Baron d'—, kolonel der cavallerie), blz. 119.
Ossory (Thomas Butler, Earl of), blz. 54.
Ostende, blz. 11, 94.
Ottomanische (Poort, Porte) blz. 325.
Oudaen (Joachim), blz. XVI, 285, 288.
Oudewater, blz. 63, 68 vlg., 99, 126, 140, 268, 283, 294, 370, 379, 381, 398.
„ zie Onderwater.
† Overbeek (Arnout, bevelhebber der Oost-Indische retourvloot in 1672), blz. XVIII.
Overflakkee, blz. 46.
Overmaas, zie Maas.
Overmaze (land van), blz. 44, 70.

† Overijsel, blz. 5, 6, 24, 48, 67, 69, 73, 74, 136, 154, 166, 174, 180 vlg., 193, 195, 235, 239, 302, 400, 425 vlg., 434, 441.

P.

Paan (ingenieur), blz. 61, 96, 113.
† Paats (Adriaan, buitengewoon gezant naar Spanje), blz. 64, 303.
Pacuvius, blz. 296, 301.
Padburg (Cornelis van, ritmeester der cavallerie), blz. 97.
Padovitz, zie Addenda et Corrigenda.
Paeuw (ontvanger), blz. 92, 102, 108 vlg., 125, 280.
† Pain-et-Vin (Moyse, kwartiermeester-generaal, kolonel der infanterie), blz. 105, 383, 385, 386.
Palm (François, kolonel van het regiment zeesoldaten), blz. 387.
Panhuys (Mr. Servaas van, pensionaris van Schoonhoven), blz. 136, 287.
Papekop (Nicolaas van Vlooswijk, heer van —, ritmeester der cavallerie), blz. 97.
Parma (Alexander Farnese van), blz. XXXIII.
Pars (Anna), blz. XLI.
† Parijs, blz. 11, 20, 318, 339.
Pelnitz, (Gerard Bernhard van, gezant van Brandenburg), blz. 216, 229, 231.
„ (Gerard Bernhard van, ritmeester der cavallerie), blz. 224.
Penopius (predikant), blz. 278.
Pesser (Mr. Johan, burgemeester van Rotterdam), blz. 160, 169, 200, 339, 366.
„ (Sebastiaan — van Velsen, oud-burgemeester van Schiedam, lid van Gecommitteerde Raden), blz. 140 vlg., 235 vlg.
† Pesters (pensionaris van Maastricht), blz. 339, 366.
Philippeville, blz. 367.
Piershil, blz. 241 vlg.
Pieters (Grietje), blz. 277.
Pieterson (extra-ordinaris Gedeputeerde uit Zeeland), blz. 365.
Plancius (predikant te Harderwijk), blz. 277.

Pol (Dr. Johan van de, burgemeester van Amsterdam), blz. 137.
Polen (koning van), blz. 441.
Polents (Willem, kolonel der infanterie), blz. 215, 320, 369, 383.
Polman (Albert, luitenant-kolonel der infanterie), blz. 52, 60.
Poloni (fratres), zie Socinianen.
Pommeren, blz. 350.
Pompe (Matthys, heer van Slingelandt, lid der regeering van Dordrecht), blz. 136, 294.
Pomponne (Arnauld d'Andilly, marquis de —, gezant van Frankrijk in Zweden, minister van Lodewijk XIV), blz. 19, 50, 59, 127 vlg., 158, 443.
Portsmouth, blz. 35, 54, 79.
Portugal, blz. 29, 75, 124, 360, 422.
Portugeesche (kooplieden), blz. 266.
Portugeezen (de), blz. 384.
Pré (Du), blz. 249.
Prinses-Douairière, zie Amalia.
Prinses-Royale, zie Maria.
Purmerend, blz. 54, 63, 67, 100, 137, 423.
Putten, blz. 77, 207, 222.
„ (Ruwaard van), zie Witt (Cornelis de).
Puynder (Mr. Thomas, secretaris van Medemblik), blz. 137.
Pijnakker, blz. 84 vlg.
Pyrenaëen (vrede van de), blz. 50, 305, 317, 323, 350.

R.

Raath (Alardus de, professor te Harderwijk), blz. 436.
Rammekens, blz. 53.
Ravestein (P. Aertsz. van), blz. 435.
„ (plaatsnaam), blz. 77, 107.
Reede (Johan van, heer van Renswoude, gezant van Willem III naar Engeland, etc.), blz. 250, 305, 389 vlg.
Reedersteeg, blz. 420.
Reenen, blz. 70, 102, 127, 158, 420.
Rees, blz. 64, 71.
Reeve, Reevings, blz. 200.
Regensburg, blz. 350.

Rengers (Oostbrand Johan, ritmeester der cavallerie), blz. 370.
Rense (veenen), blz. 419 vlg.
Renswoude, zie Reede.
Renswoudsche (sluis), blz. 420.
Reynst (Mr. Lambertus, burgemeester van Amsterdam), blz. 287.
Riccen (Franco, lid van het Hof van Holland, etc.), blz. 282 vlg.
Riddel (Thomas, kapitein der infanterie, commandant van Engelen), blz. 61.
Ridderkerk, blz. 368.
Ridderschap (lid der —, van Holland), blz. 48, 136, 152, 163, 203, 215, 247, 294, 304, 359.
Ringelpoel, blz. 420.
Ripperda (Adolf Hendrik van — tot Buyrse, Gedeputeerde van Gelderland ter Staten-Generaal, Gedeputeerde te velde), blz. 62, 111.
Robert, zie Rupert.
Robert (Fransch intendant te Utrecht), blz. 402, 419.
Rocagne, blz. 67.
Rochefort (marquis de, luitenant-generaal in het Fransche leger), blz. 122, 129.
Rocroy, blz. 49.
Roldanus (predikant), blz. 434, 438.
Romain ('s, Fransch gezant te Lissabon), blz. 65.
Roomsch (koning), blz. 303.
„ Katholieke (godsdienst), blz. 316, 402.
Roos (Marten, lid der regeering van Enkhuizen), blz. 62.
Rooveen, blz. 23, 55.
Roseboom (maître des requêtes van Willem III), blz. 385.
Rosecrans (Maximiliaan, kapitein der infanterie, commandant van Crèvecoeur), blz. 61.
Rossum (Adriaan van, lid der geëligeerden in de Staten van Utrecht), blz. 401.
Rotte (de), blz. 208.
Rotterdam, blz. xxx, 40, 54, 63, 66, 109, 115, 117, 120, 122, 123, 136, 149, 160, 163, 169, 200 vlg., 202, 204, 206, 210, 282 vlg., 332, 339, 351, 378, 380; zie ook Maas (admiraliteit van de).

Rotterdammer (burgers), blz. 153.
Rowoort, zie Ruhrort.
† Royall Charles (naam van een schip), blz. 42, 43.
Roye (Conte de, kolonel in het Fransche leger), blz. 208.
Rudolphi, zie Niedeck.
Ruhr, blz. 351.
Ruhrort, blz. 29.
† Rumpf (Constantijn, secretaris van het gezantschap te Parijs), blz. 39.
Rupert (Prins van de Paltz), blz. 109, 396.
Ruvigny (Henri de Massue, marquis de), blz. 431.
† Ruyl (Mr. Johan, lid der regeering van Haarlem), blz. 132, 136, 153.
Ruysch (Frederik, heer van Den Engh, hoofdofficier te Utrecht), blz. 401.
„ (Nicolaas, griffier van de Staten-Generaal), blz. xxxv.
Ruyter (Engel de, zoon van den volgenden), blz. xiv.
„ † (Michiel Adriaanszoon de, bevelhebber der vloot), blz. xviii, 26, 57, 119, 179, 190 vlg., 198 vlg., 211, 213, 215, 232, 233, 234 vlg., 239, 248, 252, 255, 259, 261, 265, 270, 273, 278 vlg., 304, 395 vlg., 399.
Rye, blz. 27.
Ryhoven (commandant van Bergen-op-Zoom in 1622), blz. 52.
Rijn (de), blz. 7, 9, 22, 64, 71, 78, 82, 84, 102, 109, 110, 148, 182, 189 vlg., 202, 267, 315, 340, 352, 383, 386, 420 vlg., 441.
„ (de Neder-), blz. 95.
„ (Van), blz. 386.
Rijnberk, blz. 16, 22, 30, 52, 60, 96, 115, 119.
Rijngraaf, zie Salm.
Rijnland, blz. 68 vlg., 85, 165, 185, 208, 359.
Rijnswoudsche, zie Renswoudsche.
Rijssel, blz. 260.
Rijswijker (brug), blz. 286.

S. Zie ook Z.

† Saksen, blz. 26, 43, 248, 340.
Salinas (Bernardo de, Spaansch gezant), blz. 432, 433.

Sallustius, blz. 382.
† Salm (Frederik Magnus, Rijngraaf van —, commandant van Maastricht), blz. 52, 61, 367.
Sanen (Floris van, burgemeester van Leiden), blz. 137.
Sant-, Sandelingen-ambacht, blz. 368.
† Santen (Johan van, kolonel der infanterie, commandant van Wezel), blz. 60.
Sas van Gent, blz. 166.
Sautijn, blz. 443.
† Schadé (Gaspar, lid der geëligeerden in de Staten van Utrecht, Gedeputeerde van Utrecht ter Staten-Generaal, Gedeputeerde te velde), blz. 62, 69, 111, 112, 217, 401.
Schaep (Mr. Reinier, pensionaris van Amsterdam), blz. IX.
Schans (de), blz. 225.
Schatter (Mattheus, oud-burgemeester van Haarlem), blz. 136.
Schelde (de), blz. 7.
Schellaert (Graaf van, kolonel in Spaanschen dienst), blz. 167.
Schellant, zie Schellaert.
Schenkenschans, blz. 5, 71, 95, 126, 129, 189, 371.
Scheveningen, blz. 85, 206, 399.
Scheveninger (weg), blz. 66.
Schiedam, blz. 30, 54, 63, 66, 136, 139, 185, 140 vlg., 157, 206, 235 vlg., 283.
Schieland, blz. 160, 359.
Schimmelpennink (Adriaan, ritmeester der cavallerie), blz. 122, 224.
Schokland, blz. 434.
Schomberg (Fréderic Armand, comte de —), blz. 17, 28, 32, 340.
Schonevelt, blz. 231 vlg., 238, 278, 307, 395.
Schoonhoven, blz. 47, 55, 63, 66, 107, 112, 113 vlg., 116, 118, 125, 136, 139, 184, 185, 228, 283, 294, 302, 319, 320, 338, 351, 379, 381, 430.
Schotsche (kapers), blz. 183, (regimenten), blz. 433, (schepen), blz. 48.
Schott (Walter, kolonel der infanterie), blz. 105, 370.
Schram (Volckaert Adriaensz., vice-admiraal), blz. 396.

Sebastiaan (St.), blz. 80.
Sedlinitsky (kolonel der infanterie), blz. 320.
Senef, blz. 437.
Sevender (Philip de Zoete de Laecke de Villers, heer van —, lid van den Raad van State), blz. 111, 112.
Seymour (Sir Edward), blz. 210.
Sherland (Johan), blz. 308.
Sichem, blz. 339.
Sidnithy, zie Sedlinitsky.
Signaley (marquis de), blz. 18, 24, 38.
† Simones (Jacques), blz. 444.
Sittard, blz. 339.
Sixma (Gedeputeerde van Friesland ter Staten-Generaal, Gedeputeerde naar Oost-Friesland), blz. 3.
Slenk, blz. 81.
Sliedrecht, zie Heenvliet.
Slingelant (Govert van, secretaris van den Raad van State), blz. XXXIII, 106, 111, 112.
Sluis, blz. 4, 166, 210, 219.
Sluisdiep, blz. 46.
Smirna, blz. 310.
Smirnasche (vloot), blz. 54, 65, 75.
Sneek, blz. 368.
Sociniaansch, blz. 435, 443.
Socinianen, blz. 435.
Soissons (Eugène Maurice de Savoie-Carignan, comte de —, luitenant-generaal in het Fransche leger), blz. 397.
Someren (Jacob van), blz. XXXVIII.
„ (Johan van, lid der geëligeerden in de Staten van Utrecht), blz. 401.
Sonck (Meynard, burgemeester van Hoorn, Gedeputeerde tot de verdediging van Holland), blz. 382 vlg.
Sonnemans (Arend, lid der regeering van Rotterdam), blz. 201, 210.
Sourdy (marquis de —, Fransch scheepsbevelhebber), blz. 395.
Souwendijk, blz. 83, 125.
† Spaansche, blz. 92 en verder passim; zie ook op Nederlanden.
Spanje, blz. 6 en verder passim.

Spanje, (koning van), zie Karel II.
„ (koningin-regentes van), zie Maria Anna.
Sparre (Peter, Zweedsch mediateur), blz. 432.
Spengen, blz. 378.
Spiegel (Laurens Pieter van de), blz. XXIX.
Spinoza (Baruch), blz. 277, 435.
Spronssen (eerste commies, griffier van de Staten-Generaal voor de binnenlandsche zaken), blz. 294.
Staaldiep, blz. 46.
Stad en Lande, blz. 5 vlg., 24, 33, 48, 58, 69, 136, 154, 173, 186, 190, 211, 233, 235, 239, 250, 256, 259, 272, 386 vlg., 391, 423, 425.
Statensluis, blz. 147 vlg., 208.
Stecke (Diederik, kolonel der infanterie, commandant van Deventer), blz. 121.
Steeg (de Ganse-), blz. 420 vlg.
Steelant (Louis van, kapitein der infanterie), blz. 114.
Steenbank, blz. 211.
Steenbergen, blz. 51, 71.
Steenhuysen (Adolf van, heer tot Hum, commissaris-generaal der cavallerie), blz. 387.
Stein (ontvanger), blz 92.
Stellingwerff (Nicolaas), blz. XXXI.
Sterreschans, blz. 398.
Sticht, Stichtsche, zie Utrecht, Utrechtsche.
Stockemer(bosch), blz. 76.
Stockheim (Johan van, kolonel der infanterie), blz. 80.
Stokholm, blz. 308.
Stoupa (Fransch gouverneur te Utrecht), blz. 379.
Straatsburg, blz. 12.
„ (bisschop van), zie Fürstenberg.
Strick (Johan, lid van den Raad van State), blz. 101.
Stryen (Willem van, advocaat-fiskaal van het Hof van Holland), blz. 379.
Stuvesant (schans), blz. 98.
Styrum (Otto, Graaf van Limburg-, sergeant-majoor der infanterie), blz. 112, 121, 122, 369.
Sunderland (Robert Spencer, Graaf van —, gezant van Engeland in Spanje), blz. 57, 75.
Suriname, blz. 33, 393, 432.

Swanenburg (?), blz. 387.
Swartzenburg (Johan George, vrijheer van —, kolonel der cavallerie), blz. 387.
Sweers (Isaäc, vice-admiraal), blz. 211, 397.
Swieterbrug, blz. 85.
Sylvius (Sir Gabriel de), blz. 210, 274, 289, 432.

T.

Tal, zie Tott.
Terlon (chevalier Hugues de, Fransch gezant in Denemarken), blz. 38.
Terschelling, blz. 238.
Tersini (?), blz. 443.
Tessel, blz. 40, 48, 55, 61, 66, 67, 81, 110, 187, 189, 203, 222, 225, 238, 259, 265, 299, 304, 315.
Thilt (Johan van, burgemeester van Haarlem), blz. 98.
Thisius, blz. 442.
Tichelaar (Willem), blz. 241 vlg., 288.
Tiel, blz. 5, 119, 121.
Tielerwaard, blz. 69.
Til (Jacques Ferrand du, ritmeester der cavallerie), blz. 122.
Tilly (Claude, Graaf van —, ritmeester der cavallerie), blz. 97.
Tirion (Isaäc), blz. XI vlg.
† Toght (Jacob van der, pensionaris van Gouda, Gedeputeerde naar Breda etc.), blz. 78, 88, 95, 139, 148, 169, 218, 226, 287, 366, 372 vlg., 379, 400.
Tongeren, blz. 78, 79, 363, 369.
† Torsay (Daniel de, kolonel der infanterie, commandant van Hellevoetsluis), blz. 70, 209, 221.
Tott (Claudius, Graaf van Carleby), blz. 308, 394.
† Touars (markies de, kolonel der infanterie, commandant van Crèvecoeur), blz. 77, 80, 92, 364, 370, 379, 381, 398.
Toussain (Melchior van, ritmeester der cavallerie), blz. 122.
Trier (hof van), blz. 47.
„ (keurvorst van), blz. 352 vlg.
Tromp (Cornelis), blz. XXXI, 378, 396 vlg.
Tulp (Nicolaas, burgemeester van Amsterdam), blz. XLIII.
† Turenne (Henri de la Tour d'Auvergne, vicomte —), blz. 4, 17, 76, 82, 127, 314, 339, 351, 397, 443.
Twente, blz. 74.

U.

Uitenbogaert (ontvanger), blz. 92.
Uitermeersche (sluis), blz. 291.
Uithoorn (de), blz. 68, 365, 381.
Urdingen, blz. 9.
Utrecht † (stad), blz. XLV, blz. 3, 95, 97, 99, 102, 107, 110 vlg., 112, 114, 122, 127, 129, 215, 217, 225, 338, 365, 368, 377 vlg., 401, 421, 423, 433, 442.
„ † (provincie), blz. 4, 6, 13, 23, 24, 33, 39, 48, 59, 67 vlg., 69, 70, 73, 74, 83, 92, 96, 102, 107, 136, 139, 154, 166, 173 vlg., 180 vlg., 192 vlg., 200, 235, 278, 302, 366, 400 vlg., 423 vlg.
„ (aartsbisdom), blz. 123.
Utrechtsche (regiment), blz. 123.

V.

Vaals, blz. 438.
Vaart, Vaartsche Rijn, blz. 20, 338, 420 vlg., 423.
Valkenburg, blz. 351.
Valkenier † (Frederik, resident in Spanje), blz. 39.
„ (Gillis, burgemeester van Amsterdam), blz. XLIII vlg., 248, 348, 353.
Valkenhaan (Erasmus, commandant van Breda), blz. 115.
Valkensaen, zie Valkenhaan.
Vaudemont (Charles Henri, prince de —, generaal in Spaanschen dienst), blz. 219, 437.
Vecht (de), blz. 13, 20, 38, 39, 67, 290 vlg., 378, 420.
† Veen (Simon van, schout van Lutjebroek, lid der regeering van Alkmaar), blz. 399.
Veersche gat, blz. 81 vlg.
Velde (Abraham van de, predikant), blz. 442.
Velthuysen (Lambert van), blz. 278, 434.
„ (Lambert van, vroedschap van Utrecht), blz. 379.
Venendaal, blz. 39.
Venetië, blz. 422.
Vertmiller, Vertmuler (generaal), blz. 30.
Vianen, blz. 39, 96, 113, 120, 208.

Viersen (Ysbrant van, Gedeputeerde van Friesland ter Staten-Generaal, Gedeputeerde te velde), blz. 62, 111.
Villa-Hermosa (Hertog van), blz. 399.
Villaumaire (Maurice de Maurier, sieur de —, kolonel der infanterie), blz. 320.
Visch (Gerard Willemsz., lid der regeering van Rotterdam), blz. 135, 200.
Visé, blz. 76, 79.
Viry (Jacob de, kapitein der infanterie, commandant van Hemert) blz. 61.
Vivien (Anthony, heer van Bovignies, grootvader van den volgenden), blz. XXXII.
„ (Mr. Anthony, zoon van den volgenden), blz. XXXVIII.
† (Mr. Nicolaas, vader van den voorgaanden, pensionaris van Dordrecht, etc.), Inleiding, passim; blz. 132, 136, 138, 139, 140, 141 vlg., 151, 152, 155, 171, 203, 257, 285, 287, 294.
„ (Nicolaas, grootvader van den voorgaanden), blz. XXXII.
Vlaak (de), blz. 32.
Vlaanderen, blz. 249, 303.
„ (Zeeuwsch), blz. 17, 40, 49, 51, 73, 173, 219.
Vlaardingen, blz. 159, 235.
Vlie (het), blz. 81, 238, 259, 265, 277, 299, 304.
Vlieland (Oost-), blz. 67.
„ (West-), blz. 67.
Vliet (Van, predikant te Utrecht), blz. 419.
Vlissingen, blz. 166, 210, 226, 320, 396.
Vlooswijk (Cornelis van, burgemeester van Amsterdam), blz. XLV.
Vluenen, zie Vlijmen.
Vlug (David, schout-bij-nacht), blz. 396.
Vlijmen, blz. 77, 234.
Volbergen (Jacob van, ontvanger-generaal), blz. 88.
Voorn (fort De), blz. 105, 107, 111, 115, 119, 121, 126, 211.
Voorne, blz. 23, 30, 65, 123, 207, 260, 272, 423, 430.
Voorpoort (de), blz. 284 vlg., 308.
Voorschoten (Jacob van Wassenaar, heer van —, sergeant-majoor der cavallerie), blz. 122.
Voorst (Christoffel van, kolonel der infanterie), blz. 370, 398

Vossen (Adriaan van, secretaris van Enkhuizen), blz. 137.
Vossius (Isaäc), blz. 444.
Vredenburg (Gerard van, lid der regeering van Rotterdam), blz. 136.
Vroesen (Adriaan, lid der regeering van Rotterdam), blz. 200.
Vroonlanden (de), blz. 272.
Vroutjesdam, blz. 101.
Vroutjesvaart, blz. 101.
Vrijbergen † (Cornelis van, Gedeputeerde van Zeeland
„ ter Staten-Generaal, buitengewoon gezant te Brussel etc.), blz. 95, 239, 365.
„ (Theodoor van, kolonel der infanterie), blz. 71, 73, 97, 100, 105.
Vught, blz. 234.
Vijfheerenland (het), blz. 83.

W.

Waal (de), blz. 29, 69, 72, 102, 420.
Waalsche (kerken), blz. 422.
Waartpoort, blz. 112.
Waddinxveen, blz. 85, 137, 220.
Wagenaar (Jan), blz. XI vlg., XVIII vlg.
Wageningen, blz. 419.
Walcheren, blz. 47, 94, 260, 274.
† Waldeck (George Frederik, Graaf van —, kolonel der cavallerie, veldmaarschalk), blz. 231, 304, 378, 392.
Waldembourg, Waldenburg (kolonel der cavallerie in Spaanschen dienst), blz. 123, 291.
Walraven (Graaf van Nassau-Saarbrugge, luitenant-generaal van de cavallerie), blz. 363.
Warendorp, blz. 70.
Wassenaar (Willem Frederik van), blz. XXVIII.
Waterlandsche (dijk), blz. 146.
Waterpoort, blz. 45.
Weenen, blz. 47.
† Weesp, blz. 63, 123, 261, 290 vlg.
Well (Gerard Adriaensz. van der, lid der regeering van Delft), blz. 403.
Welle (Alexander van, kolonel der cavallerie), blz. 122.

Wenge (Philips Sigismund van der, sergeant-majoor der cavallerie), blz. 370.
† Werkendam (Daniël Oom van Wijngaarden, heer van —, buitengewoon gezant naar Denemarken), blz. 22, 47, 63, 72, 262.
Westeinde, blz. 286.
Westen (vaart op het), blz. 260 vlg.
† Westerloo (markies van, kolonel der infanterie in Spaansche dienst), blz. 77, 78, 95, 97, 100, 105, 112, 113, 319, 364.
Westfaalsche (tractaten), blz. 293.
Westflakkee, blz. 77.
West-Friesland, blz. 306 vlg., 336.
Westzaan, blz. 39.
Weypoort, blz. 147.
Wezel, blz. 52, 60, 64, 71, 96, 100, 105, 115.
Wezer (de), blz. 314, 391.
Wicquefort † (Abraham de), blz. 140, 249, 441 vlg., 444.
„ (Abraham de, zoon van den voorgaanden), blz. 249.
Wielingen (de), blz. 80 vlg., 179.
Wieriken, blz. 114, 374, 380, 381, 425.
Wierikerschans, blz. 384, 398.
† Wildt (David de, secretaris van het admiraliteitscollege te Amsterdam), blz. 397.
Willem I (Prins van Oranje etc.), blz. 133.
„ II (idem), blz. 203, 428.
† „ III (idem), blz. 5 en verder passim.
Willemstad, blz. 46, 48, 61, 70, 75 vlg., 86, 183, 206, 222, 229.
Williams (Engelsch kapitein), blz. 119.
† Wirtz (Paulus, baron van Orneholm, veldmaarschalk, commandant van Gorinchem), blz. 17, 96, 100, 112, 123, 152, 162, 215, 219, 364, 372 vlg., 380, 382 vlg., 386 vlg.
Wit (Johan de, lid der regeering van Dordrecht), blz. 136, 294.
Witgenstein (Graaf van, kolonel der cavallerie), blz. 38.
Witsen (Nicolaas), blz. xxi, xxvi, xxx.
Witt † (Cornelis de, Ruwaard van Putten, Gedeputeerde naar Brussel, Gedeputeerde op de vloot etc.), blz. xvi, xviii, 6, 119, 137, 150, 161, 179, 222, 240 vlg., 284 vlg., 288, 301, 304, 360.

Witt † (Jacob de, lid van de Rekenkamer van Holland, vader van den voorgaanden en van den volgenden), blz. XXXIII, 301.
„ † (Johan de, Raadpensionaris van Holland), blz. XV vlg., XXIII, XXXIII vlg., 4, 8 vlg., 21, 22, 50, 56, 63, 65, 70, 71, 73, 75, 76, 77, 81 vlg., 88, 89, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 99, 103, 104, 109, 115, 116, 120, 121, 204 vlg., 207, 233, 244 vlg., 249, 256, 274, 275 vlg., 284 vlg., 288, 289, 294, 301, 305, 317, 360, 444.
Witz, Wittius (predikant te Leeuwarden), blz. 434.
Woerden, blz. 63, 68, 99, 157, 268, 283, 338, 365, 378, 380, 381, 385, 438.
Woerdensche (verlaat), blz. 253, 398, 425.
Wolfenbuttel, zie Brunswijk.
Woudrichem, Workum, blz. 61, 66, 111, 123, 162, 183, 208, 221.
Wouwenberg, Woudenberg, blz. 420.
Wrangel (Johan Weymar, ritmeester der cavallerie), blz. 97.
Wijdenes, blz. 434.
Wijk, blz. 77.
Wijk-bij-Duurstede, blz. 70, 420.
Wijn (Hendrik van), blz. XXVIII.
Wijnbergen (Ditmar van, luitenant-kolonel der infanterie, commandant van Rees), blz. 64.
Wijnstok (De, predikant), blz. 278.

Y.

Y (het), blz. 213.
York (Jacobus, Hertog van), blz. 6, 35, 47, 49, 54, 97, 187, 189 vlg., 193, 226, 241, 318.
Yssel (de Geldersche), blz. 3, 7, 17, 21 vlg., 23, 38, 49, 50, 60, 62, 65, 70, 71, 73, 75, 77, 84, 87, 92, 95, 96, 97, 99 vlg., 103, 106 vlg., 319, 424, 441.
„ (de Hollandsche), blz. 68, 116.
Ysseloort, blz. 71, 74, 76.
Ysselstein, blz. 120, 371.

Z.

Zandvoort, blz. 299.
Zee (Johan de, burgemeester van Medemblik), blz. 137.

† Zeeland, blz. XXIII, XXXI, 5 vlg., 24, 48, 61, 73, 81, 83, 110, 125, 126, 136 vlg., 147, 151, 154, 159, 165, 173, 181, 186, 194 vlg., 204, 211, 228 vlg., 235, 239, 245, 250, 256 vlg., 259, 272, 299, 303, 304, 311, 315, 384 vlg., 387, 423.
„ (admiraliteit van), blz. 302, 397.
„ (raadpensionaris van), zie Huybert.
Zeeuwen (de), blz. 80, 110, 230 vlg.
Zeeuwsche (regiment), blz. 319, (schepen), blz. 32.
Zegveld, blz. 381.
Zegwaart, blz. 84 vlg.
Zevenbergen, blz. 221.
Zoetermeer, blz. 84 vlg., 148.
Zuiderzee, blz. 39, 102, 103, 107, 114, 195, 233.
† Zuilestein (Frederik, Graaf van Nassau —, generaal der infanterie, commandant van Breda), blz. 40.
Zuilichem, blz. 221.
Zutfen (stad), blz. 22, 101, 129.
„ (graafschap), blz. 1.
Zwaluwe, blz. 77.
Zwammerdam, blz. 381 vlg., 398, 438.
Zwartewaal, blz. 45.
Zwartewaalsche (dijk), blz. 37, 46.
Zwartsluis, blz. 425.
Zweden, blz. 3, 13, 19, 21, 28, 29, 32, 38, 42, 68, 72, 87, 97, 99, 194, 232, 252, 263 vlg., 281, 321, 323, 340, 352, 367, 422, 444.
„ (koning van), zie Karel XI.
„ (rijkskanselier van), zie Gardie.
Zweedsche (ambassadeurs), blz. 292, 391, 431 vlg., (wervingen), blz. 375.
Zwitsers (de), blz. 2, 13, 30, 58, 61, 209, 363, 378.
Zwolle, blz. 122, 129, 131.
Zwijndrecht (Jacob van Beveren, heer van —, lid der regeering van Dordrecht en van Gecommitteerde Raden), blz. 96, 113, 115.
Zwijndrechtsche (vaart), blz. 103.
Zijpe, blz. 67, 233.

REGISTER

VAN DE IN DE NOTULEN BEHANDELDE ZAKEN [1]).

I. *Adviezen* [2]) over:
Finantiën, blz. 334 vlg., 340 vlg., 343 vlg., 353 vlg., 361 vlg., 375 vlg., 411 vlg.
Gevolmachtigden naar 't vredes-congres te Keulen, blz. 389.

II. *Besoignes* over:
Admiraal-generaal, zie kapitein-generaal.
Alliantiën:
a. met † Brandenburg, blz. 29.
b. met † Lünenburg, blz. 263.
Burgers (wapenen van etc.), blz. 40; zie ook op huisluiden.
Elbe (onzijdigheid van de —), blz. 261.
Finantiën, blz. 15, 31, 40, 55 vlg., 65, 236, 325 vlg., 329 vlg., 346 vlg., 404 vlg.
Hooftgeld, zie finantiën.
Huisluiden (wapenen van etc.), blz. 40, 45; zie ook op burgers.

---

1) Dit register bestaat uit rubrieken, samengesteld naar den aard der verschillende onderwerpen, die in de Notulen aan de orde komen. Over het teeken † zie hiervóór blz. 445, noot 1.

2) Hieronder zijn alleen opgenomen de berichten, onder dezen naam in de Notulen voorkomende; dus *niet* de adviezen, door verschillende leden bij een deliberatie uitgebracht over een of ander onderwerp, dat onder een andere rubriek in dit register vermeld wordt.

Kapitein-Generaal (instructie van), blz. 1, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 33, 36.
Legerzaken:
a. in het algemeen, blz. 50 vlg., 106 vlg.
b. versterking van verschillende steden, blz. 45.
Onderhandelingen:
a. met † Frankrijk, blz. 191.
b. te † Keulen, blz. 390 vlg.
Passagegeld, zie finantiën.
Raadpensionaris (instructie van), blz. 275.
Securiteit, zie legerzaken.
† Utrecht (terugbrenging in de Unie), blz. 423 vlg.
Vaart (vrije), blz. 260.
Vloot (de), blz. 269, 316.
† Zeeland (brief en voorstel van), blz. 229.

III. *Deliberatiën* [1]) over:
Kapitein-generaal (aanstellen van), blz. 16.
Legerzaken (versterkingen van verschillende plaatsen), blz. 99.
Onderhandelingen (met † Frankrijk), blz. 172 vlg.
Vloot (gebruik van), blz. 80 vlg.

IV. *Memoriën* van:
† Downing, blz. 2, 10.
Gedeputeerden van Gelderland ter Staten-Generaal, blz. 267.
† Karel II (antwoord op een memorie van Boreel), blz. 25, 35.
† Lightenberg, blz. 212.
† Lodewijk XIV (aan Spanje), blz. 29.
† Lyra, blz. 260.
† Saksen, blz. 31.

IVa *Memorie* over:
Vloot (samenstelling van de Engelsche en Fransche vloot), blz. 199.

---

1) Hieronder zijn alleen opgenomen die berichten, die onder dezen naam in de Notulen vermeld worden; dus geen deliberatiën, die op een onder een andere rubriek vermeld bericht volgen.

V. *Missiven* [1]) van:
Admiraliteiten:
a. van † Amsterdam, blz. 32, 37, 80, 359.
b. van de † Maze te Rotterdam, blz. 117.
c. van het Noorder-kwartier, blz. 77, 222, 224.
Alewijn, zie Halewijn.
Alphen (Hugo van, burgemeester van Schoonhoven), zie op Gedeputeerden namens de Staten van Holland *a.*
† Amerongen, blz. 27, 31, 303, 314.
† Amsterdam (regeering van), blz. 404.
† Arlington (aan den Prins van Oranje), blz. 225.
† Asperen, blz. 118, 119, 124.
† Bampfield, blz. 7, 25, 30, 121.
Barlaeus (Caspar, resident in Portugal), blz. 75.
† Beuningen, blz. 70, 71, 76, 78, 87, 90, 96, 120, 236, 243, 303.
† Beveren, blz. 221.
† Beverningh, blz. 69, 86, 104, 105, 109, 110, 117, 118, 121, 122, 129, 159, 351; zie ook op Gedeputeerden namens de Staten-Generaal *d.*
† Boreel, blz. 1, 6, 11, 12, 16, 20, 24, 25, 26, 32, 35, 42, 43, 45, 47, 49, 79, 90, 109, 124, 125, 146, 237.
† Bosvelt, zie Gedeputeerden namens de Staten van Holland *b.*
† Brantwijk, blz. 162.
† Brasser, blz. 21, 29, 30, 31, 38, 43, 48, 57, 182, 249, 291, 304, 323, 340, 350, 367, 375.
† Briel (burgemeesters van Den), blz. 206.
† Buckingham, zie Arlington.
† Burgersdijk, zie op Gedeputeerden namens de Staten van Holland *b.*
Cletser (resident te Stockholm), blz. 3.
Correspondenten:
a. te Berlijn, blz. 3.
b. te † Brussel, blz. 219.
c. te † Keulen, blz. 12, 78, 87, 96, 183, 351, 369.

---

1) Wanneer het tegendeel niet opgegeven is, zijn de brieven geadresseerd aan de Staten van Holland of aan hun Raadpensionaris.

d. te † Londen, blz. 97, 152, 165, 183, 308.
e. te † Parijs, blz. 2, 3, 16, 19, 25, 32, 38.
f. te † Utrecht, blz. 371, 378.
† Crommon, zie op Gedeputeerden namens de Staten-Generaal *c.*
† Delft (regeering van), blz. 400.
† Delfzijl (regeering van (?), blz. 260.
† Dordrecht (burgemeesters van), blz. 137.
† Egmont (kapiteins te), blz. 213.
† Fresno, blz. 431 vlg.
Frits (Prins), zie George Frederik.
Gedeputeerden namens de Staten-Generaal:
a. te † Brussel, zie Cornelis de Witt.
b. naar † Engeland (zie Halewijn), blz. 119, 148, 152, 165, 212, 217, 226, 237, 274.
c. te † Maastricht (zie Crommon en Van Der Nieuwburg), blz. 70, 75, 79, 82, 119, 267.
d. te velde, blz. 74, 90, 95, 97, 99, 101, 105, 109; zie ook op Van Beverningh.
e. op de vloot, zie Cornelis de Witt.
Gedeputeerden namens de Staten van Holland:
a. tot versterking, inundatie etc. (zie Van Alphen, Van Der Graeff, Ruyl en Vivien), blz. 97, 98, 104, 105, 114, 115, 120, 123, 152.
b. tot de verdediging in December 1672 (zie Bosvelt, Burgersdijk, Kinschot, Maasdam), blz. 366, 369, 377, 379, 381, 385.
† Geertruidenberg (adviezen uit), blz. 208, 209.
† Gent, Ghent, blz. 127 vlg.
† George Frederik, blz. 73, 91, 105.
† Gorinchem (burgemeesters van), blz. 119, 209, 219.
† Gouda (burgemeesters van), blz. 366, 380.
Graeff (Arent van der, lid der regeering van Delft), zie op Gedeputeerden namens de Staten van Holland *a.*
„ † (Arent van der, lid der regeering van Alkmaar, Gedeputeerde tot de verdediging van Hellevoetsluis), blz. 221.
† Groot (Pieter de), blz. 3, 10, 14, 15, 18, 31, 36, 44, 46, 49, 114, 244, 442, 44.

† Halewijn, zie op Gedeputeerden namens de Staten-Generaal *b*.
Hamel Bruyninx (gezant te Weenen), blz. 28, 50, 89, 96, 312, 325, 360.
† Haren, blz. 3, 20, 41, 49, 57, 60, 75, 83, 232, 249, 292, 308, 323, 352.
† Heenvliet, blz. 121, 212; zie ook op Heusden.
† Heusden (gouverneur en krijgsraad van), blz. 204; zie ook op Heenvliet.
† Hoorn (burgemeesters van), blz. 119.
„ † (Graaf van), blz. 112, 370, 380.
† Karel II (aan Willem III), blz. 250 (cf. blz. 266), (aan de Staten), blz. 401.
† Kinschot, zie Gedeputeerden namens de Staten van Holland *b*.
† Kirkpatrick, blz. 211.
Knijff (commissaris te Den Helder), blz. 44, 213, 219, 232.
† Königsmarck, blz. 365, 370, 379, 380.
† Leeuwen (Van, aan Burgersdijk), blz. 142.
† Lightenberg, blz. 116.
† Lodewijk XIV, blz. 10; (aan een Duitsch Vorst), blz. 316.
† Louvignies, blz. 113, 116, 118, 182, 200, 207.
† Maasdam, zie op Gedeputeerden namens de Staten van Holland *b*.
† Maastricht (adviezen uit), blz. 9.
† Maire (Le), blz. 24, 38, 72.
Malepart (resident te Frankfort), blz. 12, 30.
† Maurits, blz. 122, 216, 258, 367, 369.
† Meerman, blz. 54.
† Nieuwburg, zie op Gedeputeerden namens de Staten-Generaal *c*.
† Nijmegen (luitenant (?) te), blz. 110.
† Odijk, blz. 127 vlg.
Oranje, zie Willem III.
† Overbeek, blz. 251.
† Paats, blz. 262, 350.
† Pesters, blz. 339, 366.
Raad (de Hooge), blz. 238.

Raden (Gecommitteerde — van het Noorder-kwartier), blz. 214, 222.
Rekenkamer (van Holland), blz. 272.
† Rumpf, blz. 59, 318, 340, 397.
Ruwaard, zie Cornelis de Witt.
† Ruyl, zie op Gedeputeerden namens de Staten van Holland *a*.
† Ruyter (De), blz. 118, 178, 191, 219, 220, 231, 238, 260, 265, 277, 298, 307 vlg., 315, 395, 396, 399.
Rijngraaf, zie Salm.
† Salm, blz. 87.
† Santen (Van), blz. 70.
Sasborgh (Thomas, resident te Brussel), blz. 7, 58, 363, 367.
Sliedrecht, zie Heenvliet.
Staten-Generaal (de), blz. 14, 43, 214, 220, 249.
† Toght (Van Der), blz. 86, 91, 360.
† Torsay, blz. 222, 387.
† Touars, blz. 84, 119.
† Turenne (aan den bisschop van Straatsburg), blz. 315, 316 (?).
† Utrecht (Staten van), blz. 15, 400.
† Valkenier, blz. 10, 57, 74.
† Veen (Van), blz. 366.
† Vivien, zie op Gedeputeerden namens de Staten van Holland *a*.
† Vrijbergen (Van), blz. 318, 429; zie ook op Van Beuningen.
† Waldeck, blz. 339.
Walenburg (George Jan van Weede, heer van —, kolonel, commandánt van Grave), blz. 126.
† Werkendam, blz. 84, 87, 182, 214, 225, 261, 292, 350.
† Westerloo, blz. 380.
† Wildt (De), blz. 396.
† Willem III, blz. 90, 117; (aan Fagel), blz. 151; (aan de Staten), blz. 202, 219, 233, 350, 351, 363, 403, 437.
† Wirtz, blz. 123, 182, 200, 208, 221, 234, 338, 370.
Witt † (Cornelis de), blz. 20, 27, 42, 44, 45, 79, 80, 83, 89, 94, 104, 105, 122.
„ † (Johan de), blz. 102, 105, 207 (?), 237.

† Zeeland (Staten van), blz. 137, 165.
† Zuilestein, blz. 78.
VI. *Nota's* over:
Deputatie (naar den Yssel), blz. 100 vlg.
„ (naar Utrecht), blz. 112 vlg.
„ (naar de grenzen van Holland), blz. 383 vlg., 387 vlg.
„ (aan De Ruyter), blz. 399.
Vergadering (tijdens de afwezigheid van Amsterdam op 26 Juni 1672), blz. 135 en 139 vlg.
„ (komst ter — van Vivien), blz. 171.
VII. *Petitiën* over:
Betaling van militie etc., blz. 69.
Werving, blz. 50.
VIII. *Propositiën* [1]) over:
Admiraal-generaal, zie op kapitein-generaal.
† Amsterdam (regenten van), blz. 259.
Alliantiën:
a. met den † Keizer, blz. 2.
b. met † Spanje, blz. 388.
† Amalia van Solms (jaargeld voor), blz. 436, 437.
Bededagen, blz. 56, 443.
Bestiaal (vrijdom van impost op), blz. 24.
† Bisschop, blz. 302, 339.
† Blokzijl (toestand te), blz. 339.
† Bommel (toestand te), blz. 400.
† Brussel (gezant naar), blz. 4.
Burgers (uitzending van, wapenen van etc.), blz. 56, 66 vlg., 79, 379.
Compagnie († Oost-Indische, leening te doen door), blz. 233, 301 vlg., 309 vlg.
Contrabande, blz. 321.
Couranten (verbod van), blz. 31.

---

1) Hieronder zijn niet alleen opgenomen bepaalde voorstellen tot het een of ander, maar ook verschillende mededeelingen, die soms onder den naam van propositie voorkomen (b.v. hiervóór, blz. 200, 203, 242), zoodat het woord in een ruimere beteekenis dan tegenwoordig gebruikt geweest moet zijn.

† Delft (vroedschap van), blz. 402.
Deliberatiën (wijze van), blz. 157.
Eed (van militairen), blz. 213.
Eeuwig Edict (vernietiging van — etc.), blz. 163, 199.
† Fagel (zending naar Gelderland en Overijsel), blz. 440 vlg.; zie ook op Raadpensionaris.
Finantiën, blz. 76, 80, 87, 88, 92, 103, 104, 115, 124, 148, 197 vlg., 204, 205, 208 vlg., 216, 244, 247, 280, 282, 315, 318, 321, 359, 366, 443.
† Geertruidenberg (verkoop van), blz. 318, 361.
Geld (papieren —, uitgeven van), blz. 171.
Gevangenen, blz. 302.
† Groot (Pieter de), zie op verdachte personen.
Historieschrijvers, blz. 444.
Huisluiden, zie op burgers.
Inundatiën, blz. 165, 222, 358 vlg., 390.
Kapitein-Generaal (macht van — etc.), blz. 22 vlg., 41, 56, 117, 126, 150, 157, 162.
Krijgsraad (te Amsterdam), blz. 234.
Legerzaken:
a. in het algemeen, blz. 1, 2, 17 vlg., 22, 38, 43, 50, 73 vlg., 75, 77, 87, 89, 91, 101, 103, 109, 115, 116, 148 vlg., 151, 152, 157, 196, 214, 228, 235, 250, 261, 268, 282, 299, 317, 366, 371, 379 vlg., 386 vlg.
b. versterking etc. van verschillende steden en plaatsen, blz. 13, 23, 31, 48, 67, 78, 109, 114, 121, 124, 213, 229, 239, 243, 265, 319, 339, 351, 358, 377, 397.
c. patenten, blz. 369.
Matrozen (kostgeld van), blz. 358.
Munt, Muntmeester, blz. 156, 306, 316, 338.
† Nieuwpoort, blz. 157.
Octrooien (van magistraatsbestelling), blz. 308, 316.
Onderhandelingen:
a. met † Brandenburg, blz. 214.
b. met † Denemarken, blz. 323.
c. met † Engeland, blz. 214, 216, 253, 262, 281, 303.
d. met † Frankrijk, blz. 137, 149, 153, 157, 171, 172, 228; (van den Prins met —), blz. 151, 153 vlg.

Witt † (Jacob de, lid van de Rekenkamer van Holland, vader van den voorgaanden en van den volgenden), blz. XXXIII, 301.
„ † (Johan de, Raadpensionaris van Holland), blz. XV vlg., XXIII, XXXIII vlg., 4, 8 vlg., 21, 22, 50, 56, 63, 65, 70, 71, 73, 75, 76, 77, 81 vlg., 88, 89, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 99, 103, 104, 109, 115, 116, 120, 121, 204 vlg., 207, 233, 244 vlg., 249, 256, 274, 275 vlg., 284 vlg., 288, 289, 294, 301, 305, 317, 360, 444.
Witz, Wittius (predikant te Leeuwarden), blz. 434.
Woerden, blz. 63, 68, 99, 157, 268, 283, 338, 365, 378, 380, 381, 385, 438.
Woerdensche (verlaat), blz. 253, 398, 425.
Wolfenbuttel, zie Brunswijk.
Woudrichem, Workum, blz. 61, 66, 111, 123, 162, 183, 208, 221.
Wouwenberg, Woudenberg, blz. 420.
Wrangel (Johan Weymar, ritmeester der cavallerie), blz. 97.
Wijdenes, blz. 434.
Wijk, blz. 77.
Wijk-bij-Duurstede, blz. 70, 420.
Wijn (Hendrik van), blz. XXVIII.
Wijnbergen (Ditmar van, luitenant-kolonel der infanterie, commandant van Rees), blz. 64.
Wijnstok (De, predikant), blz. 278.

Y.

Y (het), blz. 213.
York (Jacobus, Hertog van), blz. 6, 35, 47, 49, 54, 97, 187, 189 vlg., 193, 226, 241, 318.
Yssel (de Geldersche), blz. 3, 7, 17, 21 vlg., 23, 38, 49, 50, 60, 62, 65, 70, 71, 73, 75, 77, 84, 87, 92, 95, 96, 97, 99 vlg., 103, 106 vlg., 319, 424, 441.
„ (de Hollandsche), blz. 68, 116.
Ysseloort, blz. 71, 74, 76.
Ysselstein, blz. 120, 371.

Z.

Zandvoort, blz. 299.
Zee (Johan de, burgemeester van Medemblik), blz. 137.

† Zeeland, blz. XXIII, XXXI, 5 vlg., 24, 48, 61, 73, 81, 83, 110, 125, 126, 136 vlg., 147, 151, 154, 159, 165, 173, 181, 186, 194 vlg., 204, 211, 228 vlg., 235, 239, 245, 250, 256 vlg., 259, 272, 299, 303, 304, 311, 315, 384 vlg., 387, 423.
„ (admiraliteit van), blz. 302, 397.
„ (raadpensionaris van), zie Huybert.
Zeeuwen (de), blz. 80, 110, 230 vlg.
Zeeuwsche (regiment), blz. 319, (schepen), blz. 32.
Zegveld, blz. 381.
Zegwaart, blz. 84 vlg.
Zevenbergen, blz. 221.
Zoetermeer, blz. 84 vlg., 148.
Zuiderzee, blz. 39, 102, 103, 107, 114, 195, 233.
† Zuilestein (Frederik, Graaf van Nassau —, generaal der infanterie, commandant van Breda), blz. 40.
Zuilichem, blz. 221.
Zutfen (stad), blz. 22, 101, 129.
„ (graafschap), blz. 1.
Zwaluwe, blz. 77.
Zwammerdam, blz. 381 vlg., 398, 438.
Zwartewaal, blz. 45.
Zwartewaalsche (dijk), blz. 37, 46.
Zwartsluis, blz. 425.
Zweden, blz. 3, 13, 19, 21, 28, 29, 32, 38, 42, 68, 72, 87, 97, 99, 194, 232, 252, 263 vlg., 281, 321, 323, 340, 352, 367, 422, 444.
„ (koning van), zie Karel XI.
„ (rijkskanselier van), zie Gardie.
Zweedsche (ambassadeurs), blz. 292, 391, 431 vlg., (wervingen), blz. 375.
Zwitsers (de), blz. 2, 13, 30, 58, 61, 209, 363, 378.
Zwolle, blz. 122, 129, 131.
Zwijndrecht (Jacob van Beveren, heer van —, lid der regeering van Dordrecht en van Gecommitteerde Raden), blz. 96, 113, 115.
Zwijndrechtsche (vaart), blz. 103.
Zijpe, blz. 67, 233.

REGISTER

VAN DE IN DE NOTULEN BEHANDELDE ZAKEN [1]).

I. *Adviezen* [2]) over:
Finantiën, blz. 334 vlg., 340 vlg., 343 vlg., 353 vlg., 361 vlg., 375 vlg., 411 vlg.
Gevolmachtigden naar 't vredes-congres te Keulen, blz. 389.

II. *Besoignes* over:
Admiraal-generaal, zie kapitein-generaal.
Alliantiën:
a. met † Brandenburg, blz. 29.
b. met † Lünenburg, blz. 263.
Burgers (wapenen van etc.), blz. 40; zie ook op huisluiden.
Elbe (onzijdigheid van de —), blz. 261.
Finantiën, blz. 15, 31, 40, 55 vlg., 65, 236, 325 vlg., 329 vlg., 346 vlg., 404 vlg.
Hooftgeld, zie finantiën.
Huisluiden (wapenen van etc.), blz. 40, 45; zie ook op burgers.

1) Dit register bestaat uit rubrieken, samengesteld naar den aard der verschillende onderwerpen, die in de Notulen aan de orde komen. Over het teeken † zie hiervóór blz. 445, noot 1.

2) Hieronder zijn alleen opgenomen de berichten, onder dezen naam in de Notulen voorkomende; dus *niet* de adviezen, door verschillende leden bij een deliberatie uitgebracht over een of ander onderwerp, dat onder een andere rubriek in dit register vermeld wordt.

Kapitein-Generaal (instructie van), blz. 1, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 33, 36.
Legerzaken:
a. in het algemeen, blz. 50 vlg., 106 vlg.
b. versterking van verschillende steden, blz. 45.
Onderhandelingen:
a. met † Frankrijk, blz. 191.
b. te † Keulen, blz. 390 vlg.
Passagegeld, zie finantiën.
Raadpensionaris (instructie van), blz. 275.
Securiteit, zie legerzaken.
† Utrecht (terugbrenging in de Unie), blz. 423 vlg.
Vaart (vrije), blz. 260.
Vloot (de), blz. 269, 316.
† Zeeland (brief en voorstel van), blz. 229.

III. *Deliberatiën* [1]) over:
Kapitein-generaal (aanstellen van), blz. 16.
Legerzaken (versterkingen van verschillende plaatsen), blz. 99.
Onderhandelingen (met † Frankrijk), blz. 172 vlg.
Vloot (gebruik van), blz. 80 vlg.

IV. *Memoriën* van:
† Downing, blz. 2, 10.
Gedeputeerden van Gelderland ter Staten-Generaal, blz. 267.
† Karel II (antwoord op een memorie van Boreel), blz. 25, 35.
† Lightenberg, blz. 212.
† Lodewijk XIV (aan Spanje), blz. 29.
† Lyra, blz. 260.
† Saksen, blz. 31.

IVa *Memorie* over:
Vloot (samenstelling van de Engelsche en Fransche vloot), blz. 199.

---

1) Hieronder zijn alleen opgenomen die berichten, die onder dezen naam in de Notulen vermeld worden; dus geen deliberatiën, die op een onder een andere rubriek vermeld bericht volgen.

V. *Missiven* [1]) van:
Admiraliteiten:
a. van † Amsterdam, blz. 32, 37, 80, 359.
b. van de † Maze te Rotterdam, blz. 117.
c. van het Noorder-kwartier, blz. 77, 222, 224.
Alewijn, zie Halewijn.
Alphen (Hugo van, burgemeester van Schoonhoven), zie op Gedeputeerden namens de Staten van Holland *a.*
† Amerongen, blz. 27, 31, 303, 314.
† Amsterdam (regeering van), blz. 404.
† Arlington (aan den Prins van Oranje), blz. 225.
† Asperen, blz. 118, 119, 124.
† Bampfield, blz. 7, 25, 30, 121.
Barlaeus (Caspar, resident in Portugal), blz. 75.
† Beuningen, blz. 70, 71, 76, 78, 87, 90, 96, 120, 236, 243, 303.
† Beveren, blz. 221.
† Beverningh, blz. 69, 86, 104, 105, 109, 110, 117, 118, 121, 122, 129, 159, 351; zie ook op Gedeputeerden namens de Staten-Generaal *d.*
† Boreel, blz. 1, 6, 11, 12, 16, 20, 24, 25, 26, 32, 35, 42, 43, 45, 47, 49, 79, 90, 109, 124, 125, 146, 237.
† Bosvelt, zie Gedeputeerden namens de Staten van Holland *b.*
† Brantwijk, blz. 162.
† Brasser, blz. 21, 29, 30, 31, 38, 43, 48, 57, 182, 249, 291, 304, 323, 340, 350, 367, 375.
† Briel (burgemeesters van Den), blz. 206.
† Buckingham, zie Arlington.
† Burgersdijk, zie op Gedeputeerden namens de Staten van Holland *b.*
Cletser (resident te Stockholm), blz. 3.
Correspondenten:
a. te Berlijn, blz. 3.
b. te † Brussel, blz. 219.
c. te † Keulen, blz. 12, 78, 87, 96, 183, 351, 369.

---

1) Wanneer het tegendeel niet opgegeven is, zijn de brieven geadresseerd aan de Staten van Holland of aan hun Raadpensionaris.

d. te † Londen, blz. 97, 152, 165, 183, 308.
e. te † Parijs, blz. 2, 3, 16, 19, 25, 32, 38.
f. te † Utrecht, blz. 371, 378.
† Crommon, zie op Gedeputeerden namens de Staten-Generaal *c.*
† Delft (regeering van), blz. 400.
† Delfzijl (regeering van (?), blz. 260.
† Dordrecht (burgemeesters van), blz. 137.
† Egmont (kapiteins te), blz. 213.
† Fresno, blz. 431 vlg.
Frits (Prins), zie George Frederik.
Gedeputeerden namens de Staten-Generaal:
a. te † Brussel, zie Cornelis de Witt.
b. naar † Engeland (zie Halewijn), blz. 119, 148, 152, 165, 212, 217, 226, 237, 274.
c. te † Maastricht (zie Crommon en Van Der Nieuwburg), blz. 70, 75, 79, 82, 119, 267.
d. te velde, blz. 74, 90, 95, 97, 99, 101, 105, 109; zie ook op Van Beverningh.
e. op de vloot, zie Cornelis de Witt.
Gedeputeerden namens de Staten van Holland:
a. tot versterking, inundatie etc. (zie Van Alphen, Van Der Graeff, Ruyl en Vivien), blz. 97, 98, 104, 105, 114, 115, 120, 123, 152.
b. tot de verdediging in December 1672 (zie Bosvelt, Burgersdijk, Kinschot, Maasdam), blz. 366, 369, 377, 379, 381, 385.
† Geertruidenberg (adviezen uit), blz. 208, 209.
† Gent, Ghent, blz. 127 vlg.
† George Frederik, blz. 73, 91, 105.
† Gorinchem (burgemeesters van), blz. 119, 209, 219.
† Gouda (burgemeesters van), blz. 366, 380.
Graeff (Arent van der, lid der regeering van Delft), zie op Gedeputeerden namens de Staten van Holland *a.*
„ † (Arent van der, lid der regeering van Alkmaar, Gedeputeerde tot de verdediging van Hellevoetsluis), blz. 221.
† Groot (Pieter de), blz. 3, 10, 14, 15, 18, 31, 36, 44, 46, 49, 114, 244, 442, 44.

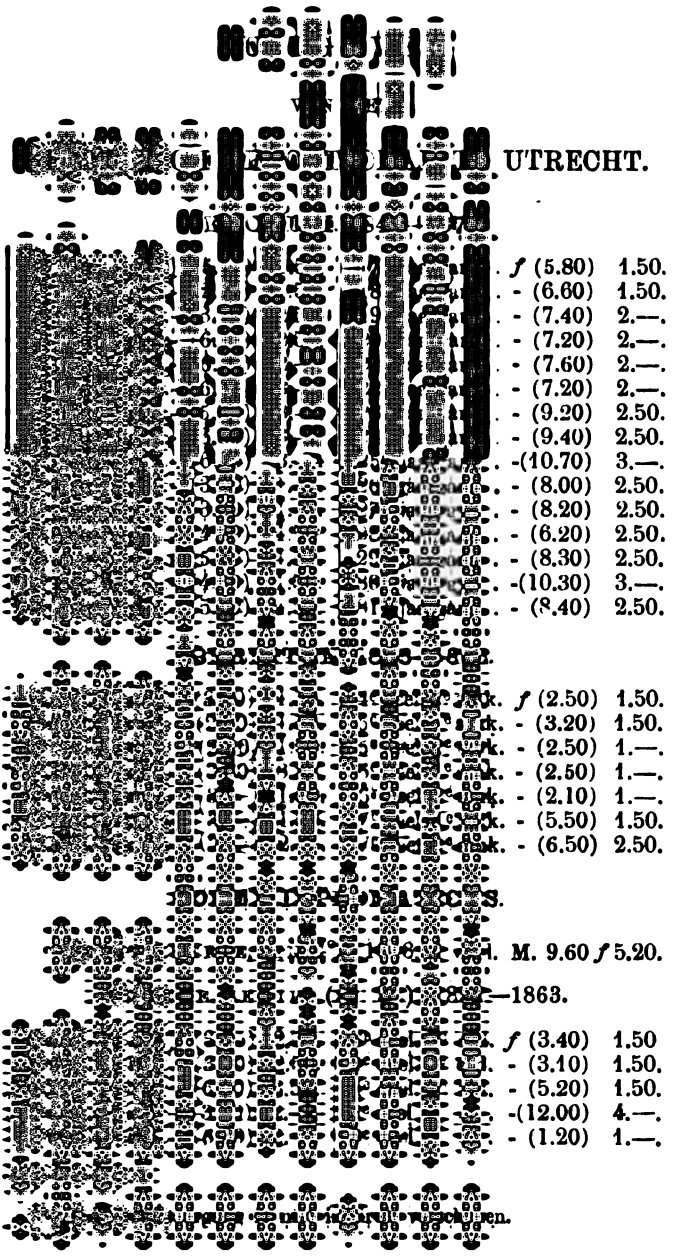
UTRECHT.
f (5.80) 1.50.
- (6.60) 1.50.
- (7.40) 2.—.
- (7.20) 2.—.
- (7.60) 2.—.
- (7.20) 2.—.
- (9.20) 2.50.
- (9.40) 2.50.
-(10.70) 3.—.
- (8.00) 2.50.
- (8.20) 2.50.
- (6.20) 2.50.
- (8.30) 2.50.
-(10.30) 3.—.
- (8.40) 2.50.
f (2.50) 1.50.
- (3.20) 1.50.
- (2.50) 1.—.
- (2.50) 1.—.
- (2.10) 1.—.
- (5.50) 1.50.
- (6.50) 2.50.
M. 9.60 f 5.20.
—1863.
f (3.40) 1.50
- (3.10) 1.50.
- (5.20) 1.50.
-(12.00) 4.—.
- (1.20) 1.—.

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN. 1878—1903.

1e deel	f (5.20)	2.50.	13e deel	f	5.—.
2e deel	- (5.20)	2.50.	14e deel	-	3.80.
3e deel	- (5.20)	2.50.	15e deel	-	4.90.
4e deel	- (8.80)	4.—.	16e deel	-	4.75.
5e deel	- (5.40)	3.—.	17e deel	-	4.—.
6e deel	f	6.—.	18e deel	-	5.75.
7e deel	-	5.—.	19e deel	-	5.25.
8e deel	-	3.60.	20e deel	-	3.25.
9e deel	-	6.10.	21e deel	-	4.50.
10e deel	-	5.80.	22e deel	-	4.90.
11e deel	-	6.60.	23e deel	-	4.90.
12e deel	-	4.10.	24e deel	-	5.25.

Register op de Kronijk van 1846—1854. 1857.	f (5.80)	1.50.
Register op de onderwerpen, behandeld in de Kronijk, de Berigten en den Codex diplomaticus (1877).	- (1.80)	1.50.

WERKEN.

NIEUWE SERIE.

1.	Annales Egmundani	f (1.20)	1.—.
2.	Verbaal van de ambassade naar Engeland. 1685	- (1.80)	1.—.
3.	Memoriën van Roger Williams	- (2.10)	1.—.
4.	Kronijken van Emo en Menko	- (3.70)	1.50.
5.	Hortensius, Opkomst en ondergang van Naarden	- (4.50)	1.50.
6.	Kronijk van Holland van den Clerc uten laghen landen bi der see	- (2.30)	1.—.
7.	Kronijk v. Eggerik Egges Phebens. 1565-1594	- (2.40)	1.—.
8.	Verwijs, De oorlogen van Albrecht van Beieren met de Friezen	- (9.80)	2.50.
9.	Verbaal van de ambassade naar Denemarken, enz. 1625	- (2.30)	1.—.
10.	Verbaal v. d. ambassade n. Engeland. 1625	- (1.90)	1.—.
11.	Brieven van J. Wtenbogaert. I. (1584-1618)	- (4.00)	1.50.
12.	Brieven v. J. Wtenbogaert II 1. (1618-1621)	- (2.80)	1.—.
13.	Memorials of P. P. J. Quint Ondaatje.	- (4.00)	1.50.
14.	Verhooren van Hugo de Groot	- (4.80)	2.—.
15.	Brieven v. J. Wtenbogaert. II 2. (1621-1626)	- (5.50)	2.—.
16.	Memoriën van Cornelis Pieterszoon Hooft.	- (4.90)	2.—.
17.	Brieven v. J. Wtenbogaert. III 1. (1626-1627)	- (6.50)	2.—.

18.	Onderzoek omtrent de Middelburgsche beroerten van 1566 en 1567.	*f* (3.40)	1.50.
19.	Brieven v. J. Wtenbogaert. III 2. (1628-1629)	- (8.20)	2.50.
20.	Brieven v. Joh. Wtenbogaert. III 3. (1630).	- (6.10)	2.—.
21.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland. I.	- (5.80)	2.50.
22.	Brieven v. J. Wtenbogaert. III 4. (1631-1644)	- (4.50)	1.50.
23.	Journaal van Constantijn Huygens den zoon. 1688—1696 I.	- (6.70)	6.70.
24.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland. II.	- (7.20)	2.50.
25.	Journaal van Constantijn Huygens den zoon. 1688—1696. II.	- (7.90)	7.90.
26.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland. III.	- (6.20)	2.50.
27.	Brieven van en aan J. D. van der Capellen van de Poll	-(10.80)	3.—.
27*b*.	Brieven van en aan J. D. van der Capellen van de Poll. (Aanhangsel.).	- (1.40)	1.—.
28.	Bomelius, Bellum Trajectinum	- (1.40)	1.—.
29.	De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland. I.	- (6.80)	3.—.
30.	De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland. II.	- (5.30)	3.—.
31.	Muller, Lijst van Noord-Nederlandsche kronijken	- (1.40)	1.—.
32.	Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1673—1678	- (3.50)	3.50.
33.	Négociations de D'Avaux à la cour de Suède. 1693—1698. I.	- (8.00)	2.50.
34.	Négociations de D'Avaux. II.	- (5.40)	2.—.
35.	Négociations de D'Avaux. III 1. . . .	- (5.60)	2.—.
36.	Négociations de D'Avaux. III 2. . . .	- (3.90)	1.50.
37.	Brieven van Lionello en Suriano en verslag van Trevisano aan den Senaat van Venetië. 1616—1620	- (6.10)	3.50.
38.	Brieven aan R. M. van Goens. I. . . .	- (6.60)	3.50.
39.	Dagverhaal van Jan van Riebeek. I. (1652-1655).	- (7.80)	7.80.
40.	Rijmkroniek van Melis Stoke. I. . . .	- (5.00)	2.50.
41.	De geschillen over de afdanking van het krijgsvolk. 1649—1650	- (5.40)	2.50.
42.	Rijmkroniek van Melis Stoke. II. . . .	- (4.80)	2.50.

43.	Brieven aan R. M. van Goens. II. : .	ƒ (4.60)	1.50.
44.	Brieven van Jhr. Arend van Dorp. I. . .	- (6.60)	3.—.
45.	Memorien v. Mr. D. v. Bleyswijk. 1734—1755	- (4.50)	3.—.
46.	Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1680—1682.	- (2.20)	2.20.
47.	Correspondentie van Lodewijk van Nassau	- (2.90)	2.90.
48.	Kroniek van Sicke Benninge	- (2.40)	2.40.
49.	Narracio de Groninghe, de Thrente et de Covordia.	- (2.10)	2.10.
50.	Brieven van Jhr. Arend van Dorp. II. .	- (7.80)	2.50.
51.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. I. (1576-1578).	-	6.80.
52.	Resolutiën van de vroedschap van Utrecht betreffende de akademie. 1632— 1812 . .	-	7.—.
53.	De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. I.	-	7.30.
54.	De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. II.	-	8.—.
55.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. II. (1578-1579)	-	6.25.
56.	Brieven aan R. M. van Goens. III . . .	-	3.—.
57.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. III. (1579-1581)	-	8.90.
58.	Dagverhaal v. Jan v. Riebeek. II. (1656-1658)	-	8.—.
59.	Dagverhaal v. Jan v. Riebeek. III. (1659-1662)	-	8.—.
60.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. IV. (1581-1583).	-	4.50.
61.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. V. (1583-1584).	-	8.50.

DERDE SERIE.

1.	Fr. Dusseldorp, Annales. 1566—1616 .	-	7.50.
2.	De oudste stadsrekeningen van Dordrecht. 1284—1424.	-	2.40.
3.	Het oudste cartularium van het sticht Utrecht	-	4.60.
4.	Brieven van Willem V aan Van Lijnden van Blitterswijk	-	3.50.
5.	Lettres de Pierre de Groot à Abraham de Wicquefort. 1668—1674	-	5.25.
6.	Rekeningen van de gilden van Dordrecht. 1438—1600	-	2.80.

7. H. Bontemantel, De regeeringe van Amsterdam. 1653—1672. I. . . . . *f* 5.50.

8. H. Bontemantel, De regeeringe van Amsterdam. 1653—1672. II. . . . . - 6.—.

9. Rekeningen d. stad Groningen u. d. 16e eeuw. - 4.—.

10. Briefwisseling tusschen de gebroeders Van der Goes. 1659—1673. I. . . . . - 6.—.

12. Diarium Everardi Bronchorstii. 1591—1627. - 2.40.

14. Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek. 1747—1780. I. . . . . - 6.50.

15. Brieven van Nicolaes van Reigersberch aan Hugo de Groot . . . . . - 7.50.

16. Collectanea van Gerardus Geldenhauer Noviomagus. . . . . - 3.75.

17. Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek 1780—1781. II. . . . . - 7.50.

Abraham de Wicquefort, Histoire des Provinces-Unies des Païs-Bas. 4 vol. . . . . - 26.—.

Bullarium Trajectense. 2 tom. . . . . - 24.—.

Verslag van de algemeene vergadering der leden op 16 April 1895 . . . . . - 0.60.

Verslag van de algemeene vergadering der leden op 20 April 1897 . . . . . - 0.90.

Bepalingen over de uitgave van handschriften. . - 0.25.

Bepalingen over het uitgeven van handschriften, betrekking hebbende op de nieuwe geschiedenis . - 0.20.

Catalogus der boekerij van het Historisch Genootschap. 3e uitgave. (1872) . . . . . - 1.60.

1e Supplement op den Catalogus der boekerij van het Historisch Genootschap (1882) . . . . . - 1.10.

2e Supplement op den Catalogus der boekerij van het Historisch Genootschap (1895) . . . . . - 2.10.

UITGAVEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP TE UTRECHT [1]).

Lijst van Noord-Nederlandsche kronijken, met opgave van bestaande handschriften en litteratuur. Door S. Muller Fz. 1880 . . . . . *f* (1.40) 1.—.

Volledige lijst van alle Noord-Nederlandsche kronijken en wegwijzer door de bestaande handschriften van uitgegevene en onuitgegevene kronijken.

Annales Egmundani. 1863. . . . . *f* (1.20) 1.—.

Oudste bron voor de geschiedenis van het graafschap Holland.

Rijmkroniek van Melis Stoke. Uitgegeven door W. G. Brill. 2 deelen. 1885. . . . . *f* (9.80) 5.—.

Belangrijk verhaal van een grafelijken klerk omtrent de geschiedenis van de laatste tijden van het Hollandsche en het optreden van het Henegouwsche huis.

Kronijk van Holland van een ongenoemden geestelijke (gewoonlijk genaamd Kronijk van den Clerc uten laghen landen bi der see). 1867 . . . . . *f* (2.30) 1.—.

Kronijk, waarvan de tekst nauw verwant is aan de Hollandsche vertaling der belangrijke kronijk van Beka.

Henricus Bomelius, Bellum Trajectinum. 1878. *f* (1.40) 1.—.

Verhaal van de gebeurtenissen, die aan de annexatie van het sticht Utrecht door Karel V voorafgingen.

Kronijken van Emo en Menko. Uitgegeven door Feith en Acker Stratingh. 1866 . . . . . *f* (3.70) 1.50.

Belangrijkste bron voor de oudste geschiedenis van Friesland, vooral voor de sociale historie.

Quedam narracio de Groninghe, de Thrente, de Covordia et de diversis aliis sub diversis episcopis Trajectensibus. Uitgegeven door C. Pijnacker Hordijk 1888. *f* (2.10) 2.10.

Belangrijk voor de geschiedenis van Groningen en Drente in de 12e en 13e eeuw. Uitgaaf volgens een handschrift, dat aan de uitgevers der Monumenta Germaniae onbekend is gebleven.

---

1) Deze inhoudsopgave der uitgaven van het genootschap bedoelt alleen den hoofdinhoud, niet den volledigen inhoud der werken te vermelden.

De kroniek van Sicke Benninge. 1e en 2e deel (kroniek van Van Lemego). Uitgegeven en met kritische aanteekeningen voorzien door J. A. Feith; met eene inleiding van P. J. Blok. 1887. . . . . *f* (2.40) 2.40.

Verhaal van een hooggeplaatst getuige van de gebeurtenissen te Groningen in de 15e en het begin der 16e eeuw, hier voor het eerst op betrouwbare wijze uitgegeven. Ook de hier overgenomene kroniek van Lemego over de 15e eeuw is het werk van een tijdgenoot.

Het oudste cartularium van het sticht Utrecht. Uitgegeven door S. Muller Fz. 1892. . . . . *f* 4.60.

Bevat alle keizeroorkonden van het sticht Utrecht en alle andere giftbrieven uit de oudste tijden van het bisdom.

Bullarium Trajectense. Romanorum Pontificum diplomata usque ad Urbanum Papam VI in veterem episcopatum Trajectensem destinata. Edidit Gisb. Brom. 2 tomi. 1891, 92 . . . . . *f* 24.—.

Volledige verzameling van de in het pauselijk archief aanwezige oorkonden, betrekking hebbende op het bisdom Utrecht.

De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis. Uitgegeven door H. G. Hamaker. 3 deelen. 1875—78 . . . . . *f* (19.20) 7.50.

De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Uitgegeven door H. G. Hamaker. 2 deelen. 1879, 80 . . . . . *f* (12.10) 6.—.

Oudst bewaarde rekeningen van de Hollandsche graven, overrijk aan bizonderheden betreffende de geographische, administratieve en sociale toestanden van Holland in de veertiende eeuw.

De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. Uitgegeven door S. Muller Fz. 2 deelen. 1889, 91. *f* 15.30.

Eenige bron voor de kennis van de administratie van het bisdom Utrecht in het begin van de veertiende eeuw.

De oudste stadsrekeningen van Dordrecht. 1284—1424. Uitgegeven door C. M. Dozy. 1891 . . . . *f* 2.40.

Bevat o. a. de eenige stadsrekeningen uit de dertiende eeuw, die in Nederland bewaard zijn.

Rekeningen van de gilden van Dordrecht. 1438—1600. Uitgegeven door J. C. Overvoorde. 1894 . . *f* 2.80.

Eenige bewaarde middeleeuwsche rekeningen van Nederlandsche gilden, van belang voor de kennis van de inrichting dezer corporaties.

Baljuwschap (van Den Haag, benoeming tot), blz. 308.
Bededagen, blz. 2, 59.
Brieven (aan Lodewijk XIV, Leopold I etc.), blz. 3, 13.
Burgers (uitzenden van etc.), blz. 48, 115.
Consenten, blz. 38, 76, 217.
Dispensatie (van impost voor den wijn van den Prins), blz. 430.
Drostambt (van Gornichem, benoeming tot), blz. 68.
Eed (van militairen), blz. 293.
Eeuwig Edict, blz. 167.
Finantiën, blz. 7, 17, 95, 108, 231, 388.
Geld (papieren —, uitgeven van), blz. 180.
Gelukwensch (aan de Prinses-Douairière), blz. 185.
† Grave (ontruiming van), blz. 122.
Griffier (benoeming van), blz. 295.
† Groot (Pieter de, terugroepen uit Frankrijk), blz. 39.
Grootzegelbewaarder etc. (commissie voor), blz. 310.
Houtvester (commissie voor), blz. 212.
Huisluiden, blz. 79; zie ook op burgers.
Instructiën (voor verschillende gezanten), blz. 3, 6, 7, 9, 64.
Inundatiën, blz. 115, 117.
Kapitein-Generaal (aanstellen van — etc), blz. 42, 45, 59.
Legerzaken:
a. in het algemeen, blz. 23, 101, 108, 231.
b. benoeming van officieren, blz. 23, 27, 54.
c. versterking van verschillende plaatsen, blz. 1, 48.
d. wervingen, blz. 7, 13, 25, 27, 38, 58.
Lünenburg (gezant naar), blz. 2, 7.
Maaltijd (door den Prins aan de Staten aangeboden), blz. 41.
† Mennonisten (dankbetuiging aan — voor betoonde milddadigheid), blz. 389.
Obligatiën, blz. 94.
Onderhandelingen (met Frankrijk), blz. 140 vlg., (en met Engeland), blz. 202.
† Pain-et-Vin (proces van —), blz. 386.
Pakketboot, blz. 388.
Plakkaten (over verschillende aangelegenheden), blz. 185, 226, 388.

Raadpensionaris (benoeming van), blz. 284.
Raden (Gecommitteerde, wijze van besluiten nemen door), blz. 79.
Rekenmeester (benoeming van), blz. 301.
Rentebrieven, blz. 94.
† Royall Charles, blz. 388.
† Saksen (gezant naar), blz. 43.
Sauvegarde, blz. 120.
Secoursen (van Monterey, Denemarken etc.), blz. 39, 99.
Subsidiën (aan Denemarken etc.), blz. 3.
Tractement (voor den Prins), blz. 40, 41.
„ (van predikanten, etc.), blz. 437, 442.
Triple-alliantie (onderhouden van), blz. 13.
Vaart (verbod van), blz. 44.
Vergadering (bijeenblijven van), blz. 380, (komst ter — van Willem III), blz. 305.
Vloot, blz. 40, 66, 118, 190, 270 vlg., 389.
† Wicquefort (tractement van), blz. 444.
Witt † (Cornelis de), blz. 150.
„ † (Johan de, ontslag van — etc.), blz. 256, 294.
† Zeeland (propositie van), blz. 151.
Zwitserland (gezant naar), blz. 58.
XII. *Tractaten* tusschen:
Frankrijk en Zweden, blz. 252.
Engeland en Zweden, blz. 281.
Den Keizer, Spanje en de Republiek met Brunswijk-Lünenburg, blz. 433.

Verbaal van de ambassade van Aerssen, Joachimi en Burmania naar Engeland. 1625. 1867 . . *f* (1.90) 1.—.

Bevat de onderhandeling over een verbond van onderlinge bescherming na het afspringen van het huwelijk tusschen den zoon van den Engelschen koning en eene Spaansche prinses.

Verbaal van de ambassade van Gaspar van Vosbergen bij den koning van Denemarken, den Neder-Saxischen kreits en den koning van Zweden. 1625. 1867 . *f* (2.30) 1.—.

Behelst de onderhandelingen over een verbond tegen den keizer en den koning van Spanje in het begin van den Dertigjarigen oorlog.

Brieven van Nicolaes van Reigersberch aan Hugo de Groot. 1902. . . . . *f* 7.50.

Belangrijk voor de geschiedenis van De Groot; bevat voorts eene reeks van gewichtige berichten over de toestanden in Nederland in de jaren 1622—1643.

Resolutiën van de vroedschap van Utrecht betreffende de Academie. Uitgegeven door J. A. Wijnne en Lucie Miedema. 1888, 1900 . . . . . *f* 7.—.

Met een uitvoerige inleiding over de inrichtingen van hooger onderwijs te Utrecht vóór 1636.

Abraham de Wicquefort, Histoire des Provinces-Unies des Païs-Bas, depuis le parfait establissement de cet estat par la paix de Munster. 4 volumes. I. 1861. II. 1864. III. 1866. IV. 1874 . . . . . *f* 26.—.

De beste gelijktijdige geschiedenis van de Nederlanden in de tweede helft der zeventiende eeuw door een diplomatiek agent.

De geschillen over de afdanking van het krijgsvolk in de Vereenigde Nederlanden in de jaren 1649 en 1650. Toegelicht door J. A. Wijnne. 1885. . *f* (5.40) 2.50.

De bekende geschillen van het jaar 1650 worden hier toegelicht uit onbekende stukken uit het Huis-archief van H. M. de Koningin.

Dagverhaal van Jan van Riebeek, commandeur aan de Kaap de Goede Hoop. 1652—1662. 3 deelen. 1884—93. *f* 23.80.

Merkwaardig verhaal van den stichter der Kaapkolonie omtrent de geschiedenis van deze kolonie.

H. Bontemantel, De regeeringe van Amsterdam, soo in 't civiel als crimineel en militaire. 1653—1672. Uitgegeven door G. W. Kernkamp. 2 deelen. 1897. *f* 11.50.

Gedenkschriften van een Amsterdamsch regent uit den tijd van Jan de Witt, belangrijk voor de kennis van de regeering en de regeeringsintrigue van Amsterdam.

Lettres de Pierre de Groot à Abraham de Wicquefort. 1668—1674. Publiées par F. J. L. Krämer. 1894. *f* 5.25.

Brieven van P. De Groot, den zoon van Hugo De Groot, voornamelijk loopende over de Keulsche vredeshandeling in 1673.

Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1673—1678. 1881 . . . . . *f* (3.50) 3.50.

Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1680—1682 en 1649—1650. 1888. . . . . *f* (2.20) 2.20.

Journaal van Constantijn Huygens den zoon. 1688—1696. 2 deelen. 1876 . . . . . *f* (14.60). 14.60.

Journalen van den secretaris van Willem III, hoogst belangrijk voor de kennis van personen en de zedengeschiedenis van de laatste helft der zeventiende eeuw.

Verbaal van de buitengewone ambassade naar Engeland in 1685. 1863 . . . . . *f* (1.80) 1.—.

Gewichtig voor de kennis van de verhouding der republiek tot koning Jakob II na diens troonsbestijging en den opstand van Monmouth en zijne aanhangers.

Négociations du comte D'Avaux, ambassadeur à la cour de Suède, pendant les années 1693, 1697, 1698. Publiées par J. A. Wijnne. 4 volumes. 1882, 83 . *f* (22.90) 8.—.

Belangrijk voor de geschiedenis van de diplomatieke betrekkingen der mogendheden ten tijde van den Negenjarigen oorlog.

Memorien van Mr. Diderik van Bleyswijk, burgemeester van Gorinchem. 1734—1755. Uitgegeven door Theod. Jorissen. 1887 . . . . . *f* (4.50) 3.—.

Belangrijk voor de geschiedenis van de familieregeering en de regentenintriges in de steden van Holland.

Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek, 1747—1780. I, II. Uitgegeven door F. J. L. Krämer. 1901, 2. *f* 14.—.

Dagboek van een hooggeplaatst edelman, aan het hof der stadhouders verkeerende en dagelijks met alle invloedrijke personen omgaande.

Brieven van en aan Joan Derck van der Capellen van de Poll. Uitgegeven door W. H. De Beaufort. Met aanhangsel door J. A. Sillem. 2 deelen. 1879. *f* (12.20) 4.—.

Brieven van den bekenden adellijken patriotschen leider, hoogst belangrijk voor de geschiedenis van de jaren 1763—1784.

Brieven aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. 3 deelen. 1884—90. *f* (14.20) 8.—.

Belangrijk voor de autobiografie van R. M. Van Goens en voor de kennis van zijne verhouding tot de stadhouderlijke partij. Bevat bovendien eene uitgebreide correspondentie met buitenlandsche geleerden.

Brieven van prins Willem V aan baron Van Lijnden van Blitterswijk. Uitgegeven onder toezicht van F. De Bas. 1893 . . . . . *f* 3.50.

Vertrouwelijke brieven van den prins aan zijn vertegenwoordiger als eerste edele in Zeeland.

Memorials and times of Peter Philip Juriaan Quint Ondaatje. By Mrs. Davies . . . . . *f* (4.—) 1.50.
Biographie van den bekenden Utrechtschen patriot van 1784 en volgende jaren.

KRONIJK.

EERSTE SERIE.

Ie jaargang. (Is niet in druk verschenen.)

IIe jaargang. 1846 . . . . . *f* (5.—) 1.50.
Behelst tal van bijzonderheden over historische personen, kerkelijke zaken, universiteitswezen enz. — Inventaris van brieven uit het archief der voormalige vijf kapittelen te Utrecht (1380—1513). — Kleine historische mededeelingen enz. enz.

IIIe jaargang. 1847 . . . . . *f* (2.70) 1.50.
Vervolg van den inventaris der brieven uit het archief der voormalige vijf kapittelen te Utrecht (1514, 1515). — Vele wetenswaardigheden over archaeologie, genealogie, archiefwezen. — Verklaring van spreekwijzen (dialecten) en spreekwoorden enz. enz.

IVe jaargang. 1848. . . . . *f* (3.70) 2.50.
Verschillende brieven van prins Willem I, Paulus Merula (minnebrief), Wtenbogaert e. a. — Vervolg van den inventaris der 5 kapittelen (1516, 1517). — Mededeelingen over Czaar Peter en zijne vrouw e. a. — Toestand der archieven van Nijmegen, Utrecht Groningen, Dordrecht en andere steden enz. enz.

Ve jaargang. 1849. . . . . *f* (6.—) 2.50.
Inventarissen van verschillende stads-archieven. — Brieven van David van Bourgondië, Philips II, prins Willem I, Hugo De Groot, e. a. — Bijdragen tot de geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen en krijgswezen (1618) enz. enz.

TWEEDE SERIE.

VIe jaargang. 1850 . . . . . *f* (6.—) 2.—.
Inventarissen van verschillende archieven van steden, gerechten en gasthuizen. — Brieven o. a. van Adolf en Karel van Gelder (1456—1477), Christiaan II van Denemarken (1525), Karel V (1537), Philips II (1561, 67), E. Leoninus (1581), prins Willem I (1582), Maurits van Nassau (1600) e. a. — Bijzonderheden over Utrechtsche bisschoppen, hertogen van Gelre e. a.; over den vredehandel te Utrecht (1713); over aflaatgelden, papiermerken enz. enz.

VIIe jaargang. 1851 . . . . . *f* (6.40) 3.—.
Inventarissen van archieven. — Academie te Franeker. — Middeleeuwsche kerkgebouwen in Friesland en Groningen. — Graftombes in Germaanschen smaak en in dien der Renaissance. — Tien brieven betreffende de Geldersche aangelegenheden in 1535—1537. — Brieven van bekende personen; genealogiën enz. enz.

VIIIe jaargang. 1852 . . . . . *f* (6.80) 3.—.
Reproductie van den „Almanach nae den nieuwen ende ouden stijl. Opt Jaer ons Heeren M.D.XCVIII", in 12° te Delft bij Bruyn Harmansz. — 19 brieven van Anna van Egmond aan haren broeder Maximiliaan. — Keuken-rekening van de grafelijkheid van Holland en Zeeland. 1401. — Stukken over de Oost-Indische Compagnie. — Emigrecrende families uit Antwerpen naar Middelburg. 1586 enz. enz.

IXe jaargang. 1853 . . . . . *f* (6.80) 3.—.
Belangrijke onderschepte Portugeesche briefwisseling. 1634. — Stukken van Jan Pietersz. Coen over den handel in Indië. 1622, 1623. — Fragmenten van oude kronieken. — Journaal, gehouden te Batavia door den directeur-generaal Ph. Zwart. 1636. — Chronologische opgave der oorkonden over de 13e en 14e eeuw in het stads-archief te Harderwijk. — Bijdragen tot de geschiedenis van het geschutwezen (1491—1528). — Brieven; genealogische mededeelingen enz. enz.

Xe jaargang. 1854 . . . . . *f* (6.80) 3.—.
Uiterste wil van prins Maurits. — Eenige merkwaardige vonnissen. 1524—1645. — Handel op Perzië en de golf van Bengalen. 1633. — Stukken over de Oost-Indische Compagnie. — 109 Brieven van Maria van Nassau. 1605—1615. — Charters in het stads-archief van Harderwijk. 1402—92 enz. enz.

DERDE SERIE.

XIe jaargang. 1855. . . . . *f* (3.20) 1.—.
Betrekking tusschen de Nederlanden en Genève in 1589, 1590. — Stukken over de West-Indische Compagnie. — Geslachtswapenen en rouwborden in kerken. — Stukken betreffende de krijgsgeschiedenis. — Brieven enz. van en aan Anna Maria van Schurman. — Onuitgegeven gedichten van Const. Huygens enz. enz.

XIIe jaargang. 1856. . . . . *f* (3.60) 1.—.
Rechtstoestand in het begin der 15e eeuw. — Rechtsgebruiken in de middeneeuwen. — Eenige merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolging te Amsterdam in de 16e eeuw. — Bijdrage tot de geschiedenis van den bouw van den Dom te Utrecht. — Autobiographie van den gouverneur-generaal P. A. van der Parra. — Grafsteden der oudste bewoners van Denemarken enz. enz.

XIIIe jaargang. 1857. . . . . *f* (4.80) 1.50.
Oorkonden betrekkelijk den twist tusschen den bisschop van Utrecht en den heer van Wisch in 1490. — Inventaris van het stadsarchief te Oudewater. — Begiftigingen en bezittingen van het Carthuizer-convent bij Utrecht. — Charter van 1368, bevattende een overzicht van het bisdom Utrecht in 1278.

XIVe jaargang. 1858. . . . . *f* (5.10) 1.50.
Stukken betrekkelijk den oorlog met Frankrijk in 1672. — Oude doopvonten (met afbeeldingen). — Stukken betrekkelijk de hervormingsberoerten te Utrecht in 1566 en 1567. — Expeditie naar Portugal in Sept. 1657 enz. enz.

XVe jaargang. 1859. . . . . *f* (4.60) 1.50.
Brieven van prins Willem van Oranje aan zijne vrouw Anna van Egmond. — Liefdadige stichtingen te Utrecht. — Charters uit het stads-archief te Harderwijk, 14e en 15e eeuw. — Gevangenneming van Paulus Buys, 1586 enz. enz.

VIERDE SERIE.

XVIe jaargang. 1860. . . . . *f* (5.40) 1.50.
Aanteekeningen betrekkelijk het beleg van Haarlem. — Overlandreis van Indië naar Europa in 1757. — Stukken voor de geschiedenis van de jaren 1588 en 1589 enz. enz.

XVIIe jaargang. 1861. . . . . *f* (5.80) 1.50.
Stukken voor de geschiedenis der jaren 1588 en 1589. — Verdedigingswerken van de IJssel. 1672. — Brieven van Willem van Liere. — Onkosten der judicature van Oldenbarnevelt. — Onkosten der Dordsche synode enz. enz.

XVIIIe jaargang. 1861. . . . . *f* (6.60) 1.50.
Stukken voor de geschiedenis der jaren 1590 en 1591 enz. enz.

XIXe jaargang. 1863. . . . . *f* (7.40) 2.—.
Stukken voor de geschiedenis van het jaar 1592. — Wicquefort's Mémoires. — Heinrici ab Hovel Speculum Westphaliae enz. enz.

XXe jaargang. 1864. . . . . *f* (7.20) 2.—.
Stukken voor de geschiedenis der jaren 1593 en 1594. — De benoeming van graaf Johan van Nassau tot stadhouder van Gelderland. — Beschrijving van een tocht naar de bovenlanden van Banjermassing in het jaar 1790. — De bekostiging der voormalige fortificatiewerken der stad Utrecht enz. enz.

VIJFDE SERIE.

XXIe jaargang. 1865 . . . . . *f* (7.60) 2.—.
Stukken voor de geschiedenis van het jaar 1595. — Thysius Leere en Order der Ned. Geref. Kerken. — Rapport faict par Monsieur de St. Aldegonde au Conseil d'Estat de sa négociation en France. 1581. — Bijdrage tot de geschiedenis der gewevene en andere behangseltapijten, vooral in Denemarken enz. enz.

XXIIe jaargang. 1866. . . . . *f* (7.20) 2.—.
Stukken betreffende de onlusten binnen Utrecht in 1610. — Verbaal van de legatie van Leoninus, van Loosen, Valcke en Franckena naar Engeland in 1596. — Stukken betrekkelijk de Remonstranten enz. enz.

XXIIIe jaargang. 1867. . . . . *f* (9.20) 2.50.
Concept van eene Compagnie van assurantie en van haar octrooi. 1628, 29. — Brieven van Joh. Heinsius over den in 1632 aangeknoopten vredehandel. — Eene bijdrage tot het leven van Onno Zwier Van Haren. — Over den geest en de strekking van het Amsterdamsche patriciaat enz. enz.

XXIVe jaargang. 1868 . . . . . *f* (9.40) 2.50.
Brieven van Maarten Harpertsz. Tromp en van Witte Cornelisz. De With. — Brieven van Bilderbeck, Nederlandsch agent te Keulen, betreffende het laatste gedeelte van den Dertigjarigen oorlog. — Aegidius Daalmans, Indiaanse aanteekeningen enz. enz.

XXVe jaargang. 1869 . . . . . *f* (10.70) 3.—.
Stukken betreffende den vrijen handel op Brazilië. 1637. — Originneele brieven van H. Doedens aan Ant. Van Hilten betreffende de West-Indische Compagnie. 1641—1648. — Journaal van Joh. Van Kerkhoven, heer van Heenvliet, hofmeester van de princesroyaal, over de ziekte en den dood van prins Willem II en de kwestiën omtrent de voogdij van den jonggeboren prins. — Geheime correspondentie uit Engeland. 1659, 1660 enz. enz

ZESDE SERIE.

XXVIe jaargang. 1870. . . . . *f* (8.–) 2.50.
Geschillen te Nijmegen. 1617. — Het Geusen Liedboek. — Vervolging van de Remonstranten in Land en Stad van Utrecht. 1619 enz. — Eenige aanteekeningen wegens het gebeurde te Utrecht in 1786 en 1787. — Reisjournaal uit de 17e eeuw naar het Heilige Land enz. enz.

XXVIIe jaargang. 1871 . . . . . *f* (8.20) 2.50.
Aanteekeningen betrekkelijk het gebeurde te Utrecht in 1786 en 1787. — Stukken rakende de Quadruple Alliantie. — Grondig verhaal van Amboyna. 1621. — Verhaal van eenige oorlogen in Indië. 1622 enz. enz.

XXVIIIe jaargang. 1872 . . . . . *f* (6.20) 2.50.
Uit de papieren van eenen bewindhebber der Oost-Indische Compagnie. — Brieven van R. Hoogerbeets. — Doleantiën over misbruiken in de regeering van Friesland. 1627 enz. enz.

XXIXe jaargang. 1873 . . . . . *f* (8.30) 2.50.
Stukken betreffende de geschiedenis van den oorlog in 1630 en eenige volgende jaren. — Reformatie van 's Hertogenbosch. 1630. — Classicale acta van Brazilië. 1636—1644. — Brieven van Willem Van Oldenbarnevelt aan Hugo De Groot. — Uit de papieren van eenen bewindhebber der Oost-Indische Compagnie. — Aanbevelingen voor scheepskapitein enz., ingekomen bij Johan De Witt. 1653—1672 enz. enz.

*

XXXe jaargang. 1874. . . . . *f* (10.30) 3.—.
Staat van ontvangsten en uitgaven der geestelijke goederen tot onderhoud van predikanten. 1590. — Politieke brieven uit de jaren 1784, 1785 en 1786, meerendeels van den heer Maxim. D'Yvoy. — Uit de papieren van eenen bewindhebber der Oost-Indische Compagnie. — Verhaal der gevangenschap van Oldenbarnevelt, beschreven door zijn knecht Jan Francken enz. enz.

XXXIe jaargang. 1875 . . . . . *f* (8.40) 2.50.
Rapport der geheime staatscommissie nopens de toekomstige inrichting en huishouding van den staat. 1818. — Journaal van Splinter Helmich, soldaat en later hopman in dienst van den lande. 1572—1598. — De magistraatsbestelling te Utrecht onder de republiek. — De vorming van het Oversticht. — Brieven van prins Willem V. 1786—1793 enz. enz.

BERIGTEN.

Ie deel 1e stuk. 1846. . . . . *f* (3.40) 1.50.
Dodt van Flensburg over Valerius Andreas. — Visscher over Jan van Rode, vertaler der Somme le Roy. — Dodt van Flensburg over Adam en Paul van Vianen. — Utrechtsch handschrift der Snorra-Edda. — Eyck van Zuilichem, Bouw- en beeldhouwkundige voortbrengselen in ons land.

Ie deel 2e stuk. 1848. . . . . *f* (2.20) 1.50.
Nederlandsche handschriften in de Keizerlijke bibliotheek te Petersburg. — Asch van Wijck, Schuttengilden in Nederland.

IIe deel 1e stuk. 1849 . . . . . *f* (2.20) 1.50.
Verblijf van Christiaan II van Denemarken in Nederland. 1521. — Beroerten te Gent onder Karel V.

IIe deel 2e stuk. 1849 . . . . . *f* (3.80) 3.80.
Verhooren van Oldenbarnevelt.

IIIe deel 1e stuk. 1850 . . . . . *f* (3.—) 1.50.
Geschiedenis van het geslacht Van Mathenesse. — Catalogue de documents manuscrits relatifs à l'histoire de la Hollande dans les bibliothèques de Paris.

IIIe deel 2e stuk. 1851 . . . . . *f* (3.—) 1.50.
Journaal omtrent de vredehandeling te Utrecht.

IVe deel 1e stuk. 1851 . . . . . *f* (3.—) 2.—.
Geschiedenis van het geslacht Nyenrode.

IVe deel 2e stuk. 1851 . . . . . *f* (2.50) 1.50.
De Upstalboom bij Aurich. — Bescheiden over het eerste tijdvak van de geschiedenis der hervorming in Utrecht. 1524—1566.

Ve deel 1e stuk. 1853 . . . . . *f* (3.20) 1.50.
Rapport van den gouverneur generaal Loten over Makasser. — Rapport van den heer van Sommelsdijk over zijne legatie naar Venetie in 1620.

Ve deel 2e stuk. 1856 . . . . . *f* (2.50) 1.—.
Rapport van eene reis naar het hof van Candië. 1671. — Autobiografie van den gouverneur generaal Rijklof van Goens. 1678—1681. — Memorie betreffende het eiland Ceylon door R. van Goens Jr. 1679.

VIe deel 1e stuk. 1857 . . . . . *f* (2.50) 1.—.
De Wicquefort, Mémoires sur la guerre de 1672.

VIe deel 2e stuk. 1857 . . . . . *f* (2.10) 1.—.
Dagelijksche aanteekeningen over het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 en 1673.

VIIe deel 1e stuk. 1861 . . . . . *f* (5.50) 1.50.
Stukken betrekkelijk de verovering van Malakka. 1641.

VIIe deel 2e stuk. 1863 . . . . . *f* (6.50) 2.50.
Verbaal van de Nederlandsche gezanten in Engeland. 1618—1619. — Rapport van het gebesoigneerde te Tunis en Algiers. 1622—1623.

CODEX DIPLOMATICUS.

EERSTE SERIE (IN 4°).

Ie deel 1e stuk. 1848 . . . . . *f* (2.60) 2.60.
Oorkonden betreffende het voormalig handelsverkeer van Utrecht. — Oudste kameraarsrekeningen van Deventer. 1337—1347.

Ie deel 2e stuk . . . . . *f* (2.60) 2.60.
Brieven van Leibnitz en Cuperus o. a. over den Utrechtschen vrede.

TWEEDE SERIE (IN 8°).

Ie deel 1e stuk. 1852 . . . . . *f* (3.75) 2.50.
Rekening van de testamentoren van Jacoba van Beieren.

Ie deel 2e stuk. 1852 . . . . . *f* (3.10) 2.50.
Lettres de Paul Choart, seigneur de Buzanval. 1600.

IIe deel 1e stuk. 1853 . . . . . *f* (6.20) 3.50.
Oudste burgemeestersrekening van Middelburg. 1364. — Oudste kameraarsrekening van Utrecht. 1380. — Rekening van de bruiloft van Jan van Touraine. 1406. — Bisschoppelijke rekening van 1377.

IIe deel 2e stuk. 1853 . . . . . *f* (3.20) 2.—.
Verbalen van Van Grijspere en Van Lent, commissarissen in de troubles van 1567 en 1568.

IIIe deel 1e stuk. 1855 . . . . . *f* (6.50) 2.—.
Oude kroniek van Brabant.

IIIe deel 2e stuk. 1856 . . . . . *f* (3.40) 1.50.
Verbaal van de gedeputeerden in Engeland tot vereeniging van de Engelsche en Nederlandsche Oost-Indische Compagniën. 1618.

IVe deel 1e stuk. 1859 . . . . . *f* (3.10) 1.50.
Lettres inédites du comte de Boussu. — Oudste rekening van Antwerpen. 1324. — Rekening van Lier. 1377.

IVe deel 2e stuk. 1860 . . . . . *f* (5.20) 1.50.
Lettres de Marnix de St. Aldegonde et de Jean Casimir, comte Palatin. — Briefwisseling met Don Jan van Oostenrijk. 1576—1577.

Ve deel. 1860 . . . . . *f* (12.—) 4.—.
Toe Boecop, Kronijk der bisschoppen van Utrecht.

VIe deel. 1863 . . . . . *f* (1.20) 1.—.
Kronijken van Brabant, Holland en Vlaanderen.

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN.

Iste deel. 1878 . . . . . *f* (5.60) 2.50.
Sautijn Kluit, Utrechtsche courant. — Boele van Hensbroek, Guicciardini.

IIde deel. 1879 . . . . . *f* (5.20) 2.50.
Rapport van Aubéry du Maurier. 1624.

IIIde deel. 1880 . . . . . *f* (5.20 2.50.
Rekeningen der Buurkerk te Utrecht, 15de eeuw. — Brieven aan den hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel.

IVde deel. 1881 . . . . . *f* (8.80) 4.—.
Verloren van Themaat, Geschiedenis van de vicariën in de provincie Utrecht.

Vde deel. 1882 . . . . . *f* (5.40) 3.—.
Staatkundige berichten uit Frankrijk. 1650—1653. — Stukken over de lichting der waardgelders te Utrecht. — Relaas van 't gepasseerde op Alsen. 1658.

VIde deel. 1883 . . . . . *f* 6.—.
Documenten voor de geschiedenis der Nederlanders in het oosten. — Steven Van der Haeghen, Avonturen. 1575—1597. — Trois arrêts du Grand conseil de Malines.
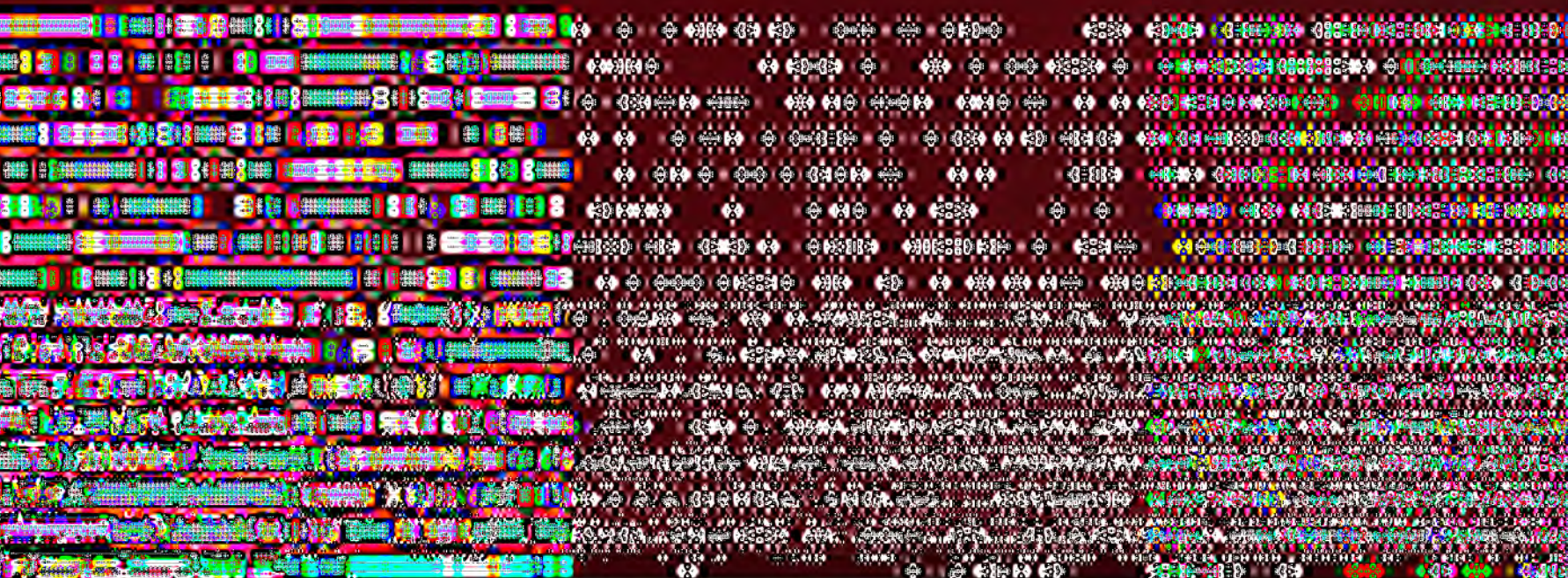
VIIde deel. 1884 . . . . . *f* 5.—.
De Bas, Overgaaf der Bataafsche vloot 1795. — Verslag van Fr. Micheli. 1638. — Visitatie der kerken in het Sticht Utrecht. 1593.